5. 4. 288

Digitized by Google

FRANCISCI ANTONII ZACHARIÆ

SOCIETATIS JESU

Sereniſſimi Mutinenſium Ducis Bibliothecæ Præfecti

ITER LITTERARIUM

PER ITALIAM

Ab anno MDCCLIII. ad annum MDCCLVII.

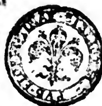
ALEXANDRO BORGIÆ

ILLUSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO

FIRMANORUM ARCHIEPISCOPO

INSCRIPTUM.

VENETIIS MDCCLXII.

EXCUDIT SEBASTIANUS COLETI

SUPERIORUM PERMISSU AC PRIVILEGIO.

Digitized by Google

Digitized by Google

ILLUSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO

D. D.

ALEXANDRO BORGIÆ

ARCHIEPISCOPO, ET PRINCIPI FIRMANO

FRANCISCUS ANTONIUS ZACHARIAS
SOCIETATIS JESU

Sereniſſimi Mutinenſium Ducis Bibliothecæ Præfectus

FELICITATEM.

X quo Diœceſim tuam cum optimo, animarumque ſtudioſiſſimo P. Johanne Baptiſta Cancellotio ſacris exercitationibus excolenti mihi licuit anno MDCCXLII. TE coram agnoſcere, & de qua apud plurimas gentes omnium ſermonibus percrebuerat fama, humanitatem tuam, eruditionem, ſanctimoniam ſpectare, ac prope dixerim deguſtare; laudabilis quædam me cupiditas tenuit obſervantiæ in TE meæ ſcriptis teſtificandæ, ut quanti maximas illas clariſſimaſque virtutes, quibus excellis, amoremque TIBI omnium concilias, non tam ipſe facerem, quam fieri merito ab aliis gauderem, poſteritas omnis intelligeret. Atque illud quidem feliciter tandem, & ex mea ſententia recidit, ut alterum hoc meorum per Italiam litterariorum Excurſuum volumen

lumen TIBI inscriptum exire in lucem benignissime patereris. Quid enim ad vetus illud æquissimumque desiderium meum explendum potuisset mibi aptius, quid adcommodatius adcidere? Nam ut laudes a me tuas commemorari hoc loco pudor tuus non sinat, dubitandum mibi non est, quin quod testatum vebementer cupio, & meum in TE obsequium palam omnes agnoscant, & caussas nomini tuo utique perbonorificas, cur id voluerim, fuisse mibi perspiciant. Verendum illud potius mibi est, ne quis me reprebendat, quod quum sub nomine tuo librum quempiam meum emittere constituerim, eum potissimum delegerim, qui MSS. Codicum recensionem, Inscriptiones, idque genus antiqua monumenta comprebendat. Quid nempe istbæc ad egregium, sanctissimumque Pontificem, qui in egestate pauperum largissimis sumptibus sustentanda, in xenodochiis curandis augendisque, in lustranda, & rite instituenda Diœcesi, in sacris ædibus aut Deo O. M. dedicandis, aut pretiosa supellectile ornandis, aut reficiendis, atque a veteri squalore vindicandis, in cogendis Synodis tum Diœcesanis, tum Provincialibus Nucerinæ primum, deinde Firmanæ Ecclesiæ se se ita probarit, ut in ipso priscorum Antistitum, quorum memoriam non sine admiratione, desiderioque repetimus, virtutes omnes revixisse gratulemur? Equidem intelligo, ALEXANDER præstantissime, si tuos integerrimos mores, si tuam in Deum, bominesque pietatem, si tuum Divinæ Gloriæ amplificandæ studium, si dignitatem ipsam spectare voluissem, aliud omnino lucubrationis genus offerendum a me TIBI fuisse, quales scilicet ii libri sunt, quos Viri Clarissimi Antonius Franciscus Gorius ὁ μακαρίτης, & Johannes Baptista Faure e mea Societate aliquot abbeinc annis nominis tui titulo inscripsere. Verum est aliud in TE quiddam illustre satis, atque spectatum, quod consilium hocce meum ab omni reprebensione defendat; tua, inquam, illa excellens scientia, ac singularis, quam Colonienses, & Batavi ipsi suspexere, quo tempore inter ipsos Johannis Baptistæ Cardinalis Bussii Auditor, *tum etiam (quod ajunt)* Internuncius *versabaris, ac sacris per Boreales plagas expeditionibus praeras; quam CLEMENS XI. eo loco babuit, ut a Tournonii Cardinalis obitu TE ad amplissimum Sinarum Imperium, extremasque Orientis Indias Legatum suum, discordiarumque magno illic Catbolicæ rei detrimento grassantium extinctorem delegerit; quam denique edita a TE multiplicis, exquisitaque eruditionis volumina; Velitrarum bistoria, Commentarius de rebus a BENEDICTO tertiodecimo*

gestis,

gestis, Homiliarum Nuceriæ, ac Firmi habitarum libri, deque Ecclesiastica Festorum dierum disciplina adversus Quirinium Cardinalem doctissimum lucubrationes declarant. Non ergo jam metuo, ne quis mihi succenseat, quod eruditissimo Antistiti librum exhibeam veterum monumentorum, quorum nempe ille delectetur studiis, interque gravissimas sacri muneris curas summopere recreatur. Ceterum ut aliqui sint, quibus aliter atque ego sentio, videatur, non est, quod querar: fructum certe mihi videor uberrimum consequutus, qui TIBI minime displicere consilium hoc meum intellexerim. Quem igitur tuum esse voluisti, librum placidus excipe, familiamque Ordinis mei universam, qua hactenus consuesti, benevolentia ac benignitate fovere perge, ac tueri.

Dabam Mutinæ ex Serenissimi Ducis FRANCISCI III. Bibliotheca Kalendis Decembribus Anno vulgatæ Æræ MDCCLVII.

Digitized by Google

PRÆFATIO.

Didi a. MDCCLIV. *Excursus litterarios per Italiam* ab anno MDCCXLII. ad annum MDCCLII. nunc *Iter litterarium* per eamdem Italiam exhibeo, paullo aliter dispositum atque illi, non tamen minus utile, Lectoribusque, uti sperare audeo, jucundum. Quum enim in longiora quædam incidissem opuscula digna quæ lucem adspicerent, duas in partes volumen tribuendum esse intellexi, quarum altera itinerum meorum rationem, Codices MSS., Inscriptiones, ac breviora monumenta compleсteretur; altera prolixiora illa commentaria contineret. Præterea (quod a pluribus in priore illo opere desiderari acceperam) in calce libri aptissimos indices summa diligentia, ac nova quadam ratione concinnatos collocavi. Qui *Excursus litterarios* habent, *Iter* hoc nostrum veluti illorum continuationem sibi propositam intelligant; qui illis carent, & ab innumeris, quibus in veterum præsertim monumentorum editione scatent, typothetarum erratis, ut in epistola ad Cl. Seguierium querebatur eruditissimus Hagenbuchius, ne in suas eos Bibliothecas inferant, gravissime deterrentur, ii norint, hocce opus non adeo cum illo conjunctum esse, ut alterum ab altero separari non possit. Quamobrem & alio donatum titulo, & ordine, uti ajebam, nonnihil immutatum damus. Ceterum ubi *Excursus* decennio ipso continentur, quinque tantummodo annorum itinera in hoc volumine ut describeremus, materiæ amplitudo postulavit. Quæ deinceps in Excursibus nostris digna, quæ in litteratorum hominum notitiam veniant, deprehendemus, ea non singularibus libellis enarrabuntur, sed vel in *Annalibus litterariis Italiæ*, vel in *Bibliotheca variæ præsertim transalpinæ eruditionis* opportune excudentur.

INDEX CAPITUM

In prima voluminis parte contentorum.

INDEX OPUSCULORUM

In secunda voluminis parte comprehensorum.

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova

Avendo veduto per la Fede di Revisione, ed Approvazione del P. F. *Serafino Maria Maccarinelli* Inquisitor General del Santo Officio di *Venezia* nel Libro intitolato *Francisci Antonii Zachariæ S. J. Serenissimi Mutinensium Ducis Bibliothecæ Præfecti Iter Litterarium per Italiam ab anno 1753. ad annum 1757. M. S.* non v'esser cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per Attestato del Segretario Nostro niente contro Principi e buoni costumi concediamo Licenza a *Sebastiano Coleti* Stampator di *Venezia*, che possi essere stampato, osservando gli ordini in materia di stampe, e presentando le solite Copie alle pubbliche Librarie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 1. Decembre 1761.
(Marco Foscarini Cav. P. Ref.
(Polo Renier Ref.
(

Registrato in Libro a Carte 108. al Num. 424.
Giacomo Zuccato Segr.

ITER LITTERARIUM PER ITALIAM

PARS PRIMA.

CAPUT I.

Lucense iter. Felini Mariæ Sandæi Bibliotheca, quæ Capitulo principis Lucensis Ecclesiæ Sandæi ipsius testamento obtigit. Codicum in ea servatorum Specimen. Index MSS. Codicum, qui exstant in ædibus PP. S. Mariæ Curtis Orlandigorum. Bibliothecæ Virorum Clariss: Bernardini Baronii, & Francisci Mariæ Florentini. Inscriptiones veteres, aliaque ejusmodi monumenta: Ascetertum Sanctimonialium S. Justinæ, & diplomata, aliæque antiquæ Chartæ in ejus tabulario lectæ, cumque editis exemplis diligenter collatæ.

I. LUCA Etruriæ nobilissima Urbs est, omnique ævo percelebris. Non semel illac transieram; numquam tamen in ea urbe fueram commoratus, ut quem non exiguum servat litterariæ supellectilis thesaurum, diligenter inspicerem. Obtigit id mihi singulari humanitate præstantissimorum Canonicorum *S. Michaelis*, qui ad habendas in ipsorum templo anno CIƆIƆCCLIII. conciones officiosissimis litteris invitarant. Nam ut verni Jejunii tempus imminere illo anno cœpit, Florentia illuc contendi, & quincto Nonas Martii Urbem ingressus sum, duobus me Canonicis in concionatoris ædes comiter deducentibus. Porro ipso illo die ad Virum Clarissimum, mihique longe amicissimum *P. Johannem Dominicum Mansium* e Clericis Regularibus Sanctissimæ Dei Matris advolavi, ut coram viderem, qui e periculoso illo, ac pæne mortifero morbo, quocum fuerat præterita æstate colluctatus, senex optimus convaluisset. Et vero summam Lucensium in me expertus sum humanitatem, atque incredibile quoddam studium antiquariæ ac librariæ rei universæ, quæ quidem ibi exstat, ostendendæ mihi, inque meos usus convertendæ. Verum, ut veritatem gratus aperiam, id ego cum primis debeo doctissimi *Mansii* officiis; ille enim exemplo, atque auctoritate sua effecit, ut Bibliothecæ, Archiva, Musæa mihi paterent, & quæ vellem, referendi in adversaria copia fieret.

Digitized by Google

II. Et quoniam Bibliothecas commemorabam, primum de illa aliquid dicendum, quæ sane ob MSS. Codices ceteris præstat, quamque *Felinus Maria Sandæus* Capitulo Canonicorum principis Ecclesiæ moriens legavit. Codicum ibi adservatorum, qui sane nec pauci sunt, nec parvæ utilitatis, indicem contexuerat vir in hoc studiorum genere exercitatus *Bernardinus Baronius*, cujus mentio non semel heic a me facienda perhonorifica. Apud *Mansium* vero, qui tum in illustranda, corrigendaque *Johannis Alberti Fabricii Bibliotheca Latina mediæ, & infimæ ætatis* versabatur, exstabant Baronianæ illæ Schedæ. Quum eas perlegissem, atque ex illis non pauca excerpsissem, Bibliothecam ipsam adii, ut Codices, quorum notitia salivam mihi maxime moverat, attentius lustrarem. Hæc autem fere in iis digna quæ hoc loco commemorentur.

Codex membranaceus Sęculi XII., sed initio mutilus, in quo libri aliquot Scripturæ Sacræ. Horum primus *Machabæorum* liber secundus, cujus tamen ultima tantummodo quatuor capita habentur. Hunc sequitur *Ezechiel* Propheta, tum liber *Danielis*, XII. *Prophetæ minores*, Liber *Job*, Liber *Proverbiorum*, *Ecclesiastes*, *Cantica Canticorum*, Liber *Sapientiæ*, *Esaias*, *Hieremias*, *Actus Apostolorum*, *Epistolæ Canonicæ*, *Liber Apocalypsis*, *Epistulæ B. Apostoli Paulli*.

Psalterium brevibus notationibus explicatum continet codex XV. Sæculi membranaceus in fol. Hæ in fures diræ sub initium Codicis leguntur: *hic liber est B. Martini Lucensis Episcopatus, quem si quis furatus fuerit, aut fraudulenter retinuerit, ex auctoritate matricis Ecclesiæ, & consensu Canonicorum anathema sit in perpetuum, nisi reddiderit Amen, Amen: fiat, fiat, fiat.*

His præstat XI. sæculi Codex membranaceus in fol. min. Quatuor in eo Evangelia sunt, eaque sequuntur *Capitula Evangeliorum de anni circulo*. Egregium istud Sacræ antiquitatis monumentum, capitulare inquam, alio in opere edendum erit; in appendice hujus voluminis varias, quas ex hoc codice cum Vallarsiana Hieronymianæ versionis editione collata excerpsimus, lectiones proferemus.

Psalterium in alio Codice exstat sæculi XII. membranaceo in fol. min. non tamen solum, quemadmodum in illo, quem nuper recensuimus; nam præterea in eo continentur Cantica Canticorum, *Athanasii* Symbolum, ac Litaniæ, a quibus absunt *SS. Franciscus*, atque *Dominicus*. Pertinuit olim hic codex ad Monasterium *Putheolanum* Lucensis Diœceseos, quod infra iterum occurret, ut docet adnotatio extremæ paginæ adscripta. In eadem pagina alia quædam leguntur recentius scripta. In his Hymnus sequens

Ave Corpus Salvatoris
Vitæ Panis, & amoris
Salvans a periculis
Ave Sanguis veri Dei
Per quem salvi fiunt rei
A culparum maculis
Hæc sunt dona magna nimis,
Que mittuntur de sublimis
In salutem Populi
Hæc sunt dona graciosa
Ad salvandum virtuosa
Virtute miraculi

Item *miraculum apparuit in* Aragonia *de versibus infrascriptis; quia quidam Scholaris truncato capite mori non potuit nisi habita prius peccatorum Confessione, & fuit* A. D. MCCXCI.

Digna mater Dei veniæ via luxque diei
Sis tutela rei, duxque, comesque mei.
Nata Dei miserere mei lux alma diei
Digna coli, Regina Poli me linquere noli

Me

Digitized by Google

Me tibi Virgo pia genitrix commendo Maria
Fili Christe Dei tu miserere mei.

III. Præter hos, aliosque, quos percensere non vacat, Bibliorum libros non pauci Codices sunt, in quibus Sanctorum Patrum opera legimus. En aliquot.

Codex Membran. 4. sæculi x., in quo *S. Ambrosii* Episcopi *de Fide* lib. v. & *de Spiritu Sancto* lib. III. Mutilus erat Codex, sed recentiore ævo suppletus fuit.

Alia ejusdem S. Ambrosii opuscula, quæ *de Patriarchis* inscribuntur, habemus in alio membran. Codice in 4. sæculi XI. Sunt autem *de Abraham* lib. I. *de Isaac & anima* lib. I. *de pœna mortis* lib. I. *de Jacob*, *& vita beata* lib. I. *de Joseph* lib. I., *de benedictionibus Patriarcharum* lib. I., *de apologia David* lib. I. *de Nabuthe*, *& Achab* lib. I. *de testimonio in Salomone* lib. I. Accedunt *Passionis S. Sebastiani*, *& aliorum* libri II. Fuit hic liber *Ecclesiæ S. Donati*; quod quidem discimus ex adscripto primæ paginæ juramento, quod ejusmodi est

Ego promitto stabilitatem in hoc loco ad obedientiam Domini, *& B. Martini & Episcopi R.* (forte Rangerius is est, si tamen litterarum forma XI. sæculo, quo reliqua scripta sunt, recte respondet, quod non memini) *qui nunc est*, *& eorum qui canonice successuri sunt*, *& promitto bona Ecclesiæ*, *& quæ per officium Ecclesiasticum acquisiero in comuni sine fraude haberi*, *& Præposito obedire Canonice ordinato*. ✠ ✠ ✠ *Hæc fecerunt in Sancto Donato Martinus Presbyter*, *& Henricus*, *& Mascacius*.

Ejusdem XI. sæculi videtur Codex alius membran. in fol., quo XXII. *S. Augustini de Civitate* libri continentur. Hos excipit spuria *epistola præceptorum S. Clementis Papæ Romani missa* Jacobo *Fratri*, quæ quidem mutila est. Ejusdem *S. Augustini* libri xv. *de Trinitate ac de Spiritu*, *& littera* ad *Marcellinum* exstant in codice membran. Sæc. XI. in fol. min. Duobus autem voluminibus optimæ notæ sæculo XII. exaratis comprehenduntur *Explanationes Psalmorum* traditæ ab eodem S. D.

Multa occurrunt in Codice membr. sæculi XIII. Ac primum *S. Paterii* liber *Testimoniorum Veteris Testamenti*. Num autem genuinum id opus *Paterii* sit, quale a *Maurinis* editum, an aliud *Paterio* suppositum, atque ab *Alulfo* Monacho elucubratum, videbunt qui Codicem cum editis contenderint. Deinde *S. Paulli expositio* ab incerto auctore profecta. Hoc ejus initium: *Paulus servus Jesu Christi*. *In Sancto Evangelio secundum Johannem* jam non dicam vos servos, sed amicos. *Interrogatur*, *quod Magister Christus in alio loco Apostolos non dixerit servos* &c. Hæc autem extrema sunt verba: *Alexander duri cordis ad dominum nunquam converteretur*, *& aliis agentibus veram pœnitentiam antea&a non imputarentur*. Sequitur *S. Augustini de consensu Evangelistarum* liber. Tum exstat sermo Ven. *Bedæ* Presbyteri ex *Historia Anglorum* decerptus: *Solemnem observantiam hujus festivi diei* a ritibus Gentilium. Subjungitur huic, *Expositio in Cantica*, ac tandem legitur *Hildebrandi* Cardinalis Tit. XII. Apostolorum epistola *de inventione corporis S. Apollinaris* Ravennatis Episcopi. *Hildebrandi* hujus, qui tum Apostolicæ Sedis legatus erat, jussu exquisitum B. Episcopi corpus, ac porro inventum narrant ex *Spicilegio Ravennatis Ecclesiæ*, quod Cl. *Muratorius Tomo I. Rerum Italicarum parte. II. col.* 540. *seqq.* emisit in lucem, Bollandiani socii *Tomo V. Julii*; at neque hi, nec *Muratorius* epistolam *Hildebrandi* ipsius proferunt. Quamobrem ineditam illos latuisse crediderim. Placet igitur heic illam exscribere, etsi a *Mansio* nunc divulgatam *Tom. III. Biblioth. Fabric. p.* 96. cui adsentiri omnino non possum Hildebrandum hunc eumdem esse, qui postea Gregorius VII. fuerit, atque adeo totam historiam, Epistolamque commentitiam adfirmanti, ut quæ in *spicilegio* perhibentur, *Hildebrandi* confirmentur auctoritate.

Hildebrandus Dei Gratia Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter Cardinalis Apostolicæ Sedis Legatus omnibus in Christo fidelibus in domino æternam salutem. Cum de corpore Beati Apollenaris Martyris inter Monachos S. Apollenaris novi, *& dilectos*

filios nostros de Classe non modica contentio diutius agitata fuisset, præfati Monachi de Sancto Apollenare novo in sui erroris argumentum, & apud nonnullos conceptæ dubitationis robur clamculo, quamdam, quæ in jam dicta fuerat Ecclesia, lapideam Arcam temeritate nimia inlecti ausi sunt nocturno tempore violare; Inventas vero ibidem non paucas reliquias per falsum Epitaphium nomine memorati Martyris intitulabant, & ejusdem Sanctissimum Corpus se invenisse publice prædicabant. Nos autem ut falsæ opinionis seminarium removeretur, quod latius spargebatur in populum, pro indaganda Sacri Corporis veritate, juxta mandatum Reverentissimi Patris Nostri Alexandri Summi Pontificis ad famosissimum sæpe dicti Martyris Templum Classim devenimus. Cæterum præsentibus dilectissimis fratribus nostris venerabilibus admodum viris Teodino S. Vitalis Cardinali Presbytero (fuit is dein Episcopus Portuensis, de quo Ciacconius Oldoini T. I.), *& Ger.* (Gerardus scilicet, qui a. 1171. Ravennatem sedem conscendit) *Ravennatensis Ecclesiæ Archiepiscopo ejusdem assistentibus Episcopis suffraganeis, & immensa Cleri, & populi, & multitudine Sacratissimum corpus multo labore effodi fecimus, & magna cum reverentia universis spectandum, adorandumve in altum levavimus. Sed & laminas argenteas tres invenimus Sanctis membris appositas Martyris historiam continentes, ita. Ortus ab Antiochia Beatus Apollenaris a summo Apostolorum Principe Ravennæ missus est predicare baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum, ibique per eum dominus virtutes multas operatus est. Nam cæcos illuminavit, Paralyticos curavit, mutos loqui fecit, dæmones fugavit, mortuos suscitavit, leprosos mundavit, Simulacra, & idolorum templa dissolvit. Hic fustibus cæsus est, diutius super prunas stetit nudis pedibus. Eculeo appensus, denuo umbratus* (lege *verberatus*) *super plagas aquam suscepit* (editum in Spicilegio, ubi hæc eadem recitantur, *recepit*) *fervidam, cum gravi pondere* (*ferri* addit Spicilegium) *in exilium religatus, ore saxo contuso defunctus sub Vespasiano Cæsare Augusto die* (hæc vox in Spicilegio omittitur) X. K. *Aug. Regnante Domino Nostro Jesu Christo cum Patre, & spiritu Sancto in sæcula sæculorum Amen.*

Hic requiescit Sacratissimum (deest in Spicilegio hoc adiectivum) *corpus Beatissimi Apollenaris.*

Codex Membranaceus in folio Sæculi XI. continet Expositionem *Beati Gregorii PP. Urbis Romæ in Exechiel Prophetam inchoata in Basilica Lateranensis Episcopii, quæ appellatur aurea.* Clauditur his verbis: *Expliciunt Omeliæ B. Gregorii Papæ in Ezechiel Propheta num. 22.* Porro intimæ tegumenti parti adscripta hæc sunt.

In Nomine Domini Amen. Breve recordationis qualiter actum est intus in claustro S. Martini præsentia bonorum hominum quorum nomina inferius apparebunt. Mag. Ung. Archi. (idest Archipresbyter), *& P.* (Presbyter) *Tolomeus Cantor, & Mag. Hermannus Primicerius Mğri precibus intervenientibus, & multis promissionibus Cenami amicissimi Canonicorum de consensu, & voluntate sociorum suorum concesserunt supradicto Cenamo, & permiserunt sepelire uxorem suam intus in sepultura sua, quam habet in Claustro Sancti Martini & suo speciali amore in eorum conversam receperunt tali modo ut numquam aliqua alia femina ipsius suprascriptæ domus possit, & debeat ibi sepelire, testes P. Defacius, P. Caro, P. Cambertus, Tho. Diaconus, Ubertus, & Balgarinus subdiaconi* A. MC. *nonagesimo quinto*. XV. *Kal. Julii.*

Codex alius Membranaceus in fol. sæculi XI. exhibet *Tractatus sive explanationes* S. Hieronymi *in omnes prophetas Minores.*

Est præterea editus liber sermonum *S. Leonis PP. Lucas Venetus Dominici filius librariæ artis peritissimus impressit Venetiis anno Salutis* 1482. *Septimo Idus Augusti.* Additæ huic sunt Epistolæ & Tractatus aliqui *B. Cæcilii Cypriani Carthaginensis Episcopi* Venetiis impressi per eundem *Lucam Venetum* 1483. pridie nonas Decembris. Compacta in eodem volumine est *Historia Ecclesiastica Rufini Presbyteri ad Chromatium*, quæ hoc dechastico clauditur.

Tran-

Transtulit Ausonias istud Ruffinus ad aures
Eusebii clarum Cæsariensis opus
Schallus Johannes celebri Germanicus arte
Ære premit. Mantus Principe Fœderico
Quom datus est finis. referebat Julius annos
Mille quatercentum septuaginta novem
Hunc eme qui docti nomen, qui limen Olimpi
Quæris. habet præsens munus utrumque liber
Hinc cæleste bonum. Sanctosque docebere mores
Et prodesse magis lectio nulla potest.

Non ignoti hi libri fuere *Orlandio*. Verum ea de caussa horum meminimus, quod his adsutæ sunt *Juliani Apostatæ* epistolæ *Ecdicio Ægypti Præfecto* latine redditæ, quemadmodum etiam ejusdem *Juliani* Alexandrinis edictum. Scripta est hæc pars voluminis Sæculo xv.

Codex Membranaceus in fol. Sæculo xv. nitidissime exaratus, in quo *B. Remigii Episcopi in Paulli Apostoli Epistolas Commentarii*. Quis descripserit, docent extrema hæc Amanuensis verba: *Explicit Tractatus S. Remigii Episcopi super Epistolas B. P. Apostoli Scriptus per me Johannem Magistri Lamberti de Rhoda alias de Brabantia in Sancto Monasterio Cassinensi Anno Domini Millesimo quadringentesimo sexagesimo octavo penultima Decembris*. *Felinus* autem *Sandæus* hæc sub initium Codicis adnotavit: *Die corporis Domini, quæ fuit 18. Junii 1500. Presbyter Bernardinus de Sandonnino Nepos bonæ memoriæ Nicolai Episcopi Lucani prædecessoris mei* (obierat is anno 1498.) *donavit mihi hunc librum, quem ex testamento sibi reliquerat Episcopo, & hoc fecit præsentibus testibus Presbytero Bartholomæo Fridiani de Luca Capellano meo, & Johanne de Baschenis de Brixia Camerario meo, & Presbytero Johanne Clerico Lucensi Capellano ipsius Bernardini in Plebe Decimi Mensæ meæ Episcopalis*

Felinus Episcopus Lucensis Manu propria

Codicem qui sequitur Membran. in fol. Sæc. xiii. exaratum *P. Nicolaus Tegrimus* Archidiaconus a. 1514. emendavit. Exhibet is *Ambrosii Autperti Presbyteri Tractatus in Apocalipsim Johannis libros quinque ex parte prima speculi parvulorum*.

Sæculo xii. Scriptus videtur Codex Membran. in fol. qui continet *Collationes Patrum lib.* xii. Hic Codex, ut ex prima pagina constat, fuit *Monasterii S. Petri de Putheolis Lucanæ diœcesis*. Atque hinc Epistolam Monachorum *Monasterii de Sexto ad Henricum* Imperatorem in caussa *Sabaraitarum*, in notis ad *Thomasinum* primus edidit Clariss. *P. Jo. Dominicus Mansi*; hæc enim sub codicis finem adscripta legitur.

Nec prætereundus codex membran. in fol. Magno sæc. xi. ubi legere est *S. Gregorii Turonensis* libros quatuor *de virtutibus, & Miraculis B. Martini Episcopi*.

Codex membran. MS. in fol. magnæ molis continet *Cassiodorii Explanationes super Psalmos*. In fine autem Psalmi centesimi hæc epistola legitur: *Dilectissimis mihi nimisque amandis, & amatis senioribus* u. *& cæteris* i. *vix aliquo nomine vigens omnis devotionis vocale obsequium. De hoc vestro opere, quod mihi injunxistis non quod volui, sed quod potui feci. Scriptorem acquisivi ut asserebatur bonum, sed fraude me circumvenit, dum non tale opus quale proposui fecit, sed post compulsus reddidit particulam quamdam, unde coloratus, & illuminatus est. Correxi studiose per memetipsum secundum exemplar etiam amplius. Quaterniones sunt 41. viginti solidos & dimidium dedi in cartis, & viginti septem, & dimidium scriptori. Alius labor fuit meus. Remittite, quo ante potestis, librum S. Donati. Putavi venire ad vos, sed nullatenus potui. Commendo autem memetipsum vobis, ut si quando meum exitum audieritis Charitatis officium in me expendere vos non pigeat. Valete*. Sæculo xi. descriptus est ad paginam 329. hinc ad finem sæculo xii.

Age de Codice membranaceo alio in 4. differamus. Initio Codicis exstant *Con-*

Constitutiones Monialium S. Mariæ de Pontetetto Etrusco sermone exaratæ. Has excipit Regula *B. Benedicti* cum expositionibus in 70. capita distributa, sed Italice reddita, cui adscripta hæc notatio: *Domina Abbatissa fecit fieri hoc opus pro anima sua, Sororumque suarum, & parentum suorum Anno Domini* MCCLXXVIII. Additur promissio quam sub ipsum in Monasterium ingressum edebant Moniales. Ea autem hujusmodi erat. *In nomine summæ, & individuæ Trinitatis Ego soror N. promitto stabilitatem meam, & conversionem morum meorum, & obedientiam secundum regulam S. P. Nostri Benedicti in hoc S. Monasterio, quod est constructum in honorem Beatæ Mariæ Virginis & aliorum sanctorum in præsentia Abbatissæ nostræ reverentissimæ Dominæ N. & hujus Sanctæ Congregationis, ut post decessum vitæ præsentis, societatem sanctorum percipere merear in sæcula sæculorum. Amen.* Hanc, precatio sequitur contra febrem quartanam: *Omnipotens sempiterne Deus per intercessionem Sanctorum tuorum septem Dormientium ✠ Marsiani ✠ Maximiani ✠ Dionysi ✠ Johannis ✠ Seraphionis ✠ Constantini ✠ Emelciadis ✠ libera famulam N. de febre quartana & de omnibus malis ✠ fiat fiat fiat ✠ Amen.* Adiecta his sunt breviaria homiliarum in Evangelia a Dominica prima de Adventu usque ad anniversarium dedicationis Ecclesiæ. Tandem compactum simul est antiquiore manu descriptum *Martyrologium Bedæ Presbyteri* sed mancum, ac plane lacerum. Quæ licuit excerpere hæc sunt.

Incipit Martyrologium B. (1) *Bedæ Presbyteri*

Januarius babet dies. XXXI. *Luna* XXX.

Kal. Jan. *Circumcisio Domini Nostri Jesu Christi secundum carnem. Ravennæ S. Severi Confessoris. Romæ S. Concordii Martyris.*

IV. Non. *S. Martinæ, & S. Euphrosinæ.*

III. *S. Macarii Abbatis*

II. *S. Genoviefæ Virginis*

Non. *S. Simeonis*

VIII. Id. *Epiphania Domini Nostri Jesu Christi*

VII. . . . .

VI. *S. Severini Presbyteri.*

V. *S. Basilii Confessoris*

IV. *S. Pauli primi Eremitæ*

III. *S. Felicitatis.*

II. *SS. Rogati, & Modesti*

Idus *Octava Epiphaniæ Domini*

XIX. Kal. *Febr. S. Felicis Presbyter*

XVIII. *S. Mauri Abbatis*

XVII. *S. Marcelli Papæ, & Martyris.*

XVI. *S. Antonii Monachi*

XV. *S. Priscæ*

XIV. *Sanct. Marii, Marthæ, Audifax, & Abacuch.*

XIII. *SS. Fabiani, & Sebastiani*

XII. . . . .

XI. . . . .

X. . . . .

IX. *S. Timothei Apostoli*

VIII. *Conversio S. Pauli, & S. Projecti. Obiit Rangerius Episcopus Lucanus.*

VII. *S. Polycarpi, & S. Theclæ*

VI. *S. Julianæ Virginis*

V. *Romæ Agnetis secundo.*

IV.

(1) *Venerabilis* passim inscribitur, ut in Martyrologio, quod nos edidimus Excurs. Litter. T. I. p. 371.

IV.	. . . .
III.	. . . .
II.	*SS. Eugenii, & Vindemialis* (1)

FEBRUARIUS.

Habet dies XXVIII. *Luna* XXIX.

Kal. Febr.	*S. Geminiani Episcopi, & S. Brigidæ Virg.*
IV. Non.	*Purificatio Sanctæ Mariæ*
III.	*S. Blasii Episcopi, & Martyris*
II.	*Aquilinæ Virginis*
Non.	*In Sicilia S. Agathæ Virginis*
VIII. Id.	*Romæ S. Dorotheæ Virginis*
VII.	*S. Guillelmi Episcopi & Martyris*
VI.	*SS. Alexandri, & Ammonis*
V.	*S. Savini Episcopi*
IV.	*S. SCHOLASTICÆ*
III.	. . . .
II.	*S. Simphroni Episcopi*
Idus	. . . . . .
XVI. Kal. Mart.	*S. Valentini Presbyteri, & Martyris*
XV.	*SS. Faustini, & Jovitæ*
XIV.	*S. Julianæ Virginis*
XIII.	. . . .
XII.	*S. Barbati Episcopi*
XI.	*S. Publii, & Juliani*
X.	. . . .
IX.	. . . .
VIII.	*Apud Antiochiam Cathedra S. Petri Apostoli*
VII.	*S. Polycarpi*
VI.	*S. Matthiæ Apostoli*
V.	. . . .
IV.	. . . .
III.	*S. Antigoni*
II.	. . . .

MARTIUS.

Habet dies XXXI. *Luna* XXX.

Kal. Mart.	. . . .
VI. Non.	*S. Simplicii Papæ*
V.	*S. Felicis*
IV.	. . . .
III.	. . . .
II.	*SS. Victoris, & Victorini*
Non.	*SS. Perpetuæ, & Felicitatis*
VIII. Id.	. . . .
VII.	*SS. Quadraginta Martyrum*
VI.	*S. Felicis Presbyteri* (2)
V.	*S. Heraclii* . . . . (3)
IV.	. . . .
III.	*S. Macedonii Presbyteri*

II.

(1) Hos Sanctos alii Martyrologi recolunt Kal. Februarii

(2) Forte & *Philippi Martyris*. Certe *Felicem* & *Philippum Martyrem* exhibent hoc die Auctaria *Usuardi* apud *Sollerium* (p. 148.)

(3) puto *& Sociorum MM.*

Digitized by Google

II.	*S. Leonis Episcopi*
Id.	*S. Longini*
XVII. Kal. Apr.	*S. Cyriaci Mart.*
XVI.	. . . .
XV.	. . . .
XIV.	. . . . . .
XIII.	*In Antiochia S. Joseph*
XII.	*Depositio S. Benedicti Abbatis*
XI.	*Romæ* . . . . (1)
X.	*S. Proculi*
IX.	*S.* . . . . . *ci* (2) *Martyr.*
VIII.	*Annuntiatio S. Mariæ*
VII.	*S. Petri Episcopi*
VI.	. . . .
V.	. . . .
IV.	*Ordinatio S. Gregorii Papæ*
III.	*SS. Domnini, & Victoris*
II.	*S. Balbinæ Virginis*

APRILIS.

Habet dies xxx. *Luna* xxix.

Kal. Apr.	*S. Agapiti*
IV. Non.	*Quiriacæ, & Proculę*
III.	*S. Theodosię Virginis*
II.	. . . . . *onis Diac.*
Non.	*SS.* . . . . . . *& Hirenęi* (3)
VIII. Id.	*S. Epiphanii Episcopi*
VII.	*SS.* . . . . . (4) *& Successi*
VI.	. . . .
V.	*Antonii Confessoris*
IV.	*S. Danielis Prophetę*
III.	*S. Leonis Papę*
II.	*S. Julii Episcopi*
Id.	*S. Euphemię*
XVIII. Kal. Jun.	*SS. Tiburtii, & Valeriani*
XVII.	*S. Lucii Martyris*
XVI.	*SS. Petri Diaconi, & Hermogenis*
XV.	*S. Marię Heremitę*
XIV.	*S. Caloceri*
XIII.	*SS. Rufi, Vincentii* . . . . .
XII.	. . . . . .
XI.	. . . .
X.	*S. Launomari*
IX.	*Natale S Georgii Martyris*
VIII.	*Sidrach, Misach, & Abdenago*
VII.	*S. Marci Evangelistę, & Letanię Majores*
VI.	*S. Cleti PP.*
V.	*S. Antonii Presbyteri*
IV.	*S. Vitalis Martyris*

III.

(1) Grevenus *Romę* S. *Theodolam* Martyrem hodie celebrat.
(2) Forte *Seleuci*.
(3) Forte *Irenis*.
(4) Forte *Ammonii*.

Digitized by Google

III.	*S. Torpetis Martyris*
II.	*Romæ Cyrini Episcopi*

MADIUS.

Habet dies xxxi. *Luna* xxx.

Kal. Mad.	*Romæ Natale Apostolorum Philippi, & Jacobi*
VI. Non.	*S. Sigismundi, & Athanasii Episcopi*
V.	*Inventio S. Crucis, & SS. Alexandri, Eventii, & Thedoli, & Juvenalis*
IV.	*Sancti Sinesii Martyris*
III.	. . . .
II.	*S. Joannis ante Portam Latinam, & S. Victoris.*
Non.	*Flaviani Episcopi*
VIII. Id.	*Apparitio S. Michaelis Archangeli*
VII.	*S. Quirilli Confessoris*
VI.	. . . .
V.	*S. Victorini, & S. Antimi*
IV.	*Romæ SS. Nerei, & Achillei, & Pancratii*
III.	*Romæ S. Mariæ ad Martyres*
II.	*S. Bonefatii*
Id.	*S. Simplicii*
XVII. Kal. Jun.	*S. Peregrini Episcopi*
XVI.	SS. . . . .
XV.	*Sanctæ* . . . . . .
XIV.	*S. Theodori Episcopi*
XIII.	*S. Eustasii M.*
XII.	. . . .
XI.	. . . . . .
X.	*Depositio Desiderii Episcopi*
IX.	. . . .
VIII.	. . . .
VII.	*Rufini*
VI.	*Mediolano Aquilini M.*
V.	. . . .
IV.	S. *Maximi* . . . .
III.	S. *Marinæ*
II.	*Romæ* S. . . . . .

JUNIUS.

Habet dies xxx. *Luna* xxix.

Kal. Jun.	. . . .
IV. Non.	S. *Marcellini* . . . .
III.	S. *Blandi Quir.* . . . .
II.	S. *Amandii*
Non.	SS. *Vincentii & Benigni*
VIII. Id.	. . . .
VII.	. . . .
VI.	. . . .
V.	Nullus in Codice adscribitur Sanctus. Cetera plane obliterata sunt.

JULIUS.

Habet dies xxxi. *Luna* xxx.

Kal. Jul.	S. *Gregorii PP.*
VI. Non.	SS. *Processi, & Martiniani*
V. Non.	S. *Rusticolæ*

Quæ sequuntur, ita sunt misere habita, ut nisi magno, atque improbo studio quidquam ex fugientibus litteris exsculpi possit. Martyrologium hoc Necrologi-

Digitized by Google

logium etiam vocari poteſt; nam adſcripti ſunt defunctorum plurium nomina, ut ſupra in *Rangerio* Lucano Epiſcopo vidimus. Pridie autem Nonas Auguſti legitur: *Obiit Navilia Monacha noſtræ Congregationis Mater Domini Papæ*. Fuit hic haud dubie *Lucius* II. Nomen igitur Matris ejus hinc diſcimus; diſcimus præterea & illam apud Moniales S. Mariæ de Ponte tecto, ad quas ſpectabat Manuſcriptus hic Codex, Benedictinæ familiæ nomen dediſſe.

S. *Iſidori Hiſpalenſis* Codices non memoro, nam opportunius de illis differendi locus erit in nova, quam paro, ejuſdem Sancti operum editione.

IV. Liturgicos inter libros unus eſt, quem commemorem. Codex eſt *Ritualis Eccleſiæ Majoris Lucenſis* Membranaceus in fol. paullo poſt medium ſæculum XIII. deſcriptus. Hinc quæ ſingularia viſa ſunt, excerpam, quæ licet Cl. *Manſius* Italice exhibuerit in *Diario Sacro Lucenſi*, non injucundum tamen erit eruditis Viris latino, quo perſcripta ſunt, idiomate legere.

Ritus feriæ V. *in Cœna Domini*.

In mane Fratres Eccleſiam ingreſſi ad orationem ſe proſternentes & ſurgentes pſalmos ad primam videlicet Deus in nomine tuo *cum reliquis ſuaviter cantent. Gloria Patri non dicitur, ſed tantum Pater noſter & Credo in unum Deum continuatim dicunt. Interim a Laicis ſervientibus præparatur aqua & cetera, quæ ad illud officium pertinent; & introductis pauperibus in clauſtrum, & in ſedibus per ordinem diſpoſitis Canonici ad inſtar Domini Jeſu linteo præcincti exemplo illius humiliter, & devote pedes pauperum lavent, linteo tergant, & dum ſingulis denarios offerunt, cujuslibet manus ſimiliter oſculentur. Ante horam tertiam debet fieri novus ignis, & paretur altare S. Martini, & B. Reguli, & B. Jaſonis* (erat enim ibi altare erectum in honorem S. Hilariæ, Jaſonis, & Mauri, quorum tunc, & nunc etiam corpora ibidem requieſcunt.

In hora III. *vel* VI. *ſonetur cornu*

Ad III. *dicuntur Pſalmi tantum Pater noſter, & Miſerere*

Ad VI. *&* IX. *eodem modo per ſingula, & ſic finiuntur horæ cum oratione Reſpice quæſumus*.

Hora VI. *ſacris veſtibus indutus cum Diacono ſolemni ante fores Eccleſiæ veniat, & Pœnitentibus in terra proſtratis primo dicantur ſeptem pſalmi pœnitentiales. Poſtea dicatur hoc R. peccata mea &c. cum verſu . . . .* (abraſa eſt linea in Codice) *deinde ſequuntur orationes Præſta, & aliæ quæ ſequuntur. Deinde facie ei confeſſionem, & antequam dicatur indulgentiam, dicat hanc orationem, Domine Jeſu Chriſte, qua finita ſequitur Indulgentiam, & reliqua*.

His finitis tradit Diaconus pœnitentes in manus Epiſcopi, & Epiſcopus incorporet eos Eccleſiæ ita dicens: Reddo Matri tuæ Eccleſiæ, ad quam (ſic.) *peccando deviaveras*.

Ipſa die neque Gloria Patri ad Introitum, nec Gloria in excelſis Deo, neque Credo in Deum, niſi Epiſcopus præſens fuerit Chriſma devotiſſime confecturus.

Hora igitur VI. *Pontifex Capitulum ingreditur, & indutus ſolemnibus veſtibus procedit ad Altare cum* XII. *Presbyteris &* VII. *Diaconibus, & totidem Subdiaconis ſolemniter indutis, qui Subdiaconi portent* VI. *cereos in manibus adcenſos præcedentibus eos Miniſtris cum tribus crucibus, & thuribulis, & incenſo Miſſam ſolemniter celebraturus. In qua Miſſa hac die S. Chriſma conficitur per ſingulos annos in jam dicta die innovandum, & vetus in Eccleſia concremandum*.

Introitus ad officium Nos autem gloriari, quod Cantor pluviali indutus debet ſolemniter incipere cum Gloria Patri pro reverentia S. Chriſmatis, & Epiſcopus ante altare dicat Adjutorium noſtrum, ſicut mos eſt. Kyrie eleiſon; Sanctus; & Agnus Dei, & Gloria in excelſis Deo feſtive debent cantari.

Interim dum epiſtola cantatur, deſcendat Archidiaconus, & vadat cum XII. *presbyteris, &* VII. *Diaconis, &* VII. *Subdiaconis, qui Subdiaconi portant* (eraſæ ſunt tres lineæ). *Deinde cantatur* R. Chriſtus factus eſt. *Deinde Evangelium cum crucibus*

cibus & incenso. Deinde Credo in unum Deum. Dominus vobiscum. Oremus. *Deinde Offertorium.*

Antequam dicatur Evangelium, misceat Episcopus balsamum cum oleo de crisma cum tribus ungulis.

Tantæ hac die consecrentur hostiæ, ut ex iis possint ipso, & sequenti die sufficienter habere ad communicandum. Notandum autem, quod de Corpore Domini integræ oblatæ servandæ sunt usque in die Parasceve, de quibus communicent. Sanguis vero Domini ipso die penitus absumatur. Cum vero Episcopus communicet, & cantor dicit, Agnus Dei, *& communio absque osculo. Quidam non cantant* Agnus Dei. *Interim populus communicet. Reportentur ampoletæ in Sacristia cum magna reverentia, ut supra dictum est.*

Ad vesperum dicat cantor An: Calicem Salvatoris. *Psal:* Credidi *cum aliis*, *Vers:* Christus factus est. *In Evangelio Ant:* Cœnantibus autem *ad* Magnificat, *Antiphona finita sequitur* Oratio *ad complendum, & Diaconus dicit* Ite Missa est. *Hac die debemus comedere cum Episcopo, cum familiaribus, & Scholaribus nostris. Benedictio Mensæ:* Christus factus est pro nobis obediens usque ad mortem. Pater noster *occulte: Deinde faciat Crucem. Post cœnam eadem Antiphona:* Christus factus est pro nobis. *Postea psalmus* Miserere mei Deus. *Deinde* Pater noster. *Deinde oratio* Respice quæsumus Domine super hanc familiam tuam. *Eadem quoque die post refectionem communem Episcopus tamquam Christi Vicarius linteo præcinctus fratrum suorum veluti discipulorum lavat omnium pedes, & bibit cum eis Clero cantante has Antiphonas Mandati:* Mandatum meum do vobis &c.

Ritus de die Sancto Paschæ.

Cantatur Missa. Sacerdos Hebdomadarius de hostiis in eadem Missa sufficienter consecratis habens Calicem præparatum cum sanguine argenteo calamo infra calicem posito, populum, & neophytos communicet. Datur etiam mulieribus intus Ecclesiam agnus benedictus, & viris similiter in claustro per ordinem sedendo.

Finito Evangelio a Diacono annuntiatur statio ita dicendo: Crastina die statio erit apud Ecclesiam Sancti Martini ad m. . . . . unde ad Ecclesiam conveniatis, *& eodem modo in omnibus Ecclesiis quas in his* VII. *diebus processionaliter visitamus, illius Ecclesiæ, ad quam altera die cum processione ituri sumus, a Diacono dicto Evangelio Crastina die dicendo denuntiatur Statio.*

Ritus diei transfigurationis Domini.

Nota quod ea die conficitur Sanguis Christi de novo vino si inveniri potest sic aliquantulum de matura uva; & *eliquatur in calice saltim*, & *benedicuntur racimi, & communicant inde homines. Quare autem hoc fiat hæc ratio est. In die cœnæ dixit Dominus Apostolis, & aliis qui cum eo cœnabant:* Amen dico vobis non bibam de hoc genimine vitis, donec bibam illum novum in Regno Patris mei: *quare ergo dixit* novum, *& transfiguratio pertinet ad illum statum, quem habuit post resurrectionem, ideo quæritur in hoc festo vinum novum.*

V. Multi quoque Codices in capitulari *Sandæi* Bibliotheca sunt, qui canones ecclesiasticos complectuntur. Quo loco in primis de præstantissimo *Carolino* Codice esset mihi non paucis disputandum, nisi hanc antea Spartam ornasset doctissimus P. *Mansius* egregio ea de re scripto commentario, quem habes in XIV. *Calogerianæ* collectionis volumine (*p. 72. seqq.*). Itaque insignem hunc Codicem, quo etiam ad *Isidorianam* meam editionem usus sum non inutiliter, satis sit indicasse. Ad alios progredior. Ac primum inspexi membranaceum codicem sæculi XI., cui præfixus est Romanorum Pontificum Catalogus, canonum collectionem continentem *Isidori Mercatoris* nomine prænotatam. Catalogus porro ille hujusmodi est:

Domnus Petrus sedit annos 25. m. 2. dies. 8.

Linus sedit annos 11. m. 3. dies. 12.

Cletus sedit annos 12. m. 1. dies. 11., & cessavit Episcopatus dies 20.

Digitized by Google

Clemens sedit annos 9. m. . . . dies x. & cessavit episc. dies. 22.
Anacletus sedit annos 12. m. x. dies 7. & cessavit episc. dies. XIII.
Evaristus sedit annos XIII. m. 6. dies 2. & cessavit episc. dies. 19.
Alexander sedit annos x. m. 3. dies 2. & cessavit episc. dies . 35.
Xistus sedit annos x. m. 2. dies 31. & cessavit episc. menses 2.
Thelesphorus sedit annos 11. m. 3. dies 22. & cessavit episc. dies. VII.
Iginus sedit annos 4. m. 3. dies 8. & cessavit episc. dies. 4.
Anicius sedit annos XI. menses 4. d. 3. & cessavit episc. d. 17.
Pius sedit annos XI. m. 4. d. 21. & cess. ep. d. 14.
Soter sedit an. IX. menses 6. d. 21. & cess. ep. d. 22.
Eleutherus sedit annos 15. m. 6. d. 5. & cess. ep. d. 16.
Victor sedit annos 10. m. 2. d. 10. & cess. ep. d. 12.
Zepherinus sed. an 18. m. 7. d. 10. & ces. ep. d. 6.
Calistus sed. an. V. m. 11. d. X. & ces. episc. d. VI.
Urbanus sed. an. IX. m. X. d. XII. & ces. epis. d. XXX.
Antheros sed. an. XII. m. I. d. XII. & ces. epis. d. XIII.
Pontianus sed. ann. IX. m. V. d. II. & ces. epis. d. X.
Fabianus sed. ann. XIV. m. I. d. X. & ces. epis. dies VII.
Cornelius sedit an. II. m. II. d. III. & ces. epis. d. XXXV.
Lucius sed. ann. III. m. III. d. III. & ces. epis. dies XXXV.
Stephanus sedit ann. VI. m. V. d. II. & ces. epis. dies. XXII.
Xistus sed. ann. II. m. X. d. XXIII. & ces. epis. an. II.
Dionisius sedit annos II. m. III. dies VII. & ces. ep. d. V.
Felix sed. ann. IV. m. III. d. XXV. & ces. epis. d. V.
Euthichianus sedit ann. VIII. m. X. d. IV. & ces. epis. d. VIII.
Cajus sed. ann. XI. m. IV. d. XII. & ces. ep. dies XI.
Marcellinus sedit ann. VIII. m. II. d. XXV. ab eodem die cessavit episcopatus annos VI. m. VI. d. XXV. persequente Diocletiano Imperatore Christianos.
Marcellus sedit ann. V. m. VI. d. XXI. & ces. ep. d. XX. , Luciana vero scriptione damnata est.
Eusebius sedit ann. V. m. I. d. III. & ces. epis. dies VII.
Melchiades sedit ann. IV. m. VII. d. VIII. & ces. epis. d. XVIII.
Silvester sedit annos XXIII. m. X. dies XII. & ces. ep. d. XV.
Marcus sed. ann. II. m. VIII. d. XX. & ces. ep. d. XX.
Julius sedit annos XV. m. II. d. VI. & ces. ep. d. XXV.
Liberius sedit annos XVI. m. VII. d. III. & ces. ep. d. VI.
Felix sedit annos I. m. III. dies II. & ces. ep. d. XXXVIII.
Damasus sed. an. XVIII. m. II. d. XI. & ces. ep. d. XXXI.
Siricius sedit an. XV. m. XI. d. XXV. & ces. ep. d. XX.
Anastasius sed. an. II. d. XXVII. & ces. ep. d. XXI.
Innocentius sed. ann. XV. m. II. d. XX. & ces. ep. d. XXII.
Zosimus sed. ann. I. m. VIII. d. XXV. & ces. ep. d. X.
Bonifatius sed. ann. III. m. VIII. d. XXV. & ces. ep. d. VIII.
Celestinus sedit ann. VIII. m. I. d. IX. & ces. ep. d. XXI.
Xistus sed. annos VIII. m. I. d. IX. & ces. ep. d. XXI.
Leo sed. ann. XXI. m. I. d. XXVII. & ces. ep. d. XII.
Hilarus sedit ann. VI. m. III. d. X. & ces. ep. d. X.
Simplicius sedit annos XV. d. VI. & ces. ep. d. VI.
Felix sedit an. VIII. m. XI. d. XVIII. & ces. ep. d. V.
Gelasius sed. ann. IV. m. VIII. d. IX. & ces. ep. d. VII.
Anastasius sed. an. I. m. XI. d. XXIV. & ces. ep. d. VII.
✠ *Symacus ann. XV. m. VI. d. XXVII.*
Hormisda sed. ann. XIX. d. XVII. & ces. ep. d. VII.

Jo.

Digitized by Google

Johannes sed. an. II. *m.* IX. *d.* XVI. *& ces. ep. d.* L. *&* VIII.
Felix sed. an. IV. *m.* II. *d.* XVI. *& ces. ep. d.* III.
Bonifatius sed. an. II. *d.* XXVI. *& ces. ep. d.* XV.
Johannes sed. an. II. *m.* IV. *d.* VI. *& ces. ep. d.* VI.
Agapitus sed. m. XI. *d.* XVIII. *& ces. ep. d.* XLVII.
Silverius sed. m. V. *d.* XI. *& ces. ep. d.* . .
Vigilius sed. an. XVI. *m.* VI. *d.* XXV. *& ces. ep. m.* III.
Pelagius sed. an. IV. *m.* X. *d.* XVIII. *& ces. ep. m.* III. *d.* XX.
Johannes sedit an. XII. *m.* XI. *d.* XXVI. *& ces. ep. m.* III. *d.* X.
✠ *Benedictus sed. ann.* IV. *m.* I. *d.* XXIX.
Pelagius sed. an. X. *m.* II. *d.* X. *& ces. ep. m.* VI. XXV.
Greg. Dialogus sedit an. XIII. *m.* VI. *d.* X. *& ces. ep. m.* V. *d.* XVII.
Sabinianus sed. an. I. *m.* V. *d.* VIII. *& ces. ep. m.* XI. *d.* XXVI.
✠ *Bonifatius sedit m.* IX. *d.* XXI.
Bonifatius sed. an. VI. *mens.* VIII. *d.* XIII. *& ces. ep. m.* X. *d.* VI.
Deus dedit sed. an. III. *d.* XX.
Bonifatius sed. an. V. *m.* X. *& ces. ep. d.* XIII.
Honorius sed. an. XII. *m.* X. *d.* XVII. *& ces. ep. an.* I. *m.* VII. *d.* XVIII.
Severinus sedit ann. II. *d.* IV. *& ces. ep. m.* IV. *d.* XXIII.
Bonifatius sedit an. V. *m.* VIII. *d.* XIII. *& ces. ep. m.* VI. *d.* VI.
Johannes sed. an. I. *m.* VIII. *d.* XVIII. *& ces. epis. m.* I. *d.* XIV.
Theodorus sed. an. VI. *m.* V. *d.* XVIII. *& ces. ep. d.* LII.
Martinus sed. an. VI. *m.* I. *d.* XXVI.
Eugenius sed. an. III. *m.* IX. *d.* XXIV. *& ces. ep. m.* I. *d.* XXIX.
Vitalianus sed. an. XIV. *m.* VI. *& ces. ep. m.* II. *d.* XIV.
Adeodatus sed. an. IV. *m.* II. *d.* V. *& ces. ep. m.* IV. *d.* XV.
Donus sed. an. 7. *m.* V. *d.* X. *& ces. ep. m.* II. *d.* XV.
Agathon sed. an. II. *m.* VI. *d.* IV. *& ces. ep. an.* I. *m.* VII. *d.* V.
Leo sedit m. X. *d.* XVII. *& ces. ep. m.* XI. *d.* XXV.
Benedictus sed. an. X. *d.* XII. *& ces. ep. m.* II. *d.* XV.
Johannes sedit ann. I. *d.* IX. *& ces. ep. m.* II. *d.* XVIII.
Chonon sed. m. XI. *& ces. ep. m.* II. *d.* XXIV.
Sergius sedit annos XIII. *m.* VIII. *d.* XXIV. *& ces. ep. d.* L.
Johannes sed. ann. III. *m.* II. *d.* XII. *& ces. ep. m.* I. *d.* XVIII.
Johannes sedit ann. II. *m.* VII. *d.* XVII. *& ces. ep. m.* IV.
Sisinnius sed. d. XX. *& ces. ep. m.* I. *d.* XV.
Constantinus sed. annos VII. *d.* XV. *& ces. ep. d.* XL.
Gregorius sedit ann. XV. *m.* VIII. *d.* XXIV. *& ces. ep. d.* XXXV.
Gregorius sed. an. X. *m.* IX. *d.* XXIV.
Zacharias sed. an. X. *m.* IV. *d.* XIV.
Stephanus sed. annos V. *d.* XXIII. *& ces. ep. d.* XXVII.
✠ *Paulus sed. an.* X. *m.* I. *& ces. ep. an.* I. *m.* I.
✠ *Stephanus sed. an.* IV. *m.* V. *d.* XXVII. *& ces. ep. d.* VI.
Adrianus sed. an. XXIII. *m.* X. *d.* XVII.
Leo sed. an. XX. *m.* V. *d.* XVII.
Stephanus sedit annos VI.
Paschalis sedit annos VII. *d.* XVII.
Eugenius sed. an. III. *m.* VIII. *d.* XXIII.
Valentinus sed. d. XL.
Gregorius sed. an. XVI.
Sergius an. III.
Leo sed. an. VIII. *m.* III. *d.* V.
Benedictus sedit annos II. *m.* VI. *d.* VI.

Se-

Sequuntur alia manu adscripti (quemadmodum ii, quibus crucem in margine adiecimus,) sed nulla annorum nota adjecta.

Nicolaus.
Johannes
Agapitus
Adrianus
Martinus.

Ejusdem sæculi XI. codex est item membranaceus in fol. In eo collectio canonum a *Wormatiensi* Episcopo *Brochardo* sive *Burchardo* edita. Sed juvat hunc codicem diligentius scrutari. Primis libri paginis adscriptus est *Lucensium* Episcoporum Catalogus, quem Cl. *P. Mansius* divulgavit in Italico *Lucensium Templorum Diario sacro* a. 1753. typis expresso (*p.* 368.) Sequuntur Epistolæ duæ, *Paschasii* altera ad Archiepiscopum Mediolanensem, cujus hoc initium, *Fraternæ mortis crimen incurrit quisquis &c. Hieronymi*, altera ad *Damasum* Papam, *De partibus oblationis*. Post has typum videas, in quo Episcoporum omnium, atque Archiepiscoporum, qui Nicæno Concilio interfuere, exhibentur imagines ordine dispositæ. Porro *S. Athanasius* in medio sedet manu schedulam ostentans, cui Fidei symbolum inscriptum est. Hæc Burchardianis libris præmittuntur. Libro VI. subjecta est cum Alexandri II. *de gradibus consanguinitatis* epistola in *Labbeana* Conciliorum collectione *num.* XXXVIII. vulgata, tum alterius Romani Pontificis (nisi eidem *Alexandro* II. tribuere illam malis) de eodem fere argumento epistola alia, quam ex hoc codice primus eruit *P. Mansius*, inque lucem emisit in primo ad *concilia Veneto-Labbeana supplementi* volumine (*pag.* 1345. *seqq.*) Multo plura absoluto *Burchardianæ* collectionis XX. libro subjunguntur, nimirum 7. Capitula sancita in concilio *Selegustadensi* (huic interfuit ipse *Burchardus* Wormatiensis) sub *Aribone Moguntinæ* Ecclesiæ Archiepiscopo habito anno CIↃXXIII. pridie Idus Augusti, quæ claudit Fides Catholica Nicæni concilii Ecclesiæ Romanæ directa; *Credo in unum Deum Patrem &c.* II. *Privilegium Archidiaconi a* B. Gregorio *digestum, & constitutum* ex libro *constitutionum* ejusdem S. Gregorii. III. *De officiis eorum, qui ab Episcopo cæteris præponuntur ad provisionem Sanctæ Ecclesiæ*, ex libro *Ordinis Romani*. IV. Capitula aliquot ad Monachos spectantia cum fragmento epistolæ Leonis PP. IX. *de Monachis perverse agentibus*. data Romæ Mense Aprili die XX. Ind. X. V. *Capitula quæ in concilio Ancyrano & Cæsareæ exposita sunt, & ea quæ in Concilio Arelatensi*. VI. *Constitutiones Sanctæ Synodi habitæ in territorio Arausiaco 6. Id. Novembris. . . . . . . in Ecclesia Justinianensi*. VII. *Constitutiones Sanctæ Synodi habitæ apud Regisam*. VIII. *Constitutiones Synodi Agathensis*. IX. *Constitutione Synodi habitæ in civitate Grasensi*. IX. *Constitutiones Sanctæ Synodi habitæ Valentia* Civitate sub die IIII. *Id. Julii Gratiano* IIII. *& Equicio consulibus, quales debeant ordinari Sacerdotes secundum statuta Ecclesiæ antiquæ*. Atque hic in margine recentior manus hæc adnotavit: *Concilium Carthaginis* Aphricæ *quartum habitum ab Episcopis numero* CCXIIII. *era* CCCCXXXXVI. *Honorio Augusto quarto & Gaticiano Consulibus Sext. Id. Novembris, cum Aurelius Episcopus in Concilio universali Carthagine in Secretario cum omnibus consacerdotibus suis consedisset, placuit cum eo cunctis, qui fuerunt in eadem Sancta Synodo, constituere hæc, quæ ad ordines Ecclesiasticos Canonicis sunt necessaria disciplinis. Ubi in principio constitutum est quales debeant ordinari Episcopi*. X. Epistola Episcoporum memorati *Valentini* Concilii. XI. Synodus habita *Tarracona* sub die VIII. Id. Novembris Consulatu *Petri* &c. XII. Synodus habita *Gerunda* sub die DVI. Id. Junii *Agapeto* V. CC. XIII. Synodus habita in Civitate *Tuletana* apud Sanctum Virum *Montanum* Episcopum sub die XVII. Kal. Junii anno V. Regni Dñi nostri *Alarici* Regis. XIV. Synodus habita in Conventu *Hilerdensi* ad Basilicam *S. Eutali* Anno XV. Regni Domni nostri *Theuderici* Regis sub die VIII Id. Augusti. XV. Definitio-

tiones Fidei vel Regulæ expositæ ab Episcopis CL. qui in unum Constantinopolim convenerunt adversus Hæreticos, qui personam Spiritus S. minorem in divinitate defendebant, quomodo ordinatus est B. Nectarius Episcopus. xvi. Ratio fidei secundum Nicænam Expositionem a supradictis Episcopas digesta. xvii. Gesta Synodalia in Toletanam Urbem, aut Concilium LXVI. Episcoporum Hispaniæ, & Galliæ Provinciæ edita anno iii. Regnante Domino nostro gloriosissimo Principe Sesenando die nono Decembris era DCLXXI. Inter Episcopos qui subscribunt Concilio, Isidorus legitur: *Ego Isidorus in Christi nomine Spalensis Ecclesiæ metropolitanus Episcopus hæc statuta SS. &c.* xviii. Concilium Toletanum sub Chintilane Principe era DCLXXVI. xix. Concilium Romanum sub Eugenio II. cum subscriptionibus omnium Episcoporum, inter quos *Petrus Lucanus*. xx. Epistola Leonis Papæ legenda in Synodo, quæ incipit: *Fratres Presbyteri, Sacerdotes Domini cooperatores ordinis nostri estis*. xxi. Epistola alia *dominis venerabilibus fratribus Prospero Numidiæ, primæ sedis Episcopi Leonis, Reparato, Alexandro &c. data Kalendis Januarii. Libro & Theodosio vv. cc. conss.* xxii. Concilium habitum *Placentiæ* Anno 1095. cum Epistola Gregorii *Venerio Caralis* Episcopo circa gradus propinquitatis. Sed ipsis etiam paginis, quæ voluminis tegumento adglutinatæ sunt, aliqua notatu digna reperi. En illa.

I.

Anno domicæ (sic) *Incarnationis* 1089. IIII. *Kalendas Marcii* Boniminus, *quondam Bonimini refutavit in manibus . . . . In Villa nova terra, quam tenemus ego & filii Glandulfini, & filii Calmangiaris, est ultra tres taltros: pars mea est de ordine quæ fuit Mauri Presbyteri, & reddo pro eam inter granum, fabam, & panicum sixtaria duodecim; pars illorum est de ordine Bonii Presbyteri. Si filius, & filia mea sine legitimo herede obierit absque omni calumnia hæc omnia, quæ ego teneo, redeant in potestatem Sancti Martini, & si ego fine hærede mortuus fuero, similiter.*

II.

☧ *Cantarus Castaldius Bonefatii Marchionis omnibus hominibus de Plebe de Slue. Ex parte senioris nostri Bonefatii Marchionis intra* (sic) *mandamus vobis, ut omnes veniatis, sicut per nostros missos vobis mandavi, excepto omnes qui sunt manentes de Canonica S. Martini. Ipsi vero manentes remaneant, & custodiant castellum, quantum melius potuerint, quia Dominus noster Marchio præcepit eos remanere Si autem alii remanserint sciant, quia omnia sua bona perdant.*

III.

Altare (intellige in principe Lucensi templo) *ante vultum* (il Volto santo) *in honore* XII. *Apostolorum, Cornelii, & Cypriani, atque Concordii*, Gregorii *Martyris Spoletini. Ante crucem veterem. Blasii, Valentini, Remigii, & trium millium. Supra porticum Eadmundi. In angulo Septentrionali Lucinæ, Christinæ, & Felicitatis. Juxta Agathæ & Agnes. Dein Mariæ, & Teclæ. Altare majus Martini, Hilarii, & Prosperi. In confessione corpus Reguli. Deinde Michaelis, & utriusque Johannis. Juxta Agnelli, Zenonis, & Stephani Pontificis. Prope corpora Sanctorum Jasonis, & Marci, & Ilariæ matris eorum. In Capella Apollenaris, & Pancratii, & Dionisii.*

IV.

Pro anima Bardi Primicerii, & Guidoni ejus nepotis dati sunt Canonicæ S. Martini libri isti, quorum nomina sunt hæc: Hysidorus officiorum cum aliis libris, Psalterium glossatum, Cantica Canticorum cum Apocalypsi non finita. Exameron Ambrosii, Augustinus de doctrina Christiana, Augustinus de Baptismo.

V.

Primus Episcopus Lucensis fuit Obsequentius; secundus Geminianus, tertius Scūs Frignianus, quartus Paternus, quintus Vindecius, sextus Pejanus (*Pisanus* typographicum mendum est apud *Mansium in Diario Sacro Lucensi pag.* 368.)

VI.

VI.

Epistola Paschalis II.

P. Episcopus Servus Servorum Dei Venerabili Fratri , & Chorepiscopo R. & Canonico Lucanæ Ecclesiæ Sal , & Aplicam Benedictionem . Sanctæ in Christo memoriæ Leonem Apostolicæ sedis Epum decrevisse audivimus , ut siquis de vestræ Ecclesiæ Canonicis non communiter viventibus ecclesia excessisset , omnia ejus ecclesiastica bona in usum fratrum communiter viventium conferrentur . Quod in aliis etiam Ecclesiis ab aliis Romanis Pontificibus statutum agnoscimus . Unde miramur quod confratre vestro Ildebrando in Rosellanam Ecclesiam translato Prebenda ejus & totum Ecclesiæ Beneficium , quod tenuerat , in privatos usus cesserit , & Apostolicæ Sedis auctoritate contempta canonice degentium fratrum communio tanto augmento fraudata sit . Te præsertim Frater R. delictum hoc imponitur quod Apostolicæ Sedis decreta inrefragabiliter custodire , & sibi subditos clericos ad hujus vitæ bonum etiam invitos debueras invitare . Præcipimus ergo , ut omne illud Ildeprandi nunc Rosellani Episcopi beneficium in communia redigatur . Qui vero obedire contempserint , Apostolicæ Sedis judicio puniantur . Datum Laterani II. *Idus Octobris .* Isthæc omnia Burchardianus Codex complectitur.

Tandem ut a Canonum collectionibus me expediam , silentio non præteribo Codicem membranaceum sæculi x. in folio , in quo Anonymi Auctoris (Num *Brixiensis* collectoris a Baronio citati ?) concordia Canonum ; Concilia porro , unde hi Canones sumpti sunt , in octavo sæculo consistunt . Extremæ paginæ adscripta est *Passio Sanctorum Apostolorum Simonis , & Judæ .*

VI. Ex illis vero, qui magno numero hic sunt , Codicibus Juris interpretationes exhibentibus duos diligenter recensebo . Primus *num.* 221. prænotatus Chartaceus est XIV. sæculo exaratus in fol. min. & multa complectitur . Ac primum offerunt se se *Apostillæ* super sexto Libro decretalium ; deinde libellus a Magistro *Guillielmo de Mandagotto super electionibus faciendis , & earum processibus ordinandis . Venerabili Viro discretione scientia & moribus multipliciter radianti suo Rev: Dno* Berengario Stedellio *succentori Ecclesiæ* Biterrensis *Dni Papæ Capellano & doctori fecundissimo decretorum* Guillielmus de Mandagotto *Archidiaconus* Nemasci , *& ejusdem Domini Papæ Cappellanus salutem &c.* Tractatum hunc excipit *apparatus , sive expositio , & commentarius* ipso Guillielmo Auctore . Sequuntur *consilia* aliquot . I. *Consilium Domini* Lapi de Castiglionchio . II. *Consilium Domini* Angeli de Perusio in re usuraria . III. Exempla duorum Privilegiorum Episcopo *Fæsulano* concessorum a *Gregorio* PP. *Laterani* anno I. Pontificatus, & *Consilium super his* &c. *contra Florentinum Episcopum* . IV. *Consilium* D. Johannis Colderini (forte Calderini) *super privilegia prædicta* . V. *Consilium* D. Jacobi de Fulchis *super quæstione vertente inter Clerum* Fæsulanum & *Abbatem* vallis umbrosæ *super quibusdam Ecclesiis* . VI. *Consilium* D. Lapi de Castiglionchio *ad Canonicos* Arretinæ *Ecclesiæ* . VII. *Quæstio disputata per* D. Fridericum de Senis *anno Domini* 1338. *quæ est* 23. *in ordine sui operis* &c. VIII. *quædam notabilia super decretalibus* . IX. *Consilium Domini* de Alberghettis (forte Albergottis) de Arretio cum scriptione aliquorum doctorum Florentinorum *super Legiptimatione filiorum , & substitutione* . X. *Tractatus de Permutationibus Beneficiorum* . XI. *Consilium redditum Domino Inquisitori hæreticæ pravitatis super omni dubio , & quæstione , quæ oriri posset circa executionem sui officii . pretextu diecœsanorum , seu ipsorum Vicariorum .* Huic consilio subscribunt *Tedicius Episcopus Fesulanus † Bencivenne Archidiac. Fesulanus , Lapus Monachus Monasterii Sancti Mich. de Fiorentia .*

Bartholomæus Canonicus Ferrariensis
Alexius de Ranuccis
Braccius qd. Domini Bandini
Falcone Judex de Lucignano
Baldus de F gbino

Fe-

Digitized by Google

Ferensis de Rabacta

Dechus (forte Bechus , seu Dominicus) de Fighino

Cinus de Pistorio. In fine: *In Dei nomine amen Anno ejusdem Incarnationis* 1319. *Ind:* 2. *mense Septembris Actum in Camera Infrascripti Domini Arrigi in civitate Pistoriensi præsentibus tribus* (sic) *Religiosis viris Fratre Johanne de Ascanio , & Fra: Marcho de Pistorio Ord. Minor. Dnus Arrigus de Forteguerris de Pistorio Consuluit pro ut supra scriptum est & in fidei testimonium &c.*

XII. *Consilium* D. Bartoli de Saxo-Ferrato *an possit deduci quarta Trebellianica &c.* XIII. Eiusdem *Bartoli Tractatus Alimentorum* cum aliquibus aliis consiliis ejusdem. XIV. *Causa circa Privilegia Fratrum Prædicatorum*. XV. *Tractatus* Bartoli de Saxo ferrato *circa paupertatem fratrum Minorum , qui nuncupatur Minorica*. Tandem aliqua *notabilia Juris & Consilia innominati Auctoris*. In fine hujus voluminis adsutæ sunt paginæ decem membranaceæ , quæ continent fragmenta aliquot decretalium , & has Innocentii IV. Litteras: *Innocentius Episcopus Servus Servorum Dei dilectis filiis , & Magistro & confratribus ordinis Humiliatorum salutem , & apostolicam benedictionem. Exhibita nobis Vestra petitio continebat , quod licet prohibuerimus , ut nulli fratrum vestrorum post factam in domibus vestri Ordinis professionem , fas sit , sine tua , Fili magister , licentia de domibus istis discedere , discedentem vero . . . . literarum cautione nullus audeat retinere . Quod si quis forte retinere præsumpserit , licitum vobis sit in Fratres ipsos Regularem sententiam promulgare. Nihilominus tamen Cistercensium , Cartuciensium , Minorum , & Prædicatorum , ac quorundam ordinum Fratres asserentes , quod eis a Sede Apostolica est indultum , ut volentes eorum aggregari Collegio possint in Fratres recipere , & eos absolvere ab excomunicationis , vel suspensionis , aut interdicti sententia , si qua fuerint innodati , Fratres ordinis vestri recipiunt ; propter quod idem ordo non modicum sustinet detrimentum. Quare nobis humiliter supplicastis , ut providere ordini vestro super hoc de benignitate solita curaremus . Nos igitur quieti vestræ paterna sollicitudine providere volentes , nequis Fratres ordinis vestri post factam in domibus vestris professionem prætextu alicujus indulgentiæ Apostolicæ recipere audeat absque litterarum vestrarum canonica Cautione authoritate Apostolica districtius inhibemus ; Vobis nihilominus concedentes , ut in fratres eosdem possitis excomunicationis sententiam promulgare , a qua nequeant nisi per te ac successores tuos , fili Magister , absolvi vel de mandato Sedis Apostolicæ specialiter expressam faciente* (1) *. Nulli ergo hominum liceat hanc paginam nostræ inhibitionis , & concessionis infringere , vel ei ausu temerario contraire. Siquis hoc attemptare præsumpserit , indignationem omnipotentis Dei , & Beatorum Petri , & Pauli Apostolorum ejus se noverint incursurum . Datum Lugduni* 2. *Augusti Pontificatus nostri anno* VIII.

Atque de hoc codice hactenus. Codex alter item chartaceus in fol. sæculi XV. a *Felino* prænotatur *liber Tractatuum juris canonici ;* varios nempe *tractatus comprehendit*. Sunt autem

I. Ludovici Pontani de Roma *Repetitio in Compromissorum clausulis*.

II. Jacobi Siculi de Bonanno *disputatio de insequente fugientem*.

III. Abbatis *Consilium stante statuto*.

IV. Ludovici Pontani *Falcidia de relictis ad pias caussas*.

V. Floriani de S. Petro *Repetitio super L. Civitas ff. si certa petatur*.

VI. *Consilium* Nicolai *Abbatis* Siculi in *caussa testamenti , cui texuntur approbationes aliorum doctorum* Pauli de Castro, Ludovici Pontani &c.

VII. Petri de Perusio *de rerum Permutatione Tractatus*.

VIII. Friderici de Senis *Abbatis* S. Galbani , *sive* Galgani Tractatus *de rerum permutatione cum additionibus* Alexandri de Antella.

C IX.

(1) desunt nonnulla.

IX. D. Ubertini de Lampugnano *repetitio de rerum permutatione disputata in studio Paduano anno* 1372.

X. *Septem Consilia diversorum Doctorum, quando conductori fiat remissio pensionis non obstan.*

XI. Alexandri de Tartagnis *Consilium circa materiam legitimationis.*

XII. *Repertorium sive Rubricæ in varias materias juris Canonici & Civilis*, Authore Anonymo.

XIII. *Tractatus utilis de usuris compositus per d. Fratrem* Alexandrum de Ariostis de Ferraria *Observantiæ Minorum.*

XIV. *Monarchia* Dantis *Aldigerii de Florentia.*

XV. *Tractatus super hæresi, & aliis criminibus in caussa Templariorum &* D. Bonifacii *Papæ* VIII. *compositus per* D. Guidonem de Bayfio: ubi hæc margini adposita est notitia. *De hac materia hæresis objectæ contra Bonifacium* VIII. *defunctum late olbri in Tract. de heres. ubi refert quod Rizardus Senensis Cardinalis Sancti Eustachii, qui fuit unus de compilatoribus Sexti, valde defendit Memoriam Bonifacii.* Alia item notitia margini adscripta. *Templarii reddebant vices Bonifacio defuncto, cui viventi resistere nequiverunt, quando eos delevit ab Ecclesia Dei injuste, & de facto instigante Rege Franciæ, ut haberet bona eorum, quos Clemens* V. *fecit crudeliter cremari. Neque cognoscebat se ipsum Bonifacius S. Cælestini occisor: Neque Clemens qui illi citis pactionibus factis cum Rege Franciæ Pontificium occupaverat.*

XVI. *Tractatus Archidiaconi de Prioribus hæreticis, qui opponebantur* Bonifacio VIII. *defuncto.*

XVII. *Consilium* Bartholomæi de Saliceto *super facto schismatis pro* Urbano VI.

XVIII. *Disputatio* D. Floriani *in materia legitimationis.*

XIX. *Disputatio in materia ludorum ad hazardum per* D. Johannem Andream.

XX. D. Matthæi Matesellani *de successionibus ab intestato Tractatus*. In calce tractatus hæc reperi scripta: *habui ego* Silvester *hoc opusculum annis Domini decurrentibus* 1471. a Felino Sandeo *Præceptore meo.*

XXI. Petri de Monte Veneti *de Summi Pontificis, & Generalis Concilii, nec non de Imperatoriæ Majestatis origine & Potestate*. Adscribebatur olim perperam hic tractatus *Fr. Johanni de Capistrano* cum titulo *Monarchia*. In fine hujus Tractatus hæc legitur adnotatio: *Dixit mihi celebratissimus reprehesentator Frater* Robertus, *quod* Petrus de Monte *fuit Author hujusTractatus vir doctus, & reputatus in curia & Episcopus* Brixiensis, *compilator famosi Repertorii, & approximante semel tempore, quo Papa* Eugenius IV. *erat facturus Promotionem Cardinalium, iste habuit firmissimas promissiones, & a Papa, & a Collegio Cardinalium, quod crearetur Cardinalis, & tantorum virorum fide fretus gerebat se intrinsecus pro Cardinali, nec uspiam verebatur, imo paraverat in secreto omnia necessaria his qui promoventur. Sed quoniam in Collegio Cardinalium erat tunc* D. Petrus Venetus, *qui postea fuit* Paulus II. *Papa vir imbutus moribus curiæ, & in agibilibus sagacissimus, qui sub umbra* Eugenii *Patrui sui in Cardinalem promotus Rivalem non patiebatur, & præsertim istum* Petrum *Compatriotam, & qui ob ejus scientiam facile honore præcessisset, unde verebatur, quod ipso creato Cardinali deficeret* Petro *favor* Venetorum, *& faveret isti* Petro: *Idcirco disturbata Pontificis, & Cardinalium voluntate adeo operatus est quod iste non obtinuit, & facta promotione aliorum Cardinalium remansit delusus. Quo factum fuit, ut subito iste* D. Petrus *præ nimio dolore cordis incideret in passionem mortalem, & delusionem tantam impatienti corde corrodens, vixit quatriduo, & dolore mortuus est. In ejus funere oravit Frater Robertus. &c.*

XXII. Matthæi Matesellani *notabilia Juris.*

XXIII. *Dubium disputatum* a D. Nicolao de Sicilia *Abbate.*

XXIV. *Quæstio de Sacramentis Puberum agitata per* D. Paulum de Castro Florentino *Anno Domini 1422. die 5. Martii.*

XXV. *Parvus tractatus de heremitis de Ceco & de Bannitis Compilatus a* D. Bartholomæo Bellincino.

XXVI. Nonnullæ additiones *Felini Sandei* sua ipsius manu scripta.

VII. A Capitulari Bibliotheca ad aliam gradum facio, quæ mihi semper patuit piissimorum, & doctissimorum Patrum *S. Mariæ Curtis*, ut vocant, *Orlandigorum*. Mss. Codicum, qui in structissima hac Bibliotheca servantur, indiculus hic est. A Sacris autem atque Ecclesiasticis libris initium duco.

Codex membranaceus sæculi XIV. fol. Evangeliarum continet cum notulis, quas *glossas* vocant. Fuit autem Codex *Rev. P. D.* Annibalis *Dei Gratia Archiepiscopi* Neapolitani, *Annibaldi* scilicet *de Ceccano*, quem anno 1326. IX. Kalendas Maii renunciatum fuisse Neapolitanum Archiepiscopum Mazochius V. Cl. & alii perhibent.

Sequitur XIII. sæculi Codex membranaceus in folio, qui *Paulli* Apostoli Epistolas exhibet (quod ajunt) cum glossis. Harum auctorem indicant, quæ in calce operis leguntur carmina, Magistrum nempe Petrum, qui tamen quis fuerit, invenire mihi non licuit. Carmina isthæc sunt.

Explicit hic Petri Glossarum meta magistri
Quæ perdent dictis ac viribus utilitatis.
Sunt admirantes has omnes aspicientes
Tum laudant pridem tum protestantur & idem.
Legitur ob Sancta sapienter littera . . . . . .
Pauli doctoris, quem rexit virtus amoris.
Summa Dei nostri glossis præsentibus istis
Inde sibi justum jam non est vivere in istis.
Functus in officio laudis fuit iste labore
Unde manens omni cunctorum dignus honore.

Jamvero exstant in chartaceo Codice sæculi XV. in folio. *Cypriani* epistolæ cum *Aleriensis* Episcopi ad *Paullum* II. Præfatione, de qua adi sis *Quirinum* in appendice ad *Paulli* II. *gesta vindicata* (pag. 154. seqq.) Ejusdem sæculi XV. est chartaceus Codex, in quo subdititius Libellus *Sancti Augustini* (sic) *Episcopi de vita heremitica seu solitaria distinctus per Sermones, quos fecit suis fratribus heremitis.* Accedit *quæstio edita a Magistro Nicolao de Lyra ad probandum Judæis per Scripturas, quas ipsi tenent, quomodo Dominus Jesus Christus est filius Dei, & Salvator Mundi, & quia jam venit in mundum.* Conferri posset hæc quæstio cum *Francofurtensi* editione anni 1601. *S. Augustini* Epistolas paullo antiquior alius Chartaceus codex continet. Sæculo XV. perscriptus videtur, quemadmodum Codex alter membranaceus, in quo *S. Hieronymi* epistolæ, & Sermo pseudo - Augustini *de Assumptione B. Virginis* cum prævia epistola Prioris *Carthusiæ ad durbonentes* Fratres super istis epistolis. Ad XIV. quoque sæculum spectat chartaceus Codex fol. in quo *Paulli Orosii* historia sed mutila extat.

Multo his præstantior Codex est, qui *Miscellam historiam* exhibet. De eo diatribam Cl. P. *Mansius* in suis ad *Job. Alberti Fabricii Bibliothecam mediæ & infimæ Latinitatis* animadversionibus edendam brevi promiserat. En illam.

Joannis Dominici Mansi
in historiam Miscellam & Romanam Paulli Diaconi historiam.
Animadversiones.

„ Petis a me, vir doctissime, ut siquam habeo de rebus litterariis paratam „ jam, ac sepositam dissertationem, ad te transmittam inferendam dein in tuos „ præclarissimos Excursus litterarios, quibus de litteris non minus, quam de Ita„ lia universa optime, atque egregie mereris. Fateor equidem, titillabat ani-

 mum

Digitized by Google

,, mum meum pruritus visendi nominis mei in eo opere, in quo nonnisi pere-
,, grina eruditio locum habet; sed & deterrebat me, alioque avertebat metus,
,, nequid minus doctum inter docta tam multa meo præfixum nomine daretur.
,, Proposui tibi per litteras, num e re tua, meaque esse censeres, si proferrem
,, mea, quæ nova esse puto, meditamenta nonnulla de celebri *Miscella* historia,
,, sæpe quidem variis in locis expressa typis, novissime vero in longe præclara
,, *Muratorii* collectione *scriptorum Rerum Italicarum* recusa, quæque omnium scri-
,, ptionum ejusdem collectionis princeps est, & fere dixerim familiam ducit.
,, Probasti consilium meum; atque ut mitterem scriptiunculam ea de re meam,
,, imperasti. Pareo igitur jubenti.

,, In præfatione ad eamdem historiam *Miscellam Muratorius* in ea est persua-
,, sione, historiam hanc *Miscellam* ex *Eutropio*, *Paullo Diacono*, ac *Landulpho*
,, *Sagace*, seu alio quopiam conflare; ita tamen ut quæ sint *Eutropii*, quæ *Paul-*
,, *li Diaconi*, quæ dein *Landulphi*, haud ita certe distingui possint. Quanquam
,, enim quæ *Eutropius* dedit, ex collatione *Eutropianæ* historiæ certo agnoscun-
,, tur, non satis tamen exploratum est, quisnam dederit interpolationes illas,
,, quibus subinde historia hæc *Eutropii* intercitur; quis pariter interseruerit ad
,, *Paulli Diaconi* historiam subinde occurrentia additamenta. In hoc igitur tota
,, rei ambiguitas versatur. Illud vero, quod mihi reperisse blandior, in eo si-
,, tum est, ut judicem additamenta ista partim deberi *Paullo Diacono*, partim a
,, *Landulpho Sagace*, seu alio *Miscellæ* authore super inducta fuisse. Quin etiam
,, in me assumo velut porrecto digito indicandum, quæ sint *Paulli*, & quæ de-
,, in *Landulphus*, seu tertius scriptor dederit.

,, Facem in eam rem mihi præfert vetustissimus *historiæ Romanæ* Codex, quem
,, instructa collegii mei Bibliotheca servat. Volumen est membranaceum in for-
,, ma, quam vocant, quarti, charactere, nisi vanus sim conjector, sæculi XII.
,, vel forte etiam XI. descriptum. Sub titulo *Romanæ historiæ* offert historiam
,, *Eutropii*, non sinceram illam quidem, qualis ex authore prodiit, sed hinc in-
,, de interpolatam. Perducitur hæc quousque *Eutropius* editus definit, atque de-
,, in annexum habet *Paulli Diaconi* additamentum. Ante illud tamen adnota-
,, tio inferitur eadem, qua reliqua, manu descripta, hæc annuncians. *Hucusque*
,, *historiam Eutropius composuit, cui tamen aliqua Paullus Diaconus addidit*. Succe-
,, dunt dein reliqua plane convenientia cum vulgata historia *Paulli Diaconi* us-
,, que ad librum, qui in editis signatur XVIII. qui sane liber in nostro vel desi-
,, deratur vel, melius dixerim, non legitur. Inferri ex his posse arbitror inter-
,, polationes illas historiæ *Eutropii*, quas Codex noster exhibet, easdemmet ha-
,, bendas esse, quas *Paullus Diaconus* invexit: quæ in *Miscella* præter hasce le-
,, guntur, eas facile *Landulpho Sagaci* vel alteri authori tribui. Hæc ergo addi-
,, tamenta ajo esse *Paulli Diaconi*, cujus labor se totum continuit in recensen-
,, do, augendoque *Eutropio*, ac demum in adjiciendo de suo libros, qui ad *Ju-*
,, *stinianum* usque historiæ filum producunt. Insertiones vero illas *Paulli Dia-*
,, *coni* historiam dilatantes, & fere dixerim deformantes, nullum crediderim
,, alium præter Miscellæ authorem tulisse.

,, Sed quid ego judicem, rogas, de libro XVIII. *Paulli Diaconi* nomine inscri-
,, pto, in quo *Justiniani*, cæterorumque Imperatorum gesta narrantur, quem-
,, que in nostro codice deesse jam supra admonui. Non sincerum hunc fœtum
,, *Paulli Diaconi*, nec ei deberi parenti, pronuncio. Sententiæ huic meæ suffra-
,, gatur codex meus *Landulpho Sagace* forte antiquior, & sinceram *Paulli Dia-*
,, *coni* historiam repræsentans, libro isto penitus destitutus. Conjectura ista qui-
,, dem tenuior esset, quam ut tibi viro emunctæ naris olfaceret, nisi authori-
,, tate antiqui Scriptoris ita firmaretur, ut demonstratio haberi merito possit.
,, Est hoc testimonium *Leonis Marsicani in chronico Cassinensi lib. 1. cap. 15.* de
,, hoc *Paullo* ita scribentis: *in historia Romana, quam Eutropius breviter compo-*
,, *suc-*

„ *fuerat*, *plura binc inde de bistoricis ecclesiasticis addit*. *Ad ultimum vero duos* „ *libellos a tempore Juliani Apostatæ*, *in quem ipsam bistoriam Eutropius terminaverat*, *usque ad tempora Justiniani* I. *Imperatoris eidem annexuit*. Credas vir „ doctissime, hæc legendo ipsum nostrum codicem tibi legendum offerri; adeo „ vivis coloribus depingitur, ut hæc dum intueor, eundem codicem mihi videar intueri. Profecto *Paullus Diaconus* nonnulla invexit in historiam *Eutropii*, atque hic nonnulla invecta cernis. Libri, qui dein subduntur, ipsa sunt „ pura, putaque *Paulli Diaconi* historia. Hæc vero cum in *Justiniano Augusto* „ desinat, historiam usque ad eumdem Imperatorem deducit, ut *Leo Marsicanus* in eodem ipso testimonio suo agnoscit. Quæ dein ab *Justiniano* ac succedentibus ipsi imperatoribus, excurrunt a nostro codice perinde, ac a *Leonis* „ *Marsicani* testimonio aliena sunt. Absunt quin etiam a Ms. *Mediolanensi*, quem „ eandem cum meo vetustatem præferre ex *Muratorii* testimonio intelligo. Vides quam belle omnia inter se congruant, & veluti conspirent in eliminando „ e cætu operum *Paulli* libello isto, quo *Justiniani* cæterorumque post illum imperatorum gesta describuntur?

„ Meis hisce meditamentis accedit opportuna Cl. *Muratorii* animadversio. „ Monet enim ille, Librum hunc XVIII. nihil continere, quod non æque pariter „ totidem verbis in historia *Langobardica Paulli* legatur, ut non incongrue quis „ suspicaretur libellum hunc centonem ex *Paulli* operibus esse a quopiam confectum, ut *Paulli* fidem compleret. Spoponderat enim *Paullus* in fine libelli „ XVII. se deinceps *Justiniani* gesta persequuturum: *quia vero restant adbuc*, *quæ* „ *de Justiniani Augusti felicitate dicantur*, *insequenti Deo præsule libello promenda* „ *sunt*. Hoc forte consilium *Paullus* non implevit seu morte seu re quapiam alia „ præpeditus.

„ Superest modo specimina quædam proferam additamentorum *Paulli*, qualia „ sunt in nostro codice; tum demum subjiciam lacinias ab Authore *Miscellæ* „ additamentis illis assutas, ut ex his quæ profero & cætera quæ nunc omitto, „ dignoscas.

„ *Eutropius* ita scribit de *Tullo Hostilio*: *huic successit Tullus Hostilius*. *Hic bella* „ *separavit*; *Albanos vicit*, *qui ab urbe Roma duodecimo miliario sunt*, *Veientes* „ *& Fidenates*, *quorum alii sexto miliario absunt ab urbe*, *alii octavo decimo*, „ *bello superavit*, *urbem ampliavit*, *adjecto Cœlio monte*. *Cum triginta duobus annis regnasset*, *fulmine ictus cum domo sua arsit*.

„ *Paullus Diaconus* hæc ita interpolavit: *huic successit Tullus Hostilius*. *Hic primus Romanorum purpura & fascibus usus est*; *Manasse in Judæa regnante*. *Hic* „ *bella separavit*, *Albanos vicit*, *qui ab urbe Roma de duodecimo miliario sunt*. „ *Vejentes & Fidenates quorum alii septimo miliario absunt ab urbe Roma*, *alii* „ XVIII. *bello superavit*; *urbem ampliavit adjecto Cœlio monte*. *Cum triginta &* „ *duos annos regnasset*, *fulmine ictus cum domo sua arsit*.

„ Auctor *Miscellæ* ita latam hanc historiam reformat: *huic successit Tullus* „ *Hostilius*, *qui primus Romanorum purpura & fascibus usus est*, *Manasse in Judæa regnante*. *Hic bella separavit*; *fiducia bene exercitæ juventutis*, *& Anis bellum*, *qui nunc Albani dicuntur*, *& qui ab urbe* XII. *miliario sunt*, *intulit*, *eosque vicit sexta congressione*, *pessima clade*. *Vejentes & Fidenates*, *quorum alii sex* „ *milliaria ab urbe Roma absunt*, *alii* XVIII. *bello superavit*. *Rursus pace dirupta*, *Metius Suffetius Fidenate bello meditatus dolum*, *dum contracta temporali* „ *pace ascitus fuerat a Romanis*, *ita eos deseruit*, *ac decepit infidus*, *ut in medio* „ *certamine cum exercitu suo in proximo colle consideret*. *Tum ingenio usus est Rex Romanus Tullus Hostilius*, *ut diceret suo eum successisse consilio*, *ob hoc ut dato signo* „ *hostilibus superveniret agminibus*. *Sic erectis suorum animis*, *qui jam jam desperaverant separatione subsidii*, *& Albanis territis*, *vicit Fidenates*. *Metium vero* „ *Suffetium curribus illigatum*, *pro animi infidelitate divisit*. *Hic urbem ampliavit*

„ *ad-*

Digitized by Google

„ *adjecto belio monte. Cum vero* XXXII. *annis regnasset fulmine ictus cum domo sua*
„ *arsit. His temporibus Byzantium civitas condita est a Pausania rege Spartanorum,*
„ *quæ postea Constantinopolis appellata est.*

„ Quæret hic fortasse quispiam. cui bono tam operose ego discrimen hoc ad-
„ ditamentorum investigandum susceperim. Sint hæc *Paulli*, sint hæc *Landul-*
„ *phi* quid eruditorum interest? Quidve refert ad eruditionis commoda? Pluri-
„ mum per omnem modum. Etenim alia præstanda fides erit *Petro Warnefridi*
„ Viro gravi, erudito, & antiquo; alia vero *Landulpho*, seu alteri *Miscellæ* au-
„ thori viro bono & simplici, qui ex impuris fontibus sæpe haustis fabellis hi-
„ storiam inserfit. Hinc cum de *Joviano* lego: *Hic fuit genitus patre Varrouiana*
„ *incola agri Sigidonensis provinciæ Pannoniæ. Ejus patri, cum liberos crebro amit-*
„ *teret, præceptum est in somnis, eum qui jam instante uxoris partu edendus foret,*
„ *diceret Jovinianum. Hic fuit insignis corpore lætus ingenioque*. De veritate som-
„ ni hujus merito ambigerem, siquidem hæc tradita ab auctore *Miscellæ* audi-
„ rem; Cum vero additamentum hoc *Paullo* deberi agnosco, probabilia hæc fa-
„ teor, nec statim pronuncio: apage fabellas.

„ Sed longior jam est epistola, quam ut exspatiari tecum in hoc campo diu-
„ tius liceat. Interim nolo, te mecum conqueri, quod utile hoc discrimen in-
„ ter duplicis generis additamenta integrum cum eruditis non communicaverim;
„ satis enim est monuisse: nam semel rei veritate comperta, sub oculos tibi sta-
„ tuere potes *Miscellam* a diligentissimo *Muratorio* excusam, in qua ea omnia,
„ quæ diverso a reliquo charactere expressa cernis, hæc scias additamenta esse
„ auctoris *Miscellæ*, quæ *Muratorius* inscius, & aliud agens, ratus se se repræ-
„ sentasse discrimina codicis *Mediolanensis* ab editis exhibuit. Reliqua discerne-
„ re haud operose poteris facta eorum cum simplici puraque *Eutropii* historia
„ comparatione: quæ abundant, *Paulli* additamenta habeas; reliqua sunt *Eutropii*.

„ Proposueram epistolam claudere descripta hic veteri Imperatorum chrono-
„ logia usque ad *Justini* exitum deducta, qua & codex meus manuscriptus ab-
„ solvitur, sed cum prolixior sit, quam ut dari hic possit, nihilque insuper fe-
„ rat quoad annos priorum imperatorum, quod non melius & majori veritatis
„ opinione apud alios legatur; ea omissa frustulum tantummodo decerpam, in
„ quo eo major est scribentis authoritas (quisquis ille sit sive *Paullus* sive alius)
„ quo ætati suæ propiora narrat.

Fragmentum Chronologicum
Imperatorum quorumdam post Julianum.

Jovinianus regnavit menses VII. *vixit annos* XXXIII. *obiit subita morte Dada-nasta finibus Galatiæ.*

Valentinianus senior regnavit annos XI. *obiit in Castello Vergione.*

Valens frater ejus regnavit annos XII. *occisus est in pugna Gothica miliario* XVII. *ab Adrianopolin* (sic).

Gratianus regnavit annos XVII. *a Maximo tyranno est interfectus.*

Valentinianus junior regnavit annos XVII. *negatus* (sic) *est a comite suo Bienna.*

Theodosius regnavit annos XVI. *obiit Mediolano.*

Arcadius regnavit annos XXIII. *obiit Constantinopolim.*

Honorius regnavit annos XXXI. *obiit Ravenna.*

Theodosius junior Orientale imperium tenuit per annos XLIX.

Johannes Honorio defuncto Occidium invasit imperium statimque ad Ravennam occisus est.

Valentinianus III. *regnavit Romæ annos* XXXI. *occisus est in Campo Marcio.*

Marcianus Constantinopolim imperavit annos VI. *menses* II. *ibique communi lecto defunctus est.*

Majoranus apud Ravennam levatus Cæsar imperavit Romæ annos IV. *menses* VI. *juxta Hiram fluvium occisus est.*

Seve-

Severus Romæ imperavit annos IV. *ibique religiose vivens decessit.*

Antemius Romæ regnavit annos V. *occisus est a Ricemerio genero suo.*

Olybrius Romæ imperavit menses VII. *ubi & vita obiit.*

Glicerius apud Ravennam Cæsar factus est Romæque regnans a Nepote imperio expulsus est anno imperii sui II. *& in Porto urbis Romæ Episcopus ordinatus diem obiit.*

Zeno Constantinopolim imperavit annos XVII. *menses* VII. *ibique vita decessit.*

Nepos Glicerio successor regnavit anno I. *Horestes eum imperio depulit, filiumque suum Romæ fecit imperare. Idem vero Nepos juxta Salonas in villa sua occisus est.*

Augustulus novissimus Romæ imperavit ab Horeste patre suo creatus Rex. Vixit annos I. *Odoacer enim Rex Gothorum invasa Roma interemptoque Horeste in Luculanum oppidum exilii pœna damnavit.*

Anastasius Orientale gubernans imperium regnavit annos XXVII. *menses* II. *communique morte apud Comita . . . . interiit.*

Justinus Constantinopolim regens imperium per annos IX. *dies* XXIV. *morbo periit.*

Nec plura in meo Catalogo.

Hactenus de *Miscellæ* Codice eruditissimus *Mansius*. Ad alios Codices pergo. Primum offert se se codex in 4. membranaceus XIII. sæculo conscriptus in quo *S. Bernardus* in Cantica Canticorum, & *Honorii Augustodunensis Gemma Ecclesiæ*, sed mutila. Accedunt præterea multa collectaneorum fragmenta, quæ inter carmina quædam a. 1316. exarata *de septem capitalibus vitiis*. Horum hoc est initium

Ardua virtutum faciles cape lector ad usus;
Alta solent humiles carpere poma manus.
Utilis est operis magnos relevare labores
Et grave per planum ducere pondus iter.
Verba nocent actis si non moderatur habenis,
Turbat & harmonicam dissona chorda lyram. &c.

Nec liturgici quidem libri hic desunt. Nam servantur in hac Bibliotheca Codices duo, alter sæculi forte XIII. in quo *orationes Liturgicæ per annum*, item *ordo ad faciendum catechumenum*; alter sæculi XV. in quo primum *ordo Romanus* ex antiquiore Codice descriptus (confer *Mansium Bibl. Fabr. M. & I. Latin. T.* IV. *p.* 8.) deinde *Augustini Patritii Senensis* epistola *Johanni Monelo Cremano* Romæ Idibus Januariis a 1469. perscripta *de gestis in adventum Friderici* III. *Romanorum Imperatoris*. Hanc edidit *Mabillonius T.* I. *Musæi Italici p.* 256. *seqq.* anni, quo scripta fuerat, nota prætermissa. Ab his minime sejungendus libellus chartaceus 4. sæculo XVI. ad finem vergente, aut certe sub sequentis sæculi initium ab imperito amanuensi exscriptus, atque ea de caussa erroribus, lacunisque miserrime deturpatus, ac præterea imperfectus. Continet is ἀνέκδοτον, atque a multis celebratum *Johannis Maldonati* viri longe Clarissimi *de cæremoniis Missæ* tractatum.

Adde jam insignem minio, & imaginibus auro rutilantibus exornatum membranaceum Codicem f. inscriptum *liber divinorum operum simplicis hominis*. Decem visiones sunt, quas *in millesimo centesimo sexagesimo tercio Dominicæ Incarnationis anno pressura Apostolicæ Sedis sub Friderico Romanæ dignitatis Imperatore* S. Hildegardis habere cœpit. Earum specimen ex ipso hoc codice, qui Sæculo XIII. videtur scriptus, dedit Cl. *P. Mansius Biblioth. Fabricianæ med. & Inf. l. lib.* VIII. (*pag.* 263. *seqq.*)

Theologica est, quæ exstat in chartaceo codice f. *lucubratio de obligatione abstinendi ab usu ovorum, & laticiniorum ex jure communi, vel ex legitima consuetudine, sive universali totius Ecclesiæ, sive particulari diversarum regionum, tum in diebus totius Quadragesimæ, tum in cæteris quoque jejuniis extra Quadragesimam,*

Au-

Digitized by Google

Auctorem habet illa *P. Albertum de Albertis* non incelebrem nostræ Societatis Theologum. Quare addenda erit ea lucubratio in editis Auctoris hujus operibus, quæ eruditissimus *Mazzuchellius* percenset. (T. 1. pag. 299.)

Codex Chartaceus Sæculi xv. *Virginis Mariæ Loretæ* (sic) historiam exhibet ab *Jacobo Rizio* editam, inscriptamque *Reverendissimo in Christo Patri & Domino Domino Latino* (Ursino scilicet) S. R. E. *Tituli SS. Johannis & Pauli Presbytero Cardinali, ac Sanctiss.* D. N. *Papæ* (Sixti IV.) *& Apostolicæ Sedis Camerario dignissimo*, quem a. 1477. e vivis sublatum fuisse docent *Ciacconius*, atque *Ughellius*.

Eximius nunc est recensendus *Gratiani* codex, dignissimus sane, quocum ad novam *Gratiani* editionem parandam vulgati libri conferrentur. Membranaceus est in f. atque ante *decretalium* editionem videtur exaratus, qui enim notulis illum inspersit, *decretales* numquam citat.

Sæculi xiii. Codex est in f. membranaceus alius, in quo *Goffredi Summa decretalium*. Quarto autem & decimo sæculo perscriptus est membranaceus item Codex in f. qui *Guilielmi de Monte Lauduno Galli in Extravagantes Johannis* xxii. commentarium continet. Atque ut quæ ad Jus Canonicum pertinent, absolvam, exstat in Codice chartaceo f. Sæculi xiii. *libellus electionum editus a Magistro Guilielmo de Mandagotto Archidiacono Nemausensi*. Confer de hoc Codice *Mansium* in addit. *ad Fabricii Bibliothecam Med. & Inf. Latinit. lib.* vii. *pag.* 154.

VIII. Jamvero ut ad profanos libros in eadem *Curtis Orlandigorum* Bibliotheca a me inspectos transeam, quo ordine illos in schedis adnotavi, nullo scilicet, hic adscribo.

Chartaceus codex primus esto Sæculi xv. fol. In eo i. *Leonardi Arretini* Epistolæ. ii. *M. Tullii Ciceronis* Epistolæ quædam ad familiares. iii. *Poggii* ad summum Pontificem *Nicolaum* v. oratio, cujus initium : *scio consuetudinis esse*, habita *Romæ Kalendis Madii* 1447. *anno* i. *scilicet Nicolai*. iv. *Leonardi Arretini in laudes Imperatoris* Oratio : *si laudes tuas* ec. v. *Æschinis* epistola *Senatui Populoque Atheniensi e Græco sermone in Latinum traducta per Dominum* Leonardum Arretinum: *Ego me ad Rempublicam contuli* xxxiii. *ætatis anno*. Utraque hæc *Arretini* lucubratio desideratur in Catalogo ejus operum, quem diligentissimus *Laurentius Mehus* contexuit. Confer *P. Mansium libro* ii. *Biblioth. Fabricianæ Med. & Inf. Latinit.* (p. 294.) quo ex loco nunc disco, codicem illum non ad Patres *Curtis orlandigorum* spectare, uti putaram, quum eum in ejusdem *P. Mansii* cubiculo evolveram, sed ad præstantissimum humanissimumque Lucensis principis Templi Canonicum *Martium Micheli*. vi. *Francisci Philelphi* epistolæ aliquæ. vii. oratio ejusdem *de felicitate ad Sanctiss. in Christo Patrem, & Dominum beatissimum Dominum Eugenium* iv. *habita Florentiæ* v. *Idus Quinctilis* 1434. *in publico consessu*. Hujus Orationis nulla apud *Fabricium* mentio. vii. *Oratio edita per* Antonium Tudertinum : incipit : *Maximum & amplissimum munus*. Vide Fabricium *Biblioth. Med. & inf. Latinit. lib.* i. quæque ad eum locum adnotat Clariss. *Mansius p.* 132. *Patavinæ editionis*. viii. *Francisci Philelphi* Orationes aliæ a *Fabricio* prætermissæ, & epistolæ.

Hæc in alio ejusdem xv. Sæculi chartaceo codice in f. minore continentur. i. *Æmilii Probi* (Cornelii Nepotis) *de excellentibus ducibus exterarum gentium* liber. ii. *Xenophontis* Historia latinitate donata, atque *Alphonso* Regi inscripta, cujus hoc proœmium: *Cum plures, qui Græca ad Latinos hac ætate transtulissent, magnam essent laudem suæ industriæ, & ingenii consequuti, & ipse quoque experiundum duxi. an aliquid excudere possem, quod mihi honori & dignitati foret. Itaque Xenophontis historiam, quam de superioris Cyri vita conscripsit, ad nostros traduxi* ec. Quibus in manibus est Xenophontis versio a *Poggio Bracciolinio* elucubrata, ii laciniam hanc cum *Poggii* exemplo conferant. Mihi admodum verisimile est, ipsam *Poggii* versionem, de qua *Zenius* in primo *Vossianarum dissertatio-*

num

Digitized by Google

num volumine (*p.*41.) & *Dominicus Georgius in Disquisitione de Nicolai* V. *erga litteras*, & *litteratos viros patrocinio* (*p.* 176. *seq.*) in hoc codice descriptam *die* VII. *Julii* 1452. *Pisis* quod in extrema pagella adnotatum fuit.

Pisis fortasse exaratus est etiam codex chartaceus Sæculi XV., qui fuit *Ser Petri Roncionii*, ut in calce operis legitur, e *Pisana* prænobili gente. *Lectura* in eo extat *super satyras Juvenalis Aquinatis ex Commentariis Cornuti copiosissime edita*. In extrema codicis charta hæc legas: *Juvenalis Aquina*: *satyrarum liber quintus & ultimus finit, qui completus est anno Dominicæ Incarnationis* 1452. *die* XIII. *Madias*; tum quod nuper dixi, *est ser Petri Roncionii*. Sequuntur in *Persium* nonnulla, & in Aristotelem *de re familiari commentariolus*.

Longe plura exhibet Codex item chartaceus eodem XV. Sæculo perscriptus, quo de agendum nunc est. Sunt illa I. *Leonardi Arretini de primo*, & *secundo Bello Punico*. II. Christophori *Chanchi ad Jacobum Ragonem de Monstro marino* Epistola. III. Epistola Florentinorum *Lucanis die* VI. *Madii* 1438. *de concordia inter eos facta*. IV. Eorumdem eadem de re ad Venetos litteræ IV. Aprilis ejusdem anni. V. Epistola *ducis Mediolani Lucanis pro conflictu dato in valle Tellina*, scripta autem fuit *Cuxaghi* die 20. *Novembris* 1432. VI. liber *Virgilii de Moreto*. VII. liber *Guarinii Veronensis de dyphtongandis verbis*. VIII. *Litteræ Poggii Florentini de Balneis ad Nicolaum Niccoli*. IX. Oratio *M. Tullii Ciceronis* pro *P. Sextio*. X. Oratio ejusdem, de *responsis Haruspicum*. XI. Oratio *Guarinii Veronensis ad Marchionem Ferrarie pro revocatione in gratiam*. XII. Ejusdem Oratio *pro quodam Prætore* (*Victorio* nempe *Bragadeno* Veronensi Prætore) XIII. Tractatus (forte ejusdem *Guarini*) *de memoria artificiali*. XIV. Epithalamium *Guarini in Jacobum Perficum*, & *Catharinam Peregrinam*. XV. *Vita M. Catonis Uticensis per Leonardum Arretinum*. XVI. *Leonardi Arretini invectiva contra Hypocritas*. XVII. *Aristotelis Oeconomica* ab eodem latine reddita ad *Cosmam Medicem*. XVIII. *Æschinis* & *Demosthenis* Orationes latinitate ab eodem donatæ. XIX. Ejusdem Arretini *ad* (*Johannem*) *Marrasium Siculum* epistola. XX. *Francisci Philelphi* Oratio *de regimine* magistratus. XXI. Ejusdem *pro sanctissimo jureconsultorum ec. ordine in dando jure jurando Prætori Bononiensi* Oratio *Bononiæ* habita VII. *Idus Julias* 1428. XXII. Ejusdem *pro Artistis in dando jure jurando Prætori Bononiensi*. XXIII. Ejusdem *ad D. Equitem Pallantem Strozzam cui mittit Lysiæ Oratoris funebrem Orationem pro iis Athenienfibus qui Corinthiis adversus Lacedemonios auxilium ferentes prælio interiere* epistola *Florentiæ* scripta Kalendis sextilis 1429. XXIV. *Lysiæ* Oratio ex *Philelphi* versione. XXV. Ejusdem *Lysiæ* Oratoris de *Eratosthenis* adulteri nece defensio latine ab eodem *Philelpho* edita, eidemque *Strozzæ* inscripta *Florentiæ* V. Idus sextiles 1429. XXVI. *Leonardi Justiniani Veneti* Oratio *in funere Domini Karoli Zeno Veneti*. XXVII. Epistola *Guarini Clarissimo Equestris Ordinis viro Alberto de Sala in commendationem suprascriptæ Orationis*, *Venetiis* XII. Kal. Julii 1418. XXVIII. *Antonii Luschi Vicetini Invectiva in Florentinos*. XXIX. Epistola *Poggii* (*ad Leonardum Arretinum*) *de Hieronymo Hus* Constantiæ combusto, *Constantiæ* III. *Kal. Julias*, *quo die Hieronymus pœnas luit*. XXX. *Tiberii & Caii Gracchorum Vita ex Plutarcho in Latinum conversa per Leonardum Arretinum*; scripta autem hæc fuit, quemadmodum in fine legitur, *per me Guilielmum Rustichellum a Pisis Lucæ in anno* 1435. *more Pisano*. XXXI. *Leonardi Arretini de vita, moribus & gestis Ciceronis*. XXXII. Ejusdem *de vita M. Antonii ad* Colucium Salutatum. Extremæ paginæ hæc adscripsit Amanuensis: *scripta vita M. Antonii & completa est Lucæ per me* Guilielmum Rustichellum *a Pisis de anno* 1434. *Indictione* XII. *die* 20. *Novembris more Pisano*.

Non contemnendus alius codex IV. Sæculi chartaceus 4. Nam præter *eloquentissimi viri Gasparini de Pergamo librum epistolarum*, & *librum exordiorum omnium in arte Oratoria* extat in eo *Benvenuti de Rambaldis Libellus Augustalis continens sub compendio descriptionem omnium Augustorum a primo Cæsare usque ad ultimum*

D *qui*

qui nunc est anno Domini 1385. ex quo certum annum discere est, quo *Benvenutus* opus suum absolvit. Conferendus hoc loco est Cl. *P. Mansius T.* I. *Biblioth. Fabric. Med. & Inf. Latinit.* (p. 209.) Accedit in extrema codicis parte *Festi*, *vel Sexti Ruffi Annumeratoris Romanæ historiæ liber*.

Ejusdem xv. Sæculi est chartaceus Codex 4. pluribus ornatus opusculis. Primum est *Platonis Phedon*, seu *de immortalitate animæ* liber a *Leonardo Arretino* latine redditus. Sequitur *Socratis Apologia a Xenophonte* (immo vero a *Platone*, etsi *Xenophontis* nomen non hic solum Codex præseferat, sed & *Oxoniensis* a Cl. *Mehusio* laudatus in *Arretini* scriptis p. LXXVI.) edita, atque ab eodem *Leonardo* latinitate donata. Hanc excipit *Turpini Dei Gratia Archiepiscopi Ronsensis* (Remensis) *ac seduli Caroli Magni Imperatoris in Hispania consocii de gestis Caroli Regis chronica*. *Plutarchi* adcedit *de remediis iræ* liber a *Colutio Pieri de Salutatis Cancellario Florentino* in latinum versus, ac *D. Petro de Cursinis de Florentia Dei gratia Portuensis*, *& S. Rufinæ Episcopo Cardinali* inscriptus. Hujus opusculi nulla neque apud *Mehusium*, neque apud *Rigaccium* mentio. Queritur autem *Colutius* in nuncupatoria ad Cardinalem *Corsinium* epistola, fuisse hunc tractatum pessime versum a *Simone* Archiepiscopo *Thebano*. Vide *Mansium Biblioth. Fabric. Med. & Inf. Latinit. T.* I. *p.* 400. *& T.* VI. *p.* 187. Ad hæc occurrunt in hoc codice I. *Augustini de immortalitate animæ* excerpta ex ejus libris. II. *Antonii de Romagno* (Romano) *Feltrensis* epistola ad *Antonium Luscum Vicetinum*, qua illi mittit *Feltrio* IX. Idus Junii Eclogam quamdam *Panopeæ* titulo a se elaboratam. III. *Lusci ad Antonium de Romano* epistola versibus expressa, ac data *Ticini* VI. Idus Julii; tandem *Pentateuchus*, aliique historici sacræ scripturæ libri.

Restant pauci alii codices commemorandi, atque in primis membranaceus unus f. sæculi XIV., qui *Constitutiones* exhibet *Ægidii* (Alburnotii, ut credo) *Sabinensis Episcopi*, *& Apostolicæ Sedis* Legati in sex libros tributas, & *publicatas in civitate Anconæ in Ecclesia S. Antonii*, *quando tenebatur publica udientia anno Domini millesimo* (sic).

Auli Gellii Noctes Atticæ exstant in chartaceo codice sæculi XIV. Uno sæculo vetustior est codex item chartaceus sed mutilus, in quo *statuta* legere est *Lucensis Civitatis edita* anno 1308. atque in libros omnia quinque distributa.

Veteres Latini scriptores sex in totidem codicibus videre est, *Ciceronem* scilicet ad *Herennium*, ejusdem *Topica*, *Terentii* Comœdias, *Juvenalis* satyras, *Martialis* epigrammata, *Justini* historias. Antiquissimus ac forte undecimo sæculo conscriptus *Martialis* codex: ad hunc ætate propius adcedit *Topicorum* liber XII. sæculo, ut videtur, exaratus. *Terentii* comœdiæ a *Philippo Lunensi* a. 1473. fuere perscriptæ.

Prisciani duo codices sunt, alter membranaceus. Hic *Prisciani* carmen de *situ orbis*, ille libros *de arte Grammatica* complectitur.

Miscellanea quædam inscripta sunt chartaceo codici sæculi XV. 4. In his I. epistola *de morte Eugenii Papæ* IV. *quam scripsit Modestus Mo. cubicularius ipsius Eugenii*; II. *Æneæ Sophistæ Gazæi viri Clarissimi*, *qui Theophrastus inscribitur*, *Dialogus* utique latine redditus a celeberrimo *Ambrosio Camaldulensi*; ei enim tribuitur in codice Ms. *Fæsulanæ* Bibliothecæ Canonicorum Regularium, ut a Cl. *Mansio* observatum video T. I. *Biblioth. Fabric. Med. & inf. latin. p.* 84. III. *Bernardi Justiniani Veneti Leonardi* Filii ad *Ludovicum de Gonzaga* Epistola, qua *sermonem Isocratis* de Regno *a se latinitate donatum mittit*; tum ipse sermo (vide *Zenii dissertationes Vossianas T.* II. *p.* 159.) IV. *Guarini Veronensis* ad Illustriss. Principem *Leonellum Estensem de assentatoris & amici differentia* liber. V. aliqua de vita *Catonis Uticensis* ex *Plutarcho per D. Franciscum Barbarum* v. Clariss. & *Patricium traducta*.

Tandem Codicem membranaceum memorabo, de quo dixi VI. *historiæ litterariæ* volumine (*p.* 334.). Nitidissimus is est in 8. sæculi XV., continetque *de divina*

Digitized by Google

vinæ origine florentissimæ Reipublicæ Venetorum Antonii Brojanici *Veronensis* carmen. Inscriptum autem est *Serenissimo , ac Christianissimo Venetiarum Principi Domino Christophoro Mauro*. Codex fuit *Hermolai Barbari ex dono auctoris*.

IX. Exstant etiam in privatis Nobilium virorum ædibus codices Mss. non pauci: duas tantummodo Bibliothecas, clariss. nempe virorum *Bernardini Baronii*, & *Francisci Mariæ Florentinii*, Codicesque aliquot in illis a me præ ceteris adnotatos judicabo. Atque ut a *Baronianis* codicibus ordiar, hi memoratu digniores visi sunt mihi.

Supplementum simul cum Pisanella seu Magistrutia ordinatum , & compillatum per Fratrem Nicolaum de Ausmo feliciter incipit. Codex chartaceus in fol. sæculi xv.

Parabolæ Salomonis, Sapientiæ liber, & Ecclesiasticus, officium B. Virginis , Septem Psalmi pœnitentiales cum *Litaniis*, in quibus ceteros inter Sanctos invocantur Sancti *Pontius, Felix, Cucufas, Mauritius, Julianus, Justus , Pastor , Christophorus, Saturninus, Primus* &c. Item liber qui appellatur *florinus*. Hoc ejus argumentum. *Lib. iste* Florinus *ideo scriptus est , quod de floribus compilatus sit* ; nam ex pulchris metris, & *moralibus atque gloriosis auctoritatibus diversorum autorum, & philosophorum factus est, videlicet Virgilii, Horatii in odis in poetica in sermonibus, & in Epistolis, Ovidii in amoribus , de ponto , de fastis , de tristibus & de fine titulo, de arte, de remedio amoris , Juvenalis, Lucani, Persii Aurie* (sic) *Aviani, Prosperi, Alexandri, Cantoris, Philiosogi* (sic) *Maximiani , Exopi , Arigenti , Terentii, Tullii de Officiis, & de Amicitia , Boetii, Salustii , Senecæ , & aliorum Sapientum, & philosophorum. Explicit argumentum. Incipit liber, qui vocatur* Florinus *compilatus* a *Domino* Jacobo Abbate Monasterii Aquæ nigræ.

Floridus hic liber vernat spirantibus auris
Per totum mundum cum pueris legitur.
Abbas dictus aquæ nigræ Jacobus titulatur
Actor presentis carminis ac operis.
Pro quo quisque roget dominum lecturus, in ipso
Ut possit semper vivere post obitum.

Rubricæ libri sunt numero 287. Codex est Membranac. fol. sæc. xiv. *Johannis Diaconi ad Johannem Reverentissimum Sanctæ Apostolicæ Sedis pontificem de institutione, vita, doctrina, sive miraculis B. Gregorii Romani Pontificis*. Codex membran. sæc. xii. fol. min.

Macrobii Theodosii viri clari & illustris conviviorum primi diei saturnaliorum libri quinque. Codex chartaceus fol. sæc. xv. Extremæ paginæ adscripta hæc est notatio: *per Ludovicum de Vannuchoris Lucensem transcriptum* die 12. *Novembris* 1462. *Pio* II. *Pontifice Maximo*. *Ethicorum Aristotelis* libri latine redditi. Auctor, quicumque is fuerit, hæc sub initium præfatur *Aristotelis Ethicorum libros facere latinos nuper institui, non quia prius traducti non essent, sed quia sic traducti erant, ut barbari magis, quam latini effecti viderentur, constat enim illius traductionis auctorem quicumque tandem is fuerit , quem tamen ordinis Prædicatorum fuisse manifestum est, neque græcas, neque latinas litteras satis scivisse* &c. Codex est chartaceus fol. sæc. xv. *Lucii Annæi Senecæ Tragœdiæ* adnotationibus subinde inspersæ. In aversa tabulæ unius, qua Codex hic chartaceus sæculi xiv. tegitur, parte fragmentum est Kalendarii sæculo xi. conscripti, quod est hujusmodi:

IIII. *KAL. Martii*
III. *Kal. J. Dionysii & aliorum* 24.
II. *Kal.*
Martius habet dies 31. *Lunæ* 30. *nox habet horas* 12. *dies* 12.
Kal. Mart. nat. SS. Leonis & Donati.
Nonus. (sic) *Perpetuæ, & felicitatis.*
Sexto id. in nicæa Gorgonii Palatini

Digitized by Google

IV. *id. Romæ Gregorii Papæ*
17. *Kal. Apr. Cyriaci, Largi, Smaragdi*
12. *Kal. S. Benedicti Ab.*
8. *Kal. Annunciatio Sanctæ Mariæ & Incarnatio Domini*
2. *Kal. Mediol. Depositio Sancti Ambrosii Episcopi*
Aprilis habet dies 30. *Luna* 29. *nox habet horas* 10. *dies* 14.
4. *Nonas Nat. Sancti Nicetii Episcopi*
3. *Nonas Nat. Sanctæ Theodosiæ Virg.*
2. *Nonas Nat. Sancti Ambrosii Episcopi, & Confessoris*
4. *Idus* . . . . .
Idus Chalcedoniæ Passio Sanctæ Euphemiæ Virg.
18. *Kal. Maii Tiburtii, Valeriani, & Maximi*
16. *Kal. Petri Diaconi, & Hermogenis*
15. *Eleutherii Episcopi*
14. *Victoris & Donati*
13. *Vicenti, & Vitalis*
11. *Valeriani, & Alexandri*
9. *Felicis Presb. & Fortunati*
8. *Gregorii Mart.*
7. *Sancti Marci Evangelistæ, & Letaniæ Majores*
6. *Cleti PP. & Mart. Marcellini PP. & Mart.*

Codex chartaceus in 4. sæculi xv. Hæc in eo sunt, quæ Index initio adscriptus denotat. Ipsum illum Indicem dabo.

Una pistola di messer Francescho (*sic*) Petrarcha *a messere* Nicchola Acciajuoli.

Una epistola di messer Giovanni Boccacci *a messer* Pino de Rossi *confortandolo dell' esilio*.

Storia di Seleucho, *e* Antiocho *racconta* (sic) *per uno nostro Ciptadino*.

Una pistola di messer Marsilio Ficini *a tutti e' frategli, & Sirochie della debita reverenzia, che deono portare e figliuoli a Padri*.

Uno trattato di detto Marsilio Ficcini *di Dio*, & *d' anima*.

Una pistola di Marsilio Ficini *a* Lionardo Ditone *dello appetito*.

Una epistola di Marsilio *sopradetto a* Giovanni Ruciellai *della reparatione della fortuna*.

Epistola di Marsilio *detto della visione d'* Anselmo *suo fratello*.

Una epistola di Michele *di* . . . . Rondinel *mandata ad un suo amico*.

Oratione di messere Stefano Porcari *da* Roma *Capitano del Popolo, e comune di* Firenze *fatta all' entrata de' nuovi Signori*.

Oratione del detto messere Stefano *fatta la seconda volta all' entrata de' nuovi Signori*.

Oratione del detto Messere Stefano *fatta la terza volta all' entrata de' nuovi Signori*.

Oratione di Messere Stefano *suddetto la quarta volta*

Risposta di messere Stefano Porcari *agli Elettionari*.

Risposta per detto messere Stefano, *quando i Signori gli dierono la bacchetta*.

Risposte 5. *del detto messere* Stefano *a varj protesti*.

Orazione di detto messere Stefano, *essendo rifermo Capitano*.

Risposta fatta per messere Stefano, *quando gli fu dato il giuramento in Santa Maria del Fiore*.

Orazione di Messere Stefano, *quando rendè la bacchetta*.

Orazione fatta da messere Stefano, *quando prese licenzia dalla Signoria*.

Orazione fatta per messere Stefano *a Papa* Martino, *quando fu tornato a* Roma.

Ora-

Digitized by Google

Orazione del Re Agrippa, *la quale fecie agli* Ebrei, *sconfortandoli che non dovessero muovere guerra a'* Romani.

Un proemio fatto sopra un orazione di Tullio.

Orazione di Tullio Cicerone *a* Gajo Ciesari.

Difensione intra le virtu di Julio Ciesare, *e quelle di* Marco Cato, *secondo che Salustio ne scrive*.

Orazione di Catellina *a suoi Cavallieri, avendo a combattere*.

Orazione che fecie Antonio *a' suoi Cavalieri, avendo ordinate le schiere per combattere*.

Lettera scritta per Lentulo *uficiale* Romano *in* Giudea *dell' avvenimento di* Cristo.

Orazione di Marco Cato *in Senato*.

Orazione di Catellina a *sui Eserciti*.

Exordium *Sallustii Jugurthini operis*.

Gajo mario *contro al nobile* Salustio.

Oratione Miciesse (sic) *in fine vitæ suæ*.

Proemio di ser Brunecto latino *nella oratione di* Julio Ciesare *contro a' congiurati di* Catellina.

Orazione di Julio Ciesare *contro a' congiurati di* Catellina.

Orazione di Marco Cato *contro a' congiurati di* Catellina.

Epistola di S. Bernardo *mandata a messere* Ramondo *del Castello* di Sancto Ambruogio, *del Governo*.

Sermone fatto per messere Lionardo d' Arezzo *al Magnifico Capitano* Niccolò da Tolentino, *quando gli fu dato il bastone*.

Orazione di messer Giovanozzo Manetti, *e di messere* Bernardo de' Medici *commessari del populo e comune di* Firenze, *quando dierono il bastone al magnifico signor* Gismondo Pandolfo de' Malatesti.

Difensione di messere Lionardo d' Arezzo *contro i riprensori del popolo* Fiorentino *nella impresa di* Lucca.

Spositione fatta per messere Nello *di* Giuliano *da* S. Gimigniano *innanzi al Papa* Martino V. *e tutto il collegio de' Cardinali per parte della Signoria di* Firenze.

Epistola di messere Lionardo d'Arezzo, *la quale mandò al Signore di* Mantova, *avvisandolo dell' antichità* di Mantova, *e chi la puose*. Epistola est *Arretini* inter Latinas Libri x. quinta & tricesima Italice reddita.

Uno trattato di nobiltà composto per Messere Bonaccorso da Montemagno, *e prima una epistoletta a uno principe, a cui lui addirizzò questo trattato*.

Alphabetum narrationum ædificationis, vel exemplorum codex membran. 4. sæculi XIV. Auctor in Prologo citat *devotum Prædicatorem*, *Prædicatorum ordinis fundatorem*, videlicet *S. Dominicum*: ait preterea, se hunc libellum *alphabetum narrationum* appellasse, sicut jamdudum *auctoritates sanctorum sub ordine alphabeti distinxi in libello quem* alphabetum auctoritatum *appellavi*.

Codex Chartaceus 4. sæculi xv. qui multa complectitur. Sunt hæc.

1. *Leonardi Justiniani Veneti viri Patricii ad* Henricum Lusignanum *illustrem Galliæ Principem in* Cimonis *ac* Luculli *vitas* (a *Plutarcho* scriptas) *procemium incipit feliciter*, tum vitæ illæ ab eodem *Justiniano* Latine redditæ.

2. *Ad* Nicolaum (Nicolum) Marci Tullii Ciceronis *vita per* Leonardum Aretinum *compilata*, *non autem conversa feliciter incipit*. Confer *Mehusium*, ubi de *Arretini* scriptis (p. LVIII.)

3. *Poggii disceptatio, utrum seni liceat uxorem ducere, inter doctissimos viros* Nicolaum, & Carolum Arretinum ab auctore *Poggio* inscripta *Cosmo de Medicis* viro *præstantissimo Florentiæ* xv. Kal. Aprilis.

4. Crispi Salustii *contra* Ciceronem *invectiva*.

5. M. T. Ciceronis *invectiva contra* Crispum Salustium *æmulum suum*.

6.

6. M. T. Ciceronis *oratio contra* Catilinam.
7. Poggii *dialogus in avaritiam*.
8. *Epistola* Hieronymi *ad* Demetriadem Virginem: *si summo ingenio*.
9. Hieronymus *ad* Domnionem. *Litteræ tuæ, & amorem sonant*.
10. Hieronymus *ad Augustinum*. *Omniquidem tempore*.
11. Hieronymus *de honorandis parentibus*: *Parentum meritis*.
12. *Benedicto, & dilectissimo parenti* Tyrasio Hieronymus. *Claritatis tuæ scripta percepi*.

Terentii *Comœdiæ*, codex in 4. Chartaceus sæculi xv. In fine adscripta hæc sunt 1482. *adi 22. de Frevaro amen deo gratias. alleluia. alleluia*.

Finito libro referamus gratia Christo.
Qui scripsit, scribat semper cum domino vivat
Vivat in cœlis semper cum domino felix.
Iste liber est mei Zuliani Tilli Cristoni de Verguletta.

Sequitur Italicum carmen prænotatum *canto Carnascialesco. de' tre romiti*. alia manu scriptum: hoc ejus initium.

Noi siamo tre buoni Remiti.
che cercamo caritade
orsu donne per pietade
fate bene, se voi voliti.

Codex chartaceus sæculi xv. in 4. *Incipit Liber de Nativitate, vita, & morte Omnium gestorum* Alexandri: hoc ejus initium *Sapientium quippe Ægyptii Scientes mensuram terræ*. Extremum caput inscribitur: *ista sunt nomina civitatum, quos construxit Alexander*. *Explicit historia gestorum* Alexandri *pueri magni regis* Philippi Macedonis *de nativitate sua, & actibus suis, & morte ipsius*. Sequuntur versus, quos scripsit *Dotomeus Philosophus* (forte *Idemodamas*, de quo Fabricius *Biblioth. Græcæ T. 11. p. 215.*) in *pyramide gestorum Regis* Alexandri.

Hic jacet infectus sub saxi tegmine tectus. &c.

Exstant prætereà alia ad *Alexandrum* spectantia, quæ inter *forma epistolæ, quam* Mardochæus *princeps* Judæorum *misit* Alexandro, *ipsum a cultura Idolorum cupiens revocare*. Addita est in extremis paginis *Ferdinandi Regis Siciliæ ad* Sixtum IV. *Pontificem Maximum* epistola: *Sanctissime ac Beatissime Pater, & domine*. *Post humilem filii commendationem, & pedum oscula Beatorum*. *Ecce pater beatissime quem tamdem in locum, & in quem statum res* Italiæ *sive fato quodam sive quod magis affirmaverim hominum perversitate deductæ fuerint &c. datum in* Castello novo Neap. 21. *Junii* 1482. *vestræ sanctitatis humilis & devotus filius* F. *Rex Siciliæ*. *F. A. Secret.*

Codex initio membran. sub medium chartaceus in 4. xiv. sæculi in quo præter M. T. *Ciceronis de Amicitia* librum exstant adnotationes cujusdam Anonymi diversa manu scriptæ ad *Terentii* comœdiam, quæ *Eunuchus* inscribitur.

Codex Chartaceus in 4. sæculi xiv. continens *scalam* Johannis Climaci; *dialogorum S. Gregorii Episcopi libri* iv. Codex membran. sæculi xi. 4.

Poema vulgare della diffusione del sommo bene alle creature per gradi naturali & doni soprannaturali conferiti alle creature intellettuali per il misterio della Incarnazione, vita, morte, gloria trionphante, judicio universale di Christo, *& per gloria del Paradiso conferita alli beati*. Codex chartaceus 8. Auctor hujus poematis *Nicolaus Fabroni Pistoriensis Dominicanus*, de quo dixi *Biblioth. Pistor. p.* 188.

Utilis declaratio artis generalis, tum ars generalis magna. Codex Chartaceus 4. sæculi xiv.

Jacobi de Voragine Vitæ sanctorum, a *S. Andrea* initio ducto. Vita Beati *Francisci*, ejusque miracula cum prologo: *apparuit gratia Dei Salvatoris nostri*. Expositiones nonnullæ in dominicas, & aliquot festa. Tractatus *de morte corporali*, in quo agitur 1. *quomodo nos debeamus mortuos cogitare*, *secundo nos ad mortem præparare*, 3. *quæ sunt illa propter quæ debeamus mortem formidare*. 4. *quomodo ha-*

Digitized by Google

habeamus mortuos adjuvare, cogitare debemus, ut ad mortem accedentes, ut actualiter morientes, & ut post mortem ante judicem assistentes: hoc ejus initium. *Beati mortui qui in Domino moriuntur. Hæc verba sunt quæ* B. Johannes *audivit in cælo*. Codex membran. 8. seculi xiv.

Ovidii *Fasti*. Codex chartaceus 4. sæculi xv.

Ad Beat. D. N. Nicolaum V. *Pontificem Maximum* Michael Canensis de viterbio *humillimus de ipsius laudibus, & divina electione*, item Hymni tres, & oratio pro *B. Hieronymo*; Præterea Hymni *in solemnitate B. M. Magdalenæ*, hymni *in solemnitate Patris mei* B. Nicolai: *hymni in solemnitate* B. Stephani *Protomartyris, hymni in solemnitate B. Martyris* Laurentii; ad eundem *Nicolaum* Pontificem V. quando illi hymnos destinavit: *Inclita Pontificum summorum gloria &c.* Epitaphium *Nicolai* V. pontificis Maximi: *hoc Nicolai quinti pia membra sepulcrum continet &c. Reverendissimo Domino Cardinali Firmano* dysticha sex missa post *Nicolai* obitum; Epitaphium *Pii* II. Pont. Max: *dum fidei zelo accensus magno ordine bellum præparat*. Claudit: volumen *Porcellii* vatis *Romani* ad *Nicolaum* V. Pont. M. Elegia: *venisti tandem divino afflatus honore lapsus ab arce poli pontificale Decus*. Codex membranaceus in 8. sæculi xv. De *Canensi* vide *Quirinum* in vita *Paulli secundi*, *Georgium* in vita *Nicolai* V. & *Constantinum Ruggieri* in libro *delle testimonianze del* B. Niccolò Albergati Romæ edito 1745.

Codex autographus *Johannis Ser Cambi Lucensis*, qui ad *Johannis Boccaccii* exemplum Italicas quasdam narratiunculas conscripsit.

Anonymi libri xxiv. ex quibus nonnulli desunt. In his *de formatione cœlestium luminarium* liber centum capitibus constans, liber *de opere quintæ diei* in centum & septuaginta capita distributum, liber *de variatione piscium* centum & quadraginta sex capita complexus. Sequitur *de opere sextæ diei*, *& primo de animalibus*, (qui liber 97. capita continet), *de bestiis*, quas centum & triginta octo capitibus Auctor percenset, *liber de septilibus* septuaginta & quinque supra centum capitibus absolutus, liber de *animalium natura* centum & viginti quatuor capibus comprehensus; *de hominis creatione* liber capita octoginta & unum; tum alius *de viribus animæ* capita octoginta & octo præferens. Suspicari aliquot intellexi, auctorem hujusce operis esse *Bartholomæum Anglicum de Granvilla*, qui de *proprietatibus rerum* volumen scripsit typis non semel expressum. At quum xix. tantummodo libros contineat *Anglici* opus, vix impetrare a me possum, ut illis adsentiar.

Codex Membran. in 4. sæculi ut videtur, undecimi. Post *Psalterium* exhibet *canicum Esaie prophetæ*, *canticum Ezechiæ Regis*, *canticum Annæ*, *Canticum Mosis: cantemus domino, canticum Abacucb*, *canticum Mosis: Audite celi*, *Hymnum trium puerorum*. *canticum Zachariæ*, *canticum Sanctæ Mariæ Virg.*, *canticum Sancti Simeonis*. *Fidem catholicam* S. Athanasii *Episcopi*, *hymnum* S. Ambrosii *Archiepiscopi*, *Orationem Dominicam*, *symbolum Apostolorum*, *& orationes tres post psalmodia*. Ad hæc Hymni *per anni circulum*, nempe præter communes, hymni *in purificatione Sanctæ* Mariæ, *Sanctæ* Agathæ, *Sancti* Benedicti *Abbatis*, *in natali Sancti* Johannis Baptistæ, *in Sancti* Petri, *in natali Sancti* Laurentii, *in Sancti* Michaelis, *Cantica in festivitate omnium sanctorum*, *in Sancti* Martini. Sequuntur Capitula *per totius anni circulum*, in primis *de adventu Domini*, *in Natali Domini*, *in natali Sancti* Stephani, *Sancti* Johannis *Evangelistæ*, Innocentium, *in Conversione Sancti* Pauli *Apostoli in Purificatione Sanctæ* Mariæ, *in Cathedra Sancti* Petri, *in SS.* Philippi, *&* Jacobi, *Inventione Sanctæ Crucis*, *in Sancti* Johannis Baptistæ, *in Sancti* Petri, *in Sancti* Laurentii, *Assumptione Sanctæ* Mariæ, *in Nativitate*, *in Sancti* Michaelis *Archangeli*, *in Festivitate omnium Sanctorum*, *in Sancti* Andreæ, *& communes*.

Gratiæ Mariæ Gratii Senalogesis (sic) opera, nempe *Petriados* libri III. *Bucolica*,

Digitized by Google

lica, seu Eclogæ tres, carminum diversi generis libri v. Codex chartaceus sæculi xvi. in 16.

Codex membr. sæc. xiv. in 16. seu *libellus statutorum* Cistercienssis *ordinis*, *illorum videlicet, quæ ad regularem observantiam, correptionem, in morum vitæque disciplinam pertinere noscuntur*. Libellus est in xv. *distinctiones tributus*, in cujus calce legitur. *Explicit libellus diffinitionum capituli Generalis ordinis* Cistercienssis *editus anno Domini* 1317. *Deo gratias*. Sequuntur statuta anno 1318. item 1319. item 1320. aliisque annis ad ann. 1332.

Evangelia sed initio mutila *cum glossa* ut ajunt, *interlineari* & adnotationibus. Codex membr. sæc. xiii. 4.

Opus quod appellatur status, & planctus Ecclesiæ, *compositum*, *& correctum a Fratre* Alvaro *de ordine* Minorum, *decretorum doctore*, *pœnitentiario in curia Domini Papæ*, *& Episcopo Coronensi*. Codex chartaceus f. sæc. xv. Esset editum exemplum cum hoc, ut videtur, ampliore conferendum.

Codex membr. 8. elegantissimus inscriptus *Magnifico*, *& Generoso Domino* Aloysio Pisano *munificentissimo Tapezetæ*, *Patritio Veneto*, *& dignissimo Senatori*.

Cuique suum Dominum mos est celebrare clientum
Seu pauper seu sit ditior arte manus &c.

Sequitur *Panegyricus* (hexametris versibus *editus*) *in nuptiis* Laurentii (Pisani) *& de laudibus Fratrum* (Aloysii ac Laurentii) *Pisanæque domus*. Tum habes *Epistolium* soluta oratione ad eosdem datum. *Deinde* elegias quatuor, Oden ad D. *Nicolaum*; Elegiam aliam ad divam *Mariam*, ac tandem epigramma *de laudibus inclytissimæ* Venetæ *Reipublicæ*, *de accessu & recessu* Karoli *Gallorum* Regis.

Præterea quidquid *Lucensium* historiarum usquam exstat, Baroniana Bibliotheca ostentat.

X. Ad *Florentiniam* Bibliothecam gradum facio, quam celeberrimus *Hieronymiani Martyrologii* editor *Franciscus Maria Florentinius senior* maximam partem instruxit. Ac de ea quidem nonnulla occupavit Cl. *Targionius* sexto volumine Italici operis, quod prænotavit: *Relazione d' alcuni viaggi fatti in diverse parti della* TOSCANA (p. 246.). Sunt tamen quæ addam non pauca. Hi igitur illam in cæteris exornant Codices Mss.

Evangelium *S. Matthæi* cum *glossis*, & adnotationibus. Codex membranaceus 4. sæculi xiii.

Plinii Naturalis historia, cum accuratiore capitum serie, eaque alia quam quæ in editis libris apparet. Codex sæculi xiv. fol.

Codex membranaceus in fol. sæculi xii. in quo Sanctorum vitæ initio ducto a *S. Basilio*, qui Januario mense colitur ad *S. Silvestrum*. Sexto Kal. Januarii exstat *Passio S. Johannis Evangelistæ* a Pseudo-Mellito *Laodicensi* Episcopo scripta, atque a *Florentinio* primum, deinde a *Fabricio* divulgata.

Sequuntur fragmenta de *Assumptione B. Virginis*, item *de conceptione* ejusdem, & in *festivitate Sanguinis Domini nostri Jesu Christi historia* mutila ex *S. Athanasio*, cui perperam tribuitur.

Macrobii Theodosii viri Clari & illustris conviviorum. Codex f. chartaceus sæculi xv.

Paulli epistolæ cum *glossis*, & adnotationibus margini inscriptis. Codex membranaceus sæculi xiii.

Codex Bibliorum membranaceus initio, & sub finem mutilus sæculi xiii. Actus Apostolorum in eo Paulli epistolis subjiciuntur.

Codex chartaceus in fol. continens *librum Taxarum omnium Ecclesiarum & monasteriorum diligentissime emendatum ad exemplar libri sacri collegii*, *& Cameræ Apostolicæ*. In fine legitur *Explicit liber taxarum beneficio & impensis Reverendissimi in Christo Patris & Domini Domini* Johannis Sacci *Anconitani Archiepiscopi Ragusini*,

gufini, *Innocentii* VIII. *Pontif: Max. datarii diligenter*, *fideliter*, *studiose scriptus*, *correctus cum libris Apostolicæ Cameræ*, *perfectusque per me* Simonem de Porciis de Novaria *ipsius Summi Pontificis scutiferum*, *Taxæque Plumbi collectorem* 3. *Kal. Februarii A. D.* 1451. *Pontificatus ejusdem anno septimo*.

Baptista *Episcopus* Vintimiliensis *ex ordine* Prædicatorum *ad* Sixtum *quartum Pont. Max. de canonizatione* B. Bonaventuræ *olim Cardinalis ex ordine* Minorum *Fratrum*. Codex Membranaceus 4.

Codex chartaceus in 4. sæculi XIV. multa complectitur. Sunt illa

I. *Ad Reverendissimum in Christo Patrem & Dominum Dominum* Astrogium Aguensem Beneventanum *Archiepiscopum*, *Provinciæ Marchiæ Anconitanæ Gubernatorem* Benedictus Reguardatus Nursinus *Physicus de conservanda sanitate*.

II. *Pillularum quarumdam descriptio*; *item de cura hydrophoborum*, *& cataleptcorum*.

III. *Tractatus de Physonomia* ex Alberto magno. In fine hæc nota adscribitur. *Finis istius libri in* 1479. die 24. *Madii hora* 24. *lunæ*. Alia deinde manu adscripta nonnulla sunt *de Placentia* Urbe, deque nonnullis Pontificibus: sunt autem ejusmodi. *Gregorius* (V.) *de natione* Saxonum *cœpit anno Domini* 996. *indictione* 12. *sedit annis & cessavit dies* XV. *Hic* Bruno *antea dictus cum esset consanguineus* Octonis *ad instantiam Imperatoris est in Papam electus*, *sed post parvum tempus* Crescentius *Consul urbis* Placentinum *Episcopum*, *qui vocatus fuit* Johannes, *de legatione Constantinopolitana cum magna pecunia redeuntem in Papam construxit*, *sed hoc facto per Imperatorem gravem ultionem accepit*.

Johannes XVII. *cœpit anno Domini* 998. *sedit mensibus* X., *& cessavit Episcopatus dies* XX. *Hic natione Græcus nihil constituit*. Placentinus *Episcopus vivente Papa* Gregorio *Papatum tenuit per consulem* Crescentium *urbis*, sed *post* (sic) *Imperatorem exoculatus finiit*. Alexander III. *natione* Tuscus *Patria* Senensis *ex patre* Ranucio *cœpit anno suprascripto* (sic) *indictione* IV. *sedit annis* XXI. *menses* VI. *dies* XXV. *post viginti annos terræmotus magni fuere per loca*, *ut quod civitas* Antiochensis *cum* Tripoli *cecidit*, *atque* Damascus *cum multis est submersa*. *Tunc quoque* Catanensis *Civitas penitus eversa est*, *& plusquam quindecim millia hominum mortui sunt*. *Hujus tempore* Mediolanenses *&* Placentini, *&* Cremonenses *contra* Papienses *Civitatem unam construxerunt*, *quam ut famosior fieret*, *ab* Alexandro Papa Alexandriam *vocaverunt*. *Post ad petitionem* Lombardorum *constituit eis episcopum*.

Gregorius X. *Natione* Lombardus *de Civitate* Placentia *Natione* de vicecomitibus *cœpit anno Domini* 1270. . . . *Sequenti anno* (1276.) *obiit Dominus* vicedominus de vicedominis *de* Placentia *episcopus Penestrinus* (sic) *Cardinalis*, *qui habuerat uxorem & filios*, *& famosus advocatus fuerat*, *qui mortua uxore propter ejus vitam bonam*, *& scientiam laudabilem clericus & præpositus* Grassæ *conficitur*; *post Archiepiscopus* Aquensis *demum a* Gregorio *Papa X. supradicto in dicto Cardinalatu promotus fuit*, *& in Ecclesia* Fratrum Minorum *de* Viterbio *sepultus*. Sequuntur carmina nonnulla de B. *Justina*, de *Placentia*, ac de *Brixia* urbe; Biondi Foroliviensis *Romæ instauratæ libri tres*. Codex Chartaceus sæculi XV.

Codex Chartaceus in 4. sæculi XV. In eo I. *regulæ Cancellariæ universalis secundum usum modernorum*, *& primo quomodo scribere debeamus Pontifici Maximo in principiis scilicet litterarum & suprascriptionibus earundem*, *deinde quonam pacto scribendum sit Cardinalibus*, *& aliis Principibus juxta ordinem*. II. *miscellanea quædam carmina & orationes*, *quas inter* (*pag.* 132.) *Oratio Laurii Quirini in funere clarissimi Capitanei Gattamelatæ Narniensis*. Inscriptiones litterarum; Explicatio latinarum siglarum a littera *A.* usque ad *H. Innocentii* VIII. item *Sixti* IV. *Nicolai* V. & *Pii* II. Epistolæ aliquot. Inter *Nicolai* Epistolas eam animadverti, quam ad *Nicolaum Perottum* datam edidit Cl. *Georgius* in Appendice ad vitam ejus Pontificis (*p.* 207.).

Codex sæculi xv. Chartaceus, quem T. vii. *historiæ litterariæ* commemoravi. *Incipiunt Orationes Reverendi in Christo Patris* Dominici Dominici Veniti (sic) *Episcopi* Torcellani *omnium arcium liberalium* ac *Sacræ Theologiæ magistri*. Sunt autem *Oratio in laudem astrologiæ & confutationem opinionum ei adversantium*, *habita* Venetiis *in aula juxta Ecclesiam* SS. Johanni & Pauli *ante editionem Judicii anni* 1441. *Oratio* II. *in Laudem Astrologiæ ad* Eugenium IV. *Maximum Pontificem ante judicium anno* 1442. *Oratio in Laudem sacrarum litterarum pro principio lectionis proœmii librorum sententiarum* Dominici de Dominicis Veneti *Episcopi* Torcellani, *tunc Sacræ Theologiæ Baculari habita* Florentiæ *apud edem Sanctæ* (sic) Novellæ, *ibidem summo Pontifice residente* 1442. *Oratio secunda in principio lecturæ primi libri sententiarum*. *Oratio pro principio lectionis secundi libri sententiarum*. *Oratio pro principio lectionis tertii sententiarum* Florentiæ *in curia Romana*. *Oratio* (imperfecta) *pro principio lectionis quarti sententiarum*. *Oratio in laudem sacrarum litterarum in aula doctorat. ejusdem*. *Item oratio pro gratiarum actionibus in aula doctoratus die vigesima secunda Februarii* 1441. *alias die undecima Junii* 1452.

Oratio pro principio lectionis summæ Theologiæ Sancti Thome *de* Aquino, *dum* Romæ *legere inciperet*. *Collatio in vigilia Nativitatis Domini ad Canonicos Civitatis Austriæ* Dominici de Dominicis &c. *Decani Ecclesiæ Civitatensis* 1444. *Collatio eodem die anni sequentis ad eosdem*. *Collatio ad eosdem feria quarta in capite Jejunii* 1445. *Oratio in laudem* S. Johannis *Evangelistæ coram summo Pontifice* Eugenio IV. *& Romana Curia* Florentiæ 1441. *Oratio de Spiritu Sancto circa Evangelium & epistolam, quæ in ejusdem festivitate occurrunt apud summum Pontificem* Eugenium IV. *Oratio in laudem Clarissimi, ac Sanctissimi doctoris* Augustini *habita* Romæ *in Ecclesia* S. Augustini *coram Reverendissimis S. R. E. Cardinalibus, dum esset Decanus Ecclesiæ Civitatis Austriæ*. *Oratio habita* Romæ *in Capella* Eugenii *Papæ* IV. *infra missarum solemnia coram ipso* Eugenio *& Romana Curia in die natalis B. Virginis, dum esset Decanus Civitatis Austriæ* 1446. *Oratio habita* Romæ *in Ecclesia* S. Petri *coram Sanctis*. D. Nicolao *Papa* V. *in solemnitate omnium Sanctorum infra missarum solemnia celebrante ipso Pontifice* Nic. - *In laudem* S. Johannis Baptistæ *ad* Calistum *Papam* III. *& S. R. E. Cardinales oratio in Palatio Pontificis inter Missarum solemnia*. *Oratio ad Reverendum P.* Ludovicum *S. R. E. Tituli* S. Laurentii *in* Damaso *Presb. Cardinalem ac Patriarcham* Aquilejentem *pro adepta possessione Patriarchatus*, Dominici &c. *dum esset Decanus Civitatis Austriæ* - *De concedenda sepultura, & electione loci sepulturæ ad Abbatem & Monachos* S. Michaelis de Murano *ordinis* Camaldulensis *Diocesis* Torcellanæ (mutila) *oratio*.

Leonardi Arretini latinæ historiæ. Codex chartaceus fol. sæc. xv.

Codex membranaceus in 8. sæc. xv. duo opuscula exhibet, nempe I. *tractato delle molte stoltitie, che si commettono nella battaglia Spirituale*. II. *Incipit liber Disciplinæ Spiritualium (o sia) sermone & tractato contra li deffecti di molti, che paiono & sono tenuti Spirituali*.

Codex chartaceus in 4. sæculi xv. In hoc primum legere est *Titi Vespasiani Strozzæ Magnifico ac Clarissimo* viro Johanni Pico della Mirandula, *Matthæi Vegii*, *Antonii Thebaldei*, *Campani* Episcopi, *Porcellii* vatis *Romani*, *Michaelis Canensis* de *Viterbio* aliorumque carmina. Sequuntur *Epitaphia clarorum virorum novorum & veterum*, qui *sepulti sunt* Bononiæ *extracta per Dominum* Antonium de villa, *& per me* Blancum de Camaiorio Lucenses *ambos* 1487. *quo tempore ibidem studebamus*. Accedunt carmina alia & Epitaphia, atque antiquæ Inscriptiones nonnullæ. Sunt etiam *Petrarchæ* latina carmina. Extat præterea Blanchi nuper memorati Epitaphium hujusmodi

Sebast. Blancus medicus
Camiorien. A Parmen.
Oriundus Roman. Civis

qui

Digitized by Google

qui nihil altius voluit
vix. ann. 76. ac.
H. M. H. S.

Ejus uxor Bartholomæa Turrectina *obiit* 1507. 8. *Kal. Aprilis*, *eique Blancus Egregium posuit Epitaphium in Ecclesia Campi Majoris*.

Ad laudem Omnipotentis Crucifixi, *ejusque Serenissimi Archiprophetæ* David *regis incipit summa de casibus conscientiæ per fratrem* Bartholomæum de Pisis *de Ordine* Prædicatorum *mirabiliter compilata*. Codex membranaceus 8. fæculi XIV.

Florentini cujusdam Poetæ ad *Lucretiam Ferrariensem* ducem capitula hetrusca 23. seu potius Eclogæ; hoc ejus initium.

Titiro pastor toscano Eccellentissimo
Coridon suo compagno e suo allevato
Manda a Ferrara ad Ercole invittissimo
Trova nel camin Melibeo molto ornato
che fu in Etruria gia pover Pastore,
Hora al viver civil tutto si è dato.

Codex est Chartaceus fæculi XV. 8.

Johannis Villanii chronicon, ex quo multæ decerpi possent variæ ab editis lectiones.

Tandem ne longior sim, egregius Codex membranaceus f. fæculi XII. unde *Florentinius vetustius Ecclesiæ Occidentalis martyrologium* divulgavit. In eo autem præter memoratum *martyrologium* & *Kalendarium* Necrologicum a *Sebastiano Donato* editum in erudito *de dypticis veterum* Italico commentario (*p.* 257. *seqq.*) continentur *Regula* S. Augustini, *Regula* S. Benedicti, *Dialogi* S. Gregorii M. duæ Fidei Professiones, & Expositio Fidei Athanasianæ, quam in altera voluminis parte divulgabimus.

XI. Nefas sit *Florentinia* domo excedere, quin Musæum, quod ibidem servatur, gentium idolis, Numis, veteribus Inscriptionibus, peregrinis, atque exoticis rebus satis locuples memoretur. Duos, quos ibi descripsi, sepulcrales titulos hic reddo. Primus is est.

L. MINICIUS AV
XIMUS MAGNI
AE. ATHENAI
DI CONIVGI SVAE
CARISSIMAE.
QVAE. VIX. AN
NIS. XXXV. MES. VI.
DIES XII. DE. SE
BENEMEREN
TI. FECIT. ET
SIBI.

Edidit Muratorius (p. MCCCLXXVIII. 1. *Novi Thesauri*); at pro MES. VI. in ejus exemplum irrepsit MES. V. præterea silet Cl. Editor duos lapidi insculptos Genios alatos cum extinctis facibus, jacentemque mulierem, quæ sine dubio *Athenais* fuerit. Alter titulus ejusmodi est

Digitized by Google

AVRELIO DI
ODOTO. B. M. F.
ERENNIUS
SEVERUS
E. R.

Et hunc lapidem a *Muratorio* divulgatum reperi (p. MCCCCXL. 2.) e schedis *Ambrosianis*, ex quibus discimus, *Romae* illum olim fuisse in aedibus *Benedicti Saxii*; verum neque ordo linearum, quas exhibet autographus titulus, apud *Muratorium* servatur, neque litterarum N N. nexus in *Erennii* nomine exhibetur, & *Diodoti* nomen in *Diodatum* commutatur. At veterum Inscriptionum, quae in *Florentinio* Museo extant, facta mentio, ut alia quae Lucae vidimus antiqua monumenta commemoremus, exposcit. Nihil vero de amphiteatro dicam, ejusque vestigiis, quum multa hac de re differuerint *Targionius* (T. IV. *p.* 240. *seqq.*) & *Mansius* in *Diario sacro Lucensi* (*p.* 94. *seqq.*). Potius sepulcralis cippi in vico quem *Capannoli* vocant, inventi atque juxta magnificentissimas Principis aedes locati typum exhibebo; dignus enim est, qui oculis subjiciatur (Tab. I.).

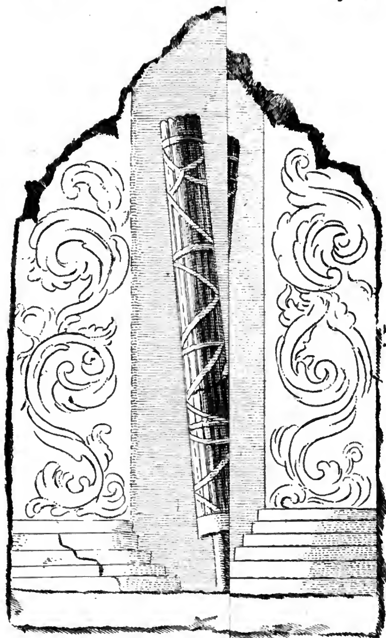
Utinam integer ad nos titulus pervenisset? Sed hominis certe fuit primis dignitatibus functi. Cave autem, illum existimes Bisellii, de quo multa erudite *Chimentellius* disputavit, honore insignitum fuisse. Una enim hic sedes est, quemadmodum suppedaneum unum, sed a sculptore Perspectivae artis parum perito perperam in duas dissecta. In aedibus autem D. Praepositi *S. Ansani* prope urbis moenia inventum fuit hoc aliud antiquae Inscriptionis fragmentum.

. . . . . EP. L. PRON
. . . . . CTAVIO. PRIS CO
. . . . . I. TRAIANI PARTHIC. PRAEF.
. . . . . SEVIR. EQUIT. ROMAN
. . . . . INQ. II. PATRON. COLON.
. . . . ANA

Gruterus (*p.* 326. 7.) Inscriptionem adfert *Romae* a *Smetio* exscriptam. Ea nunc est in *Guinisiae* nobilissimae Gentis aedibus apud vicum, cui *viareggio* nomen; sed temporis injuriam miserrime passa, ut maximam partem deleta jam sit. En illam

D. M.	
P. CVRTIO. P. F.	*Tuto*
SCRIBAE A. . . , .	*Aedificio*
P. . . CURTIUS OI.	*Onesimus*
PATER FILIO	*Piissimo*
FECIT. SIBI ET. . . .	*Curtiae*
BACHIDI	Matri ejus
VIXIT. ANN.	XVIII. *Dieb.* XV.
S.S.	T. N.
H. A. M. N. S.	

Ve-

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Tab: II. pag. 37.

Digitized by Google

Verum etsi pæne de hoc titulo actum est, discimus *Bachidis* nomen a *Grutero* contra marmoris fidem duplici C scriptum postremasque litteras perperam fuisse commutatas. Ita enim Gruterus eas legit: H. ARA. H. N. S. scilicet *hæc Ara heredes non sequitur*: at in marmore siglæ omnino aliæ sunt, H. A. M. N. S. quas interpretari commode possis: *Heredes alios* aut *alienigenas Monumentum non sequitur*. In domestico quoque viridario *Thomæ Bernardi* humanissimi viri aliqua reperi notatu digna, sarcophagum nempe vetus christianum, duo Imperatorum Romanorum capita, & Apostolum (*Petrum* fortasse ex brevibus capillis arguas) pallio coopertum satis pulcra in Sede collocatum, sinistraque tenentem expansum codicem, qui ferme ad pedes defluit; medii ævi opus non inconcinnum. Mediæ ejusdem ætatis inscriptiones nonnullas in adversaria retuleram, quas quum in Cl. *P. Mansii diario sacro* editas deinde invenerim, lubens prætermitto. Temperare tamen mihi non possum, quin heic tabulam incidendam curem Regiam agapen epistylio insculptam lateralis januæ cujusdam Templi, cujus nomen mihi nunc excidit, etsi hoc recte memini, a Cl. *Targionio S. Alexandri* facili memoriæ lapsu perperam appellari. Barbari sculptoris opus est, sed plane illi simile, quod Cl. *Targionius Bargæ* inspexit, describitque Tertio volumine (*p.* 433.). Ovum ovo similius non est, ut utrumque ab eodem auctore profectum felici sane conjectura idem vir doctus suspicetur. In ipsa tamen operis Barbarie nonnulla sunt, quæ eruditorum oculos mirifice delectent (Tab. II.).

XII. Aliud nunc est monumentorum genus proferendum, diplomata inquam, idque genus mediæ ætatis chartas. Duas mecum humanissimus *P. Mansius* communicavit, quas heic edo.

I.

Charta concordiæ inter D. Abbatem S. Petri Cœli aurei, & Dominos de castello, ex apographo Cl. P. Mansii, qui illud ex ipso autographo Ticini apud Canonicos Regulares ejusdem S. Petri adservato descripsit.

„ Die Sabati qui est octavus dies mensis Februarii. De discordia, „ quæ versabatur inter Dominum *Johannem* gratia Dei abbatem ec„ clesiæ *Sancti Petri celi aurei*, Nec non & Dominos *de Castello*, „ dum in campo essent apud *Modoetiam* pro duello faciendo secun„ dum quod judicatum fuerat ab *Opitone Buccafolle* in præsentia „ domini *Rainaldi Coloniensis* ecclesiæ Electi, & totius *Italiæ* Archican„ cellarii & Imperatoriæ Magestatis legati. quæ erat de districto, & „ Albergariis, & frodo, & aliis multis diversis conditionibus super rebus, quas „ ecclesia *Sancti Petri de Celo Aureo* possidebat in valle *obsside*, & in Valle *In*„ *trasca*. Supradictus abbas & *Gilius* prior consensu aliorum fratrum qui ibi e„ rant, & advocatorum, scilicet *Alberici* advocati & *Alberici* filii *Cone*, & *Ugo*„ *nis de palacio*. Et in presentia Domini *henrici Leodicensis* Episcopi, & Comi„ tis *corolini* & *Marcoaldi de Glonbac* & aliorum multorum, nomina quorum in„ fra scripta sunt, infrascriptus *Johannes* abbas & *Gilius* Prior fecerunt securi„ tatem per sacramentum in manibus infrascripti Domini *Rainaldi* electi & su„ pradicti advocati juraverunt tactis sacrosanctis Evangeliis, quod quidquid eis „ preciperet de discordia, que vertebatur inter istam ecclesiam & Dominos *de* „ *Castello*, remota omni occasione observabunt, & observari facient. Et simili„ ter Domini *de castello*. scilicet *Marcius* & *cavalcasella* & *Olrigatius*, & *Alber*„ *tus Barbavaira*, & *Albertus Gritta* juraverunt, quod de tota discordia, que „ vertebatur inter predictam ecclesiam, & ipsos, & omnes parentes eorum, ob„ servabunt omnia precepta, quecumque infrascriptus Dominus *Rainaldus* ar-

„ chi-

„ chicancellarius eis *preceperit*, *remota omnis occasione observabunt*, & *alios suos* „ *parentes observari faciunt*.

„ Sequenti vero die infra *Pontilum* Solarii *de Modoetia* justa ecclesiam Sancti „ *Johannis* de more infrascriptus Dominus *Rainaldus Coloniensis* Ecclesiæ electus „ & archicancellarius precepit Dominis *de castello* sub debito sacramenti, quod „ finem facerent adversus istam ecclesiam, & fecerunt finem, & refutationem „ per se & per eorum submissam personam adversus eandem ecclesiam, Nomi- „ native de omni districto & honore & Albergariis & frodis, & investituriis, & „ mannis & arbostoriciis, & caseis & tituriis castaldorum & omnibus aliis con- „ ditionibus vel fictis, que dici vel nominari possunt, que dicebant se debere „ habere in istis rebus *Sancti Petri in* valle *obsede*, & in valle *Intrasca*, ut li- „ ceat infrascripto abbati, & suis successoribus facere de istis rebus omnibus „ quicquid eis placuerit & eis fuerit opportunum absque contradictione istorum „ dominorum *de castello*, suorumque heredum, excepto de homicidio & adulte- „ rio, & perjurio & de his causis, scilicet hoc modo, quod ipsi Domini *de ca-* „ *stello* non accipient per se nec per eorum submissam personam pro homicidio „ ultra solidos viginti imperialium, pro adulterio decem solidos imperialium, „ pro perjurio solidos sex imperialium. Eo modo si ista maleficia publice facta „ fuerint, bannum isto modo accipiant, & non amplius; sin autem querela de „ istis maleficiis ante eos facta fuerit, placitum ante eos ventiletur, & definia- „ tur, & de viciis secundum istum modum bannum tollant & nihil amplius per „ modum aliquem tollere debeant. Et precepit eisdem dominis *de Castello* sub „ debito sacramenti, & secundum quod scriptum est, observent, & omnes alios „ suos parentes qui in istis rebus aliquid juris se habere dicebant, jurare & fi- „ nem facere. Simili modo facient facere si sunt quindecim annorum. Et eodem „ die infrascriptus Dominus *Rainaldus Coloniensis* ecclesiæ electus & archican- „ cellarius precepit infrascripto abbati & Priori & advocatis sub debito Sacra- „ menti, ut facerent finem adversus Dominos *de Castello* de istis tribus placitis „ scilicet de homicidio & adulterio, & perjurio; tali modo, ut pro homicidio „ accipiant solidos viginti imperialium, pro adulterio decem solidos imperialium, „ pro perjurio sex solidos imperialium, & nihil plus. Quia abbas de istis tribus „ placitis se intromittere non debet, donec ista tria placita ante Dominos *de* „ *castello* fuerint definita, & bannum pro istis tribus maleficiis, ut scriptum est, „ receperint. Postea vero infrascriptus abbas & sui successores pro his malefi- „ ciis & pro omnibus aliis rebus habeat potestatem de suis hominibus, & eo- „ rum rebus faciendi, quod ei placuerit sive de bannis seu de omnibus aliis con- „ ditionibus sine contradictione istorum Dominorum *de castello*, suorumque he- „ redum, & debent istam concordiam firmam & ratam habere, & habebunt. „ Et inter se fecerunt finem & refutationem una pars adversus alteram ita at- „ tendere, ut suprascriptum est de omnibus maleficiis, & de omnibus rebus ab- „ batis & offensis usque hodie commissis sub pœna tali, que est centum mar- „ chas argenti, medietatem camere imperatoris, & medietatem abbatis, vel si ab- „ bas ..... hoc quod suprascriptum est, similiter tantum componet. Et precipimus „ infrascriptis Dominis *de Castello* quod a se & ab aliis omnibus hominibus in- „ frascripti homines abbatis defendantur, & hoc precipimus ex parte Domini „ imperatoris: unde duo brevia concordiæ scripta sunt uno tenore.

„ Factum est hoc anno Dominicæ incarnacionis Millesimo centesimo sexa- „ gesimo quarto isto die indictione duodecima.

„ Eodem anno. octavo die mensis marcii die Dominico. In burgo *palancie* „ Juraverunt *Martinus*, & *Guilielmus* fratres *cavalcaselle*, & *Arditio* frater *Olrigatii* „ manibus suis propriis ad sancta dei evangelia Eo modo quod firmam & ratam „ habebunt concordiam factam inter ipsos & Ecclesiam *Sancti Petri Celi Aurei*, „ similiter ut scriptum est in cartulis concordie facte, se scientibus, si Deus il-

„ los

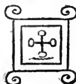
Digitized by Google

,, los adjuvet, & illa Sancta Dei evangelia. Interfuerunt *Roglerius Catassius*, *Syrus mulinarius* presbiter de *cavagnasco*, *Ardicio de broilo*, *Olricus de monticello* ,, *de novaria* testes.

,, Interfuerunt *Albericus de Besuto*, *Guifredus de dever. Albertus de cedra*, *Jacobus de Castelliono*, Marchio Oliverius *de Romagnano*, *Rodulfus de Fuiliaira*; ,, *Roglerius catassius*; *Gualterius catopejus*, *Allo* vexillifer, *Opto bugitella*. *Armannus Christianus*, *Joffredus de burgo*, *Allionus buccafolle*, *Carbonus de piscaria*, ,, *petrus buccafolle*, *Girardus de Lomello*, *Carnelevarius de Curte*, *Petrus Catassius*, ,, & multi alii testes.

,, Ego *Furco* judex & notarius sacri palacii hoc breve concordie ,, scripsi.

,, Ego *Rainoldus Notarius interfui & hanc sententiam scribere feci* ,, *& SS*

II.

Sententia a Sarperto Judice, & Misso Domini Imperatoris lata a. MXCVIII. *ex Tabulario Monialium Lucensium S. Nicolai Novelli.*

,, In Christi nomine. Noticia brevis pro modernis & futuris temporibus, ad ,, memoriam habendam vel retinendam, quod infra Lucensem civitatem, in ca- ,, sa *Sarperti* Judicis & Missi Domini Imperatoris præsencia jam dicti *Sarperti* ,, judicis & aliorum judicum, scilicet *Antonii Signorecta*, *Roberti Benedicti*, *Leo-* ,, *nis* causidici, *Alberti* notarii, *Ugonis* filii b. m. *Alberti*, *Alborii* filii b. m. *Gbe-* ,, *cti*, *Boni* filii b. m. *Andreas*, *Robertus*, *Brunectus* generum filii b. m. *Bonac-* ,, *ciani* cum *Bonifatio* infantulo genero eorum, & filium suprascripti *Bonaccia-* ,, *ni*, & cum *Cecio* filio b. m. *Rustichi*, & *Frediccione* filio *Alboni* consanguinei ,, eorum. venerunt præsentia suprascripti *Sarperti* Judicis, & missum Domini ,, Imperatoris, & aliorum, qui ibi aderant, & petierunt ab eodem *Sarperto* ju- ,, dice divisionem facere de aliquantis terris, quæ communiter habebant, eo ,, quod ipse *Bonifacium* infantulum inspartire, & minime jure aliter dividere ,, valebat; & dedisset ei missos de sua præsentia ut eas dividissent, & esti- ,, massent. Tunc ipse *Sarpertus* judex direxit missos de sua præsentia secundum ,, legem duo viri estimatores, idest suprascriptum *Cecio*, & *Frediccione* consan- ,, guinei suprascripti *Bonifacii* Infantuli ad terras ipsas, ut vidissent & estimas- ,, sent, qualiter ipse I fantulum exinde deceptum non esset. Tunc ipse *Cecio*, ,, & jam dictum *Frediccione* ambulaverunt super ipsas terras, & viderunt, ,, & estimaverunt, atque renuntiaverunt, quod ipsa divisio bona, & justa esset, ,, & ex hoc ipse infantulum dannietatem non habeat. Sic stantem ipse supra- ,, scriptus Judicem, & missum Domini Imperatoris pro puer auctoritate Do- ,, mini Imperatoris sueque mercedis. Dedit ei ex publica auctoritate, sicut ei ,, postulaverat, licentiam jam dictam divisionem facere. Tunc ipse *Bonifacium* ,, Infantulum cum ipso *Cecio*, & *Frediccione* consanguinei, & tutores eorum ,, per virgam, quam in sua tenebat manu, tradidit atque investivit ex publi- ,, ca autoritate suprascripto *Uberto*, & *Brunecto* generi sui ad suam propie-

,, ta-

„ tatem in placito & forte seu divisione stante de duabus pezijs dictis illis, qui „ esse videntur in loco & finibus *Verciano* prima ex ipse cum cassina super se „ habente, seu curte & orto; insimul prope ecclesia Sancti *Stefani*, que capita „ ambo tenet in viis publicis latum venæ intra, & dimidia sepe (*sic*) *Mastalde* „ relictæ quoddam *Raneri*, & aliud latus venæ intra, ubi *uberti Cerameti* generi „ *Manciorini* & illa secunda, quæ campum dictum *cardetoro*, quod unum caput „ venæ in via publica, & aliud caput venæ in . . . de Filiis ..... latus unum „ venæ in ipsa & dimidia fossa *Raineri* quondam *Stefani* Presbiteri & aliud latus „ venæ in via & fussa de Filiis quondam *Carbonis de Sancto Miniato*. Hanc autem „ suprascriptas duo petiis de terris, quos una ex ipsis cum cassina super se cum „ fundamenta, & omni ædificio suo, & curte, & orto insimul & illa secunda, „ que est campum, qualiter ab omni parte circumdate sunt per designata loca in „ integrum cum inferioribus, & superioribus suis, seu cum accessionibus, & in„ gressibus suis, ut dictum est ipse *Bonifattum* (*sic*) Infantulum cum suprascripta „ consanguinei eorum ex publica autoritate per istam virgam, quam in sua te„ nebat manu, de illis duabus petiis de terris jam dictis generis suis investivit „ ad eorum proprietatem in parte & forte divisione stante; & insuper spon„ dit seque seque (*sic*) *Bonifattum* infantulum ex publica autoritate ad ipsum „ jam dictum *Rubertum*, & *Brunectum* generos suos, quod si umquam in tem„ pore ipse *Bonifatium*, vel sui hæredes, vel eorum sumissa persona, vel eorum „ ingenium eidem generis suis (*sic*) vel suis hæredibus aut . . . . . . ex præ„ dictis duo petiis de terris dederint vel ab habere decreverint, essent, aut cau„ sassent vel removissent, sive intentionassent, aut molestassent, aut placitum „ frangere fecissent, aut si exinde aparuisset fundamentum vel factum, per quod „ eis exinde ulla intentione, aut danneitas vel molestia existat, aut deveniat „ pro quolibet ingenium, quod computari debeat, ipseque *Bonifacium* infantu„ lum, vel sui hæredes eidem generis suis vel suis hæredibus, aut cui ipsi ex„ inde dederit, vel habere decreverit, penam argenti optimi libras quadragin„ ta, unde ipse *Robertus*, & *Brunectum* generi fecerunt eidem *Bonifacio* genero „ eorum meritum anulum unum aureum pro ipsa investitione & divisione, at„ que consponsione confirmandum presentia jam dicti Avocati & missum Domi„ ni Imperatoris, & predictorum Judicum & reliquis. Hoc factum est anno ab „ incarnatione Domini nostri Jesu Christi Dei eterni millesimo nonagesimo octa„ vo sexto Idus Julii Indictione sexta.

„ *Sarpertus* Judex, & missum Domni Imperatoris interfuit

„ *Antonius* Judex sacri Palatii interfui

„ *Benedictus* Judex sacri Palatii interfui

„ *Robertus* Judex sacri Palatii interfui

„ *Ugo* qui ibidem fuit & suprascriptus *Alboni*, qui ibidem fuit, & supra„ scriptus *Bonum*, qui ibidem fuit

„ *Conradus* Notarius Domini Imperatoris, qui hunc breve scripsit, & ibi„ dem fuit S.

„ *Ildidrandus* Notarius Domini Regis tacum (*sic*) illud exemplum.

„ *Sighinulfus* Notarius Domini Imperatoris autem . . . . . . illud vidi & „ legi, unde unicum exemplum factum est hic, subscripsi.

XIII. Plures in nobilissimo Benedictinarum Virginum Asceterio *S. Justinæ* sacro ut evolverem chartas, auctor fuit, quem supra cum laude memorabam, Cl. P. *Mansius*.

Imperatorum diplomata, ut ab his ordiar, quæ majoris momenti sunt, a Cl. *Muratorio* edita fuere. Non tamen me pœnituit autographa cum *Muratoriana* editione contendisse. Nam istam ab illis discrepare maxime comperi. Exemplum esto *Ottonis* diploma, quod *Muratorius* (T. 1. *Antiquit. Italic. col.* 829.) divulgavit.

MU-

MURAT.	MS. AUTOGRAPHUM
& individuæ	individuæque
coniugem	coniugem nostræ Celsitudinis exorasse clementiam, quatinus pro Dei
Monasterio	Monestærio
Domnicato	Dominicato *& sic semper*
Saltuclo	Saltutlo
assignano	*Cassignano*
Sortem unam	in *petrignano* Masarios quattuor, in *Puliciano* Massarium unum, sortem unam
in Tempuniano &c. (*ut supra*)	in *Tempuniano* unum, in Turre quinque, & Sundrium unum in *Castagnulo* manentes octo cum Dominicato salinas omnes, quæ ad ipsum pertinent Monasterium. Casagio dominicato in *Flexo* cum omnibus, quæ ad ipsum pertinent Monasterium, & alias pecias de terra, quæ sunt prope *Flexo*, & olivetum, quod ibi pertinet de *Petrucio*, *Manentem* unum in *Vaccule* pecias de vineas duas a *Capragnano*, *Manentes tres* in *saltuclo*, *Manentes quinque* & una peciam de vinea, & unum Sundrium domnicatum in *Fraja*, *Manentes quatuor*, in *Priscia Manentes decem* cum terris, & vineis domnicatis in *Trotta*, Ecclesiam unam cum massariciis tribus, & cum terris, & vineis domnicatis in *Pacanico*; *Manentem unum* pecias de prato, tres in loco qui dicitur *Petronacco*, & alias de prato quatuor; in *Assignano* Massarium unum, sortem unam in *Massa*, in *Quiesa Massarium* unum, a *Caprile* Massarium unum
Assignano	*Tassignano*
terris	terris, vineis, pratis, pascuis, montibus, vallibus aquis aquarumque decursibus molendinis, piscationibus, servis, & ancillis, aldis, & Aldiabus omnibus, rebus mobilibus, & immobilibus, ea scilicet &c.
in prænominato	in se prenominato
luitgerus	Luitgerius
Augusti	Augustas

Idem *Muratorius* (T. 1. *Antiquit. Italic. col.* 1007.) confirmationem Jurium edidit factam *Alpergæ*. Vide quæso quantum ab autographo distat editio.

MURAT.	MS. AUTOGRAPHUM
& terris	cum terris
meretur	mereretur
aut agros	vel agros, aut rellquas possessiones in quibuscumque locis, aut territoriis, seu molendinis, piscationibus, aquis, aquarumque decursibus, vel alia omnia ad jus ipsius monasterii pertinentes, & quæ in antea in jure ipsius loci divina pietas & bonorum hominum voluntas voluerit augeri ad causas audiendas vel freda exigenda aut mansionaticum vel parcitas faciendas, aut fideiussores tollendos, aut homines ipsius monasterii tam ingenuos, quam & servos super terram ipsius commanentes inju-

MURAT.	MS. AUTOGRAPHUM
	ste distringendos, nec ullas redibitiones, vel insconsuetas occasionem requirendas ullo umquam tempore ingredi audeat, aut ea quæ supra taxatas penitus exigere præsumat, sed liceat memoratæ Abbatissæ, seu & his, que postea ejusdem monasterii regimen habuerint, una cum ancillis Dei ibidem degentibus tranquille vivere, & propositum monasticæ conversationis quiete servare, ac pro salute nostra, seu totius imperii nostri stabilitate a Deo nobis conlati dei misericordiam implorare. Quapropter precipimus, ut nullus Dux, Marchio, Episcopus, Comes, Vicecomes, Gastaldio, Sculdascio, Decano, seu aliqua nostri regni magna, parvaque persona prænominatam Abbatissam, atque sanctæ moniales initi deo famulantibus, quomodo sunt, aut in futuro inibi Deo servire debent, audeat molestare, aut inquietare præsumat sine legali judicio. Siquis vero hujus nostri præcepti quandoque, quod non credimus, violator extiterit, sciat se compositurum auri optimi libras mille, medietatem Kameræ nostræ, & medietatem predictæ *Alpergæ* Abbatissæ, suasque successores seu sanctæ moniales inibi Deo famulantibus. Quod ut verius credatur, & diligentius ab omnibus osservetur, manu propria roborantes, sigillo nostro jussimus insigniri.
invictissimi	& invictissimi

Tertium exemplum est Conradi II. Præceptum, quod (T. II. *Antiquit. col.* 95.) protulit *Muratorius*.

MURAT.	CARTA MS.
famulantibus	famulantibus inibique pro tempore ....
Servos	Servos super ejus terra manentes
Incarnationis MXXVII.	Incarnationis MXXVI.

Varias quoque reperi in *Henrici* IV. diplomate, quod exstat (T. II. *Murator. Antiquit. Italic. col.* 949.).

MURAT.	CARTA MS.
omnibus suis	omnibus suis pertinentiis
jure manentes	juste manentes
familiis juste	familiis inibi juste
vel paratas	vel parcitas
quæ postea	quæ post eam
una cum	una cum
sigillo	sigillo nostro
Augusti	Quarti
Regni vero XX. . .	Regni vero xxy. (sic).

Exstat in ejusdem Cœnobii Tabulario fragmentum Autographi diplomatis lati ab *Ardoino* Rege *Italiæ*, in cujus extrema parte hæc legi: *Signum Domni* Ardoini *Regis*

Cunibertus Cancellarius vice petri Cumani *Episcopi*, *&* *Archicancellarii recognovit*

. . . . . . *nis Mil.* II. *indict.* XIII. *Anno vero Domni* Ardoini *Regis primo actum* . . . . .

Nec

Nec minor est in hoc Tabulario Pontificiarum Bullarum copia, atque inter cæteras exstant *Alexandri III. Clementis III. Eugenii III. & Gregorii IX.* prima quidem ac postrema pro Monasterio *S. Justinæ*, reliquæ pro Monasterio *S. Martini de Agello Lucanæ* diœceseos editæ. Necesse non est illas adferre; sat mihi erit singularum subscriptiones prodere, multum enim hinc Pontificum, & Cardinalium historiæ lucis adfulget.

Alexandrinæ Bullæ subscriptiones.

Ego Alexander Catholicæ Ecclesiæ Episcopus SS.
Ego Hubaldus Hostiensis Episcopus
Ego Bernardus Portuensis & Sancte Ruffine Episcopus
Ego Johannes presb. Cardin. SS. Johannis & Pauli titulo Pammachii
Ego Johannes presb. Card. tit. S. Anastasii
Ego Albertus presb. Card. tit. Sancti Petri ad vincula (1)
Ego Guillelmus presb. Card. tit Sancti Petri ad vincula
Ego Boso Presb. Card. S. Pudentiane Tit. Pastoris
Ego Johannes presb. Card. tit. Sancti Marci
Ego Theodinus presb. Card. Sancti Vitalis Tit. Vestine
Ego Manfredus presb. Card. S. (*sic*) tit. Cæciliæ
Ego Cuulius (2) Diac. Card. Sancti Hadriani
Ego Hugo Diac. Card. Sancti Eustachii juxta templum Agrippæ
Ego Laborans Sancte Marie in porticu Diac. Card.
Ego Rainerius Diac. Card. Sancti Georgii ad Velum aureum

Datum Anagnie per manum Gratiani Sancte Romane Ecclesiæ Subdiac. & Notar. XIX. Kal. Februarii Indict. IX. Incarn. Domini anno MCLXXV. Pontific. vero Domni Alexandri PP. III. anno XVII.

Bullæ Clementis III.
subscriptiones.

Ego Clemens Catholice Ecclesie Episc.
Ego Theobaldus Hostiensis & Velletransus Episc.
Ego Laborans Presb. Card. Sancte Marie trans Tiberim tit. Calixti.
Ego Melior presb. Card. Scorum Joh. & Pauli tit. Pamachii
Ego Jacinctus Diac. Card. Sancte Marie in Cosmedin
Ego Gratianus Scorum Cosme & Damiani Diac. Card.
Ego Octavianus Scorum Sergii (*sic*) Diac. Card.
Ego Petrus S. Nicolai in carcere Tulliano Diac. Card.
Ego Rodulfus Sancti Georgii ad Velum aureum Diac. Card.

Datum Pisis per manum Moysi Lateranensis Canonici vicem agentis Cancellarii XVI. Kal. Februarii Indict. VI. Incarn. Dominice anno MCLXXXVII. Pontificatus vero Domini Clementis PP. III. Anno primo.

Bullæ Eugenii III.
subscriptiones.

Ego Eugenius Catholicæ Ecclesiæ Episcopus SS.
Ego Corradus Sabinensis Episcopus SS.
Ego Oddo Diaconus Cardinalis Sancti Georgii ad Velum aureum
Ego Ottavianus Diaconus Cardinalis S. Nicolai in carcere Tulliano
Ego Jacintus Diac. Card. Sancte Mariæ in Cosmydyn
Ego Hubaldus Presb. Card. Tituli Sancti Johannis & Pauli
Ego Julius Presb. Card. Tituli Sancti Marcelli
Ego Guido Presb. Card. Titulo Pastoris

(1) Ita quidem in apographo quodam; at in alio Albertus dicitur Tit. S. Laurentii in Lucina.

(2) In alio apographo *Eringbus*.

Digitized by Google

Ego Jordanus Presb. Card. Titulo Sancte Susannæ

Datum Pisis per manum Guidonis Sancte Rom. Eccl. Diaconi Cardinalis & Cancellarii XIV. Kal. Decembris Indictione XII. Incarnationis Dominicæ anno MCXLVIII. Pontificatus vero Domni Eugenii Papæ III. anno IIII.

Bullæ Gregorii IX.

subscriptiones.

Ego Gregorius Cath. Eccl. Episc. SS.
Ego Corradus Porduensis & Sancte Ruffinæ Episc.
Ego Oliverus Sabinens. Episc.
Ego Stefanus Basilicæ duodecim Apostolorum Presb. Card.
Ego Thomas Titulo S. Sabinæ Presb. Card.
Ego Oct. Scm Sergii, & Bachi Diac. Card.
Ego Rainerius Sancte Marie in Cosmidin Diac. Card.
Ego Stefanus Sancti Adriani Diac. Card.
Ego Petrus Sancti Georgii ad Velum aureum Diac. Card.

Datum Anagnæ per manum magistri Seneballi Sancte Romanæ Ecclesie Vicecancellarii II. Kal. Julii Indictione XV. Incarnation, Dominice MCCXXVII. Pontificatus vero Domni Gregorii Papæ IX.

XIV. Jam vero ut tandem hoc caput absolvam, exhibeo heic varias lectiones ad Synodale judicium *Lucæ* habitum a. 1062. quod post *Florentinium* in Appendice ad vitam *Mathildis* (p. 127.) iterum edidit Cl. P. *Mansius* (T. I. *suppl. ad Concilia p.* 1367. *seqq.*) quin autographum ipsum posset consulere.

Synodale Judicium apud Florentinium in Appendice (pag. 127.)

Edit.	*MS.*
diffinitur	diffiniuntur
Alexandro	Domno *Alexandro*
quorum	quarum
Eritthe	Erithe
dictum	dictu
apponentes	opponentes
Dei	quamobrem Dei
sic	sicut
direxit	direxit illuc
intrepide	intrepida
audientiam	audientia
& non repræsentaretur	& se non præsentaret
debere	deberet
dedisset	detulisset
venisset	veniens
accusationem	incusationem
accusationis	incusationis
Abatissam	Abatissa
congregationis	contionis
fuerunt	fuerant
quatenus	quatinus
suprad.	supradictarum
neque fornicat.	neque se fornic.
agnita	cognita
conventu	conventu
Episcopo	& Episcopis
de Bruzo	*de Bruzo.*

C. A-

CAPUT II.

Reditus Lucæ Florentiam Pistoriensi urbe revisa, & Jaccherinensis conventus Mss. codicibus aliquot adnotatis; Florentinæ Bibliothecæ S. Marci codices Latini recensiti; ad Carthusiensium ædes excursus; eorumdemque Archivum, unde quarundem chartarum veterum notitia eruitur.

I. Ultra quam initio mecum constitueram, *Lucæ* commoratus sum, ut quem cœperam, absolverem molestum illum quidem, sed ad *Isidorianorum* operum editionem, cujus conspectum in vulgus nuper emisi, pernecessarium sane laborem Mss. aliquot Codicum cum impressis S. D. libris conferendorum. Sed tandem amicis consalutatis, *P. Mansio* cum primis, ceterisque PP. Matris Dei, qui omni me officiorum genere cumulaverant, pridie Kalendas Majas *Pistorium* contendi. Heic etiam aliquamdiu manendum mihi esse intellexi, ut duos, tresve *Isidorianos* Codices diligenter evolverem. Interea tamen illud commode cessit, ut Cl. *Franciscus Ignatius Merlinius* indiculum aliquot Codicum Mss. qui in *Jaccherinensi* PP. *Minorum Observantium* Bibliotheca etiamnum exstant, mecum communicarit. Heic ergo *Jaccherinenses* Codices enumerabo; moneo tamen multo plures in ea Bibliotheca ejusmodi Mss. libros adservari. At mihi satis erit, quos novi, heic recensere.

II. Dum ad hæc scribenda animum calamumque adjicio, mihi humanissimus *Franciscus Maria Raffaelli Eugubinus*, & *Cingulanus* Patricius eruditum, quem ipse diligentissime elucubravit, commentarium dono mittit inscriptum *della Famiglia, delle persone, deg' Impieghi, e delle opere di Messer Bosone da Gubbio*, & *Florentiæ* editum a. 1755. in Lamianis *deliciis eruditorum*. Quamobrem a *Bosone*, ut ejus editori grati animi significationem quampiam exhibeam, initium esto. Quæ in *Dantis* comœdiam commentatus est *Boso*, *Jaccherinensis* Codex unus complectitur; alius B. *Jacobi Tudertini* carmina; *Augustalem* libellum *Benvenuti Imolensis*, & *Johannis Viterbiensis* opera quædam alius.

Est etiam ibi Chartaceus Codex f. in quo non pauca opuscula. Quænam ea sint, docet index primæ pagellæ adscriptus, qui hujusmodi est. *Sermo* de *Processione Spiritus S. Dialogus* B. Augustini *ad Orosium presbyterum*, *Dialogus de origine animæ* ab incerto auctore editus (*ex variis scriptis, & Epistolis SS. Augustini, atque Hieronymi excerptus, atque collectus, in quo de origine animæ, & unde culpam contraxerit disputatur*, ut præ se fert titulus, quo prænotatur); *Manuale B. Augustini de Verbo Dei*, Ejusdem *scala Paradisi*; ejusdem *de triplici habitaculo*, ejusdem *de vita, & moribus Clericorum*; ejusdem *sermo ad Clericos*; ejusdem *ad Clericos de contemptu Mundi*; ejusdem *de Beata vita*; ejusdem *sermo de assumptione Virginis gloriosæ*; ejusdem *de divinatione Dæmonum*; ejusdem *de honestate mulierum*; ejusdem *de convenientia decem præceptorum Legis, & decem plagarum Ægypti*; Oratio B. *Hieronymi* Presbyteri. Adnotatio, quæ sub finem legitur, scriptorem, & annum, quo exaratus est Codex, prodit: *Finit hic liber scriptus per me* Hieronymum Zenonium *Canonicum* Pistoriensem (a quo alios non paucos Codices fuisse descriptos in *Bibliotheca Pistoriensi* notavi) *anno Domini* 1489. *die* 5. *Januarii*.

Duo Codices, membranaceus in 4. xiv. sæculi alter, alter xv. sæculi chartaceus f. vitam exhibent S. *Hieronymi* Italice scriptam; verum hæc ab alio atque illa auctore profecta videtur. Secundus præterea Codex duo hæc continet Italicis versibus expressa I. *Confessione di Santa Maria Maddalena*. II. *Le septe allegrezze di nostra Donna*.

In *Bibliotheca Pistoriensi* (*p.* 201.) *Evangelistæ Gerbi* opus memoravi inscriptum

ptum *della Metamorfosi*, *cioè trasformazione del virtuoso*. Ejus autographum a *Jaccherinensibus* Patribus servatur, atque monito quodam, quod initio adscriptum est, docemur, fuisse ab *Evangelista* hosce libros ante compositos, quam *Franciscanæ* familiæ nomen daret.

Jacobi de Voragine Vitæ Sanctorum Italice scriptæ. Codex membranac. f.

Storie de' Santi Padri, codex item membranac. f.

Dantis *Paradisus*, Codex chartaceus f.

Celeberrimi *Savonarolæ* vita.

Chronicon *Jaccherinensis* Conventus, quem *Julianus*, seu potius *Gabriel*, ut rectius in ipso hoc chronico alicubi dicitur, *de Panciaticis* anno 1414. erexit. Mira heic *de Jaccherini* etymo traduntur.

III. Pauca hæc *Pistorium* dedit; multo plura *Florentia*, ad quam urbem quum sub medium mensem Majum adventassem, statim de conquirendis *Isidorianorum* operum codicibus cogitavi. Quum autem aliquot in lectissima PP. Dominicanorum S. *Marci* adserventur, illam adii; quo factum, ut eorum Patrum, præsertim vero doctissimi P. *Angeli Mariæ Moncadæ* humanitate summa ceteros quoque Codices omnes lustrare, illorumque Indiculum describere mihi licuerit. Latinos autem tantum heic commemorabo, *Isidorianis* tamen, de quibus alias sermo erit instituendus, prætermissis. Nam Græcos, qui non exiguo numero ibi sunt, & vetustate præstant, ab ipso P. *Moncadæ* brevi recensendos in erudito, quod parat, opere nuper intellexi, neque decet, ut in alienam ego messem falcem immittam. Neque vero pauci latini sunt. Quamobrem in aliquot illos classes partiri lubet, quarum quæ duæ principes sunt, eos in sacros, & profanos tribuent; harum autem singulas in alias iterum classes di[illegible]tiar. A sacris igitur ordiri placet, primum autem a Biblicis, atque Sanctor. [illegible] Patrum (quorum tamen historicos, & Asceticos libros in aliam classem rejicio) Mss. codicibus.

Liber Ecclesiastis. Codex 4. membranac. sæculi XI. aut XII. In eo præterea hæc sunt. I. *Expositio luculentissima Regulæ* B. Augustini *Episcopi ad Canonicos*. II. *Dicta* S. Augustini *de triginta gradibus*. III. *Albinius* (sic) *Presbyter indignus non in facto, sed tantummodo solo nomine portans nomine Heremitæ Arnaldo Pariacensi* (f. Parisiacensi) *Canonico, & suo fidelissimo amico optat gloriam, & pacem sempiternam*. Mittit autem *Albinius Arnaldo* libellum XXXIV. capitibus constantem *de caritate, de humilitate, de obedientia, de continentia, de silentio* &c. Hinc augeri poterit J. *Alberti Fabricii Bibliotheca mediæ, & infimæ latinitatis*, quo loco *Albinum Eremitam* memorat (*T. I. p. 53. noviss. Patav. edit.*) IV. *Quæstiones* Orosii Paulli *solutæ* a B. *Augustino* Episcopo, & alia quædam minoris momenti.

Codex membranac. 4. sæculi X. aut XI. quod Novum Testamentum complectitur hoc ordine. I. Evangelia, in quorum fine hæc reperi: *Matthæus habet testimonia Prophetarum* XXXIII. *Canones* CCCLV. *Marcus habet testimonia Prophetarum* XVII. *Canones* CCXXXVIII. *Lucas habet testimonia Prophetarum* XVII. *Canones* CCCXLIII. *Johannes habet testimonia Prophetarum* XVI. *Canones* CCXXXII. Quæ cum Vulgatis stichometriis conferenda erunt. II. *Actus Apostolorum* in LXXV. Capitula distributi. III. *Epistola S. Jacobi Apostoli*, quæ XV. capitibus constat. III. S. *Petri*, *S. Johannis*, & *S. Judæ* Epistola. IV. Liber *Apocalypsis*. V. Epistola ad *Romanos*, cui in fine adscriptum: *habet versus* CMXI. VI. Prima *ad Corinthios*. & secunda, ut in fine adnotatur, *scripta de Macedonia*. VII. Epistola *ad Galatas scripta ab Urbe Roma*. VIII. Epistola *ad Ephesios missa a Roma de carcere*. IX. Epistola *ad Philippenses scripta de Roma*. X. Epistola *ad Colossenses scripta de Roma*. X. Epistola (apocrypha) *ad Laodicenses*. XI. *ad Thessalonicenses* prima *scripta ab Athenis*. XII. Secunda ad eosdem. XIII. *ad Timotheum* prima *scripta de Laodicia* (sic). XIV. *ad Timotheum* secunda *scripta de Laodicia* (quæ tamen verba expuncta sunt). XV. *ad Titum scripta de Nicopoli*. XVI. *ad Philemonem scripta ab Urbe Roma*. XVI. *ad Hebræos scripta de Italia*. Singulis autem fere

libris,

Digitized by Google

libris, atque adeo Epistolis sui adduntur Prologi. Versio Syriaca *Apocalypsis S. Johannis*. Codex Chartaceus f. Librarius *Jacobus Hesronita* scribit se eamdem *Romæ* 1582. ab autographo antiquissimo descripsisse *Thomæ de Charkel*, qui in Polyglottis *Londinensibus* perperam dicitur *Thomas Heracleensis*.

Glossulæ Anonymi super *Matthæum*. Præterea *dicta a Domino Papa Alexandro* (*III.*) *in Concilio Romæ habito* (a. 1179.) *promulgata*. Primum est *de electione Romani Pontificis, & quod tribus partibus concordantibus quarta sileat.* Codex membranac. 4. sæculi XII., quem ut adnotatum in ipso Codice inveni, *donavit Fratri* . . . . de Florentia die XXI. *Octobris* 1490. *Vespesianus* (sic) *Philippi civis Florentinus librorum diligentissimus investigator*.

Codex chartaceus fol. sæculi XV. continet *expositiones* quasdam *in Sacram Scripturam, & casus diversos*. *Compilata sunt* autem hæc, (ut Codici adscriptum est) *seu in hanc formam redacta a Fratre* Nicolao Pisano Ordinis Prædicatorum, *& concessa ad usum Fratri* Francisco Andreæ de Florentia *Filio ejusdem conventus anno D.* 1482. *mense Februarii die* 17. *per Ven Fr.* Vincentium de Castro Novo (id est Fratrem *Bandellum*) *Priorem*.

C. Weti (Vettii) *Aquilini Juvenci* V. C. *Presbyteri*. Evangelia hexametris versibus reddita. Præstantissimus Codex 4. membranac. sæculi X. ad quem adcedit *liber Magistri* Johannis Belet *de doctrina Ecclesiastica*, seu ut in fine vocatur, *de Ecclesiasticis Officiis* XIII. sæculo scriptus. Idem Juvenci opus cum *Centona Proba ex carminibus P. Virgilii* exstat in membranac. Codice sæculi XV. 4., quem, ut in fine legitur, *Cosme de Medicis Johannes Aretinus Florentiæ idibus Februarii absolvit feliciter*.

Gaij *Sollii Apollinaris* Epistolarum libri, & Panegyrici. Codex membranac. 4. sæculi X. cui additur liber *de scientia vel amore Astrolapsus* (sic) *de Arabico in Latinum translatus*.

Commentarius *Philippi Presbyteri in librum Job* ad *Nectarium* Episcopum. De hoc *Philippo Gennadius*, cujus verba initio Codicis membranacei 4. sæculo XI. exarati adscribuntur.

Expositio Rabani *Doctoris* in libros Regum. Codex membranac. 4. sæculi XII.

B. *Hilarii Pictaviensis* Episcopi *de Sancta Trinitate* libri XII. Codex membranac. f. pervetustus X. aut etiam IX. sæculi.

Liber Epistolarum S. Cypriani *Martyris, & Doctoris eximii Carthaginiensis Episcopi primatis totius Africæ, quæ est tertia pars Mundi*. Codex membranac. 4. sæculi X. Epistolæ sunt LXVI., quas sequitur *Oratio* Cypriani, *Domine Sancte Pater Agios* &c. & *Cœna Cypriani*.

Codex Chartaceus fol. sæculi XV. quem *conventui donavit Nobilis Vir* Vespesianus Philippi *de* Florentia *anno Domini* 1478. *die* 19. *Januarii*. Hæc in eo adnotata reperi, quæ Codicis historiam, resque in illo contentas exponunt. *Liber qui dicitur* Thesaurus Cyrilli Alexandrini *Archiepiscopi adversus hæreticos, quod Filius, & Spiritus Sanctus sunt unus Deus cum Patre, ex Græco in Latinum* per Georgium Trapezuntium *translatus, cujus sunt libri* XXV. *Qui liber transumptus est dicti* della Casa. *Hunc autem librum extra Librariam dari noluit prædictus* Vespesianus *sine licentia sua*. Inscriptus est liber a *Georgio Inclito* Alphonso *Regi* Aragonum, & *utriusque Siciliæ*.

Codex membranaceus fol. sæculi X. *Cæsarii Arelatensis*: in eo sunt *Ammonitiones*, seu homiliæ. Eas diligentius percensere lubet cum editis collatas, ut siquis novam illarum editionem adgrederetur, juvari facilius ejus heinc labor possit.

Codex	Editio ex Bibliotheca Patrum.
Ammonitio de lectione Apostolica, ubi ait: si cujus opus &c. (a)	(a) Hom. VIII.
Ammonitio, per quam ostenduntur tria	

gene-

Codex.	Editio ex Bibliotheca Patrum.
genera eleemosynarum, quibus peccata absque labore corporis redimi possunt (b)	(b) Hom. IX.
Ammonitio, per quam docemur &c. (c)	(c) Hom. X.
De diligendis inimicis (d)	(d) Hom. XI.
Ammonitio, per quam suadetur &c. (e)	(e) Hom. XII.
Ammonitio &c. (f)	(f) Hom. XIII.
Ammonitio &c. (g)	(g) Hom. XIV.
Ammonitio &c. (h)	(h) Hom. XV.
Ammonitio ad illos, qui sic &c. (i)	(i) Hom. XVI.
Ammonitio &c. (k)	(k) Hom. XVII.
Ammonitio &c. (l) desinit in ea verba: *de vestro in filiis merito jam resurgat.*	(l) Hom. XVIII.

Ejusdem *ad Fratres, vel ad Monachos* (m). *Sanctus ac Venerabilis Pater vester religiosa quidem humilitate, sed prope indiscreta suggestione postulat, ut ad sanctam Caritatem vestram exhortatorium debeam proferre sermonem; & dum vobis, quod jam prope non indigetis, desiderat providere, nobis videtur verecundiam ingerere. Quid enim nos dicturi sumus verbo, quod vos jam glorioso non impleatis exemplo? Numquid debemus vobis dicere: nolite mundum diligere; quos cognoscimus cum omnibus desideriis suis tota fidei devotione contemnere? Dicturi vobis sumus despicere* (f. despicite) *saeculi ornamenta quae jam Deo propitio velut purgamenta, ac stercora respuistis? Numquid dicere possumus ut de substantia vestra eleemosynas tribuatis, qui non solum facultates, sed etiam vos ipsos Domino fideliter obtulistis? Numquid admonendi estis, gulae vel ebrietati minime deservire, quum vos videamus jejuniis, & vigiliis indesinenter insistere? Numquid praedicare possumus, ut lites, & scandala debeatis fugere, quos videmus & de periculoso, & nimis fluctibus inquieto saeculi hujus pelago ad portum Monasterii fideliter, ac feliciter convolasse? Et licet de his omnibus, quae in vobis Deus contulit, gaudeamus, & quia illa Deo propitiante, fideliter exercetis, ammonere vos minime praesumimus. Est tamen quod non incongrue;* (n)

(m) Confer Hom. XXXVI.

(n) Cetera, ut in Homilia XVIII.

Homilia Caesarii de eo quod scriptum est in Evangelio: Regnum Dei intra vos est, *& ut inter animam, & carnem justo judicio judicetur, & nunquam contra Deum murmurantes pacem cum ipso habere possimus.* (o)

Ammonitio populo &c. (p)

(o) Hom. XIX.

(p) Hom. XX.

Ejus-

Codex.	Editio ex Bibliotheca Patrum.
Ejusdem *de dilectione parentum, & de decima, & quod superabundat tibi, da pauperibus*. (q)	(q) Hom. XXI.
Item ejusdem *de misericordia* &c. (r)	(r) Hom. XXII.
Homilia (s)	(s) Hom. XXIII.
Omelia ejusdem *de similitudine ulme* (sic) *arboris, & de vite similitudinem* (sic) *a nobis* (t)	(t) Hom. XXIV.
Item ejusdem: *Frange esurienti panem tuum, & quod melius est eleemosina, quam Jejunium. Rogo vos Fratres* Cariss.mi, *ut in isto legitimo, ac sacratissimo Quadragesimæ tempore, exceptis Dominicis diebus, nullus prandere præsumat, nisi forte ille, quem jejunare infirmitas non permittit* &c. (u)	(u) Hom. II.
Item ejusdem: *Frange esurienti panem tuum* (x)	(x) Hom. XLVI.
Sermo S. Augustini *de persecutione inimicorum, & si in persecutione Christum negavimus, non erimus perfecti*. Hoc ejus initium: *Frequenter diximus: Christiani persecutionem patiuntur: mundus iste in maligno positus est*. (y)	(y) Hom. XLV.
Item Ejusdem Cæsarii *Episcopi, ut Sacerdotes prædicationi insistant* (z)	(z) Hom. XXVII.
Ejusdem *Monachis. & Eremitis* (aa)	(aa) Hom. XXVIII.
Ejusdem *eisdem* (bb)	(bb) Hom. XXIX.
Ejusdem *cor mundum a minutis neglegentiis* (cc)	(cc) Hom. XXX.
Homelia ad heremos, qui venit (dd)	(dd) Hom. XXXI.
Admonitio de horrendis fabulis otiosi (ee)	(ee) Hom. XXXII.
Homelia Cæsarii, *quomodo ad audiendam lectionem in Ecclesiam debeamus concurrere* (ff)	(ff) Hom. XXXIII.
Ammonitio populi, quos (sic) *modo in Ecclesia continere debet*. (gg)	(gg) Hom. XXXIV.
De exemplo bene vivendi (hh)	(hh) Hom. XXXV.
Homelia Cæsarii *de salubribus medicamentis* (ii)	(ii) Hom. XXXVII.
Homelia (ll)	(ll) Hom. XXXVIII.
De gaudio vocationis, & de contritione perditionis (mm)	(mm) Hom. XXXIX.

Codex in fine mutilus est. Initio indiculus homiliarum legitur; in eo autem tituli paullo aliter, quam suo loco, exhibentur. Nam XXXIII. inter editas homilia inscribitur *Ammonitio Domni Ephræm de oratione vel sermonibus otiosis*; XXXIV. *Item alia ammonitio ejusdem ut genua in oratione flectantur, vel de verbis otiosis*; XXXV. *Item ejusdem Sem* (forte *sermo*, aut *Ephræm*); XXXVII. *de Letania* XXXIX. *de die Judicii*.

Paullo antiquior, ac sæculi IX. codex alius in fine mutilus, uti superior, ejusdem *Cæsarii* homilias continet, atque ab octava inter editas homilia & hic initium sumit. Homiliæ XIII. & XVIII. ex editis in hoc

codice desiderantur. Homiliam in editionibus xx. sequuntur quæ in editis libris inscribuntur xxxviii. xxxix. & xl. Tum exstant homilia inter editas xxi. quæ prænotatur *de eleemosyna*, xxii. xxiii. xxiv. & ii. quæ inscribitur: *ejusdem in hoc sermone, quod dicitur* frange esurienti panem tuum, *& quod melius est Eleemosyna, quam jejunium, & ut peregrini vel in uno angulo domus excipiantur, & de vestimentis commestis* (sic). Desunt in editis, qui tres sequuntur sermones hoc titulo: *Admonitio ejusdem in Quadragesima* (initium est: *Moyses* xl. *diebus*, & xl. *noctibus in heremo jejunavit*); *Item admonitio Ejusdem in Quadragesima* (incipit: *Nos Sanctæ Quadragesimæ dies Fratres carissimi, debemus omni veneratione suscipere*); *Item de eadem re* (*Non usque adeo contristari debemus Fratres, quod in his Quadragesimæ diebus*). Post hos habemus homilias xl. quæ uti in superiore codice, *sermo S.* Augustini *Episcopi* prænotatur, xxviii. xxix., xxxiii. (*Incipit Ammonitio Domni* Ephræm *de oratione, & sermonibus otiosis*) xxxiv. xxxv. (utraque *Ephræmo* tribuitur) xxxvii. xxxviii., iterum xl. xli., & xlii. Ad has adcedit I. *Sermo S. Augustini* Episcopi: *Beatus homo, cui miserebitur Deus; confiteamur Fratres* &c. II. *De viduitate servanda* (deest in editis). *Audi filia derelicta, quæ perdidisti solatium caritatis*. III. *Sermo S.* Ambrosii *de pœnitentia agenda, seu homilia* xliv., quam editi libri *Augustino* adjudicant. IV. Alia *Ammonitio* S. Cæsarii: *Sanctus, ac Venerabilis Pater*, & cetera, quæ ex superiore codice descripsimus. V. *De amatoribus Mundi. Mundi amatores non solum ex eo rei sunt* &c. omittunt editiones. VI. *de amatoribus misericordiæ: Graviter in Deum delinquunt, qui divitias a Deo concessas non in rebus salutaribus* &c. Et hæc homilia in editis desideratur.

Sancti Gregorii Nazianzeni *Apologeticus in Latinum translatus* (a Ruffino) *ex Græco*, & Aproniano inscriptus. Ejusdem *de Natali Domini, & Epiphaniis*. Item *de luminibus, & secundis Epiphaniis*. Sermo *quum de agro reverteretur*. Item *de dictis* Hieremiæ *ante Imperatorem de quodam periclitante*. Item *de Pentecoste, & de Spiritu Sancto*. Item *de reconciliatione*, & *unitate Monachorum*. Item *de grandinis vastatione*. Item *de fide ipsius* S. Gregorii. Opusculorum ordo, ac Tituli paullulum heic ab editis discrepant. De hac *Ruffini* versione confer *Fontaninium* (*hist. litter. Aquilejensis* lib. V. C. VIII.), & P. *de Rubeis* in dissert. *de Turriano Ruffino* (cap. XIV. *pag.* 95. *seq*:) Vides heic deesse quam nonnulli addunt, *Gregorii* orationem *de Arianis*. Num autem id argumento alicui sit, *Ruffino* (quod alii sentiunt) abjudicandam latinam hujus Orationis interpretationem, peritiores judicent. Verum in Codice membranaceo 4. sæculi xi. qui hæc *Nazianzeni* opuscula continet, alius exstat præterea sermo *de inventione capitis S. Johannis Baptistæ*, quem ex *Vallicellano*, & *Leodiensi* Codicibus, & ex editis in *Cypriano Rigaltii* intulit *Papebrochius* in Tomum iv. Junii (*pag.* 757. *Antuerpiensis editionis*).

Codex chartaceus f. sæculi xv. Hæc legas primæ pagellæ adscripta: *S. Johannis Chrysostomi super Evangelium S.* Johannis *Evangelistæ Homeliæ* lxxxviii. *traductæ per* Franciscum Aretinum *circa annum Domini* 1459. *& est hæc originalis traductio, quam* Cosmo (Medici) *emendatam misit dictus* Franciscus, *cum paulo ante ejusdem traductio inemendata avolasset e manibus suis, ut in fine suæ præfationis asserit*. Porro sub finem præfationis *ad Clariss. Virum* Cosmum Medicen Florentinum hæc habet *Franciscus*: *Jussisti* Florentiam *venire, veni; te visitavi; ut filium accepisti; Spem bonam dedisti. Sed cum inter loquendum abs te acciperem, quantopere in* Johannis Chrysostomi *commentario super Johannis Evangelio, quem nuper rudi, & inemendato stylo traductum Reverendo Patri* Iohanni *Episcopo* Atrebatensi *dederam, delectarere, incredibilem cepi voluptatem aliqua ex parte tuæ in me benignitati satisfactum ratus. Itaque cum primum* Romam *redirem, me ei ultimam manum imponere, & clarissimo nomini tuo inscribere pollicitus sum. Primam igitur ejus partem, cujus Græcum exemplar penes me est, pro ingenioli mei viribus*

emen

Digitized by Google

emendavi, quam, dum reliquum & inveniam, & absolvam, visum est interea ad præstantiam tuam mittere, ut me pollicitationis meæ memorem intelligas. Opus enim permagnum est, & tempore indiget. Hæc *Franciscus Accoltus*, de quo *Mazzuchellium* V. Cl. adi (*T. 1. pag. 68. seqq.*)

B. Johannis *Chrysostomi liber* XXIV. super *Matthæum a Georgio Trapezuntio ex Græco in Latinum traductus* (usque ad librum LXXXVIII.) Ad calcem exstat *Georgii Trapezuntii epistola illustri Senatori Veneto* Francisco Barbaro *ex Urbe* V. *Kal. Majas* 1450., cujus initium: *Redditæ mihi sunt tuæ litteræ* &c.

Johannes Chrysostomus adversus vituperatores vitæ Monasticæ, Ambrosio Florentino Ordinis Camaldulensium interprete, qui versionem suam *Domino amantissimo, ac merito venerabili P. Matthæo* inscripsit. Codex membran. in 4. sæculi XV. Amanuensis quis fuerit, discimus ex hac adnotatione, quæ librum claudit: *Omni bono Scholæ Marcus Quartarius Parmensis hunc librum Florentiæ* XVI. *Kal. Decembres feliciter absolvi*.

Est alius similis Codex membranaceus, in quo eadem versio, & ab alio amanuensi descripta. Fuit is *Johannes Arretinus*, qui *Cosmæ de Medicis hunc librum Florentiæ nonis Februarii feliciter absolvit*, ut in fine codicis legitur.

D. Johannis Chrysostomi Archiepisc. Constantinop. *in Evangelium secundum* Matthæum *altera brevis interpretatio nunc primum versa & nusquam alias in lucem edita*. Inscriptum opus *Marcello Cervino* S. R. E. Cardinali. Sub finem epistolæ ad *Cervinum* hæc scribit *Chrystophorus Serarrigus Florianus* interpres: *accipe igitur ea qua solitus es, fronte & animo perbenigno aureum* Johannis *cognomento* Chrysostomi *opusculum, quod nos nuper e Græco Latinitate donavimus* &c. *Florentia* data est epistola Kalendis Maij 1540. Quindecim autem post annis *Christophorus Venetiis* sub veriore *Titi Bostrensis* nomine hoc opus divulgavit, ut scribit in *Bibliotheca Græca* Fabricius T. VIII. (*p.* 413.) Codex Chartaceus sæculi XVI. 4.

Codex Chartaceus f. sæculi XV., in quo præter opuscula aliquot *Athanasii*, & *Cyrilli*, itemque *S. Procli* Constantinop. Urbis Episcopi adversus hæreticos, & maxime Nestorianorum pravitatem ad *Armenos* epistolam legitur Epistola *Ven. P. Nostri Brunonis* (Carthusianorum auctoris) *ad Rodulfum* (Radulfum aliis) *cognomento* Viridem *Ecclesiæ* Remorum *prius Præpositum, ac postea ejusdem Archiepiscopum Civitatis*.

Ambrosii Monachi in librum S. Basilii *Episcopi de vera integritate Virginitatis*; quam scilicet ejus libri versionem *Ambrosius Camaldulensis* inscribit *D. Ven.*, *atque omni castitatis officio suscipiendo* P. Gabrieli. Hanc sequitur *laudatio* S. Joseph *Patriarchæ a* B. Ephræm Syro *edita*. Codex chartac. 4. sæculi XV.

Codex chartaceus fol. scriptus anno 1495. *Bedam* exhibet in epistolas, & Evangelia totius anni; insuper *Evangelium* Nicodemi, *qui venit ad Jesum, nocte, quod legitur in hebdomada Sancta*.

Codex membranac. f. sub initium sæculi X., aut IX. finem exaratus. In eo videre est *excerptionem Venerab.* Bedæ ex *opusculis* S. Augustini *Episcopi in epistolas* Paulli *Apostoli*; item librum *B. Augustini de natura boni*; item Ejusdem *de octo quæstionibus* ex *Veteri Testamento*, *de utilitate Credendi*, & *de gratia Novi Testamenti ad* Honoratum.

Tractatus *Sancti* (sic) Bedæ *Presbyteri in Evangelium secundum Marcum*. Codex membran. fol. sæculi XIII.

Alia *Bedæ* opera in Codice sæculi XII. f. membranaceo, eoque pictis imaginibus ornato continentur. Sunt illa *Actuum Apostolorum expositio Bedæ Scoti*; Epistola *S. Jacobi* Apostoli, & expositio *Beati Bedæ Presbyteri*; Epistola *B. Petri* Apostoli, & *commentum* B. Bedæ *Presbyteri*; Epistola *Petri* secunda, & *Tractatus ejusdem* Bedæ; *expositio* B. Bedæ *Presbyteri* in Epistolam *Judæ* Apostoli; Expositio Epistolæ *B. Johannis* Apostoli; *Tractatus de Secunda Epistola* Johannis; *Tractatus in epistolam* Johannis *tertiam*. *Tractatus* B. Bedæ *Presbyteri super Apo-*

Digitized by Google

calypsin, libri duo. Accedit tractatus *S. Augustini* in epistolam *B. Johannis* Apostoli, & Evangelistæ *ad Parthos*.

Tractatus *Origenis* in Epistolam *B. Paulli* Apostoli ad *Romanos*, *Ruffino* interprete, quem tamen *Hieronymum* perperam Amanuensis credidit. Hinc in fine scripsit: *explicit liber decimus explanationum* Origenis *in Epistola* (sic) Pauli *ad* Romanos, Hieronymi *Orthodoxi egregii Presbyteri translatio de Græco in Latinum feliciter*. Ceterum alii sequiore ævo scripti codices *Hieronymo* hanc interpretationem tribuunt. Vide *Fontaninium* (*hist. litter. Aquilej. lib. v. c. 7. num. 6.*) sequuntur in hoc eodem, de quo agimus, Codice membranac. fol. sæc. XI. aut XII. genuina quædam *S. Hieronymi* opera, nempe *in Epistolam Paulli ad Galatas* libri III. *in Epistolam ad Ephesios* libri item tres, & *in epistolas ad Titum*, *& ad Philemonem* libri singulares.

Sermones CIX. Sancti *Ambrosii Mediolanensis*. Ejusdem *de Isaac*, *& anima*. Ejusdem *de bono mortis*; tum *Aristeus* ad *Philocratem* fratrem de LXX. Interpretibus, per *Matthiam Palmerium Pisanum* e Græco in Latinum versus, & *Paullo* II. P. M. inscriptus. Codex Chartaceus 4. sæculi XV.

Libri *de vocatione omnium gentium B. Ambrosio* tributi, quibus in fine hæc adscribitur notatio: *Qui diu perditus credebatur* de vocatione omnium gentium *Sacratissimi Doctoris Ambrosii libellum Clarissimus Vir Cosma Johannis de Medicis transcribendi curam apposuit*, *anno Domini* 1416. Codex membranac. 4. sæculi XV.

Periarchon Origenis libri IV. *Ruffino* Interprete. Codex membranac. 4. sæculi XV.

Augustini tractatus in *Johannis* Evangelium. Codex membranac. fol. sæculi XII. Ex duplici, quæ in extrema pagina legitur, notatione discimus librum hunc pertinuisse primum ad *Colucium Pierium de Salutatis* Cancellarium *Florentinum*, deinde ad *Cosmam Johannis de Medicis de Florentia*.

Liber *S. Augustini* Episcopi ad *Suavianum Monachum*. *Scriptum est o Fili* &c. Liber *de conflictu vitiorum atque virtutum* S. Ambrosii *Episcopi* Mediolanensis *Ecclesiæ* (confer *Oudinum* in Commentario *de Scriptoribus Ecclesiasticis* T. I. *col.* 973. *seq.*). Libellus *Smaragdi* Abbatis, *quem collegit de diversorum Patrum* dictis, *cui nomen* diadema *imposuit* Monachorum. Codex membranac. 4. sæculi XIV.

Codex membranac. 4. sæculi XII. Hæc in eo. *Enchiridion S.* Augustini. Sequitur Sermo *de dedicatione Ecclesiæ*. Tractatus est in plura capita distributus. Primum est, *quid significent duodecim Candelæ*: *Morem quem Sancta Ecclesia tenet* &c. II. *Quare ter super liminare percutitur*, *& pax huic domui dicitur? Sane illuminatis candelis mos est* &c. III. *Quid significet Sacerdos scribendo Alphabetum in pavimento*. *His rite completis incipit Pontifex &c.* postremum, & nonum, *quid juvat translatio reliquiarum*, *& conditio earum in altari? His rite peractis vadit Pontifex*. Hunc Tractatum sub *Remigii Antissiodorensis* Monachi nomine divulgavit *Martenius* T. II. *col.* 768. *seqq. Mediolanensis* editionis, quam cum hoc codice comparare utilissimum foret. Sequitur homilia in illud *Johannis*, *erat quidam Regulus*, *cujus filius infirmabatur Capharnaum Sancti Evangelii lectionem caritati vestræ modo recitatam vobis exhortantibus Fratres carissimi explanandam suscepimus*. Sequitur *vita Sancti* Juliani *Martyris Viennensis*, *& de inventione capitis ipsius venerandi Agonistæ*, quæ quidem *vita* post Prologum ab his verbis incipit. *Sanctus igitur* Julianus Viennensi *ortus urbe* Arvernis *datus est martyr*. Ad hæc exstat hujusmodi Epitaphium *Rogerii Normanni Parisiis* sepulti.

Inter Northmannos *opibus*, *vi*, *sanguine magnos*
Magnus Rogerius *claruit exterius*.
Ecclesiæ cultor, *cleri specialis amator*,
In verbis verax justitiæque tenax.
Ultor iniquorum fuit is, *tutorque suorum*,
Caris præsidium, *hostibus excidium*.
Multis multa dabat, *nulli debere volebat*,

Deque

Deque suo studuit vivere, dum licuit.
Alte prandebat, nec copia deficiebat
Proflua divitibus, largaque pauperibus.
Qui post preteritæ nonnulla volumina vitæ
Hoc situs est tumulo, quod patet ex titulo.
Namque dies februi primus simul ultimus isti,
Atque sepultura Parisius *fuerat.*
Qui legis, & transis, hic te doceat modo, quid sis,
Tunc vir precipuus, nunc cinis exiguus.

Sequitur *Prisciani* Grammatici ad *Symmachum de figuris numerorum*. In extremis porro pagellis exstat hæc epistola, quæ *Urbani* II. Pontificis esse videtur. *V. Episcopus Servus Servorum Dei dilectis fratribus Romanæ Ecclesiæ Fidelibus salutem*, & *Apostolicam benedictionem. Angustias animi vestri super Contritionem Romanæ Ecclesiæ cognoscentes novo nuntio vos relevamus. In vigiliis itaque Apostolorum* Petri *&* Pauli *milites nostri cum* Castellanis *adversus Hæresiarcham pugnantes, annuente Deo ita vicerunt, ut nepos ejus O. armis nudatus, equo, vexilloque perdito fugerit. Cetera omnia Deus prospere egit ita, ut sequenti die lacessiti pugnare omnino timuerint. Profecto* (sic; seu legendum Præfecto) *tamen Regio equus est interfectus. Die altera* Romani *omnes ad reddenda debita eum provocantes ita in iram excitaverunt, ut paralysi captus dicatur; certissime tamen & maxime languet. Misericordia deinde postulata a nostris abire permissus est: sui pene omnes pedites abierunt. Nos die mensis Julii tertio clero, & populo equitibus, ac peditibus cum floribus & palmis, cum cymbalis, & cytharis prosequentibus in via palliis cooperta porticum adivimus, & in urbem coronati redivimus. Nobiscum ergo gratias agite qui sine omni* Northmannorum *ope supra spem nobis misericordiam suam contulit; Deum autem timentibus, quæ a Deo acta sunt, notificare curate. Valete.*

Cameram pro jumentorum inopia apud Theobaldum Cincii *filium reliquit.*

Sequitur concilium *Romanorum*, in quo *Berengarius* fidem catholicam professus fuit. Contuli cum editione *Labbei* (*T. x. columna* 378.)

Codex	*Labbeus*
1078.	1079.
principii	Principis
om.	universalis Pontificis
6. anno	anno 6.
om.	regionum &
res cepit	cepit res
foret	fuerit
Sinodum	Synodo
sacra evangelia	Sancta Dei Evangelia
hanc fidem	fidem hanc

Codex definit in ea verba, at ea recesserant.

Mutilus liber *Aurelii Augustini de mendacio.* Ejusdem ad *Consentium contra mendacium*. Tum *incipit Epithoma de Chronicon* (sic) *quibus & Geneseos ab Adam usque ad Abraham, & a passione Domini omnes consules, & quæ consecutæ* (sic) *sint post finem* Valentii *usque ad quintum Consulatum* Valentiniani *Imperatoris adjicimus*. Chronicon *Prosperi* est, quod cum *Labbeana* editione contuli, ut Clariss. Viro *P. Hieronymo de Prato* satisfacerem. *Augustini* liber de *hæresibus*. Codex membranac. 4. sæculi XII.

Homiliæ L. *S. Augustini*; *Regula Clericorum* Johannis Abrincensis *Domino Vere Sancto & meritis honorando* M. *Venerabili Sanctæ* Rothomagensis *Ecclesiæ Archiepiscopo* inscriptus, liber nempe *de divinis officiis*. Codex membranac. 4. sæculi XII.

Liber *S. Augustini de Hæresibus. In nomine Sanctæ, & individuæ Trinitatis incipiunt* S. Methodii *Episcopi* Paterensis *de Regnis Regum Gentium, & de novissimis tem-*

Digitized by Google

temporibus certa demonstratio christiana . Confer Fabricium *Biblioth. Græcæ* T. *x*. (*p*. 258.) *Epitoma Egdicefeos* Ygini *contra herefiarces*; *contra fectas*: inemendatum fcilicet *Prædeftinati Sirmondiani* exemplum, cui in fine hoc additur: *Nonagefima prima hærefis, quæ a folo Patre Spiritum Sanctum procedere in Symbolo dicit, nuper orta eft tempore* Nicolai *Papæ*, *& ut ferunt, inventa cauffa invidiæ; prædictus enim Papa* Bulgaros, *qui funt* Græcis *vicini*, *miffo Epifcopo.* Formofo *convertit ad Fidem Chrifti*. *Quare* Græci *ducti invidia nefcientes, qualiter* Romanis *aliter hæc derogarent, invenerunt hanc hærefim fidei Catholicæ repugnantem, quafi Spiritus Sanctus a folo Patre procedat*. *Quam rem refert ipfe Papa in Epiftolis, quas per* Gallias *mittens* Græcos *utpote hæreticos damnavit*. Codex membrana. 4. fæculi *xi*.

Beati *Profperi de vita contemplativa*. *Jacobus Bechetus* eos hac epiftola *Cofmo de Medicis* infcribit. Jacobus Bechetus *falutem dicit plurimam* Cofmo de Medicis *Patri & Benefactori fuo optimo*. *Rem absurdam ut opinor nonnullis feciffe videbor*, Cofme *vir Clariffime, quod ad te libellum hunc* Profperi, *qui* de vita contemplativa *infcribitur, dono miferim, putantes imprimis, me minus prudenter feciffe, qui tibi librum hujufmodi miferim, cui in tam egregia librorum fupellectile, qua tu abundas, vix locus effe poterit; tum etiam nihil tibi minus convenire, quam ut de contemplatione libros legas, qui totus circa vitam activam exerceris. Atqui certa ratione, & confilio id me feciffe arbitror; primum ut aliqua ex parte meam erga te fidem, & devotionem declararem, ne omnino tuæ fummæ in me liberalitatis oblitus videar, tum etiam quia ex ea parva confuetudine, quam tecum habui, & multorum etiam rumore, atque opinione didici, non ufque adeo his mundanis curis deditus es, quin etiam temporis partem tibi vendices, quod de te, & de anteacta vita tua rationem reddas. Vidi enim, cum effem* Florentiæ *& multa, magnifica, ac fplendida Monafteria, quæ in honorem Dei, & Religionis noftræ magna cum impenfa extruxifti, luftrarem, te cellulam quandam in Monafterio* S. Marci *tibi extruxiffe, ubi interdum ab aliis mundanis curis femotus quiefceres, & Deo, ac contemplationi vacares. Ceterum feceris rem mihi pergratam, fi modo ita tibi vifum fuerit, fi hujus libelli copiam facies reverendiffimo Patri, & integerrimo viro Domino Archiepifcopo* Florentino, *quem ego propter fingularem in facris litteris eruditionem, & vitæ fanctimoniam tanquam unum ex antiquis Patribus in terris veneror, cuique cupio familiaris fieri; multa enim libellus continet meo judicio, quæ his pertinent, qui regimen, & curam animarum fuftinent, & fibi, ut opinor, non ingrata erunt. Vale, & me pro tua pietate, ut cepifti, ama; nam ego tuo amore me fortunatum, felicemque judico. Iterum vale cum* Poggio *viro doctiffimo, quem ego propter fummas ejus virtutes, tum etiam fingularem doctrinam, & dicendi facilitatem non folum amo, fed etiam colo, & obfervo. Ex* Mediolano 4. *Idus Februari*. Hactenus epiftola. Codex eft membranaceus 4. fæculi xv.

Anicii Manilii (fic; Manlii) *Severini Boecii* V. *C.* & Ill. *Ex-confulis Ordinarii Patricii incipit liber, quomodo Trinitas unus Deus fit, ac non tres Dii*, ad Quintum Aurelium Memmium Symmachum *& Ill. V. C. Ex-confulem Ordinarium, atque Patricium*. Ejufdem ad *Johannem Diaconum, utrum Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus de divinitate fubftantialiter prædicentur*? Ejufdem ad eumdem, *quomodo fubftantiæ in eo, quod funt, bonæ fint, cum non fint fubftantialia bona*. Ejufdem ad eumdem *contra* Neftorium, & Euthicen *pro perfona*, & *natura*. Codex membranac. 4. fæculi *xi*.

Martiani Minei (fic) *Felicis Capelli Afri Chartaginienfis* libri novem. Codex 4. membranac. fæculi *xi*.

Eufebii de præparatione Evangelica Georgio Trapezuntio interprete ad *Nicolaum* V. Codex chartaceus f. fæculi xv.

Auguftini de Sanctiffima Trinitate libri Græce verfi a *Maximo Planude*. Codex chartac. f. fæculi xv.

Auguftinus *contra Epiftolam* Parmeniani. Ejufdem *de correptione*, *& Gratia*. Liber

Liber *S. Gregorii Papæ Urbis Romæ* ad Augustinum Anglorum *Episcopum* : *per dilectissimos filios meos Laurentium &c. Caroli Magni Gratia Dei Regis* Francorum, *&* Longobardorum, *ac Patricii* Romanorum *dilectissimo Magistro* Albino *Abbati epistola*, *unde dicatur septuagesima*. Liber *S. Johannis Chrysostomi de naturis bestiarum*. Codex membranac. 4. sæculi XII.

Codex membran. in 4. sæc. XII. Augustini *de Catechizandis rudibus*. Ejusdem *de pœnitentia*. Ejusdem *de agone Christiano*. Cypriani *de duodecim abusionibus sæculi*. Ejusdem *de Aleatoribus*, & *de primo inventore*, & *auctore earum*. *Expositio sacramentorum quæ fiunt in eis*, qui *ad Christianitatem veniunt*, *quid sint illa Sacramenta*, *& quare fiant*. Cap. I. *quid sit Baptismus*: Græce ec. II. *quid sit Catecuminus*. Catecuminus autem ec. III. *Quid sit symbolum*, *& cur fiat* : Symbolum Græce. Penultimum caput est *de Communione post Baptismum* ; ultimum est *recapitulatio brevior*, *& plenior*. Citatur in hoc opusculo *S. Augustinus*. Incipit liber *definitionum*. *Dicendi*, *ac disputandi prima semper ratio est etiam dialecticis auctoribus* &c.

Codex Membran. in fol. sæculi IX. liber *Beati* Athanasii Archiepiscopi Alexandriæ *contra impium* Apollinarem *de salutari Epiphania Christi*. Ejusdem *de divina*, *& consubstantiali Trinitate*, *& de inhumanatione verbi contra* Apollinarem. Ejusdem *de Apparitione Dei verbi in carne*. Ejusdem *ad* Adelphium *Episcopum*, & *Confessorem*. Ejusdem *ad* Maximum *Philosophum*. Ejusdem *de Incarnatione Dei verbi*. Ejusdem *dilectissimo Papæ & ei*, *qui ipso* (sic) *Clero*, & *qui in* Persorum (sic) *provincia habitant*. Dionisii *Episcopi* Alexandriæ *ad* Paulum Samosatenum: *Orthodoxi & Apollinaristæ Dialogus de Christo Sancti* Athanasii. *Sermo Beati* Gregorii Nazianzeni *de Paschate*. Ejusdem *de sermonibus*, *& de martyribus*, *& in* Julianum *Peræquatorem* (sic). Ejusdem epistolæ duæ *ad Cledonium*. Ejusdem *ad Virginem*. Sancti *Basilii* Ansilochio *Episcopo* : *Quia ignoret filius diem*. Ejusdem Terentio *Comiti* ; *quia non id ipsum est essentia*, *& Hypostasis*. Ejusdem *Beato* Ambrosio Mediolanensi. Ejusdem *ad* Theodoram *ancillam Dei*. Ejusdem *Ancillis Dei*. *Beati* Gregorii Nysseni *ad* Philippum *Monachum de Arrianorum oppositionibus*. Epistola *Beati* Johannis *Episcopi* Constantinopolitani *ad* Cæsarium *Monachum tempore secundi exilii sui*. Celeberrima est *S. Johannis Chrysostomi* epistola, de qua disputantes consule *Harduinum*, *Maffejum*, & *Bollandianos* (T. IV. *Septembris*). Cyrilli *Episcopi* Alexandriæ *ad* Acacium *de Apopompeo*. Ejusdem *Acacio*. *Communitorium* (sic) *Dei amabilis*, *& Sanctissimi Archiepiscopi* Cyrilli *ad* Successum (sic) Diocæsariensis *Ecclesiæ Episcopum*. Aliud *commonitorium* ejusdem ad eundem *Successum*. *Commonitorium* ejusdem *Eulogio Presbytero permanente Constantinopoli*. *Homelia* Procli *Episcopi de Natale Domini Nostri Jesu Christi in collecta*, *quando erat* Nestorius *Episcopus*, *jussus a* Nestorio *Episcopo*.

Homiliæ Origenis *in Lucam numero* XXXIX. versæ ab *Eusebio Hieronymo*. Hinc *Pearsonii* confirmatur sententia, non *Ruffino*, ut *Johannes Dalleus*, & *David Blondellus* contendunt, sed *Hieronymo* hanc versionem esse tribuendam. Codex membran. 4. sæculi IX.

S. Hieronymi contra *Jovinianum* libri duo, & *Apologeticus ad Pammachium*. Codex membran. 4. sæculi IX.

Tractatus *S. Hieronymi* Presbyteri in Psalmos. *Proxime quum* Origenis *Psalterium* &c. *Chronographia ab* Hierosolyma *per* Pompejum *capta ad annum Dominicæ Incarnationis* DCCXCVI. *Chronographia tripartita* B. Nicephori Constantinopolitani *Episcopi* ab *Anastasio Bibliothecario sedis Apostolicæ* versa. Codex membranac. in folio majore sæculi XI.

Expositio Origenis *super Cantica Canticorum Salomonis S. Hieronymo* Presbytero Interprete; immo *Ruffino*; qua de re vide sis *Fontaninium* (*hist. litter. Aquilej. p.* 292. *seq*;) Codex membranac. 4. sæculi XIII.

IV. Asceticos, & Concionum sacrarum libros Patribus jungimus. En illos. *Regu-*

Digitized by Google

Regulæ Monachorum a Johanne Cassiano *conscriptæ*, & *primo de octo vitiis generalibus, de Gastrimargia. Institutio* Nili *Monachi*: in fine dicitur, ejusmodi *de octo vitiis* tractatus. *Cum in Dei nomine incipit Regulæ Monachorum Ægyptiorum a* Johanne Cassiano Massiliensi *Presbytero conscriptæ, quam* Eucherius Lugdunensis *breviori conscripsit sermone*. Sequuntur *Cassiani collationes* decem. Codex membranac. f. sæculi x. Hæc eadem exstant in alio ejusdem sæculi x. membranaceo Codice in f.

Codex membranaceus 4. sæculi xi., in quo Regula *S. Benedicti* Abbatis. Exstant in fine hæ duæ *Friderici* Imperatoris epistolæ.

Fridericus Dei Gratia Romanorum Imperator, & *semper Augustus* G. *Potestati*, & *universo populo* Pistoriensi *gratiam suam*, & *bonam voluntatem. Perlatum est ad nostræ majestatis excellentiam, quod homines quidam in civitate vestra possessiones*, & *bona ecclesiæ Beati* Antimi *injuste*, & *violenter contra voluntatem dilecti* & *fidelis nostri G. ejusdem Ecclesiæ Abbatis detineant. Mandamus itaque vobis*, & *sub optentu gratiæ nostræ per imperiales apices districte precipimus, quatinus eosdem homines ad gratiam ejusdem Abbatis redire*, & *possessiones Ecclesiæ suæ in pace dimittere districte compellatis*, & *nullos . . . . fugitivos suos in civitate vestra recipiatis. Specialiter autem precipimus ut* M. *Filium* Rainaldi, & *fratres ejus ab invasione bonorum præfatæ ecclesiæ*, & *infestatione hominum* de Martinaria *omnino cessare imperiali autoritate cogatis*, & *de quacumque re idem* Abbas, *vel Prior ejus querimoniam vobis fecerit, plenariam eis justitiam faciatis*.

Fridericus Dei Gratia Romanorum Imperator, & *semper Augustus* Lambardis de monte Vicele, & *omnibus in curte de* Casi *possessiones Ecclesiæ beati* Antimi *tenentibus gratiam suam*, & *bonam voluntatem. Dilectus*, & *fidelis noster* G. *Abbas Sancti* Antimi *coram nostræ Majestatis excellentia conquestus est, quod Ecclesiam suam a Glorioso* Principe *progenitore nostro* Carolo *dilectam*, & *nobilitate ditatam* & *ad nostram cameram specialiter pertinentem injuste gravetis*, & *possessiones ejus violenter*, & *irrationaliter auferatis. Quocirca Universitati vestræ mandamus*, & *sub obtentu gratiæ nostræ*, & *rerum, ac personarum vestrarum precipimus, quatinus usque ad festum Sancti* Andreæ *omnia ei ablata sine omni occasione restituatis*, & *de cetero predictum Abbatem nec in his, nec in aliis ullatenus gravare presumatis*.

Regula *S. Basilii* a *Ruffino* Presbytero latine versa; item Regula *S. Augustini*; item Regula *Pauli*, & *Stephani*. Codex membran. 8. sæculi xii.

Tomo superiore meorum *Excursuum* (*p.* 132. *seq*;) *Albertani* latina opera in *Mediolanensi* Codice comprehensa percensui. Exstat & heic membranaceus Codex in 4. sæculi xiv. in quo illa habentur hoc ordine. Albertani *Causidici* Brixiensis *de ora Sanctæ* Agathæ, *liber de doctrina dicendi*, & *tacendi*. Ejusdem *liber consolationis*, & *consilii, quem* (ut in fine libelli dicitur) Albertanus *Causidicus* Brixiensis *de hora* (ora) *Sanctæ* Agathæ *compilavit, atque composuit sub anno* 1246. (alii codices notant annum 1248. uti Cl. *Mazzuchellius* animadvertit *T.* 1. sui præclarissimi de Italicis Scriptoribus commentarii, ubi de *Albertano*) *in mensibus Aprilis*, & *Madii*. Ejusdem *de amore* & *dilectione Dei*, & *Proximi* libri quatuor, quibus in fine eadem Chronica nota, atque iisdem verbis adscribitur, quæ in Codice *Mediolanensi*. Sequuntur *Albertani* Sermones aliqui, nempe: *hic est sermo, quem* Albertanus *Causidicus* Brixiensis *de Sancta* Agatha *composuit*, & *edidit inter Causidicos* Januenses, & *quosdam Notarios super confirmatione vitæ illorum, tempore Domini* Manuelis de Medio *Potestatis* Januensis *anno currente* 1243. *in Domo viridarii Domini* Petri de Nigro *Causidici in die* Sancti Nicolai. *Sermo factus super illuminatione*, & *super spirituali*, & *corporali refectione*, & *quæ sint necessaria in refectione. Incipit sermo secundus, quem* Albertus *Causidicus* Brixiensis *composuit*, & *edidit inter Fratres Minores*, & *Causidicos* Brixienses *in congregatione, quam faciunt more solito. Sermo factus ad cognoscendum, quæ sint necessaria in convivictio*, & *quomodo debemus intelligere super egenos*, & *pauperes*

Digitized by Google

peres secundum Prophetam dicentem, Beatus qui intelligit super egenum & pauperem. Eo absoluto hæc in Codice adnotantur: *Hic est sermo, quem* Albertanus *Causidicus a S.* Agatha *composuit & edidit inter Causidicos* Brixienses *apud Fratres Minores in Congregatione solita sub* 1250. *in media Quadragesima*. *Sermo* Albertani *super doctrina timoris Domini*. Sequuntur Rhythmi *Domini* Petri Damiani *Heremitæ, & Episcopi, & de omnibus ordinibus*.

Libri duo *de sæculo. & Religione compositi a* Collucio Pyeri de Stignano *Cancellario* Florentino *ad Fratrem* Hieronymum de Uzano *Ordinis* Camaldulensis *in Monasterio* S. Mariæ de Angelis *de* Florentia. Codex membran. in fol. sæculi xv. Vide *Laurentium Mehus Collucii Salutati* scripta recensentem (*p.* LXXX. *seqq.*), qui alios ejusdem operis Codices in aliis Bibliothecis adservatos memorat.

Inter Concionatores hos reperi collocandos.

Primus est membranaceus Codex sæculi xv. continens LXI. sermones. Tabellæ autem, qua Codex tegitur, inscripta hæc sunt. *Hunc librum composuit Magister* Simon Berti, *& scribi fecit eum Frater* Robertus Ubaldinus *de* Florentia *ex pecunia, quam materna solvit expensa pro membranis, & pro scriptura, & ceteris hujus libri. Cujus sollicitudine, & opera, ac precibus, interventu tamen* Silvestri Andreæ *de* Florentia Rev. *P. Magister* Simon de Bertis *ex suis prædicationibus jam olim actis, & in schedis recollectis in hoc volumine hos presentes sermones edidit a se revisos atque correctos, seu castigatos. & ordinatos; quosque pretio supradicto quidam Frater* Thomas *Baccalarius tunc Frater* S. Mariæ Novellæ *transcripsit satis inemendate, sed prædictus Frater .... postea & emendavit, ac postillavit, ad nostri usum concessus fuit per Vicarium Generalem tunc Congregationis Tusciæ Fratrem* Hieronymum Ferrariensem, *qui usus est in predicando sermonibus ipsis pluribus annis, & postea Conventui dedit* S. Marci, *cujus filius est*. Recitat autem *Echardus* hanc notationem (T. I. *pag.* 875.) Verum sermones *Quadragesimales*, quos ipse memorat & ex eo *Fabricius in Bibliotheca mediæ, & infimæ Latinitatis*, heic desunt. Sermones autem non LX. sunt sed LXI.

Codex alius membranaceus est sæculi XIV. in 4. In eo sunt *sermones de Sanctis Compilati a Fr.* Johanne de S. Geminiano *Ordinis Prædicatorum*. Echardus meminit Codicis, qui *Florentiæ* apud *Servitas* adservatur, non hujus.

Ejusdem Johannis *Sermones Dominicales Epistolarum, & Evangeliorum* exstant in alio Codice membranaceo sæculi XIV. 4.

Ejusdem sæculi est, sed Chartaceus Codex, quem his subjicio. In hoc I. *Sermones Communes* XI. *Fratris* Hugonis de Prato ordinis Prædicatorum. II. *Sermones in decalogo præceptorum* ejusdem *Hugonis*. III. *Sermones Dominicales*. IV. Sermones *festivi anni* ignoti auctoris *per totum annum*. V. Sermo *de gratia*. VI. Sermones *de* VII. *vitiis compilati* a *Fratre* Hugone de Prato. VII. *de summa vitiorum*, & alia fragmenta. *Echardus* (T. I. p. 557.) duo peccat hunc codicem citans, & quod ignoti Auctoris Sermones *Hugoni* tribuat, & quod sermones *de* VII. *vitiis* vocet *de octo vitiis*. Sermones *Dominicales* ejusdem Fr. *Hugonis de Prato completi per manus* Henrici Martini de Almania an. *Domini* 1445. *tricesima die mensis Julii* exstant in Codice alio Chartaceo sæculi xv., qui, ut in calce legitur, fuit *mei* Fr. Dominici de Alexandria *Heremite S. Augustini, quem feci scribi* Enrico Thaotonico *moranti in* S. Dominico *de* Prato.

Sermones Magistri Petri Manducatoris *per anni circulum*. Codex membranac. 4. sæculi XIII. aut XIV.

Codex chartaceus 4. sub cujus initium hæc legas. *Hunc librum scripsi ego* Fr. Marcus Petri *de* Succhiellis *de* Florentia, *dum essem apud Monasterium* S. Jacobi de Ripolis *Ordinis* Prædicatorum. Primum autem se offert sermo *Florentiæ* recitatus in *Ecclesia Cathedrali* 1494. *de Paradiso terrestri*; hunc sequuntur Sermones alii *Florentiæ* habiti 1495. immo & 1498. atque adeo in *S. Ambrosii* ædibus a. 1512.

Sermones, aliaque id genus exhibet Codex alius Chartaceus 4. sæculi xv.; tum hæc sequuntur. *Reverendus Cardinalis Spoletanus dictus* D. Everardus *vir in jure peritissimus in responsionibus ad quædam dubia, super quibus fuerat interrogatus* a D. Antonio *Archiepiscopo Florentino sic ait*: „ Censuræ descriptæ in Con-„ stitutione *Martini*, & *Eugenii*, an extendantur ad omnes quoscumque Simo-„ niacos? Mihi sub correctione V. R. Petcetera.

Fratris *Jordani* Italicæ conciones LXXXVII. exstant in alio codice fol. sæculi XIV.

Quadragesimale notabile Fr. Petri Jeremiæ *de peccatis in genere*, *Ordinis* Prædicatorum. Codex Chartaceus 4. sæc. xv.

Sermones predicabiles Fr. Nicolai Pisani *Ordinis* Prædicatorum; primi autem sunt *Expositio Orationis Dominicæ per sermones predicabiles*. Sub indicis initium notatio hæc adscripta est: *Pisis in majori Ecclesia anno Domini* 1481., unde & locum, & annum liceat colligere, quo sermones suos hab.it Fr. *Nicolaus*. Codex est Chartaceus fol.

Adde his codicem chartaceum sæculi xv. 4. scriptum die Aprilis XII. a. 1477. Flores exhibet *B. Hieronymi ad materias collectos*; *editus* autem dicitur liber *per famosissimum virum* Fr. Bartholomeum de Colle *Ordinis Minorum de Observantia*.

V. Jam vero Theologicos libros recenseamus.

Codex fol. sæc. xv. membranac. *Incipiunt quæstiones ordinariæ Reverendi Domini Magistri* Guidonis B. *Mariæ de monte Carmelo, qui &* Elnensis &c. in calce autem libri: *expliciunt quæstiones* de verbo *disputatæ, & determinatæ Parisiis a Rev. Patre, & Magistro, doctoreque profundissimo, & solemni* DD. Guidone *de* Perpignano *Episcopo* Elnensi *Ordinis* B. M. *de Monte Carmelo, cujus anima requiescat in pace*. Porro ut a notatione codicis tegumento inscripta docemur, *has quæstiones exemplavit* Fr. Antonius de Salomone *anno, quo ipse fuit promotus ad legendum Biblia, & pro aliis duobus annis sequentibus immediate ad legendum sententias* Bononiæ *in Conventu, & fuit promotus, & hoc anno Domini* 1424. *manu propria fuit scriptum*.

Codex membranac. in fol. sub sæc. XIII. finem ut videtur perscriptus, cujus pretium, ut in adscripta extremæ paginæ nota legimus, est *viginti ducatorum auri*. Exhibet *secundam secundæ* S. Thomæ Aquinatis, cujus icuncula primam operis litteram efformat. *Donavit* autem *Conventui*, ut in eodem codice scriptum reperi, *magnificus* Cosmas Johannis de Medicis, *qui & alia* D. Thomæ *opera hic servata donavit*.

Codex in fol. sæc. XVI. autographus, quem diligentissime recensebo, quod multæ ex eo adcessiones peti possunt ad illa, quæ de Auctoris operibus a *Possevino*, ab *Julio Nigro*, aliisque scripta sunt. Hoc ergo titulo prænotatur: *de purissima veritate divinæ scripturæ adversus errores humanos: opus egregium, in quo continentur inquisitiones, ac resolutiones veteris, & novi testamenti, auctore Fratre* Johanne Maria de Tholosanis Florentino *ex* colle Vallis Elsæ, *nec non &* Dominicani *ordinis Reformati professore, atque catholicæ veritatis inquisitore*, ac *verbi Dei prædicatore evangelico, & apostolico*.

Hoc sub initium exstat ad librum Tetrastichon Matthæi Gambacurtæ *presbyteri* Orbitellensis

Docte liber propere dominam te confer in urbem.
Et pia Pontificis basia da pedibus.
Dicque requirenti, quid toto corpore gestes?
Discipulis reddo lumina sacra Dei.

Sequitur epistola Magistri sacri Palatii Fratris *Bartholomæi* (Despina) *Pisani* in confirmationem examinati sequentis operis ex urbe die 16. mensis Augusti anno Domini 1546.

Hanc excipit dedicatio *Beatissimo, ac Sanctissimo Patri Domino* Paulo *hujus nominis*

minis tertio &c. Clauditur autem his verbis: *sed nonnulli fidei Zelatores me ad id peragendum precibus impulerunt*, *& præcipue Germanus meus Dominus* Nicolaus Tholosanus *in utroque jure peritus*, *quem nuper Sanctitas vestra ad hoc officii munus evexit*, *ut esset Urbis Romæ Senator*, *& eques auratus . . . . implevi*, *atque complevi in die Sancto martyrii Apostolorum* Petri, & Pauli *anno Domini* 1544. *Quod emendavi spatio alterius anni* &c.

Constat autem hic liber *inquisitionibus* 250.

Sequuntur opuscula alia item autographa sexdecim.

1. *De Potestate Papæ*, *& auctoritate Concilii Generalis*, *eorumque inter se comparatione*.

2. *Brevis adnotatio emendatoria Calendarii* Romani *collapsi pro Pascha Resurrectionis Domini rite celebrando*.

3. *Computatio annorum ab orbe condito ad Christi ortum*.

4. *De cælo supremo immobili*, *& terra infima stabili*, *ceterisque intermediis mobilibus*.

5. *De conflictu*, *& pugna inter catholicos Doctores*, *& hæreticos ex Apocalypsi*.

6. *De Cardinalium Origine*, *ac dignitate per modum Sermonis coram Pontifice Romano*, *& cœtu Cardinalium*.

7. *Disputatio*, *& assertio de statu*, *& opificio Cardinalium*.

8. *De discrimine inter Episcopum*, *& Presbyterum*.

9. *De forma Ecclesiæ*, *quæ repræsentatur in Concilio generali*.

10. *De Epistola prima* Clementis Papæ *ad* Jacobum *Fratrem Domini*, *qualiter sit authentica*.

11. *De* Constantini *Baptismo*, *quo mundatus a lepra donationem fecit Ecclesiæ Romanæ*.

12. *De fide*, *& operibus*, *quibus homo justificatur*.

13. *Epistola prima ejusdem auctoris ad amicum responsiva*.

14. Item *alia de mutatione concilii de loco in locum*, *& de ejus dissolutione per Summum Pontificem*.

15. *Epistola tertia*, *qualiter* Petrus, *&* Paulus Romæ *fuerint contra* Lutheranos *id temere negantes*.

16. *Epistola* 4. *de necessitate corrigendi Calendarium*, *& Pascha Domini*.

Ceterum quatuor hæ epistolæ desunt in hoc Codice, etsi in indice notantur.

Codex membranac. sæc. xv. *Tractatus de verbo Magistri* Hervei *Generalis Ordinis* Prædicatorum; Ejusdem quatuor *magna quodlibeta*; item duo *quodlibeta Magistri* Johannis de Neapoli *Ordinis* Prædicatorum.

Codex membranaceus in 4. sæculi xv. in quo ad *Illustrissimum & Excellentissimum Ducem DD.* Herculem *Estensem Epistola Fratris* Vincentii de Castro novo *Ordinis* Prædicatorum *narrativa disputationis factæ de materia conceptionis Beatæ Virginis* Mariæ *coram celsitudine sua* (nempe *Ferrariæ* in Ducali Palatio coram Doctorum, ac aliorum eruditissimorum virorum consessu, quem collegerat *Hercules*). Item *ad illustrissimum*, *& excellentissimum Ducem* DD. Herculem *Estensem tractatus de singulari puritate*, *& prærogativa Conceptionis Salvatoris nostri* Jesu Christi *editus per Fratrem* Vincentium de Bandellis de Castro novo Terdonensis *diœcesis Ordinis* Predicatorum *continens disputationem coram celsitudine suæ Dominationis factam*. Item *opusculum Fratris* Vincentii *de* Castro novo *Ordinis* Predicatorum *ad magnificum*, *ac generosum virum* Laurentium Medicem, *quod Beatitudo hominis in actu intellectus*, *& non voluntatis essentialiter consistit*. Inscribitur opus *Laurentio Medici* hac epistola. *Frater Vincentius de Castro novo ordinis Predicatorum Laurentio Medici viro magnifico S. P. Dicit*. *Superioribus diebus nihil tale cogitanti*, *querentive mihi casu oblata est epistola*, *sive magis tractatus quidam ornatissimi viri* Marsilii Ficini, *in quo sicut sui semper moris est*, *dilucide eleganterque determinat inter te*, *& ipsum in agro* Charegio *de ultima rationalis crea-*

creaturæ felicitate habitam disputationem : *Cum* , *ut reor* , *is in voluntatis* , *tu contra intellectus actu beatitudinem hominis sitam esse confirmares* : *Tandemque in eandem sententiam convenistis* : *Ex qua rationum diversitate admirabilis mihi reddita est tum tua religio*, *probitasque*, *qui inter domesticas* , *& publicas curas divinarum rerum scientiam* , *contemplationemque non negligas* ; *tum illius singularis viri peritia utpote qui efficacibus argumentis* , *& sustinere* , *& quod plurimis persuadere potuerit opinionem suam*: *Verum quoniam ea* Marsilii *nostri determinatio non tantum cælesti theologo* Aquinati Thomæ , *sed & potioris partis ceterorum illustrium Doctorum* &c.

Codex membranac. in fol. sæc. xv. Presbyteri *Laurentii Pisani* , cujus nulla a *Fabricio* in *Bibliotheca mediæ* , *& infimæ Latinitatis* mentio facta est. Dialogi V. in eo continentur. Primus autem est *de casu primæ intelligentiæ*, *qui dicitur* Nicolaus *a viro probo* , *& peritissimo* . Secundus *qui dicitur* Matthæus *a Presbytero probo*, *& erudito* , *de sapientia* agit *& divinatione dæmonum*. Tertius, *qui dicitur* Paullus *a viro probo* , *& Græcis* , *Latinis* , *Arabis erudito de tentatione* disserit ; Quartus *qui dicitur* Matthias *a viro Græcis Latinisque disertissimo de tentatione* iterum disputat. Quinctus *de judicio* inscribitur, *& cruciatibus dæmonum*, *& damnatorum* .

Opus Fr. Thome Anglici *Ordinis* Predicatorum *contra Fr.* Johannem Scotum *Ordinis* Minorum *super primo libro Magistri sententiarum* , *sive ut parcius loquamur*, *declaratio dictorum* Scoti *in primo sententiarum* . Codex membran. in fol. sæc. xiv. nitidissimus. In prima operis littera cernitur affabre pictus *Thomas* auctor sedens , ac disputans cum *Scoto* stante , *Thomæ* autem *Anglici* capiti imminet *S. Thomas* solem in pectore gestans. *Echardus* (T. 1. pag. 509.) *Neapolitanum* Codicem citat. Hactenus Theologi.

VI. Canonum, & Liturgiarum libros, quod pauci sunt, simul heic exhibebo.

Isidori Mercatoris Epistolæ Romanorum Pontificum . Codex membranac. sæc. x. fol.

Acta Generalis Concilii Constantiensis; Codex chartac. fol. sæc. xv.

Panbormia Ivunis Carnotensis *Episcopi* in septem partes tributa. Codex membranac. 4. sæc. xiii.

Ægidii Bituricensis *Archiepiscopi ad* Bonifacium *Papam compilatio de Ecclesiastica potestate*. Codex membran. 4. sæc. xiv. in quo præterea reperias *Glossas* Valerii Maximi , *seu expositionem editam a* Fr. Dionisio de Burgo *Fratrum Eremitarum Ordinis S. Augustini S. Theologiæ Magistro* , de quo bis agit *Fabricius* in Bibliotheca *mediæ & infimæ Latinitatis*.

Liturgici libri duo tantummodo sunt, nempe totidem Martyrologia . Alterum *Usuardi* est in Codice sæc. xiv. memoranac. 4. in quo præterea *lectiones Evangeliorum Legende cum Calendis per totum annum*, *& Regula B. Augustini* . Alterum *Hieronymianum* est , quod cum *Dacheriana* editione contuli . Primum occurrit libellus *de festivitate Apostolorum*, sed mutilus; incipit enim a xii. Kal. Januarii.

XII. Kal. Januarii *Natale Thome Apostoli* .

Kal. Maii *Natale Philippi*. VI. Kal. Januarii *Natale Jacobi* IX. Kal. Septembris *nat. Bartholomei* VI. Kal. Octobris *nat. S. Matthei Apostoli* VI. Kal. Nov. *nat. Apostolorum Simonis Zelotis*, *& Judæ*. *Matthias de septuaginta discipulis unus*, *& pro Judas Scariot duodecimus inter Apostolos subrogatus* , *electus sorte* , *& solus sine cognomento*, *cui datur Evangelii predicatio in Judea* . Tum sequitur martyrologium. En aliquot varias lectiones. Littera D. *Dacherii* editionem, M. Manuscriptis lectionem denotat. VIII. Kal. Januarii D. *Bethleem* M. in Bethlehem , D. *Juvini* M. Jovini, D. *Victuriane* , *Acbillei Euticeti*, *Simphroniani* M. Victoriane, Acelli, Euthicetis, Simphronianæ, D. *Syrmiæ* M. Syrmæ, D. *Mediolani* M. Mediolano, D. *in Pergamo Sancti* M. in Pergamo.

VII. Kal. Januarii D. *in urbe Jerosol.* . M. in oppido Jerosolim. D. *Diaconi*

Mar-

Martyris. M. primi Martyris, Diaconi D. *in Antiochia* M. Antiochiæ.
VI. Kal. Januarii D. *Episcopatus* M. Apostoli, D. *Tempore Paschali* M. medio Pasca.
V. Kal. D. *Domitiani Diaconi* M. Domitiani, D. *Castori* . . . *Gatæ* . . *Saturi*, *Catonis* . . . *Saturnini* . . . *corporis Sancti*. M. Castorii, . . . Gatticæ . . . Catonis, Saturi . . . Saturnine . . . Sancti Corporis.
IV. Kal. D. *Victuriæ* . . . *Romæ* M. Victoriæ . . & Romæ.
III. Kal. D. *Polecliti*, *Appiandi* M. Polecliti, Appiani, & Oia Insula Sancti Florentii. D. *Clementis* M. *Om.* D. *Oia* usque *Florentii* M. Om.
D. II. *Kal.* M. Pridie Kal. D. *Bononiæ*. M. Bononia, D. *Sereni*, *Romæ*. M. & Romæ. D. & *confessoris*. *Retia* M. Ritiaria. D. *Catana* M. Catenensi. D. *Potiani* M. Pontiani D. *Sexti* M. Xisti D. *Minervini* M. Menervini, D. *Amonis* M. Apionis. D. *Donatæ*, *Nominandæ*, *Rogati*. *Senonas civitate*. M. Nomnandæ, Donatæ, Rogatæ. Senonis.

JANUARIUS.

D. XXX. *litera Indictionis* M. XXXI. Letanias indicendas.
Kal. Jan. D. *in Retia Eventii* M. in Ritia Evantii. D. *Bononiæ*, *Gai*. M. in Bononia Gaggi, Acti D. *militum* M. & *milites* D. *Augustiduno* M. Augustuduno D. *in civitate usque Confessoris*. M. om.
IV. Non. Jan. D. *Acuttonis* . . . *Heresii*, *Artbaxa* . . . *Tobiæ*, M. Ationis . . Herilli, Artaxi . . . Tobiæ, Eugendæ.
III. Non. Jan. D. & *civitate Tomis Claudionis*. M. & in civitate Tomis Claudionii. D. *Christianifili*. M. Christiani, Fili D. *Episcopi* M. Episcopi, qui sub Licinio, etdigo (*sic*) Junii, D. *Rodonis* M. Rodonis, Primæ. D. *item Candidi* M. om. D. *Viennæ*. M. Vienna D. & *confessoris* M. om.
Pridie Non. D. *Eugenti*, *Martiani*. M. Eugentii, Marciani D. *Agei*. M. Aggei. D. *Gai usque Anastasiæ*. M. & Gaii.
Non. Jan. D. *Sereni*. M. Sermi. D. *ei*. M. Dominum, D. *Anthiochiæ*. M. & in Anthiochia. D. *Monachi*, & M. om.
VIII. Id. Jan. D. *Domini Nostri Jesu Christi* M. om. D. *item Fori* M. om. D. *Anastbasiæ* M. Anastatii. D. *Antbiochiæ* . . . *Sanctorum*. M. in Anthiochia . . Sancti. D. *Pueri* M. om. D. *Antonini usque Faustæ*. M. om. D. *Melani*. M. Miliani D. & *Confessoris*. M. om.
VII. Id. Jan. D. *in quatuor partes divisus est*. M. quatuor partibus fractus est, & reliqua. D. *Sancti Poliotti*, *Candidæ* M. Poliocthi D. *civitate* . . . *Januarie*. M. Januarii. D. *Civitate Policostini*. M. Polecosten. D. *Poliarti* M. Poliasti D. *Evthici* M. Evothi.
VI. Id. D. *Phisei*. M. Phisthi. D. *Flori*. M. Flori, Thelesphori. D. *Marci usque martyrum* M. om.
V. D. *Frirmi* M. Firmini. D. *Silli* M. om. D. *Januaria*. M. om. D. *Saturi*. M. om.
IV. D. *Mirthi* M. Nisthi. D. *Calisti via Appia*. M. via Appia Calixti, &. D. *Melciadis*. M. Miliadis. D. *habet Artatius*. M. habentur Artatis.
III. Id. D. *Sancti Lucii* M. Sanctæ, Leucii D. *Assolami quinti* M. Alsolami, quorum gesta habentur. D. *Vincentii*, *usque Augenti* M. in Spaniis Vincentii, Tegentii. D. *Item Felicis*. M. om. D. *Eugenthi* M. Eugenii D. *Stephani*. M. Stephanæ, D. *Hortensis* M. Hortinsi.
Pridie Id. D. *Moscenthi*. M. Morcentii. D. *Saturi*. M. Saturi Civitate Arabiæ, qui (*sic*) transiens ante templum cujusdam idoli insufflans, cum signasset frontem, corruit: tenentes eum, ibidem observantes, duxerunt ad Ducem, & indicantes factum decollatus est.
Id. D. *Modesti* M. om. D. *Clereri* M. Clasceri. D. Januarii. M. Zari. D. *Secun-*

Digitized by Google

cundæ, *Rogati*. M. Secundi. D. *Lavicana*. M. Latina. D. *Eor*, *Quomo* M. quos. Como, D. *Ambianis ad finem* M. om.

XIX. Kal. Jan. D. *Messoris* M. Missoris. D. *Lucriti* M. Lucretii. D. *Theocosæ*. *Nolæ*. M. Theucosiæ. Nola, D. *Sancti*. M. Passio Sancti, D. *Depositio*. M. Depositio Beati.

XVIII. Kal. D. *Crisconi*. M. Cresconii. D. *Genonis*. M. Genonii. D. *Calesti* M. Calixti. D. *Leceri* M. Licerii D. *Remigii*. M. Remedii D. *Basilicæ* M. om.

XVII. D. *Sancti* M. om. D. *Via* M. & via D. *Calesti* M. Calixti. D. *Audeinæ* M. Audemi D. *Cornelia* M. Cornua D. *Militum*. M. Milites. D. XIII. M. numero XIII. D. *nomina*. M. nomina tenentur D. *tenetur* M. om. D. *Flaviniani*. M. Fraviani. D. *& confessoris* M. in Fontanella depositio Landono Abbatis.

XVI. Kal. D. *Michæ*. M. a Nice (*sic*) D. *Theocosæ* M. Theucusæ D. *Veneriæ*. M. Veneniriæ. D. *Hostensiani* M. Ortisiani D. *Victuriæ*. M. Victoriæ. D. *Rabentiæ & Marteri* M. Rubentis, & Masterii. D. *Leonellæ*, *Meonis*, *Junellæ* M. Lunellæ, Neonis D. *Sancti* M. om.

XV. Kal. D. *Dedicatio* M. Depositio Sanctæ, ac gloriosæ Beatæ Mariæ Matris Domini nostri Jesu Christi, & dedicatio D. *qua . . . sedit*. M. quia . . . . Petrus Apostolus sedid. Romæ Sanctæ Priscæ Virginis, & D. *Amonis*, *Micæ* M. Ammonii, Micheæ. D. *Fortunati*, *Zenonis*, *Zosimi*. M. Fortunani, Zezonis, Zesimi. D. *Feleriani*. M. Heleriani. D. *Pauli*, *Majuli*, *Luci* . . . *Saturnini*, *Floridæ* M. Pauliano Julii, Lucis . . . Saturninæ, Floridi D. *& usque Priscæ* M. om.

XIV. Kal. D. *Quinti Pauli* M. Pauli Quinti. D. *Celestice* M. Calliste D. *Sororum* M. Sororis. D. *Fortunati*. M. Fortunati. Romæ Passio Sancti Sebastiani Mart. D. *Nicetii* M. Nycetii Episcopi.

XIII. D. *Passio Sancti*. M. om. D. *Martyris*. M. om. D. *Uxoris ejus*. M. om. D. *Abacuc*. M. Abbacum. Lugduno Galliæ Clementis Presbyteri. D. *Felicis*. M. Leuci, Flori, Felicis. D. *Nicetii* M. om. D. *Lugduno* usque *ad finem* M. om.

XII. D. *& Natalis* M. natale. D. *Felogice*. M. Fulogice. D. *Candei* M. Candidi. D. *Flore*. M. Flori. D. Deustasi. M. Eustasii. D. *Solutoris &*. M. Salutaris. D. Hispania M. Hispaniis. D. *Sanctorum*. M. Sancti. D. *Eologi* M. Elogii D. *Diaconi*. M. Diaconi. Fragas Passio Sancti Patrocli Martyr. Arvernus (*sic*) depositio Beati Aviti Episcopi D. *Celeniani* M. Celiani. D. *Rogati*. M Arogati. D. *Ermis Episcopi* M. Ermis Presbyteri. D. *Item usque Episcopi* M. om.

XI. D. *Martyresque octodecim cum*. M. cum XVIII. D. *Publii* M. Pulvii D. *Eboti* M. Eoboti D. Luperci, Apodimi. M. Luberti, Apodonii. D. *Municipi* M. Municipio.

X. D. *Neocesaria*. M. Neocesarea. D. *Anastasii martyris &* M. om. D. *Dæmati* M. Clemente. D. *Emerentiane &* M. om. D. *Pulvii martyrum* M. om.

IX. D. *in Antiochia* M. Antiochiæ. D. *Neocesaria* M. Neocesarea. D. *Eugenii* M. Eugenii, Metelli. D. *Ruppi*. M. Ruppi, Publiani. D. *Gelici*. M. Galei. D. *cum sociis suis* M. Ravennæ Saturnini, Marini, Dati, Saturi, Labelli, Gudodiani, Celeani, Ermetis, Eustasii Confessoris, Mimmæ, Vincentiæ.

VIII. Kal. D. *Biti* M. Viti. D. *Sancti*. M. om. D. *in Africa usque Martyris* M. Castulæ. Siciliæ Sancti Tyrsi. In Africa Epitiri, Pupliani, Papie. In Egipto, Catine, Agape, Fabiani, Saviniani, & in Salathee Sodoni. Ravennæ Puteolis. Anthimasius, Sabinus, Leudocius.

VII. D. *Pictolis*. M. Puteolis. D. *Donate*. M. om. D. *Macarii*. M. om. D. *& XXXVI. Martyrum* M. cum XXXVI. Martyribus. D. *Betleem* usque *Paule* M. om.

VI. D. *in usque Dativi*. M. Donati, Viti. In Africa D. *Vosoni*. M. Bosoni. D. *Theocose* M. Theucase D. 44. M. 44. & dedicatio Basilice Sancti Victoris D. *& usque in finem*. M. om.

V.

V. D. *Rome*. M. Rome Nativitas. D. *Agnetis* M. Agnetis Virginis, in Africa Dativi D. *Papacanti*. M. Papæ Canti D. *Martyrum*. M. om.

IV. D. *Sancti Pauli* M. Sanctæ Paulæ. D. *Perusiæ*. M. Perosie. D. *Tursia*. M. Tuscia. D. *Constanti*. M. Constantini. D. *Beati*. M. Beatissimi. D. *& confessoris*. M. om.

III. D. *Martyris*. M. om. D. *Flelippiani*. M. Philippiani D. 124. M. 123. D. *Cala* usque ad finem. M. om.

Pridie D. *Gemini*. M. Gerimmi D. *Martyrum* M. om. D. *Gai*. M. om.

Mensis Februarius habet dies XXVIII.

Kal. Februarii Letanias indicendas. D. *item Dionisii* M. om. D. *Martirum*. M. om. D. 24. M. 14. D. *in usque in finem*. M. om.

IV. Non. D. *Beatæ* M. Sanctæ. D. *quando* usque *in templo*. M. Matris Domini Nostri Jesu Christi. D. *Marini* M. Maurini. D. *Perpetue* M. Perpetui. D. 74. *Martirum*. M. 73. D. *Secunde*, *Cappe* M. Secundole, Carpe. D. *Victoris*. M. Victoris, Felicis. D. *Urbici*. M. Urbicii D. *Victurie*, *Onorie* M. Victorie, Honosie. D. *item* M. item Victorie, Item. D. *Depositio*. M. civitate deposirio D. *Sancti Fusculi* M. Beati Flusculi. D. *quæ ibidem*. M. Virginis, quæ Aurelianis obiit. Mutilus est Codex, & ad III. Nonas Maii transit. Quam ob rem conferre omisi; tantum curavi, ut viderem, an quæ *Dacherius* alio caractere describit, essent in codice, & num aliqui Sancti nostrates additi.

III. Non. Maii Arelato &c. *om.*

VII. Idus Maj Augustiduno &c. ut apud *Dacherium*; sed *Placidi* nomen in *Placiti* commutatur.

VIII. Idus Corbeja &c. *om.*

XVII. Kal. Maj (folia enim male compacta sunt, & aliqua exstant, quæ periisse putabam) apud *Dacherium* legitur *Luciani* . . . . *Episcopi*, & *Confessoris*, *ubi sunt conditæ reliquiæ Sancti Johannis Evangelistæ*. In Codice vero *Luctani*, *& alibi Sancti Gorgii*. *In Autissiodoro Gallie dedicatio Baptisterii*, *quod est juxta Basilicam Sancti Germani Episcopi*, & *Confessoris ubi* &c.

Mutilus est etiam sub finem; *explicit* enim XIII. Kal. Octobris. Sequitur liber *de vita*, *vel obitu*, *seu iteratione Sanctæ* Paulæ *editus a Beato* Hieronymo *Presbytero* Bethleem *in consolatione Beatæ* Eustochiæ *Filiæ ejus*; tum *retractationes Sancti* Augustini.

VII. Historici Codices plures sunt. In his Codex valde elegans, sed sub finem mutilus. Continet hic *volumen historiarum veteris Testamenti*. *Historia narrata additur moralitas*, *& allegoria ex SS. Patribus* Isidoro, Adamantio Remigio, Beda, Augustino, & magistro Bernardino (Senensem suspicor). Historia libri *Macchabæorum* extrema est, quæ narretur.

Eusebii, Hieronymi, & Prosperi *Chronica* complectitur codex alter membran. fol. quem *Antonius Marii Filius Florentinus civis*, *atque notarius transcripsit Florentiæ* VII. Kal. Januarias 1452.

Porro *Eusebii* Ecclesiasticam historiam a *Ruffino* versam, ejusdemque *Ruffini* undecimum librum cum *Hieronymi*, & *Gennadii* libris *de illustribus viris exhibet* Codex alius membran. f. sæc. XIV.

Multo præstantior antiquitate (nam sæculum IX. sapit) Codex est, in quo *historia Ecclesiastica*, *quæ & tripertita* (sic) *vocatur Cassiodori Senatoris*.

Nec deest membranac. Codex in f. *historiæ Scholasticæ novæ editæ* a Fr. *Tolomeo de Luca Ordinis Fratrum Predicatorum*. Quis, quove anno Codicem exaraverit, docet hæc notatio extremæ paginæ inscripta: *anno Domini* 1464. *Indictione duodecima*. *Scripsi hunc librum ego Antonius Ludovici de Antuerpia*.

Liber historiarum Egesippi Hierosolymitani excidii a B. Ambrosio ex Græco Sermone in Latino (sic) *translatus decenter*. Codex membran. fol. sæc. XIV.

Chro-

Chronica Martini de gestis Pontificum, *& Imperatorum* ad ann. 1270. Codex membran. 4. sæc. XIV. Legitur in eo ante *Benedictum* III. fabella *Johannæ Papissæ*.

Hisce codicibus, qui universam fere exhibent Ecclesiasticam historiam, adcedunt non pauci, qui res a Sanctis gestas describunt.

Sæculi XII. est codex membranac. fol., cui isthæc insunt ad rem præsentem. *Sermo Nativitatis* Sanctæ Mariæ, *seu acta Sancti* Hieronymi *Presbyteri de Genealogia Beatæ* Mariæ *Virginis*. *Historia de Passione Domini Salvatoris*, *quam invenit* Theodosius *Imperator in* Hierusalem *in Prætorio* Pilati *in libris Publicis*. *Factum est in anno quinto decimo*. Vita Sanctæ Efraxiæ. *In diebus Theodosii Imperatoris piissimi* sequitur. *Qualiter corpus Beati Jacobi ad Hispaniam venit*. *Nemo putet*, *quod iste Jacobus sit*. Passio *Sanctorum* Fencis, *&* Audacti, *Romæ via Ostiensi*. *Capitula constituta in capitulo Vallis* (scilicet Umbrosæ) ab *incarnato Domino* 1154. *indictione* II. *ibique quadraginta*, *& duo Abbates*. *Alia Statuta Vallis anno ab Incarnatione Domini Nostri Jesu Christi* 1160. *indictione* 8. *Secundo idus Octobris*. *Alia statuta* in quorum fine legitur: *Factum est hoc in nomine Sanctæ*, *& individuæ Trinitatis anno Domini Nostri Jesu Christi* 1171. *mense Octobri indictione* IV. *Domino Alexandro in Sanctæ*, *& universalis Ecclesiæ Cathedra præsidente*, *& Domino Jacobo in Vallis Conventu Dei Gratia præsidente*. Alia statuta, quæ hac Chronica nota clauduntur: *Factum est pro hoc conventu præstante Deo apud venerabile Cœnobium Sancti Salvii anno Domini* 1179. *in quo interfuerunt Abbates ejusdem conventus*, *& Priores*, *& Fratres Plurimi*, *& Domini Episcopi Fesulanus*, *& Florentinus*. Sequitur: *in Christi nomine Anno Incarnationis ejusdem* 1188. *præsidente Domino Tertio Abbate Congregationis Vallis Umbrosanæ omnes pene Abbates ejusdem congregationis ad eundem locum de ipsius Domini Abbatis mandato majoris unanimiter convenerunt die Sancto Pentecosten*, *in quo presente Domino Alexandro Liviensi Præsule*, *Sancti Spiritus gratia invocata de statu jam dictæ Congregationis tractantes ea*, *quæ minus idonea in conversatione*, *& habitu Monachorum*, *vel conversorum esse videbantur*, *decenter*, *& honeste reformare studuerunt*. *Capitulum namque*, *quod super actum est eodem Domino* Tertio *per Dei gratiam præsidente*, *& ex mandato Domini Papæ Alexandri hoc ipsum faciente apud Sanctum Salvium*, *ut per omnia servetur*, *& ab omnibus teneatur*, *firmiter censuerunt* &c. Sequitur concilium Romanum (puto *Alexandri*, certe post *Innocentium*, & *Eugenium*, qui *prædecessores nostri* dicuntur). *Licet de vitanda discordia in electione Romani Pontificis manifesta satis a prædecessoribus nostris constituta manaverint*. Moneo tandem primæ paginæ Codicis adscripta hæc esse: *Anno ab Incarnatione Domini* 1147. *fuit conventus apud* . . . *cui interfuit Domnus Atto Pistoriensis Episcopus*, *& Domnus* G. *Abbas Vallis Umbrosæ*, *atque Abbates numero* 28. qui *statuentes* sequi *instituta majorum* &c. Sequuntur autem aliqua statuta *Vallis umbrosæ*.

Libro delle Leggende, *e delle Storie de vita Patrum* Cod. membr. fol. sæc. XIV.

Vitæ aliquot Patrum exstant in alio Codice membran. 4. sæc. XII. qui præterea sermonem exhibet *Sapientissimi* Grossolani *Archiepiscopi Mediolanensis de Capitulo Monachorum*, *Fabricio*, & *Saxio* ignotum.

Codex membran. 4. sæc. XII. In eo I. Vita *Eligii* Episcopi *Noviomensis*, qualem dedit *Acherius* (T. II. *Spicilegii noviss. edit. pag.* 76.); capitum tamen ordine non nihil immutato. Hic quoque Codex *l.* I. *cap.* V. (in editis VII.) habet: *delicta pectus fuscarent*, & paullo post *omnia adolescentiæ suæ*. Sic etiam cap. IX. *ferebatur ei*. Capite autem X. ut in Codice *S. Audoeni*, unde variis lectionibus locupletata est secunda *Dacherii* editio, *siquos suadere poterat*. II. Vita Beatæ *Aureæ* Virginis. *In diebus Dagoberti excellentissimi Francorum Regis erat quædam puellula Christianissima nomine Aurea*. III. Sermones duo *in Solemnitate* ejusdem *S. Aureæ*, & officium *pro eadem solemnitate cum musicis tonis*. IV. Vita

S. Ægi-

Digitized by Google

S. Ægidii, qualem (T. 1. *Sept.*) edidere Bollandiani socii . v. officium *in vigilia S. Aureæ*.

Legendæ Sanctorum secundum Voraginem Cod. fol. membran. sæc. XIV. Hæc autem in calce codicis legas : *scripsit hunc librum Presbyter* Cinus *Ecclesiæ Sanctorum Apostolorum Canonicus, animam cujus in cælis collocet Deus*. Inter singulares Sanctorum vitas commemorandi cum primis *Severi* (Sulpicii scilicet) *de vita S. Martini Episcopi* libri IV., quos notatio isthæc claudit . *Quo tempore authenticatus fuit liber iste Anno Incarnati Verbi* MLII. *dum proficisceretur Romam Odalricus Sanctæ Remensis Ecclesiæ Præpositus, & Canonicus, detulit authenticum horum præscriptorum quatuor librorum secum, deditque Sancto Martino Ecclesiæ Lucanæ auro, argento, & sculpto ebore decentissimo coopertum, in quo videlicet ebore hi versus habentur*.

Mucro secat Chlamydem, Martinus *vestit egentem*;
Indutum Chlamydem se Christus monstrat eamdem.
Poscit Odalricus *pro munere Codicis hujus*
Martini *precibus sanctis conscribier unus*.

Explicit liber quartus Dialogi Sancti Severi. Hos libros excipit primo *Georgii Florentini, Gregorii Turonici de virtutibus B. Martini*; tum eadem vita carmine reddita

Sybariæ Castri lux aurea Pannoniorum.

Deinde *quædam miracula S. Martini, quæ non fuerant notata per alios auctores*; *tandem epistola B. Martini* (Braccarensis) *ad Regem* Mironem *de honesta vita S.* Britii *Episcopi Discipuli, ac Diaconi S. Martini*. Codex membran. fol. sæc. XIV. cujus similem *Venetum* recenset Cl. P. *Hieronymus dePrato* (T. 1. operum *Sulpicii Severi pag.* x.) immo *Venetus* ille ex hoc *S. Marci* videtur exaratus, quamvis imperite, ut versus a me descripti, si cum editis a P. *de Prato* conferantur, ostendunt. Certe *Venetus* Codex dicitur scriptus *propriis manibus* a D. Benedicto *de Mutina in monasterio Angelorum S. Marci Florentiæ*.

Tres porro Codices Vitam *S. Gregorii Magni* ab *Johanne Diacono* perscriptam continent. Primus membranaceus est in fol. Ex catalogo autem Romanorum Pontificum, qui in calce exstat, sub *Urbani* II., qui extremus est sine annorum, ut in ceteris, notatione, Pontificatu perscriptus videtur a *Petro* quodam; hoc enim se scriptor nomine designat. Alter item membranac. in 4. majore, sed sæc. XI. aut etiam X. præter *S. Gregorii* vitam Expositionem *Bedę* Presbyteri complectitur in *parabolas Salomonis*, & *B. Hieronymi Commentarium* in librum *Ecclesiasten*. Tertius item in 4. antiquitate ceteris præstat, & fortasse IX. sæculo fuit exaratus.

Extremus, qui ad hanc classem pertineat, Codex est membranaceus sæc. XIII. Vitam in eo habes *S. Bernardi* a *Bollandianis* editam T. IV. Augusti, atque in quinque libros tributam, quorum primus a *Gullelmo* Abbate, secundus ab *Hernaldo Bonęvallis* Abbate, ceteri a *Gaufredo* Abbate prodierunt; nec desunt sermo ejusdem *D. Gaufredi* Abbatis *in anniversario S. Bernardi*, sermones alii *De laudibus* ejusdem Sancti, ac *litterę* quatuor *Alexandri Papę de Cannonizatione B. Bernardi*, ut in eodem *Bollandiano* opere. Accedunt Sermones aliqui *S. Bernardi*.

VIII. Codicum, quæ ad sacras facultates pertinent, recensione hactenus sumus perfuncti. Restat ut illos enumeremus, qui profanarum sunt disciplinarum, a Grammaticæ rei libris initio ducto. Sunt autem hi omnino sex. 1. *Johannis* Arretini *Tortellii Commentariorum Grammaticorum de Orthographia dictionum e Gręcis tractorum ad Sanctiss.* P. Nicolaum V. *Pont. Max.* Codex chart. fol. sæc. XV. Confer de hoc opere, quod *Venetis* typis exscriptum prodiit a. 1471. *Georgium* p. 182. *Disquisit. in* Nicol. V. *Pont. Vitam*. 2. *Papię Vocabularium*. *Codex membr. f. sęc.* XV. 3. *Grammatica*; *Glossę ex Novo, & veteri Testamento spiritualiter*

liter compositę (atque alphabeti ordine dispositæ); liber *Eucherii Episcopi* (*Lugdunensis*) *de formulis spiritualis Intelligentię* (ad *Veranum filium*); *Junilii* ad *Primasium* Episcopum libri duo *institutorum*; Liber *differentiarum S. Isidori*. Cod. membranac. f. sæc. xii. aut etiam xi. 4. Libellus *de octo partibus Orationis*; hunc excipit *Ars minor* Prisciani *Grammatici*; tum dialogus, cujus hoc est initium: *fuerunt in schola Albini Magistri* (Alcuinum intelligo) *duo pueri unus Franco, alter vero Saxo, qui nuperrime spineta grammaticę densitatis inruperunt. Quapropter placuit illis paucas litteralis scientię regulas memorię causa per interrogationes, & responsiones excerpere*. Codex membranac. 4. sæc. xii. S. *Manuelis Moschopoli Erotemata Gręca*. Codex Chartac. 4. sæc. xv. 6. *Manuelis Cretensis protoschedia* (nempe idem opus, quod Fabricius T. vii. *Bibl. Gręcę* p. 37. χεδοχεφιαν, sive *praxim* περὶ χεδῶν appellat). Cod. membranac. 4. sæc. xiv. cujus primæ paginæ hæc adscripta sunt: *Exempla Emanuelis Mosebopuli* xx. *accuratissime exposita*, F. Emanuelis *Ordinis Prædicatorum*. Ab hoc vero emit a. 1446. Octobris die xxix. dum *Constantinopoli* esset *Bartholomęus Lapacius Cortonensis* Episcopus, quod ejus autographa manu ibidem adnotatum est.

IX. Paullo plures sunt, qui solutæ orationis leges aut exempla suppeditant. 1. Codex membranac. 4. sæc. xv. Ciceronis *de officiis* libros continens; scriptus autem *Lursię* 1422. *tempore, quo Dominus* Onofrius de Virilibus *erat Potestas*. 2. codex membranac. f. sæc. xi. aut xii. quem, ut ipso initio antiqua manus notavit, *Werinbarius Episcopus dedit Sancte Marie* (forte *Iliceti*, ut in alio Codice legimus). Plura in eo ejusdem *Ciceronis* opera, scilicet *de natura deorum*, *de divinatione*, in *Timęo Platonis*, & *de fato*, & *Topica* (corrupta tamen, ac perturbata) *Paradoxa Stoicorum*, ad *Lucullum* liber unus, *de legibus* libri tres. 3. Codex membran. 4. sæc. xv. ubi præter opuscula aliquot *Senecę* extant *Jacobi Bracellei* epistola *Viro Claro, ac doctissimo* Poggio *Apostolico Secretario ex Genua* XII. Kal. Martias a. 1439.; *Poggii* responsio; alia *Bracellei* ad eumdem *Poggium* epistola; ejusdem *Bracellei Genuensis ad* Blondum Flavium *Apostolicum Secretarium descriptio orę Ligusticę*. 4. Codex memb. 4. sæc. xiii. In eo *Senecę declamationum* libri x. Epistolæ *Senecę* ad *Paullum*, hujusque ad illum (utrique scilicet suppositæ) 5. *Quinctiliani Institutiones oratorię*. Codex membranac. f. sæc. xv *scriptus*, ut extremæ pagellæ adscriptum reperi, *& redintegratus a me* Nicolao de Chiannigianis *cive* Pisano, *dum* Pisis *Grammaticam legerem sub anno Domini* 1423. *pro consuetudine Pisarum*. 6. Codex Chart. sæc. xiv. Plura in eo exstant, nempe *Francisci Petrarchę* epistolæ aliquot; incerti auctoris (num *Boccacii*, videant, quibus ocii satis est) *genealogia Deorum*; *Matthęi Bossi Veronensis Canonici Regularis dialogus de tolerandis adversis*, tum *collatio, cur iniqui fortunatius agunt*; ejusdem *de gerendo magistratu justitiaque colenda* opusculum; ejusdem *ne feminea ornamenta* Bononiensibus *vestiuantur*, *ad* Bessarionem *Cardinalem*, *atque legatum cohortatio*; ejusdem epistolæ C. II. editæ sæculo xv., non tamen loco, anno, aut typographi nomine adscripto; ejusdem *oratio in beata cœna Domini*. 7. Codex membran. sæc. xv. 4. Orationes aliquot *Demosthenis* exhibens a *Leonardo Arretino* versus ad *Nicolaum Medicen cum argumentis earumdem*. Sunt autem *Philippicę* tres; oratio *de pace servanda*; oratio *pro Dyopitbe*; oratio *Eschinis contra Ctesiphontem*, & Demosthenis *pro Ctesiphonte*. Sequuntur *Platonis* epistolæ ab eodem *Leonardo* Latine redditæ ad *Cosmam Medicem*. 8. Codex Chartaceus sæc. xvi. Præter Latinam Orationem *Alexii Lapaccini* Florentinæ Reipublicæ a Secretis: *in dandis* Malateste Balionio *Florentini exercitus Imperatori militaribus signis*, hæc in eo Italica sunt: *l'epistola di* Girolamo Benivieni *cittadino* Fiorentino *mandata a Papa* Clemente VII. *a dì* 1. *Novembre* 1530. *colle annotazioni critiche di un Domenicano: Breve discorso di* Jacopo Nardi *fatto in* Vinezia *dopo la morte di Papa* Clemente VII. *l'anno* 1534. *ad istanza di alcuni gentiluomini* Viniziani *per informazione delle novità seguite in dall' anno* 1494. *insino al detto anno* 1534.

Digitized by Google

1534.: *Altro discorso del* Nardi, *che la promessa fatta dalla Cesarea Maestà a* Clemente *non debbe pregiudicare a quella, che ha fatta alla Città di* Fiorenza : *Lettera de' Fiorentini al Conte di* Sitonte *residente per lo Imperadore* 14. *Maggio* 1535. *Discorso di Messer* Jacopo Nardi *fatto in* Vinezia *contro a' caluniatori del popolo* Fiorentino. *Discorso dello stesso in* Napoli *agli agenti Cesarei, essendo sua Maestà in quella Cittade di Gennajo* 1536. *Discorso del* Nardi *fatto in* Napoli *contro a quegli, i quali dissuadevano lo Imperadore* Carlo V. *dalla restituzione della libertà alla Città di* Fiorenza. *Esposizione del salmo quinto verba mea* &c. *esposto per* Jacopo Nardi *in* Napoli, *& mandata alla Maestà di* Carlo V. *Imperadore in nome degli exuli* Fiorentini, *& di tutto il popolo* Fiorentino *l'anno* 1535. *La vita di* Antonio Giacomini Tebalducci *scritta dal* Nardi, *e indiritta a* Jacopo di Lorenzo Giacomini Tebalducci *Cittadino* Fiorentino *di* Vinezia *l'ultimo di Dicembre* 1552.

X. Nec desunt Poetæ, licet non magno numero. Inter hos offert sese primo *Ovidianorum* operum antiqua editio sine anni, loci, ac typographi nota: ea autem insignis est ob adnotationes *Angeli Politiani*, ad quem liber olim spectavit, manu paginarum oris adscriptus. Sequitur Codex membranac. (f. sec. xv.) in quo Tragœdiæ *Senecæ*. Anonymi, qui fortasse Auctor quoque fuit adnotationum margini inscriptarum, præfatio initio codicis legitur; in ea autem Magister *Benvenutus de Imola* appellatur: tum epistola *Ser Colutii* Civis *Florentini Lucæ* idibus Octobris scripta, in qua diversum fuisse *Senecam* Tragœdiarum Auctorem a Morali disputatur. Illius hoc est initium: *Frater Carissime, sæpe numero mecum reputans*. Tertius est in hac Classe Codex Chartaceus fæc. xv. Quid porro in eo exstet, docet adnotatio hæc extremæ paginæ inscripta. *Liber mei* Lucæ Antonii de Sancto Geminiano, *in quo plura sunt scripta, in marginibus manu mea, edita a* Laurentio ser Johannis Lippi Collensi. *Opus hoc* Oppiani *de natura piscium ad* Laurentium *Medicem* (Latinis versibus) *editum, sive translatum fuit de Græco in Latinum a supradicto* Laurentio, *& scriptum manu sua, & ab ipso emendatum, ut apparet in Codice hoc. Quem librum ego* Lucas *supradictus cum ipso* Laurentio *emendavi, & in bonam fidem reduxi, & deinde prefatus* Laurentius *largitus est mihi, quia aliud* Oppiani *Volumen manu mea sibi largitus fuit, quod dixit se missurum in* Siciliam, *nescio ad quem. Ego* Lucas *supradictus docui ipsum* Laurentium *Grammaticam in oppido* Collensi, *dum ibi publico salario* conductus essem. Hæc ille. Quartus Codex chartaceus in f. *Dantis Paradisum* cum *Francisci Buti* Commentario complectitur. Clauditur codex his verbis: *qui finisce l'ultimo Canto della terza Cantica del Paradiso della Commedia di Dante Aldighieri, & la sua lectura facta exposta per Messere Francischo* (sic) *di Bartolo da Buti compiuta nel* 1395. *& scripta per me Appollonio di Messere Arcolano da Volterra adi* 4. *di Marzo* 1455. In eumdem *Dantis Paradisum* breves enarrationes exhibet Codex alius membraneus in f., cujus hæc sunt extrema verba: *Finiscono le Glose accolte & compilate per* A. L. N. F. *sopra la Commedia di Dante Allegbieri Fiorentino*. xv. fæculi, uti hic, quem nuper memorabam, Codex est membraneus, in quo *Laudes Fratris Jacobi de Tuderto*. Ad ipsam hanc Poetarum classem, etsi ad superiorem potius spectat, elegiæ, quam initio exhibet, ratione habita refero Codicem alium Chartaceum in 4. fæculi xv. Ejus, ut dicebam, initium ab Elegia, qua *Franciscus Arretinus* Musam adloquitur, rogatque, ut libellum suum Epistolarum *Diogenis* reddat Pio II. P. M. Hanc sequitur *ad Sanctiss. & Clementissimum Patrem, & Dominum* Pium II. *P. M. in Diogenis Philosophi epistolas Francisci Arretini Præfatio*. Meminit in ea *Franciscus Phalaridis* epistolarum, quas latine reddiderat. Tandem *Diogenis* epistolæ exhibentur ab *Arretino* latinitate donatæ.

XI. Ad Philosophicos libros transeo. Sunt hi non pauci; nempe 1. *Compendium Logicæ Fr. Hieronymi Savonarolæ de Ferraria Ordinis Prædicatorum* (Codex chartaceus

taceus in 4. fæculi xv.). 2. Codex chartaceus ejusdem fæculi in 4., cujus primæ paginæ adscripta hæc sunt. *Iste liber est Conventus S. Marci de Florentia ordinis Fratrum Prædicatorum, quem habuit ex persona* Fr. Petri Pauli D. Poggi *de Florentia Fratris nativi dicti Conventus, & ex quadam commutatione facta de mense* Junii 1465. *cum Domino* Baptista *Canonico Florentino germano dicti Fratris* Petri Paulli, *qui obiit Romæ die 6. Septembris 1464. In hoc volumine continentur infrascripti tractatus, videlicet Consequentiæ Magistri* Rodulfi Strode *Anglici; expositio Cajetani super dictis Consequentiis; obligationes ejusdem Magistri* Rodulfi Strode; *tractatus de sensu composito, & de sensu diviso; sophismata asinina; tractatus de insolubilibus; conclusiones omnium librorum* Aristotelis; *item* Senecæ, Boetii, Platonis *in Timæo, &* Apuleij *de Deo Socratis*. 3. *Logichetta Magistri* Paulli de Venetiis (Codex chartac. in 4.). 4. *Logica, ac tractatus de sensu composito, & diviso editus, & constructus per famosissimum, clarissimumque Artium doctorem, ac Magistrum dignissimum in sacra pagina, videlicet* Paullum Pergulensem (Codex membraneus in 8. Sæc. xiv.) 5. *Scriptum Magistri* Gentilis de Cingulo *super Artem Veterem* Aristotelis. (Codex membranaceus in 4.). 6. *Fr.* Gratiadei de Esculo *super totam artem veterem* (Codex membraneus in f. fæc. xv., in cujus extrema pagina hæc adduntur: *nota, quod quando iste* Gratiadeus *fecit has sententias Fr.* Guidoni de Prestano, *erat viginti septem annorum, & in disputationibus semper obtinebat* Ægidio *Ordinis* Heremitarum, *qui* Ægidius *per totum Orbem disputando ibat, ut augeret suum Ordinem. Vixit autem iste* Gratiadeus *per annos triginta, & mortuus est*). 7. *Scriptum* S. Thomæ de Aquino *ordinis Fratrum Prædicatorum super posteriora Aristotelis* (Codex in 4. membranaceus, qui *Fr. Petri Paulli D. Poggii* nuper memorati fuerat). 8. *Scriptum* Fr. Gratiadei de Esculo *super librum posteriorum Aristotelis* (Codex in f. chartaceus fæculi xv.). 9. Codex chartaceus in fol. fæculi xv., qui hisce verbis clauditur: *explicit liber secundus super Posteriorum* (sic) *famosissimi viri, Artium optimi Doctoris, nec non sacræ paginæ professoris, & Philosophorum principis Magistri* Paulli de Venetiis *ordinis Fratrum* Heremitarum S. Augustini, *scriptus & compilatus per me Fr.* Johannem de Constantia *Provinciæ Rheni ejusdem ordinis Paduæ* 1463. *die vero* 10. *mensis Januarii*. 10. antea appellati *Fr.* Gratiadei *super librum* Porphyrii *quinque prædicabilium, & super librum prædicamentorum* Aristotelis, *& super librum sex principiorum, & super perihermenias* Aristotelis (Codex membranaceus in fol. fæculi xiv.). 11. *Commentum* Averrois *super* Porphyrium; *item super librum prædicamentorum; dicta Magistri Indaginensis super librum perihermenias* Aristotelis; *alia; item commentum* Roberti Grossatestæ *Episcopi Linconiensis super librum posteriorum* Aristotelis; *alia; quæstio, utrum ordo Prædicamentalis sit possibilis circumscriptis proprietatibus rerum? per Magistrum* Angelum de Arretio; *quæstiones Magistri* Thaddæi de Parma *super tres libros* Aristotelis *de anima; alia; quæstio, utrum omne generabile necessario generabitur? ordinata a Magistro* Johanne de Genua *anno Domini* 1318.; *alia; quæstiones aliæ Magistri* Thaddæi de Parma; *item quæstio, utrum propter impressionem speciei sensibilis in medium, vel in sensum quantitas rei sensibilis minuatur? Magistri* Angeli de Arretio; *alia quæstio* Johannis de Genua, *utrum æternis repugnet habere caussam efficientem? Ejusdem quæstio disputata, utrum species intelligibilis sit aliud realiter ab actu intelligendi? Ejusdem utrum in cælo sit materia?* (Codex membraneus in fol. fæculi xiv.). 12. *Incipit preclarissimus tractatus* de intensione & remissione formarum *editus ab excellentissimo Artium, & medicinæ Doctore* Jacobo Forliniense nempe *Foroliviensi*. (Codex chartaceus in 4. fæculi xv.). 13. *Ad preclarissimum Philosophum, & Medicum, Equitemque auratum* D. Benedictum Reguardatum de Nursia *invictissimi* Francisci Sfortiæ *Ducis Mediolani Physicum, & Senatorem dignissimum* Johannis Marliani *Mediolanensis de proportione motuum in velocitate quæstio* (Codex membranaceus in 4. fæculi xv., in cujus calce hæc leguntur: *scribere finivi Mediolani die* 27. *Augusti hora tertia, aut*

circa

circa 1464.). 14. Commentarii in libros *Aristotelis* de anima (Codex chartaceus in fol. satis nitidus sæculi xv.: ejus tegmini inscriptum est: *iste liber est Conventus S. Marci de Florentia Ordinis Prædicatorum*, *quem quidem magnificus* Laurentius *magnifici* Jacobi de Bisticcio *famosissimi Medici Florentini*, *Medicinæ artis Professor ipsi Conventui moriens delegavit anno salutis nostræ* 1478. emerat autem hunc librum Laurentius, ut in notatione alia deleta reperi, *Artium Scholaris studens Senis ab uno Fratre ordinis Minorum quatuor ducatis die vigesima Novembris* 1471.). 15. *Quæstiones Magistri* Antonii de Neapoli *Ordinis Prædicatorum Archiepiscopi Malphensis super libros Metaphysicæ* Aristotelis (Codex chartaceus in 4. sæculi xv.). Ethicam porro Philosophiam quatuor codicibus comprehensa opera illustrant. Primus membranaceus in fol. sæculi xiv., qui, ut sub medium libri septimi paginæ cuidam adscriptum est, fuit *Colucii Pyeri de Salutatis*, *Eustracii* (sic) *Metropolitani Nickee enarrationem* continet *in primum* Aristotelis *Moralium ad* Nicomachum. Codex alter item membranaceus in fol. ejusdem sæculi xiv. *sententiam* adscriptam habet, *& expositionem cum quæstionibus super libros Ethicorum* Aristotelis *editam a Fr.* Giraudo Odonis *Ordinis Fratrum Minorum Provincię Aquitaniæ*. Eodem sæculo xiv. exaratus fuit tertius Codex membraneus in fol.; in eo autem exstat 1. *sententia declarata super librum Ethicorum* Aristotelis *formata per Magistrum* Petrum de Corvelieda. 2. *Sententia libri Politicorum* Aristotelis *exposita*, *& abbreviata per Fratrem Reverendum* Atgerii *Civitatis Miniatensis de Ordine Fratrum Minorum*. 3. *liber de regimine principum editus a Fratre* Ægidio *Romano Ordinis Fratrum Heremitarum Sancti Augustini*. Postremus Codex, qui chartaceus est in fol., scriptusque sæculo xv., Donati Acciajoli *Florentini expositionem* suppeditat *super libros Ethicorum* Aristotelis *in novam traductionem* Johannis Argyropili *Byzantii ad* Cosmum Medicem.

XII. Ceteras jam facultates, librosque ad eas spectantes persequamur. Ad Mathesim hi pertinent. 1. Codex Chartaceus in fol. sæculi xv. Libros xv. *Euclidis* complectens, *quem ego* Petrus Johannis *de Fivezano*, *& de territorio Lunensi*, *alias Lunesane*, *die* xii. *Septembris* 1408. *inivi*, *& Deo meis manibus amminiculum donante die tertia Octobris ejusdem millesimi ad finem perduxi*. *Euclidis* libros excipit *nota quædam pro intellectu notabilis* Petri Campani *Commentatoris* Euclidis *positi in Commento Rubricæ secundi libri*, *Fr.* Leonardi de Antoniis *de Cremona Ordinis Minorum Baccalarii*; item *divisio decidens materiam singulorum librorum totius Geometriæ* Euclidis *facta ad procurationem cujusdam Artium Doctoris Magistri* Petri de Curte *de Padua*, *quam* Fr. Leonardus de Antoniis de Cremona *Ordinis Minorum Baccalarius Divina favente gratia compegit* 1404. ii. *Libri Matheseos* Julii Firmici Materni *Junioris* V. C.; Codex membran. sæc. xii. in 8., sed mutilus. iii. *Claudii Ptolemæi Cosmographia* ab Jacobo Angelo versa; Codex chartaceus in 4. sæc. xv. Adde his Codicem membranaceum in 4., in quo præter tractatus duos *de ponderibus*, alterum *ordinatum per Magistrum* Blasium de Parma *tempore magnarum vacationum*, alterum *Jordani*, sæculo xiv. perscriptos exstat libellus alius hoc veluti titulo prænotatus: *incipit Liber Embadorum* Asavasordi *Judæi in Ebraico compositus*, *& a* Platone Tiburtino *in Latinum sermonem translatus anno Arabum* DC. *mense Sophar*. Tribus porro capitibus constat. Primum continet *Geometriæ Arithmeticæque universaliæ proposita*: secundum est *de agrorum dimensionibus*, item *de triangulorum dimensionibus*: tertium differit *de agrorum domorumque divisionibus inter consocios*, *& cohæredes*. Etiam in alio membranaceo codice sæculi xv. in fol. plura continentur Opuscula, ac primum *canoni* (de prognosticis) *compiuti per* Prosdocimo di Beldimondo *Padovano nell' anno del Nostro Signore Gesu Cristo* 1424. *Morì il ditto Maestro* Prodozimo *nel* 1428. *a Padova*; deinde tractatus *quarumlibet partium projectionum* Guidonis Bonati *de Furlivio*; tandem tractatus *canonum circa cœlestes motus*. Auctorem *canonum*, illorumque descriptorem indicat libri clausula, quæ hujusmodi est: *& sic sit finis*

horum

Digitized by Google

borum canonum per Prosdocimum de Beldemundo *Patavinum anno Domini nostri Jesu Christi* 1424. *Padue completorum cum Dei gratia. Amen*. Nicolaus Hamer *transcripsi Bononiæ die* 23. *Februarii de sero ascendente . . . . anno Domini* 1438. *incompleto*, Eugenio IV. *Papatus solio Apostolico sedente anno creationis ejus* VII. Tandem huc spectat Liber Julii Solini *de situ orbis terrarum*, *& de singulis mirabilibus, quæ in mundo habentur*, cum Libello *Martini* Episcopi ad *Mironem* Regem *de quatuor virtutibus* exaratus in codice membranaceo fol. sæculi XI.

XIII. Politicam docet venustissimus Codex sæculi XV. in quo Donati Acciaroli (sic) *Florentini commentum super politicam* Aristotelis *ad illustrissimum* Federigum *Urbini Ducem*. Huc aliqua demum ratione referri potest *il libro delli ammaestramenti delli antichi conposto* (sic), *& fatto, & volgarezato per Frate* Bartolommeo da Santo Concordio D. *Pisano dell' Ordine de' Frati Predicatori*. Codex est Chartaceus in fol. sæculi fortasse XIV. Res medica pluribus continetur Codicibus. Summam Medicinæ *Nicolai* (Falcuccii); summam quoque *de febribus* XXXVII. in capita distributam complectitur Codex chartaceus in fol. sæculi XIV. Exstat in alio ejusdem sæculi codice chartaceo Anonymi *medicinalis pandecta pet Alphabetum Domno* Roberto *illustrissimo, & serenissimo Jerusalem principi inscripta*. Anno 1472. exaratus fuit codex chartaceus in 4. in quo libri B. Platinæ *de honesta voluptate, & valitudine ad amplissimum Dominum* B. Rovarellam S. Clementis *Presbyterum Cardinalem*, ejusdemque dialogus *in amores*. *Anotomiam Magistri* Mundini *Scientie Medicine professoris eximii* habes in chartaceo Codice sæculi XV. in 4. *Viaticus* Constantini *Africani Montis Cassianensis Monachi cum glossulis Magistri* Gerardi *Bitacensis* reperitur in codice membranaceo in 4., quemadmodum in alio chartaceo in 4. *liber unguentorum, & emplastorum Magistri Dini de Florentia* . . sæculi XIII. Codex membranaceus in fol. a quodam Oliverio exaratus, seu, ut in extremo opere dicitur, *ædificatus de mense Madii* 1271. *Antidotarium Nicolai* (Falcuccii) suppeditat. Duos præterea libros continet Codex alter membraneus, alterum *librum simplicis Medicinæ per Magistrum* Matthæum Platearium, alterum *Magistri* Petri Hispani *de ægritudinibus oculorum*. Adde librum (Codex est chartaceus in 4. scriptus anno 1476.) *de herbis, leguminibus, oleribus, & virtutibus herbarum, quem summa cum diligentia ornatissime* (alphabetico ordine) *composuit eximius artium, medicinæque Doctor* Dominicus *Magistri* Bandini de Arretio. Claudat Medicorum librorum classem Codex membraneus in fol. sæculi XIV. *Clavis* inscribitur *sanationis elaborata per Magistrum* Simonem Januensem *Domini Papæ Subdiaconum, & Capellanum, Medicum quondam felicis recordationis Domini* Nicolai *Papæ* IV. *qui fuit primus Papa de Ordine Majorum* (sic). Missum est autem hoc opusculum, quod Alphabeticum ordinem servat, a Simone *Domino suo præcipue Domino Magistro Campano Domini Papæ Capellano Canonico. Parisiensi*. Porro *Simonem* fuisse *Rothomagensem* Canonicum discimus ex *Campani* ad ipsum epistola. Adfinis argumenti Codex membranaceus in folio minore sæculi XIII. opera nonnulla Chirurgica complectens. Hæc inter *Bruni Longoburgensis* libri duo, quorum primi hoc est initium. *Rogasti me, jam est diu*, Andrea Vicentine *venerabilis amice mi, ut tibi brevi, & aperto sermone in medicatione cyrugiæ librum describens collectum & exceptum ex libris gloriosissimi* G. *Avicenni, Almansoris, Albucasim* &c. Porro hæc sub finem leguntur. *Anno ab Incarnatione Domini* 1252. *mense Januarii Indictione* X. *in Civitate Padue in loco S. Pauli ego Brunus Longoburgensis sub spe divini favoris per omnia vestigia Veterum Sapientum perfectans huic operi debitum finem imposui. Suscipias . . . . . . amice carissime, & non erubescas, non hæsites operari cum eo; nam apud compositionem ejus non fui promptus ad aliud, nisi ut colligerem, & exciperem flores ex secretis veterum*.

XIV. Nec desunt historici libri. Eos quo ordine in adversaria retuli, heic recensebo.

Appianus *de bello civili traductus a* Petro Candido. Codex est chartaceus in fo-

folio, quem *Philippus Nannis Sacci de Pistorio scripsit die* 14. *Decembris* 1457.

Incomincia Josafo *della guerra, che fu tra' Judei, & Romani composta in Greco da esso* Josafo *Judeo, & di Greco traducta in Latino da Rufino, & di Latino traducto in volgare in Firenze ad petitione di Messere* Ercole (nempe primus) da Hesti. Codex membran. in fol. sæculi xv.

Historiæ populi Florentini a *Leonardo Arretino* conscriptæ. Codex membranaceus in fol. quem *Johannes Petri de Stia notarius Florentinus scripsit anno* 1449.

T. *Livii* ab Urbe Condita libri priores decem; codex membran. in fol. sæculi x.

Leonardi Arretini *de bello Punico*. Ejusdem *de bello Gallico*. *Æneæ de Piccolominibus Imperialis Poetæ, & Secretarii, qui Papa Pius secundus nunc est, ad* Ladislaum *Regem Hungariæ*. *Platonis Vita per* Leonardum Arretinum. *Sertorii Ducis præstantissimi Vita ex* Plutarcho *in latinum traducta per* Leonardum Arretinum. *Ejusdem de rebus gestis per Italiam ætate sua, opus divinum*. *Ejusdem de studiis Litterarum ad Illustrem Dominam* Battistam de Malatestis. *Ejusdem Isagogicum breve in fines bonorum, & malorum*. *Ejusdem liber, qui est collatio* Collutii, *& aliorum quorumdam de .... trium vatum Florentinorum*. Basilii *Philosophi Christianissimi liber ad* Gregorium *de fuga sæculi, & de vita monastica traductus per S. Virum Fratrem* Ambrosium *Camaldulensem*. Plutarchus *de educatione liberorum de Græco in Latinum translatus per Dominum* Leonardum Arretinum. Poggii *Florentini dialogus contra avaritiam*. Codex membranaceus in fol. sæculi xv. qui fuit *Georgii Antonii Vespucci*.

Justini *epitome ex* Pompejo Trogo. Codex membran. in 4. sæculi xi.

Thucydidis *historiarum liber a* Laurentio Vallensi *traductus ad* Nicolaum V. P. M. Codex membranaceus in fol. sæculi xv.

Fl. Josephi *Judaicarum Antiquitatum* libri xx. latine versi a *Rufino*, Codex membran. in folio majore sæculi xii.

His adde Philologicos aliquot libros, atque Antiquitatum illustratores. Sunt autem Auli Gellii *Noctes Atticæ*, Codex chartaceus in fol. sæculi xv.

Macrobius *de Somno Scipionis*, Codex membranaceus in fol sæculi xii.

Macrobii Theodosii *Viri Illustrissimi Saturnaliorum*, Codex in fol. sæculi xiv., qui fuit *Colucii Pyerii de Stignano Cancellarii Florentini*. Sequitur *expositio* Francisci Diaceti Florentini *Platonici in versus illos* Boetii *libro* iii. *de consolatione*. *Videlicet de creatione animæ ipsius mundi secundum opinionem, quæ est sumpta e* Timæo Platonis: tu triplicis mediam naturæ cuncta moventem &c. Porro *Bernardo Oricellario* inscribitur opus hac epistola. *Franciscus Diacetus Bernardo Oricellario* S. P. D. *Arduum profecto ac magni negotii opus per te a Fratre* Zenobio Acciajolo *nobis propositum est, & quod magnos alioqui viros sæpe anxios habuerit, habiturumque sit olim, quotiens in examen revocetur; non enim plebeja quædam minutula, quæ a nobis exiguntur, sed quæ in arcanorum Thesauris Pythagoricæ Platonicæque Sapientiæ reposita sint maximarum plena quæstionum, plena solutionum. Ego vero, mi* Bernarde, *non inficias eo parum absuisse, quin negligenter nobiscum (sic) egerim. Et nisi monita* Bindacci Recasoliensis *non minus officiosi, quam gravis amici me excitassent, certe aut coram de his disseruissem, aut leviter jejuneque delibassem. Deterrebat enim me tum rei magnitudo, plenioremque potioremque mentem postulantis, tum Epistolæ ipsius ingenium utpote ad hujusmodi aperienda enarrandaque ineptum. Nam videbar si agerem per epistolam, aut prolixitatis, aut obscuritatis crimen subiturus, quorum utrumque viro penitus non ineleganti vitio dandum est. Sed ubi me ipsum recepi, longe vicit gratia, & auctoritas vestra apud me; Quomodo enim vobis non satisfecerim, qui mihi nunquam satisfacio? Quid vobis a me non modo non impetratum sed dissimulatum aut velim, aut debeam, qui me totum jam pridem vobis dedi? Si me propositos nodos abunde esse solvendo arbitramini. &c. Ergo opere pretium fuerit imprimis declarare, quomodo anima rerum media, tri-*

Digitized by Google

triplexque sit; quo *pacto se ipsam cælumque moveat*, *cujusmodi vehicula*, *quæ sementis* (sic) *animarum*, *quibus expeditis obvia cuique facilisque erit*, *ut opinor*, *propositæ quæstionis intelligentia*.

Codex Chartaceus in 4. sæc. xvi. in quo multa sunt partim collecta partim descripta a *P. Johanne Baptista Braccceschi Ord. Præd.* In hoc Codice exstat inter alia Nicolai Agelii Buccinensis *de complexu partium orationis ad* Dominicum Comitem Buccinensem *Protonotarium*, *& scriptorem Apostolicum*: in hujus autem libelli calce habes *Andreæ Dactii* Tetrastichon, item *Alexii Lapaccini Florentini carmina* 14. in libelli hujus laudem. Sequitur Epistola *Francisci Zeffi Florentini ex Cafagiolano* idibus Augusti 1533. in qua de sua villa deque finitimis locis agit. In eodem volumine sunt inscriptiones quædam *Spoleti*, *Mevaniæ*, *Ravennæ*, *& Fulgineæ repertæ*. Tandem exhibentur Inscriptiones quædam in marmoribus & urnis sepulcrorum cum adnotationibus *Francisci Aligerii Dantis* III.

XV. Hactenus de Bibliothecæ *Marcianæ* Codicibus, quorum fortassis aliqui me fugerunt, alii diligentius, si per tempus licuisset, potuissent expendi. Augusto mense ad *Florentinam Carthusiam* excurrere placuit ab *Acciajuola* nobilissima gente erectam, atque locupletatam. Multas in domestico tabulario servant Monachi chartas. Aliquarum, quæ ad historiam sive profanam, sive sacram, sive etiam litterariam faciunt, indicem texui, quem heic subjicio, habita temporum ratione.

Instrumentum quo *Carolus* II. *Siciliæ* Rex *Philippum* filium suum *Taranti* Principem renunciat, terrasque illi complures, & castra donat *Adenulphi Aquinatis Comitis Acerrarum proditoris*. *Actum Aquis* . . . . 1294. iv. *Februarii* vii. *Indictionis Regnorum nostrorum anno decimo*.

Philippi nuper memorati Testamentum, quo *Robertum* primogenitum suum *Tarentini* Principatus hæredem instituit. a. 1352. *Regnante Domino nostro Roberto* &c. *Regnorum ejus anno* 23. *die* 25. *mensis Decembris* xv. *Indict. Neapoli*. Inter testes, qui Testamento subscribunt, reperi *Johannem de Penna* Physicæ Professorem, & *Guillelmum de Johanna* Juris Civilis professorem.

Terræ Prati statuta a *Florentina* Civitate a. 1353. probata.

Instrumentum fœderis, quod *Bartholomæus de Capua* Comes *Altevillæ*, & *Jacobus de Extandardo* nomine *Margaritæ Duratiæ* inierunt; anno 1385. *regnante Domino Nostro Domino Ludovico* II. *Dei gratia Jerusalem*, *ac Siciliæ Rege* ... *Regnorum ejus anno primo Februarii die* 20. *ejusdem octavæ Indictionis*. Testes inter reperio *Dominum Amicum Archiepiscopum Sanctæ Severinæ*.

Johannis xxiii. litteræ, quibus *Forolivienſi* Episcopo, & *dilectis Filiis* . . . *S. Petri de Cerreto*, ac . . . . *Sancti Andreæ de Candiculis* (Candegli) *Vulterranæ & Florentinæ diœcesis Monasteriorum Abbatibus* defert judicium de concessa *Benedicto de Bernardis de Forlivio Priore Prioratus S. Paterniani de Ferazano Camaldulensis Ordinis Bretoronensis Diœcesis* parochiali Ecclesia *B. Mariæ Adelmi dicti ordinis Vulterranæ Diœcesis* post obitum *Ludovici* Episcopi *Vulterrani*, qui illam a Pontifice obtinuerat, etsi *ab Heremo Camaldulensi Arretinæ Diœcesis dependebat*, *ac per Monachos dicti ordinis gubernari consueverant*. Datæ sunt hæ litteræ *Romæ apud S. Petrum* V. *Idus Junii Pontificatus Nostri anno* ii., anno scilicet 1411.

Litteræ *Joannis de Thomariis de Bononia* decretorum doctoris *universis & singulis Dominis Abbatibus* &c. Narrat in iis *primum quod Reverendissimus Ostiensis S. R. E. Cardinalis auctoritate Sacrosanctæ Generalis Synodi Constantiensis quamdam commissionis sive supplicationis cedulam ipsi præsentari fecit*. Deinde suum ad tribunal accersit *Hermannum de Cremizen & Hermannum de Ratingen*. *Datum & actum Constantiæ anno* 1417. *Indictione* x. *die vero Veneris* 16. *mensis Julii Apostolicae Sede vacante*.

Pii II. *Litteræ dilecto Filio Magistro Jacobo de Ammannatis* diœcesis *Lucanæ Secretario*, *Scriptori*, *& Familiari suo*, *quibus de sua mera liberalitate* concedit, ut

ut consequi possit *unum vel duo beneficium, seu beneficia Ecclesiasticum vel Ecclesiastica in Florentina, aut in Pistoriensi civitatibus. Datum Romæ apud S. Petrum* 1458. VIII. *Kal. Decembris Pontificatus Nostri anno* 1.

Anathematis sententia a Petro *de Vicentia Dei & Apostolicæ Sedis gratia Episcopo Cæsenatensis Diœcesis* lata a. 1500. 18. Julii in *Benedictum* quondam *Pigelli Fulci Portinari nobilem virum Civem & Mercatorem Florentinum*.

XVI. Verumtamen multo plures chartæ sunt apud Carthusianos *Florentinos*, quæ ad *Acciajolos* spectant. Eas indicabo, quæ majoris visæ sunt momenti.

Diploma, quo *Catharina Dei Gratia Imperatrix Constantinopolitana & Principissa Tarenti, ac Robertus eadem Gratia Romaniæ Despotus, Achajæ, & Tarenti Princeps . . . . ad supplicationem Nicolai de Azzarolis de Florentia Regii ciambellani, dilecti consiliarii, & Familiaris sui domestici* concedunt, *quod si dictum Nicolaum mori contingat, legitimis ex suo corpore liberis in pupillari ætate sistentibus masculinis*, Monasterio Carthusiæ *jam incæpto* cedant feudales reditus, ques in *Achajæ* Principatu habebat. *Datum* Neapoli 1338. 15. *Julii sextæ Indictionis*.

Clementis VI. litteræ ad *Nicolaum de Acciajolis*, quibus eum monet, ut ejus Nuncio *Johanni Brundusino* Archiepiscopo fidem habeat, quod spectat ad liberationem *Nobilium virorum natorum quondam Hugonis Comitis Avellini. Avinione Kal. Februarii anno* IX.

Ejusdem *Clementis* ad eumdem *Nicolaum* litteræ, quibus suadet, ut eidem Nuncio *Johanni* credat, quod pertinet ad fœdus inter *Ludovicum Siciliæ* Regem, & *Ludovicum* Regem *Hungariæ*. *Avinione* Idibus *Februarii* anno IX.

Clementis ejusdem litteræ, quibus eidem *Nicolao* commendat *Petrum Dominum de Sancto Marciale Militem Lemovicensis Diœcesis consanguineum* ejus, quem Regi *Ludovico* Nuncium destinaverat. *Avinione Idibus Februarii anno* X.

Donatos duos *Acciajuolos* hoc sæculum protulit, alterum qui a. 1317. *Prioribus Florentinæ* civitatis adcensebatur, atque ab *Johanne Villanio* historiarum *lib.* IX. *c.* 80. memoratur, alterum a. 1384. *Pisciæ* Vicarium, de quo agunt *Ferdinandus Leopoldus Migliore* in sua *Florentia illustrata* (p. 474.) & *Dominicus Mannius* XIII. *de sigillis* volumine (*p.* 90.) Ad alterutrum spectant epistolæ duæ, quæ sine anni nota in *Carthusiensi* tabulario exstant, ac verosimilius ad primum. Altera a Civitate *Sancti Miniatis* ad ipsum *Donatum* data est XXIV. *Junii* XII. *Indictione*, atque ea civitatem sex mensium intervallo reformaturus illuc accersitur. Altera *Donati* est, qui *Florentinos* monet, ab *Jacobo Caraccio Caroli* Regis Vicario accepisse se Castrum *S. Donati Arretini* agri.

Fortassis *Donati* hujus, quem primum fuisse conjeceram, filius fuit *Jacobus Donati Acciajuolii*, quem cum *Johanne Rucci Savini Nicolaus Acciajuoli* Procuratorem constituit a. 1351. ad Terram *Prati Florentinæ* Civitati donandam, quemadmodum sibi a *Ludovico* Rege, & Regina *Johanna* fuerat concessum. *Nicolai* Litteræ, quibus Procuratores illos instituit, exstant in eodem Tabulario, docentque, errasse *Casottium*, qui superiore anno 1350. *Florentinos Prati* dominationem consequutos fuisse adfirmavit in dissertatione edita Tomo 1. *Calogerianæ collectionis* (*pag.* 301.).

Sed *Innocentii* VI. cum primis litteræ *Nobili viro Nicolao de Acciajolis Comiti Melphiensi Magno Regni Siciliæ Senescallo* sunt indicandæ. Igitur *Avinione* III. Kal. Januarii anno Pontificatus 1. anno scilicet 1352. scripta ad eum epistola, ut apud Regem, Reginamque *Johannam* adlaboraret, rogat, quo suis illi studiis pergerent prosequi *Guillelmum Rogerii comitem Bellifortis Germanum, & Guillelmum Rogerii Vicecomitem Turennæ nepotem felicis recordationis Clementis Papæ* VI.

Octavo autem Idus Februarii anno item Pontificatus I. Christi 1353. *cum gratiæ quas . . . Ludovicus Rex Siciliæ illustris fecerat Ven. Fratri . . Guillelmo Archiepiscopo Braccarensi, & nobili viro . . Petro de S. Marciale Militi Lemovicensis Diœcesis . . . defectu debito caruissent pro eo quod Universitates Provinciæ se illarum*

K exe-

Digitized by Google

executioni *oppofuiffe* dicerentur, datis *Avinione* ad *Nicolaum* litteris eos illi commendat.

Eodem anno fexto Kalendas Junii ei fcripfit *apud villam Novam Avinionenfis Diœcefis*, ut a *Ludovico* Rege, ac Regina *Johanna* liberationem impetraret *Roberti Comitis Avellini*. Tertio porro Nonas Octobris Avinione ei commendavit *Taylarandum Epifcopum Albanenfem*.

Sequente anno 1354. anno fecundo Pontificatus III. Idus Maij, quum *apud Villam Novam* confifteret *Avinionenfis diœcefis*, gratulatus eft, quod ab fchifmate ad Regis *Ludovici*, ac Reginæ *Johannæ* obedientiam nobiles aliquot, & *Siciliæ* civitates tranfiiffent.

Anno tertio (a. fcilicet 1355.) nonis Maij epiftolam *Nicolao* fcripfit, qua eum ad tumultus adverfus Regem *Ludovicum*, & Reginam *Johannam* excitatos fapientia fua componendos hortabatur.

Abrumpenda eft *Innocentii* litterarum feries, ut Caroli IV. Imperatoris indicemus diploma, quo *Nicolaum Acciajolum*, ejufque hæredes *fui facri Lateranenfis Palatii & Aulæ Imperialis comites* creat, illifque facultatem largitur Notariorum toto late Romano Imperio inftituendorum. *Actum fuit Petrafanctæ 1355. octava Indictione quarto Nonas Junii Regnorum noftrorum anno IX. Imperii vero anno primo*.

Ad *Innocentii* recenfendas litteras redeo. Sub finem anni quincti, fcilicet anni 1357. duas ejus epiftolas invenio ad *Nicolaum*. Utraque *Avinione* data eft: altera quidem XVII. Kal. Januarii, qua illum monuit ut crederet, quidquid ejus nomine ipfi diceret *Bertrandus Archiepifcopus Salernitanus* fuper chriftianis, *de Principatus Achajæ partibus quos infidelis Turcorum furor .... indefinenter excruciat*. Altera illi commendat *Reginaldum de Lupercbato Cantorem Ecclefiæ Antifiodorenfis*, quem negociorum cauffa ad Regem *Ludovicum*, & Reginam *Johannam* mittebat.

Duas quoque anno VI. Pontificatus, noftræque æræ 1358. litteras *Innocentius Nicolao* mifit. Ut de prima dicam, erat *Nicolaus exequutor ultimæ voluntatis* B. M. *Johannis Archiepifcopi Neapolitani*. Scribit igitur Pontifex *Avinione* IV. Idus Februarii, ut *Francifco* Tituli *S. Marci Exequutori ultimæ voluntatis* B. M. *Anibaldi Epifcopi Tufculani* procuret *nonnulla jocalia vafa argentea, res, & bona, quæ ad dictum Epifcopum Tufculanum pertinebant*, quæque *Johannes Neapolitanus* Archiepifcopus juffu Pontificis habuerat *a Johanne de Leodio*. Secundam *Innocentius* dedit ad *Nicolaum* epiftolam *Avinione* XIII. Kal. Martii difcordiarum cauffa, quæ *inter Ludovicum Regem Siciliæ, & Nobilem virum Ludovicum de Duratio* verrebantur; eum itaque hortatur, ut illas componat, & *Bertrandum* Epifcopum *Montis Albani*, quem illuc propterea mittebat, opera fua adjuvaret.

Anno 1358. Pontificatus fui anno VII. *Avinione* III. *Kalendas* Maij idem *Innocentius Nicolao* commendat, ut *cum venerabilis Bartholomeus Epifcopus Theatinus quafdam domos & terras, quæ fuerant quondam Francifci de Turre* Civis *Theatini olim per B.* M. *Guilielmum tunc Epifcopum Theatinum præfati Epifcopi prædecefforem de labe pravitatis hæreticæ auctoritate Apoftolica condemnati jufto titulo pro fe, & fua Theatina Ecclefia poffideret pacifice, & quiete, illifque fuiffet fpoliatus, reddi eas illi juberet*.

Ultima, quam reperio, *Innocentii* VI. epiftola ad *Nicolaum apud Villam Novam Avinionenfis Diœcefeos* miffa eft *Nonis Augufti* anno VII. eodem fcilicet anno 1358. Hortatur illa Pontifex *Nicolaum*, ut bellum in Turcas gerere ftrenue pergat.

Carolus III. *Siciliæ* Rex fcriptis *Neapoli* litteris a. 1382. 19. Decembris *Guiluccio de Mari de Neapoli Juftitiario Angeli Acciajuoli Rapollani* Epifcopi precibus mandat, ut *Rapollani* Epifcopatus bona ab omni, quam ipfe intulerat moleftia, adfereret.

Nicolaus Tituli *S. Cyriaci* S. R. E. Presbyter Cardinalis Sacri Collegii Reverendiffimorum Patrum Dominorum S. R. E. Cardinalium Camerarius litteris *in Caftro Luceriæ Salernitanæ* Diœcefeos 1384. *Indictione* VII. 14. *Menfis Augufti datis*

Digitized by Google

tis absolvit D. *Angelum de Azzarolis Dei Gratia Episcopum Florentinum ab excommunicationis sententia, quam incurrit propter moram solutionis communis, & minuti servitiorum dicto collegio, a reatu perjurii, & aliis pœnis, secum super irregularitate, si quam propterea incurrit, dispensans* &c.

Anno 1385. misit *Urbanus* VI. *ad Priores Artium, vexilliferum Justitiæ, consilium, & commune Civitatis Florentiæ ven. . . Bartholomeum Archiepiscopum Cretensem super certis ex sua parte, & circumspectioni* Angeli S. R. E. *Presbyteri Cardinalis* (de Acciajuolis) *referendis & de intentione sua plenarie informatum*; commendavit autem illum eidem *Angelo* Cardinali epistola, quam dedit *in portu Sancti Stephani Suanensis Diœcesis* XVII. *Kal. Octobris Pontificatus sui anno* VIII. Eidem *Angelo Titulo S. Laurentii in Damaso Presbytero Cardinali Bonifacius* IX. *secundo* Kal. *Septembris Pontificatus sui anno* III. facultatem per litteras *dedit* ut confessarium, a quo ab omnibus peccatis in mortis articulo absolveretur, sibi eligeret; Anno vero 1397. *secundo nonas Decembris Pontificatus* anno IX. diplomate edito eidem *Angelo* solutionem remisit, quam Beneficiorum caussa Apostolicæ Cameræ debebat.

Atque de *Carthusiensi* Archivo hæc hactenus.

CAPUT III.

Auctor Regium Lepidi a. CIↃIↃCCLIV. *proficiscitur. Archiva principis templi, Ædis S. Prosperi, & Benedictinorum ab eo lustrata. Bibliotheca Minorum Observantium, & codices aliquot ibi inspecti. Inscriptionum a Ferrarinio collectarum MS. Codex apud PP. Carmelitas. Alia in privatis ædibus adnotata.*

I. UT verni jejunii tempus appropinquavit, iter *Florentia Regium Lepidi* adripui, eo enim vocabat me concionum caussa humanissimus æque ac generis nobilitate, ac virtutum omnium, quæ Episcopum decent, splendore conspicuus *Regiensium* Pontifex *Castelvitreus* Mutinensis. Quum primum autem ad eam urbem adcessi, quæ & antiquitate præstat, & elegantia, cum iis hominibus agendum mihi esse intellexi, qui advenas omni officiorum genere cumulare certant. Est ibi in ceteris litterarius cœtus, quem *hippocondriacorum* appellant, illustris sane cum ob virorum, qui in illo connumerantur, præstantiam, tum ob egregia, quæ in eo exhibentur, doctrinarum omnium specimina. Quibus me humanitatis omnis officiis ornarint docti ejus conventus viri, in *historia litteraria Italiæ* docui non sine grati animi significatione. Nunc illud dicendum, ex illis aliquot, *Achillem* cum primis comitem *Crispium*, ejusque fratrem pereruditum Canonicum *Franciscum* nuper heu! nobis morte præreptum, Canonicum *Josephum Ritornium*, Abbatem *Regis*, qui tum nobilissimo Urbis Gubernatori *Mario* Marchioni erat a secretis, in lustrandis patriæ antiquitatibus maximo mihi fuisse præsidio. Eorum quippe auctoritate, officiisque factum est, ut præcipua Urbis Archiva, ac Bibliothecas illustriores adire mihi liceret, & quæ ibi notatu digna reperissem, in adversaria referre. Enimvero quum Canonicorum principis templi archivum libuit mihi lustrare (ab hoc enim exordiri placet) adfuit mihi socius, *Crispii* præsertim *Achillis* rogatu, patriorum monumentorum peritissimus D. *Bartholomæus Prosper de Camillinis*, a quo etiam *Regiensium* Episcoporum adcuratam *chronotaxim* nuper habueramus.

II. Incredibilis porro ibi latet veterum chartarum congeries, quæ si in adspectum hominum, lucemque prodiret, maxima sane Italicæ historiæ adcessio fieret. Paucas heic percensebo. In arcula prima (in plures enim arculas tributum illud archivum reperi) num. 105. charta exstat, qua anno MLXXIV. X. *die mense Augusto Indictione* XII. *convenit inter Domnus Gandulfus Episcopus Vir Venerabilis Sanctæ Regiensis*

 Eccle-

Ecclesie, *nec non inter Martinus Presbyter* &c. In arcula secunda num. 184. donationis instrumentum reperi *regnante Domno Carolo Rex in Italia anno* 11. *die* IV. *Mense Martii Indictione* XIV. (anno scilicet 881.), cui subscribit *Paulus* (fuit is Regiensis Episcopus ab anno DCCCLXXVIII.) *per misericordiam Dei humilis Episcopus*. Anni DCCCXCVIII. instrumentum *commutationis* a Mauro *Scavino* scriptum suppeditavit Arcula quarta num. 565. Ejus hæ sunt notæ chronicæ: *Lambertus divina ordinante providentia Imperator Augustus anno Imperii ejus* V. *die* II. *mense Martii Indictione* 1. Multo antiquius diploma est in arcula sexta contentum num. 807. Dedit illud *Carolus gratia Dei Rex Francorum*, *& Langobardorum*, *ac Patricius Romanorum* anno DCCLXXXI., seu, quemadmodum in eo legitur, *in mense Junii die* VIII. *in anno tertio decimo*, *& septimo*. *Actum* est autem *Papia Civitate in Dei nomine feliciter*. Uno post anno datum est aliud Caroli Diploma: *Solet Imperialis Majestas*. Exstat in arcula septima num. 1224. Sed integram chartam libet adferre ex eadem arcula septima num. 1074., ea enim illustrantur, quæ vir de Italicis antiquitatibus optime meritus *Muratorius* tradidit *T.* 1. *ant. Italic. Dissert.* XV.

„ In nomine Sancte, & individue Trinitatis anno ab Incarnacione ejusdem „ MCXLVIII. de mense Junii indictione XI. Tibi *Tse* Filie condominice de *Fele-* „ *garia* ancille juris nostri ego quidem in Dei nomine defensor filius quondam „ *Guidonis de Vacareza*, qui professus sum ex nacione mea lege vivere *Longo-* „ *bardorum* Dominus & benefactor tui, propterea dixi, quod ad meritum anime „ mee, meorumque parentum pertinere potest, necesse est mihi semper illud „ agere, unde in hoc & in futuro seculo plenam & maximam apud omnipo- „ tentem Dominum possim consequi mercedem; ideoque ego jam dictus defen- „ sor statuo te *Tsam* ancillam juris mei & amodo a presenti die in an- „ tea sis libera, & absoluta ab omni vinculo servitutis, fulfreal, & amon factus „ sum, vitam semper bene, & integram deducas ingenuitatem, & ubi a pre- „ senti de quattuor viis ambulare, aut cum quo abitare volueris, liberam atque „ firmissimam in omnibus habeas potestatem, & congruam libertatem, ut dixi „ juxta legem pro anime mee, & parentum meorum mercede, & neque a me „ neque ab heredibus meis ullam non habeas reprehensionem, nec conditionem „ servitutis, set tu in perpetuum & omnem agnicionem, & procreacionem tu- „ am, si abueris, in plena, & integra maneat libertate, Sicut illi, qui in qua- „ druvio in quartam manum traditi & amon facti sunt, vel sicut illi qui per „ manum Sacerdotis circa sacrum altare ad liberos dimittendos deducti sunt, „ concessumque sit tibi ad gratiam tue libertatis omne tuum conquestum pecu- „ liare vero tam quod nunc habes, aut in antea acquirere potueris, ut facias „ exinde a presenti die tu & heredes tui, aut cui vos dederitis jure proprietario „ nomine, quicquid volueritis sine omni mea & heredum meorum contradictio- „ ne pro anime mee & parentum meorum mercede, & nec liceat mihi ullo „ tempore aliter velle, quod volui, sed quod a me semel factum est, inconvul- „ sum & inviolabile conservare promitto cum stipulacione subnixa. Actum Re- „ gii feliciter.

„ Signum manus predicti defensoris, qui hanc cartam libertatis fieri & scri- „ bere rogavit, sicut supra legitur.

„ Rogati testes *Guirisius de Grisso*, *Sigifredus*, *& Johannes de Fellegaria*, *Ge-* „ *rardus*, *Cristofolus*, *Maletalcatus*, *Eustacius*, *Bernardus de Vacareza*, *Aginus*.

„ Ego *Aimericus* Notarius Sacri Palacij rogatus interfui, scripsi, complevi, „ ac dedi.

III. Plura ut ex archivo Basilicæ *S. Prosperi* describerem, *Francisci* Canonici *Crispii* τῶ μακαρίτου fecisset humanitas; verum Comes *Achilles* ejus frater quum me concionum laboribus fessum, ac multis distentum litterariis curis conspiceret, aliquot a *Francisco* sibi concessa illius archivi monumenta ipsemet exarare voluit. En igitur

tur quatuor veteres ejus archivi chartas, quales ab egregio viro accepi. Prima *Sigefredi* Regiensis Episcopi Constitutiones quasdam exhibet nulla anni nota distinctas, quum tamen ille *Regiensi* Ecclesiæ præfuerit ab anno MXXXII. ad MXLI. de earum tempore satis constare potest. Duorum *Regiensium* item Episcoporum quæ duæ sequuntur chartæ, donationes suppeditant. Quarta sententiam quamdam præbet latam ab *Opizone de Lavania*, ex qua ritus etiam aliquis in celebrandis Sabbati Sancti officiis eruitur.

I.

„ In nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis -- *Sigefredus* divina ordinante „ providentia Episcopus. Constitutio ista quam coram totius Episcopatus fratribus „ in Synodo facimus firma, & stabilis, & inconvulsa permanere debet. Propterea vestrorum præsentiam expectavimus Regiensis Ecclesia a suis prepositis „ dilacerata, & pene prostrata, & quasi ad nihilum redacta. Cotidie lacrimabi„ li voce exclamat. Quam sui fideles sibique famulantes consona voce assidue „ prosecuntur, & ne omnino absorbeietur nostram sepissime adierunt paternita„ tem. Unde graviter comoti, acriterque stimulati, illorum incomodum quasi „ nostrum paterno compatientes affectu, Sanctæ Dei genetricis Ecclesiæ, Sanctique *Michabelis*, atque Beati *Prosperi* præpositos vestra auctoritate ex parte „ Dei patris omnipotentis, & Filii, & Spiritus Sancti, & supradictorum seu „ cæterorum Sanctorum excomunicamus, & anathematizamus. Si de rebus e„ jusdem Ecclesiæ, videlicet Sanctæ *Mariæ*, & Sancti *Michabelis* scriptum abs„ que consensu Archipresbiteri simul cum tribus presbiteris, & Archidiaconi cum „ tribus Diaconibus si in eadem Ecclesia tunc fuerint. Et etiam cum tribus „ subdiaconibus, & cum ipso de cujus parte fuerit. Similiter, & Sancti *Prospe„ ri*, si de rebus ipsius Ecclesiæ absque consensu duorum presbiterorum, & Dia„ conorum ejusdem Ecclesiæ, & illius de cujus parte fuerit, deinceps in antea „ fecerint. Et insuper ccc. solidos componant. Medietatem ejusdem sedis anti„ stiti. Et medietatem injuriam sustinenti.

„ *Sigefredus* Dei nutu Episcopus huic institutioni a se cum auctoritate tutius „ Episcopatus fratrum in Sinodo factæ subscripsit, & libenter confirmavit.

„ *Heicardus* Archipresbiter subscripsit.) *Bernardus* Archidiaconorum minimus subscripsit.
„ *Dominicus* Presbiter Magister Scolarum subscripsit.) *Sigefredus* Diaconus subscripsit.
„ Ego *Adam* presbiter subscripsi.
„ Ego *Adelbertus* presbiter subscripsi.
„ Ego *Adelbertus* presbiter subscripsi.
„ Ego *Teuzo* presbiter subscripsi.
„ Ego *Gregorius* presbiter & custos subscripsi.
„ *Ingo* presbiter subscripsit —— *Dominicus* Diaconus subscripsit.
„ *Adam* Diaconus subscripsit.

Johan-

Digitized by Google

" *Johannes* subdiaconus hujus institutionis scriptor, & confirmator existunt.

" Ego *Frotgerius* Archipresbiter subscripsi — Ego *Resfanus* Archipresbiter subscripsi.
" Ego *Johannes* Archipresbiter subscripsi.
" Ego *Livaldus* Archipresbiter subscripsi.

II.

" N nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis. *Albertus* " Dei largiente gratia Sanctæ *Regiensis* Ecclesiæ Episcopus provisor licet indignus erumpnosæ vitæ discrimina considerare oportet, dum sumus in via quatenus ammissis temporalibus comodis vita comite non privemur æternis. Sepissime enim dum his utimur, ab inprovisa morte rapimur, & tunc hactenus vagantes sero cupimus querere, quod obstantibus culpis non meremur acipere. Ac per hoc accepta Ecclesiastici regiminis cura decet Episcopalem diligentiam sic erga subditas Ecclesias & Clericos vigilanti animo gerere, ut de bono in melius juvante Deo proficiant. Et clerici " divinis ufficiis promptius intempti Ecclesiæ nostræ nobisque fideliores existant, " unde congruum satisque conveniens nobis apparuit, ut interventu Domni Graciani carissimi Fratris nostri, Canonici, & Prepositi Canonicorum Sancti *Prosperi* ejusdem Ecclesiæ necessitati subvenientes. omnem decimam de domnicato " nostri Episcopatus de .... pratis, & vineis quæ jacent in *Suzaria*, " & in *Nove*, & in *Masenzatico*, & in *Regio* & in *Albineto*, & si forte domnicatum Episcopi in aliquo loco se ampliaverit decima similiter ad mensam, & " ad comunem utilitatem Canonicorum fratrum nostrorum præsentium, ac futurorum Sancti *Prosperi* Ecclesiæ famulantium nos largiendo, sicuti predecessores nostri largiti sunt a tempore Domini *Teuzonis* Episcopi beatæ memoriæ " usque ad præsens tempus. Nos eamdem decimam damus, & in perpetuum " confirmamus preterea omnes alias decimas, quas Canonica Sancti *Prosperi* habet, & tenet infra omnia sua confinia, nec non & Ecclesias verbi gratia sicut " est capella Sancti *Faustini*, & Ecclesia Sancti *Stevani*, quæ est sita in *Burgo*, " & Capella Sancti *Martini de Vinea* passiva, & Ecclesia S. *Mauricii*, & Ecclesia Sancti *Martini* de *Pinezo*, & Ecclesia *S. Dalmacii de Siffo*, & " Ecclesia Sanctæ *Justinæ* de *Arzene*, & Ecclesia Sancti *Johannis* de *Corrigia*, " & Plebs *de Baniolo* cum omnibus suis pertinentiis, & tercia pars plebis *Nuvellariæ*, & Sancta *Maria de Cella*, quæ est sita in plebe *Arolæ*, & tercia pars " plebis Sancti *Stevani*, cum tercia parte curiæ & tercia pars candelarum mortuorum; & tercia pars palafreni quod datur in receptione Episcopi, & in " consecratione Ecclesiarum secundum vestram consuetudinem interesse debetis, " & in Natale Domini, & in ressurectione Domini, si Episcopus adest ad missam majorem interesse debetis, & in refectione, & de familia nostræ Ecclesiæ

,, ſiæ ſi quis illorum de Poſſeſſione ſua aliquid judicare voluerit. & ....
,, damus & hæc omnia ſupradicta prænominatæ Eccleſiæ perpetualiter confir-
,, mamus, ea ratione, ut prædicti fratres ad comunem .... menſam ſem-
,, per a modo ea quæ ſupra leguntur retineant, & poſſideant ſine omni noſtra,
,, ſeu etiam ſucceſſorum noſtrorum contradictione, vel diminutione, nec liceat
,, unquam alicui fratrum vendere donare aut aliquo modo comutare, ſeu a pro-
,, poſito officio alienare, ſed ſicut ſuperius dictum eſt ad menſam fratrum reſer-
,, vent & teneant. Quod ſiquis divinum poſt tergum deiciens timorem hanc no-
,, ſtræ inſtitutionis vel confirmationis paginam frangere temptaverit maledictio-
,, nem Dei patris omnipotentis, & Filii & Spiritus Sancti habeat, & cum Juda
,, traditore dampnatus eternis ignibus maneat cruciandus, & inſuper ſciat ſe
,, compoſiturum penam argenti denariorum Lucenſium lib. XL. medietatem quæ
,, dicto Epiſcopo, & medietatem prælibatæ Eccleſiæ, quod ut verius credatur
,, firmiuſque a nobis noſtriſque ſucceſſoribus obſervetur, & nos propria manu fir-
,, mavimus, & teſtibus roborandum attulimus.

,, Ego *Alberius* Regenſis Epiſcopus licet indignus ſubſcripſi.

,, Ego *Gandulfus* Archipresbiter ſubſcripſi.

,, Ego *Albertus* Præpoſitus Reginus ſubſcripſi.

,, Ego Donnus *Gandulfus* ejuſdem Donni
,, Epiſcopi Capelanus ſubſcripſi.

,, Actum *Regii* in manu Donni *Graciani* ſuperius deſcripti feliciter Anno Do-
,, minicæ Incarnationis milleſimo centeſimo XL. nono de menſe Auguſti indi-
,, ctione XII. & in præſencia Archipresbiteri *Regenſis*, & Alberti *Prioris* Sancti
,, *Geminiani*, & *Gandulphi* Capellani, & *Enrici* Medici.

,, Rogati teſtes interfuerunt *Petrus Turgidus*, *Eleazarus* Filius *Attonis*
,, *adegerii*, *Sigifredus de Nove* ejus frater.

,, Ego *Aimericus* Notarius Sacri Palacii rogatus interfui, & ſcripſi.
,, com plevi. ac de di.

Digitized by Google

I I I.

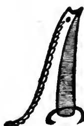
„ In Dei nomine Anno ejus millesimo centesimo octuagesimo „ IIII. die tercio intrante mense Sebtembris indictione se„cunda. *Albriconus* Dei gracia Sancte *Regiensis* Ecclesie Epi„scopus licet indignus dilectis fratribus canonicis deservien„tibus Sancto Prospero tam presentibus, quam futuris cano„nice substituendis. In perpetuum erumpnose hujus vite di„scrimina considerare oportet dum sumus in via, quatenus „amissis comodis temporalibus vita comite non privemur e„ternis. Sepissime enim dum his utimur ab improvisa mor„te rapimur, & tunc vagantes sero cupimus querere quod obstantibus culpis non „meremur accipere. Ac per hoc accepta Ecclesiastici regiminis cura, decet „Episcopalem diligentiam sic erga subditas Ecclesias, & Clericos vigilanti ani„mo gerere, ut de bono in melius juvante Deo proficiant, & Clerici Divinis „officiis promptius intenti devociores nobis, & fideliores existant. Quia ergo „dignum nobis videtur, & consentaneum rationi comodis vestris, & utilitati„bus libenter annuimus, & integram decimam totius nostri donnicatus, vide„licet de *Regio*, de *Querzola*, de *Cella*, de *Albinsto*, de *Massenzatico*, de *Novis*, „de *Suzaria*, & de aliis locis, qui se nobis, vel nostris successoribus aliquo modo „ampliaverit sicut predecessores nostri a tempore felicis memorie domni *Teuzonis* „Episcopi usque ad presens tempus largiti sunt, eorum vestigiis inherentes vobis, & „Ecclesie concedimus, largimur, & in perpetuum confirmamus, salvis anterioribus „cujuscunque rationibus antiquis, offersiones etiam, & venditiones, & juditia, que„cumque a famulis Episcopii Sancti *Prosperi*, seu a Vassallis, quibus omnibus inde „licentiam damus vobis facta sunt vel fuerint, omnesque possessiones, consuetudines, „honores, & jura, que juste habetis, & possidetis, nec non & Ecclesias cum suis „pertinentiis omnibus, videlicet capellam Sancti *Faustini* de Castro *Regii*, Capellam „Sancti *Stevani* prope Civitatem in Burgo sitam, Capellam Sancti *Martini* de *vinea* „*passiva*, Capellam Sancti *Apolinaris* in Porta *Bernonis*, Capellam S. *Mauricii*, Capel„lam Sancti *Alberti de Vicodisbrigato*, Capellam Sancti *Martini de Pinezo*, Capellam „Sancti *Dalmacii* de *Sisso*, Capellam S. *Justine* de *Arzene*, Capellam Sancte *Marie* de „*Cella* in *Arolis*, Plebem de *Baniolo* cum Capellis & pertinenciis suis, terciam par„tem plebis de *Nuvelaria* cum Capellis, & pertinenciis suis, terciam partem Plebis „Sancti *Stevani* cum Capellis & pertinenciis suis, & terciam partem totius Civitatis, „terciam partem candelarum mortuorum, terciam partem oblationum, & conse„crationum salva eorum de comuni parte que capelle nostre deserviunt. Electionem „quoque Episcopi, & subscriptionem in cartis nostris cum Canonicis Sancte Marie se„cundum consuetudinem vestram, & omnia supradicta vobis & Ecclesie concedimus, „& confirmamus. Volumus etiam ut in Natale Domini, & Resurrectione, si Episcopus „adest ad maiorem Missam esse debeatis, & in refectione cum eo, decernimus ergo „ut nulli unquam liceat prefatam decimam vel possessiones vendere, donare, vel ali„quo modo alienare, sed ad utilitatem supradicte Ecclesie & fratrum reservent, & „teneant. Si quis autem divinum post tergum deiciens timorem hanc nostre institu„tionis, & confirmationis paginam sciens infringere temptaverit nisi .... suum „post terciam comonicionem digna satisfactione emendaverit, maledicionem Dei „patris omnipotentis, & Beati *Prosperi* Cristi confessoris incurrat, & in extremo e„xamine divine ultioni subiaceat. Cunctis autem eidem jura servantibus sit pax Do„mini nostri Jesu Cristi, quatenus & hic fructum bone actionis percipiant, & apud „districtum judicem premia eterne pacis inveniant Amen. Quod ut verius credatur „ab omnibus, firmiusque a nobis nostrisque successoribus observetur, & nos propria

ma-

Digitized by Google

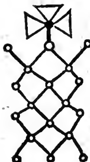
„ manu firmavimus, & testibus roborandum attulimus, & sigillo nostro jussimus in-
„ signiri. Actum in Camera Sancti *Prosperi* feliciter.

„ Rogati testes interfuerunt presbiter *Benedictus Carzolus*
„ diaconus, *Guido Bernardi* subdiaconus, *Guido*
„ *de Morrixolo* judex, *Opicinus*.

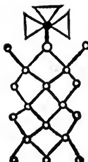
„ Ego *Aimericus* Notarius Sacri Palacii rogatus interfui, & hoc
„ scripsi, com ple vi. ac de di.

IV.

„ In nomine Domini. Nos *Opizo de Lavania* subdiaconus Domi-
„ ni Papæ, & Magister *Johannes Pergamensis* cognitores causæ
„ ex comissione Domini Papæ —— *Celestini*, que vertebatur in-
„ ter *Albertum* sindicum prepositi, & Canonicorum Majoris Ec-
„ clesie de *Regio* nomine ipsius Ecclesie, & *Gerardum* preposi-
„ tum Sancti *Prosperi* ejusdem Ecclesie nomine que talis erat.
„ Petebat namque predictus prepositus sue Ecclesie nomine ne
„ Canonici majoris Ecclesie prohiberent Canonicos Sancti Pro-
„ speri possessionem, vel quasi possessionem tenendi virgam pa-
„ storalem in tercia parte officii Sabati Sancti, quam dicebant
„ se consuevisse facere in Sabato Sancto in majori Ecclesia. &
„ contra predictus *Albertus* respondebat nomine majoris Ecclesie
„ quod non possessionem vel quasi possessionem predicte virge
„ in parte predicti officii predicto preposito impediebat, & di-
„ cebat quod prepositus vel Clerici Sancti *Prosperi* predictam virgam in parte
„ predicti officii nunquam tenere consueverunt, visis & auditis alegationibus
„ & utriusque partis attestationibus & diligenter inspectis, & habito con-
„ silio multorum prudentium virorum predictum *Albertum* nomine majoris
„ Ecclesie, sindicus cujus erat, condempnamus, ne prepositum seu Ca-
„ nonicos Beati *Prosperi* prohibebat, vel inquietet possessionem vel quasi pos-
„ sessionem tenendi virgam pastoralem in tercia parte officii Sabati Sancti,
„ quam sunt soliti facere in majori Ecclesia, salva conservatione proprieta-
„ tis utriusque Ecclesie.

„ Lata est hec sententia in Ecclesia Beati *Johannis Baptiste* coram *Henrico*
„ *Alberti Radaldi*, Domno *Columbo*, *Jacobino* Notario, *Gandulfino de Carpineto*,
„ Magistro *Alberto* . . . . & presbitero *Bigname* MCXCII.
„ prima die intrante mense Julii indictione . . . . (decima).

„ Ego *Ricardus* Notarius Palatinus rogatus interfui, audivi, „ & scripsi &c.

IV. Adii etiam Patrum Benedictinorum archivum; verum quæ alicujus sunt momenti instrumenta, ea Cl. P. *Affarosius* jam ediderat in ejus monasterii historia. Memini tamen in arcula V. chartam exstare *Hugonis Parmensis* Episcopi nescio quæ Episcopatus sui prædia *Azzoni* filio quondam *Everardi* libellario, ut vocant, jure tradentis, *anno imperii Conradi* VI. *octavo Kal. Octubris Indictione prima*, anno scilicet MXXXIII. In arcula porro XIV. chartam inspexi, qua *Berta* Monialium *S. Juliæ* Brixianæ Urbis bona quædam sui Monasterii commutabat *Otto gracia Dei Imperator Augustus anno* Imperii *ejus undecimo* X. *Kal. Augustus Indictione* VI. Neque inutile fortassis fuerit chartam aliam memorasse, quæ in arcula V. continetur. Donatio est bonorum, & Capellæ *S. Mariæ in Turricella*. Hoc ejus initium. *In nomine Domini Nostri Jesu Christi regnante Domnus Berengarius Rex anno Regni ejus in Dei nomine* XIII. *mense Zenoario Indictione secunda* (anno scilicet DCCCCXCIX.) *Domino Santissimo, & cum omni veneracione nominando Ecclesia Beati Sancti Prosperi Confessoris Caput Episcopato Sancte Regiensis Ecclesie, ubi nunc presenti tempore Domnus Petrus Venerabilis Episcopus preesse videtur. Igitur ego in Dei nomine Adelmanno Scavinus Mantuanense, qui abitare visus sum in villa, que dicitur Burnega* &c. Non renuit Episcopus; immo post *Adelmanni* donationem *Manifesta*, inquit, *causa esse videtur* (accipiendi) *mihi Petroni Episcopus Sancte Regiensis Ecclesie*.

V. Præcipua Urbis Bibliotheca ea est, quam PP. *Minores Observantes S. Spiritus* servant. Codices in illa exstant aliquot manuscripti. In his *Guidi Pancirolii* V. Cl. *Historiarum Regii Lepidi* libri VIII., atque in *Tertulliani* opera omnia commentarii tribus tomis comprehensi, quorum singuli duas in partes tribuuntur. Absolvit illos Pancirolius anno MDLXXIV. Alii sunt I. *Istoria dello scisma d' Inghilterra tradotta dal Sandero, trasportata dall' Inglese in Francese dal Sig. di Macroix Canonico di Rhems, stampata in Lione di Francia da Giambattista Guillelmino l' anno* 1685. *e trasportata dal Francese in Italiano da Pisaro Inoppio Tonante*, a *Petro* nempe *Antonio Capponio Regiensi* fol. II. *Dominici Toschi* Cardinalis Mss. sacro-profana, quæ inter, Novum Testamentum adnotationibus inspersum, & Vitæ Imperatorum ab *Julio Cæsare* ad *Maximilianum* fol. III. Gualfridi Angli *Ironicon in aulam Romanam*, cujus initium

Pastor Apostolicus de cardine solis ad undas
æquoris occidui, quem timet omne solum.

Codex est in fol. scriptus, ut in calce legitur, *per me Fulchonettum Coglionem die jovis* 29. *Maii in festo Sanguinis Christi* 1404. IV. Codex chartaceus sæculi XV. in quo Græci libelli duo *Athenagoræ, de Resurrectione mortuorum* alter, alter inscriptus *legatio pro Christianis ad Imperatores* M. *Aurelium, & Aurelium Commodum Armeniacos, Sarmaticos* &c. *Justini* item ad Zenam, & *Serenum fratres*, ac *Tatiani* πρὸς ἕλληνας. V. *Discorso del Sig.* Antonio Carlo Moscheni Anconitano

(multa

Digitized by Google

(multa exſtant hujus opera typis excuſa) *ſopra la ſpiegazione d' una medaglia di* Cajo Coſſutio Maridiano *intagliata da* Fulvio Orſino *nella Famiglia* Coſſutia, *e replicata nella Famiglia* Giulia *con tre lettere all' Arcbidiacono* Girolamo Toſchi *di Reggio, che allora era ſegretario, e primo introduttore dell' Accademia Fiſicomattematica di Monſ.* Ciampino. Prima ex his epiſtolis annum quo ſcripta eſt, minime præ ſe fert; altera data fuit XI. Kalendas Februarii anno 1678., tertia quarto eidus Februarias ejuſdem anni.

VI. Sed in eadem hac Bibliotheca exſtat veterum, recentiumque Regienſis Urbis monumentorum Codex fol. in quo paullo diutius immorabimur. Hoc ille titulo prænotatur: D. O. M. *la curioſa raccolta delle coſe piu antiche di* Reggio, *che gia tenevano appreſſo di ſe i Noſtri Maggiori con l' aggiunta d' alcune altre trovate da' moderni: da* Giulio Borzani Reggiano *in queſta nova Cronica riportate, & ſcritte dal principio dell' anno* 1655. In operis porro fronte proſtat Borzanii effigies cum hac epigraphe: *Regnantibus Sereniſſimis Principibus* Raynaldo *Cardinali* Eſtenſi *Epiſcopo Regii, & Principe, &* Franciſco *ejus fratre Duce Mutinæ, Regii* &c. Julius Borzanus *Regienſis filius* Nicolai Borzani *autor fuit hujus libri, & quæ extat ſuimet, effigiem manu propria deliniavit Kalendis Aprilis* MDCLV. Antiquas, quæ in hoc Codice continentur, Inſcriptiones cum *Gruterianis*, & *Muratorianis* contuli, aliquot etiam cum ipſis marmoribus. Eas heic reddo, quas vel apud *Gruterum*, & *Muratorium* reperire mihi non licuit, vel paullo aliter ab illis exhiberi animadverti.

I.

SIBI. PETTIA. C. L. ET
C. PETTIO. C. L. PYLADI. PATRO
C. CLODIO. C. L. ANTIOCHO MM
ET. PETTIAE. Ɔ. L. SPERATAE
IN. FRO. P. XII
ET. M. PETTIAE
Ɐ. PEIAE. Ɔ. L. SICE
IN. AGR. P. XV.

Muratorius hanc inſcriptionem refert p. ıↃCCCCLXX. 3., ſed litterarum compendia in *Patroni* nomine, & *Antiochi* omittit. Addit in tertia linea litteram O nomini MRM, quod *marmorarium* ſignificat, ac tandem *Suæ* legit in extrema linea pro *Sice*, quod etiam habet marmor in villa S. *Mauritii* apud heredes *Octavii* Comitis *Malagutii* a me inſpectum.

II.

In eadem Malagutiorum villa ex codice, & marmore.

SEPTIMIVS
Ɔ. L. NICEPOR
SEPTIMIA
SP. F. QVINT.

Gruterus QVINTA. p. 954. 5.

III.

III.

Ibidem.

QVINCTAE NONIAE
RVFAE. ET
NONIAE. Q. F. QVINTVLAE

Gruterus p. 882. 5. QVINCTVLAE.

IV.

Olim apud Ecclesiam S. Prosperi Arcis, nunc apud Marchiones Taccolios ex Codice (p. 14.) & marmore.

D. M.

C. METELLO. C. F.
CONSTANTI. VETER. AVG.
ET AEBVTIAE M. F. PRISCILLAE MATRI
ET. C. METELLIO C. F. FLORINO FRATRI

MIL. COH.	XII. VRB
QVI VIXIT	ANN. XXII.
DIEBVS	XIII. ET
VIBIO	EVPHEMO
METELLI	FLORVS
ET FLORE	NTINVS
PAREN	TIBVS
B	M

Gruterus p. 553. 5. in secunda linea habet C. METELLIO; deinde Cohortis XII. numerum nulla linea inscriptum exhibet.

V.

In claustro majore Monachorum Camaldulensium S. Petri.

C. DECIMIO. C. L. PHILARGYRO. PATRI
DECIMIAE. C. L. SVRISCAE MATRI
C. DECIMIO. C. F. BASSO. FRATRI. APOLLINARI
C. DECIMIVS. C. L. PHILARGYRIO. SIBI. ET
SVIS. V. P.

Gruterus p. 952. 5. omittit singulariam P.; non integrum praeterea habet C. Decimii nomen in ea, quae extremam proxime antecedit, linea.

In

In eodem codice p. 24. exstat Inscriptio, quæ legitur apud *Muratorium* p. 963. 5. Ubi autem *Capitoni Muratorius*, Codex habet *Catoni*.

Gruterus p. 448. 11. *Brixiæ P. Papirii Pastoris* Inscriptionem collocat; *Regii* Codex. In ea autem Inscriptione pro *Fabr.* quod exstat apud *Gruterum*, Codex legit FAB. Uno continenter versu idem *Gruterus* hæc reddit: II VIR. QVINQ. SIBI. ET, quæ duos in versus tributa sic recitat Codex.

II VIR. QVINQ
SIBI. ET

Tandem singulariæ T. F. I. in codice corculis distinguuntur, quæ *Gruterus* omittit. Sic etiam in *Muratoriana* epigraphe p. 1470. 6. FRATR. legas; FRAT. in codice. Sed duas addamus frustra a me quæsitas in *Gruteri*, & *Muratorii* Indicibus

I.

V. § F.
L. CAELIVS. L. L.
EPERASTVS
SIBI. ET. LIBER
TIS. LIBERTAB
IN. FR. P. XII
IN AG. P. XII.

II.

VALERI ΔE *forte* depositi.
Q. V. A. VIII. M. X.
D. X.

Cum vase sanguinis inventum corpus. Accedit in lapide palma.

VII. Inscriptionum Codici alterum multo vetustiorem subiicio in membranis affabre scriptum, quem non sine laude commemorant doctissimi Viri *Marchio Maffejus* in egregio libro *dell' antica condizion di Verona*, & *Muratorius* in præfatione ad primum *Novi Thesauri* volumen. Auctor ejus Fr. *Michael de Ferrarinis* Ordinis *Carmelitarum Regiensis*, qui etiam anno 1481. Prior erat in patria Urbe sui Conventus. Quum autem Italiam peragrasset, homo antiquitatis perquam studiosus ingentem Epigrammatum veterum, aliorumque ejusmodi monumentorum numerum descripsit, atque in hoc tandem volumen diligentissime retulit. Præfationem edidit Cl. *Johannes Guascus Regiensis* in sua *Regiensis*, ut ajunt, *Academiæ historia litteraria*, *lib.* I. Ego duarum Inscriptionum specimen dabo.

I.

I.

C. SVLPICIO . AGAT
LO
ANGE. ET. VIBIAE. VI
BIANAE . PARENTIBVS
SVLPICIA . TRIARIA . FIL.
ET . L. NONIVS . VERVS
GENER.

Longe alio versuum ordine hanc epigraphen invenies apud *Muratorium* (p. 1280. 5.) Legit insuper Vir Clariss. non VERVS, sed VER..

II.

C. NEVIVS Ɔ.L. DROMO ET NEVIA Ɔ.L
PHILVMINA. DVM. LICVIT. SVAVITER FRVCTI. SVNT.
ANNOS. LV. MONVMENTVM HEREDEM
NON SEQVETVR. NI. QVIS EO POSTEA
INFERATVR.

Gruterus, qui p. 986. 7. Inscriptionem hanc exhibet diverso linearum ordine, legit NAEVIVS, NAEVIA, NEI.

Adiecit huic Codici *Ferrarinius* Veterum Notarum explanationem hoc titulo.

D. M. S.
Litterarum ac
notar. antiquar.
Valerii Probi *Gram*
matici & Micha
elis Fabricii Ferra
rini Regiensis
Carmelitæ Divæ
Mariæ
significatio.

Hanc quidem anno 1486. *Bononiæ* in lucem emiserat *Ferrarinius* typis *Bonini de Boninis*; quam editionem a *Peregrino Antonio Orlandio* ignoratam in libro *Bononiæ* excuso a. 1722. *Origine e progressi della stampa* commemorat Cl. Marchio *Maffejus* in Præfatione ad *Siglas lapidarias p.* 24. Porro hoc titulo editio illa Nobilissimis Viris *Albertino Corrigio*, ac *Thomæ Pinoto* Patriciis *Regiensibus* inscripta prænotatur

DEO

D. O. M. S.

Significatio
litterarum
antiquarum.

Vale-

Valerii. Probi
Et. Fr. Michae
lis. Ferrarini
Regien.
Carmelitæ
Divæ
Mariæ

Videtur ergo *Ferrarinius* editionem recognoscens in codice titulum nonnihil immutasse. Atque hic quidem Codex a *Carmelitis* servatus tanti fuerit apud *Regienses*, ut eorum Senatus hoc eo de libro consultum tulerit anno 1493. 13. Februarii, ut monuit me eruditissimus Comes *Achilles Crispius*, qui illud ex autographo publicorum ejus anni Decretorum libro pag. 66. descripsit. „ Exinde prefati Domini Antiani scientes, quod bonæ memoriæ Fr. *Michaelem de Ferrarinis* Ord. *Carmelit. de Observ.* veluti zelantissimum conservationis antiquitatum, „ & gloriæ, & honoris hujus Civitatis peragrasse montes, & planitiem, & tota pene Italiam, & exposuisse, & edidisse unum magnum, & pulcrum „ Librum, & Codicem omnium antiquitatum, Epitafiorum, & Epigramatum, „ que potuit habere in toto orbe terrarum, quod est opus tam rarum, & unicum tam præclarum, & scientes illum esse in hoc Conventu, & in hac Bibliotheca *Carmelitarum* hujus Civitatis in chartis membranis bene, & eleganter conscriptum, & figuratum, repaginatum, & copertum, & intellecto, „ quod multi nobiles, & potentes exquirunt illum habere e manibus dictorum „ Fratrum, ut illum transferant ex hac Civitate, & ducentes eis turpe, & dedecus esse, si patiantur hunc librum quasi quondam Opus præclarum, & prexiosum thesaurum hunc tolli & exportari, consilio inter eos habito omnes „ unanimiter ut supra providerunt, ut infrascripti Spectabiles, & egregii cives, „ quos ad hoc concorditer elegerunt, confisi de eorum fide & sufficientia ac „ prudentia, vadant, & alloquantur venerandum Patrem Priorem, & Fratres „ dicti Conventus, ut exinde & in hac Civitate nunquam amoveatur; scilicet „ sit quasi alteræ Pandectæ in hac civitate perpetuo mansurus; quorum electorum hæc sunt nomina D. *Lodovicus Malagutius*, D. *Antonius de Gazolis*, D. „ *Bartholomeus Cartarius*: „ Die porro xv. ejusdem mensis hæc statuta in eamdem rem leguntur. „ Retulerunt insuper ipsi Domini *Lodovicus Malagutius*, D. *Antonius de Gazolis*, & D. *Bartholomeus de Cartariis* præfatis DD. Antianis, & „ adiunctis ibidem, se se vigore commissionis eis datæ, ut supra, ivisse ad Conventum Fratrum *Sanctæ Mariæ de Carmelo* hujus Civitatis, & allocutos fuisse „ Venerandum Patrem, & Priorem ipsorum Fratrum una cum aliis Confratribus suis parte ipsorum DD. Antianorum pro conservatione Lib. Antiquit. editi, & compilati per quondam bonæ memoriæ Fratrem *Michaelem de Ferrarinis* „ *Carmelit.* ut supra, & ibi collocetur diligenter, & fideliter, ita ut nunquam „ detur foris, nec extrahatur de Ipso Conventu, & ut ipsi Prior, & Fratres libenter æquis animis polliciti sunt, se se taliter collocaturos, & reposituros dictum „ Librum in ipso Conventu, & talem operam daturos apud eorum superiores, „ ut nunquam exinde per quempiam amovebitur, & quod eundem mandaretur „ per aliquem potentem in spiritualibus, aut temporalibus, cui obtemperare recusare non possent, tamen nihilunquam facient de ipso libro inconsulta hac „ magnifica Comunitate, & sine ejus bona licentia, tum ut morem gerant ipse „ Comunitati, tum & pro honore dicti conventus, & religionis suæ, tum „ etiam amore bonæ memoriæ auctoris & compilatoris ipsius Libri.

VIII. Antequam Inscriptiones dimitto, tres describam, veterem unam paucis abhinc annis tertio ab Urbe lapide inventam in prædio Comitum *Vettianorum*, recentes alias, sed alteram historiæ non inutilem, alteram elegantissimam, & ad antiquarum leges omnino elaboratam.

I.

Digitized by Google

I.

EPIDIAE Ↄ. L.
DAPHINI (*sic*)
CONCVBINAE SVAE
C. NONIVS. C. L. HIERARIO
VESTIARIVS
SIBI. ET. SVIS. V. F.
IN. FR. P. XV.
IN. AG. P. XV.

II.

D. O. M.

SERENISSIMAE ENGLESIAE DE VICECOMITI
BVS REGINAE CIPRI PARS QVAE FVIT
MORTALIS HIC EXPECTAT IMMOR
TALITATIS TEMPORA
OBIIT REGII ANNO DOMINI
MCCCCXXXVIIII.
KAL. AVG.

III.

In Templo PP. Soc. Jesu.

D. M.

IOANNI. BAPTISTÆ. RV
GERIO. I. C. C. QVI. VIXIT *Juris Civilis*
ANN. XXXIIII. ALDA. F. PA *Consulto*
TRI. CARISS. P. C. ANN.
MCCCCCLXXIIII. PRID.
KAL. APRIL. HOC
MON. HER. SEQ.

X. Privatorum quoque Ædes nonnulla suppeditarunt, quæ huc non inutiliter transferantur; sed in primis *Achillis* Comitis *Crispii* Bibliotheca. In ea quippe hos Codices reperi. *Leonardi Aretini*, *Commentarium rerum Græcarum* sæpius editum: codex est chartaceus in 4. sæculi xv. Ejusdem *Commentarii de bello Punico. Alexandri*, *Anibalis*, *& Scipionis comparatio*. Ruffi Sexti *Viri Consularis rerum gestarum Populi Romani Valentiniano Augusto liber*. *Famosissimi Oratoris*, *Historiographi*,

III. pag. 89.

A A
B
C C
D D
E E

AA Long
BB Latit
CC Long.
DD Lati
EE Cras

Digitized by Google

A

g

Digitized by Google

phi, *& Poetæ Magistri* Benvenuti de Rambaldis *libellus*, *qui dicitur* Augustalis, *continens sub compendio brevem descriptionem omnium Augustorum ad Ill.* Nicolaum *Marchionem Estensem*. Codex membran. in 4. sæculi xv. *Cronica extracta de archivo Ecclesie Ravenne compilata a* Rachobaldo *Ferrariensi*. *Compilatio* est, quam ediderunt *Eccardius*, & *Muratorius* ex sola conjectura *Riccobaldo Ferrariensi* tribuentes. *Crispii* chartaceus Codex (nunc ex humanissimi Comitis dono in meam Bibliothecam transiit) conjecturam, quam *fallacem* suspicabatur *Muratorius*, plane confirmat. Sed mirum dictu est, quantum hic Codex ab editis discrepet; nam (ut cetera prætercam, quæ fortasse aliquando usui esse poterunt) ubi *Eccardii* & *Muratorii* editio in *Henrico Augusto* sistit, ad initium *Adalberti* Germaniæ Regis Codex progreditur. Sequitur in eodem Codice *de Synodis*, Catalogus nempe sex priorum Synodorum Oecumenicarum, *Romanorum* Pontificum Catalogus usque ad Sixtum IIII., Pontificum *Jerosolymitanorum*, *Anthiochenorum*, *Alexandrinorum* ferme, ut in historia Pontificum *Romanorum* ejusdem *Riccobaldi* apud *Muratorium* p. 184.; Pontifices *Hebræorum*; series item Regum *Alexandrinorum*, *Persidis*, *Latinorum*, *Albanorum*, *Romanorum*, *Augustorum Imperatorum Romanorum*, denique *elenchus Imperatorum*, *& Regum Christianorum*; *memoriale denique temporum*, *& annorum præteritorum a creatione mundi ab Adam usque ad Nativitatem Christi*. Desiderii Sprethi *Ravennatis de amplitudine*, *de vastatione*, *& de instauratione Urbis Ravennæ ad equestris ordinis Virum Clarissimum Dominum Jacobum Antonium Marcellum Patricium Venetum*, libri tres sæpius editi. Quæ sequuntur in Codice *Ravennates* Inscriptiones, a Burmanno T. vii. p. 1. *Thesauri Antiquitatum & Historiarum Italiæ*, corrupte, atque ordine plane diverso exhibentur.

X. D. *Bartholomæus Prosper de Camellinis* Presbyter eruditus, quem supra memorabam, insigne servat Christianæ antiquitatis monumentum, ligneum nempe ex nuce altare *portatile*. Adjuncta tabella (Tab. iii.) ejus schema exhibebit. In aversa pretiosi hujus altaris inscripta hæc sunt.

At quid isthæc significant? Divinare liceat. *Dedicavit Millesimo quinto intrante Septembri Theuzo*. *Intrante septembri* formula est ejus ævi. *Theuzo Regiensis* Episcopus fuit ab anno 971. ad 1132. Altaris ipsius consecrationem heic indicari verosimillimum est. Meliora alii suggerant. Alia id genus sacra Cimelia servat idem *Camellinius*. Unum heic fusius persequar. Anno cIↃcl. prope Urbem *Regii*, cujus deinde murorum ambitus a. mccxxix. amplificatus fuit, exstabat sacra *Mariæ Magdalenæ* ædes. Ejus mentio in donationis instrumento, quod anno illo *de mense maii indictione* xiii. confectum docuit me idem *Camellinius*, *Ecclesiæ Sanctæ Mariæ Magdalenæ sitæ prope civitatem Regii*, *ubi nunc Dominus Ubaldus Venerabilis Presbyter præesse videtur*... *Ego quidem in Dei nomine Egina quondam relicta uxor Comitis Ardoini* &ç. Anno porro mcccclxxviii. quum vi. Eidus Julias dirutum fuisset altare vetus ejus Ecclesiæ jussu *Bonfrancisci de Arlotis Regiensis* Episcopi, *reperta fuit*, ut in antiquo Instrumento dicitur, *quædam tabuletta quadra marmorea alba circiter pedis unius expolita a parte superiori*, *quæ sublevata fuit*, *subter quam in ipsius altaris pede repertæ fuerunt capsulæ octo ex plumbo*, *in quibus erant diversorum Sanctorum repositæ reliquiæ*, *quæ capsulæ superscriptæ erant in modum laminum literis majusculis*, nempe *Matthæus*, *Thomas*, *Maria Magdalena*, *Arnulfus*, *Apollinaris*, *Venerius*. *Magnus*, *& Rufus*, *Agapitus*. In ara recens erecta conditæ tum fuerunt arculæ illæ. Verum quum anno mdxiii. *Leonis X.* imperio Ecclesia illa ad *Benedictinas* Sanctimoniales transiisset, atque altare fuisset iterum elegantiore forma constructum, amotæ inde

 fue-

Digitized by Google

fuerunt. Quinque tandem ex illis, exceptis *Thomæ*, *Mariæ Magdalenæ*, & *Arnulfi* arculis, ad Camellinii manus feliciter devenerunt.

CAPUT IV.

Cæsenam post festos Paschales dies excursus. Plura de Bibliotheca Malatestia.

I. EX Cl. P. *Mansio* intellexeram, *Cæsenæ in Malatestia* Bibliotheca PP. *Franciscanorum*, quos *Minores Conventuales* dicimus, antiquissimum servari codicem Isidorianarum *Etymologiarum*. Quare ejus cum editis comparandi studio post festos Paschales dies ægre ab amicis divulsus *Regio Cæsenam* contendi, ubi ab Illustrissimo, ac Reverendissimo Episcopo *Orsellio* exceptus fui longe humanissime. Etsi autem *Isidori* potissimum caussa illuc eram profectus, quæ tamen visu in ea urbe digna erant, antequam in Bibliotheca *Malatestia* me abderem, pluribus me comiter deducentibus, atque in primis Canonico Illustriss. *Gusellio*, & P. *Farina* tertii Ordinis *S. Francisci* Theologo lustrare placuit. Hinc factum, ut veterem chartam quæ in Canonicorum principis templi archivo servatur, describerem. Digna est, quæ heic edatur.

,, In nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti anno Deo propicio Pontificatus Domini N. *Benedicti* Summi Pontificis, & universalis Papæ in Apostolica ,, Sacratissima Beati *Petri* Apostoli Domini Sede anno decimo die secundo Mensis Junii Indictione decima, & anni ab incarnacione Domini mille quadraginta ,, duo post obitum *Chonradi* Imperatoris Cesenæ.

,, Diversa licet in se membra retineat ecclesia mater universalis, unica tamen est & racione fidei, & operacione virtutis. Nam secundum Apostoli ,, sentenciam in uno corpore diversa sunt membra, omnia autem non eundem ,, actum abencia, & in ecclesia diversi sunt ordines, ita quoque morum diversæ sunt conversaciones. Set dum ad unum caput quod Christus est, generaliter referuntur, constat ecclesiam unum corpus esse ex omnibus, Individuam ,, proposito credulitatis, & dividuam officio conversacionis. Aliter enim in Sancta Ecclesia Monachi, aliter clerici, ac longe aliter laici conversantur. Monachi quippe omnibus, quæ mundi sunt, renunciantes se ipsos abnegant, & ,, post crucifixum Jesum suam crucem portant, & dum ab aliis penitus removentur, non aliorum, set vitam propriam curant. Laici vero dum transitoriis ,, inerent rebus, temporalibus utuntur possessionibus, dum conjugia excolunt, ,, dum filios nutriunt cumque sæcularibus negociis applicantur, qui apicem mundanæ concupiscentiæ contingunt, ab ea necessario coinquinantur. Set inter ,, has duas conversacionis species media est vita clericorum, qui quanto in ecclesia opportuniores existunt, tanto ipso deo, qui ecclesiæ caput est, viciniores esse creduntur. Ii enim sunt ecclesiæ oculi, qui omnium vitas super omnes positi inspiciunt, & e speciali mandato universos pascunt; nimirum ipsi ,, apostolicam imaginem retinent, qui a Christo ecclesiæ pastores effecti in mundum predicaturi missi sunt, ut ejus oves pascerent, & non solum se, set eciam universas gentes predicacionis verbo instructas & exempli imitacione formatas ad eterni regni gaudia ducerent, qui accepta potestate in animas ligandi, atque solvendi, Dominicum pascebant gregem omnes unanimiter sencientes, omnia comuniter possidentes, & sicut unius fidei erant cultores, ,, unius Dei predicatores, ita comuniter tamquam nichil abentes omnium erant ,, possessores. Debent itaque clerici, qui eorum ordinem imitantur, eorum mores assumere, quatenus quibus concordant in nomine non penitus discrepent ,, in actione; & Ideo Ego quidem *Johannes* divini respectus operacione Episco-

,, pus

„ pus Cessinas clericorum nostri episcopatus vitam in melius reformare deo in-
„ spirante laborans pravum morem, quod actenus in nostra ecclesia fuerat, ce-
„ lesti favore eradicare nisus sum. Adolevit enim in nostra ecclesia tam prava
„ consuetudo, ut Sacerdotes & diacones ceterique ecclesiastici Ordines stipendia
„ sua & ecclesiæ oblaciones non comuniter possiderent, neque in pias causas ex-
„ penderent, set turpis avariciæ lucro dediti quasi predam invicem dividentes
„ per singulas suas domos deportarent, ubi cum familiaribus suis, & quod de-
„ terius est, cum mulieribus porciones suas cum summa infamia consumerent.
„ Unde cum consilio *Gebeardi* & Senioris & magistri nostri *Ravennatis* sedis ar-
„ chiepiscopi, aliorumque confratrum nostrorum iam episcoporum, quam eciam
„ religiosorum Abbatum aliquantos Sacerdotes nec non eciam Diacones cæteros-
„ que ecclesiastici status in unum collegimus, qui ad onorem Dei, & Sancti
„ *Johannis Baptistæ* comuniter in uno loco conveniant, ubi vescantur, & dor-
„ miant, ad serviendum deo sine intermissione consistant. & ut solummodo di-
„ vino cultui mancipentur, a populari conversacione remoti fiant. Nam sicut
„ ait apostolus; *qui militat deo, non implicat se negotiis secularibus* qui ut sine
„ murmuracione possint degere necessariosque sibi sumptus abere, indigentibus
„ eciam elimosinam dare, cum consilio nostrorum fidelium tam majorum quam-
„ que minorum tociusque populi nostræ civitatis. sufficientes sibi reditus largi-
„ ri decrevimus. Proinde ego predictus *Johannes* episcopus trado & ordino & in
„ perpetuum dispono vobis *Johannes* archipresbiter & *Petre* presbiter, & *Johan-*
„ *nes* presbiter, & per vos vestris confratribus, & subcessoribus in perpetuum,
„ qui canonico more ad serviendum nostræ ecclesiæ congregati sunt permansuri.
„ Idest monasterium unum integrum, cui vocabulum est *Sancti Laurentii & Ze-*
„ *nonis*, qui *in calanco* vocidatur cum omnibus sibi pertinentibus, cum omnibus
„ rebus, quæ predicto monasterio in eodem fundo pertinent; Cum fundo uno
„ integro, qui vocatur *monte* & alio fundo integro, qui vocatur *ubiliano* posito
„ in Plebatu Sancti *Victoris* qui vocatur *in valle*, & cum medietate de fundo in-
„ tegro qui vocatur *summula* posita in plebatu Sancti Petri qui vocatur *in cisti-*
„ *no* & tres canterios terræ in fundo qui vocatur *fontanelle*, & unum canterium
„ in fundo *campo* qui vocatur *cauci* & medietatem de fundo qui vocatur *Vico*
„ *malo*, & cum omnibus quod predicto monasterio pertinent in burgo *cesenæ*,
„ & unam unciam terræ quod sunt turnaturiæ duodecim integre positæ in fun-
„ do, qui vocatur *montido*, quem detinent heredes quondam *Liuto* & *petrus* ma-
„ gister qui vocatur *dello presbitero* cum germanis suis; & sex uncias in fundo
„ *burciliano* territorio *Sarsenense* plebatu *Sanctæ mariæ* quæ vocatur *majoris*; &
„ medietatem integram de fundo uno integro qui vocatur *Musiano* cum capella
„ super se posita. Damus eciam & concedimus vobis medietatem de fundo uno
„ integro qui vocatur *marignoni* territorio *Ariminense* plebatu Sancti *Johannis*,
„ qui vocatur *in compudo*. Et unam peciam terræ & vineam super se abentem
„ posita in fundo qui vocatur *rontula* per pedismum mensurata in longitudine
„ sua perticas decimpedas optuaginta & quinque & in latitudinem suam ab uno
„ capite perticæ triginta & octo, & ab alio capite perticæ viginti & quattuor,
„ & concedimus vobis dices Turnaturiæ terræ & dimidia, quem prædicto mo-
„ nasterio obvenit da *Cesino* qui vocatur *pagano* posite in fundo qui vocatur *ca-*
„ *po cauci* & tres turnaturiæ & dimidia terræ in fundo qui vocatur *campiliano*,
„ & octo turnaturiæ terræ posite in fundo qui vocatur *Vezano*: & quatuor tur-
„ naturiæ in fundo qui vocatur *casamajo* & concedimus vobis quantascumque nos
„ habemus in loco qui dicitur *Sancto Sacretario* quod est fundum qui vocatur
„ *vezano* infra ec latera. A primo latere & a secundo latere possidet *Liudo*, qui
„ vocatur *de falisco* cum consortibus & fratribus suis, & fossato qui dicitur *ficco*;
„ a tercio latere via percurrente & fundo qui vocatur *barbalbio*, adque a quar-
„ to lattere usque ad *monticello* & casa *Lapiera*, & sicubi de pertinentia ejus-

M 2 „ dem

„ dem monasterii invenire potueritis, omnia sint vobis largitum, atque concessum & omnia abeatis, teneatis, possideatis eciam innovandi & disponendi cum vestris subcessoribus in perpetuum ut superius legitur, quæ omnia posita sunt territorio cesene & territorio plebacto vicariato plebatu Sancti *Victoris* qui vocatur *in valle*, territorio *Ariminense* plebatu *Sancti Johannis*, qui vocatur in *compudo* & territorio *Ravennate* in decima plebatu *Sancti petri*, qui vocatur in *ciftino*, & territorio sarsennate plebatu Sanctæ *Mariæ* qui vocatur *majoris*. Pro eo quia in ecclesia nostri episcopatus sine intermissiune divina officia celebrare debeatis, idest matutina & vespertina, missarumque officia, ceteraque officia, quæ in ecclesia pro vivis ac defunctis regulariter sunt agenda. Debeatis eciam orare assidue pro mea & meorum antecessorum, subcessorumque anima unde tres istos tres psalmos idest *miserere mei Deus* & *Deus misereatur nostri*, & *Deus in adjutorium meum intende* cum oracione pro me, meisque subcessoribus in carne degentibus cotidie Deo solvatis, pro mortuis autem me scilicet, meisque antecessoribus vel subcessuribus hos tres psalmos cum oracione reddatis idest *miserere mei Deus*, *Vocem meam*, & *laudate Dominum in Sanctis ejus*. In die aniversarii nostri & *Marinacii* antecessoris nostri, omniumque subcessorum nostrorum integrum officium mortuurum cum missa celebrare debeatis, sicut in ipsa die deposicionis & non liceat nobis vel nostris subcessoribus ec omnia, quæ largiti sumus, per nullum modum abstraere, vel minuere, donec vos sicut superius diximus, vestrique subcessores in ac nostra ecclesia canonico more deo fueritis serrituri. Quod si quis ujus nostræ ordinacionis & disposicionis statutum temerare presumpserit sive nos sive nostri subcessores, auri libram unam vobis vestrisque subcessoribus dannetur, solutaque pena oc nostre disposicionis decretum maneat inrefragabiliter in perpetuum. Quam vero paginam precepcionis & decreti *Johannes* deo largiente tabelio ujus civitatis *Cæsene* scribere jussi in qua & ego subter manus meas propria subscripsi & rogatis testibus illamque vobis tradidi sub die, & mense, & indictione suprascripta decima *Cesenæ*.

„ Ego *Gebeardus* Dei gracia archiepiscopus SS.

„ Ego *Johannes* gracia Dei episcopus Sanctæ *Cesenatis* ecclesiæ sic disposui, sic decrevi, & in perpetuum valere precepi.

„ confirmans factum judex subscripsit *Arardus*.

„ Ego *Bernardus* quondam *Otardi* judicis natus in hac decreti pagina testis rogatus SS.

„ Ego *Grifo* in ac decreti pagina testis rogatus SS.

„ Ego *Pecorus* in Dei nomine tabellio & judice in hac decreti pagina testis rogatus SS.

„ Ego *Liuculfo* in oc decreto testis SS.

„ *Ludonis* filius *Gebizo* hujus decreti testis interfuit & subscripsit.

„ *Petrus* in oc decreto testis interfui.

„ Ego *Leto de Liutta* ujus decreti testis interfuit & subscripsit.

„ *Petrus* filio quondam *Roprandi* in ac decreti pagina testis rogatus SS.

„ Ego *Johannes* tabellione Christi misericordiam civitatis *Cesenæ scriptor* uic decreti paginæ testis probatus post roboracionem testium, aliorumque tradita complevi & absolvi.

„ Noticiam testium, idest

„ *Arardus* Judex — *Bernardus* quondam *Ottardi* Judicis filius

„ *Griffo*, & *Leto* — germani filii quondam *Liutto*.

„ *Petrus* tabellio Civitatis *Cæsenæ* — *Liudo*, & *Gebizo* filio suo

„ *Petrus* qui vocatur *de Raberto*.

„ *Petrus* qui vocatur *de Roprandi*.

Ceteris, quæ in hoc instrumento digna essent observatu, prætermissis duo „ tan-

tantum adnotabo. Primum est, *Benedictum* IX. a. MXXXIII. Pontificem fuisse electum, quo mense tamen, & die, *Pagio* incertum; quum tamen die Junii secundo a. MXLII. decimus ejus annus decurreret, saltem ante eum diem a. MXXXIII. electum illum fuisse constat. Alterum est, *Henrici* III. qui *Conrado* denato 14. Junii a. MXXXIX. successerat, annos nondum *Cæsenæ* numeratos fuisse, quod scilicet anno tantum MXLVI. *Romæ* fuerit a *Clemente* II. Imperator coronatus.

II. Sed jam ad *Malatestiam* Bibliothecam oratio delabatur. Ea in obscuro satis loco sita est, inque pluteos distincta, quibus codices ad illum plane modum, quo in *Florentinis* Bibliothecis *Laurentiana*, & S. *Crucis* servantur, ferreis catenis sunt adligati. Ita porro dispositi plutei sunt, ut inter eos, qui ad dexteram sunt Bibliothecam ingredientium, aliosque qui ad lævam sunt, non incommode ambulare quis possit. Codices bene multi ibi exstant. *Isidorianos*, de quibus alias, cum primis conferre cordi fuit. Alios tamen aliquot inspexi, quos heic recensebo, ab illis initio ducto, qui in pluteis sunt ad ingredientium dexteram collocatis.

III. Plut. I. Num. IV. *Francisci Uberti Cæsenatis* carmina, & prosæ. Codex auctori temporum æqualis. Floruit porro *Ubertus* sub *Alexandro* IV. Pontifice.

Plut. III. Num. IV. S. *Augustinus in Johannem*, aliaque Sancti Doctoris opuscula. Num. VI. S. *Hieronymus* in Psalmos. Incerti Auctoris Commentarii in Ps. LXXXIX. ad *Cyprianum presbyterum*. Item carmen S. *Hieronymo* adscriptum *de Virginitate* B. M. V. Codex est sæculi XIX.

Plut. IV. Num. I. Codex sæculi XV., in quo S. *Hieronymi*, & *Rabani* Commentaria in *Hieremiam*. Num. II. Codex sæculi XIV. qui S. *Ambrosii* in Psalmum *Beati immaculati* exhibet commentarios.

Plut. V. Num. I. Decretales *Gregorii* XIII. & *Innocentii* IV. Num. II. S. *Gregorii Magni* homiliæ, Dialogi, *Pastoralis*. Codex sæculi XV. Num. IV. *S. Job. Chrysostomi* in *Matthæum*, interprete *Aniano*, & *Georgio Trapezuntio*, qui in epistola ad *Urbanum* V. Kal. Martii a. 1450. perscripta versiones alias a se factas diligenter percenset Num. VI. S. *Remigii* in Epistolas S. *Paulli* Commentaria. Codex sæculi XIV. Num. VII. S. *Hieronymus* in *Matthæum*, & *Marcum*, *Paullique* aliquot epistolas. Codex sæculi XV. Num. VIII. Biblia sacra, quæ icunculis satis curiosis sunt exornata. Codex sæculi XV.

Plut. VII. Num. II. Codex sæculi XIII. Evangelia in eo sunt cum notationibus margini adscriptis.

Plut. VIII. Num. II. Collectanea in Sacram Scripturam ex operibus S. *Gregorii Magni*. Codex sæculi XIV. Num. V. Psalterium cum adnotationibus. Accedit *Michaelis de Cæsena* retractatio a *Muratorio* edita in *Antiquitatibus Italicis*. Porro adnotationes illæ prolixæ adeo sunt, ut integras interdum *S. Augustini* homilias exhibeant.

Plut. XI. Num. VII. *Beda* in Parabolas *Salomonis*. Item in Parabolas, & Canticum *Salomonis* commentarius ex scriptis *S. Ambrosii* decerptus. Homiliæ aliquot *Johannis Chrysostomi*, octo nempe *de laudibus S. Paulli*; *de reparatione lapsi*; *de lapsis*; *quod nemo læditur, nisi a se ipso*. Ejusdem *de Sacerdotio*, non tamen integrum opus. Palladii *de vita S. Johannis Chrysostomi*. *S. Dionysii*, ut fertur, *Areopagitæ de morte Paulli*. Codex XV. sæculi.

Plut. XII. Num. II. S. *Petri Chrysologi Ravennatis* Episcopi *Sermones*. Codex sæculi XV.

Plut. XIII. Num. III. Codex sæculi XV., in quo S. *Bonaventuræ inductiones ad intelligentiam Sacræ Scripturæ*; Rabbi Samuelis epistola *de Messia*; *S. Isidori Hispalensis* opuscula, quæ inter *Sermo contra Arrianos* in vetustissimo *Etymologiarum* libro S. *Augustino* adscriptus. Num. V. *Hubertini de Casalibus* liber *crucifixæ vitæ*, *S. Bernardi* Sermo &c. Codex sæculi XIV.

Plut. XIV. Num. I. *Boetius de Consolatione philosophiæ* cum commentariis. Codex

dex sæculi xv. auro, & picturis insignis. Num. II. *Lactantii* opera præter *Institutionum* epitomen, atque apocrypha. Codex sæculi xv.

Plut. xv. S. *Thomæ* secunda secundæ. Codex sæculi XIII. vel ineunte XIV. exaratus.

Plut. XVI. Num. I. S. *Thomæ* Summæ pars tertia. Codex uti superior perscriptus, antequam S. *Thomas* in Sanctorum album referretur. Num. II. Ejusdem in II. *Sententiarum*. Paris antiquitatis Codex. Num. III. Ejusdem *contra Gentiles*, eadem, qua indicati, Codex ætate descriptus. Videre in eo est Cucullum, pallium, barbamque abrasam, qualem illo ævo *Dominicani* gestabant.

Plut. XVII. Num. II. *Scoti* quæstionum liber primus cum carmine de ejus morte. Codex sæculi XIV.

Plut. XIX. Num. I. *Richardi Radulphi* Archiepiscopi *Armachani* Tractatus *contra errores Armenorum*. Codex sæculi XV. Num. II. *Ochami* prima pars dialogi *de hæreticis, & eorum fautoribus*. Exstat in hoc eodem Codice supra memorata *Michaelis de Cæsena* retractatio.

Plut. XX. Num. V. S. *Hieronymi* de *Scriptoribus Ecclesiasticis*, aliaque cum additionibus, quæ Scriptores indicant a *Guarino Veronensi* in latinam linguam e *Græca* translatos. Codex sæculi XV.

Plut. XXI. Num. I. II. III. IV. Bibliorum Codices sæculi XIV. Nihil heic deest præter Psalmos, & quartum Esdræ librum. Tertius porro Esdræ liber II. inscribitur, secundus vero II. *Nehemiæ* prænotatur. Num. VIII. *Concordantiarum* opus a *Conrado Halberstadensi* confectum. Codex sæculi XIV.

Plut. XXIII. Codices hujus plutei pleraque medica opera continent; in his (Num. V.) *Simonis de Janua Synonyma medica* cum additionibus *Mundini de Lentiis Florentini*.

Plut. XXIV. Num. II. *Petri de Abano expositio Problematum Aristotelis*. Medica sequentes Codices complectuntur, in (Num. III.) *Thaddæi de Florentia consilia medica*, & *Gentilis de Fulgineo consilia medica*, quæ inter *consilium pro peste Perusii grassante* a. MCCCXLVIII. Eadem *Gentilis* consilia exstant Plut. XXVI. Num. III. cum *Guilielmi de Brixia* consiliis. Aliud ejusdem *Gentilis* consilium habes Plut. XXIII. Num. V.

Plut. XXVI. Num. I. *Avicennæ* opera. Anonymi Commentarium in Decretales. Præsagia anni 1297. Designatio milliarium *Lutetia Romam*. In Gallos vaticinia.

IV. Ad Pluteos transeamus, qui ad lævam siti sunt Bibliothecam ingredientium.

Plut. I. Num. I. Anonymi *de vita & morte Galeotti Huberti de Malatestis*: italicum præterea de ejus miraculis opusculum. Codex sæc. XV. Num. VI. *Ovidii Metamorphoses* cum veteribus scholiis. Adcedit in operis calce disquisitio quædam *de Ovidii ætate*. Codex sæculi fortassis XII. Num. VII. *Martialis* epigrammata. Quo sæculo, atque Scriptore exarata sint, docet adscripta notatio.

Hoc opus, o lector, transcripsit Petrus avorum
Cujus Cenina est nomine dicta domus.
Absolutum est hoc opus IX. Kal. *Septembris* 1463.

Num. VIII. S. *Johannis* Evangelium sæculo XII. perscriptum. Num. XIII. *Leonardi Arretini* epistolæ.

Plut. II. Num. IV. & V. *Raymundi Summæ* pars I. & II. cum Anonymi, qui fortasse *Johannes Theutonicus* est, Commentariis.

Plut. III. Num. I. *Speculum juris* Magistri *Durandi*, emptum olim, ut in fine legitur, *a.* 1377. *die* 25. *Octobris pro pretio Florenorum* XVII. *auri*.

Plut. IV. Num. II. *Infortiatus*. Emptus fuit hic Codex sæculi XIV. *a Francisco de Maleonibus ducatis* LXXX. *auri anno* 1430. *die* 5. *Octobris*. Num. III. *Digestum* ejusdem sæculi XIV. Adcedit *Bartholomæi de Saxoferrato consilium*.

Plut. VII. Num. III. *Aristotelis historia animalium*. Codex sæculi XIII. In calce hæc adnotantur. *Cujus Græca* (a Græco) *translatio completa est anno Gratiæ* MCCLX.

Digitized by Google

MCCLX. X. *Kal. Januarii Thebis. Iste liber est F. de Mantua Medici in civitate Mantuæ habitatoris, & fuit emptus Paduæ per Magistrum Petrum de Abano celebrem medicum Patavinum septem solidis denariorum monetæ Venetæ grossorum anno 1309. mense Septembris.*

Plut. IX. Num. II. *Aristotelis* Metaphysica ex Card. *Bessarionis* latina interpretatione. Codex sæculi XV.

Plut. XI. Num. V. *Paullini Puteolani historia mundi usque ad Henricum* VII. Desunt in fine non pauca. Confer Cl. *Tartarottium T. ultimo Rer. Italic. Script.* in diss. *de auctoribus a Dandulo citatis*, & doctissimum P. *Mansium in notis ad Fabricii Bibliothecam med. & inf. latin. T. V. p.* 206.

Plut. XII. Num. III. *Pub. Silius Italicus de bello Punico*, ac *Valerii Flacci Argonauticon*. Codex sæculi XV. Num. V. *Jornandes Rerum Geticarum*, & *Paulli Diaconi historia Langobardorum*. Codex ejusdem sæculi. Num. VI. *Macrobius in Somnium Scipionis. Petrarchæ argumenta Iliadis*; quod opus addendum ceteris a *Fabricio* recensis. *Colucii declamatio in Lucretiam. Avogarii de Orgtiano declamationes pro Verona. Matthæi de Aureliano epistola de morte Avogarii*. Anonymi *apologia pro Florentinis contra Pontificem. Cicero de optimo genere Oratoris*, & *Tusculanæ quæstiones*. Priora opuscula duo sæculo XIV., cetera XV. perscripta fuere.

Plut. XVI. Num. II. *Egesippus de excidio Jerosolymæ*; *Valerii* quoque *Maximi dicta & facta memorabilia*. Num. V. Panegyrici Veterum *Plinii*, *Pacati* &c. In hoc eodem Pluteo (numerus mihi memoria excidit) exstant *Xicci Polentoni Patavini de illustribus viris, qui latine scripserunt*, libri XVII., ex quibus quæ ad *Petrarcham* atque *Albertinum Mussatium* spectant, prodierunt in lucem.

Plut. XVIII. Num. V. *Anastasii Bibliothecarii* historia Ecclesiastica; item *Nicephori* Chronologia ab eodem latine reddita.

Plut. XX. Num. I. *Robertus Valturius de re militari*. Num. IV. *Uguccionis Pisani Vocabulista*. Fuit *Uguccio* deinde *Ferrariensium* Pontifex; de quo vide *Diarium Florentinum eruditorum hominum* (*T. II. p. III. pag.* 122.) & Cl. *Trombellium* (*T. II. Anecdot.*). In hoc codice, qui XIII. sæculo scriptus fuit, legitur fol. 139. alia quam liber reliquus, sed vetusta manu: *Uguizio Benivegnæ de Bagnouni*. Auctoris ne nomen hoc sit, an ejus qui librum habebat? divinent alii. Sequitur num. V. altera operis pars, quæ absoluta dicitur anno 1280.

Plut. XXIII. Num. I. *Johannis Tortellii* Commentarium *de orthographia* in membranis editum Venetiis a. MCCCCLXXI. Num. II. *Papiæ elementarium*; vitæ item breves Romanorum Pontificum usque ad *Nicolaum* I., quas excipit catalogus sequentium Pontificum ad *Honorium* III.

Plut. XXIV. Num. I. *Prisciani* opera. *Donatus de barbarismo*. Carmen auctoris antiqui *ad Senatores*. Codex sæculi XII., aut etiam XI. Num. II. Varro, & Cato *de re rustica*.

Plut. XXV. Num. II. *Horatii* carmina cum scholiis. Notantur in calce Eclipses annorum 1460. 1461. & 1462.

Nec plura licuit *Cæsenæ* adnotare. Pudeat autem dissimulare (quod sane ingrati animi vitium esset, nec satis ingenui), in his ipsis, quæ adtuli, recensendis adjutum me maxime fuisse indiculo, quem *Malatestiam* Bibliothecam quum ante me lustraret doctissimus P. *Mansius*, contexuerat.

C A P U T V.

Bibliotheca, quæ Florentiæ est, S. Crucis, ejusque aliquot codicum recensio. Kalendis Augusti Auctor Ripolense PP. Vallumbrosanorum Monasterium adit.

I. QUum in superiore volumine de *Florentinis* Bibliothecis agerem, aliqua dixisse me memini de *S. Crucis* Bibliotheca, ejusque Mss. Codicibus tum numero, cum præstantia maximi sane faciendis. Uberiore heic tractatio-

ctatione illos persequar, quamvis omnino imperfecta. Plenissimam a Cl. Abbate *Laurentio Mebus*, qui sane in hoc studiorum genere excellit, sperare nos jusserunt Diarii eruditorum hominum *Florentini* Scriptores *T.* III. *p.* III. *pag.* 126. Utinam datam fidem liberare possit vir doctus. Interea non inutilis erit qualiscumque labor hic noster, præsertim si quæ dicturi sumus, cum iis conferantur, quæ in altero volumine adnotavimus, & aliis, quæ in viri summi *Mabillonii itinere Italico* de insigni hac Bibliotheca leguntur. Igitur ut *Cæsena* sub Maii finem *Florentiam* repetii, ad Bibliothecam *S. Crucis Isidorianorum* potissimum Codicum gratia me contuli; illam tamen placuit diligentius perquirere, & alios, qui in ea sunt, codices inspicere. Qui porro memoratu digniores visi tunc mihi sunt (ne quos alias recensui, iterum adscribam), ea heic recitabo.

II. Antequam autem ad hosce enumerandos Codices adgredior, moneo duas in partes distributam esse Bibliothecam, quarum altera Conventus claustrum, altera spectat Ecclesiam; doleo enimvero, contra quam putabam, in schedis non invenire me adnotatum, qua in parte plutei aliqui siti sint, quorum codices recensebo. Nisi tamen me mea fallit memoria, unum alterumve si demas, ceteri omnes, de quibus agam, qua parte Bibliotheca Ecclesiæ propior est, in ea sunt Codices collocati. Igitur

Plut. II. Num. XV. exstat codex membranaceus in fol. sæculi XIV., in quo *Isajas & Jeremias* cum *glossis*, ut ajunt, *Magistri Sententiarum*. Porro in codicis calce legitur: *Gilbertus. Sufficiant hæc ad expositionem Lamentationum Hieremiæ, quæ de Patrum fontibus hausi ego Gilbertus Antisiodorensis Ecclesiæ Diaconus*. Nempe ut hic *de Patrum*, ita de illius *fontibus* multa *hausit Petrus Lombardus*.

Plut. III. Num. XXV. *Petri Presbyteri* (Comestoris) *historia Scholastica*. Codex membran. fol. sæculi XIV.

Plut. V. Num. XLVIII. *Postilla Nicolai de Lyra* super librum *Josue*, & ceteros historicos libros veteris Testamenti. Codex membranac. in fol. scriptus *Florentiæ per Fratrem Thedaldum ejusdem Ordinis* (de Bibliotheca *S. Crucis* optime meritum) 1385. 4. *Julii*.

Plut. VI. Num. LXIV. *Postillæ Hugonis* (de *S. Caro* Cardinalis). Codex membr. in fol. qui hisce verbis clauditur: *Expliciunt Postillæ Fr. Hugonis Prioris Parisius de Ordine Fratrum Predicatorum super Johannem . . . . Actum Parisius anno Domini* 1245.

Plut. VII. Num. LXIX. *Commentum super Cantica Canticorum* Fr. *Leonardi de Grifonio* Ordinis, seu ut in fine Codicis legitur, *liber Canticorum* CXLIII. *super Cantica Salomonis*. Codex membran. in fol. sæculi XIV. *Fuit* autem hic Codex (quod primæ paginæ adscriptum reperi) *ad usum Reverendi Magistri Jacobi Georgii Domini Jacobi Bladæ . . . obiit predictus Magister Jacobus* XXIII. *Mensis* Septembris 1463. Num. LXXVIII. *Joachim* (Abbatis) *Concordantiæ Veteris & Novi Testamenti* in quinque libros divisæ. Codex chartaceus sæculi XIV.

Plut. VIII. Num. LXXXII. *Commentum* Brunonis *super Pentateuchum*. Codex membran. in 4. sæculi XII. Num. LXXXI. *Postilla* Rhabani *super Ecclesiasticum*. Adcedit Index prænotatus his verbis; *istam tabulam fecit Frater Andreas Christophori de Senis, cujus fuit aliquando liber*. Codex membranac. in fol. sæculi XIV. Num. LXXXVII. *Postillæ* Fr. Guerrici *super Hieremiam*, *Baruch*, *& Ezechielem*. Præmittitur index *notabilium* a. 1386. confectus a Fr. *Thedaldo* Ordinis *Minorum*, qui in fine Codicis (membran. fol.) hæc adnotavit. *Liber est Domini* Philippi Villani, *& voluit, quod post mortem meam esset in armario Florentini Conventus*. Num. XCII. Abbatis *Joachim* ad *Henricum* VI. Imperatorem Commentarius in *Jeremiam* Prophetam: præterea libellus *de ultimis tribulationibus*; alius insuper *de articulis fidei ad Fratrem Johannem*; tandem breve Chronicon rerum ad S. *Franciscum*, ejusque de Christiana Republica optime meriti Ordinis initia spectantium cum indiculo Summorum Pontificum post eumdem S. *Franciscum*. Codex

dex membran. in 4. sæculi xiv. Num. xciii. *Postilla* Magistri *Petri Johannis* Ordinis Minorum *super Apocalypsim*. In codicis calce (membranaceus is est in 4.) hæc notatu digna reperias. Mccxcii. *anno ab Incarnatione Domini fuit liber iste confectus; obiit & ille, qui composuit eodem anno secundo Idus Martii. Scriptum Florentiæ in Tuscia anno Domini* 1365. *die* 15. *mensis Februarii*.

Plut. ix. Num. xcv. Actus Apostolorum in lxviii. capita distributi; septem epistolæ Canonicæ, Apocalypsis; *Paulli* epistolæ, & sermo *in natalitiis S. Michaelis, seu historia miraculi montis Garganii*. Codex membran. in fol. sæculi xi. Num. xcvi. (Petri Comestoris) *Historia Scholastica*. Codex membran. in fol. sæculi xiii. Num. xcviii. Tractatus S. *Hieronymi* (sæculo x. scriptus) in *Canticis Canticorum*; præterea sæculo xi. exarata, atque eidem Hieronymo tributa *expositio Evangelii B. Johannis Evangelistæ*. Inter utrumque tractatum exstat professio fidei a Berengario edita, cujus initium: *Ego Beringerus indignus Diaconus Ecclesiæ S. Mauricii Andegabensis cognoscens veram & Apostolicam fidem anathematizo omnem hæresim, præcipue eam, de qua hactenus infamatus sum* &c. Codex membr. in 8. Num. cii. *Aurora Bibliæ* (Petri de Riga) *cum glossis*. Clauditur codex (membran. in fol. sæc. xiii.) his verbis: *Explicit liber Aurore veteris & Novi Testamenti. Jacobus Perusanus* (sic) *scripsit & complevit*. Sequuntur ista. *Anno Domini* mccxxxix. *Indictione* xii. *die Veneris tertia die intrante mense Junii tempore Domini Gregorii Papæ* xi. *obscuratus est sol, & tenebræ ita videntibus omnibus hominibus factæ sunt hora sexta per universum mundum, quasi esset nox, & sperulæ solis apparebant ad modum falcis, & erat Sol . . . . & videbantur, ac si esset nox, stellæ, & facies hominum vix poterant videri, & nulla nubes erat in cœlo, sed erat cœlum clarum, Domino Federico Romanorum Imperatore* II. *regnante*. Codex membran. in fol. sæc. xiii.

Plut. xi. Num. cxxix. *Postilla super Evangelia Dominicalia totius anni, excepta Quadragesima, de novo compilata, edita a* Fr. Francisco de Abbate (*VVadingo* is est *de Abbatibus*) *de Civitate Astensi de Ordine Fratrum Minorum*.

Plut. xii. Num. cxxxvii. Codex membran. in folio minoris formæ sæculi xiv. In eo primum *sententiæ Damasceni* quatuor libris comprehensæ; tum *Anselmi Cantuariensis* Archiepiscopi opera aliqua, nempe *de veritate; de libertate arbitrii; cur Deus homo? de conceptu Virginali; de concordia præscientiæ, & prædestinationis, ac Gratiæ Dei cum libero arbitrio; Monologion; Prosologion; de processione Spiritus Sancti; ad* Urbanum *Papam de Incarnatione Verbi; de casu Diaboli;* iterum *Monologion; disputatio pro insipiente, & responsio Bians* (sic); *de concordia* iterum ut supra; *epistola de Azymo ad* Valerianum (al. *VValerannum*) Veimburgensem (al. *Nevvemburgensem*) *Episcopum; meditatio humanæ redemptionis; de similitudinibus*. Hæc excipiunt *in nomine Sanctæ, & individuæ Trinitatis de Corpore, & Sanguine Domini secundum Magistrum* Anselmum *libri duo*. Meminit horum Cl. *Mabillonius Itin. Ital. p.* 161., adfirmatque *non levis futurum* opus *momenti, si codex esset correctior*. E re itaque litteratorum hominum erit uberiorem operis nondum editi notitiam habere.

Post præfationem, incipiunt capitula libri primi numero 22. 1. *quod Deus hominem pro nobis assumptum super omnia exaltavit*. 2. *Quod ut certius in simili natura nostra per gratiam speremus & gloriam, nos fratres ejus fecit, & illum, & cum illo nobis omnia donavit*. 3. *Quod ad majorem tantæ gratiæ certitudinem ipsum caput nostrum Deus, nos membra illius ita constituit, ut nos corpus ejus cum ipso capite dicamur, Christus Sacramento. & veritate corporis sui nos sibi uniens & incorporans*. 4. *Quid sit Sacramentum & quot modis incipiatur*. 5. *Quod visibile Sacramentum panis & vini nuncupative dicatur Christi corpus*. 6. *Quod Christus in pane Sacramentali non ita personaliter sit impanatus ut in carne incarnatus*. 7. *Quod remanentibus qualitatibus suis substantia panis & vini in verum corpus Christi mutetur*. 8. *Quomodo Sacramentum corporis Christi a ceteris Sacramentis differat, vel* con-

conveniat. 9. Quod potius panis, & vinum in corpus Christi mutata novam animam, carnem, vel sanguinem non generant. 10. Quod non de quolibet filio hominis, sed de ipso Christo intelligendum est: nisi manducaveritis carnem filii hominis, non habebitis vitam in vobis. 11. Quod in Sacramento visibili sit spirituale & invisibile corpus Christi. 12. Quod corpus Christi cum in Sacramento sit spiritualiter & invisibiliter, non tamen minus substantialiter & vere. 13. Quod veritas corporis Christi visibilibus etiam signis sit sæpius ostensa. 14. Quod corpus Christi cum sit locale, in cœlo est & in terra. 15. Quod corpus Christi divisum & a fidelibus sumptum permanet incorruptum & integrum. 16. quod immolatio Christi in altare non dicitur, quod iterum occidatur, sed quod vera ejus immolatio repræsentata idest in altari nunc, quod tunc in cruce, operetur. 17. Quod dupliciter vel tripliciter dicitur corpus Christi. 18. Quod invisibile corpus Christi in Sacramento Sacramentum sit visibilis corporis Christi in humana forma, verum veri, idest ejusdem (hoc capite impugnatur Berengarius). 19. Quod Sacramentum duobus modis significet vel sua ex se similitudine, vel aliter actionis erga se. 20. Quod in Sacrificio est Sacramentum corporale & corpus Christi spirituale, duæ sunt etiam ejus comestiones, una corporalis, altera spiritualis; & boni quidem duabus comestionibus sumunt corpus Christi, mali tantum una. 21. Quod sicut non minus a malo nec magis a bono Sacerdote consecretur veritas Corporis Christi, sic non minus a malo, nec magis a quolibet bono sumitur, quantum ad substantiam. 22. Quomodo vere & salubriter a quolibet sumi possit corpus Christi. Liber secundus constat 10. capitibus: ecce quibus prænotantur titulis. 1. Quod Sacramentum corporis Christi nullatenus solvatur in indigestionem, vel aliquam fœdam corruptionem. 2. Cur visibile Sacrificium invisibili Deo fiat? 3. cur Sacrificium non constet solo Sacramento vel corpore & sanguine Christi sine Sacramento, vel cur utroque? 4. Cur fides tanto tempore exigatur in Sacramento corporis Christi? 5. Cur magis consecretur in pane, vino & aqua corpus & sanguis Christi, quam in cæteris corporum Speciebus? 6. Cur sumpto corpore Christi non statim etiam in carne vivamus æternaliter, cum ipsum sit vita æterna? 7. Cur temporalibus meritis æterna retributio fiat? 8. Cur panis in carnem, & vinum in sanguinem per se consecrentur? 9. Cur corpus Christi magis consecretur in pane candido, quam nigro vel cujuscumque coloris, cum sanguis consecretur in cujuscumque coloris vino? 10. Cur magis consecretur corpus Christi in pane azymo, quam fermentato. Explicit liber Anselmi Cantuariensis Archiepiscopi de corpore & sanguine Domini. Sequuntur porro S. Bernardi libri aliquot, de consideratione scilicet ad Eugenium Papam; de diligendo Deo; epistola de caritate ad Sanctos Fratres Carthusienses; de XII. gradibus humilitatis; de timore Dei, & epistola ad Lugdunenses Inter Ecclesias Galliæ, quæ in Mabilloniana editione septuagesima quarta est supra centesimam. Ne autem lector miretur, post librum de casu Diaboli repeti aliqua Anselmi opuscula, sciat, duos esse codices in unum compactos; primi vero extremum librum esse de casu Diaboli.

Plut. eodem XII. Num. CXXXVI. Johannis Presbyteri Damasceni, qui Mansur, liber incipit, in quo est traditio certa orthodoxæ fidei capitulis divisa centum, a Burgundione Judice cive Pisano de Græco in Latinum Domino III. Eugenio beatæ memoriæ Papa translatus, seu sententiæ. Sequuntur hæc Anselmi Cantuariensis. I. Monologion. II. Prosologion. III. Cur Deus homo? IV. de processione Spiritus Sancti. V. ad Valerianum Nuemburgensem Episcopum de fermentato & azymo epistola. VI. de voluntate triplici, vel de similitudinibus. VII. de conceptione B. Mariæ epistola, cujus initium: Quo salus Mundi. VIII. Liber (unicus satis brevis, atque a superioribus duobus nuper a me recensitis plane alius) de Corpore Christi: initium hujusmodi est: Primum quidem quid hoc Sacrificii Corpus appelletis, penitus non adverto, cum ad benedictiones mysticas &c. IX. de sermone figurativo. X. ad Valerianum de Sacramentis. XI. quid ad hoc respondeat quidam pro insipiente. XII. responsio insipientis contra respondentem. Extremus liber hujus Co-

dicis

dicis *de Grammatico* inscribitur, atque ab his verbis inchoatur: *de Grammatico peto, ut me certum facias*. Codex membran. sæc. XIV.

Plut. eodem XII. Num. CXXXIX. *Ad inclitum Alfonsum Regem Aragonum, & utriusque Siciliæ* Georgii Trepezuntii (sic) *traductio Thesaurorum* Cyrilli *Alexandrini*; item *Chrysostomi de providentia Dei*, Ambrosio Monacho (*Camaldulensi*) interprete. Codex membran. fol. sæc. XV.

Plut. XIII. Num. CXLIII. *Commentarium Johannis* (Chrysostomi) *Episcopi Constantinopolitani in Matthæum Evangelistam ex Græco in Latinum traductum a principio usque ad* XXVI. *Omeliam ab* Aniano *Viro doctissimo, a* XXVI. *vero usque in finem* (nempe ad librum LXXXVII.) *a* Georgio Trapezuntio *Viro doctissimo traductum*. Clauditur *Commentarium* hoc epistola *Georgii* ad *Franciscum Barbarum*, qua *Georgius Barbaro* libri sui exemplum mittit, non vero, uti conjiciebant *Diarii* eruditorum hominum *Florentini* Scriptores, librum ipsum inscribit. Vide quæ in hanc rem dixisse me memini in *historia litteraria Italiæ T.* VIII. *p.* 189. Codex membran. fol. sæc. XV. Num. CXLIV. *Commentarium* Johannis Chrysostomi *super Evangelium Johannis ex Græco in latinum a Domino* Francisco *Domini* Mariotti (sic) Arretino, seu homiliæ LXXXVII. *ad Cosmum Medicen Florentinum*. Codex membran. fol. sæculi XV. Num. CXLV. S. Johannis Chrysostomi libri sex *de dignitate* Sacerdotali: Ejusdem *Sanctissimo Patri* Nicolao V. *de patientia Job Sermones* Lilio *Tifernate* interprete: quam *Lilii Ægidii Libellii Tifernatis* versionem ignoravit *Dominicus Georgius* in *disquisitione de Nicolai* V. *erga litteras, & litteratos patrocinio pag.* 192. ubi *Philonis* opuscula a *Lilio* jussu *Nicolai* V. latine reddita commemorat. Ejusdem Chrysostomi *de pœnitentia* Sermones *per eumdem spectabilem Virum Lilium Tifernatem*. Codex membran. in fol. sæculi XV. Num. CXLVI. *Commentarium* Johannis Chrysostomi *super Matthæum ex Græco in latinum traductum a Burgundio Pisano Viro doctissimo*. Codex membran. in 4. sæc. XIV. In calce operis adscripta hæc sunt, quæ Mabillonius indicat: *Domino Papa* Eugenio *tertio præcipiente peccator* Burgundius *judex de Civitate Pisana transtulit hunc librum de Græco in Latinum sermonem Evangelii secundum Matthæum Omelias* S. Johannis Chrysostomi *expositionem eloquentissimam diligenti exquisitione continentem. Expletum est autem hoc opus, & integre, fideliterque consummatum anno Dominicæ Incarnationis* MCLI. *Indictione* XV. (immo XIII.) *tertio Kalendas* (Mabillonius legit *in Kalendis*) *Decembris*. Quæ sequuntur, alia manu notata sunt. *Iste* Burgundio *transtulit plura opera* Chrysostomi; *nam transtulit opus istud super Matthæum, & super Johannem, & super Genesim, & opus sententiarum* Johannis Damasceni, *& alia plura, ut creditur*.

Plut. XIV. Num. CLIX. & CLX. Codices duo egregii, ac pervetusti *S. Hieronymi super epistolas Paulli* commentaria continentes. Num. CLXII. *Adonis Martyrologium* cum recentioribus quibusdam additionibus margini adscriptis. Codex membran. in fol. sæculi XII. Sequuntur in eodem pluteo codices alii antiqui alia *S. Hieronymi* opera exhibentes, quos inter Codex sæculo X. scriptus *expositionem Hieronymi* suppeditat *super quatuor Evangelia*.

Plut. XV. Codices exstant vetusti operum *S. Augustini*.

Plut. XVI. Num. CLXXXIII. *S. Augustini contra Academicos*: Ejusdem *de ordine rerum: prologus Gaufridi* (aliis Galfredi) *Monimutensis* (Monemuthensis) *ad Robertum Comitem Claudiocedie* (Claudiocestriæ, seu Golcestriæ) *in historiam de Regibus majoris Britanniæ, quæ nunc* Anglia *dicitur; quam historiam idem* Gaufridus *nuper transtulit de Britannico in Latinum*. Codex membran. in 4. sæculi XIII. aut XIV. in fine mutilus. Num. CLXXXVI. Codex membran. sæculi IX., in quo *Confessiones S. Augustini*; præterea Romanorum Pontificum Catalogus, quem post recensitos alios hujus Plutei codices edemus. Num. CLXXXVIII. *Retractationes* S. Augustini. *Indicium librorum omnium* S. Augustini *collectum a* Possidio *Episcopo*. *Indiculus librorum* S. Hieronymi. *De operibus Bedæ Venerabilis Presbyteri*.

vi. Genealogia Sanctæ Dei Genetricis Mariæ. Omelia Domni Anselmi *Cantuariensis Archiepiscopi in illud Lucæ* = intravit Jesus in quoddam Castellum = Codex sæculi XII. in 8. Num. CLXXXIX. Augustini *super epistolam Johannis sermones* (x.) *idest tractatus*. S. Ambrosii *apologia David*: ejusdem *de initiandis*; item *de Sacramentis libri sex*. Codex membran. sæculi x. in 4. Recentior manus in fine B. *Brandani* orationem adscripsit: *Deus, qui B. Brandano confessori tuo mirabili potentia expellendi venenum gratiam contulisti* &c.

Pontificum Romanorum
Catalogus
sæculo IX. *descriptus*
ex Codice CLXXXVI. *plutei* XVI. *Bibliothecæ S. Crucis*.
Editoris Monitum.

Catalogum, quem supra promiseram, Romanorum Pontificum heic exhibeo, in numeris quidem non semel vitiatum, sed utilem tamen Pontificiæ Chronologiæ studiosis. Eum cum suis mendis, & variis aliorum lectionibus, ut in illo sunt, inscriptis edo. Quæ vel ad illum emendandum, vel ad alios ejusmodi catalogos ex eo corrigendos dici possent, non hujus sunt loci. Tute ipse erudite lector hæc facile conijcies.

Sedit	Annos		Menses		Dies	
XPC	XXXIII.					
Petrus ante episcopat.	IIII.	XXXVI.				
Petrus epc	VII.	XLIIII.				
Petrus pp	XXV.	LXIX.	III.		VIII.	
Linus	XI.	LXXX.	III.	VI.	Y xii. XL.	XVIII.
Cletus	XII.	XCII.	I.	VII.	Y xi. X.	XXVIII.
Cessavit					XX.	XLVIII.
Clemens	VIIII.	CI.	II.	IX.	X.	LIX.
Cessavit					XXII.	LXXXI.
Anacletus	IX.	CX.	X.	a i. m. vii. XIX.	VII.	LXXX.
Cessavit					XIII.	CI.
Evaristus	IX.	CXIX.	VI.	a iii. m x. XIII.	II.	CIII.
Cessavit					XVIIII.	CXXIII.
Alexander	X.	CXXIX.	VII.	VIII.	II.	CXXIV.
Cessavit					XXXV.	CLIX.
Xistus	X.	CXXXIX.	II.	X.	I.	CLX.
Cessavit			II.	a iii. XII.	Y II.	
Thelesporus	XI.	CL.	III.		VIII.	CLXVIII.
Cessavit					Y iiii. VII.	CLXXV.
Vigilius	IIII.	CLIV.	III.	VI.	IV.	CLXXIX.
Cessavit					Y xxiii. XVII.	CLXXXVI.
Pius	X.	CLXIV.	III.	IX.	XXII.	XXVII.
Cessavit					XIV.	XXXXI.
Anicetus	XI.	CLXXV.	IIII.	a iii. m i. XIII.	III.	CCXXXIV.

Ces-

Sedit	Annos		Menses		Dies	
Cessavit					XVII.	CCLI.
Sother	IX.	CLXXXIV.	V.	VI.	XXX.	CCXXXI.
Cessavit					XXII.	CCCIII.
Eleuther	XV.	CXCIX.	III.	IX.	ȳ v. II.	CCCV.
Cessavit					ȳ v. XVI.	CCCXXI.
Victor	X.	CCIX.	II.	XI.	X.	CCCXXXI.
Cessavit					XII.	CCCXLIII.
Zepherinus	VIII.	CCXVII.	VI.	ā v. m̄. v. XVII.		
Cessavit					ȳ vi. VII.	CCCLI.
Calistus	VI.	CCXXIII.	II.	V.		
Cessavit					ȳ vi. VII.	CCCLVIII.
Urbanus	IV.	CCXXVII.	X.	ā vi. m̄. v. XV.		
Cessavit					XXX.	ā i. d̄. xxii. CCCLXXXVII.
Pontianus	V.	CCXXXII.	V.	X.		
Cessavit					X.	XXXII.
Antherus	XII.	CCXLIV.	I.	XI.	XIII.	XLV.
Cessavit						
Fabianus	XIII.	CCLVII.	I.	ō vii. XII.		
Cessavit					VII.	LII.
Cornelius	II.	CCLIX.	II.			
Cessavit					XXXV.	LXXXVII.
Lucianus	III.	CCLXII.	III.	V.		
Cessavit					XXXV.	CXXII.
Stephanus	III.	CCLXV.	V.	X.		
Cessavit					XXII.	CXLIV.
Xistus	I.	CCLXXV.	X.	ā vii. m̄. vii. XX.		
Cessavit	II.	CCLXVIII.			ȳ XXV.	CLXIX.
Dionisius	II.	CCLXX.	II.	X.		
Cessavit					V.	CLXXIV.
Felix	II.	CCLXXII.	III.	ā ix. m̄. i. XIII.		
Cessavit					XXV.	CXCIX.
Euticianus	I.	CCLXXIII.	I.	II.		
Cessavit					VIII.	CCVII.
Gajus	XI.	CCLXXXIV.	IIII.	ȳ III.		
Cessavit					XI.	CCXVIII.
Marcellinus	VIII.	CCXCII.	IV.	X.		
Cessavit	ȳ vii. VI.	CCXCVIII.	ȳ vii. VI.	XVII.	ā x. m̄. v. XXV.	CCXLIII.
Marcellus	V.	CCCIII.	VII.	ā. xi. XII.		
Cessavit					XX.	CCLIII.
Eusebius	II.	CCCV.	I.			

Cef-

Sedit	Annos		Menſes		Dies	
Ceſſavit					Y vii. XXVII.	CCXC.
Melchiades	III.	CCCVIII.	VII.	VIII.		
Ceſſavit					Y xvi. XVIII.	CCCVIII.
Silveſter	XXIII.	CCCXXXI.	X.	n̄ xii. m̄. vi. XVIII.		
Ceſſavit					XVI.	CCCXXIV.
Marcus	II.	CCCXXXIII.	XVIII.	ā xiii. m̄. ii. XIII.		
Ceſſavit					XX.	CCCXLIV.
Julius	XI.	CCCL.	X.	ā. xiv. XII.		
Ceſſavit					XXV.	CCCLXIX.
Liberius (ſic)	VI.	CCCL.	VII.			XI. (ſic)
Felix	I.	CCCLI.	III.	X.		
Ceſſavit					XXXVIII.	XLIX.
Damaſus	XVIII.	CCCLXIX.	III.	ā xv. m̄. i. XIII.		
Ceſſavit					Y xvi. XXXI.	LX$_{X}$X.
Siricius	XV.	CCCLXXXIV.	XI.	a xvi. XII.		
Ceſſavit					XX.	C.
Anaſtaſius	II.	CCCLXXXVI.				
Ceſſavit					XXI.	CXXI.
Innocentius	XII.	CDXCVIII.	II.			
Ceſſavit					XXII.	CXLIII.
Zoſimus	I.	CDXCIX.	III.	V.		
Ceſſavit					X.	CLIII.
Bonifatius	III.	CDII.	VIII.	ā xvii. m̄. i. XIII.	XII.	CLXV.
Ceſſavit					VIII.	CLXXIII.
Celeſtinus	VIII.	CDX.	X.	XI.	VIII.	CLXXXI.
Ceſſavit					Y xx. XXI.	CCI.
Xiſtus	VIII.	CDXVIII.			XIX.	CCXXI.
Ceſſavit					XXII.	CCXLIII.
Leo	XI.	CDXXIX.	I.	anni xxviii. XII.	XII.	CCLVI.
Ceſſavit					VII.	CCLXIII.
Ylarius	VI.	CDXXXV.	III.		X.	CCLXIII.
Ceſſavit					VI.	CCLXXIX.
Simplicius	XV.	CDL.			VII.	CCLXXXVI.
Ceſſavit					Y vi. VII.	CCXCIII.
Felix	VII.	CDLVII.	XI.	ā xix. m̄. xi. XIV.	XIX.	CCCXII.
Ceſſavit					Y v. VI.	CCCXVIII.
Gelaſius	IV.	CDLXI.	VII.	IX.	VIII.	CCCXXVI.
Ceſſavit					VII.	CCCXXXIII.

Ana-

Sedit	Annos		Menses		Dies	
Anastasius	I.	CDLXII.	XI.	a xxvii. m. XVIII.	XIV.	CCCLVII.
Cessavit					IV.	CCCLXI.
Symachus	XV.	CDLXXVII.	VII.	a xxi m. i. XIII.	XXIX.	a iii d. xxv. CCCXC.
Cessavit					VII.	XXXII.
Hormisda	X.	CDLXXXVII.			XVII.	XLIX.
Cessavit					VII.	LVI.
Johs	II.	CDLXXXIX.	IX.	X.	XVII.	LXXIII.
Cessavit					LVIII.	CXXXI.
Felix	IV.	CDXCIII.	II.	a xxii. XII.	XIII.	CXLIV.
Cessavit			Y II.		Y v. III.	CXLVII.
Bonefatius	II.	CDXCV.			XVII.	CLXIV. CLXXIX.
Cessavit			II.		XV.	CLXXXIX.
Johs	II.	CDXCVII.	IV.	VI.	VII.	CXCV.
Cessavit					VI.	CCXIII.
Agapitus	I.	CDXCVIII.	XI.	a xxiii. m. v. XVII.	XIX.	CCXXIX.
Cessavit			I.	VI.	a Y xxxxvii. XXV.	CCL.
Silverius		X.	V.	XI.	XI.	CCLI.
Cessavit					XXV.	CCLXXVI.
Vigilius	VI.	DIIII.	VI.	a xxiv. m. v. XVII.	V.	CCLXXXI.
Cessavit	Y III.		I.		XIX.	CCC.
Pelagius	IV.	DVIII.	X.	a xxv. m. iii. XV.	(sic) XX. Y XXI.	CCC.
Cessavit			Y iv. III.	VI.		
Johs	XII.	DXX.	XI.	a xxvii. m. ii. XV.	III.	CCCXXIII.
Cessavit			X.	IV.	XXVII.	CCCL.
Benedictus	IV.	DXXIV.	I.	VIII.	X.	CCCLX.
Cessavit			III.	IX.	X.	a iv. d. v. CCCLXX.
Pelagius	X.	DXXXIV.	II.	a xxviii. m. iii. XV.	XXV.	XXX.
Cessavit			VI.	IX.	XI.	XLI.
Gregorius dialogus (sic)	XIII.	DXLVII.	VI.	XV.	XVIII.	LIX.
Cessavit			Y v VI.	IX.	Y viii. IX.	LXVIII.
Savianus	I.	DXLVIII.	V.	a xxx. m. vii. XIX.	XVI.	LXXXIV.
Cessavit			XI.	a xxxi m. i. XV.	Y xix. XXII.	CVI.
Bonefatius			VIII.	a xxxii. m ii. XIII.	Y vii. VI.	CXII.

Ces-

Sedit	Annos		Menſes		Dies	
Ceſſavit			X.	IX.	XIII.	CXXV.
Deusdedit	III.	DLVII.				CLIX.
Ceſſavit					XIIII.	
					y xx.	
Bonefatius	VI.	DLIV.	VIII.		XVI.	
Ceſſavit					XVII.	CLXXXIX.
Honorius	XII.	DLXXIII.			IV.	CCVII.
			y vii.	a xxxii. m. iii.		
Ceſſavit	I.	DLXXV.	VI.	XV.	XXIV.	CCX.
Severinus	II.	DLXXVII.	II.	V.	XIII.	CCLXVIII.
Ceſſavit			IV.	IX.	VI.	CCXLVII.
Bonefatius	V.	DLXXXII.			XVIII.	CCLIII.
				a xxxiv. m. iii.		
Ceſſavit			VI.	XV.	XIII.	CCLXXI.
				a xxv.		
Johs	I.	DLXXXIV.	IX.	XII.	XIX.	CCLXXIV.
Ceſſavit			I.			CCCIII.
Theodorus	VI.	DLXXXIX.	V.	VI.		
						a v. d. xvii.
Ceſſavit					LII.	CCCLXXXII.
Martinus	VI.	DXCV.	I.	VII.	XXVII.	
Ceſſavit						XLI.
				a xxxvi.		
Eugenius	II.	DXCVII.	VIIII.	XVI.	XXIV.	LXX.
					y xxvii.	
Ceſſavit			I.	V.	XXIX.	LXXXVIII.
Vitellianus	XII.	DCIX.	V.	XII.		XCIII.
				a xxxvii. m. i.	y xiii.	
Ceſſavit			II.	XIII.	XVIII.	CVIII.
Deodatus	IV.	DCXIII.	II.	II.	V.	CXVIII.
Ceſſavit			IV.	VII.	XV.	CXXXIII.
				a xxxviii. m. i.		
Domnus	I.	DCXIV.	VI.	XIII.	X.	CXLVI.
Ceſſavit			II.	III.	XV.	CLI.
						(sic)
Agatho	II.	DCXVI.	VI.	IX.	IV.	CLIVIII.
				a xxxix.		
Ceſſavit	I.	DCXVII.	VII.	XVI.	V.	CLXXXIX.
				a xl. m. ii.		
Leo			X.	XIV.	XVII.	CCI.
			y ix.	a xli.	y xxii.	
Ceſſavit			XI.	XII.	XXI.	CCXVI.
Benedictus			X.		XXII.	CCXV.
				a xlii.	y xxv.	
Ceſſavit			II.	XII.	XV.	CCXLIII.
Johs	I.	DCXVIII.			IX.	
					y xvii.	
Ceſſavit			II.		XVIII.	CCLVII.
			y x.	a xliii.		
Conon			XI.	XII.		CCLXXX.
					y xxxiii.	
Ceſſavit			II.		XIV.	CCCXXX.

Ser-

Sedit	Annos		Menses		Dies	
					Y xiii.	
Sergius	XIII.	DCXXXI.	VIII.	X.	XXIIII.	CCCXLII.
Cessavit					L.	CCCLX.
				ā xliv.		
Johs		DCXXXIV.	II.	XII.	XII.	CCCLXXXII.
Cessavit			I.		XVIII.	
					Y xxviii.	
Johs	II.	DCXXXVI.	VII.	VIII.	XXII.	XLII.
			Y iii.	a xliv.		
Cessavit			IV.	XII.		LX.
					Y x.	
Sisinnius					XXV.	LXXV.
Cessavit			I.		XVIII.	CXV.
Constantinus	VII.	DCXLIII.			XV.	CXXXIX.
					Y xxx.	
Cessavit					XL.	CLXIV.
Gregorius	XV.	CLIIII. (sic)	VIII.	IX.	XXIV.	CLXXXVIII.
Cessavit					XXV.	
Gregorius	X.	DCLXVIII.	VIII.	XVII.	XXIV.	CCII.
Cessavit (sic)						
			Y ii.			
Zacharias	X.	DCLXXVIII.	III.	VIII.	XIV.	
Cessavit (sic)						
					Y xxiii.	
Stephanus	V.	DCLXXXIII.			XXXIXI.	CCXLI.
Cessavit					XXXI.	CCLXXVI.
Paulus	X.	DCXCIII.	I.	IX.		
Cessavit	I.	DCXCIV.	I.	X.		
				ā xlvii. m̄. iii.		
Stephanus	III.	DCXCVII.	V.	XV.	XXVII.	CCCIII.
Cessavit					VII.	CCCX.
			Y v.	ā xlviii. m̄. i.		
Adrianus	XXII.	DCCXX.	X.	XIII.	XVII.	CCCXXVII.
Cessavit (sic)						
					Y x.	
Leo	XX.	DCCXL.	V.	VI.	XVII.	CCCXLIII.
Cessavit					X.	CCCLIV.
Stephanus	VI.	DCCXLVI.				
Cessavit					II.	
					Y xii.	ā vii. d viii.
Paschil (sic)	VII.	DCCLIII.			XVII.	CCCLXXIII.
Cessavit					IV.	XII.
Eugenius	III.	DCCLV.				
Cessavit (sic)						
Valentinus	XI.	DCCLXVII.	I.	VII.		
Cessavit (sic)						
Gregorius	XVI.	DCCLXXI.				
Cessavit					XV.	XXVII.
Y Pelagius						
Sergius	III.	DCCLXXXVI.				
Cessavit (sic)						
					Y v.	
Leo	VIII.	DCCXCIV.	III.	X.	VI.	XXXIII.

Digitized by Google

Sedit	Annos		Menses		Dies	
Cessavit			II.	a xlix. XII.	XV.	XLVIII.
Benedictus	II.	DCCXCVI.	VI.		y ix. VI.	LIV.
Cessavit					XV.	LXIX.
Paulus	X.	DCCCVI.	I.	VI.		
Cessavit			I.	a l. VI.	I.	LXII.
Stephanus	III.	DCCCIX.	V.	XII.	XXV.	XCV.
Cessavit					VII.	CIII.
Nicolaus	IX.	DCCCXVIII.	VI.			
Cessavit			VII.	a lv m. i. XIII.	XIX.	CXXII.
Adrianus	IV.	DCCCXXII.	XI.	y x. XII.	y x. XII.	CXXXIV.
e Johs (sic)	X.	DCCCXXXIII.				
Martinus	I.	DCCCXXXIII.				
Adrianus	I.	DCCCXXXIII.	III.	VI.		
Stephanus	VII.	DCCCXL.			XIV.	CXLVIII.
Formosus	IV.	DCCCXLIV.	VII.	a liii. m. i. XIII.	y xiii. XVIII.	CLXVI.
Bonefatius	XII.	DCCCLVI.				

III. Jamvero alios pluteos éxcutiamus. Plut. xvii. Num. excix. *Hieronymi* explanationes in *Zachariam* Prophetam, quas antecedit libellus *de mensuris, ac ponderibus*. Codex membran. in 8. sæc. saltem x.

Plut. xviii. Num. ccv. Codex membran. in fol. sæculi xi. Homilias continet *S. Gregorii in Evangelia* cum adjecto in calce necrologio, quod ultra Septembrem mensem haudquaquam progreditur. Pauca hæc ex eo decerpsi.

JANUARIUS.

VI. Idus. *Obiit* Petrus *Episcopus S. Mariæ de* C.

FEBRUARIUS.

XVI. Kal. Martii: *migravit* Remberto *Levita*.
XV. : *in pace obiit* Lopulus, *qui* Dominicus *nomen habebat*.
XIV. : *obiit* Adaleita *in pace*. *Obiit* Guido *Presbytero de Congregatione ista in pace*.
XII. : Berta *Abb. S. Felicitæ obiit*, & Ugulino *Comes in pace*.

MARTIUS.

IV. Idus *Migravit* Rusticus *Abbas Vallis Umbrosæ*.
XIV. Kal. Apr. *Obiit* Johannes *Abbas de Cuneo*.
VIII. *Obiit* Placidius *Monachus frater* Petri *Episcopi*.
IV. Berta *obiit*.

APRILIS.

VIII. Idus. *Domina Venerabilis* Berta *Abbatissa de Campilia obiit in pace*.
VI. *Obiit* Bulgarius *Comes*.
XVII. Kal. Majas. *Obiit* Geraldo *Abbas S. Salvatoris Serlatensis Cœnobii*.
VIII. *Obiit* Blancardus *Archidiaconus Lucensis Ecclesiæ*.

MAJUS.

III. Nonas *Obiit* Umbertus *Archiepiscopus, & Monachus de S. Rufina*.
VI. Idus *Obiit Domnus* Andreas *Abbas Strumensis*.
Idus *Obiit* Lambertus *Episcopus*.

JU-

Digitized by Google

JUNIUS.

III. Nonas — *Obiit* Sifredus *Presbyter de Monasterio S. Dalmatii*.

JULIUS.

VI. Idus — *Domnus* Rolandus *Prior, & Episcopus Portuensis obiit in pace*.
V. — *Obiit* Guido *Archiprèsbyter Vulterranensis Ecclesiæ*.
IV. — *Obiit Domnus* Johannes *Abbas Vallis Imbrosæ*.
XIII. Kal. Aug. — NICOLAUS *Papa* (scilicet II.) *obiit*, *qui fuit Episcopus Florentinæ Ecclesiæ*.

AUGUSTUS.

VIII. Idus. — Beatrix *Abbatissa in pace obiit*.

SEPTEMBER.

IV. Nonas — *Obiit* Rembertus *in pace*.

Plut. eodem XVIII. Num. CCVII. *Omiliæ* Gregorii *Papæ Urbis Romæ in Evangelio Omelias majores* (sic). Codex membran. in fol. sæc. X.

Plut. XIX. Num. CCXII. Vita *S. Gregorii Magni* ab *Johanne Diacono* scripta. Codex membran. in fol. sæculi X.

Plut. XX. Num. CCXXXIV. Concilium Aquisgranense anni DCCCXVI. Sequitur ordo *ad recipiendos fideles fratres mortuos*. *Incipit* deinde *liber sententiarum* S. Augustini *Episcopi contra* LXXVI. *hæreses*, cujus initium: *credimus unum Deum esse*. Accedunt ad hæc orationes aliquæ *pro exeuntibus de coquina*, & hujusmodi aliæ ad usum Congregationis cujuspiam. Codex membr. in 4. sæculi XI.

Plut. XXI. Num. CCXXXVI. *Instituta Nili Monachi de octo vitiis generalibus*; sequuntur *Collationes Sanctorum Patrum*. Codex in fol. membran. sæculi XIV. Num. CCXXXVII. *Regulæ Monachorum Ægyptiorum a* Johanne Cassiano *Massiliensi Presbytero conscriptæ*, *quas* Eucherius *Lugdunensis Episcopus breviori conscripsit sermone*. XII. libris constant. Accedunt *collationes decem*, *& institutio* Nili *Monachi*. Codex membran. in fol. sæculi item XIV.

Plut. XXII. *Liber* (Gezonis Abbatis judice *Mabillonio Itin. Ital. pag.* 162.) *de Corporis*, *& Sanguinis Domini Sacramento* ex dictis *Cypriani*, *Hilarii*, *Ambrosii*, *Augustini*, *Gregorii*, *Hieronymi*, *Johannis*, nempe *Chrysostomi*, *Isidori* &c. Primum caput inscribitur: *quod humana infirmitas non facile debeat divina discurrere*. *ex libro* B. Hilarii *Episcopi de Trinitate*. Caput XV. prænotatur *de libello* Paschasii Ratberti *ad* Placidum *discipulum*; ubi in margine recentior manus *adscripsit*: *hic incipit liber Paschasii*. Porro LXXII. capitibus liber constat. Sequitur *liber de vita Christiana*. Opus est peregregium *Bonizonis Episcopi*, quod in *Brixiensi* codice inscribitur *de SS. PP. authenticis Canonibus ad Gregorium Presbyterum*. Quatuor libris in hoc codice opus absolvitur. Primus explicat *quid ante sit docendus omnis*, *quam baptizandus*. De Episcopis agit liber secundus, cujus ab his verbis initium: *Quod* (lege *quid*) *ante sit docendus omnis*. *quam baptizandus*, *& quid sit baptismus*, *& quot modis fiat*, *& a quo sumpsit exordium*, *& quando*, *& quomodo fieri debeat*, *superiori libro breviter prout potuimus*, *enarravimus* &c. Sequitur liber tertius, in quo de Archiepiscopis, Metropolitanis &c. disputatur. Differit liber quartus *de excellentia Romanæ Ecclesiæ*, *& de privilegiis ad ejusdem Ecclesiæ Episcopum pertinentibus*, *& de Constitutionibus ejusdem*. Heic autem gesta enarrantur Romanorum Pontificum a *S. Petro*, in cujus elogio hæc reperio, in quæ, velim, mentem intendat *Nicolaus Sormanius*, nuperus ille adventus *S. Barnabæ Mediolanum* defensor: *dein successore sibi in Antiochena sede ordinato Romanam Ecclesiam glorioso suo decoravit Episcopatu .... Quamobrem errant Mediolanenses*, *qui a fastu superbiæ inflati suam dicunt Ecclesiam non a Petro*, *nec a suis successoribus*, *sed a Barnaba sumpsisse exordium*; *nulla enim littera*, *nullave Historia commemorat*, *eum umquam maria transisse*, *sed post separationem a Paulo factam pro Johanne*, *qui dicebatur Marcus*, *cum eodem Cyprum delatum* &c. Extremus autem Pontifex, quem indicet *Bonizo*, *Urbanus* est *secundus*, de quo ait:

O 2

Digitized by Google

ait: *Urbani vero Pontificis acta, & de ejus victoria siquis scire voluerit, legat librum, quem scripsi in Ugonem Schismaticum, & ibi inveniet ad plenum dilucidata quae voluerit*. Pontificum vero Romanorum gestis descriptis agit Auctor *de privilegiis ad Romanum Pontificem pertinentibus*. Codex membran. in 4. saeculi XII. Hunc consulere poterit Cl. *Trombellius*, quem de *Bonizone* edendo cogitare scio. Interea confer *Mansium* in notis ad *Fabricii Bibliothecam mediae & infimae latinitatis T. I. pag. 261. seqq.*

Est in eodem pluteo Codex, cujus numerus in meis schedis atramento plane deletus est. Quod in eo primum occurrit, *epistola* est *Papae Lucii* (III. scilicet) *consolatoria de obitu Magistri Ugonis ad Fratrem Leonem, data Velletri* (quo *Lucius* a. 1182. fuerat profectus) *septimo Idus Decembris*. Sequitur hanc notatio ista: *liber hic Maistri* (sic) *Ugonis de Spiritu Sancti processione contra Graecos editus est Constantinopoli Graece, & Latine, quorum alter datus est Graecis ad infirmationem sui dogmatis, alter vero datus est Latinis ad irrefragabilem suae orthodoxae fidei defensionem; sed & uterque, Latinus videlicet & Graecus, missus est Romam ad Papam Alexandrum* (III.) *& uterque missus est Antiochiam ad Patriarcham Aimericum, sicut epistolae in calce voluminis hujus adscriptae* (& a Martenio editae T. I. *anecdotorum*) *ostendunt*. Post haec liber exstat *Ugonis Etheriani de sancto, & immortali Deo*; tum alia, ut videtur, manu, *compendiosa expositio in libro de Spiritu Sancto Maistri Ugonis*. Accedit *commonitorium S.* Augustini *Episcopi ad Fortunatianum*, & *excerptum ex Moralibus B. Gregorii Papae*.

Plut. eodem XXII. Num. CCLIV. *Domni* Goffridi *Vindocinensis Abbatis* opera, nempe I. *Tractatus de Corpore, & Sanguine Domini*. II. *Tractatus de ordinatione Episcoporum, & investitura Laicorum*. III. *Tractatus de tabernaculo Domini ad Hamelinum Priorem Credonensem, & Andream Priorem Andegavensem*. IV. *Invectio contra Sacerdotem peccantem, ut poeniteat, & Sacerdotis poenitentis consolatio, ubi se ipsum accusat, & ne in cura pastorali excedat modum discretionis, pium Jesum exorat*. V. Sermones septem, quorum tres *de nativitate Domini*, unus *de festivitate S. Mariae Virginis*, Oratio *ad Matrem Domini*, *de festivitate B. Mariae Magdalenae*, & alius *de festivitate B. Benedicti*. VI. Epistolae. Codex membran. in 4. saeculi X. Num. CCLVII. Sermones *Innocentii* III. Papae. Codex membran. in 4. saeculi XIII. Num. CCLVIII. Sermones, & epistolae *S. Leonis* Papae. Codex membran. in 4. saeculi XIII. aut XIV. Num. CCLIX. *Anicii Manlii Severini Boetii* V. C. & *Il. Excons. Ordin. Patricii de S. Trinitate* liber commentariis, & adnotationibus pervetustis illustratus. Codex membr. in 4. saeculi X.

Plut. XXIII. Num. CCLXXIII. *Postilla super epistolam ad Romanos edita a Fr.* Alexandro (de Ales) *Sacrae Theologiae Doctore, & Generali Commissario Ordinis Fratrum Minorum*. Codex membr. saec. XIV. in 4. In ejus calce adscripta haec sunt. *Anno Domini* MCCCXLII. *Dominus* Gualterius de Francia *Comes Praenestinus Dux Athenarum in mense Agusti* (sic) *decapitari fecit Dominum* Johannem Bernardum de Medicis, & Guilielmum de Altovitis *populares, quorum prior existens Lucae dominus pro Communi Florentiae fecit fugere Dominum* Tarlatum de Petramala. *propter quam fugam Pisani acceperunt Civitatem Lucanam, quam obsidebant, in octava Apostolorum Petri, & Pauli anno praedicto; alius existens dominus Aretii pro Communi Florentiae mentita causa ad subiextionem Guelforum Aretii pecunia mediante cepit Dominos* Petrum, & Rodulfum de Petramala *cum tribus eorum filiis, & captos misit Florentiam, & depredatus est bona ipsorum. Propter quae dictus Dominus Dux fecit eis capita amputari Florentiae, existens Capitaneus guerre, & custodie civitatis Florentiae, & omnium ad eum* (sic) *pertinentium*.

Plut. XXVI. Num. CCCI. *Legenda B. Humilianae de domo Circulorum, quam legendam Frater* Vitus de Cortonio *dictavit: qui fuit receptus a B. Francisco, & fuit Minister in Provincia Romaniae*. Ejusdem *miracula*. *Vita B. Johannis de monte*

te

te Alverniæ . Legenda S. Elisabeth illustris Regis Hungariæ filiæ . Præterea Vitæ aliquot Italice scriptæ . Codex membran. in 4. sæculi XIII.

IV. Hactenus Codices aliquot, nisi fallor, in ea omnes collocati Bibliothecæ parte, quæ spectat Ecclesiam. Unum nunc aut alterum addam ex iis, qui claustrum versus in pluteis exstant. Ac digna quæ notetur, ob Amanuensis celebritatem *Dantis* comœdia est in chartaceo codice DCLXXXV. plut. XXV. descripta a *Philippo Villanio*, ut quam adscribo, docet notatio in codicis calce: *Questo Dante fu ad uso di Frate* Tedaldo della Casa, *& vivendo l' assegnò all' armario del Convento di Santa ✠ di Firenze dell' Ordine di Santo Francesco a perpetuo uso, scritto per mano di Messer* Philippo Villani *negli anni di Cristo* MCCCXLIII. Huic Codici proximus est in eodem pluteo membranaceus alius, cujus hæc extrema sunt verba. *Explicit commentus Comœdiæ* Dantis de Aligeriis *de Florentia compositus per Magistrum* Benvenutum de Imola ; *qui Dantus* (sic) *compilavit suam comœdiam sub anno Dominicæ Incarnationis* MCCC. *anno de mense Marcii Sole in ariete, & Luna nova in libra . Qui vixit diebus 22506. ex quibus diebus possunt notari anni* LXI. *& menses* VII. *& dies* XIII., *intus computato die mortis . Item potest notari, quod ejus Nativitas fuit* MCCLX. *die Kalendis Februarii, & finaliter decessit in Civitate Ravennæ anno Dominicæ Incarnationis* MCCCXXI *in die Sanctæ Crucis de mense Septembris : cujus anima per Dei misericordiam in pace quiescat ; & sepultus fuit in cemiterio Fratrum Minorum ejusdem Civitatis , in cujus tumulo ad ejus perpetuam memoriam hæc carmina sunt descripta* . Inclita fama &c. *Et nota , quod hunc librum fecit scribi* Nicolaus de Rezio *in Civitate* P̄gi (forte *Pergami*, seu *Bergomi*) MCCCLXII. *Indictione quintadecima . Deo Gratias . Amen* . Multa addidisse suis deinde commentariis videtur *Benvenutus*, nam in *excerptis Muratorianis T. 1. Antiq. Italic. col.* 1070. annum video commemorari MCCCLXXXIX.

V. Hactenus de Bibliotheca *S. Crucis* . Kalendis Augustis cum doctissimis, atque amicissimis viris *D. Fideli Soldanio Vallumbrosano* Monacho , atque *Octaviano* Abbate *Bonaccursio* ad *Ripolense Vallumbrosanorum* Cœnobium excurri , ubi a Reverendissimo Vallumbrosanæ Congregationis Abbate humanissime excepti fuimus, lautoque prandio donati . Pomeridianis horis in Archivum aditus patuit . Reperi ibi *Aurelii* Episcopi *Martoranensis* orationem *in funere Laurentii Medice* Neapoli habitam, ubi hæc de *Thaddæo* narrat *Florentino* Philosopho, & Medico in Academia *Bononiensi : Thaddæus ob raram in medicis experientiam velut alter Æsculapius L. aureos diurnam mercedem pacisci solitus , ab Honorio Pontifice ægrotante centenos in diem, & hoc amplius, restituta illi valitudine decem millia dono consecutus est* . Vide *Mansium* in *Fabricii* Bibliothecam *mediæ & infimæ Latinitatis T.* VI. *pag.* 221. Alius ibidem exstat libellus inscriptus: *Fœnix Domini* Petri Ravennatis *Memorie Magistri . . . . Artificiosa memoria Clarissimi* I V. *Doctoris , & Militis Domini* Petri Ravennati (sic) *Jura Canonica ordinarie de sero legentis in celeberrimo Gymnasio Patavino in hoc libello continetur ; & cum una sit Fœnix , & unus sit iste libellus, libello placet, Phœnicis nomen imponatis* . Initio libelli litteræ aliquot Principum leguntur in Petri commendationem . Has inter epistola est , quam *Priores, & Vexillifer Justitiæ Populi , & Communis Civitatis Pistorii* scripsere XII. Septembris a. MCCCCLXXX. *præstantissimo* I. V. *Doctori, & Clarissimo Equiti Domino Petri de Tomasiis Ravennati* . Donant illum his litteris Pistoriensi Civitate. *Itaque*, inquiunt, *in futurum sis noster Civis Pistoriensis , ac pro Pistoriense Cive, ut præfertur, habearis, & reputeris* . Chartas quoque veteres non paucas evolvi . Ad Monasterium *S. Salvii* , quod *Florentiæ* olim habebant *Vallumbrosani* Monachi, spectant nonnullæ. Ut duas. tresve indicem , *Petrus , & Gerardus fratres filii bone memorie Johannis Guarda civitatis Florentiæ . . . disponimus*, inquiunt in confecto ea de re instrumento, *ut Ecclesia , & Oratorium Beati Sancti Salvii in loco Carrari positum competit exinde nobis, sicut modo altaria sunt edificata integra ; de hoc autem quod reliquum fuerit de Ecclesia , competit nobis de* me-

medietate . . . concedimus . . . ut deinceps fiat monasterio secundum Ordinem S. Benedicti &c. *Actum in loco Carrari juxta eandem Ecclesiam in territorio Florentino anno Dominice Incarnationis* XLVIII. *post mille*, *& anno secundo Imperii Donni Henrici gratia Dei Imperatoris Augusti VII Kal. Aprilis Indictione* I. Eodem anno XVI. Kal. Maii *Rollandus*, *qui & Moro vocatur*, *filius* b. m. *Teuzi* prædia aliquot largitus fuit Ecclesiæ, & Oratorio S. Salvii, *quod est in loco*, *cui paratinula nomen est infra plebem S. Reparate Civitatis Florentie amodo & deinceps fiat monasterio ad Monachorum* (sic) *Ordine Sancti Benedicti*; quæ verba paullo aliter citari video ab eruditissimo *P. Richa* Societatis Nostræ *Florentinarum Ecclesiarum T.* I. *p.* 369. Plures ex hujus archivi chartis ad vetus *S. Trinitatis* cœnobium pertinent in agro *Arretino* situm *in alpe loca in ad vocabulo fonte benedicto*, ut in instrumento a. MVIII. dicitur. Præerat eo anno Monasterio *Bonizo* Abbas; anno vero MXIV. *Domno Henrico gratia Dei Imperator Augusto anni imperii ejus primo*, *indictio duodecima* ex alia charta discimus, mense Augusto Domnum *Azonem* fuisse Abbatem *beatissime Sancte Trinitatis de loco fonte benedicto*: Ad idem Monasterium hæc spectant, quæ ex alia charta descripsi. *Domnus Hugo Prior S. Trinitatis edificavit xenodochium de Ponte a Valle in solo sibi a Ramundino*, *& a Raynerio de Tulliano per cartulam tradito cum personis suntibus predicte Ecclesie*, *& ad honorem S. Trinitatis ordinavit*, *& retinuit*, *& annualiter in festivitatibus prescripte Ecclesie cum cunctis Fratribus obedientiam exhibuit*, *& ad capitulum venit*, *& postea Rainerium nostrum Conversum ibi reliquit*, *qui similiter annualiter obedientia exhibuit*, *& ad capitulum venit*, *& sic post. eum quidam nomine Vulpe fecit*, *& Petrus de Bucino*, *& Andrea*; *Petrus vero de Bucino cum quadam muliere fugit*; *Abbas enim Johannes excommunicavit eum*, *& ea relicta in carcerem contrusit*, *& penitentia peracta ad Ospitium remisit*, *& postea remisit*, *ad eam Tebaldus venit*, *& duxit secum Jerosolimitanos Ospitalarios*, *quibus dare voluit predictum Ospitale*; *sed Ramundinus patronus Ospitii cucurrit ad Abbatem simul cum Rectoribus Ospitii*; *Abbas vero cum Leone presbitero & cum multis aliis hominibus*, *invenitque ad Pontem de Valle*, *& eos allocutus est*, *& ostendit eis rationem suam*, *& interdixit*, *quod non morarentur in domo sua contra suam voluntatem*. *Ipsi auditis ejus rationibus*, *& visis cartulis recesserunt*. Quo isthæc anno contigerint, ignoro. Quid anno MCXCIII. evenerit, ex sequente charta cognoscimus.

„ In Dei Eterni nomine anno Incarnationis ipsius millesimo centesimo nonagesimo tertio Domno Imp. Heinrico regnante, Imperi ejus anno tertio nonodecimo Kal. Februarii Indictione XI. feliciter. Cum Domnus *Rainerius* divina clementia *Fesulane* Ecclesie Episcopus ivisset apud Hospitale *Pontis de Valle*, & ibidem juxta *Terrizellam*, & super prefatum Hospitale ex mandato Domni *Celestini* Pape, & Ecclesie *Romane* Ecclesiam ad Honorem Dei, & S. Marie, & S. *Cataldi*, & aliorum Sanctorum desingnasset, & ordinasset, ubi Fratres prefati Hospitalis divina possent exaudire officia, & cartam proprietatis platee, ubi ipsa Ecclesia est desingnata, vice Ecclesie *Romane* recepisset a *Jamnino* prefati ospitalis ospitalario hadibito consensu suorum Fratrum, & etiam Domni *Bernardi S. Trinitatis* Habatie Habati, & Domni *Martini* ejusdem Habatie Camerarii, qui in prefata Ecclesia primam Missam cantavit, sub qua Habatia prefatum Hospitale esse videtur. Idcirco prefatus Domnus *Raynerius* Episcopus vice predicte Ecclesie *Romane*, & Domni Pape concessit jam dicto Domno *Bernardo* Habati vice dicte sue Habatie, suorumque in perpetuum successorum recipienti ordinationem prefate Ecclesie, quam presentialiter ordinaverat, eo videlicet ut prefatus Domnus Habbas, suique successores debeant dare prefato Hospitalario, & suis Successoribus, & Hospitali Sacerdotem, qualem ipsi pro tempore eis dare voluerint, & ipsi Hospitalarii eum Sacerdotem, quem pro tempore Rectores dicte Habatie eis dederint, debeant pro eorum Sacerdote habere, & tenere, & in divinis officiis exaudire

„ apud

„ apud dictam eorum Ecclesiam. Acta sunt hec cum consensu prefati Hospitalarii, & majoris partis suorum Fratrum Episcopatu *Aretino* infra prefatum Hospitale, & dictam Ecclesiam ibi in via, Indictione dicta feliciter.

„ Signa manus manus (*sic*) supradicti Domni *Raynerii* Episcopi *Fesulani*, qui supradicta vice Ecclesie Romane Habati dedit, & concessit, & me scribere rogavit.

„ Signa manus *Vigorosi* filii quondam *Ludovici de Cascia*, ejusque Fratris *Volentieri*, & *Raynerii del Monaco*, & *Ubertini Giccii*, & *Gueriscii de Leguna*, & *Ficti de Castellione*, qui his interfuerunt rogati testes.

„ Interfuit & Domnus *Ubertus* Prior *Pavellensis*, & *Bonasai*, & *Bonagiunta* ejus fratres Clerici, & Domnus *Albertus Fesulanus* Canonicus.

„ Ego *Joannes* Domni invictissimi Imperatoris *Henrici* Judex ordinarius, & Notarius supradicta scripsi, & complevi.

Specimen hoc sit ejus tabularii. Ad alia propero.

CAPUT VI.

Mense Augusto Mutinam adcersitur Auctor a Serenissimo Duce FRANCISCO III., *ut Atestinæ Bibliothecæ præsit. Antequam eo migret, Septembri mense Romam adit: quæ ibi in adversaria retulerit. Ubi Mutinam deinde advenit, Mutinensis Collegii Mss. Codices diligentius lustrat, qui etiam heic recensentur.*

I. POst Clarissimi *Ludovici Antonii Muratorii* obitum FRANCISCUS III. *Mutinensium* Dux Serenissimus nullum celeberrimæ, ac locupletissimæ Bibliothecæ suæ præfecerat. De doctissimo P. *Corsinio Scholarum Piarum* tunc in *Pisano* Lyceo magni nominis Professore, nunc ordinis sui Generali Præposito aliquando cogitaverat. Interea *Dominico Vandellio* præclaræ eruditionis viro eam tradidit custodiendam, quamvis quibus ille distinebatur, curæ non satis otii ad novum hoc munus implendum ipsi relinquerent. Sed tandem qua in Societatem Nostram clementia est Princeps, in nostris annalibus numquam sine grati animi, atque si fas est dicere, amoris significatione commemorandus, me *Florentia Mutinam* avocavit, ut nobilissimo illo quidem, sed ob decessoris mei celebritatem pleno aleæ atque periculi munere fungerer: duos præterea mihi socios adjunxit, mei ambos instituti, *Joachimum Gabardium Carpensem*, & *Dominicum Troylium Maceratensem*, illum ex *Veneta*, hunc e *Romana*, cui & ipse adscriptus eram, Provincia; eo potissimum consilio, ut in adornanda Italiæ litteraria historia, quam suo ille patrocinio fovebat, maxime confirmabatque, mihi essent auxilio. Verum antequam *Mutinam* proficiscerer, *Romam* petendam mihi esse intellexi, ut Vaticanos, aliarumque Bibliothecarum, quæ in principe illa terrarum urbe magno numero sunt, Mss. codices consulerem ad eam, quam paro, Isidorianorum operum editionem. Itaque a P. *Ignatio Vicecomite* Societatis Nostræ tunc Generali Præposito facultate impetrata Septembri mense Romanum iter adgressus sum. Qui e nostris Romanis sociis mihi maxime amicitia adjuncti sunt, *Lagomarsinius*, *Nocetius*, *Contuccius*, *Carpanius*, *Mazzolarius*, *Lazerus*, *Boscovichius*, *Cunichius*, *Faurius* aliique bene multi de litteris optime meriti, quorum nomina percensere longum omnino esset, in Tusculano omnes rusticabantur. Ne tamen *Roma* invisis illis discederem, ut Urbem ingressus fui, Bibliothecas statim adire, & *Isidorianos* Codices conquirere undique constitui, ut eo demum labore perfunctus *Tusculum* ad eos amplectendos excurrerem. Quare ut Vaticanæ Bibliothecæ, cujus potissimum codices in animo erat conferre cum editis *Isidori* exemplis, facilior mihi pateret aditus, *Fabio Danzetta* Societatis nostræ doctissimo, ac sapientissimo viro auctore, duce autem *Hieronymo Lombardio* & ipso

nostræ

Digitized by Google

nostræ Societatis Presbytero pereruditio ad BENEDICTI XIV. P. O. M. pedes me supplex advolvi. Incredibile dictu est, quanta me clementissimus Pontifex benignitate exceperit, multa de meorum studiorum ratione, atque consilio exquisierit, atque omnem mihi opem promiserit, præstiteritque. Illud etiam ad cetera tantæ clementiæ officia accedit, ut semel in singulas, quibus *Romæ* morabar, hebdomadas diebus Veneris Pontificem ipsum adire mihi licuerit, ejusque doctissimis colloquiis frui.

II. Pontificia igitur auctoritate ad Vaticanam me contuli Bibliothecam, immensum illum vetustæ eruditionis thesaurum, atque ab ejus doctissimo æque atque humanissimo Præfecto *Assemanio* facile impetravi, ut Isidorianos omnes Codices per ocium consulere mihi liceret. Lustrata *Vaticana* Bibliotheca *Ghisianam*, & *Barberiniam* adii; *Vallicellanam* quoque excussi. Per tempus mihi non licuit in illis ultra *Isidorianos* Codices excurrere. Interea qua est humanitate, *Petrus Lazerus* Romani nostri Collegii Bibliothecæ Præfectus relicto tantisper *Tusculo* ad Urbem venit, ut Bibliothecam illam a meo post Theologica studia Roma discessu mirifice auctam, *Dominici Franchinii* Rectoris studiis potissimum, atque auspiciis, exornatamque mihi ostenderet. Atque ex ea sane non pauca potuissem in hoc volumine edenda mutuari. Quum tamen paucis ante mensibus primum *miscellaneorum* ex illius Mss. Codicibus librum *Lazerus* ipse litteraria plaudente Republica protulisset in lucem, nolui in alienam, ut ajunt, messem falcem immittere. Quare in mentem venit Bibliothecam potius Domus Nostræ Professæ excutere, & siquid in ejus Mss. delitesceret, notatu dignum in adversaria referre in hoc deinde libro publicis formis excudendum. Atque consilio huic meo potissimum favit præter Societatis nostræ quem antea memorabam, Generalem Præpositum P. *Ignatium Vicecomitem*, *Dominicus Turanius Siculus* præstantissimus Sacræ, ut ajunt, Pœnitentiariæ Theologus. Laborem hunc tamen distuli, dum redirem *Tusculo*, quò cogitabam; incredibile enim me tenebat Sociorum meorum videndorum desiderium. *Tusculum* igitur me contuli, ubi etiam apud *Lagomarsinium*, qui tum podagra laborabat, me perhumaniter invisit *Benedictus Stay* poeta elegantissimus; hinc ad *Castrum Gandulphi*, & *Albanum* quoque diverti, unde rediens doctissimum Abbatem *Rodulphinum Venutium* rusticantem conveni. Paucis tandem Tusculanæ commorationis elapsis diebus ægre ab amicis divulsus, quos inter accesserat *Prosper Buttarus Auximas* nobilis ac præclarissimæ indolis juvenis, *Romam* contendi.

III. Præsulem Illustrissimum, multisque mihi nominibus memorandum *Franciscum Xaverium Zeladam* ab expeditione nescio qua redeuntem exspectabam. Rediit enimvero citius quam credideram. Quare quos deinceps *Romæ* transegi dies, inter ipsum, & domus nostræ Professorum Bibliothecam partitus sum. Sed ad Codices Mss. hujus Bibliothecæ vertendus est sermo. Hi sunt

Codex membran. fol. sæc. XIV. Duodecim Prophetæ cum commentatiis margini adscriptis, glossulisque, ut ajunt, ipsi textui sacro inscriptis.

Codex chartaceus fol. sæc. XVII. Tractatus in *Aggæum* Prophetam *P. Jacobi a Cruce* Societatis nostræ litteralis, ac valde eruditus.

Codex membran. in fol. sæc. XIII. *Honorii Augustodunensis Gemma animæ*, sed paullo locupletior exemplo in *Bibliotheca Maxima Sanctorum Patrum* vulgato. Enimvero in epistola ad *Honorium Solitarium* post ea verba *stylo prodesse* additur in Codice: *quatinus memoriam tui omnium orationibus liceat jugiter interesse*. Præterea liber primus, qui in editis capita exhibet CCXLIII., in codice cc. omnino & LX. capitibus constat; CLXIV. liber secundus, qui octo tantum & sexaginta habet in edito exemplo, CCXVII. liber tertius, cujus capita solum CLXIX. editiones præ se ferunt; centum denique & viginti quatuor liber quartus, quem in CXVIII. capita libri typis excusi dividant. Porro clauditur liber *invitatione auctoris ad delicias præsentis operis*, quæ in editis exemplis plane desideratur.

Ejus

Ejus initium: *ecce filiæ Jerusalem quas delicias vobis præparavi ; quibus gemmis vos ornavi*. Sequitur sermo *de his*, *quæ aguntur in dedicatione Ecclesiæ* ; *Quoniam ad dedicationem præsentis Basilicæ* : item *de Sacramentis Neophytorum* ; *Quoniam populus ad fidem visibilibus Sacramentis instruendus est* : item *de officiis Sacrorum Ordinum*, *& vita* ; *Quia christianam militiam in baptismate* : item *de indumentis Sacrorum Ordinum* ; *De indumentis ergo Sacerdotalibus* : item sermo *de officio Missæ* ; *Hæc quæ commemoravimus* ; tandem *Scala cœli* in XXIV. capita distributa ; *Frequenti meditatione animo revolvo*.

Codex chartac. sæculi XVI. Honorii Papæ III. *epistolarum* libri duo.

Codex chart. f. inscriptus: *Martirologio del P. Vincenzio Bruno della Compagnia di Gesù da esso con molta diligenza composto*, *e più volte reviso*, *e di novo da rivederst*. Autographum est: XXI. Novembris a. 1580. videtur absolutum; hic enim annus, mensis, ac dies in operis calce adscribitur.

Codex chartaceus fol. *Barnabæ Riccoboni Rhodigini* Abbatis *Olivetani liberum arbitrium*, *sive de libera hominis facultate dilucidatio*.

Codex chartaceus sæc. XVI., isque mutilus fol. *Incipit quintus liber Regestorum Domini* Innocentii *Papæ* III.

Codex chartaceus: Martyrologium *Bedæ*.

Codex chartaceus fol. Martyrologium *Hrabani*, ut in Codice Ms. celeberrimi Monasterii *S. Galli*. Martyrologium *Notkeri cognomento Balbuli* Monachi *S. Galli*, ex Bibliotheca *S. Galli*. Menologium Græcorum. Martyrologium in anni circulo *Bedæ Presbyteri* (contractius altero, quod nuper memorabam). Kalendarium Copticum.

Codex chartaceus fol. *Diarium eorum*, *quæ a morte* Innocentii X. *tam intra quam extra conclave contigerunt usque ad electionem Summi Pontificis Alexandri* VII.

Codex in fol. chartaceus. *Melchioris Inchofer* e Societate Jesu *Vindiciarum S. Sedis Apostolicæ Sacrorum Tribunalium adversus Neopythagoræos terræ motores*, *& Solis statores* libri duo.

Vita di Paolo *Papa* IV. *raccolta nel* 1613. *dal* P. D. Antonio Caracciolo *de' Cherici Regolari*, Tomi IV.

Codex chartaceus fol. *Gli annali di Messere* Mattheo Spinello da Giovenazzo *rescritti da quelli*, *che sono in potere del Sig.* Michele Gesualdo.

Codex Chartaceus fol. *Caraffarum* historia a *Petro Nores* conscripta, gallice.

Guicciardini Lettere, Tomi duo fol.

Andreæ Alciati epistolarum autographarum fasciculus.

Jacobi Fuligatti S. I. in Ecclesiasten *Salomonis* Commentarius Litteralis & moralis, fol.

Codex membran. sæculi XIV. fol. *Cyrilli Alexandrini* homiliæ XXX. in die epiphaniæ, Græce.

Codex membranaceus admodum nitidus: *textus & expositio librorum* B. Augustini *de Civitate Dei*, quæ expositio est *secundum* Fr. Thomam Anglicum *super primos decem libros difficiliores*.

Codex chartaceus in fol. *De administrato per Germanos Romanorum Imperio ad Sacrosanctam Apostolicam Sedem Romanam ex præcipuis potissimum Germanorum scriptoribus libri tres*, *Francisco Zinotto Bononiensi* auctore. Opus *Julio* III. inscriptum *ex Germania anno Salutis* MDLIII.

Codex chartaceus *Varia* continens numero sexdecim opuscula. In his *Parentalia Cardinalis* Baronii *auctore* Justo Baronio *ad* P. Nicolaum Serarium *Soc. Jesu*.

Codex alius *Varia* inscriptus. Omnia XII. complectitur. In his I. *Liber Cæremoniarum* a Benedicto *Canonico S. Petri* conscriptus a. D. MCXL. *Guidone de Civitate Castelli Presbytero Cardinale S. Marci postulante* (fuit is deinde Cælestinus II.). II. Francisci Peniæ *de Sacrosancta Basilica S. Martyris Agnetis sæpe instaurata*, *seu renovata ad amplissimum Cardinalem Alexandrum de Medicis* Romæ MDCIV.

Digitized by Google

Codex chartaceus fol. *Epistolæ Pii II. P. M. recollectæ per me* Antonium Lollium *Senensem jussu Reverendiss. Domini* Francisci Piccolominei *Cardinalis Senensis ad usum Reverend.* D. Jacobi Silverii Piccolominei *Episcopi Cremonensis Romandiolæ Præsidentis*.

Codex chartaceus fol. *Latinitatis mensuræ in Romanorum Procerum Comitiis ab* Alberto de Albertis *e Soc. Jesu exactæ, sive de scitis ac placitis Latinæ Linguæ, dissertatio cum appendice de latino stylo*.

Codex chartaceus fol. *Discorso dell' Illustriss. Cardinale* Commendone *sopra la Corte di Roma al Sig.* Hieronymo Savorgnano.

Codex chartaceus 4. *Historia di* Antonino Castaldo *Napolitano principale Notaro del Regno, delle cose occorse in Napoli dal tempo, che vi fu Vicerè* D. Pietro di Toledo *Marchese di Villafranca, e di alcune particolari di molti anni prima insino alla ribellione di* Ferrante Sanseverino *Principe di Salerno*.

Codex chartaceus 4. *Vita di* Caterina Sforza de' Medici *composta da* Fabio Oliva *da Forlì*.

Codex chartaceus. Tiberii Alpharani Iheracensis *de Sacrosanctæ Basilicæ B. Petri Principis Apostolorum in Vaticano Urbis sitæ antiquissima & nova structura, Liber ad Gregorium* XIII.

Codex membran. in 4. sæc. XI. Bedæ *expositio in templum Salomonis*. Additum est in codicis calce *Lotharii divina preveniente clementia Regis* diploma *ad Guntarium Vener. Agrippinensis Ecclesiæ Gubernatorem, & pium Rectorem*. Initium ejus hoc est: *Si ad utilitatem Servorum Christi*. In fine autem hæc leguntur: *Hrvotmundus notarius ad vicem Grimbaldi recognovit. Data* XVIII. *Kal. Februar. anno Christo propitio Regni Hlotharii gloriosi Regis* XI. *Indictione* XV. *Actum Aquisgrani palatio Regio in Dei nomine feliciter, Amen*.

IV. *Johannes Baptista Zanobettius* Florentinus, cujus ingenium, variamque in juvenili ætate eruditionem fueram *Florentiæ* admiratus, *Romæ* tunc erat. Abbatem *Dominicum Augustum Braccium* civem suum ad me ille deduxit, a quo paullo ante meum ex Urbe discessum Nummorum aliquot *Romæ* postremis illis temporibus inventorum notitiam mihi suppeditavit. Libens illam cum lectoribus meis communicabo.

Apud Illustrissimum *D. Jacobum Bellottium* argentei nummuli tres.

I.

Pars adversa. ΑΤΤ. Κ. ΑΙΒ. ΣΟΤΑΠ. ΓΑΛ. In medio L. B. *Imperator Cæsar Sulpicius Galba. anno secundo*. Siglas ΑΙΒ. alii interpretentur.

Pars aversa, caput Romæ galeatum, cum epigraphe ΡΩΜΗ.

II.

Pars adversa, caput *Philippi Junioris* lauro redimitum cum Græca epigraphe: ΑΤΤ. Κ. Μ. ΙΟΤΑΙ. ΦΙΛΙΠΠΟϹ. ϹΕΒ. *Imp. Cæsar Marcus Julius Philippus Augustus*.

Pars aversa, Aquila alis expansis, rostroque coronam gestans. Hæc circum inscripta: ΔΗΜΑΙΚ. ΕΞΟΤϹΙΑϹ. ΤΠΑΤΟ Δ, *Tribunicia potestate Consul* IV. infra Aquilam legimus: ΑΝΤΙΟΚΙΑ. S. C. Hinc pretium numi.

III.

Pars adversa, Caput *Trajani Decii* laureatum cum inscriptione: ΑΤΤ. Κ. Γ ΜΕ. ΚΤ. ΔΕΚΙΟ. ΤΡΑΙΑΝΟϹ. ϹΕΒ. *Imperator Cæsar Gneus Messius Quinctus Decius Trajanus Augustus*.

Pars aversa: aquila alis expansis, coronam rostro tenens, cum inscriptione ΔΗΜΑΡΚ. ΕΞΟΤϹΙΑϹ. *Tribunicia potestate*; tum infra Aquilam S. C.

Apud eruditissimum *Dominicum Augustum Braccium*.

I.

Insignis *Melitensium* numus. In adversa parte caput exhibet velatæ mulieris cum Græca epigraphe ΜΕΛΙΤΑΙΩΝ; in aversa autem parte sellam curulem cum latina

Digitized by Google

latina Inscriptione C. ARRVNTANUS MN. PRO. PR.; nempe *Cajus Manilius Arruntanus proprætor*.

II.

Apamensium numus. Jovis Laureati caput sine ulla inscriptione cernitur in adversa parte, Elephas in aversa cum epigraphe ΑΠΑΜΕΩΝ. ΤΗΣ. ΙΕΡΑΣ. ΚΑΙ. ΑΣΙΛΟΥ. ΚΔ. (quæ dignissima esset uberiore disquisitione), in medio vero Η, anno scilicet octavo; quæ epocha a *Norisiana* omnino alia est in libro *annus*, & *Epochæ Syro Macedonum*.

III.

Ephesiorum Numus, qualem *Haymius* refert in secundo *Thesauri Britannici* volumine, singulari autem dissertatione Cl. *Edmundus Chisshul* illustravit; inscriptione tamen aversæ partis nonnihil diversa. Igitur in adversa parte Cerva exhibetur cum hisce in medio litteris ΕΦ., infra autem CΚΟΙΙΙ: in aversa autem parte apem habemus cum epigraphe: ΠΡΟC ΠΑΛΥΡΙΝ ΚΗΡΙΑΙCΩΔΕ, ubi *Chisshulius* legit ΠΡΟC ΠΑΛΥΡΝ ΚΗΡΙΑΛΙCΩΔΕ.

IV.

Numus rarissimus *Amisenorum* in *Ponto*. In adversa parte caput cernitur Minervæ galeatæ cum ægide pectori addita; in aversa eadem Minerva tribus clypeis insidens, dextraque alaram tenens victoriam cum hac epigraphe ΕΠΙ ΓΑΙΟΥ ΚΑΙΚΙΛΙΟΥ ΚΟΡΝΟΥΤΟΥ *sub Gajo Cæcilio Cornuto*. Similem numum exhibet *Thesaurus Morellianus*, ubi de familia *Cæcilia*; sed in eo infra Minervam litteræ, quæ in hoc desiderantur, ΡΩΜΗ leguntur.

V.

Tomis Numus oppido rarus. Pars adversa *Tomis* caput exhibet fascia revinctum cum inscriptione ΚΤΙCΤΗC ΤΟΜΟC, *fundator Tomis*, seu *Tomus*: pars aversa alia omnino est ab ea, quam *Tomis* ejusdem numus præ se fert apud Morellium in *specimine rei nummariæ; Herculem* nempe repræsentat *Morellianus* numus; at in Romano *Braccii* ingens uvæ racemus cernitur cum litteris ΤΟΜΕΙΤΩΝ.

VI.

Rarissimus *Alindensium* Numus. In adversa parte videre est caput juvenile Leonis pelle circumligatum, quemadmodum Alexandri Magni caput fingi solet; in aversa clavam cum pelle Leonis, & epigraphe ΑΛΙΝΔΕΩΝ. *Haymius* Tomo II. *Thesauri Britannici* pag. 131. quum in similem numum incidisset, sed in aversa parte litteras temporis injuria exesas habentem, ut nonnisi . . . ΙΝΔΕΩΝ legeretur, suspicatus est vir doctus, aut *Lindensium*, aut *Alindensium*, aut etiam *Sindensium* ibi nomen latere. Ex hoc *Braccii* numo jam constat, & in illo *Alindenses* esse legendos.

V. Sed *Roma* tandem deferenda fuit; immo & *Florentia*, ad quam urbem recto itinere contendi, ut rebus meis collectis *Mutinam* proficiscerer. Igitur *Mutinam* veni sub Novembris initium. Porro quum *Atestiæ* Bibliothecæ indices nondum confectos reperissem, ad domesticæ Bibliothecæ Codices Mss. diligentissime perscrutandos me contuli. Aliquot recensuisse me memini in priore volumine *cap.* VIII.; sed multo plures, dignioresque, qui ceteris omnibus innotescant, hoc tempore inveni. Sunt autem

Biblia Hebraica. Codex membran. satis vetustus in 4., cujus paginæ singulæ duas in columnas sunt distributæ.

Quatuor Evangelia Græca. Codex bombycinus in 4. nitide perscriptus.

Acta Apostolorum, & Epistolæ Canonicæ, Græce. Codex membran. vetustus, ac saltem sæculi XI. in 4. In *Johannæa* epistola celeberrimum deest de SS. Trinitate testimonium.

Quæ sub *S. Dionysii Areopagitæ* nomine opera circumferuntur, Græce. Codex in fol. chartaceus recens cum adscriptis commentariis Græcis.

Firmiani Lactantii de vera & falsa religione, membraneus Codex in f. nitidis-

 sime

Digitized by Google

sime scriptus, atque, ut in calce legimus, *correctus*, *optimeque visus abs* Antonio Tridento *Parmensi* MCCCCLXVII. XXV. *die Augusti*. Quis autem codicem exaraverit, docent quæ eo loco continentur sequuntur. *Deo gratias*. *Amen*. *Anno Domini* MCCCCLXVI. *mense Septembris die* VII. *hora meridiei finitus est hic liber per me* Antonium Johannis Livizzani *in Civitate Mutine*. *Valeant legentes feliciter*.

Sermones *B. Augustini* Episcopi *ad Monachos Heremitas*. Codex in 4. chartaceus sæculi XV. satis pulcher, atque in ipsa operis fronte ornatus. Dolendum, apocryphos esse hosce sermones.

Liturgia Græca; tum *Philonis* Episcopi Καρπασίας in Cantica Canticorum Græcus commentarius. Ex hoc Græcum hujus Auctoris textum ab *Anselmo Bandurio* Viro Cl. promissum, nec tamen editum, si Deus dederit, aliquando divulgabimus. Codex est antiquus, ac lectu difficillimus.

Breviarium *secundum consuetudinem Romane Curie*. Codex membran. fol. sæc. XV. elegantissimus.

Constitutiones Provinciales, *& Synodales Episcopatus Mutinensis*. Codex Chart. fol. sæc. XV. Habemus heic primum *Constitutiones editas* (non tamen hactenus typis excusas) *per Ven. P. D. Fratrem Latinum Dei & Apostolicæ Sedis gratia Hostiensem*, *& Veletrensem Episcopum tunc Apostolicæ Sedis legatum*; tum quatuor *Ravennatia* Concilia a *Labbeo* edita, quorum primum a. MCCLXXXVI. postremum anno MCCCXVIII. celebratum est; tandem Synodos *Mutinenses* habitas anno MCCCXX. a *D. Guidone de Baisio*, & anno MCCCCLXXXIX. a *D. Nicolao Lucensi* Dei & Apostolicæ Sedis gratia *Mutinensi* Episcopo, aliasque *Mutinensium* Episcoporum Constitutiones.

Rubricæ juris. *Defensio Fr.* Johannis Pratensis, *ac libellus ejusdem contra* Guarinum *de non legendis impudicis Auctoribus* (hunc in altera hujus voluminis parte edemus); adversaria *juris* ex pluribus Auctoribus collecta: Codex chartaceus sæculi XV. in 4.

Utilissimo modo de confessare secundo Frate Nicholò da Osmo *del Ordine de la Observanza de San Francescho*, liber tamen Latinus est. *Leonardi Arretini contra hypocritas invectiva* (sæpius edita). Orationes tres *Ulyssis*, *Phœnicis*, *Achillis* ex Græco *Homeri* in prosam Latinam conversæ. *Demosthenis Oratorum principis oratio ad Alexandrum Regem incipit traducta ex Græco in Latinum per Leonardum Arretinum*. Ejus initium: *Nihil habes Rex Alexander*. (Hujus orationis nulla apud Cl. *Mehusium* in recensione *Leonardi Bruni Arretini* scriptorum mentio, nisi quod *Manettum* commemorat vir eruditus, a quo *Leonardus Demosthenis* orationum libros septem vertisse perhibetur). *Isidori Toletani* (immo Hispalensis) *Episcopi contra Judæos* libri duo a. 1443. die 22. Junii exarati. Tractatus *Senecæ de quatuor virtutibus*. Liber *Senecæ* ad *Gallionem* discipulum *de remediis infortuniorum*. Codex chartaceus in 4. sæc. XV.

Gasparis Silingardii Mutinensis Episcopi Summa Moralis Theologiæ Italice scripta, atque alphabetico ordine distributa. Eam *Silingardius* Cardinali *Moronio* inscripsit hac epistola.

„ Avendo Illustrissimo, & Reverendissimo Signore mio così negli anni passati,
„ quando si fecero i due Sinodi alla presenza di Vos: Signoria Illustrissima,
„ come nella visita di questa Diocesi di *Modena* fatta ultimamente da me, tro-
„ vata tanta ignoranza della lingua latina (il che non posso senza mio gravis-
„ simo dolore riferire) nella maggior parte de' Sacerdoti Curati di essa Dioce-
„ se, accompagnata da così poca pratica dell' esercizio della cura dell' anime,
„ che verisimilmente si può temere una gran rovina & precipizio del gregge
„ sottoposto alla custodia loro: & non potendosi per la carestia grande, che s'
„ ha de' Preti sofficienti, dare coadjutori a tutti secondo l' ordine de' Sacrica-
„ noni confirmati, & innovati dal Sacrosanto Concilio di *Trento*; ho giudicato
„ necessario io, ch' ora in vece di Vossignoria Illustrissima sostengo il carico di

questo

Digitized by Google

„ questo governo, il provvedere per quel modo megliore, che sia possibile a tanto inconveniente; alla qual cosa fare non ho trovato mezzo più accomodato quanto il ridurre in lingua volgare, come in un brieve compendio le principali, e più importanti cose, che si ricercano alla cura dell' anime tratte da molte Somme, accioche essi Sacerdoti apprendendo quivi quello, che non possono imparare su i libri latini per non intenderli, si faccino più pratichi di quello, ch' ora sono nell' esercizio d' essa cura dell' anime, & insieme il gregge loro ammaestrato da più periti Pastori s' incammini più facilmente nella via del Signore, & in questa mia opinione mi ha confirmato assai il sapere, che 'l Reverendo Don *Francesco Gaggiati* già servitore di Vossignoria Illustrissima d' ordine del Reverendissimo Monsignore *Egidio* di felice-memoria già Vescovo di questa Città aveva dato principio à questa medesima impresa, la quale interponendovisi la morte d' amendue non puotè avere quel compimento, che la bontà dell' uno, & dell' altro desiderava: Ora avendola io tratta a fine, & desiderando mandarla fuori a beneficio comune di questa Diocese l' ho voluta sottoporre (come farò sempre le cose mie) alla censura di Santa Chiesa; però la invio, e la dedico a Vossignoria Illustrissima come onoratissimo membro di quella, & vigilantissimo Pastore di questa Città, acciò ch' essa la vegga, e faccia vedere a chi spetta, correggendo, mutando, aggiugnendo, & scemando quanto sarà giudicato utile, & necessario, che tutto risulterà in onore di sua Divina Maestà & beneficio comune di tutta questa Diocese tanto amata da Vossignoria Illustrissima alla quale con ogni riverenza baciando le sacratissime mani prego dal Signore il compimento de suoi Santi desiderj.

Di V. S. Illma & Revma.

Devotissimo Servitore
Gasparo Sillingardi.

Paulli Vergeri Histri ad Ubertinum Carrariensem de ingenuis moribus, & liberalibus studiis Liber. Codex membr. 8. valde nitidus sæc. xv.

Discorso del riguardo, che hanno insieme la podestà spirituale, & la temporale Christiana al santissimo & Beatissimo Papa Sisto V., libri duo. Codex chartaceus in fol.

Nicomachi Geraseni Arithmetices institutionum libri duo, Græce fol. Codex Chartaceus optimæ notæ sæculi xv.

T. Livii historiarum libri priores decem. Codex xv. sæculi membranaceus fol.

Ejusdem *de bello Macedonico* libri decem, seu liber xxxi. ad xl. Codex membr. fol. sæc. xv. dignus tamen, quocum edita exempla comparentur.

P. *Bernardi Cesi* e Societate Jesu Viri doctissimi animadversiones in *Cornelium Tacitum* editum *Lugduni* apud *Antonium Gryphium* a. D. 1584. Codex autographus sæc. xvii. in 4.

Libro de algune Croniche, in lo quale sono alquante del Testamento Vecchio, cioè da Ada fino a Christo, e lo resto sono del Testamento nuovo, cioè da Christo fino al presente; lo quale è de mi Francesco de' Mantuani. Ad annum usque 1476. a primo Scriptore perducitur. Sequuntur alia ad Junium anni 1512. *Ferrarienses* res ut plurimum in hoc Chronico enarrantur. Codex est chartaceus in fol.

Digitized by Google

CAPUT VII.

Brixiam a. CIϽIϽCCLV. *proficiscitur Auctor; Bibliothecae Quiriniana, PP. Theatinorum, PP. Societatis Jesu, atque Mazzuchelliana. Monasterium S. Juliae, ejusque antiquitates.* Veronam *excursus. Cl. Marchionis Scipionis Maffeii funus.*

I. SI umqum alias verni jejunii tempus ut adventaret, desideratum a me memini, hoc certe anno paene impatiens illud exspectabam; tanto Cardinalis *Angeli Mariae Quirinii* desiderio tenebar. Verum (o inanes opes nostras! o fallax consilium!) dum *Brixianum* iter fere adgrediebar, ut citius me Principi illi amplissimo sisterem, ejusque pro mea virili parte litterariis curis adlaborarem, ecce nuncius lacrymabilis inopinatae illius mortis *Mutinam* ad me perfertur. Quamobrem dum dolor aliquantulum conquiesceret, iter antea desideratum, nunc fere invisum differre constitui. *Brixiam* ergo ipso tantummodo Dominicae Quinquagesimae die ingressus sum; nec sine lacrymis ob semper lamentabilem mihi *Quirinii* Cardinalis jacturam, quae tum mihi gravior esse coepit, quum in ea Urbe me esse sensi, quae quocumque adspicerem, illius mihi imaginem objiciebat. Dolorem tamen aliquantulum levarunt singulari, quam mihi exhibuerunt, humanitate principis templi Canonici, Reverendissimus *SS. Faustini & Jovitae* Abbas, omnique politioris litteraturae genere excultus *P. Rota Benedictinus*; aliique tum ex nostris Patribus, tum ex omni ordine viri lectissimi, quos inter commemorare mihi liceat *P. Gradonicum* ex inclyta *Theatinorum* familia, Abbatem *Antonium Sambucam*, & Comitem *Johannem Mariam Mazzuchellium* omnes editis libris longe clarissimos. Porro ut per tempus licuit, *P. Fridericus Sanvitalis Parmensis* e Societate Nostra vir praestantissimus me ad *Quirinianam* Bibliothecam deduxit. De illa satis in historia litteraria dictum a me est, ut necesse non sit de librorum, qui in ea prostant communi adcedentium utilitati, copia, atque excellentia verba facere. Unum hoc dicam, *D. Guelfum* eruditum Presbyterum, atque Quinquevirum Bibliothecae curandae ibi adfuisse, ut quidquid esset librorum rariorum, nobis ostenderet. Alio die cum eodem *P. Sanvitali PP. Theatinos* adii, apud quos selectissimam Bibliothecam instruxerat nuper indicatus *P. D. Hieronymus Gradonicus Brixiae Sacrae* aliorumque librorum scriptor eruditissimus. Miratus enimvero sum perraras librorum editiones, operaque non ita pauca in nostris regionibus non ita obvia. Exstant ibi Codices quoque nonnulli Mss. quos inter unus Italica carmina comprehendens lectu dignissima, &, uti videbantur, non omnia saltem evulgata.

II. Domesticam Bibliothecam diligentius excussi. Antiquae editiones bene multae sunt, quae tum apud *Maittairium in Annalibus typographicis*, tum apud *Orlandium* in eo, quem *de typographiae originibus* scripsit, libro desiderantur. Plurimi item in ea servantur Italici libri ad augendam, corrigendamque etiam post *Apostoli Zenii* V. Cl. curas *Fontaninianam Eloquentiae Italicae* Bibliothecam. Omnes sedulo adnotavi; verum non hujus est loci librarias hasce delicias proferre. Adservantur in eadem Bibliotheca Codices aliquot Mss. Omitto heic *Garzonis* historiam, quam in altera voluminis parte divulgabo. Quatuor tantummodo recensebo. Sunt hi.

Codex membr. in 4. saec. xv. in quo liber sub finem mutilus *Aurelii Augustini de spiritu & anima*.

Codex chartaceus in 4. saec. xiv. Haec in eo continentur. I. *Libro della dottrina de Frate* Egidio *compagno de San Francescho*. II. *La passion e Lezenda de Sancta Margarita* rudibus Italicis carminibus expressa. III. *Le sette opere della penitenzia de Sancto* Bernardo, additis piis quibusdam precibus, & *S. Alberti* Episco-

piscopi *Germani* sententiis. IV. Vita *S. Eufrasiæ* Virginis Italice scripta. Accedunt piæ aliquot cantiunculæ & preces.

Codex chartaceus fol. sæc. xv. Complectitur I. *Pomponium Melam de cosmographia*. II. *Solinum Julium rerum memorabilium undique collectarum*. III. *Centimetram Magistri Petri de Isolello*, de pedibus nempe, metris, versuumque figuris tractatum. IV. Tractatum (forte ejusdem *Petri*) *de syllabis longis derivatis a brevibus, & contra*. Dixi *forte ejusdem Petri*. Certe ex initio præcedentis tractatus constat, in hoc fuisse *Petrum* argumento versatum; ait enim: *de litteris, & syllabis egimus usque modo*. V. *Priscianum de* XII. *carminibus*. VI. *eumdem de figuris numerorum*. VII. *Romanum Aquilam de figuris Rhetoricis*. VIII. Commentaria *in doctrinale* Alexandri Grammatici *de dimensione syllabarum*. IX. *P. Rutilii Lupi schemata Dianoias* ex Græco. X. Albaldi librum *de minuciis*, nempe de asse, deunce &c.

In tres Aristotelis libros de anima Lectiones, & commentarii Illustrissimi D. Cæsaris Cremonini *Centensis in schola Patavina Philosophi primæ sedis*. Tomi tres in fol. In finem autem tertii voluminis adscripta hæc sunt: *Antonius Antoniolus a Patavio scribebat, & V. Idus octobris finem feliciter imposuit libro Patavii* 1608.

His addo codicem quem in Nobilium Collegio apud *P. Stephanum Marchesellium* vidi, variorum Italica carmina continentem, nempe, ut aliquos nominem, *Angeli de Gallis* a *Quadrio* prætermissi, *M. Antonii Ferrariensis*, *Rodulphi Alexandri* (idem is fortasse fuit qui *Rodulphus de Alexandris de Brixia* in hoc eodem codice dicitur), magnifici *D. Malatestæ Pisaurensis*, *Francisci Lucii Senensis*, *Magistri Francisci Bencii de Senis*, *D. Cini de Pistorio*, *Jannottii Capograssi Salernitani*, Magistri *Nicolai Cechi*, *Andreæ Bencii de Senis*, *Magistri Petri de Viterbio ad D. Andream*, *Victoriæ Columnensis*, *Antonii Pisaurensis* &c.

III. Longe plura Cl. Comitis *Johannis Mariæ Mazzuchellii* rarissima Bibliotheca suppeditavit. Ordior a Mss. Codicibus. In his

1. Danielis Cereti Brixiani *de foro, & laudibus Brixiæ ad magnificum Ludovicum Martinengum Libellus*. Carmen elegiacum est sub sæculi XVI. initia perscriptum, quo *Brixiæ* antiquitates illustrantur, & *Brixiani* aliquot supra quinquaginta Lectissimi viri, ac fere omnes Auctori æquales temporum laudibus celebrantur, ut *Ambrosius Avogadrius*, *Johannes Britannicus*, *Johannes Calphurnius*, *Elius Capreolus*, *Ubertinus Pusculus*, *Burchardus Pylades*, *Johannes Taverius* &c. Epistolæ, quà opus *Martinengio* inscribitur, hoc est initium.

Dum licet, & positis rident convivia mensis,
Juraque verbosi conticuere fori,
I liber, i tandem Ludovici ad limina nostri,
i, fuge, nec timeas: sic mihi carus eris &c.

Opus vero ab hisce carminibus inchoatur.

Ite triumphantes circum alta palatia lauri,
& date captivis brachia porticibus.
Brixia cinge comas: quid publica vota moraris?
Nobilis antiquum pone supercilium &c.

2. *Istoria delle Accademie d' Italia*, *Dominico Gisberto* Presbytero *Murianensi* Auctore. Liber in fol. alphabeti ordine distributus. Florebat porro *Dominicus* anno MDCLXXIII. quo *Lodovicus Cappellius* illi inscripsit opusculum in hoc ipso libro descriptum, ac prænotatum: *notizie intorno all' Accademia degl' Intrepidi di Ferrara*.

3. *Alexandri Ziliolii*, qui circa a. 1610. florebat, *istoria delle vite de' Poeti Italiani*, in cujus fronte extat erudita dissertatio, seu *introduzione*, *in cui si tratta dell' origine della Lingua, e della poesia Italiana*. Codex in 4.

4. *P. Isidori Ugurgierii* additiones (Italice scriptæ) ad priora duo volumina ope-

operis inscripti *Pompe Sanesi*; ex tertio ejusdem operis volumine, quod Cl. D. *Pompejus Neri Florentinus* Ms. adservat.

5. *Catalogo e notizie dell' opere de' Poeti volgari raccolte da Apostolo Zeno*, Tomi III. in fol. Ex eruditissimi viri schedis, quæ cum ejus Bibliotheca apud PP. *Dominicanos* Congreg. *B. Jacobi Salomonii Venetiis* adservantur, tria hæc volumina prodierunt, Comitis *Mazzuchellii* cura, qui illas in aptum ordinem redegit, iisdem humanissimis PP. *Dominicanis* adnuentibus.

6. *Notizie di Poeti, e d' altri Letterati Italiani, raccolte da Apostolo Zeno*, Tomi II. in fol. Quæ tria nuper memoravi volumina, opera Italorum Poetarum, illorumque editiones indicant; hæc duo res ab illis, aliisque Italis eruditis viris gestas persequuntur; Cl. autem Mazzuchellius ista etiam magno labore e *Zenii* schedis hausit, apteque distribuit.

IV. Quos hactenus recensuimus *Mazzuchellianos* Codices, hi ad Viri doctissimi bibliothecam sane locupletissimam spectant, in qua libri ad historiam Litterariam pertinentes, immensoque quod inchoavit de Italis Scriptoribus omnibus, operi usui futuri extant. Alteram idem *Mazzuchellius* Bibliothecam servat, in qua libros ad alias facultates spectantes collocavit. Ad hanc qui sequuntur, Mss. Codices adtinent.

1. Codex Etruscorum *Petrarcæ* carminum. Codex membr. in 8. elegantissimus, ac paullo post præstantissimi Poetæ obitum exaratus; cujus margini variæ quoque lectiones interdum adscriptæ sunt. Operæ pretium fortassis esset editiones tanti Poetæ cum hoc codice comparare.

2. Codex membr. in 8. In eo *epistola* B. Euxebii *Cremonensis ad Damasum Portuensem Episcopum, & ad Theodorum Romanorum Senatorem ejus fratrem de morte gloriosissimi Confessoris B. Hieronymi doctoris eximii*; *epistola* S. Augustini *Episcopi Doctoris eximii ad Cyrillum Hierosolymitanum Episcopum de Laudibus B. Hieronymi Doctoris eximii*; *epistolæ* B. Augustini *Episcopi ad Petrum Diaconum*.

3. Codex membran. sæc. XIV. cum sub initium, tum in fine mutilus, in quo *Vitæ SS. Martyrum Agathæ, Faustini, & Jovitæ, Caloceri, Georgii, Vitalis, Philippi, & Jacobi, Philippi; inventio S. Crucis; vitæ SS. Victoris, Juliæ, Urbani*. Veteris, ut vocant, passionalis codicis fragmentum est non contemnendum.

4. *Fragmentorum liber, in quo multa extracta a diversis libris sine nomine, & a multis memoriis, & polittiis continentur*. Spectant hæc ad Sanctos Brixianos Martyres, ad *Italiæ* vicissitudines ab anno MCCXXXVII. ad ann. MD. ad Brixiæ obsidionem, vastationemque. Auctor hujus libri est P. D. *Innocentius Brixianus* Canonicus S. Salvatoris a. MDXII.

5. *Historia Brixiana per egregium Physicum* Jacobum Malvecium *Brixiensem usque ad annum* 1332., quam inter *Rerum Italicarum* scriptores edidit *Muratorius*. Codex in fol.

6. Codex autographus in fol. *Poesie volgari di* Giulio Martinengo, qui a. MDLX. florebat Poeta elegantissimus.

7. *Repertorium pro Inquisitoribus Catholicæ fidei* fol.

8. *Formularium vetus legale*, in quo sæculi XIV. mores forenses describuntur.

9. Anonymi *de usuris, & simonia*. Codex in fol.

10. *Vari e moltissimi segreti di medicina scelti, e singolari, raccolti da* M. Gio: Battista de' Medici *Fisico Bresciano* fol. Opus hoc inchoavit Auctor X. Kal. Novembres a. MDCLIII.

11. Tomi XVI. in fol. Monumenta ad Bsixiensem Urbem in his fere continentur ab anno 969. ad MD. Collegit illa magno patriæ historiæ bono Eques *Fridericus Johannis Mariæ* Comitis Pater *Mazzuchellius*. Longum esset quæ in hisce voluminibus servantur, diplomata, chronica, contractus, idque genus cetera percensere numerando. Satis erit adnotare opuscula aliquot, quæ Tomo IX. & XII.

Digitized by Google

Franciscus Sarani pinx.

Digitized by Google

Digitized by Google

& XII. comprehenduntur. I. *Cronica dell' antica origine della famiglia* Lanteri *oggi detta* Paratica, *e Uomini illustri della medesima*. II. *Relazione del Cav.* Lodovico Baitelli *de' fatti occorsi per occasione del movimento d' alcuni malcontenti sediziosi, che volevano sovvertire il governo della Città, ed aprirsi contra le antiche consuetudini, e privilegj l'ingresso alla nobiltà, e consiglio*. III. *Istoria dell' apparizione del Sig. Nostro Gesu Cristo in Valverde, e di Maria sempre Vergine sua madre l' anno* 1399. *con le grazie, e miracoli impartiti successivamente fino l' anno* 1659. *descritta dal Rev.* Orazio Pesenti *Cappellano della Chiesa dedicata ad essa* B. M. V. *in Valverde di Rezzato Terra del territorio di Brescia*. Hæc Tomo IX. Tomo autem XII. continentur. I. *Memorabilia super obsidione Urbis Brixiæ an.* 1438. 1439. & 1440. *desumpta ex libris Provisionum dictæ Urbis a* Friderico Mazzuchelli *anno* 1740. II. *Memorabilia civitatis Brixiæ ab anno* 1440. *per totum annum* 1454. *desumpta ex iisdem libris Provisionum per eumdem*. III. Insignis Cl. Marchionis *Scipionis Maffeij* tractatus numquam editus, atque *Johanni Mariæ* Comiti *Mazzuchellio* doctissimo ab Auctore dono datus. Prænotatur hoc titulo: *della perpetua preservazione d' una Repubblica, Trattato diviso in tre parti. Nella prima si mostra, come per mantenersi libera e dominante è necessario crescere di forze. Nella seconda, che si può crescere di forze senza crescere di Stati, e ciò con interessar tutti. Nella terza, che si può interessar tutti senz' alterare l' istituto, e il governo di essa Repubblica*.

12. *Memorie Istoriche e Cronologiche di Montechiaro Castello del Bresciano raccolte da Lorenzo Domenico Trecani*. Codex in 4.

Exstant in eadem *Mazzuchelliana* Bibliotheca Codices aliquot Arabici, quos cum aliis militaribus spoliis *Hector Mazzuchellius* Comitis *Johannis Mariæ* avus in *Veneta* contra *Turcas* expeditione hostibus ereptos domum suam transtulit. Neque omittendi sunt libri quidam typis expressi, sed longe rarissimi, quibus eadem Bibliotheca ornatur. In his *Joh. Cinelli & Antonii Magliabechi Vitæ Fori Vibiorum* 1684. in 4. & *Jacobi Philippi Tomasini Episcopi Aemoniensis Athenæ Patavinæ*, alphabetico ordine distributus liber, sed numquam perfectus, & in littera D. consistens, in qua de *Daniele Villa*, ac *Desiderio Lignamine* solum agitur: de hujus libri raritate conferendus *Apostolus Zenius* (*Tom.* III. *epistolar. pag.* 170.)

V. Cl. *Mazzuchellius* haud satisfecisse sibi visus est, aditu mihi ad ornatissimam Bibliothecam suam patefacto. Præerat celeberrimo *S. Juliæ* Monasterio *Helena* ejus soror, Fratris illa quoque humanitatem æmulata, quum ad ejus Monasterium adcessissem, nihil me latere voluit veterum Chartarum, aliarumque loci illius antiquitatum. Itaque pervetustum illud Evangeliarium lubens inspexi, de quo *Garbellius* vir doctus copiose disseruit. Est ibi etiam Crux antiquissima gemmis, insculptis lapillis, anaglyphis, & picturis ornata. Has inter una visa mihi est digna, cujus heic typum exhiberem; ad illam enim adcedit, quam *Lampadariorum* dyptichon a Cl. *Maffejo* illustratum præ se fert. En illum qualem a *Francisco Savanio* pictum ad me sequenti anno misit idem de me optime meritus *Mazzuchellius* (Tab. IV.). Quid porro dicam de ingenti diplomatum, chartarumque remotioris ævi thesauro? Cl. *Benedictinus de Astesatis* illum in ordinem pridem redegerat, ejusque indicem magno labore descripserat, annis singularum chartarum adscriptis, atque ex illo collegi, ab anno 759. quo *Desiderius* Rex, ejusque conjux *Anca* Regina Monasterium *S. Angeli Michaelis*, & *S. Petri Brixiense* prædio quodam locupletarunt, ad annum 997. quo die 19. Januarii *Otho* III. Monasterio *S. Salvatoris* decessorum suorum privilegia munificentissime confirmavit, duo omnino & triginta Regum Italiæ, & Imperatorum diplomata in hujus Monasterii archivo adservari; quod sane non obvium in vetustissimorum quoque Monasteriorum tabulariis.

VI. Litterariis hisce deliciis, suavissimisque amicorum colloquiis levatus concio-

Digitized by Google

cionum, quas in principe templo habebam, labores adeo non sensi, ut Quadragesimæ tempus plane avolasse mihi videretur. Eo porro elapso quum *Bassanum* usque pergendum mihi esset negociorum caussa cum *Johanne Baptista Remondinio* typographo, Cl. *Comitis Roncallii Parolini* Museum Nummarium lustravi, ubi certe nummi non pauci oppido rari, atque ille cum primis Legionem xxx. præ se ferens, de quo idem *Roncallius* multa deinde protulit in splendido opere Brixiæ edito; tum *Veronam* quo citius licuit, contendi. Sed heu! quam dolens ftitit se mihi *Johannes Franciscus Seguierius* dulcissimo nuper orbatus amico, Marchione *Scipione Maffejo*! Communis amici fatum uterque sumus collachrymati. Dolore postea non tam sedato, quam intermisso ejusdem Seguierii studiis Codices nonnullos *Veronensis* Capituli consului, in quibus opera aliqua *S. Isidori Hispalensis*. Quum autem a Clariss. Marchione *Marco Antonio Pindemontio*, aliisque intellexissem, ære publico funus in principe templo parari piis *Maffeij* manibus, *Bassanum* citissime petii, ut *Veronæ* stato magnifici funeris die possem redux adesse; ac porro adfui non sine incredibili animi voluptate. Quis enim *Maffeij* memoriæ infensus adeo, ut funereæ illius pompæ, quam præstantissimi oratoris vox, omniumque ordinum frequentia fere animabat, spectaculo non maximopere lætaretur? Nec illo delectari debuimus *Seguierius*, *Torellius*, ego, ceterique Maffejo necessitudine conjuncti, deque illius gloria, ut sane decet, solliciti? *Torellium* enimvero quod nominatim, fecit singularis illius in *Maffejum* amor, quem *Maffejus* ipse in testamentariis tabulis gratus agnovit. Sed de Verona hactenus. De illa sermo iterum sequenti capite.

C A P U T VIII.

Anno MDCCLVI. *Mantuæ concionatur Auctor; codices aliquot, veteresque Inscriptiones in ea urbe adnotatæ. Veronam profectio.*

I. VErona reversus *Mutinam* ad mea me studia retuli, dum sequentis anni Quadragesima me juberet discedere. *Mantuæ* porro eo anno conciones habiturus eram in principe templo. Non heic singularia humanitatis officia persequar, quæ, ut ad eam Urbem statuto tempore adcessi, in me contulerunt Illustrissimus ac Reverendissimus Episcopus, Comes *Cristiani* Progubernator sapientissimus, Comes *Ignatius Zanardius* aliique nobilissimi viri. Nam etsi grati animi est beneficia prædicare, ubi tamen in ejus honorem cedant, cui collata sint, temperantis ingenii est illa indicare, ne memoria excidisse videantur, neque tamen fusiore stylo aut exornare, aut etiam percensere, ne officiosa eorum recordatio vanam præseferat ostentationem. Itaque ad ea de more enarranda adgredior, quæ litterariam juvare Rempublicam possint.

II. Ab Inscriptionibus ordior. In ædibus *Gonzagis* aliquot ejusmodi lapides extant. In his *Gruterianus* DCCCIII. 6., ubi tamen *Gruterus* legit TITIAE. TABILIONIS, lapis habet TITIAE STABILIONIS litteris N. & I. implicatis. *Gruterus* quoque p. DCLXXXV. 7. *Sexti Gegani Sexti Filii Palatina Festi* epigraphen recitans GEGAN. scribit; atqui lapis qui in iisdem ædibus adservatur, GEGANI nomen littera I. ceteris paullo minore exhibet. In eodem lapide LANTHANI nomen litteris N. & T. implicatis effertur, quod in *Grutero* sine compendiis legitur. Reddo nunc Inscriptionem eodem in loco positam, quam neque in *Gruterianis* neque in *Muratorianis* indicibus licuit mihi invenire.

CAECILIA
MF M
CAECILIVS
MF AMITAE

Hæc

Hæc ibi. In suburbano Collegii nostri prædio hanc aliam descripsi.

L. SENTIVS
C. F. ANI

Porro in RR. PP. *Olivetanorum Cremonensium* prædio, quod in agro Gabbianetæ situm est, illa exstat inscriptio.

COLLEG. FABROR
C. MEEANATI
GRACILI ET
L. MINICIO ALEXANDRO
ĪVIRIS. AVG. ET
VRSIONI SECVNDI FIL.
QVI FACVLTATES SVAS
COLL. RELIQ.

Cujus quidem *Collegii Fabrorum* mentio *Muratorianam* epigraphen p. DXVIII. 1. in memoriam revocat. Vidi illam, sed *Valerii* nomen litteris I. & R. implicatis marmori insculptum est, uti & *Asinionis* cognomen litteris I. & N. utroque loco simul intextis, contra quam videre est in *Muratoriano* exemplo. Dixi *Asinionis* cognomen; nam non ASINONIS quod habet *Muratorius*, sed ASINIONIS juxta lapidem cognomen fuit *L. Valerio*. In eodem lapide continenter inscriptæ sunt singulariæ D. M. V. F. contra *Muratorius* duas ex illis lineas effingit. Sed antequam ad alia pergo, est in domestica *Mantuani* Collegii Bibliotheca liber in 4. Atlantium, quos vocant, more compositus, inscriptusque *Familiæ Romanæ per C. Patinum*. Qui ante nos librum illum habuit, nonnulla numorum a *Patino* prætermissorum ectypa ex suo numophylacio adscripsit, ut in Familiis *Anteſtia*, *Atiniæ*, *Aufidia*, *Antonia*, *Baebia* &c. Inscriptiones præterea quasdam addidit, num ex marmoribus? num ex aliis libris, ignoro. Hoc scio satis illas diligenter exhiberi, & *Gruterum*, ac *Muratorium* ex hisce exemplis posse emendari. *Ravennates* a *Desiderio Spreto* collectas epigraphas potissimum heic deprehendi; aliæ tamen non desunt. Correctionum, quas indicabam, exemplum esto in *Muratoriana* Inscriptione p. MCCCXCI. 5. ubi siglæ occurrunt C. G. Editor clarissimus *Conjugi Gratissimæ* siglas interpretatus est; addidit tamen *nisi fit* carissimæ; & *Carissimæ* ex usitatiore formula legendum ex nostro exemplo, ubi C. C. non C. G. scriptum reperio. Sic etiam *Muratorianæ* alteri Inscriptioni p. DCCCLXX. 8. longe corruptissimæ medicam adhibebis manum ex nostro libro, ubi illa sic legitur.

D. M.
VICIA. M. L. GLAFYR
OB. MERITIS. EIVS
POSVERVNT. T. ALFIVS
LABIO. ET. MVRCIVS
ZANATIS. F. ET. SVAVIS
DE. LIBVRNA. DIANA.

Neque te terreat solœcum illud *ob meritis ejus*. Exempla alia non desunt, quibus se tueatur.

Digitized by Google

III. Codicum Mss. uberior aliquanto quam Inscriptionum copia . A domesticis initium esto, quorum consulendorum copiam mihi fecit doctus *P. Laelius Coconatus* olim Matheseos, nunc Bibliorum in *Mantuana* Academia explanator, ac Bibliothecae praefectus.

Disputatio de decem praeceptis Decalogi, *auctore* R. P. Petro Viana e Soc. Jesu, 4.

Ejusdem *tractatus de contractibus*.

Ejusdem *tractatus de censuris Ecclesiasticis*. Exstant praeterea in hoc Ms. libro 1. *Tractatus de censuris & irregularitatibus*, auctore *R. P. Jacobo Gordonio* Theologo e Soc. Jesu. 2. *Declaratio Bullae Coenae Domini S. D. N. Clementis Papae VIII.* auctore R. P. *Blasio Mucantio* e Soc. Jesu. 3. *dubitationes & responsiones* R. P. Alexandri Capraræ *in declarationem Decreti Sacrae Congreg. Cardinalium de casibus reservatis sub Clemente VIII. & Paullo V.* 4. ejusdem Capraræ *de excommunicationibus, quae promulgantur, ut qui scit aliquod delictum, illud revelet judici, declaratio*.

Il momento prezioso, ovvero ragionamenti in onore della Concezione di MARIA *Madre di Dio, con i quali si dimostra essere stata non solo immacolata, ma doviziosa, composti dal* P. Antonio Garbelli *della Compagnia di Gesu*, in fol. Fuit *Garbellius Brixianus*, ac postquam Concionatoris, ac *Mantuae* Missionarii munere functus fuisset, obiit *Novellariae* III. Eidus Octobres a. 1714. secundum & sexagesimum aetatis annum, tertium & quadragesimum ab ingressu in Societatem, vicesimum sextum ab emissis quatuor solemnibus votis.

Meditazioni estemporanee del P. Cammillo Ettorri *ad uso della sua Congregazione dell' Assunta in Bologna*, fol.

De Thermarum Civitatis Aquensis natura, viribus, & praestantia Tractatus, quem *Joh. Baptista de Ecclesia* Physicus *Aquensis* inscripsit *Serenissimo Principi Vincentio Gonzagae Mantuae, & Montis Ferrati duci*. 4.

Codex autographus varia scripta *P. Antonii Possevinii* S. I. Viri Clariss. continens, nempe *Belli Belgici* commentarium, quem infra dabimus, epistolas tres Italicas, ad Fratrem *Andream Augustiniensem*, qui *Genevam* transfugerat unam, duas ad *Davinium Lucensem* ab eruditissimo *P. Nicolao Ghezzio* brevi divulgandas ad calcem commentarii Italice ab ipso redditi de rebus a *Possevinio* gestis, aliaque non magni momenti. Fuit hic codex *Johannis Baptistae Possevinii*. Non sola tamen Possevinii scripta codex iste complectitur. *Petri Fabri* unius e decem primis S. P. *Ignatii Lojolae* sociis Viri doctissimi epistola initio occurrit, quam, brevis quum sit, heic statim subjicio.

Reverendi Patris Magistri Petri Fabri ad Magistrum
Laynez de curandis Haereticis epistola.
Gratia & pax Christi Redemptoris
Nostri Mentes nostras
inhabitet. Amen.

„ Missis ad me subinde litteris efflagitaveras; ut certos tibi statuerem canones, & documenta; quibus divini verbi Ministri uti possent; ad extirpandos ex animis haereticorum errores, & inveteratos illorum morbos curandos; sine propriae salutis jactura. Huic ergo petitioni nihil hucusque respondi; nunc temporis caussatus angustias; nunc inquietudinem, quae me domi habebat; incusans. Nec minus honesto titulo mercari modo silentium possem infirmam hujus manus valetudinem pro me adducens. Verum illud me potissimum purgat, quod rationes, quales tu desideras audire; mihi nullae succurrant; dicam tamen nonnullas; qualescumque citato scribentis calamo obvenerint.

„ Atque illud quidem primo loco monendi sunt, qui salutem animarum sitientes, ad nostrae tempestatis haereticos commeant, ut Caritatis intimae viscera, erga illos gerant sincere; atque ardenter illos ament; nullas foventes animo cogitationes; quae illos contemptu dignos suadeant.

Acce-

„ Accedit huc fecundus Canon; ut illos nobis conemur benevolos atque pro„ pitios reddere; ut recte de nobis & fentiant, & judicent intra fe. Hoc au„ tem confequi non fuerit difficile; fi familiariter illis convivamus; comiter al„ loquamur; nihil difcrepantes, aut controvertentes fed eorum tantum inftitua„ tur fermo; quæ nobis cum illis conveniunt. Fugienda igitur in primis con„ troverfia; ubi altera pars videatur alteram deprimere. Prius enim communi„ candum eft in his quæ uniunt quam in iis quæ diverfitatem fenfuum oftende„ re videantur.

„ At vero quoniam hæc Lutheranorum fecta filiorum eft fubftractionis in per„ ditionem, ac prius in eis periit bene agendorum fenfus; quam credendorum „ fides; Medicinæ ordo ægritudinis ordinem fequi debet. Progrediendum igitur „ cum iis eft ab iis quæ faciunt ad bene fentiendum; fecundum affectus ad ea, „ quæ funt & faciunt ad recte credendum. Erat enim fane olim in Ecclefiæ na„ fcentis primordiis contrarius ordo; ad avertendum ab infidelitate homines. „ Hinc fiquis erudiendus primum erat intellectus; præceptis noftræ fidei im„ buendus; hæc enim fides ex auditu eft. Deinde ad recte fentiendum de mo„ ribus; qui funt fecundum fidem acceptam; paullatim producebantur. At Lu„ theranos, fi ad bonos mores redire fuadeas; facile ad fanam fidem mentem„ que revocaveris. Si igitur in hominem incidas; cujus non folum doctrina im„ pia fit, & perniciofa; fed vita etiam moribus corruptis perdita; ut hic æger „ relevetur; neceffarium eft ambagibus hic inde quæfitis; fenfim a moribus pra„ vis deterreri, nec antea ullum verbum de erroribus in fide faciendum. Ex„ pertus ego ipfe fum aliquando. Cum enim vir quidam me rogaffet, Lutheri „ qui pertinaciter acquieverat rationibus, eriperem, fi poffem; præfertim dog„ ma illud de conjugio Sacerdotum quod mordicus tenebat; ego illico hominis „ mores noffe pertentavi. Protraxi itaque Sermonem; ex familiari colloquio vi„ tam ejus deprehendi vitiorum fordibus labefactatam. Affueverat enim mere„ triciis amoribus; multis retro annis. Ut hoc præfenfi, illuc appuli animum, „ ut amores impudicos radicitus a corde avellerem, nihil interim de fide fana „ apud illum memorans; factus voti compos: nihil ultra neceffe habui labora„ re, fed ipfe, qui curabatur Domini gratia; aperuit animæ oculos, & erro„ rum tenebras diffugere cœpit, quippe qui amorum pravitate, & ortum ha„ buerant & incrementum. Sed enim quia plerique omnes Lutheri fcholæ hu„ manorum operum meritis excludendis mifere errant, oportebit primum opera, „ quæ illi contemnunt, ftabilire; deinde ad fulciendam fidem gradus facere ea „ femper apud illos loquendo, quæ mirabilem virtutum amorem, & defiderium „ in ipforum animum excitent; quod ut fiat illuftrius, manifefto exemplo often„ damus. Dicit tibi hæreticorum aliquis ecclefiam neque ad perfolvendum ho„ rarias preces, nec ad audiendum miffæ facrum, nec ad fimilia poffe adige„ re, propofita capitali pœna tranfgrefforibus. Hujus tu mentem exhortatione „ permoveas oportet, ut orationi & miffæ libenter vacet, talem fiquidem de„ votionem orationis & miffæ temporibus ftatutis habendæ, qui primum exclu„ dit, ad veræ fidei ultimum fecit naufragium. Erit autem magnum operæ pre„ tium animadvertere, quibufnam erroribus præcipue innitantur Lutheranorum „ capita & hærefiarchæ; hi nimirum in præcepta, fanctionefque ecclefiæ, ac „ Sanctorum patrum acerbe infultant; at hoc quid eft, quam exiguas ac pene „ exhauftas in fe vires agnofcere, ad bene obtemperandum, & laborem tole„ randum fidei; cum poffe defperant ut omnes canones præceptaque ecclefiæ ab „ ipfis pure obferventur? Sunt igitur prædicatione hortatuque a pufillanimitate „ fpiritus, qua fubmerguntur, erigendi, reficiendi, animandi, & Sancta fpe im„ plendi, ut fibi de fe ipfis polliceantur, (in domini virtute, feu digito) non „ folum quæ jubentur, præftaturos, verum multo majoribus rebus fuffectu„ ros. Intrepide dicere poffum, fi doctrinæ efficacia, & ardore fpiritus Luthe-

ranus

„ ranus persuaderetur ex temperandi voluntate omnia sua alieno arbitrio moderanda concedere, ac religionis cultum, quem semel exuit, resumere; hoc inquam, si persuaderetur Lutheranus facere eadem opera, hæreticus esse desineret sine alia digladiatione, aut controversia. Nec negaverim tamen, ingenti robore spiritus, inflammatione cordis non tepida Lutherano opus fore, ad tantam firmitatem in bono, & humilitatem, & tolerantiam, ac id genus virtutes consequendas. Sunt enim haud dubie omnes necessariæ hujusmodi, ex tanta miseria & subversione in felicissimum statum migraturo; unde colligimus non esse datum humanæ prudentiæ sibi polliceri certam suorum hæreticorum reductionem; difficile enim, ne dicam impossibile est ad resipiscendum emolliri homines subversos, nisi Dei digitus in homine per hominem divinitus operetur. Siquis etiam apud illos argumentorum ignarus, aut certe negligens loqueretur de vitæ honestate, de virtutum ornamentis, de orationis fructu, de mortis agone, de inferni cruciatibus, aut hujusmodi aliis, quæ vel ipsos Ethnicos permoverent ad vitam frugaliorem, hic nimirum multo plus prodesset hæreticis, quam alius quivis, auctoritatibus & locis argumentorum onustus ad evincendum. Et ut semel omnia dicam, hæc gens admonitionibus, exhortationibusque suadenda est mores corrigere, Dei amore aut timore frænari. Sic enim fiet, ut pusillanimitatem exuant, tædium divinorum abjiciant, mentis evagationem sistant, & alia multa compescant, quæ revera non prius intellectum oppugnarunt aut læserunt, quam manus pedesque tum corporis tum animi. Christus Redemptor omnium spiritus sui divini ope cadentes sustineat, & lapsos erigat: novit enim optime, verbum suum libris scriptum non sufficere. Finem fecero, si te prius rogem, memineris me hæc scripsisse gratia obsequendi Sancto Spiritui solo, qui te ad hoc postulandum impulit. Si locum meditationi, mentique intimæ dedissem, plura fortasse occurrerent in rem præsentem; sed ut mihi persuadeo, omnia redigi possunt ad canones prædictos. Vale.

IV. Alii quoque Codices sunt in domestica Bibliotheca, ut *Passio* I. C. *secundum* IV. *Evangelistas explicata per* R. P. Benedictum Pererium *Romæ*, *Lezioni del* R. P. Salmerone *sopra la passione di Nostro Signore*, *Africa Petrarcæ*, in cujus operis fronte exstat *sermo de publicatione Africæ Petrarcæ compositus per Venerabilem artium, & medicinæ doctorem* D. Petrum Paullum de Verzeriis *in civili jure peritum* cum ejusdem *in Africam* argumentis hexametro carmine comprehensis. Sed ceteris præstat Codex in fol. sæc. XV. Ignotum illis, qui de controversia eo sæculo *Platonicos* inter, atque *Platonis* hostes celeberrima commentati aliquid sunt, opusculum continet. Auctor ejus *Andreas Georgii Trapezuntii* filius, & *Jacobo Volaterrano* teste in Diario ad ann. 1479. Apostolicus scriptor. Norunt eruditi viri, editis a *Georgio Andreæ* patre *comparationibus Philosophorum Aristotelis & Platonis Bessarionem* Cardinalem *Nicænum* pro *Platone*, cujus studiosissimus erat, in arenam adversus *Georgium* descendisse, & quatuor *Platonis* calumniatori (sic enim *Georgium* tacito illius nomine denotavit) Libros opposuisse. Quæ præterea ex *comparationibus* illis profectæ sint *Georgio* calamitates, plures scriptis prodiderunt, atque in his *Angelus Maria* Cardinalis *Quirinius Diatribæ præliminaris ad epistolas Francisci Barbari p.* 1. *cap.* 111. S. 1., & *Apostolus Zenius Dissertationum Vossianarum T.* 11. *pag.* 21. Interea *Johannes Aleriensis* Episcopus a. 1469. L. *Apulejum*, & *Alcinoum Svveinheimii & Pannartzii* typis excusum *Paullo* II. inscripsit epistola, quæ *Bessarionem* pluribus laudibus effert, eo præsertim nomine, quod *Platonem* a malevolentissimorum hominum calumniis vindicarit. Rem indigne tulit *Andreas Georgii* filius, & libellum in vetuli Patris sui defensionem, *Platonisque*, ut ille quidem rebatur, accusationem æquissimam perscripsit, ac *Paullo* ipsi secundo nuncupavit. In nitidissimo codice opusculum hocce continetur. Præfationem heic ego describam, indiculum capitum, & demum,

mum, qua clauditur opus, perorationem, seu potius *Alerienfis* vehementissimam insectationem.

Ad Divum Paulum Venetum Pontificem Maximum,
Andreæ Trapezuntii Georgii Filii contra Platonem
ex Doctorum auctoritate

PRÆFATIO.

„ QUum superioribus diebus à quodam singulari ingenio liberalibusque litteris non mediocriter prædito ad convivium vocati amice fuissemus, Beatissime Pater, venimus præter convivarum morem nimium tempestivi, ne forte nostra expectatio esset cæteris tædio; nobis insolentiæ criminique tribueretur. Ibi cum plerosque offendissem doctos quidem viros, & prudentes, statim lætari ipse cœpi non epularum satietatem, sed bonarum aliquid inde litterarum domum esse me importaturum. Accubuimus igitur mensa, & tandem inter luxum, atque rerum omnium copiam lautissimam, & convivatoris hilaritatem, cecidit, nescio quo pacto, de Seneca Sermo, quem inter Sanctos ex cujusdam sententia quidam amœni cultique ingenii Theologiam præ se ostentans reponendum maximopere contendebat. Unus item, & alter contra: plerique illo testimonio hærentes sententiam opinionemque suspendebant suam. Hic ego quamvis arrogantiæ vitium in eo eruditorum conspectu pertimescebam, rei tamen asperitate & novitate perculsus, liberalius intercessi & gentilitate servientem nulla ratione simili vero in Cœlos commigrare posse interposui. Atque mihi Summorum testimoniis hominum, & argumentis meam compluribus causam præfulcire & convalere cupienti occurrit unus scitus quidem, & apprime litteratus; qui non ultra verbum passus perinde aliquod a me quasi prophane dictum offendisset, horrenti capillo, vultu minaci, oculis extantibus nescio quo etiam vitio intra latitaate increvit assultans, ac ingenti latratu edito, me, qui Senecæ non accederem, ad impietatem relegabat. Cui clementius retuli: Parce, mi, inquam, Pater; non ego cuipiam infide obtrecto, sed evidentissimis documentis & numquam fallentibus contra Senecam pie quod dixi homini turbatione minime occupato probari posse confido. Nam & *Augustinus* libro *de Civitate Dei* sexto: & *Lactantius* refert *Senecam* impietati addictum gentilitati admodum serviviffe. Quod si nos ad historicos quoque, eos præsertim, qui pæne ex visu rem omnem *Senecæ* perlustrarunt, convertemus, inveniemus profecto nostræ certissima opinationis adjumenta. Quippe *Cornelius Tacitus* celeberrimus historiæ Scriptor Senecam scribit imperii affectati causa in *Neronem* conspirasse; deprehensumque, dum ultimo supplicio sanguinis venæ solutione mitteretur, exclamasse: *Libo sanguinem meum Jovi liberatori*, excessisseque protinus de vita; & ex suis Codicillis concrematum. His compluribusque aliis non debere Stoica, & impia profitentem in Sanctorum Dei numero cooptari affirmabam. At ille cervice paulo remissiore ne prostratus omnino videretur, instabat testimonio verecundius. Tum ego ubi adversarium non obscuro vultus, & vocis elanguescentis signo ex sententia pæne dejectum animadverti, statim *Boetium*, *Augustinum*, & *Thomam in prima & secunda secundæ*, ardentius in medium protuli; nec in illius modi causis credere testibus ex eorum sententia oportere; Sed illis, quæ a Catholica Ecclesia, ejusque administratore Pontifice Maximo decretæ sunt vel etiam decisæ apparent. Ideo sicut plerique adversantium non idcirco verba evangelii de *Johanne sic volo manere* contra grammaticæ rationem, vim rerum contraque *Marcum*, & *Matthæum* evangelistas legi affirmative volunt, quia *Augustinus* cæterive retulerunt; ita pari ego argumento non plerisque allucinatoribus,

„ ribus, improbe tamen, falso, depravate, & corrupte ex *Augustino Platonem*
„ summis laudibus in Cœlum provehentibus, ut illius bilem acriusculе incenderem,
„ protento brachio credendum affirmavi. Non hæc fuerunt illi verba,
„ Beatissime Pater; non vox lenis; non clemens responsio; sed spicula quædam
„ in hominis corpus, vitamque ejaculata, atque contorta, nec ultra distulit mi-
„ ser: ea hora super mensam inflammatus, vociferabundus sella subitaria exi-
„ liit, omnem domum questibus, injuriis, maledicentissimoque furore opplevit.
„ Ac dum tanta e sede mentis motione oculos in se omnium stupidos convertisset
„ moxque conciti furoris causam omnes agnovissent, pro ridiculo habitus
„ in gesticulatorum, ludionumque genere perlibenter ponebatur. At ego ut ri-
„ sum laxiorem, ne stomachum dicam, tantis istius ineptiis permoverem, sub-
„ ridens pugniculos, &, ut aiunt, stimulos addebam, hominem uno verbulo
„ facile insanientem in acorem suæ bilis conflammabam; quem postea quam
„ inardescere, dentibus frendere, oculis scintillare, inque spumas albentes ore
„ toto effervescere vidi, iratiorem etiam me aliquanto dissimulavi; ac fidenti
„ animo præsentique negavi, *Platonem* Virum bonum, aut eruditum fuisse un-
„ quam vel etiam appellatum: quid plura? veri homo impatiens, & *Platonis*
„ hæresi infeliciter obligatus velut superstitione quadam imbutus impium me
„ protinus & conburendum inclamavit, qui *Platonem* suum usque adeo damnare
„ auderem: Cujus unius instituta & mores cum fide Catholica tantopere con-
„ venirent. Demisi illico hominem, Beatissime Pater, non suspitione & conje-
„ ctura, sed crimine ac flagitii obscænitate id temporis debaccantem, & cum
„ *Lampugnino Barago* homine alioqui cultu litterarum non ignobili deflagrantem,
„ indeque profectus domum regressus sum. Ubi rem acerbam ipse mecum re-
„ putans: ego ne sciens, prudensque patiar in fidei eversionem *Paulo Veneto* Pon-
„ tifice maximo atque Sanctissimo regnante, *Platonem* omnium impuritatum ca-
„ tinam excitari? a cujus scriptis omnes hæreticos omniaque feruntur flagitia
„ orta & constituta? Non mihi veniet in mentem illud Christi in evangelio:
„ *Siquis confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo;*
„ *& siquis erubescet sermones meos, hunc filius hominis erubescet cum venerit in*
„ *majestate sua, & Patris, & Sanctorum Angelorum?* Quamobrem statim fide ac
„ religione accinctus, horum volui cupiditatibus obviam ire, & ex auctoritate
„ doctorum Ecclesiæ, gentiliumque hominum in istis meis gravissimis casibus *Pla-*
„ *tonicorum* nefarios turpitudinum errores, superstitionesque mortiferes sopire,
„ atque duorum maledicentissimorum ora obstruere: quæ ultra jam verba video
„ in tua curia, Dive *Paule Secunde*, adscripta temere fanaticeque provenisse.
„ Etenim quum duæ confutationis viæ sint, unæ rationis, alteræ testimonii;
„ quod argumentis agitur, & quo nihil efficacius, & ingegnosius est, a *Geor-*
„ *gio Trapezuntio* patre meo homine doctissimo, & de Christianitate optime me-
„ rito in tres libros *Calisti* pontificatu felicissime digestum per omnem latinita-
„ tem, uno omnium judicio legitur, ingenueque comprobatur, & ita ab adver-
„ fariis reprobatur, ut inviti vel lectitent, vel imitentur. Nec barbaricam im-
„ pressoris officinam, aut margines minio resparsas opus est, ut vulgentur, &
„ oculis subjiciantur, quando solo rerum splendore, & scriptoris celebritate au-
„ ctoritateque moti vel ex ultimo terræ tractu homines propria impensa librum
„ Senis calamitosi perdiscunt, & describendo æmulantur. Cui in sempiternam
„ *Trapezuntii* famam per docta Virorum ora volitanti nullus ad hunc usque,
„ quod videatur, diem quicquam rescribere, aut quicquam comminisci potuit;
„ quamquam adversus hoc divinum *Trapezuntii* opus nescio quos ferant partu-
„ rire. Caveant obsecro jam amplius decennio, ne cum obstetricibus abortent,
„ cum intra illud tempus sciam parere etiam elephantes solere. Testimonia ve-
„ ro quia facilioris, & forsan curæ supervacaneæ videbantur, omissa, in hoc
„ mihi, credo, tempus reservata dignum recipere necessariumque judicavi. Quid
mihi

Digitized by Google

„ mihi enim honestius, & homini in hac peregrinatione, variaque fortuna fluctuanti gloriosius esse potest quam eam manu quasi conserta ejiciendam causam & in lucem Sanctorum auctoritate improbandam vendicare, in quam magno, ac excellenti ingenio viri quicquid studio & opere consumi poterat, posthabitis hominum studiis, & gratia, conferendam, exsibilandamque contulerunt. Atque his præsertim temporibus aggrediendum pio ac forti animo oportet, quibus Christi Dei nostri religio & fides a plerisque, quorum animis platonica caligo offusa est, summa contagione & studio quatitur undique, ac improbissimis Scriptis in ipsa præjudicata jam causa, eademque conciliorum decisa olim demortua in tantum pertentatur, ut divinæ majestatis adoratio, & latria *Platoni* & dictis & scriptis teterrime pertinaciterque ab istis emissariis concedatur; qui admodum cupide omnia improbe, ac impotenter agitando, & in pravum durando, frangi citius malunt quam corrigi, vitium defendere quam sui erroris atque improbitatis causam deprecari: adeo servile, deforme, supinumque esse putant, si opinionem illiberalem ratione ingenua mutent, atque habitum animi semel constitutum publico judicio evicti refringant, & abjiciant. Multi jam haud scio qua procaci licentia freti, aut benivolentiæ conciliandæ, favorisque emerendi gratia ducti, contra omnem veritatem contraque religionis jus nulla orationis gratia & venire & scribere præsumpserunt. *Ferdinandus* in primis *Cordubensis Platonis* vitam cum Christi vita comparandam dicit; at Sancti *Francisci* ridet, ipsum præterea *Platonem* ex Virgine ortum ad *Christi* similitudinem, Evangeliumque *in principio erat verbum* scripsisse. Huic profano homini in tanto peccatu satis responsum per *Nicolaum* Episcopum *Ortanum*, unum nostræ ætatis Christianissimum libro ad tuam Sanctitudinem dicato, ubi, ratione adducta, *Fernandi* opus, quo nec quicquam inimicitius fidei christianæ arbitratur, igni dandum pientissime confirmavit. Ecce nunc alter autem Platonicissimus e quibus nescio gurgustiis erutus *Joannes Andreas* Episcopus *Alariensis* suis ad te litteris pro commendatione *Platonis* & *Apuleii* datis, igne furoris exustus *Platonem divinitatis Secretarium*: (veh miseris christianis!) scribere & appellare ausus est, atque secundum *Hispanum* etiam sceleratissime profiteri, cujus inimicos . . . . ., & olenticetis ac in cocitos infernos æstuososque phlegetontes, ac igneos amnes mersari impurissimo ore & litteris fassus est: Quid igitur scriberet pro homine celebri & religioso, cum propter hominem flagitiosissimum eundemque perditissimum de officio ac fide decedat? ut neque christianę rei publicæ neque existimationis suæ, si qua tamen sit, periculo motus in tantam suspitionem, vituperationemque devenerit. O levem hominem! o excordem jactatorem & linfaticum! qui rationes *Trapezuntinas* quum neque ipse suo aurito ingenio attingere, neque quivis accedere ad illas, aut aspirare possit, ad convitia & contumelias insanorum hominum, atque sordidorum more prorumpens adeo a religione officii declinavit; & invidentiæ odiique fretu efferbuit, ut in *Georgii Trapezuntii* ætate affecta, viribusque destitutis non litterarum laudem, non gloriam, non fortunas, remque domesticam, sed hominis integerrimi atque omnis disciplinæ parentis vitam, sanguinemque tentarit. Quem a fide catholica Episcopum in tuo augustissimo conspectu tantum secedere miror, ac causam ratione, ac verbis obsoletam cum sermone quotidiano usurpare, tum litteris mandare potuisse equidem demiror. Quod si etiam aliquando futurum, ut aliquis in contemptionem, & fidei opprobrium impie cogitare, ac prophane scribere auderet, numquam tamen existimavi, *Joannem Andream* Episcopum *Alariensem* hominem, antea, ut opinabar, honestis excultum litteris, liberali judicio ornatum, eam causam, atque *Platonis* defensionem in tua Curia suscepturum, quæ pertinacium hominum impudentiæ magis, quam ipsius Episcopali professioni, atque pietati christianæ conveniret. Quare si umquam christiana respublica Pon-

„ tificis sui auctoritatem, animum, providentiam, animadversionemque implo-
„ ravit, hoc tempore, quo Platonica institutio fidei Romanæ expultrix excita-
„ tur, & sub venenosa orationis solertia, immo dicacitate scurrili, & scenica
„ comprobatione augetur; hoc inquam tempore implorat, requirit, imprecatur.
„ Etenim quum nulla extra Trinitatem persona est, quæ divinitatis notionem,
„ aut omnino aut ulla de re ex se cognoscere potest; quonam tandem pacto,
„ flagitiosissimo, & uni omnium lutulentissimo *Platoni* illius sanctissimæ divini-
„ tatis ratio, perceptio, & secreta constabunt? Sed si impie *Alariensis* assevera-
„ re, & liberius, ac impunitius dogma invulgare permittetur, necessario chri-
„ stianis hominibus christianam fidem pernegandam & platonicam gentilitatem
„ ad quam ceteri sensim alliciuntur ultro asciscendam concedetur. At vero si
„ is suæ scurrilitatis ac hujus prophani rationem facti reposceretur (quod neque
„ impietas negari neque defendi potest) risu ne, an joco aliquo salso, & ur-
„ bano & sermone in verbis præstante ita se se paulo liberalius vertet; quin voce,
„ vultu, gestu, totoque corporis habitu confessionem criminis exprimat. Ca-
„ vendum itaque nobis solius Christi fidem amplexantibus oppido esse arbitror,
„ deque corvini corii flamma, & nidore mentem nostram ac septa omnia illi-
„ nienda circum, ne mala tactu, visuque obnoxio, & auditu vipera platonicum
„ dogma de pasta & effarcinata affatim sensim irrepat, lædat, suumque illud
„ virus trisulca lingua vibret, insibilet, atque inspiret. A qua virosissima ratio-
„ ne: ut iste *Alariensis*, & *Hispanus* ac suæ ceteri hæreseos subscriptores devo-
„ centur, & nobiscum in fide catholica, eademque Apostolica veritatem agno-
„ scentes finem pertinaciæ faciant quandoque: eam *Platonis* nequitiam christia-
„ no utique homini supplodendam ex Majorum auctoritate, qua hi tueri se di-
„ cunt, in tanta omnia mearum fortunarum conflagratione, pie mihi illustran-
„ dum putavi, ut vel hinc platonica dogmata ejicienda esse penitus necesse ha-
„ beant omnes confiteri atque planissime judicare, ipsum *Alariensem* urendum
„ fore qui nos, qui doctoribus Ecclesiæ, Platonem damnantibus, & accuratissi-
„ me juribus omnibus refragrantibus suffragamur, auferit igne dignos judicare.
„ Nec vero mihi omnia in hanc causam amplectendi subiit voluntas, qui ope-
„ ris compendio, & rei perspicuitate prætermitto immensam illam sylvam *Al-
„ bertum Magnum*, *Thomam*, *Alexandrum*, omnemque ex iis scholam, a quibus
„ in omni philosophiæ studio & genere reprehenditur acriter, refellitur, & dam-
„ natur divinus istorum magister *Plato*, a cujus scriptis omnem *Arcii*, *Eunomii*,
„ *Arii*, *Origenis* aliorumque hæreticorum rationem & dogma, vel *Dionysio Areopa-
„ gita*, & *Basilio Magno* auctoribus apertissime, planissimeque ductam demonstra-
„ tur: quorum locos omnes si cumulatius adnotarem, vereor, ne in immensum
„ operi excrescenti modus finisque desideretur, neve lectori tædium, & pleris-
„ que fastidium parem. Quare hæc profusiora in aliud otium, usumque seque-
„ strentur, & alio stylo conlectanda relinquantur, si quando ab his nostris pe-
„ racerbissimis difficultatibus vel prorsus vel quadam ex parte benigno Dei mu-
„ nere liberati quietem impetrabimus. Inpræsentia vero tibi, Dive *Paule secun-
„ de*, qui Christi fidem, atque ejus Sacrosanctam Ecclesiam puram, immacula-
„ tamque sustentas, auges, & moderaris, hanc meam lucubratiunculam officio-
„ so studio susceptam devoveo, & offero, non quod tuam Sanctitudinem dete-
„ standa *Platonis* impietas prætereat, sed sub tuo nomine fidei auctore, duce fe-
„ licitatis, auspice victoriæ tanta Doctorum Ecclesiæ, aliorumque testimonia
„ contra tuos adversarios probe, atque integre lectitentur, ut quo magis dog-
„ ma platonicum sub falsa & corrupta testium interpretatione insinuatur, hoc
„ amplius in eorundem sincera & pura exscriptione consignantius condemnetur.
„ Verum ut uno percurras obtutu, quibus auctoribus in hac tuæ Sanctitudinis,
„ id est Romanæ Ecclesiæ causa innitar, & in quibus *Platonem* nunc piehtissi-
„ me arguam, adnoto ex *Hieronymo*, *Augustino*, *Ambrosio*, *Thoma*, *Chrysostomo*,

„ Eu-

„ *Eusebio*, *Polycrate*, *Lactantio*, *Cicerone*, *Varrone*, *Seneca*, *Macrobio*, *Gellio*,
„ *Possidonio*, *Martiali*, & ipso *Platone*, *Porphyrio*, *Plotino*, *Proclo*, *Numenio*, *Philone Josepho*, *Plutarco*, *Laercio*, *Bardasane*, *Plinio*, *Aristotele*, *Didimo*, *Severo*,
„ *Alcinoo*, *Gemisto*, *Apuleioque*. Capita autem in quibus aliud quandoque interferitur, & summa hæc est:

„ I. *De multitudine Deorum secundum Platonem*.
„ II. *Quod mundus animal est secundum Platonem*.
„ III. *De transitione animarum ad bruta secundum Platonem*.
„ IV. *Contra positionem* Platonis *de anima*.
„ V. *De ideis separatis extantibus secundum Platonem*.
„ VI. *Contra* Porphyrium *platonicum inimicum fidei*.
„ VII. *Quod in* Platone *sola verba*, *& inconstantia est*.
„ VIII. *De ebrietatis concessu secundum* Platonem.
„ IX. *De morte* Platonis.
„ X. *De communitate mulierum secundum* Platonem.
„ XI. *Quod eadem exercitia maribus & fœminis sint secundum* Platonem.
„ XII. *De irrisione & reprehensione* Platonis.
„ XIII. *De furtis* Platonis *ex aliorum libris*.
„ XIIII. *De flagitiosissimis* Platonis *amoribus in pueros*.

Hactenus præfatio. Sequuntur testimonia adversus *Platonem*; tum *Andreas* opus ita concludit.

„ Functo igitur operis hujus officio à nobis pro veritatis defensione suscepto, & „ tanto *Platonicorum* strepitu, quoad ejus potuimus, in medium, Beatissime Pa„ ter, promulgato, reliquum est, hanc controversiam de Patrum etiam aucto„ ritate præjudicatuque decidi atque definiri hoc tempore oportere. Nam quum „ maxima christianorum documenta institutorum hinc pendeant, non ad recte „ solum politiceque vivendum, sed quod longe sanctius habetur, ad beate sem„ piterneque eo fruendum bono, quod Deus est, necessarium omnes, qui Dei „ timore aguntur, reputant in finem atque sententiam deveniendum, atque sta„ tuendum, quænam tandem via, qui modus, quæve portio & doctrina sit chri„ stianis hominibus prope ineunda, perpetuoque retinenda: Duas quippe esse vias „ nunc video, quibus nostra omnis cura & otium traducitur; Una *Aristotelica*, „ *Platonica* altera; hanc semper vel ab ipso inventoris primordio explosam & a „ fidelibus ne tantillo æstimatam, susceptam, aut commendatam, quin ab om„ nibus semper reprehensam, semper coercitam, tanquam præstigiarum genus, „ acerbissime ejectam constat; Aristotelicam vero, ut primum introducta & in„ tellecta non ab gentibus tantum, sed a christianis etiam fuit, mirifice admo„ dum receptam, & illustratam, atque ceteris, quæ digitum uspiam profere„ bant, rejectis & protritis ornatam summopere, & conservatam videmus, ut „ *Platonica* institutio olim e cœlo, ut ajunt, deducta, qui aperte eam, & sine „ rubore palam profiteri, a professioneque Platonicum appellare se malit, ha„ beat neminem: At sancta illa omnibus expetita, & a natura ipsa desiderata „ veritatis, idest *Aristotelis* philosophia ad christianorum utilitatem & veri in„ vestigationem Dei bonitate hominibus tributa, exculta semper fuit, semper „ approbata; Nunc vero a toto orbe Romana Ecclesia benignissime favente, „ summa in celebritate, gloriaque perlegitur sola publice, sola editur, pro„ que ea sola certatur, a qua omnes Theologiæ professores *Thomatistæ*, *Scoti„ stæ*, ac plerique omnes optimarum artium cupidi usque adeo omnia operose „ hauserunt, ut ad comprobationem omnium, quæ a revelatione non pendent, „ atque ad divinarum, humanarumque rerum, quæ hominis studio, & ratione „ comprehenduntur, ac percipiuntur, eruditionem solius *Aristotelicæ* disciplinæ „ dumtaxat argumenta deprompserint amplissime, & ad persuadendum viribus „ omnibus liberalissime comparatint: ac eos, qui *Aristotelicos* se esse fateentur,

„ inscriberent, & appellarent, nullus ne Græcorum quidem condemnavit: cum „ *Platonem*, & *Platonicos* publice privatimque repræhensos, acerbissime proscissos, „ atque dilaceratos scimus. Quorum fidei doctorum nullus in tot, tantisque argumentationibus, vel uno verbulo, græce aut latine *Platonem* admisisse unquam, aut probavisse invenitur; immo velut in comunem humani generis hostem & impurarum rationum sentinam fœtulentam omne studium suum, omnem pietatem, fidelisque animi contentionem in eum converterunt. Ac „ quod maximum, minimeque obscurum imprimis documentum est, nihil in „ illo pietatis, nihil sanitatis, nihil eruditionis esse, quoniam Theologi, fideique professores nullam inde rationem promunt, isti fundamentum & vestigium Platonicæ eruditionis putant. Quomodo igitur nondum puditum aut pertæsum est, *Alariensem* linguacem locutorem, cujus ex ore oratio versatur, ejusque aures ad præcellenti excellentia nobilitateque doctrinæ voces clausæ obriguerunt; adversum nos *Marsyanam* pœnam aut papaver, & asilum, digna certe auctore suo Apuleio magico *Platonico* admiranda miracula, referre?

„ Licuit ne Episcopo se christianum nominante aut platonica dogmata atque „ gentilia suis impressoribus ac pulchris diffinitoribus fucata commendatione ornare, aut *Apulejum*, quem, more platonico, divinitate sub alieno titulo affectata, *Herculem Alexiacum Ephesii* simulacro constituto adorabant, tam insulsa, inepta, & pugnaci oratione ad imitationem christianis proponere licuit?

„ Veniat etiam, inquit, *Thersites*; erunt *Achilles*: prodeant *Marsyæ*; erunt „ *Apollines*. Dic mi tu, o *Alariensis*, ubi tuus *Apollo*? ubi tuus *Achilles*? Quicum paribus armis decernitur? Cur cum decennium amplius itum in campum, & pulvereum est: Cur quisquam vestrum nec fictilibus quidem armis, „ aut personatis faciebus, thyrsis hedera vestitis descendere ausus, aut se conspici passus est? Cur si tanto jam tempore *Platoni* vestro dicas inscripsimus, „ & qui reum sordidatum defenderet, nemo inventus est? nunc quod præmagni cordis, & meticulosi est, contumeliis, & criminationibus afflicti distrahimur? Cur hac tempestate o vos, qui ex litterarum prato herbam tribuistis, „ tam impudica conscribitis? & judicium facitis rerum, quarum perceptio & notio vel tenuissima vobis non est? O Christi benignitas! o clementia! o expectitio & inexcusabilitatis mora, quid importetis, nescio. Duximus triumphum plures jam annos, & antea de celebritate quam in capitolium Curru flecteretur, congessimus more triumphali, *Platonem* cum suo *Theodoro Gaza* in carcerem tenebrarum, impietatis, & litterarum ignorantiæ omnium: Nunc in victoria præscripta circum ducta pompa ubi opima divini spolia *Platonis* gehennæ sacravimus revocamur sub iniquo Marte ad pugnam? Sed eatur Christo „ auspice in Campum, agitetur de integro, æqua tamen lance, causa cum „ *Fernando*, & *Alariensi*, cæterisque advocatis patronis, & alumnis, cum eorum tot tantisque advocationibus, tantis castigarionibus, tantis litoris & monitoribus parati fuimus, semperque erimus in quemcumque diem causæ adesse „ vix præsentes nos exibemus, alacres, & lætos pro omnium Christianorum, „ & *Aristotelis* defensione pari marte cum quibusque pugnatores. Et quo nostri „ fidentem animi ac infractam magnitudinem ex corculo *Trapezuntiano* perspectent, belli signum hujus nostræ scriptionis tuba præcinimus, *Platonica* ad litterarum arma deposcimus, in comune omnium doctrinarum judicium, & certamen ultro provocamus, atque lacessimus christiano quolibet judice, ac disceptatore, vel si hunc rejiciunt subsortiantur ipsi quem volent, cum non sit cur „ adversarios vel in judices ista in causa vereamur, quando & Asiaticus ille „ Scipio tribunorum collegium, cui Graccus præerat inimicus, tam fidenter appellaverit. Quod si scribendo nolunt ad causam accedere, sed e sugestu, aut „ extemporali contendere nobiscum oratione malent adsumus vel inmediati ad

„ omne

Digitized by Google

,, omne pro veritate certamen, & contra *Platonem* pro divina Aristotelis doctrina ,, & splendore omnem nostram curam, studium, ingenium interponimus, nec ,, aliam quam experti sunt, sibi in hac quæstione polliceantur doctorum existimationem: An ignorant in *Trapezuntiano* Sacrario noctuas nasci, & nutriri aquilas? Sed parce, Beatissime Pater, si præ indignatione lacessentibus respondeo. Non enim primus lacessivi; non scripsi, sed rescribo nunc, ac punctus ,, repungo, vicemque revocatus in partem reddo.

,, Sed venio ad testes. quid dicent jam isti rerum narratores, Beatissime Pater, media luce caligantes? quid respondebunt iis testibus? Negabunt Gentiles? at sui, hoc est *Platonici* se se illi profitentur, a quibus isti ipsi ingeniosi & admodum scóli ca'umniatores ad litteram omnia depingere non erubuerunt. Nostris autem Christianis, *Ambrosio*, *Augustino*, *Hieronymo*, *Chrysostomo*, *Thomæ*, quid inquam referre verecundius, aut adducere poterunt modestius? Damnatur ab iis *Plato*, & *Platonici* omnes, quibus omnia superstitionis & flagitii pestifera dogmata imputantur, atque referuntur.

,, Et nos tum rebus tum sanctis auctoribus divina gloria fruentibus, de majestate divina, que omni laudis genere *Platonem* improbantibus animo & verbis accedere verebimur? quid garit *Fernandus* novicius? quid *Alariensis* extrarius blaterat? qui *Platonem* in medio christianitatis templo divinitati donat, quem doctores stultum, impium, morbosum, ipse quoque Apulejus verbis & causa tota acclamante condemnat. Nam si divinarum cœlestiumque rerum cognitio nobis a sensibus oritur, si ab iis abdita in naturæ penetralibus remamur, qui poterimus supernorum intelligentiam ex *Platone* comtemplari? Cum in philosophiæ comprehensione, quæ ad illam gradus est Apulejus *Platonicus* tam constanter illum se rejicere testetur, & de omni Cœli ratione, mundique constitutione *Aristotelem* sequi unum fateatur. Si ex philosophia igitur ad Theologiam notio ducitur, quonam tandem pacto omissum ab *Apulejo* & *Plethone* & *Gemisto* in Philosophia *Platonem* sequi ego ingenue potero & ab ejus institutis discedere aut doctior, aut probior? Comburatur *Trapezuntius*, inquit Episcopus *Aliariensis*. Cur? quia *Platonem* vinitatis potius, quam divinitatis Secretarium impugnat? Ita ne vero calamitosi sensis & fidei propugnatoris ætas ingravescens hac causa, hoc comento tanto impendio appetita est, & vita ob id cum morte commutanda. Quod si comburendi sumus, quia *Platonem* a Sanctis divina inspiratione commotis proscissum rejicimus; comburatur Divus *Ambrosius*, comburatur Divus *Augustinus*, *Hieronimus*, *Chrysostomus*, *Thomas*. Sit *Plato* deus; sit Cœli terræque dominator alter, & parens: sit vivo templum e marmore, sint delubra, aræquæ floribus redimitæ, sint vota, sint comprecationes, eique stratus auro, purpura, gemmis, argento vel amplior aliquanto, quam nostris Sanctis exornetur. Nos equidem *Platonem*, a quo omnis effervescentis luxuriæ æstus, ac omnis impietatis, ingratitudinisque crimen effluxit, in caminum æterni ignis ablegantes, parati sumus cum Sanctis Dei, cum probatis ab Ecclesia, cum receptis & laudatis animo ingenuo ac forti ipsa nos præeunte natura, mortem oppetere, potius quam confiteri ulla causa religioni Christianæ magis platonica instituta, quam *Aristotelica* vel minima in parte convenire. Cupio, cupio dissolvi, & defunctis hujus tandem vitæ periculis esse cum Christo.

,, Sint ii cum suo deo *Platone* florentes, sint beati, sint eadem felicitate, illaque *Platonis* beatitudine sempiterni: Nos tecum Beatissime Pater, atque cum Christi Ecclesia, quæ in te uno est, vivere ac pro te mori velle pollicemur. Non curamus calumnias; non injurias formidamus, non calamitates horrescimus: non denique pro Christi cruce minas, dilacerationes, mortem prætetea ipsam extimescimus. Quam ob rem in oblivionem veniant hi, & a con-

,, silio

„ filio cœtuque non erudito tantum, sed populari atque plebejo penitus exigan-
„ tur qui tam veræ, tam absolutæ, tam celebris confessæque Aristotelicæ ab o-
„ mnibus philosophie desperatione perterriti, aut invidia conflammati, cæteros
„ sequi nolunt, quod se assequi posse diffidunt, quibus more *Catonis* interdicen-
„ dum operæ certe pretium reor. Proditum enim memoriæ legimus sexcentesimo
„ & quinto ab urbe anno eum scribere solitum, bonum esse græcas inspicere lit-
„ teras; at ediscere pessimum: propterea quod illis latio inductis incredibilis mor-
„ bi vis libidinumque contagio omnium passim vulgatior invadet de repente ci-
„ vitates, populos, italiam, orbis arcem atque ipsius italiæ urbem Romam,
„ totius mundi præsidium & dominam, correptura. Hoc tanquam ex cortina
„ Delphica Vaticinante perfectum id, quod ille gravissime prospiciens angebatur,
„ nullus est, qui ipsis rebus loquentibus audeat denegare. Nam tam diu Roma-
„ na integritas, fides, virtus, cæteraque artium bonarum documenta maximo
„ in honore celebrata floruerunt quamdiu abexternorum illuvie, labeque puram,
„ incontaminatamque servavit.

„ Ubi vero peregrinæ litteræ, idest *Platonicæ* urbem sua pravitate infecerunt,
„ protinus Civitate ex frugalissima in nequissimam immutata, libido, superstitio,
„ tio, improbitas, cunctaque malarum artium experimenta invaserunt: quorum
„ fluxu libidinoso corpus intabuit, animus elanguit, ipsa denique enervata, in
„ omnibus ratio effeminata est itaque non mediocriter mirari & gravius inter-
„ dum dolere soleo, hunc *Alariensem* in præfatione scribere sua *Platonicorum* in-
„ stitutis illustratos homines, ac veluti ex morbo aliquo redditos esse sanitati.

„ Dicat is quæso tætra *italiæ* natus, quibus auctoribus, quo loco, quibus lit-
„ teris hæc theatrorum somnia satis pro comperto habuerit? Apud antiquos mo-
„ rem irroborasse proditur, ex valitudine liberatos templo ejus, qui auxiliatus
„ esset, dei nomen inscribere solere: dicat is tandem, quo sancto auctore atque
„ christiano, imo quo gentile *Platonis* Dei nomen penicillo parietibus inum-
„ bratum invenerit, vel litteris platonicis humanum genus, feliciter ac beate
„ uspiam constitisse, vel a viciis ad virtutem, ab ignorantia ad doctrinam, ex
„ impietate ad religionem, ab obrietate & luxuria ad temperantiam frugalita-
„ temque revocatum? Mentior si quis hominum usquam erit, qui istorum ine-
„ ptias, quorum est cæca doctrina omnis & illiberalis, ex sententia pie audeat in
„ conspectu hominum asseverare, religiosorum, atque prudentium. Quod si jam ne-
„ mo est qui *Platonis* tam lutulentam, tam impuram, furibundamque personam
„ in tanta sanctorum Christi & gentilium explosione sustinere se velle policetur,
„ damnet jam tandem aliquando, tua sanctitudo *Paule* Pontifex Maxime, tum
„ rebus tum præterea horum auctoritate *Platonem*; aut si mea opinio falsa for-
„ tasse, certe non irreligiosa, sed probitatis specie honesta me fallat, hoc ro-
„ go, hoc unum etiam atque etiam suppliciter peto, ut quid Christiano homi-
„ ni illa in controversia defendendum sit antequam proficiscar, ex vita præscri-
„ bere, statuereque digneris. Etenim cum ex *Platonis* dogmate hæreses omnes,
„ atque omnia omnium criminum scelera summorum testimoniis hominum flu-
„ xisse coarguam, nostri rursus adversarii *Platone* nihil fidei convenientius, ni-
„ hil divinius & sanctius autument statuatur ex religione modo, necesse est,
„ utrum potius christianis sectandum sit. Præsertim qui Aristotelem profite-
„ bitur, non crepidinitus impietatis illi det, qui Platonem, videat ne ut im-
„ probi ansertes in radice semel prehensa, eademque pertinatius educenda vi-
„ tam, ita beatitudinem abrumpat suam. Quicquid igitur a te Sanctissime Pater,
„ altero in terris ex concessione Deo, Sanctaque tua catholica, eademque apo-
„ stolica Ecclesia decernetur, corrigeturve, illud, uti pie omnes debemus, pro-
„ palam tenebo, semperque verbis, & scriptis ac fronte explicata liberalique
„ sententia prædicabo.

V.

V. Jamvero de Codicibus sermonem instituo, qui exstant apud RR. PP. Carmelitas. P. *Angelus Franciscus Cattaneus* eorum Bibliothecæ præfectus singulari humanitate adfuit mihi non semel, ut possem illos per ocium consulere. Quare quidquid ex illorum recensione utilitatis percipient lectores, erudito, optimoque viro debebunt. Hi ergo præcipui sunt.

Anicii Manlii Severini Boetii *Viri Clarissimi, & illustris ex consortio Ordinis patricii* (sic) *liber Categoricorum Syllogismorum*, Codex membran. in 16. manu *P. Hippolyti Lunensis* exaratus.

Romulione Historico (Romanorum historia est ab Urbe condita ad *Constantii & Galerii* tempora perducta) *transcripto al nome del Serenissimo Kavalere Messer Comes de Albernotio di Spagna*. Codex membranac. sæculi xv. in fol.

Baptistæ Guarini *ad R. D. Hermolaum Barbarum Episcopum Veronensem dignissimum Agesilai vita ex* Xenophonte *conversa*. *Nicolai Perotti* in Epicteti *Philosophi Enchiridion de Græco translatum ad Nicolaum V. Ejusdem poetæ laureati* Plutarchi *libellus de fortuna Romanorum ad eumdem*. Guarini *Veronensis ex* Plutarcho *vita Alexandri*. Ejusdem *ex* Plutarcho *Cæsaris vita translata*. *Ad Clarissimum, & sapientissimum P. D. Johannem Patriarcham Alexandrinum Florentinum Periclis vita per* Lapum Castelliunculum *ex* Plutarcho *in latinum conversa*. Ejusdem *ad Beatiss. & Sanctiss. P. Eugenium IV. Solonis vita ex* Plutarcho *conversa*. *Ad religiosum Virum D. Jordanum S. R. E. Cardinalem Valerii Publicolæ vita ex* Plutarcho *per eumdem* Lapum *in latinum conversa*. *Artaxerxis Persarum Regis vita ex* Plutarcho *per* eumdem. *Demonactis Philosophi vita ex Græco per* eumdem. *Vita Pelopidæ ex* Plutarcho *per* Antonium *Tudertinum traducta ad Reverendum in Christo Patrem & Dominum D. Julianum Cæsarinum tituli S. Sabinæ Cardinalem*. *Camilli vita ex* Plutarcho *per* eumdem *ad Laurentium Medicum*. *Arati Sicionii vita per* Lapum Castelliunculum *ex* Plutarcho *in latinum conversa*. *Marii vita ex* Plutarcho *per* Antonium *Tudertinum ad Rev. in Christo Patrem, & Dominum D. Monestum Florentiæ Archiepiscopum*. *Fabii maximi vita ex* Plutarcho *per* eumdem *ad Cardinalem Morinensem*. *Pompeji vita*, incerto interprete. *Marci Bruti vita ab Jacobo* translata. Leonardi Arretini E. *Sertorii vita ex* Plutarcho *ad Antonium Luscum*. *Paulli Aemilii vita ex* Plutarcho *per* eumdem. *Vita M. Catonis Uticensis per* eumdem. *Vita M. Antonii ex* Plutarcho *per* eumdem. *Pyrrhi Regis Epirotarum vita per* eumdem. *Tiberii, & Caij Gracchorum vita per* eumdem. *Demosthenis vita ex* Plutarcho *per* eumdem. Leonardi Arretini *Cicero novus ad Nicolaum Nicoli*. Francisci Philelphi *ad Malatestam Novellum Galbæ Cæsaris vita ex* Plutarcho. *Ottonis Cæsaris vita ad eumdem Malatestam per eumdem* Philelphum *ex* Plutarcho. Codex chartaceus in fol. sæculi xv.

Tragœdiæ Senecæ. Codex membranaceus in 4. sæculi xv.

Orationes Æneæ Sylvii Piccolominei *Senensis, qui postea Pontificatum Maximum adeptus Pius II. appellatus est*. Harum quæ prima est, *habita fuit ab eo nondum sacris initiato in Concilio Basiliensi, cum ageretur de loco eligendo pro Iconomico* (sic) *Concilio cum Græcis habendo*. Postrema vero est *responsio Pii data Oratoribus Regis Bohemiæ Romæ in consistorio publico*. Codex chartaceus in 4.

Orationes Reverendi in Christo P. D. Dominici *Veneti Episcopi Torcellani omnium liberalium arcium, ac Sacræ Theologiæ magistri*. Codex membran. in 4. sæculi xv. P. ... xxii. Orationes sunt, atque in his *oratio in laudem Astrologiæ*. *& confutationem opinionum ei adversantium habita Venetiis in aula juxta Ecclesiam SS. Johannis & Paulli ante editionem judicii anni* 1441. Has excipiunt ... ejusdem *Dominici de Dominicis*, altera *ad R. D. S. Patriarcham Hierosolymitanum de morte R. Domini N. Cardinalis S. Crucis consolatoria*, altera *ad Andream Donatum virum patricium consolatoria de morte fratris*. Sequuntur demum *oratio dominica de S. Trinitate habita per* eumdem *ad S. P. D. Calixtum III. Papam Romæ in capella ejusdem Pontificis inter Missarum solemnia*; aliæ orationes duæ de eodem

argu-

Digitized by Google

argumento; *sermo de Spiritu S. in die Pentecostes Romæ in Basilica S. Petri celebrante una Pontifice Calixto III.*, *ac tandem propositio habita de celebrando festo Transfigurationis Domini ad SS. P. D. Calistum Papam III. in Consistorio publico facta de mandato præfati Domini Papæ per R. P. D. Dominicum Venetum Episcopum Torcellanum Domini Papæ Referendarium Romæ in Palatio Apostolico juxta S. Petrum tertia Augusti*.

Duodecim abusiones Claustralium, vel claustri B. Ugonis de S. Victore. Codex membran. in 4. sæculi XIV.

Narcissi de Verduno *Licentiati epistola de celebratione Nativitatis Christi clarissimo nostræ ætatis viro Antonio Petruciano equiti felicissimo, Regis Ferdinandi de Aragonia Secretario unico atque dignissimo*. Codex membran. in 4.

Fr. Petri de Nivolaria *Ordinis Carmelitarum opusculum de Sanguine Jesu Christi, qui est Mantuæ ad Illustriss. & Rev. D. D. Sigismundum Cardinalem Mantuanum*. Codex chartaceus in 12. sæculi XVI.

Sermones Quadragesimales, & Dominicales, quos composuit Fr. Leoncinus *Lector Mediolanensis Ordinis Carmelitarum S. Mariæ*. Codex membran. in 4. sæc. XIV.

Ad invictissimum Principem Federicum Mantuæ Marchionem V. Johannis Benivoli *Andini Gonzagium monumentum*. Poema est latinum in codice chartaceo exaratum, cujus hoc initium

Pontificum in Gallos Juli, Medicisque Leonis.

Alios mitto. Non prætermittam tamen insigne D. *Aubergè* nummophylacium tum veterum, tum medii ævi numorum, quod cum eruditissimo, ac numariæ rei admodum perito P. *Jacobo Zucconio* Societatis nostræ non semel adii. Brevi ex hoc museo prodibit illustris quædam ad Italiæ nostræ numos hactenus editos adcessio. Dignissimum quoque est, quod antiquitatis studiosi consulant, Comitum *Cavrianiorum* museum Numarium. In eo miratus sum rarissimos quosdam numos tum Græcos, cum latinos, eosque singulari elegantia, ac mirifice in hunc diem conservatos. Tandem ut quæ *Mantuam* spectant, absolvam, selectam *Ignatii Zanardii* Comitis multis nominibus de patria optime meriti Bibliothecam commemorabo. Præstat illa non tam copia (quæ tamen minime deest) quam excellentia librorum, atque editionum luxu quodam non facile obvio, domini tamen sui nobilitate, atque egregia indole dignissimo.

VI. *Veronam* hoc quoque anno excurri, *Bassanum* cum P. *Dominico Troilio* postea profecturus. *Torellium* ibi deprehendi in novam *Archimedis* editionem, qua præstat linguæ *Græcæ*, & Matheseos peritia sedulo incumbentem; qua demum editione perfecta ad Viri Cl. Scipionis Marchionis *Maffeij* vitam perscribendam adgredietur. Alios in eadem præstantissima urbe doctos viros sum adloquutus, atque hos inter Canonicum *Jacobum* Marchionem *Dionisium*. Me iste ad Capitularem Bibliothecam deduxit, & summa, nec satis commendanda humanitate nonnulla mecum communicavit, quæ ex ejus Bibliothecæ Codicibus descripserat ipse perdiligenter, aliquando editurus, ut martyrologia aliquot vetera, quæ in Bibliotheca Martyrologica maximo mihi usui erunt, & antiquum Chronicon in altera hujus libri parte excudendum.

CAP.

Digitized by Google

CAPUT IX.

Taurinense iter a. MDCCLVII. Mss. *Codices Bibliothecæ domesticæ . Vercellarum Urbs , & vetera , quæ ibi adservantur , monumenta .*

I. ERam anno MDCCLVII. *Augustæ Taurinorum* in nostro Templo habituus conciones. Ut primum per ceteras curas meas litterarias licuit, iter ingressus *Mediolanum* me contuli, inde *Taurinum* . *P. Johannem Mariam Pratum* e Societate nostra, qui in *Morerianum* Dictionarium Italice reddendum, emendandum, augendum sedulo incumbebat, aliosque veteres amicos decem post annos videre ardebam, id unum dolens, meum mihi immatura morte præreptum *Antonium Rivautellam* candidis moribus æque atque doctrina carissimum. Non defuere tamen, qui *Rivautellam* minus a me desiderari sint passi, non pauci omni me officiorum genere cumulantes, cum primis Comes *Careccius*, P. *Cyrillus Carmelita*, P. *Castus Innocens Ansaldius Dominicani* Ordinis, D.D. *Berta* , atque *Pisceria* doctrina singulari omnes, plerique etiam editis libris longe clarissimi. Nec silentio ingratus præteribo Marchionem *Carallium* cum generis nobilitate, tum eruditione præstantem, cujus lectissimam bibliothecam nemo viderit, quin exquisitissimum ejus judicium prædicet. Alterum erat, quod ad *Taurinense* iter me maxime invitarat. Ex P. *Prati* litteris intellexeram, P. *Ponte* Bibliothecæ nostræ domesticæ præfectum, qua est eruditione, librorumque peritia, non solum editis libris Bibliothecam locupletasse, sed etiam Mss. Codicibus , quos in omnibus fere Collegii latebris diligenter perquisierat. Quamobrem ad amicorum visendorum studium accesserat ingens quoddam Codicum istorum scrutandorum desiderium. Nec mea me spes fefellit. Nam etsi non magno numero sunt, digni sunt tamen fere omnes, qui in illustri illa Bibliotheca collocarentur.

II. Præcipuos de more indicabo.

Codex chartaceus in fol. *Martini le Franc* Præpositi *Lausannensis* a secretis *Nicolai* Papæ libri tres Gallice scripti , quibus ostenditur , *combien vertu sur fortune doibt avoir d'honneur, de louange , & de pris* , ut ait ipsemet auctor in nuncupatoria ad *Philippum Burgundiæ* ducem epistola. Dialogus est virtutem inter, fortunam, ac rationem.

Guidonis de *Monte Rocherii* (noster enim Codex *Baluziano* Ms. consentit, quem *Fabricius* laudat) *Manipulus Curatorum* . Codex Chartaceus fol. *scriptus* , ut in extrema pagina legitur , *per me Anthonium Rebatinum de Cuneo clericum die* XX. *Februarii* 1470. *in Cherio feliciter.*

Codex chartaceus in fol. sæculi XIV. In eo XV. liber , & ceteri ad XX. Antiquitatum Judaicarum Gallice versi ab incerto Auctore.

Codex chartaceus sæculi XV. in fol. ab *Antonio Matthæo Boi Scalengiensi* descriptus *Virgilianam Æneidem* exhibet. Eidem Codici additus est *Hesiodus* , itemque *Theocritus* Græce editus cum manuscriptis, nec sane brevibus adnotationibus. Fuit autem Græcus hic liber *Antonii Possevini* .

Codex chartaceus in fol. sæc. XV. In eo *Cronica de civitate Janue , quam compilavit Ven. Pater* Fr. Jacobus Varaginensis *de Ordine Prædicatorum Januæ Archiepiscopus* . Multa heic aliter legas atque apud *Muratorium T.* IX. *Rerum Italicarum*. Definit porro Codex ad ea verba: *& Capitaneus , qui de foris eligebatur, fuit deinceps intermissus* ; quæ in editione *Muratoriana* sic leguntur : *& Capitaneus , qui de foris eligebatur , fuit sublatus* . Cetera , quæ apud *Muratorium* exstant, noster Codex omittit. Si *Muratorianæ* editioni fidem habemus p. 53. (ut aliquod specimen dem variæ lectionis, *præsentem Chronicam compilavit* (Jacobus)

Digitized by Google

hoc secundo anno sui Pontificatus, scilicet anno 1293. At nota hæc temporis in nostro Codice non ad Chronicon refertur, sed ad Provinciale Concilium, de quo mox, in Ecclesia *S. Laurentii* celebratum; sic enim habet Codex: *præsentem insuper Cronicam compilavit. Hic secundo anno sui Pontificatus, scilicet anno Domini* 1293. *in Ecclesia S. Laurentii Provinciale Concilium celebravit.*

Codex chartaceus 4. sæc. XVI. vitam & epistolas continens B. *Hosannæ de Andreasiis*. Collegit ista *Hieronymus Mantuanus* Prior Monasterii *S. Mariæ Montis Oliveti*, inscripsitque *Reverendiss. in Christo Patri, & Domino D. Sigismundo Cardinali Mantuano, ac Illustrissimis Mantuæ Principibus Francisco, & Isabellæ.*

Codex chartaceus fol. *Relatio* (a *Baluzio* primum, deinde a *Muratorio* edita T. IX. *Rerum Italicarum*) F. Nicolai *Botrontinensis Episcopi facta Clementi* PP. *V. de gestis per Henricum* VII. *in Italia ab anno* 1310. *usque ad annum* 1313.

Codex membran. sæculi XIV. 4. In eo *Cantica Canticorum secundum Fratrem Hugonem*; item *Alberici de Bergomo* in Cantica, & Apocalypsim.

Codex chartaceus sæculi XV. 4. continens *Paulli Orosii* historiam.

Codex membran. 8. sæculi XIV. Regula sororum Ordinis *S. Claræ* cum epistola *Johannis S. Nicolai in carcere Tulliano* Diaconi Cardinalis ad easdem sorores.

Codex membran. 4. sæc. XIV. Psalterium; tum *in nomine Domini Amen, incipit Breviarium secundum consuetudinem Monasterii Sancti Michaelis de Clusa*, officia nempe in Dominicis, feriis, ac Domino nostro festis diebus recitanda. Memoratu dignum est, quod ibi legitur ante Officium SS. Sacramenti Eucharistiæ: *incipit Officium Sacræ Eucharistiæ, quod debet celebrari feria quinta post octavas Pentecostes, quod ordinavit facere Reverendus Pater Dominus Guillermus de Sabaudia Abbas S. Michaelis de Clusa in Capitulo generali currente anno Domini* 1315.

Ordinem Missæ, paucasque Missas sequuntur in alio ejusdem sæculi XIV. codice Sanctorum officia a die Natali S. Stephani protomartyris ad Conceptionem B. Mariæ, cujus quidem officium mutilum est; tum habes commune Sanctorum. Ad idem Monasterium *S. Michaelis de Clusa* videtur codex spectasse.

Codex membran. sæc. XV. 8. *Onexandro de optimo Imperatore tradutto da lengua latina in Italiana da* Christoforo Colonno. Item *Albii Tibulli* carmina.

Codex membran. 8. sæc. XV. *Leonardi Florentini* (Num *Arretini?*) *ad Joannem Franciscum Gonzagam* principem *Mantuanum de origine Urbis Mantuæ*; scriptus est autem libellus *ex Florentia sexto Kal. Junias* 1418. Extant in eodem codice hæc *Paulli Maffeii Veronensis* Canonici Regularis. 1. *ad sacras Moniales Corporis Christi Venetas de exhortatione Monastica* liber. 2. epistola *ad Moniales Ordinis S. Benedicti de perfectione Monastica*. 3. *ad insignem viduam Claram Venetam de perfecto amore in Deum* lib. ius. 4. *de adulescentis Silvestri conversione, & divinarum litterarum dignitate sectanda*, epistola *ad Johannem Ferrariensem*. 5. *ad Clarissimum Virum Patricium Andream Maurocenum Venetum de consolatione filii*. 6. *ad Ludovicum Sabinum de jacta amicitia in Christo, & perseverantia cœptæ virtutis.*

Codex membr. 12. sæc. XIV. continens miracula B. M. V. CXXXIII. Initio adscripta hæc: legas charactere, qui sæculum XV. præ se fert: *Hunc librum donavit Ven. Pater Frater Guilielmus de Mediolano Ordinis Prædicatorum loco Raconixii S. Vincentii.*

Codex membran. sæc. XIV. 8. *Incipiunt Capitula Ecclesiasticorum officiorum*. Sunt autem CXXXIII., ac *Benedictinorum* consuetudines exhibent. Capite XCIV. agitur, *quo ordine inungantur infirmi*, atque Unctio præscribitur ante Viaticum.

Codex chartaceus sæc. XVI. 4. continet *autographum Visitationis, & reformationis Abbatiarum Ordinis Cisterciensis tam virorum, quam mulierum in Bisontinensi Diœcesi peractæ a.* 1566. *a D. Johanne de Laubespin Abbate Caritatis ejusdem Ordinis*. Inscriptum est opus 8. Augusti ejusdem anni ab eodem Abbate *Emmanueli Philiberto Sabaudiæ* Duci.

Codex chartaceus fol. sæc. XVI. Incerti, sed eruditi Auctoris opus in undecim capita distributum *de regno, situ, ac gestis Allobrogum ad Augustum*. Floruit Auctor

ctor post *Alexandrum de Alexandro*, immo & post *Constantium Landium*, cujus libellum numismatum citat cap. III.

Codex membran. saeculi XIV. 4. Haec in eo reperiuntur. 1. *Responsio Fr.* Thomae (de Aquino) *super quibusdam dubiis* (novem sunt) *ad Ducissam Brabantiae*. 2. liber *de perfectione vitae spiritualis editus a Fr.* Thoma de Aquino *Ordinis Praedicatorum*. 3. liber *de Rege, & Regno editus a Fr.* Thoma de Aquino *Ordinis Praedicatorum*. 4. liber *de quatuor virtutibus secundum dicta, & exempla antiquorum*. 5. liber *de formula honestae vitae, sive de virtutibus secundum Senecam*. 6. *Quaestio de emptionibus, & venditionibus* T. (forte *Thomae*). 7. *Quaestio de usuris secundum* T. 8. *collationes Fratris* Thomae *de articulis fidei*, quarum prima est *de utilitate credendi*. 9. *Collationes* Fr. Thomae *super petitiones, quae in Oratione Dominica continentur*. 10. *collationes de praeceptis editae a Fr.* Thoma de Aquino, *& prima est de quadruplici lege homini a Deo tradita*. 11. *Tractatus moralis de oculo*. 12. *Errores diversarum Nationum* (Armenorum, Nestorianorum, Jacobitarum, & Georgianorum) *quos misit Fr.* Albertus de Marchia *Vicarius in parte Orientali de Ordine Minorum Priori, & Lectori Praedicatorum de Janua, ut sibi consulerent, quid super iis tenendum est?* 13. *Responsio Fr.* Thomae *super quibusdam quaestionibus de stella, quae apparuit Magis, & quaedam alia, & utrum circumstantiae mutent genus peccati?* 14. liber *Moralium* Aristotelis *de regimine principum ad Alexandrum* Magnum. Latine ex Arabico vertit *Philippus* quidam, inscripsitque *Domino suo excellentissimo, in cultu Religionis Christianae strenuissimo, Guidoni vero de Valencia Civitatis Metropolis glorioso Pontifici Philippus suorum minimus Clericorum se ipsum, & fidele devotionis obsequium*. In nuncupatoria porro epistola haec inter alia de se *Philippus*: *Cum igitur vobiscum essem apud Antiochiam, reperta hac pretiosissima margarita, placuit Vestrae Dominationi, ut transferretur de Lingua Arabica in Latinam*.

III. Sed in alio Codice membran. fol. saeculi XIV. paullo diutius immoremur. Chronicon exhibet Andreae Danduli a *Ravasino* deinde ad sua usque tempora perductum. Accuratius illud juvat describere, cumque editis apud *Muratorium* T. XII. *Rer. Italic.* exemplis conferre. Initio igitur habes in codice *Sacramenta* illa *Nuntiorum Balduini*, aliorumque exarata, quae in calce codicis *Ambrosiani* reperit *Muratorius*, vulgavitque in notis ad vitam *Henrici Danduli p.* 323. *seqq.* Sequitur *Danduli* chronicon. Primus est autem *Liber quartus inscriptus de aedificatione, & gestis novarum Venetiarum*. Universim codex hic noster cum *Estensibus* libris magis, quam cum *Ambrosiano* consentit. *Cap.* 1. *par.* v. deest apud *Muratorium* annorum numerus, quibus *S. Marcus Aquilejensem* rexisse Ecclesiam perhibetur. Lege ex nostro Codice: *rexit quoque Beatus Marcus annis fere duobus cum dimidio Aquilejensem Ecclesiam*. *Capitulum tertium* partes XXXVIII. in codice nostro continet, quum 36. tantum habeat in *Muratoriana* editione. Nempe pars prima in codice est ipsum procemium *Aquilejensis Ecclesiae*. Praeterea post partem XXXV. (seu juxta *Muratorium* XXXIV.) haec in codice additur *Pars* XXXVI. quae in editis desideratur: *Sub Adriano in Brixia urbe Venetiae passi sunt Faustinus, & Jovita, quorum passio celebratur* XV. *Kal. Martii, & cum eis Calocerus* IV. *Kal. Aprilis martyrizatus est*. Qui *Marcellinus* est in editis a *Muratorio lib.* 5. *cap.* 7. *col.* 82., *Marcellianus* scribitur in Codice *Aquilejensis* Episcopus. *Lib.* 6. *cap.* 1. *part.* XII. haec habet editio *Muratoriana* in *Pelagii* Papae epistola ad *Heliam Aquilejensem*: *condecuit Apostolica moderamina pia religione petentibus benevola compassione succurrere*. Contra codex emendatius: *convenit apostolico moderamine* &c. Porro in subscriptionibus Episcoporum, quae *part.* XIII. *ejusdem capitis* occurrunt, qui apud *Muratorium col.* 101. dicitur *Virgilius Episcopus* S. *Ecclesiae Patavinae*, in codice *Virgilius Patavensis Episcopus* nominatur; *Marlianus* vero *Archidiaconus locum faciens Episcopi Reciensis*, qui in *Muratorii* editione est *Martianus Presbyter locum faciens viri Beatissimi Ingenuini Episcopi Sanctae Eccle-*

S 2 *siae*

Digitized by Google

fiæ secundæ Rhetiæ. *Agnellum* deinde *Tridentinum* omittit codex, post *Martianum* statim commemorans *Virgilium Episcopum Scaravacienſem*, quem *Muratorii Eſtenſia* exemplaria *Virgilium* vocant *Episcopum Sanctæ Scaravenſis Eccleſiæ*. In eodem codice offendes presbyteros *Emerium*, *Sercinum*, *Servancinum*, quos *Muratorii* editio *Emarum*, *Sergium*, *Severinum* appellat. Capite ejusdem libri quarto Codex noster cum *Ambroſianis Ariminenſem Candianum* ait fuiſſe, qui *Annonienſis* fuit in *Eſtenſis* Bibliothecæ codicibus. *Ricardum* (*p.* 110. *Murat. edit.*) advocat testem *Andreas Dandulus*; at *Sicardum* (*Cremonenſem* scilicet Episcopum) leges ex nostro codice. *Lib.* VII. *cap.* 12. *part.* IX. in epistola *Stephani* Papæ ad *Johannem* Patriarcham *Reverentiſſimo* veteri more, & *ſuſceptis* rectius habet codex, quam *Muratorius reverendiſſimo*, & *ſuſcepit*. Lib. VIII. cap. 1. cum *Ambroſiano* codice noster integram partem xv. omittit. Eidem codici *Ambroſiano* consentit *part.* 26. in Ducis diplomate *menſe Madii* pro *menſe Martio* legens, uti etiam *cap.* 2. *part.* 6. *pro Dominico Monacho Tomadenſi* exhibens *Dominicum Monachum Comaclenſem*. Eodem libro *cap.* 4. *parte* 44. *col.* 181. invenies in *Muratorii* editione *duos fratres Talignani*, *Johannem Labreſellam*. In codice autem nostro dicuntur *duo fratres filii Salviani*, & *Johannes Labreſca*. *Lib.* IX. *cap.* 1. *part.* 29. & *cap.* 2. *part.* 14. iterum codex ad *Ambroſianum* exemplum legit ibi *Ladeſtinæ* pro *Leſtinæ*, heic *ferro* pro *fano*. Cap. VI. ejusdem libri *part.* V. omittuntur in codice *illa decretum de conduce* &c. usque *ſtatutum eſt*, quemadmodum etiam *cap.* 12. *part.* 3. *Innocentii* Papæ litteræ. *Libro* x. *c.* 1. *p.* 31. exstat documentum, quod *Muratorius* scribit addidiſſe ſe ex *Ambroſiano* codice; illudque consignatur *anno Domini milleſimo tercenteſimo quinquageſimo nono* (*milleſimo tercentum quadraginta novem* habet *Muratorius*) *Pontificatus Domini Innocentii Papæ ſexti* (IV. *Papæ* exstat insigni typographico mendo apud eumdem *Muratorium*) *anno ſeptimo* &c. Notarius porro, qui primus documento subscribit, non *Franciſcus quondam Petri de Serangi a Lemoſinis*, ut est in editis *Muratorianis*, sed *Franciſcus quondam Petri de Strangi a Lemoſinis*, quo etiam modo idem nomen paullo post exhibetur. VII. ejusdem libri capite *par.* 14. xxv. *Januenſium galeas* pro xv. ut in *Ambroſiano* codice, reperio: Eidem *Ambroſiano* codici *par.* xxxv. consentit Codex, & *Paſquetum Malono* profert, ubi *Paſquetum Juliano* habent *Eſtenſia* exemplaria. Cap. VIII. *part.* 14. Codex lacunam implet *Muratorianæ* editionis col. 388. atque errorem emendat, qui illuc irrepsit. Legere est eo loco apud *Muratorium*. & *Ordo Sanctorum tunc* ... *eſt*: Lege: & *ordo Sacatorum tunc ceſſatus eſt*. *Cap.* IX. *part.* 19. *Locaſium* cum Codice *Ambroſiano* Codex noster, non *Bocaſium* scribit. In fine autem Capitis hæc nota adscripta est: *per me Johannem Pola Notarium Ducatus Veneti*. Nullo deinde titulo sequitur *Johannes Dandulo* &c. ut apud *Muratorium col.* 399. In *Petro Gradonico* omittuntur illa *poſt triduum* usque *Regimen*, & cetera, quæ ex *Ambroſiano* Codice reddita ibi sunt. Post *Bartholomæum Gradonicum* quæ sequuntur, hoc titulo prænotantur. *Cronica edita per me Raphaynum de Careſinis Cancellarium Venetiarum continuando iſtoriam poſt cronicam compilatam per Illuſtriſſime memorie Dominum meum Dominum Andream Dandulo Ducem*. In *Andrea Dandulo* omissis, quæ in *Ambroſiano* Codice reperit *Muratorius*, hæc verbis illis *Juſtitiæ*, & *Reipublicæ amantiſſimus* Codex continenter addit: *Jadram rebellem propulſis Hungaris longa terreſtri, maritimaque obſidione devicit*. In *Marino* autem *Faledro* omissa hic sunt *qui antequam de ſua creatione* &c. usque *piget reminiſci*. In *Johanne Gradonico p.* 426. pro *ex tunc* legitur & *Tane*. In *Laurentio Celſi* ea desiderantur *obviam ejus* &c. usque *remanentibus*, quemadmodum in *Andrea Contareno* (col. 432.) illa *cum creatus fuit Dux* usque *hic valde catholicus*. *Pacis capitulis*, quæ *col.* 442. desinunt apud Muratorium, hic titulus in codice nostro adscribitur sequenti opusculo: *In Chriſti nomine amen*. *Prima pars guerre Hungarie, ac colligatorum ejus, ſcilicet Janue, Patriarche Aquilejenſis*, & *Padue*. Apud *Muratorium* (p. 459.) post illa verba *relictis omnibus fugarunt* nullo inter-

Digitized by Google

interposito titulo legitur: *paucis diebus*. At in codice rectius ista descripta sunt: *explicit prima pars Guerre Hungarie & colligatorum: Incipit secunda pars Guerre Hungarie* &c. Postea *Die tertia mensis Julii* p. 460. habet editio Muratoriana; *die* xxx. *Julii* Codex, qui tandem in ea verba *Muratorianæ* editionis p. 483. *heredibus ab ea descendentibus* explicit.

IV. Jam *Taurino* discesseram, quum forte in domestico tabulario octo alii Codices reperti sunt. Eorum notitiam non inutile erit heic adtexere, qualem a P. *Prati* litteris ad me datis accepi.

Excerpta ex Chronico *Novaliciensi* multis capitibus auctiora, quam quæ exstant apud *Muratorium*. Alia ex Chronico *Fructuariensi*. Alia ex chartulario fundationis *Carthusiæ Vallonis*. Pax inter comites *Sabaudiæ*, & *Gebennenses*. *L'origine de l'ecu de France. Invention des armes a feu. Dictionnaire de Blasonerie*. Testamentum *Alrici* Episcopi *Astensis*, ubi & fundatio Monasterii *Secusiensis* anno 1111. *Conradi* Imperatoris. Fundatio Monasterii *Pinaroliensis* anno MLXXVIII. Diplomata quatuor pro *Vercellensi* Ecclesia.

Histoire de la troisieme Decade de la Maison de Savoye.

Passio SS. Martyrum Gratiniani, & *Felini*. *Information de la vie, & des miracles du* P. Pierre Faber, *faite l' an.* 1593. Historia domus probationis *Aronensis*. *Miracoli della Madonna dell' Olmo di Cuneo, avvenuti nell' anno* 1575.

Quædam de historia *Canapiciensi* ad ann. 1599. *Historia Marchionum Montisferrati descripta a Benvenuto de S. Georgio*.

Historia factorum in Longobardia, præsertim contra Duces Mediolanenses ad annum 1362. *a Petro Azario* descripta.

De regno, situ, ac gestis Allobrogum, incerti Auctoris.

Histoire de plusieurs alliances des Cantons Suisses, & des Grisons. Epitaphium Regis *Arduini*.

Vite di parecchi Duchi, e Principi della Real Casa di Savoja.

V. Discessum, quem indicavi, *Taurino* citius, quam voluissem, maturavi, ut *Vercellis* aliquantulum morarer. Bibliothecam enim Capitularem diligentius, quam olim, lustrare in animo erat: quamquam quod ob novæ ædificium libros nullo ordine dispositos inveni, ut desiderio meo satisfacere minime potuerim. Aliquot tamen codices vidi venerandæ antiquitatis, atque in his integrum *Attonis Vercellensis* capitulare, cujus tantummodo pars edita est. Quamobrem Canonicos *Phileppium*, & *Signorium*, aliosque, qui me humanissime comitabantur, rogavi, atque nunc etiam rogo, ut suorum Codicum Mss. indicem vulgent, & quæ apud eos latent, Patrum, aliorumque scriptorum opera tandem emittant. *Vercellis* erat eruditissimus P. Abbas *Frova*. Ille continuo ad me; tum me ad ædes suas deduxit, ubi multa mecum de egregio, quod moliebatur, opere disseruit. PP. *Josephus Franciscus de Grandi*, & *Petrus Jacobus Coppa* e Societate nostra mihi dudum necessitudine conjuncti operam mihi præstitere sane non inutilem; officiis suis impetrarunt, ut aditus mihi ad ipsius Urbis archivum pateret. In eo quatuor ingentia volumina reperi, quæ vulgo dicuntur *Biscioni*. Initio primi hæc legere est: *hujus operis & libri formam, & ordinem dedit laudabilis vir Dominus* Hugolinus de Scortalochis de Cremona *legum professor tempore regiminis Domini* Gasparri Grassi *tunc Potestatis Vercellarum* 1337. *Indictione* v., *deinde compleri fecit ipsum opus, cum esset Vicarius Nobilis militis Domini* Johannoli Scachabarocceii *de Mediolano Potestatis Vercellarum* 1345. *Et ego* Bartholomæus de Bazolis *notarius infrascriptus deputatus per eum ad hoc opus scribendum in memoriam ejusdem hæc scripsi*. Veteres chartæ in his voluminibus descriptæ sunt. Aliquot indicabo.

Privilegium *Ottonis Aymoni* Comiti. Datum *est* III. *Kal. Jan. anno Dominicæ Incarnationis* 963. *Indict.* VI. *anno Imperii Serenissimi Ottonis Imperatoris primo*. *Actum Papia*.

Di-

Diploma *Friderici* Imperatoris Civitati *Vercellarum : Acta sunt haec anno Dominicae Incarnationis* 1183. *Indictione* 1. *regnante Domino Friderico Romanorum Imperatore gloriosissimo anno Regni ejus* xxxi. *Imperii vero* xxix. *Datum apud Constantiam in solemni Curia* vii. *Kalendas Iunii*.

Diploma *Vidoni* Comiti de Blandrato a Friderico concessum cum hisce chronicis notis. *Datum Francofurti X. Kal. Martii Indictione* iv. *anno Dominicae Incarnationis* 1156. *regnante Dt. Frederico Romanorum Imperatore invictissimo anno Regni ejus* v., *Imperii vero primo*.

Diploma ab *Henrico* Imperatore Comiti de *Blandrato* concessum anno Dominicae Incarnationis 1196. Indictione xv., anno vero Regni *Henrici* xxvii. Imperii vi. Datum est autem *apud Forum novum per manus Alberti Imperialis Aulae protonotarii* XI. *Kal. Octubris*.

Privilegium concessum Georgio (immo Gregorio) *Vercellensi Episcopo de tota civitate Vercellarum per D. Henricum Imperatorem. Datum* XV. *Kal. Decembris Indictione* vii. *anno. Dominicae Incarnationis* 1054., *anno autem D. Henrici tertii Regis, Imperatoris secundi, ordinationis ejus* xxvi. *Regni vero* xvii., *Imperii* viii. *Actum Moguntiae in Dei nomine feliciter Amen*.

Diploma *Caroli* Imperatoris *Lituardo* Episcopo Vercellensi *datum* XVII. *Kal. Aprilis anno Incarnationis Domini Nostri Jesu Christi* 882. *Indictione* xv. *Imperii Domini Karoli Serenissimi Imp.* ii. *Actum Papie in Dei nomine feliciter. Amen*.

VI. Sunt & alii id genus tomi, in quibus Urbis statuta, contractus, & cetera hujusmodi continentur. Sed ex priore quatuor illorum, quae antea memoraveram, voluminum libet chartam heic adferre ad celeberrimum Patavinum Gymnasium pertinentem. Exstat illa ejus voluminis *pag.* 395. Non ipse eam descripsi; reddo heic tamen qualem Archivi custos mecum communicavit a se exaratam.

Charta Studii, & Scholarium Commorantium in Studio Vercellarum.

„ Anno Dominicae Incarnationis 1228. indictione prima die Martis quarto „ mensis Aprilis. Istae sunt conditiones appositae, & confirmatae, & promissae ad „ invicem inter Dominum *Albertum de Bondonno* & Dominum *Gullielmum de Ferrario* Nuncios, & Procuratores Communis *Vercellarum* constitutos per Dominum *Rainaldum Trotum* Potestatem *Vercellarum* nomine ipsius communis super „ statuendis, & firmandis infrascriptis conditionibus, ut in instrumento facto per „ *Petrum de Englesche* Notarium apparebat ex una parte & ex alia Dominum *Adam de Canoco* Rectorem *Francigenarum, Anglicorum, Normannorum*, & Magistrum *Raginaldum de Boxevilla*, & Magistrum *Henricum de Stancio* eorum nomine, & nomine „ Universitatis Scolarium ipsius rectoriae, & Dominum *Jacobum de Iporegia* Pro„ curatorem Scolarium *Italicorum*, ut dixerunt, & Dominum *Gullielmum de Hostialio* Vicarium Domini *Curadi* Nepotis Domini Archiepiscopi, prout ibi di„ ctum fuit, alterius Procuratoris & *Italicorum*, ut dixerunt, eorum nomine, „ & Universitatis Scolarium *Italicorum*, & Dominum *Gaufredum* Provincialem „ rectorie *provincialium*, & *Spanorum*, & *Cathalonorum*, & Dominum *Raimundum Gullielmum*, & Dominum *Pelegrinum de Marsilia* eorum nomine, & no„ mine Universitatis Scolarium ipsius rectoriae ex alia videlicet, quod Potestas „ *Vercellarum* nomine ipsius communis, & ipsum commune dabit Scolaribus, & „ universitati scolarium quingenta hospicia de milioribus, quae erunt in civitate „ & si plura erunt necessaria, plura, ita videlicet quod pensio melioris hospicii „ non excedat summam librarum decem, & novem *papiensium*, & exinde in„ fra fiat taxatio aliorum hospitiorum arbitrio duorum scolarium, & duorum ci„ vium, & si discordes fuerint, addatur eis Dominus Episcopus, vel alius di„ scretus clericus de capitulo *Vercellarum* ad electionem communis, ut si tamen „ canonicum elegerit, rectores eligant, quem velint, & debeat solvi pensio hospicio-

„ spiciorum ad carnemprivium. Si autem essent plura hospicia in uno contextu „ apta scolaribus, licet ejusdem hominis essent, vel unum haberent introitum, „ non debeant reputari pro uno hospicio, sed pro pluribus arbitrio prædictorum. „ Ita quod de istis quingentis hospiciis excipiantur domus, quæ sunt in strata, „ in quibus consueverunt recipi, & recipiuntur hospites in nundinis *Vercellarum*, „ & albergantur per totum annum continue. Item Magistri, & scolares hospi- „ cia, quæ haberent conducta pro tempore, teneantur reddere potestati, qui pro „ tempore fuerit, vel ejus nuncio, & si propter rixam vel discordiam vel aliam „ necessariam vel justam causam ab eis peterentur a Potestate, vel ejus nuntio „ ad voluntatem Potestatis eis servatis indamnis antequam exeant illa hospicia, „ ita quod illa hospicia debeant evacuari, postquam petita fuerint a scolaribus „ arbitrio prædictorum vel Judicis Potestatis, & aptari ad opus studii infra octo „ dies, etsi non facerent infra octo dies, ut supra dictum est, scolares, si volue- „ rint, possint facere necessarias expensas de pensione domus. Item promiserunt „ prædicti Procuratores nomine communis *Vercellarum*, quod Commune mutua- „ bit scolaribus, & universitati scolarium usque ad summam decem millium li- „ brarum *papiensium* librarum pro duobus denariis ad duos annos, postea pro „ tribus usque ad sex annos & portabit vel portari faciet commune *Vercellarum* „ prædictam pecuniam usque ad quantitatem sufficientem scolaribus ad locum a- „ ptum, & totum, scilicet *Vinectas*, & ipsam eis dabit commune receptis pigno- „ ribus, & receptis instrumentis a scolaribus manu publica confectis, quæ pi- „ gnora reddat commune *Vercellarum* scolaribus precaria cum fuerint *Vercellis* in „ hospiciis collocati recepta idonea fidejussione scolarium & prestitis sacramentis „ a principalibus personis de reddenda ipsa pecunia, & quod cum ea non rece- „ dent in fraudem. Item quod cum scolaris solverit pecuniam sibi mutuatam, „ quod commune *Vercellarum* ipsum reservabit in erario communis scilicet sor- „ tem tantum & de ea providebit commune alii scolari indigenti sub eodem pa- „ cto & simili conditione, & quod usuræ commune *Vercellarum* non computabit „ in sortem, & recipietur particularis solutio a scolaribus, scilicet terciæ partis, „ vel dimidiæ, & fiet novatio prædictorum debitorum, vel fidejussorum, vel pre- „ cariorum. Item quod commune *Vercellarum* non dimittet victualia Jurisdictio- „ nis *Vercellarum* extrahi de comitatu eorum, sed ea asportari faciet in civitate „ bona fide, & bis in septimana faciet fieri mercatum, & prohibebit, quod di- „ cta victualia non vendantur ante tertiam aliquibus, qui debeant revendere, „ exceptis quadrupedibus, & blavis, & vino, & hoc salvis sacramentis, & pro- „ missionibus Potestatis & communis *Vercellarum* de dando mercato specialibus „ personis videlicet comiti *Petro de Maximo*, & comiti *Ottoni de Blandrate*, & „ comiti *Gozio de Blandrate*, & comiti *Guidoni de Blandrate*. Item quod commu- „ ne *Vercellarum* ponet in Caneva Communis modios quingentos frumenti, & „ modios quingentos sicalis ad mensuram *Vercellarum*, & illam dabit scolaribus „ tantum, & non aliis pro eo pretio, quo empta fuerit. Ita tamen quod scolares „ ipsam blavam teneantur emere pro pretio, quo empta fuerit, quo usque du- „ raverit, & hoc faciet commune *Vercellarum* tempore necessitatis ad petitionem „ scolarium. Item apud Commune *Vercellarum* constituet salarium competens ar- „ bitrio duorum scolarium & duorum Civium, & si discordes fuerint, stetur arbi- „ trio episcopi, & salaria debeant taxari ante festum omnium Sanctorum, & sol- „ vi ante festum Sancti *Thomæ* Apostoli, videlicet uni Theologo, tribus Dominis „ Legum, duobus decretistis, duobus decretalibus, duobus physicis, duobus dia- „ lecticis, duobus grammaticis. Ita tamen quod scolares Vercellarum, & ejus „ districtus non teneantur aliqua dona Magistris, vel Dominis dare. Ita quod „ dicti Domini, & Magistri, qui debent salarium percipere a Communi *Vercel- „ larum*, eligantur a quatuor Rectoribus scilicet a Rectore *Francigenarum*, a Re- „ ctore *Italicorum* & Rectore . . . . . , & Rectore *Provincialium* juratis, quod

bona

,, bona fide eligent meliores Dominos & Magistros in civitate, vel extra, & substituent eis alios Meliores usque ad certum gradum, quos crediderint posse haberi ad ,, salarium, & stabitur electioni trium, si autem tres non fuerint concordes adatur eis qui pro tempore reget in Theologia, Promittens in Verbo veritatis, ,, quod bona fide eliget meliorem de illis, de quibus inter Rectores erunt controversiæ, & electioni ejus stetur, & omnes prædictæ electiones fiant infra ,, quindecim dies intrante mense aprilis. Item qui pro tempore erit Potestas ,, *Vercellarum* mittet infra quindecim dies post electiones factas de Dominis, & ,, Magistris propriis expensis communis *Vercellarum* fideles Ambaxatores juratos, ,, qui bona fide ad utilitatem studii Vercellarum quærent dominos, & Magistros ,, electos & eos pro posse suo obligari procurabunt ad regendum in civitate *Vercellarum*. Item quod commune *Vercellarum* servabit pacem in civitate, & districtu *Vercellarum*, & ad hoc dabit operam Potestas & commune *Vercellarum*. ,, Item quod nullum scolarem pignorabit pro alio scolari nisi pro eo specialiter ,, fuerit obligatus communi *Vercellarum*. Item quod si aliquis scolaris, vel ejus ,, Nuncius robatus fuerit in civitate *Vercellarum* faciet idem pro eo, ut faceret ,, pro alio cive *Vercellarum*, dando operam bona fide, & fideliter cum litteris, ,, & Ambaxatoribus, ut suum recipiat. Item non offendent scolares, vel eorum ,, Nuncios ad eos venientes, nec capient propter aliquam guerram, vel discordiam, vel rixam, quam Commune *Vercellarum* haberet cum aliqua civitate, ,, vel cum aliquo Principe, seu castro, sed vel licentiabit Commune *Vercellarum* ,, ipsos, vel affidabit. Item quod Commune *Vercellarum* eos tractabit in civitate, ,, & in ejus districtu sicut Cives. Item quod Justiciæ exhibitione serventur scolaribus eorum privilegia, nisi eis specialiter renunciaverint, & exceptis maleficiis in quibus Commune *Vercellarum* plenam habeat jurisdictionem. Item ,, quod Commune *Vercellarum* habebit Universitati scolarium duos bidellos, qui ,, eodem gaudeant privilegio, quo scolares. Item habebit commune *Vercellarum* ,, duos exemplatores, quibus taliter providebit, quod eos scolares habere possint, ,, qui habeant exemplantia in utroque jure & in Theologia competentia, & correcta tam in textu quam in glossa. Ita quod solutio fiat a scolaribus pro exemplis secundum quod convenit ad taxationem Rectorum. Item si aliqua discordia oriretur inter scolares, Commune *Vercellarum* non favebit aliquam partem, sed ad pacem & concordiam Commune dabit operam. Item quod prædictas condictiones servabit commune *Vercellarum* usque ad octo annos. Item ,, quod scolares, vel eorum nuncij non solvant pedagia in districtu *Vercellarum* ,, quæ sint & perveniant in communi *Vercellarum*. Item Massarios communis ,, dantes pecuniam scolaribus non habebit commune *Vercellarum*, nisi duos, & ,, illos non mutabit nisi semel in anno. Item Potestas *Vercellarum*, & ipsum ,, commune teneantur mittere per civitates Italiæ, & alibi secundum quod videbitur expedire Potestati, vel communi ad significandum studium esse firmatum *Vercellis*, & ad scolares *Vercellarum* ad studium immutandos. Item prædictas conditiones commune *Vercellarum* ponet in statuto, Civitas *Vercellarum*, ,, & Potestas, qui pro tempore fuerit, jurabit eas servari in sui principio, sicut ,, cætera statuta civitatis, & faciet jurare suum successorem, & ita successive usque ad dictum terminum, scilicet octo annorum; ante extrahantur, & super ,, his omnibus duo instrumenta uno tenore confecta fiant. Item promiserunt prædicti Rectores, & scolares eorum nomine & nomine aliorum omnium scolarium de eorum rectoria predictis procuratoribus nomine communis *Vercellarum*, ,, quod bona fide sine fraude dabunt operam, quod tot scolares venient *Vercellis*, ,, & morentur ibi in studio, qui sint sufficientes ad predicta quingenta hospicia ,, conducenda, & quod universum studium *Paduæ* veniet *Vercellis*, & moretur ,, ibi usque ad octo annos, si tamen facere non poterint, non teneantur. Item ,, quod fuit de eorum concordia quod Domini, vel Magistri, vel scolares non

,, de-

Digitized by Google

„ debeant advocare in aliqua causa in civitate, vel districtu nisi pro scolaribus „ vel pro suis factis, vel coram delegatis ab utroque Principe, vel in foro ecclesiastico coram ecclesiasticis personis. Item quod Domini vel Magistri, vel „ scolares, vel Rectores non erunt in aliquo facto, vel consilio in detrimento „ civitatis *Vercellarum*, & si sciverint aliquem vel aliquos facere, vel tractare „ aliquid contra honorem & statum communis *Vercellarum*, bona fide prohibebunt, ne recedant, & Potestati *Vercellarum* quam citius poterint, manifestabunt. Item promiserunt, quod non capiant partem aliquo modo inter cives *Vercellarum* vel ejus districtu. Item fuerunt in concordia, quod quilibet rector tantum habeant potestatem in omnibus negociis scolarium, quantum alius, nec aliquis ipsorum habeat majorem potestatem propter majorem „ numerum scolarium; unde plures cartæ uno tenore scriptæ sunt. Actum in „ *Padua* in hospicio Magistri *Razinaldi*, & *Petri de Boxevilla* præsentibus Domino *Philippo de Cavrixio* Canonico *Taurinensi*, & *Bono Johanne de Bondonis*, „ & *Martino* advocato *Vercellensi*.

„ Ego *Bonus Johannes* Notarius Civis *Vercellensis* filius quondam *Manfredi Meguxii* his omnibus interfui, & hanc cartam tradidi, & jussu ambarum partium „ scripsi, & scribi feci.

C A P U T X.

Bononiam, & Ferrariam excursus Augusto mense ejusdem anni MDCCLVII. *Albornotianum Archivum, deque eo commentarius: Perpiniani epistolæ duæ nondum editæ. Codices Mss. apud Ferrarienses adservati; antiqui lapides in Ferrariensi Lycæo extantes.*

I. Nihil tale cogitantem Cl. *Ludovicus Preti* me suis officiis *Bononiam* Augusto mense evocavit, ut in parœcia quadam *S. Laurentio* dicata orationem de præstantissimi Levitæ & Martyris laudibus IV. Eidus ejus mensis haberem. Hanc nactus occasionem ad celebre *Hispanorum* Collegium *Albornotianum* adcessi Cl. D. *Petrum de Castro* invisurus, cujus opera *Isidorianos* aliquot Codices ibi adservatos consulere liceret. Res ex sententia cessit. Codices illos excussi. Præterea quum *Albornotiani* Archivi, quod ibidem exstat, incidisset mentio, revocavi mihi in memoriam, Cl. *Petrum de la Figuera* ante aliquot annos specimen commentarii sui in chartas ejus archivi mecum communicasse, ex quo Lectores possent intelligere, quantus ibi lateat thesaurus. Rediturus eram sub ejusdem mensis finem *Bononiam*, ut cum *Antonio Righettio* e Societate nostra egregio humaniorum litterarum in *Mutinensis* Collegii scholis professore *Ferrariam* concederem. Pollicitus ergo sum doctissimo *Petro de Castro*, in chartarum quas domi haberem, acervum diligenter inquisiturum me, ut specimen illud reperirem postea edendum. Reperi enimvero. Quare heic locum habeat; sicque datam utrique, quem maximi facio uti *Hispanos* omnes ejus Collegii ornamenta, viro Clarissimo *de Castro*, & *de la Figuera* fidem tandem liberabo.

Digitized by Google

Pars prior Elenchi Archivi Albornotiani.

„ *Commentarius, sive Elenchus Historico-Criticus Chartarum olim* Ægidii Alvari
„ Albornotii *Archiepiscopi* Toletani, *S. R. E. Cardinalis Episcopi* Sabinensis,
„ *in universam* Italiam *Sedis Apostolicæ Legati, & totius Ditionis Pontificiæ*
„ *Præsidis: Quas in locupletissimo, in quo huc usque delituerant*, Bo-
„ noniensis *Collegii Majoris* S. Clementis Hispanorum *Archivo*
„ *nunc primum congerit, describit, illustratque* Petrus
„ de Lasiguera, Cæsaraugustanus *V. I. Doctor*, *Togatus*
„ *ejusdem Collegii Alumnus, in Archigymnasio* Bono-
„ niensi *Sacr. Canonum Interpres, Protonotarius*
„ *Apostolicus, Cathedralis Ecclesiæ* Pam-
„ pilonensis *Archidiaconus*.

Ad Lectorem Præfatio.

„ UT edito *de Anno Sancto, & de Spectaculis tunc intermittendis* Libercuio,
„ quem Benedicto XIV. Pontifici Max. dicavi, rem longe magis diffici-
„ lem, atque operosam, qualem esse, constat, veterum monimentorum illustra-
„ tionem, suscipere auderem, plurimum apud me valuit ejusdem Pontificis au-
„ ctoritas; qui de oblato ipsi libro honorificentissimis mihi literis pro summa,
„ qua pollet, humanitate gratulans, ingenium meum ad altiora probare, ac
„ excitare voluit. Etsi enim ego modeste, & temperate, quantum mediocrem
„ honestumque decet hominem, de me ipso cogitabam; malui tamen mihi ali-
„ quantulum blandiri, ac indulgere, quam de Pontificis Sapientissimi, atque ab
„ omni assentationis suspicione liberi judicio dubitare. Ejus certe opinione, at-
„ que auctoritate potius excitatus, quam mearum virium æstimatione confisus,
„ ad pristinum hujus Sacri, Regalisque Collegii Majoris Archivum, quod im-
„ plicatissimum, & multis etiam virginibus Amplissimi Institutoris, Ægidii Car-
„ dinalis Albornotii chartis locupletissimum esse dicebatur, accedere constitui,
„ ut, si quid in eo proficere possem industria, id saltem ex animo contende-
„ rem. Me ad id ipsum vehementer hortabantur Collegæ præstantissimi, qui-
„ bus, grave ipsis, Collegio vero iniquum, & prope injuriosum esse videbatur,
„ Magnanimi Ægidii, cujus tam multæ sunt, in Italia præsertim, gestæ res
„ amplæ, atque magnificæ, emeritorumque Sodalium dignissimorum gesta, pro-
„ pter Albornotiani Archivi neglectum, aut ignorari prorsus, aut parum dili-
„ genter scripta circumferri, vel his etiam florentissimis temporibus, quibus tan-
„ to studio, tantaque cum laude omnia excutiuntur, acexaminantur monumen-
„ ta, ut virorum quacumque ratione illustrium nomina, & facinora ab oblivio-
„ nis vindicentur injuria, vel plenius, & accuratius proferantur in lucem.

„ Erat autem Archivum arca quædam amplissima ferreis obvallata vectibus,
„ quæ a Collegii primordiis in peropaca ejus templi sacrario posita, sepulcri
„ potius, quam Archivi speciem præbebat. In eam chartas omnes sive ad na-
„ scentis Collegii jura, sive ad Egregii Conditoris gesta pertinentes, Testamenta-
„ rii ejus Executores confertim, ut ea ferebant tempora, conjecere. Sic ibi se-
„ pultæ, & pluribus, quæ in dies internebantur, obrutæ, ac impolite compres-
„ sæ, huc usque per quatuor fere secula delituerant, quin ullus ex innumeris,
„ quos semper aluit Domus ista, studiosissimis, ac ornatissimis viris eas apte de-
„ scripserit, nedum in ordinem redegerit. Nam, licet Bivarius, Sepulveda, Na-
„ varretius, Pitillas, & nonnulli Sodales alii, qui de rebus scripserunt Albor-
„ notianis, chartas illas evolverint, id certe non fecerunt, ut Archivum ipsum,
„ sed ut illud, quod moliebantur, opus illustrarent. Neque ad id chartas per-

„ scru-

„ ſcrutati ſunt univerſas, ſed ex eis, quæ in manus incidebant, eas duntaxat, „ quæ minus videbantur obſcuræ. Noverunt quidem iſti, ſcripſiſque ſuis deploraverunt ſatis Archivi calamitatem, eoque vehementiæ proceſſerunt, ut Majorum incuriam palam accuſarint: At ipſi nihilominus noluerunt hac in re diligentiores eſſe, quandoquidem illud, iis, quæ ex eo decerpſerant, annotatis, haud minus implexum, & ſæpe etiam neglectius reliquere.

„ Fuerunt ſane præter illos aliqui, (neque enim multis patebat Archivum) qui, ut Collegii bono, motis præſerrim litibus, & controverſiis, conſulerent, Archivum adiverunt, ejuſque confuſionem experti, illud ordinare conati ſunt aliquando. At hi, aliis fortaſſe curis præpediti, ſatis ſe præſtituros eſſe, arbitrabantur, ſi in re tam ampla, atque operoſa ea utcumque digererent, quæ ad ipſius Collegii uſum, & adminiſtrationem magis opportuna, & neceſſaria judicabant. Quin neque id ullus in loco cuique obvio, aliiſque de cauſis perincommodo potuit unquam perficere, aut, ſi forte perfecit aliquando, id, quod maxime oportebat, minime eſt aſſecutus, compaginata ſcilicet monumenta ſic inveterare, ut illo, quo fuiſſent ordine collecta, diu ſervari poſſent collocata. Etenim in arca repoſita, id, quod ſtatim accidit, facillimum erat, ut inverterentur. Grates tamen his habendæ ſunt maximæ, quod magnam eorum partem, quibus Collegium crebrius uti ſolet, in ſacculos quoſdam immittentes, chartarum omnium integritati ſaltem, & conſervationi ita feliciter proſpexerunt, ut eas a conſciſſuris, quibus alioquin fuiſſent in Archivi evolutionibus obnoxiæ, liberaverint, illæſaſque nobis ad hæc uſque tempora tranſmiſerint. Atque utinam curam hanc ſuam protendiſſent ad chartas Ægidianas! Verum illis (Collegio certe utilioribus) intenti, has per incogitantiam, vel propter antiqui characteris iniquitatem neglexerunt adeo, ut ipſis quandoque abuterentur ad illas involvendas. Hinc factum eſt, ut aliquæ ex Ægidianis ſciſſæ, aut nimis exeſæ, attritæque ſint.

„ Hæc autem omnia non eo retuli, quo plus feciſſe me, quam ceteri, videar, ſed ut priſtini Archivi facies appareat, ejuſque tranſlationis neceſſitas, & totius facti ſeries poſteris etiam innoteſcant. Abſit, ut optimis ſuccenſeam viris, qui, cum ſatis in re magna, vel ſolum experiundo, laboraſſent, id mihi perficiendum reliquerunt, quod ipſis non defuit ad laudem, mihi vero optatiſſimam præbuit occaſionem meum, qualecunque ſit, ingenium utiliter exercendi, gratumque erga Collegium animum comprobandi. Neque, cum illi ceſſaſſent, & abſtinerent alii; ſtudium meum moleſtum cuiquam, aut invidioſum fore, vereor.

„ In hujuſmodi igitur Archivo commodius, & felicius, quam ii, de quibus memini, Sodales, verſari cupiens, priuſquam manus ad illud admoverem, facultatem a Collegio petivi, ac impetravi, ut mihi liceret, non modo chartas omnes in locum ad opus accommodatum transferre, ſed etiam novum facere Archivum, in quo demum aptius conderentur. Chartis itaque, donec decretum conſtrueretur Archivum, in tutiſſimum cubiculum ex Collegii auctoritate translatis, eas primum, quæ ad Ægidium ipſum, ejuſque geſta ſpectare videbantur, ab illis, quæ de Collegii rebus erant, ſeparavi; utrarumque deinde congeriem juxta argumentorum varietatem in plures ſubdiviſi claſſes, ut totidem fierent Volumina.

„ Sic univerſis Archivi chartis diſtributis, adeo illæ, quas Ægidio tribuebam, mihi viſæ ſunt multæ, &, quantum ſtatim leviterque legendo, aſſequi poteram, grandes, atque conſpicuæ, ut, geſtientis animi gaudium continere nequiens, jam quaſi de invento theſauro cum mihi ipſi, tum maxime Collegio gratularer. Neque mea me fefellit opinio, aut Collegio præpropera gratulatione illuſi. Re ſiquidem attentius examinata, ea inter monumenta chartas inveni plurimas ad præclara tanti Viri geſta, adeoque (quod magni me-

„ rito faciebam) ad totius ditionis Pontificiæ , ne dicam Italiæ universæ , administrationem, & historiam pertinentes. Modo quidem authenticæ in manus „ veniebant Literæ, & *Processus* , quibus Ægidius , ceu Generalis Sedis Apost. „ Legatus, consuetas decumas, quæ *procurationes* dicebantur , a singulis Italiæ „ Præsulibus quotannis postulabat: Modo eorum responsa , & supplices libelli : „ Modo Pontificia, Imperialia, Regia ad Ægidium Diplomata, & ultro citroque scriptæ Literæ, in quibus de Italico Bello , & de summa rerum agebatur: Modo Militum, & Provinciarum Præsidum ad illum consultationes , & „ de rebus publicis commentarii; Modo ad eos Ægidii edictiones , monita , & „ rescripta: Modo denique fœderum, deditionum , infeudationum , affiniumque „ conventionum, Ægidium inter & Italiæ Regulos, aut Populos initarum, tabulæ sese objiciebant , & subibant oculis . Præter hæc omnia , & nonnullos „ syngraphos , & accepti , ac expensi libros , in quibus multa scitu digna memorantur; prototypas offendi Constitutiones illas, quæ, quod fuerant per Ægidium auctæ , & compilatæ , *Ægidianæ* sunt dictæ . Fortunatissime tandem „ incidi in multos , qui dispersi jacebant , ipsius Ægidiani Regesti codices , in „ quibus omnes propemodum exaratæ sunt Literæ , quas ad Innocentium VI. , „ & Urbanum V. Pontifices Max.: ad Carolum IV. Romanorum Imperatorem „ Augustum; ad Ludovicum Hungariæ Regem; ad Joannam Siciliæ Reginam : „ ad S. R. E. Cardinales amplissimos; ad Marchiones Atestinos; ad Vicos, Vicecomites, Farnesios, Gonzagas, Malatestas, Scaligeros, & quamplures alios, „ Italiæ potissimum, Principes; atque ad oppidorum, arciumque Præfectos, & „ Pontificii exercitus Duces (ex quibus plerique erant Hispani) in Italia scripserat Ægidius. Quæ cum fortunatissime a me comperta dixerim , ea consulto prætermitto, quæ, cum ad ejusdem Herois obitum, testamentum, & funeraria respiciant, vix sine lacrymis commemorari possent. His tandem omnibus accesserunt ex amplissimo Toletani Templi maximi chartophylacio solemnissima exempla quarundam Constitutionum per Ægidium nostrum, in „ Synodis utplurimum edictarum , & monumenta plura ad ipsum ceu Toletanum Antistitem spectantia.

„ Tot ineditorum monumentorum pretium augeri , videbam , mira consiliorum sapientia, qua res in ipsis contentæ, optime excogitatæ, atque ad accuratam Ecclesiasticæ, & Politicæ disciplinæ normam perpensæ videbantur. Me „ quidem, Ægidii chartas perlegentem, excellens illa virtus, & prudentiæ vis, „ quibus omnia ab eo gesta, ac expressa sunt, rapiebant , semperque rapient , „ in admirationem sui. Novi etenim eas aspersas, ac perfusas esse uberrima ac „ singulari illa divinarum humanarumque rerum scientia , a qua optima administrandæ Reipublicæ ratio peti debet, & cujus præsidio potius, quam armis, „ Pontificium maxime continetur Imperium.

„ Ubi hujusmodi monumenta adeo splendida , & duo prope millia numero „ esse, animadverti; Archivum universum in duas partes dividere constitui , ut „ in altera Ægidianæ , in altera vero propriæ ipsius Collegii chartæ ponerentur. Ut autem ab illis meum ordirer opus , non tam methodi ratio , quam „ earum dignitas fecit, & præstantia.

„ Ingentem vero tantarum rerum thesaurum majori , quam mihi initio præscripseram , opera & diligentia dignum mecum ipse reputans, non modo hæc „ omnia monumenta, quæ in decem veluti classes distribueram , chronica serie „ disponere , & totidem ex ipsis consarcinare volumina , sed etiam singula in „ Ἔλεγχῳ, sive Commentario , quantum per me fieri posset, diligentissimo describere, ac illustrare simul institui. Integram insuper, quæ desideratur, Ægidii gestorum Historiam iisdem contexere monumentis , & cum primum edere, cogitavi.

„ Sensi enimvero ultro susceptæ provinciæ amplitudinem ; sed non tam me „ ipsa

„ ipsa deterruit, quam inopia, qua valde laborare videbar, eruditionis ad rem „ digne obeundam maxime necessariæ. Verum ne vel hac de caussa ab instituto deflecterem meo, magnum mihi in Sepulvedæ, Ughelli, Baluzii, Muratorii, aliorumque eruditissimorum hominum libris futurum esse præsidium, „ confidebam. Iis sane perspectis, quæ illi de re diplomatica, de priscis vocabulis, ac consuetudinibus, & de præcipuis sæculi XIV. rebus edidere, paratior „ mihi ipse videbar ad meditatum opus conficiendum.

„ At vix rem arduam, meis profecto viribus imparem aggressus fueram, cum „ ecce Benedictus Pontifex facti, atque initi consilii conscius, (re quippe in publicis rerum urbanarum commentariolis, nobis plane insciis, evulgata, compertorum monimentorum fama universam fere Europam pervaserat) & pro „ summa pietate, qua in Ægidii Albornotii, Collegiique nostri res fertur, excitatus, statim per D. Lactantium Segam Amatuntæ Episcopum, ejusque vices in Bonononiensi Archiepiscopatu gerentem, nobis innuit, pergratum sibi „ fore eorundem monimentorum catalogum videre. Quo cognito, quanquam vix „ erant septem adumbrati Elenchi codices absoluti, eos statim, qualescunque „ essent, exhibere, &, si quid ultra desiderabatur, explicare coram, quam tanti Principis animum diu anxium, & solicitum habere, malui. Itaque nihil „ cunctandum ratus, toto assentiente Collegio, Romam advolavi. Ad Cardinalem Joachimum Portucarrerium, sub cujus clientela Collegium est, & mox „ ad Pontificem accedens, neutri obsequium meum displicuisse, novi. Nam vel „ ipse Pontifex tanta me clementia, quanta postmodum alacritate informes Elenchi .... atque exempla quorundam monumentorum, avitam Lambertinæ gentis nobilitatem comprobantium, excepit.

„ Multis illico per ipsum lectis, & deinde plenius observatis, me cum eruditissimo Comite Josepho Garampio, secretioris Archivi Vaticani Præfecto, de „ re tota disserere, & consilia communicare jussit. Cum paucis post diebus ambo ab eo fuissemus accersiti, & Garampius ea indicasset, ac exposuisset, quæ „ sine cujusquam injuria pro Sedis Apost. dignitate in Archivo Albornotiano „ agi, singularique studio inquiri, atque annotari posse videbantur; totum mihi negotium injunxit Pontifex. Præterea, ut statim, post absolutum Elenchum, Magnanimi Ægidii gesta plene & diligenter scriberem, sua gravis „ accessit cohortatio, quæ inflammaret hominem flagrantem jam studio ejusmodi scriptionis. Pluribus demum colloquiis, quibus optimum erga me animum „ perspectum esse voluit, benignissime mecum habitis, ea, qua me exceperat, „ comitate dimisit.

„ Me sic a Summo, Sapientissimoque Pontifice in suscepto instituto confirmatum, majus operis urgendi studium incessit. Quapropter, annuente dignissimo „ Cardinali Portucarrerio, Bononiam cito regressus, ita totus operi incubui, „ ut nihil præter ingenium deesse videretur, quominus illud Pontificiis votis omnino responderet. Adeo impense in id unum cogitationes omnes, ac studia „ contuli, ut neque de succidua, & jam periclitanti salute cogitaverim. Deo „ autem Immortali gratias ago maximas, quod mihi homini valetudinis parum „ firmæ, ingenii vero infirmissimi, tantum virium, & constantiæ tribuerit, ut, „ post expletas ex ipsius Collegii, & vigilantissimi Protectoris sententia, atque „ auctoritate affines Pontificis commissiones, hunc peramplum Primæ Albornotiani Archivi Partis Elenchum, quem ne ipse quidem, cum auspicarer, totumque prospicerem animo, perficere me posse, sperabam, tandem aliquando confecerim.

„ In eo allaborando *Chronologiæ* primum & *Diplomaticæ* disciplinæ rationem „ habui: Deinde curavi plurimum, ne, dum monimentorum qualitates, aut eorundem argumenta describerem, quidquam in nostram narrationem per caussam „ irreperet officii, quod videri posset assentatione, aut gratia depravatum. Quo-

„ circa,

„ circa, ne quid verborum delectu depressum, plusve æquo amplificatum censeretur, ea ipsa, quæ in chartis virginibus, seu ἀρχετύποις potissima sunt verba, & sæpe etiam splendidiores claululas, & periodos, passim usurpavi, meisque verbis inserui, ut verum cujusque chartæ sensum juste, & fideliter perstringerem. Quam sane fidem, & diligentiam meam Collegii jussu per Censores duos comprobatam Sodales omnes in Elenchi calce testantur.

„ Ea vero, quæ vel obscura nimis, vel nova prorsus visa sunt, opportunis adnotationibus, ex historia petitis, illustravi. Quod cum facerem, ea quoque indicavi Historicorum loca, quæ ex monumentis nostris corrigi, augeri, vel explicari possunt. Atque utinam Clariss. Muratorius nostra observare, atque exscribere potuisset monumenta, ut in magnis *Rerum Italicarum* voluminibus edita, facile in manus venirent eruditorum hominum, qui majori profecto ingenio, & felicitate, id, quod ego tentavi perficientes, & illis, & historiæ plus ornamenti, ac luminis afferrent.

„ Lectorem denique juvare cupiens, duos ad Commentarium Indices adjeci; Ἀνακεφαλαιώσεις videlicet decem, quæ in eo describuntur Voluminum, & copiosissimum personarum, oppidorum, rerumque præcipuarum, quæ in ipso, atque adeo in chartis Ægidianis, memorantur Συλλαβὸν, quem sub finem operis posui.

„ Quod autem ad ἀρχετύπων volumina, eorumque compaginationem attinet, ea sine glutine caute, & venuste consarcinata sunt in quibusdam ligneis capsis, corio picto coopertis, & librorum instar arte minime vulgari formatis, ne pendentia sigilla collisionibus infringantur. Singula Volumina argumentum præseferunt: Chartæ vero, sive membranæ in illis colligatæ, tantum expansæ sunt, quantum capsarum patitur extensio. Quodlibet archetypon novis inserium, ac intectum est macrocolis; in quorum priori pagella monumentum ipsum, uti in hoc Elencho describitur, & ille, cui respondet, numerus signatur; in postremis vero plerumque accuratum inserti monumenti exemplum per me ipsum exaratum est. Omnem denique diligentiam adhibui, ut diu monumenta serventur, & facillime a quoquam inveniantur.

„ Quantus porro labor sit adhibitus; quot, & quantæ solicitudines susceptæ, ne quid unquam desiderari, aut reprehendi posset, probos, atque in hoc studii genere versatos viros appello. Quod si tam graves, diuturnæque cogitationes efficere non potuerunt, ne quid temere fieret, aut excideret calamo, inscitiæ potius, quam negligentiæ nomine postulari patiar. Ego certe, quantum in tantulo esse homine potest, nihil prætermisi, quod operæ pretium fore intellexerim. Nec me pœnitet, aut pœnitebit unquam, annum integrum impendisse in molienda, expoliendaque re, quam in majorem Ægidii nostri, & totius Hispanæ gentis gloriam; in Optimi, & mihi potissimum, Munificentissimi Pontificis obsequium; in hujus celeberrimi Collegii; atque in totius Italiæ utilitatem cedere, existimavi. Recreat me potius impensi laboris recordatio, vel eo solum nomine, quod & Benedictus XIV., Pontifex quoquoversus Maximus, & Ferdinandus VI. Potentissimus Hispaniarum Rex, Elenchi hujus exempla, ab ipso Collegio oblata, libenter acceperunt. Quod si neque Tu operam, studiumque meum despexeris, felix nimium mihi ipse videbor. Sed ego fortasse nimis multa. Quare id unum postremo loco adjiciam, tantum mihi animi futurum ad reliquas Archivi chartas, Ægidiique gesta describenda, quantum Tibi, aliisque eruditis viris studium hoc meum, atque hanc bene merendi voluntatem probari cognovero. Vale.

„ Elen-

„ *Elenchus posterioris Partis Archivi* Albornotiani,

„ *In qua omnia continentur Monumenta, quæ ad Sacri, Regalisque* Bononiensis
„ *Collegii Majoris* S. Clementis Hispanorum, *ejusque Sodalium res, & gesta*
„ *pertinent, nunc demum confectus per* D. Petrum de Lasiguera, Cæsa-
„ raugustanum *Utr. Jur. Doctorem, ejusdem Collegii Alumnum; In*
„ *Archigymnasio* Bononiensi *Sacrorum Canonum Professorem, Proto-*
„ *notarium Apostolicum, Ecclesiæ* Pampilonensis
„ *Archidiaconum &c.*

Ad Sodales Præfatio.

„ QUod tribus abhinc annis jussu, & auspiciis vestris aggressus sum opus, „ fractisque adversa valetudine viribus, perficere pene desperabam, tan„ dem, favente Numine, exædifico. Nuper Magnanimi Ægidii nostri chartas, „ quæ primum in Archivo locum multis de caussis sibi vendicant, uno Volumi„ ne perstrinxi: Nunc autem in alio reliqua Archivi nostri monumenta describo.

„ Multa quidem, & conspicua sunt ea, quæ in prioris Archivi Partis Elen„ cho continentur; sed quæ nunc oculis subjiciuntur, sin minus splendida, Col„ gio certe utiliora sunt, & numero longe superiora. Omnia ad ipsius Colle„ gii, vel ad Sodalium res pertinent, & gesta, quorum sane descriptio non mo„ do ad Collegii usum utilissima, sed etiam cuicunque nostrum videri debet „ perjucunda.

„ Hæc igitur monumenta in classes, & volumina, juxta argumentorum diver„ sitatem distributa, ibique chronica serie disposita in Sex magnis armariis clau„ si: In Primo scilicet *Literas præsentatitias, & Processus*, quos Candidati gene„ ris nobilitatem, & sua literarum studia ostensuri, ad Collegium afferunt: In Se„ cundo *Processus* alios solemniores, quos *Secundas* vocamus *Probationes*, quibus „ quidquid de Sodalium conditione, ac meritis in prioribus testatum est, per „ Nuntios, qui ad id de Collegii corpore deputari, atque in Hispaniam mitti „ solent, legitime comprobatur: His Collegii Acta, Statuta, Cardinalium Pro„ tectorum, ac Visitatorum, seu Reformatorum decreta, & reliqua omnia ad „ disciplinam spectantia, conjunxi. In Tertio, & Sexto, quod illi subest, Ar„ mario ea, quæ ad ipsius Collegii privilegia, jura, bona, redditus, eorumque „ administrationem respiciunt, eodem prorsus ordine collocavi. Ad singulas „ autem præcipuarum chartarum classes affinium Epistolarum accesserunt fasci„ culi, ut, quæ argumenti affinitate aliis proxima sunt Voluminibus, loci et„ iam proximitate connectantur. Sub Quarto demum, & Quinto Epistolas po„ sui minus luculentas, officii utplurimum, & gratitudinis ergo ad Collegium „ scriptas; & aliquorum monumentorum exempla typis edita; quibus demum „ addidi Miscellanea. Atque ita factum est, ut chartæ omnes, quæ de Collegii „ rebus sunt, ad duo veluti capita, quæ cujusque Sodalitii bases censentur, & „ fundamenta, Disciplinam scilicet, & Oeconomiam, referantur.

„ Eas in Elencho isto descripturus, hunc ipsum ordinem servavi: Id siquidem „ optimum esse duxi, non modo, ut, qui Archivum adierint, ea, quæ exqui„ rant, statim inveniant, sed etiam ut Volumina loco mota facile ad proprias „ sedes restitui possint.

„ Quod vero ad ipsam chartarum descriptionem attinet, ea plena est, atque „ conspicua; in ea tamen non ita multus sum, sicuti in Primæ Archivi Partis „ Elencho; non quod hujus Secundæ Partis monimenta contempserim, sed quia, „ cum ipsa Vobis, ad quorum usum describuntur, haud minus, quam mihi, „ perspecta sint, ea neque adnotationibus, neque interpretatione mea aut orna„ tius explicari, aut plenius exprimi posse, existimavi. Nihil enim obscurum,

„ nihil

„ nihil aut inauditum Vobis, aut novum in Collegii chartis offendi. Equidem „ Vobis, quoniam ita voluistis, sic chartarum omnium argumentum indicandum „ esse censui, non ut Interpretem agerem, quod & molestum esset, & mini„ me necessarium, sed ut cujusque monumenti locum commonstrarem, &, uti „ fieri solet, digitum ad fontes intenderem. Atque utinam id saltem apte præ„ stiterim, ut Vos facilius utamini Archivi monumentis.

„ Si autem aliqua nunc a me prætermissa, aut inepte posita, vel etiam dein„ ceps aucta sint, ea quilibet notare poterit in Codice, quem ad id ipse desti„ navi, ut quæ accuratius deinde examinata, memoria, aut censura digna judi„ centur, ad ipsum congrue transferantur Elenchum, vel, eo jam plura non „ recipiente, diligens ex illis conficiatur Appendix. Cavete tamen, ne quis te„ mere, inconsulto Collegio, quidquam in Elencho ipso, vel in archetypis de„ leat, addat, notet, aut quoquomodo scriptitet, quantumvis magnum erro„ rem irrepsisse, contendat: Nam, præterquamquod, hac data libertate, omnia „ brevi tempore deformarentur Volumina, multi fortasse ineptis, inconditisque „ adnotationibus, ipsa facile invertere, ac offuscare possent monumenta.

„ Plura hic pro Archivi conservatione animadvertere oporteret, nisi cum iis „ agerem, quibus nec studium, nec scientia Archivi bene administrandi deesse „ potest. Quare id unum reliquum est, ut, tota consilii, factique ratione ex„ posita, totum Opus, omnesque diuturni laboris fructus Vobis tradam. Illud „ profecto grande non est; sed, ut vestra dignum videatur æstimatione, novum „ Archivum, ejusque Elenchum recipientes, non mea, sed vestra accipere pu„ tatote. Vestra enim sunt, quæ de Collegii rebus sunt; quæ ad usum compa„ rata sunt vestrum; quæ vestro demum foventur, ac illustrantur nomine, & „ patrocinio. Ita sane fiet, ut ex hujusmodi operis adoptione crescat in me re„ rum vestrarum amor, tantumque ipsarum illustrationem urgeam, ut tandem „ aliquando Historiam, quam animo conceptam, atque adumbratam habeo, „ perficiam, Vobisque libentius offeram excudendam. Interim hoc meum in „ Vos, & res Vestras studium, atque addictissimi animi argumentum, vel pro„ bate, vel saltem nolite contemnere, quandoquidem videtis, me quod feci, „ non tam fecisse, ut mihi, quam ut Collegio consulam, & proficiam. Valete.

II. Sub Augusti finem, ut antea indicavi, *Bononiam* redii. Tum enimvero constitui, quod antea sæpius in mentem venerat, nequetamen perfeceram, *animadversiones Antonii Possevinii* in *Jacobi Thuani* historiam, quæ in locupletissima nostri Collegii *S. Luciæ* Bibliotheca adservantur, heic edendas describere. Quod quidem humanissimus, doctissimusque P. *Alphonsus de Maniaco* Bibliothecæ Præfectus facile mihi concessit; immo & duas *Perpiniani* nostri nondum vulgatas epistolas ut ex codice alio ejus Bibliothecæ exarari curarem, ab illo impetravi. *Possevinii Animadversiones* in alteram rejicio voluminis partem. *Perpiniani* hæ litteræ sunt cum meis nonnullis adnotationibus.

I.

Petrus Perpinianus Paullo Manutio S. D.

„ Reperi tandem *Rovilium* tuum. Magna vero res, inquis, hominem omni„ bus notissimum, qui sunt Lugduni, & amicum vobis, duobus prope mensibus „ invenisse. Ac major quidem etiam, quam tu forte opinaris. Nam ille, homo „ videlicet negotiosus, qui librorum magis habet cum aliis, quam cum libris „ ipsis rationem, valde raro domi est, nisi quibus horis a me vel non potest „ omnino, vel difficillime potest conveniri. Ego autem a libris nequeo nec diu „ abesse, nec sæpe, cum tertio quoque die statis horis grave a me pensum exi„ gatur. (1) Sed cum semel atque iterum, ac tertio ad eum adiissem, reperi „ tandem hominem domi aliquando, egique cum eo sedulo, quæ mihi *Romæ*

„ pro-

Digitized by Google

„ proficiscenti mandaras. Illum, de quo scire cupiebas, ait alieniorem tibi ac „ multis aliis videri a religione nostra; verum hominem esse lubricum, callidum, „ versutum, teneri non posse, facile simulare quidvis, ac dissimulare. Itaque „ cum nomen ejus delatum esset, quod mulierculam nescio quam duxisse diceretur, evocatum eum & in custodiam traditum, nullo negotio crimen illud „ apud Regem diluisse, cum amicam illam, non uxorem tibi esse docuisset; „ graves omnino de eo rumores, multumque sermonem hominum fuisse: nihil „ tamen compertum, & exploratum habuisse quemquam. At unus e nostris, „ qui notissimum illum sibi affirmabat esse, non negabat hominem esse, aut certe fuisse, vita flagitiosa, & infami. Addebat etiam, se a multis audivisse, „ cum dicerent, nunquam se novam religionem suscepturos fuisse, nisi suum Episcopum uxorem duxisse, ac se ad recentem illam disciplinam transtulisse persuasum prorsus habuissent. Verum illam omnem opinionem a turpitudine vitæ magis, quam ab ulla ejus actione, quæ ad immutandam religionem pertineret, manasse dicebat; scire se, novarum rerum auctoribus valde inimicum „ illum esse; a quibus in illo tumultu spoliatum, atque vexatum magnopere „ optare, aliquam sibi dari occasionem injuriæ ulciscendæ. Habes de homine „ (2). De *Plinio Rovilius* respondit, opus totum perfectum, & absolutum incredibili cura, & industria visum a se fuisse jam pridem, ac nescio, an addiderit etiam perlectum. Postea vero quam se de illo crimine purgasset, mutasse consilium, τυπογραφεῖον apud se instituere decresse; hinc artifices conduxisse, illos accepta pecunia clanculum avolasse re infecta; quid actum deinde sit, „ se nescire. Dolebat tamen ita dedita opera scriptum ab eo fuisse tantum opus, ut a nemine sine ipso legi posset. Quare vigilias illas omnes funditus interituras uno temporis momento, si prius, quam opus ederetur, discederet e „ vita (3). Atque hæc, de quibus tu cognoscere volebas. Nunc scribam de me „ ipso pauca. Nam tu, quæ tua est humanitas in omnes, in me vero etiam „ benevolentia, hoc unum credo, maxime expectabas; sed ego ante omnia satis officio meo faciendum esse duxi. Totum iter periculo caruit; molestia non „ penitus vacuum fuit. Per totam enim *Galliam Cisalpinam*, per *Insubres*, per „ *Taurinos* æstuosa sane erat, ac pulverulenta via: & in Alpium faucibus, cum „ juga ipsa bona tempestate superavissemus, frigidissimæ pruinæ nobis fuerunt „ adversæ: & *Camberiaci*, quod oppidum abest a *Lugduno* ferme bidui, dolor „ ilium, nausea, δυσουρία, febris me novem dies non mediocriter vexarunt. Verum *Lugdunum* XIV. Cal. Octob. paululum allevatus X. Cal. meditari cœpi; „ V. Non. Octob. (4) orationem habui *de conservanda vetere religione, falsa vero recentium Hæreticorum doctrina repudianda*. Interfuerunt Archiepiscopus, „ (5) Prætor, frequens præterea hominum cujusque ordinis multitudo. Postridie ejus diei pauca præfatus ad explicationem librorum divinorum sum aggressus. Auditores non desunt (6); delectari videntur. Speramus, hanc rem „ adjumento futuram civitati atrocissimis errorum fluctibus jactatæ. IIX. Cal. „ Novemb. Archiepiscopum habui, quam libentem dicet ipse melius, patientem quidem certe, & perseverantem auditorem. Erat mihi forte locus in manibus, cum ad disputandum subtilis, & acutus, tum ad ornandum copiosus, „ & illustris; in eo mihi triumphasse videor; sed an ei triumphus ille, an triumphi species inanis visa fuerit, non satis certo scio. (7) *Rovilius* mihi mandavit, ut tibi salutem adscriberem; tu vero plurimam dic *Aldo*; plurimam, „ si quando videris, *Antonio Mureto*; plurimam *Corrado* nostro (8), si quid ad „ eum aliquando: ad quem litteras dederam, paucis ante profectionem diebus; „ (9) acceperit nec ne, nondum scire potui. Præscripsisse illum arbitror, sed ejus litteras, ad quem adhæserant, cum essem *Romæ*, quas tibi miserat, ad „ eumdem scopulum suspicor adhæsisse. Nam si isthic redditæ fuissent meis, „ ut ego discedens *Annibali Paulino* mandaram, diligenter illi profecto ad me

„ perferendas curavissent. Tu si quid ad me aliquando, domum nostram mitti-
„ to *Johanni Polanco*; ille ubi acceperit epistolam, mihi ipsi redditam existima-
„ to. Vale *Lugduno* III. Non. Novemb. MDLXV.

„ Jam hæc scripseram, cum narravi *Possevino* nostro, qui *Lutetia* nuper ad
„ nos venit, & *Avenionem* proficiscetur brevi, quanti a te fieri Societatem no-
„ stram multis ex tuis sermonibus, tum factis cognovissem. Ille vero cum te
„ valde amet, tibique se plurimum debere fateatur, & vero etiam prædicet,
„ ac non gratam modo, sed jucundam etiam habeat memoriam veteris illius fami-
„ liaritatis, quæ inter vos intercessit aliquando; nihil sibi tamen suavius ajebat
„ extitisse, nullo se majore beneficio abs te unquam affectum esse, quam quod
„ familiam hanc omnium postremam tanto sueris & studio, & amore comple-
„ xus. Itaque hoc a me voluit adscribi, magnum accessisse cumulum amori er-
„ ga te suo, atque hoc uno nomine tibi se debere tantum, quantum non speret
„ a se posse persolvi; quod eo feci libentius, quia memoriam veteris amici non
„ ingratam tibi fore arbitrabar. Quæsivi etiam ex ipso de illo, cujus religionem
„ cognoscere optabas; respondit, a nova ista disciplina, seu potius corruptela
„ eum abhorrere (10).

Adnotationes.

(1) Pensum, quod hic *Perpinianus* indicat, paucis verbis describit *Sacchinius* (*part.* III. *hist. Soc. lib.* I. *num.* 81.): *ibi*, inquit, *in Lugdunensi civitate modico cum auditorio, sed fama ingenti ter in hebdomada Sextum Evangelii S. Johannis caput explicare aggressus*: Confer ejusdem *Perpiniani ad Benedictum Sardium* epistolam, quæ in *P. Lazeri* editione prima est, & tricesima.

(2) Quisnam hic fuerit, mihi incompertum. De eo in sequente epistola redit sermo.

(3) Discimus ex hoc loco, *Guillelmum Rovillium* præstantissimum *Lugduni* Typographum de *Plinio* edendo cogitasse.

(4) Adi citatam epistolam XXXI. Ex nostra tamen uberiorem habemus morbi, a quo fuerat vexatus, notitiam.

(5) *Antonius d' Albon*, de quo consule *P. Lazeri* Diatribam *de vita & scriptis Perpiniani*.

(6) XXII. fuisse ipse in appellata epistola perhibet; quæ quidem eodem, quo ista, die data est.

(7) Et hoc in epistola ad Sardium legitur.

(8) *Q. Marium Corradium* doctissimum virum intelligit, ad quem aliquæ exstant *Perpiniani* litteræ.

(9) Forte epistolam intelligit *Lazerianæ* editionis XI. *Romæ* scriptam IV. Kal. Sextiles a 1565.

(10) Quum *Paullus Manutius* nondum *Perpiniano* rescripsisset, alteram ad illum hic dedit X. Kal. Decembris epistolam, in qua & hujus summam quamdam exhibet. Exstat inter *Lazerianas* num. XXV. Respondit tandem *Manutius* XIV. Kal. Decembres; quare hæc *Manutiana*, etsi illam aliquot diebus antecesserit, videtur post *Perpiniani* litteras collocari debuisse.

II.

„ *Petrus Perpinianus Paullo Manutio* S. (1).

„ Ergo Amico *Possevini* nostri, cui *Romam* proficiscenti primas ad te litteras
„ dederam, tanto majorem debeo gratiam, quanto minus jam sperabam, fasci-
„ culum illum fideliter fuisse redditum, quem non sine magno labore confece-
„ ram. Utinam ejus, & dum vixerit, domum, rem, honorem, fortunet Deus,
„ & mortuum aliquando præmiis immortalibus afficiat, qui me tanto vel metu,
„ vel dolore liberarit. De te vero mi *Paulle* (dabit enim hanc mihi veniam ex-
„ cellens humanitas tua ut paullo familiarius tecum loquar) etsi nunquam ex
„ quo tuum nomen audivi, existimavi secus, ac præstans vel sapientia, vel re-

„ ligio

Digitized by Google

„ ligio tua suo jure postulat; ubi autem & coram loqui tecum & animi tui
„ sensus cernere potui, longe majora quædam, quam existimaram antea, co-
„ gnovi; posteaquam perlegi tamen diu multumque expectatas litteras tuas, hu-
„ milius nescio quo pacto mihi videor adhuc sensisse, quam tua dignitas prope
„ dicam singularis ferat. Cujus enim animi, virtutis, pietatis in Deum illud est,
„ quod veterem amicum ingenio, industria, antiquitatis notitia præstantem, non
„ prius agnoscere te velle dicis, quam *cum Ecclesia, idest cum Deo redierit in*
„ *Gratiam* (a)? Fatebor ingenue: nulla mihi res unquam *Paullum Manutium*
„ magis expressit, quam illa plena constantiæ, & cujusvis memoriæ principe vi-
„ ro digna vox; *amicum jam non appello*. Sed vide, quæso te, ne mea verba
„ non perinde acceperis, atque tum ego sentiebam. Nam quantum possum il-
„ lius epistolæ meæ sententiam recordari (exemplum enim nullum habeo), ex-
„ posui, quod mihi *Rovilius* ad mandata tua respondisset: quod tibi sane non
„ sine caussa intelligo durius esse visum. Verum addidi, ex aliis didicisse me,
„ hominem & esse, & fuisse novitati valde inimicum; non optimam tamen
„ morum disciplinam vulgi sermonibus materiam dedisse; arbitrari me, posse
„ ad eum litteras dari. Hæc eadem alteris, eadem tertiis litteris me scripsisse
„ memini; eadem non ita pridem quidam mihi medicus confirmavit, cum illum
„ notissimum sibi esse diceret: qui etiam adiecit, sic nobile illud opus, & vi-
„ disse, & legisse. Itaque miror equidem, cur illa scripseris, *si cum Ecclesia*
„ *Catholica, idest cum Deo redierit in gratiam*; nunquam enim ille, ut audio,
„ ab Ecclesia discessit; nisi hæc eo a te forte dicta sunt, quod palam ita vivit,
„ ut re atque factis decreta Ecclesiæ rescindat. Sentio igitur, ad eum scribere
„ te posse, nisi ea sis mente præditus, nihil ut tibi non cum male de religio-
„ ne sentientibus modo, verum ne cum flagitiose quidem viventibus, eo præ-
„ sertim loco, & palam esse velis; quam eqnidem mentem atque voluntatem
„ non probare, & laudare non possum. Magnopere doleo, virum talem in eam
„ fraudem incidisse, nobis ut illius doctrinæ fructu sit carendum. Quæ *Possevi-*
„ *no* tuo scribi voluisti, ea transtuli totidem verbis ex tuis litteris in meas.
„ Nihil adhuc rescripsit; non ignoras, homines illius similes quam occupati
„ esse soleant, quadragenarii jejunii diebus. *Ritium* vero nostrum (3) mei non
„ immemorem esse gaudeo, quem ego juvenem tametsi merito ejus plurimum
„ amabam, tua commendatione tamen ad amorem illum veterem accessio tanta
„ facta est, ut antea non tam amasse mihi videar, quam dilexisse. *Rovilium* ne
„ convenirem, partim meis, partim ipsius occupationibus factum est; te tamen
„ ab eo valde amari scias. Nostris de rebus non semel certiorem feci. Gymna-
„ sium satis est frequens, nec dubito, quin sit in dies frequentius futurum; su-
„ periores tantum ordines, Rhetorum videlicet, & Theologorum numero sunt
„ & doctrina pertenui; nec mirum est ut alia omnia, sic Lugdunensem hanc
„ scholam a modicis initiis oriri. Ego litteras a Magistro summo nostræ socie-
„ tatis (4) accepi, quibus jubeor ire *Lutetiam* (5): idem opinor, quod hic fe-
„ rebam, onus in illa tot hominum luce sustinebo. Crastino die cogito (6).
„ Vehementer metuo, ne meus Aristoteles obsolescat; nam si res ita evenerit,
„ ut multi pollicentur, & ipse spero, nescio an sim unquam ad illa vetera stu-
„ dia nostra rediturus? Quidquid acciderit, faciam, ut scias. Tu si qua tibi
„ forte cum *Lambino* consuetudo vetus intercedit, aliquid mihi velim ad illum
„ mittas; nescio quid enim accepisse videor, quod certe falsum esse cupio ipsius
„ magis caussa, quam nostra, & hominem opto nobis adjungere, si quo modo
„ possim: cui me tamen ita commendabis, plura ut ego præstare queam, quam
„ ipse promittas. Inter *Lugdunenses* hæreticos magna de Trinitate, deque my-
„ sterio contentio exorta est. Utinam suis ipsi dissensionibus tanquam civili bel-
„ lo conficiantur! *Aldum* valde amo, quem scire velim, vel tua, vel sua caus-

„ sa principem apud me locum gratiæ obtinere. Vale *Lugduno* Pridie Cal. A-
„ pril. M. D. LXVI.

Adnotationes.

(1) His litteris *Perpinianus Manutii* respondet epistolæ, quæ IX. est lib. VII. ejus epistolarum, a P. autem *Lazero* inter *Perpinianæas* recusa fuit num. 24.

(2) *Manutii* hæc verba sunt: *Quamquam de amico meo duriora significant litteræ tuæ, quæ si vera sunt, amicum jam non appello; excellat licet ingenio; valeat industria; ex antiquis monumentis præclara quæque delibaverit: hæc inania sunt, nisi cum optima mente, & christiana pietate jungantur. Quod si se se respexerit, si cum Ecclesia catholica, idest cum Deo redierit in gratiam; tunc ego me illi restituam* &c.

(3) *Zerbinum Ritium* intelligo, ad quem plures *Manutius* litteras dedit, easque amoris plenas.

(4) *S. Francisco Borgia*.

(5) Eadem *Perpinianus* scribebat ad *Pompejum Massarellium* epistola inter *Lazerianas* 23.

(6) Quando *Lutetiam* advenerit *Perpinianus*, nihil certi habere se scribit *P. Lazerus* in egregia *de vita & scriptis Petri Johannis Perpiniani* Diatriba. Hinc saltem discimus, illum *Lugduno* Kalendis Aprilis discessisse *Lutetiam* versus.

III. De *Ferraria* nunc mihi dicendum est, non tamen magno meo labore. Nam *Johannes Baptista Minzonius* quo est in patriam amore, satisfecisse se sibi haud existimavit, quod ad vetera Urbis suæ monumenta, ad Bibliothecam in publico gymnasio sitam, adque alia id genus invisenda auctor mihi fuerit, dux, socius; sed ipse præterea quæ heic a me exhiberentur, operose collegit, atque ad me misit insigni, nec satis laudando benevolentiæ exemplo. Quæ antequam profero, liceat mihi perrarum commemorare *D. Vincentii Bellinii* Sacerdotis eruditissimi Museum numarium a me inspectum cum *Minzonio* ipso, atque *Antonio Righettio*, cujus initio capitis memini, socio meo suavissimo atque antiquitatum, patriarum vero cum primis, studiosissimo. Nempe ibi numorum medii ævi, quos alibi frustra quæras, ingens vis quædam est; cujus quidem specimen edidit *Bellinius* ipse in duobus, quos de *Italiæ*, ac *Ferrariæ* numis divulgavit, præclarissimis commentariis. Servat idem *Bellinius* Consulares, quos vocant, servat Imperatorios veteres numos, servat & illustrium virorum selecta quædam numismata; Pontificia quoque non exiguo numero. Quare de patria optime meriti ii mihi videntur nobilissimi viri, qui *Bellinium* tanto thesauro, ac majore etiam eruditione pollentem in ipsam urbem, ut nuper intellexi, ex suburbana parœcia, cui præerat, laudabili consilio revocarunt. Apud eumdem *Bellinium* codicem reperi inscriptum: *traductione di Messer* Francesco Philelpho *al Santissimo Padre, e Signore Nostro Sixto Papa quarto del Sacerdotio del Glorioso nostro Salvatore Messer Yesu Christo*. Ex Græca in latinam linguam transtulit libellum hunc *Franciscus Philelphus*, ex *Philelphi* versione italice reddidit *Gabriel* quidam *Bononiensis* poeta. En *Gabrielis* ipsius præfationem, quam ex eo codice membranaceo sæculi XV. ipsemet *Bellinius* descripsit, ac mecum humanissime communicavit.

„ *Cabriele* Poeta Nobile *Bolognese* ala genero-
„ sissima & eccellente Madonna
„ *Zineura di Bentiuogli*.

„ Magnifica e prestantissima Madonna, degna fra noi di molta laude, e gra-
„ zia appresso Dio, veramente è da cognoscere ogni persona la quale cum mo-
„ deratione & cura e se delecta de le cose communemente al mondo desidera-
„ te, e che cum l'animo devoto al summo Dio, molto piu se delecta pensare
„ o leg-

„ o leggere , o udire parlare de le cose celeste e divine onde habiamo a sperare l'anima nostra havere a pervenire a eterna salute.

„ Da pochi zorni in qua per bona presumptione, ho chiaro inteso V. M. essere in detto laudabile, e sancto proposito, e poco havere l'animo affectionato a cose di grande superbia o ambitione . Per questa mia nova intelligentia con singular piacere ho veduta a questi di certa lectione , traducta de lingua greca , in lingua latina dal *Philelpho* homo doctissimo , e da lui donata al sanctissimo nostro Signore , e padre Papa *Sixto* . Certamente historia tanto degna , e devota , novamente venuta a nostra notitia fu conveniente dono a tanto Principe , per lo quale el nostro Salvatore se representa . Per credere adoncha dare a V. M. gran delectazione se per mia opera ella intenda tale venerandissima lectione , la ho vulgarizzata , e mandovela in dono , secondo mi non de vile precio , e da darvi alquanto jocundissimo exercitio priego la M. V. el voglia acceptare benignamente , ed haverlo gratissimo , per la devotione sua singolare al summo Signore , del quale in essa lectione si famentione, ed haverlo etiamdio accepto per la mia optima fede , & affectione a prefata V. M. ed a y suoi conzonti : A la quale me raccomando.

IV. Porro Mss. codicum quoniam injecta mentio est, alios *Ferrariensis* Urbis libros ejusmodi percurramus . Ob elegantiam , picturas auro affabre intextas , ipsiusque membranæ magnitudinem dignissimi sunt , qui ante omnes memorentur , xx. omnino ac tres, quos vocant *Chorales* , libri in principe Templo adservati. *Guarinius in Compendio Ecclesiarum Ferrariæ* (p. 15.) eos pulcherrimos qui in *Europa* exstent , non injuria appellavit . Nam etsi qui *Senis* servantur , pervenusti sunt , non tamen cum his facile sunt comparandi . *Bartholomæus a Ruvere Ferrariensium* Antistes a. 1472. illos Ecclesiæ principi dono dedit . Scripti porro fuere ad ejus Ecclesiæ usum; quare in ipsa prioris voluminis fronte hæc inscriptio legitur : *ad honorem Omnipotentis Dei , & gloriosæ Virginis Mariæ , ac fortissimi Christi Martyris Georgii patroni nostri incipit Graduale Majoris Ecclesiæ Ferrariensis juxta consuetudinem Romanæ Curiæ* . Non omittam autem eorum scriptorem fuisse Fratrem *Johannem de Cuca Franciscanæ* Familiæ alumnum, pictorem vero *Cosmam Turam Ferrariensem* . *Carthusiani* quoque Patres , qui *Ferrariæ* sunt , non ignobilem Liturgicorum hujusmodi codicum apparatum ostentant. Perelegantes & hi sunt, quamquam longo memoratis proximi intervallo.

V. At Patres *Carmelitæ Mantuanæ* Congregationis , quos *S. Paulli* appellant , magno numero codices servant ad bonarum artium studia pertinentes. Grammatici atque Oratorii hi sunt.

1. *Prisciani Grammatici abbreviati* , f. membranaceus codex inscriptus C.

2. *Orthographia per Oratorem eximium Magistrum* Guasparinum *Pergamensem* . Accedit *Lexicon* , *& explicatio verborum* ejusdem Auctoris 4. CXII.

3. Anonymi *lexicon , in quo omnes fere voces Latinæ , Græco latinæ , & Hebraico latinæ S. Scripturæ explicantur* f. CCXXX.

4. Ciceronis *Rhetorica vetus & nova ad Herennium* , codex membr. 4. eleganter perscriptus, CLXXXVII.

5. Ejusdem *Rhetorica nova ad Herennium* , 4. LXIX.

6. Ejusdem *de Officiis* f. LVII.

7. Ejusdem *Actiones in Verrem* , f. CLI. Extremæ hujus Codicis paginæ adscripta hæc sunt: *M. Tullii Ciceronis Verrinæ exscriptæ per* Mortarium *Papiensem anno Domini Jesu Christi , cum publice legeret Humanitatis opera* .

8. Ejusdem *de natura Deorum , & de divinitate* cum enarrationibus , 4. CXLVII.

9. *Epitome brevissima principalis Grammaticæ compositæ ab eleganti Manuele Chrysolora* . *Ponticus in Chrysoloræ* vita , quam in Dialogo *de parum fidis Græcæ linguæ magistris Henricus Stephanus* appellat , *Guarino* hanc Epitomen tribuit . Eidem *Chrysoloræ* discipulo adscribuntur , quæ sequuntur

10. *Ero-*

10. *Erotemata*, seu *interpretationes Chrysolorae*. Codex CCCLVI.

VI. Poetae quoque complures in eadem Bibliotheca delitescunt. In his

1. *D. Junii Juvenalis Satyrae* cum *Merulae*, ignotique alterius interpretis commentariis, membr. Codex 4. inscriptus LXV.

2. Earumdem Satyrarum exemplum aliud chartaceum prolixis commentariis enarratum, 4. CLXXI.

3. *Tibulli*, *Propertii*, & *Catulli* carmina. *Tibulli* quidem hoc titulo praenotantur: *Albii Tibulli Equitis insignis regia Tuscorum progenie Poetae Illustrissimi libellus elegus feliciter incipit* 1458. Clauduntur vero *Tibulli* epitaphio, elogio, atque epigrammate *Nicolai Vulpes Vicentini*. *Propertii* porro carmina inscribuntur: *Propertii Spoletani Poetae lepidissimi elegiarum liber incipit*. *Catulli* demum libro titulus hic adscriptus est: *Valerii Catulli Veronensis Poetae Lyrici liber incipit feliciter*. In extrema autem pagina haec de illo adnotantur: *Valerius Catullus scriptor Lyricus Veronae nascitur anno ante Crispum Salustium Historiarum Scriptorem Amiterni natum in Sabinis: anno vero ante Virgilium* XVI., *ante Jesu Christi ortum an.* CLXXXV.

4. *Bratbratbomiomachia* (sic) *Homeri per Carolum* (Marsuppinum) *Aretinum traducta versibus exametris*, f. IX.

5. *D. Junii Juvenalis*, & *Persii satyrae*, 8. LXXIX.

6. *Donati* Grammatici *in expositionem Terentii Poetae Commentarii elegantissimi*, f. CCXCIII., cujus codicis extremae paginae inscripta haec sunt: *a* Lodovico Carbone *in Diamantino recognitus* 1477. *mense novembris*. Margini notationes adscriptae.

7. *P. Ovidii Nasonis Sulmonensis Fastorum libri sex*, egregius membranaceus codex adnotationibus illustratus 4. LXXXV. Amanuensis nomen suum his verbis in calce codicis adscripsit: *Publii Ovidii Nasonis Fastorum liber sextus explicit per me* Johannem Carpensem *die* XV. *Septembris an.* 1460. *Reliqui vero sex libri per ipsum* Ovidium *confecti super reliquis ultimis sex mensibus anni non reperiuntur: crimen ignaviae maximum Majorum Nostrorum, & Linguae Latinae damnum quidem non parvum*.

8. *Lucani Pharsalia*, Cod. membr. 4. LXXXVII.

9. Eadem cum *Benvenuti* (suspicor *Forocorneliensis*, de quo *Zenius Diss. Vossian. T.* 1. *p.* 27.) enarrationibus. Heinc in extrema pagina legere est: *expliciunt expositiones secundum* Benvenutum *super Pharsalia* Lucani *compilatae anno* 1386. *scriptae* 1406., f. CXLI.

10. *Acron*, *in Horatii Flacci odas & sermones Commentarius*, f. LXXIII.

11. *Boetii de consolatione Philosophiae* 4. XLII.

12. *Anticlaudianus de virtutibus*, in cujus operis librum primum varias lectiones dedi T. 1. *Speciminis Critici hodiernae Transalpinorum litteraturae*. Hoc codicis initium. *Incipit* Anticlaudianus *Alani* de Antirufino (hoc eodem titulo praenotatur hic liber in *Lipsiensi* codice, de quo *Fellerus* p. 436.; *inde*, inquit *Fabricius in Bibl. Med. & inf. Latin.* T. 1. *Patav. edit.* p. 36., *non contemnenda fortasse* Barthii *sententia T.* II. *in* Statii 2. Thebaid. 714. p. 639. *esse* Anti-Claudiani *titulum datum ab Auctore, quia disputat pro Providentia, quam dubiam in ingressu librorum* in Rufinum *facere videbatur* Claudianus). *In hac instructione & Auctor operis exprimitur*, *cum dicitur* ALANI, *& opus Auctoris*, *cum dicitur* Anticlaudianus. *Dicitur autem* Anticlaudianus *hic liber ratione materiae, quia materia hujus libri contraria est materiae principii* Claudiani. Claudianus *enim in principio sui libri introducit vitia ad deformandum* Rufinum; *in principio hujus operis introducuntur virtutes ad informandum hominem*. Accedit incerti Auctoris *de Rhetorica liber*, 8. XC.

13. Codex *S. Anselmi hymnos*, *hymnos S. Bernardi*, *Hymnum de S. Vincentio Ferrerio*, incertique Poetae Italicas odas complectens, 8. CXCII.

14. *Francisci Petrarchae Laureati Poetae epistolarium carminum libri tres*. Additur

tur *epistola* Lombardi (Serici) *ad* Franciscum Petrarcham *de dispositione vitæ suæ*, f. LXIII.

15. Ejusdem *Petrarchæ epistola de sui ipsius, & multorum ignorantia ad Magistrum* Donatum *Apeninigenam Grammaticum*, f. XXXI.

16. *Francisci Philelphi* Carminum libri V., f. CXXX.

17. *Johannis Antonii Campani elegiarum libri*, Codex membran. 4. LXXXVII.

VII. Patres in eadem Bibliotheca non paucos reperire est. Aliquot adscribam: sunt autem

1. *Dionysii Areopagitæ* opera : porro libri *de mystica Theologia* extremæ paginæ adscriptum: *absolvi Ambrosius Peccator* (*Traversarius* nempe *Camaldulensis*) *Dionysii opuscula in Monasterio* Fontisboni XV. *Kal. Aprilis* an. 1443. Sequuntur epistolæ decem; in calce autem legitur: 1443. *die 17. Septembris transcripsi Albertus*.

2. *S. Hieronymi epistolæ*. *Hoc* porro *volumen epistolarum* S. Hieronymi (ut notatum in extrema *epistolarum* pagina) *scriptum est, & finitum per me* Johannem Grossum *Carpensem Civem civitatis inclytæ Ferrariæ filium quondam commendabilis viri* Francisci Grossi *Ferrariæ civis* (hic dubio procul *Johannes* idem, qui Ovidii Fastos descripsit, ut supra vidimus) *anno* 1467. *Indictione* XIV. *die ultimo Februarii*. Accedit ejusdem *S. Hieronymi de vita Clericorum ad Nepotianum*; Codex membran. pereleganter exaratus, f. CCLXXXVI.

3. Ejusdem *S. Hieronymi laudes in D. Paullum, & Commentarii in Ecclesiasten* f. CCIV.

4. *S. Cypriani Martyris de immortalitate, de patientia, & epistola ad Donatum*; item *D. Augustini ad sororem de vita Christiana, de immortalitate animæ, de decem chordis, de beata vita, de Christiana fide*, 4. LXXIX.

5. Ejusdem *B. Augustini de doctrina Christiana* libri adnotationibus illustrati, 4. CXVI.

6. Ejusdem *de moribus Ecclesiæ Catholicæ, de mendacio, & contra mendacium* 4. LXVI.

7. Ejusdem *de fide ad Petrum*; *Academicorum* libri tres; *de immortalitate animæ* liber unus; *de natura Dæmonum* liber unus; *contra Manichæos* liber unus; 4. XCIX.

8. Ejusdem *Soliloquium, Manuale, doctrina de moribus, & vita honesta*, 8. LXIX.

9. Ejusdem *Confessionum* libri XIII., 8. CCXXIX.

10. *Firmiani Lactantii* libri, f. CCLXII.

11. *B. Silvani* (Salviani) *Episcopi de vero judicio & providentia Dei ex ipsius gubernatione hominum, & rerum hujus mundi libri octo ad* S. Solonium *Episcopum*, 4. LXXXII.

12. *B. Johannis Monachi Damasceni de traditione rectæ fidei*; *magni Basilii de baptismate*; *D. Episcopi Constantinopolitani Johannis Grisostomi de animæ cultu, e Græco in Latinum* a Baptista Panecio *Carmelita Ferrariense* (confer & supple heinc *Trithemium* n. 590. de *Panecio* agentem) *versi*, f. LV.

13. *Incipit liber de contemptu mundi, compositus a* D. Lothario *Diacono Cardinali SS. Sergii & Bacchi, qui postea fuit Papa, & vocatus D. Innocentius Papa tertius*, Codex membran. 4. LV.

14. *Sermo excitativus Abbatis Johannis Ducis Monachorum existentium in monte Sinai, quem misit Abbati* Johanni *Duci Raita*. Additur *vita in compendio Sancti Abbatis Montis Sion dicti Scholastici*, seu *Johannis Climaci*, f. CVII.

15. *S. Bernardi* liber *de conflictu vitiorum, & virtutum*.

16. *Breviloquium S. Bonaventuræ in* VII. *libros* digestum, 4. CXXX.

VIII. Addamus Theologicos quosdam, ac Philosophicos libros.

1. *Ægidii Postilla utilis, & magistralis in Evangelia Dominicalia*, 8. CIV.

2. *Alberti Magni compendium in libros sententiarum*, scriptus codex a. 1426. f. XCII.

3. *Fran-*

3. *Francisci de Mayronibus, seu de Maronibus in primum Sententiarum* f. cc.

4. *Petrus de Aquila vulgo dictus Scotellus in quatuor libros Magistri Sententiarum*, f. CLXII.

5. *Nicolaus de Cusa* Cardinalis & Episcopus *Brixiensis* (immo Brixinensis) *de concordantia Catholica*, cum *Dominici de Dominicis Veneti Episcopi Torcellani* adnotationibus autographis. Adcedunt ejusdem *Dominici* tractatus duo, alter (*editus Romæ* 1462.) *de relatione, utrum possit esse fine fundamento?* alter *de sanguine Christi per varias pulcherrimas quæstiones*, f. XCVIII.

6. *Epistola, quam misit Papa* Gregorius X. *Palæologo Imperatori Constantinopolitano de articulis Fidei Romanæ, & ejus responsio*.

7. *Thomæ VValdensis Carmelitæ Doctrina fidei, seu Ecclesiæ contra VVIclephistas, & Hussitas*, Tomis tribus f. comprehensa.

8. *Aristotelis* Logica.

9. *Plato de Republica per* Antonium Cassarinum *Siculum Netensem e Græco in Latinum traductus*, & *Platonis* vita f. CLVI.

10. Lexicon *Philosophicum* f. CXXIV.

11. *D. Thomæ Aquinatis* plura, f. XL. & CXXX.

12. *Paulli Veneti Logica* 8. XC.

13. *Sexti Julii Frontini Stratagemmatum* libri 4. LXII.

IX. Præterea, ut varios colligamus, exstant

1. Vetus Martyrologium.

2. *Historia actuum Alexandri pueri magni cordis*, ejusdemque *Alexandri* epistolæ ad *Darium*, ad *Didymum* Regem, ad *Athenienses*, *Lacedemones* &c. horumque ad illum literæ, Codex membr. 4. inscriptus XLVIII.

3. *Blondi Flavii Foroliviensis Romæ triumphantis libri* x. *ad Sanctiss. Patrem & D. Pium* II. P. M., f. CCXXIV. qui, ut in calce legitur, *scriptus fuit & perfectus die martis* 27. *Aprilis* 1462.

4. Ejusdem *Romæ instauratæ liber tertius ad Eugenium* IV. *Rom. Pontificem* f. LXXXIV.

5. *Maphæi Veggi Laudensis Dialogus de felicitate, miseriaque ad Reverendiss. Cardinalem* Gerardum *Comensem*, 4. XXIV.

6. *Matthæi Palmerii Florentini de temporibus ad Petrum Cosmæ filium Medicem*, f. C. quem Codicem (ut præfefert adnotatio extremæ paginæ adscripta) *Antonius Marii filius Florentinus Civis, atque Notarius transcripsit Florentiæ* VIII. *Nonat Februarii* 1451. *sumptum ab originali*.

7. *Johannis Boccatii de Certaldo de montibus, sylvis, fontibus, lacubus, fluminibus, stagnis, seu paludibus, & maribus*.

8. *Poggii* epistola *contra Cæsarem, invectiva in Philelphum* &c.

9. *Guarinus pro Cæsare ad Illustriss. D. Leonellum Estensem*, aliæque ejus Orationes.

10. *Lucii* (forte *de Salutatis*) *epistola ad Petrum Losium*.

11. *Francisci Barbari epistola ad Hermolaum Protonotarium*.

12. *Donati Acciajoli ad Pandulphum epistola*.

13. *Plutarchi epistola ad Trajanum*.

14. *Francisci Philelphi ad Paullum Pontificem Laudatoria, & hortatoria in Turcas*.

15. Ejusdem *Equitis aurati, Laureatique Poetæ elegiacum carmen* ad eumdem.

16. *Griphi Patavini versus, in quibus Capones in agro Patavino orti & educati ad Reverendiss.* P. N. *loquentes mittuntur*.

17. *Henrici Septimellensis elegiacum carmen de perturbatione & fortuna* scriptum 27. *Aprilis* 1415.

18. *Martini Philetici ad Illustriss. Principem Octavium de ortu, & statu Charitum*.

19. *Leo-*

19. *Leonis Baptistæ Alberti Florentini Pontificis Maximi Secretarii doctissimi Apologi centum ad* Franciscum Marescalcum *Canonicum Ravennatem Civem Ferrariensem*.

20. *Griseldis Francisci Petrarchæ*.

21. *Leonardi Aretini* plura, nempe 1. *Florentiæ historiæ libri* f. cccxciv. 2. *Traductio in* Platonis *Gorgiam, sive de Rhetorica*. 3. *Isagogium moralis disciplinæ ad* Galeottum *Ricasolensem*. 4. *de studiis & litteris ad Illustrem* D. de Malatestis. 5. Boccatii *fabula de Tancredo Principe Salernitano in latinum conversa*. 6. *de Mantuæ Urbis conditoribus, origineque historia ad* Jo: Franciscum Gonzagam. 7. Xenophontis *libellus de disceptatione Tyranni, & privati, traductio*. 8. *Phædonis, seu de immortalitate animarum* Platonis *versio*. 9. *Translatio libelli* D. Basilii Magni *de legendis libris Gentilium*. 10. *de* Aristotelis *vita & actibus*. 11. *Oratio adversus Hypocritas*. 12. *epistola ad* Lodovicum Sardum *Ferrariensem*.

22. *Baptistæ Panetii Carmelitæ* Inscriptiones *Ferrarienses*, aliæque veteres.

X. Nec Græci Codices desunt. Hos inter Vetus ac Novum Testamentum in tres tomos distributum, Psalterium, quatuor Evangelia, Breviarium, Lexicon verborum utriusque Testamenti, *S. Johannis Chrysostomi* in Evangelium *S. Johannis*, item in secundam *S. Paulli* epistolam; *S. Johannis Damasceni* opera, quibus opusculum adtexitur *S. Maximi* Confessoris, Sanctorum vitæ, *Pindari* codices duo, *Eschyli* Tragœdiæ, atque *Hesiodi* carmina, *Aristophanis* quatuor omnino exempla scholiis enarrata, *Æsopi* vita ac fabulæ, *Porphyrii* Isagoge, *Meletii* Monachi *de corpore humano* tractatus, *Thucydidis* historia, aliaque. Sed de Codicibus hactenus.

XI. Ad Ferrarienses *Inscriptiones* progredior, quas quidem non pauci aut in manuscriptos codices retulere, ut *Farnesianarum*, quas *Muratorius* sæpius appellat, schedarum scriptor, & *Carmelita Baptista Panetius*, aut etiam typis edendas curarunt, quos inter *Pyrrhus Ligorius* in postumo opere, quod *Alphonso Cagnaccinio* a nonnullis perperam tributum *Ligorio* Auctori suo ex autographo codice *Baruffaldius* V. Cl. vindicavit, *Venetiis* edito anno 1676. ab *Johanne Francisco Valvasense*, inscriptoque *Fragmento d' Istoria dell' antichità della nobilissima Città di Ferrara*; *Gruterius*, *Marcus Antonius Guarinius* in historico *Ferrariensium Templorum compendio*, Marchio *Maffejus* T. IV. *observationum Litterariarum*, *Paullus Maria Paciaudius* in erudita dissertatione *de Ripæ Trassoniæ Antiquitatibus*, ac *Muratorius in novo Thesauro*. Non pigebit tamen illas iterum heic exhibere ad archetypos lapides a *Minzonio* accuratissime descriptas. Verum haud animus est, omnes *Ferrarienses* Inscriptiones hoc loco edere, sed illas præsertim tantum, quæ in Urbis Lycæum *Hercule* Marchione *Bevilaqua* curante non multos ante annos magno antiquariæ rei bono translatæ sunt. En illas

I.

. . . . . . DOMITIAE
. . . . OMITIO T. F. ROM.
. . . III AVONCLO
. . . ONI ADL. DEC. FRATRI
. . . ACIDIVS T. F. ROM
. . . . T SVIS TEST. FIERI IVSSIT

Nihil corruptius *Ligoriana* hujus fragmenti editione. Audi non Inscriptionem, sed Inscriptionis portentum.

Digitized by Google

Memoriæ Domitiæ
Et T. Domitio T. F. Rom.
Hænobarbo Avuculo
Ab. munic. suo Adl. Dec. Fratri
Domitius Primidius T. F. Rom.
Monumentis Test. fieri jussit

Nec felicius e schedis Farnesianis Inscriptionem hanc reddidit *Muratorius* p. 1458. 2.

. . . Domitiæ
. . . Domitio T. F. Rom.
. . . . Avunculo
L. Placido Dec. Fratri
A. Luidius T. F. Rom.
Sibi & suis Test. fieri jussit

Sibi & suis legendum in extremo versu facile adsentior Viro Cl., nam & ipsa Inscriptionis totius series id postulat, & xv. sæculo ea verba legerat *Panetius* in ceteris recitandis ne ipse quidem admodum felix. Ceterum neque *A. Luidium*, neque *Primidium*, neque Panetii *Alvidium* in quinta linea, sed *Placidium* quempiam videor mihi videre.

II.

DD. NN. IMPP.
FLAVIO VALENT. ET
FL. GRATIANO CAESS
VICTORR. AC TRI
VMP. SEMP. AUGG.

Corrupta exstat tum in *Paciaudii* Dissertatione p. 137., tum in *novo Muratorii Thesauro* p. 264.

III.

P. PVPIVS. P. L. MENT..
MEDICVS IIIIII VIR

Muratorius p. 738. sic exhibet

P. Putius L. F. Mentor
Medicus IIIIII Vir

Ligorius, & *Borsettius* (*hist. Gymn. Ferrar.* p. 1. pag. 4.) *Mentol* legunt. Panetius *Mentoi*; forte *Mentidius* littera I. litteræ T. aut D. (quam enim O legerunt alii, *Minzonius* in D. vergere litteram scripsit) inscripta, sed temporum injuriis adtrita. Malui tamen rem in dubio relinquere.

IV.

PRIMAE TVRI. L.
EX TESTAMENTO
IN. F. P. XIII.
IN. A. P. XV.

Exstat

Extat apud *Muratorium* p. 1731. accurate descripta; at inemendata apud eumdem prodierat p. 875.

V.

Q. CALVENTIO
Q. LIB. TROPHIMO
ET CALVENTIAI Q. L.
PRIMIGENIAE
VXORI ET
AVXES . . . E. . . .

Fascia heic insculpta cernitur

V. F. INQ. . EMQ.
P. R. XX .

Ligorii fragmentum, & *Guarinius* minus accurate edidere; omittunt praeterea extremos duos versus, qui fortassis terra tum tecti delitescebant. Vereor tamen, ne error in primo aliquis subsit.

VI.

OSSA
L. OCTAVI T. F.
IN FR. P. XIII.
IN AGR. P. XIIII.

Paciaudius, & *Muratorius* τὸ *Ossa* praetermittunt; *Paciaudius* praeterea legit A G.

VII.

LICINIA ƆL.
CLARA

Paciaudius p. 104. C. L., sed *Muratorius* accurate, uti nos, exhibuit.

VIII.

D. M
P. PAPINI
SECVNDI
MVRRIA
VALENTI
NA CONIVG

Digitized by Google

PETRONIANVS
FILIVS. B. M.
POSVERVNT

Plane aliter hanc Inscriptionem reddit Ligorius; optime Muratorius, nisi quod MVRIA una R. Littera edidit, quemadmodum etiam Ligorius.

IX.

FESTIO PAPIRI PRISCI DELIC
Puer stans
PARVA SVB HOC TITVLO FESTI
SVNT OSSA LAPILLO
QVAE MOERENS FATO CONDI
DIT IPSE PATER
QVI SI VIXISSET DOMINI
IAM NOMINA FERRET
HVNC CASVS PVTEI DETULIT
AD CINERES

Vitiatam ex *Muratorii Thesauro* protulit Cl. P. *Bonada Carminum ex antiquis lapidibus* Tom. II. p. 415.

X.

I. O. M.
P. OLIVS
TERTVLLIANVS
OMNIB. HONOR
FVNCTO . T. P. I.
P. XXIII s t VII
TERTVLLIANVS
ET TERTVLLVS
FILI P. C.

Et hæc in *Muratoriano Thesauro p.* 5. mendis scatet.

XI.

D. M.
ANTISTIAE

MY-

Digitized by Google

MYRINENI *Myrineni*
L. ANTISTIVS
MYRON
FILIAE
KARISSIMAE
B. M. P.

Accuratius *Paciaudio* exhibuit istam *Ligorius*, qui tamen *Myrinenis* nomen litteris N & E implicatis insculptum esse non monuit, *Myronisque* nomen sine y scripsit

XII.

VIN. VENVS

Venator hastam manu gerens, cujus pedibus canis adstat

VENV̄ VENAT

XIII.

D. M.
L. AEMILIO MARCELLIN
VETERAN
sic L. AEMIVS SVPER
PATRI

Minus accurate *Ligorius* & *Muratorius* p. 776.

XIV.

T. BLANDVS
T. L. PRIVATVS
SIBI ET
A.... NAE ƆL.
VEI... VXORI
V ꝑ F

Muratorius p. 1314. aliter hunc lapidem describit.

XV.

ATESTIA I. DE *sic*
ATESTIAE
TERTIAE PATRON
BENEMERENTI ET

CAPI-

Digitized by Google

CAPITONI BINETAE
ET MARTIAE ET PRIMVL.
DELICATIS ET
T. FLAVIO CELERI
AMICO CARISSIMO
ET ATESTIAE EGNATIAE

Ide, *Binetæ Martiæ* legit *Muratorius* p. 1520.

XVI.

V. F.
L. CAESIO L. F.
CELERI
CASSIA GRATA

Julius Jacobonius optime ex archetypo marmore epigraphen hanc expresserat. *Paciaudius* tamen (ex quo deinde illam mutuatus est *Muratorius* p. 2079.) CHERI legit, idque ait idem esse atque *salve*, seu *ave*. At marmor CELERI (Ligorius *celebri* scripserat) clarissime exhibet.

XVII.

Fragmentum

. . . . . . VISSI . . . *ruissent* Mur.
. . . . . N. HOC QVOQVE *in* Mur.
. . . . NTVR
. . . VETTIVS A. L. PASSER
. . . ANTISTIVS. L. L. PROCVLVS
L. SEMPRONIVS TI. L. CALVIO
. . V. COSCONIVS. M. L. HOSPES *Manius* .. *Ma-*
M. LARTIDIVS M. L. FAVOR *nii L.* Mur.
P. CORNELIVS. P. L. PECVLIARIS
Q. VALERIVS Ɔ L. FELIX
P. CASSIVS. Q. F. ADIVTOR
. . . . . L FRVCTVS

Muratorius p. 1606. accurate, nisi quod diffracti marmoris vestigia, quæ in lapide ante L. FRVCTVS exstant, alio omnino sensu nomini illi postponit.

XVIII.

. . . . AXIMA SIBEI. . forte ET

CVR.

CVRTIAE L. F. SECVNDAE NVRVAE
Q. NOVELLIO Q. F. CRESCENTIN
SEX. NOVELLIO Q. F. N....

Bis in *Muratoriano Thesauro* legitur p. 1482. & 2082; utrobique cum mendis.

XIX.

D. M.
NEONI
DVLCISSIMO
QVI VIXIT ANNIS
II DIEBUS LVIII
T. V. MAXIMVS
ALVMNO

Puncta, quibus litteræ T. & V. disjunguntur, omittit *Maffejus* T. IV. *Observat. Litter. p.* 348., in ceteris accuratissimus.

XX.

Urna ingens
D. M.
AVR. EVTYCHIA
SIBI ET M. AVRELIO
MARIN. N̄. SYR. VETER
EXOPT. PATR. ET MARIT.
PIENTISS. CVMQ. V. ANN.
XLIII. BEN. M. VIV. POS.
IVB. PATRONO EX PEC. IPSIVS
HANC ARC. SIQ. POST EXC. VTRO
RVMQ. AP. INF. HS IM. N. FISCO

Olim hæc præterea legebantur, quæ distracto marmore perierunt

IN F. P. XXXX
IN. A. P. XXXX

Muratorius p. 788. pro IM legit IIM; cetera accurate exhibet. Lapidem hunc illustrat in Sylloge Opusculorum *Calogeriana* T. V. eruditissimus *Camillus* Comes *Silvestri*. Adi & *Cinellium*.

XII. Exstat præterea Lapis nulla inscriptione insignis, cui sex omnino fasces Consulares (mediis duobus securis additur) insculpti sunt. Inscriptio item alia in eodem *Ferrariensi* Lycæo servatur, sed characteribus adeo adtritis, ut vix quidquam extundas. *Muratorius* ex *Paciaudio* p. 1147. & 1434. duas alias Inscriptiones

ptiones refert, quas in celebri illo Gymnasio exstare ait; sed uterque deceptus est; eo certe loco præter eas, quas hactenus descripsi, nulla existit. Sperare tamen licet, Gymnasii Museum aliis inscriptis lapidibus, qui apud *Baruffaldios* non pauci visuntur, brevi locupletatum iri. Id certe antiquitatum studiosi omnes summopere exoptant. Sed tandem manum de tabula. Interea ipse paucas alias Inscriptiones commemorabo. Quam omnium primam exhibeo, ea e Calepodii cœmeterio prodiit, exstatque ad S. Josephi.

GAVDENTIA IN
PACE. DP V KAL
 ꝑ MADII

XIII. Sequuntur aliæ, quæ ab eruditissimo, atque humanissimo Metropolitani Templi Canonico Josepho Antenore Scalabrinio in suis ædibus adservantur.

I.

D M

TETTLENA DEXTRA
FORTVNATO. CONI FEC
BENEMERENTI. E T. L
HERMES COLLEGA. F.

II.

DIS. MAN
MEMMIA
SVCCESSA. F
P. MEMMIO
THEOPONPO CO
IV. SVO. B. M.

III.

DIS. M. A. ATINIO FAVSTO
VIXIT. AN. LXXXX.
sic
A. ATINIVS. PRICVS. PATRI.
PI. ISSIMO. FECIT.

IV.

Digitized by Google

IV.

OFILLIA METE
LI CLAVDIO. AVG
LIB. PRIMO
CONIVGI. ET
SIBI. FECIT SVIS
LIB. LIBER . . . .

V.

S. AVG. S

Figura Silvani stans cum cane

C. INGENV' IVS. HELIVS
SALTVAT. . VIRTVTIS
V. M. L. P.

Cl. Muratorius in *Novo Thesauro* bis hanc Inscriptionem edidit; primo p. LVI. 5. ex *Historia Ferrariensi*, secundo p. CMLVII. 6. ex *Sardo*; utrobique autem legit AELIVS, SALTVARIVS. In adnotationibus porro ad primum locum dubitans siglam S. exponit *Saturno*, *Spei*, *Serapidi*, *Silvano*; in illis vero quas secundo loco subjicit, anceps esse videtur, num marmor, ex quo Sardius Inscriptionem protulit, umquam exstiterit. Utrique Viri eruditissimi dubitationi satis facere possum. Marmor enim non exstitit modo, sed etiamnum existit apud Cl. Scalabrinium; *Silvano* autem omnino siglam S. reddi jubet cum *Saltuarii* mentio, tum Silvani figura marmori insculpta. De Saltuariis adi Pignorium *de Servis* p. 274. Quod autem Saltus, cujus Helius custos erat, ad Virtutis ædem spectaret, ille *Saltuarius Virtutis* dicitur.

XIV. Idem Scalabrinius alias non paucas vetustatis reliquias, fibulas, lucernas, claves possidet; neque in ejus museo figlinæ desunt. In his tres selegi, quibus aliqua inscripta

I.

PASIANA

II.

PANSIANAS

III.

NERONIS. CLA. PN.

Y XV.

XV. Sed & Christianos lapides in Scalabrinii ædibus reperi, eosque plane singulares. En illos

I.

Romæ repertus

TITVLVS
AVRELIVS IK
ARVS CENTV
RIO COH VII VIG.

Habemus heic Christianum Centurionem *Cohortis septimæ Vigilum*; quem propterea lapidem iis addemus, quos Mamachius *T. II. Orig. & Ant. Christ.* adfert, ut Christianis primorum sæculorum licuisse militiam confirmet.

II.

PROCVLE ANICIE
IN PREDIO
SVO
DEP. IN. P. V. KL. IVNI

III.

NEVIVS PRIS
CINVS. NVM
MIÆ CORNE
LIANAE VXOR
I BENEMEREN
TI FECIT
columba

IV.

IV.

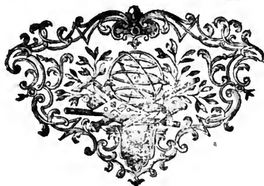
VS. DVO DORMIIIN PACE
VI ET DEMISIT FILI
TV ANNOS . III. MESES
ET FECET . CON MARI
NVS. ANNVS. XXIIII
ANNVS. PLVS MI.
PECORIA QVAE. VICXIT

Hæsi primum nihil intelligens; sed ut ad ultimum versum deveni, vidi statim lapidem hunc ex iis esse, quos Cl. Corsinius *Diss. II.* retrograde legendos monet. Lege igitur: *Pecoria quæ vixit annus* (pro *annos*) *plus minus annus* XXIIII., *& fecet* (fecit) *con* (cum) *maritu* (marito) *annos tres*, *meses* (menses) *sex*, *& demisit filius duo* (filios duos): *dormit in pace*.

XVI. Quoniam autem in Scalabrinii ædibus moramur, piaculo mihi ducerem vim ingentem chartarum veterum, & Mss. Codicum silentio præterire, quam vir doctus, & in patriæ rebus perscribendis a multis retro annis versatus adservat. Unum aut alterum Mss. librorum commemorabo. Vidi ergo inter alios Codices librum XIV. sæculo exaratum, in quo præter *Provinciale Omnium Ecclesiarum* illius plane simile, quod Parisiis a. 1518. divulgatum habeo, *formularium* exstat *secundum Curiam Romanam*. Litteræ autem omnes, quæ in eo veluti exemplum exhibentur, Lucæ Cardinalis Titulo Sancti Sixti (is est Lucas de Gentilibus Camers, de quo Ciacconius) nomine prænotantur; aliæ autem Romæ, plures Neapoli datæ sunt. Alium libellum inspexi itinerarium quoddam Hierosolymitanum continens: hoc ejus initium. *In Christi nomine Amen, anno ab ejusdem Nativitate millesimo tercentesimo nonagesimo sexto, Indictione quarta. Iter Sancti sepulcri dominici ultramarini, & in terram Sanctam pro indulgenciis infrascriptis inceptum Venetiis per mare cum galeis a mercato* (sic) *Venetis, & completum ac finitum gloriose, & benedicte mensibus & diebus infrascriptis dicti millesimi per Spectabiles & generosos Viros Dominos Michaelem Militem de Rabbata, & Morandum comitem de Porciletti Consiliarios Magnifici & excelsi Domini Domini Francisci de Carraria Carrarie Ducis & Comitis Anguillarie, ac Civitatis Padue, & districtus ... Domini & Capitanei Generalis cum duobus famulis pro quoque; in quorum societate in eundo, stando, & redeundo fuerunt providi viri Paduanus della brentella, seu de Nicoletis, & Antonius de Pollastris, seu Pollaster*. Iter hoc inchoarunt XXIII. mensis Augusti; XIII. autem Novembris reduces Venetiis erant. In extremis libelli paginis urbium aliquot typus exhibetur rudi omnino forma elaboratus. Hactenus de Scalabrinii Museo, ac Bibliotheca. Plura dicenda mihi essent tum de publica Bibliotheca, cum de privata præclarissimi viri Johannis Andreæ Barottii. Verum non hujus opellæ est grandia isthæc persequi. Unum hoc minime prætermittam, in Barottio humanitatem expertum me esse singulari ejus eruditioni parem. Atque utinam vir doctus eo tandem adduci se sinat, ut quæ de re Ferrariensium litteraria commentatus est, in lucem emittat! Id Ferrarienses, id Itali, id historiæ litterariæ studiosi omnes eum etiam atque etiam rogant. Fortasse heinc illud etiam commodi adcidet, ut ad alia patriæ decora illustranda socius meus Righettius magis magisque incendatur; nam

Digitized by Google

& litteratorum civium commemoratio ad eamdem immortalis gloriæ viam ingrediendam ingeniosis honestisque viris, multoque magis, ut ille est, in bonarum artium studio exercitatissimis animos addit; & patriæ amor aliorum, qui ejus ornamentum aliquod erudita lucubratione persequantur, exemplis inflammatus cetera silentio obvolvi indignatur, atque ad ea e tenebris in apertam lucem exerenda totum se confert.

Digitized by Google

ITER LITTERARIUM PER ITALIAM,

PARS SECUNDA.

OPUSCULUM I.

Variæ lectiones ex vetusto Codice Lucensi ad Evangelia Hieronymiana Vallarsianæ Editionis.

MONITUM.

Apite primo, ubi quos servant Canonici principis *Lucensis* Ecclesiæ, codices recensebam, Ms. exemplum exstare ibi dixi quatuor Evangeliorum. Copia tum mihi fuit *Hieronymianorum* operum a Cl. *Vallarsio Veronæ* editorum. Itaque quum animadverterem, Viros hoc sæculo doctissimos in variis Evangeliorum lectionibus colligendis operam studiumque ponere, libuit cum *Lucensi* illo codice, qui sæculo x. perscriptus videtur, Evangelia contendere a *S. Hieronymo Græcæ*, ut ipsemet ait, *fidei reddita*, seu potius *Veronensem* illam Evangeliorum *Hieronymianæ*, si fas est dicere, versionis editionem. Atque ab ea varias non paucas excerpsi lectiones; quas quidem quum Biblicarum rerum studiosis neque injucundas fore, neque inutiles sperem, heic illas reddo. Porro quum in SS. *Marci*, *Lucæ*, ac *Johannis* Evangelia Prologos, ac Breviaria capitum quædam in eodem codice repererim, ea quoque heic describam, Codicis orthographia sermonisque barbarie nihil immutata, ut codex ipse quoad fieri potest, diligenter repræsentetur. Sed hæc præterea cum editis contuli, Prologos quidem, cum ea Bibliorum editione, quæ *Venetiis* curata est a. 1588. *cum glossa interlineari Ordinaria, & Nicolai Lyrani postilla*, capitum vero Breviaria cum veteribus *Thomasianis* Bibliorum titulis, qui a Cl. P. *Vezzosio* illustrati iterum *Romæ* prodierunt a. 1747. Tomo I. operum doctissimi, ac sanctissimi illius Cardinalis. Restat ut de divisionibus pauca dicam Evangeliorum in capitula majora, & minora. In hoc argumento multa cum laude versati sunt Card. *Thomasius* in egregio opere *de Sacro-*

Sacrorum Bibliorum veteribus titulis; *Martianæus* in *Prolegomenis ad divinam Bibliothecam S. Hieronymi*; *Dupinius* in *Dissertatione*, ut ait, *ad Biblia Præliminari*; atque ex acatholicis *Georgius Henricus Goezius Lipsiensis* in libello *VVittembergæ* edito a. 1685. *de ritu Lectionum Sacrarum*. Hæc tamen pauca adnotare lubet. Ac primum ajo divisionem illam in minora Capitula, seu quod Græci ajunt, στίχοι ex *Eusebii Cæsariensis* canone, quem B. *Hieronymus* latine vertit, manasse. Non tamen eadem ubique servata est. Nam vel ex Capitularibus Evangeliorum, quæ infra edemus, alia in minores quoque, quam sint *Eusebianæ* Sectiones, distinctio colligitur. Habemus enim *Matthæi* capitulum CCCLV. Diversa quoque fuit divisio in capita majora. Hæc enim modo *Titulorum*, modo *Capitum* nomine prænotantur, atque illi quidem his multo plures sunt; hæc porro ipsa ex arbitrio, ut equidem existimo, amanuensium pauciora in aliquibus codicibus, in aliis plura inveniuntur. Certe *Marci* Evangelium apud unum *Thomasium* in XII. & XIII. capita distributum est, in XX. & XXI. *Lucæ*; in *Lucensi* vero codice XIII. tantum capitibus Evangelium *Marci* constat, XVII. *Lucæ* ac XV. *Johannis*, cui XIV. *Thomasiani* codices tribuunt. Postquam vero ad *Eusebii* Canonem Evangelicum cœptum est ab *Euthalio* quinto sæculo reliquos Novi Testamenti libros in partes secare (nam & hoc obiter dicendum est), diversæ plane sectiones prodiere. Tres omnino inter se varias Epistolarum Canonicarum, itemque S. *Paulli* Apostoli divisiones *Thomasius* exhibet; ab his non parum discrepat, quam ego in *Pistoriensis* capituli codice reperi, ac primo *Bibliothecæ Pistoriensis* libro adnotavi; præterea *Paulli* Epistolarum sectiones, quas *Peregrini* Canones a me eo libro vulgati *p.* 68. *seqq.* indicant, a *Thomasianis*, atque adeo a *Pistoriensi* codice maximopere dissident. Itaque multa adhuc viris eruditis supersunt quod spectat ad Bibliorum divisiones, earumque origines, non inutiliter inquirenda. Nobis pro instituto nostro pauca hæc delibasse sufficiat.

Incipit Evangelium secundum Matthæum

Cap. I. (1)

Omnes ergo. Vallarsius legit *itaque*.
Judæ, ubi *Juda* Vallarsius.

Cap. II.

DEFUNCTO AUTEM (2).
Capitulo X. *A futura ira*, ubi editus *a ventura ira*.

Cap. III.

Tunc Jesus ductus est in desertum.

Cap. IV.

Videns autem turbas, ubi in editis legitur *Jesus turbas*.
Heic capitulo XXXIX. dicitur *& odies inimicum tuum*, ut alii codices a *Vallarsio* laudati. Sic etiam capitulo XLII. *absconso* pro *abscondito* ut iidem codices.

Cap. V.

(1) Capitum divisio paullo diversa est in codice a *Vallarsiana*; capitula vero minora universim sunt CCCLV. ut apud *Vallarsium*.
(2) Hoc initium capitis secundi.

Digitized by Google

Cap. V.

Et cum oratis, non eritis. Heic eodem capitulo XLII. *dicitur* ut in citatis codicibus: *& clauso ostio tuo ora patrem tuum in abscenso.*

Capitulo XLIII. concordat noster cum duobus Reginæ manuscriptis apud *Vallarsium* habentibus *veniat regnum tuum*, & omittentibus *Amen.*

Capitulo XLIV. noster quoque codex juxta græcum pronomen *vobis* post verbum *dimittet* ignorat.

Capitulo XLVII. concordat cum editis repetens *tui* pronomen.

Capitulo XLIX. consentit manuscriptis duobus Reginæ a *Vallarsio* citatis, qui habent *quanto magis vos minimæ fidei.*

Cap. XII.

Et factum est cum consummasset Jesus.

Capit. LXIIII. *constitutus* omittit, ut duo codices Reginæ a *Vallarsio* citati; superscriptum est tamen recentiore manu.

Capit. LXVII. silet, ut illi duo codices, pronomen *nostrae.*

Cap. XIII.

Et ascendente eo in naviculam.

Capit. LXVIII. silet duo verba *discipuli ejus*, ut citati duo codices.

Cap. XIIII.

Et ascendens in naviculam.

Capit. LXXIIII. omittit nomen *Domine*, ut citati duo codices.

Capit. LXXVIII. legit quemadmodum illi, ut *eiciat operarios.*

Cap. XV.

Et convocatis duodecim. (1)

Capit. CX. *confiteor tibi*, ut duo illi codices.

Capit. CXIIII. *Jesus Sabbato per sata*, ubi editi: *Jesus per sata Sabbato.* Addit *eis* (*non licet eis*) ut illi duo nuper indicati codices.

Capit. CXXXI. ut codices Reginæ Sveciæ, *volucres*, non *volucres cæli* ut ceteri.

Capit. CXL. *Qui respondens ait*, omisso *illis*: & in hoc concordat cum duobus illis Reginæ.

Capit. CXLI. plane concordat cum iisdem legens, *& statim jussit Discipulos ascendere.*

Capit. CLXII. *non potestis* omisso *scire*, ut duo illa Reginæ exempla.

Capit. CLXXIV. cum iisdem codicibus tacet nomen *Jesus* ad ea verba: *dicit illis: propter incredulitatem*, Et paullo post ubi dicitur *Transi hinc*, *illuc*, alterum hocce adverbium prætermittit.

Capit. CXCIX. cum iisdem tacet pronomen *meam*, *ite & vos in vineam.*

Capit. CCVIII. *totum* omittit cum iisdem.

Capit. CCXI. discordat ab his legens cum aliis: *domus mea domus orationis vocabitur*, ubi illi *est* habent.

Capit.

(1) Turbata deinde capita sunt, ut melius censuerim, illa deinceps non adnotare. Sequar igitur capitulorum ordinem in variis lectionibus adscribendis.

Digitized by Google

Capit. CCXXIII. legit cum iisdem *sed sunt sicut Angeli Dei*, ubi ceteri *erunt*.

Capit. CCXXXIII. omittit, ut cæteri antiquiores versiculum illum Vulgatæ: *Væ autem vobis Scribæ, & Pharisæi, hypocritæ, qui comeditis &c.*

Capit. CCLXXVI. *non semper habebitis*, ut codices Reginæ.

Capit. CCCXIX. addit cum iisdem *laqueo se suspendit*.

Capit. CCCXXXIV. abest, ut ab aliis vetustioribus pericope illa, *ut impleretur* &c. quæ tamen addita fuit seculo ut videtur XIII.

Capit. CCCXXXVII. discordat ab illis omittens *Dei* quod illi addunt verbis *qui destruit templum Dei*.

Explicit liber Sancti Evangelii secundum Matheum

Incipit Prologus in S. Marci Evangelium

Marcus Evangelista Dei (1) & Petri in Baptismate filius atque in divino Sermone Discipulus sacerdotium in Israhel agens, secundum carnem levita conversus ad fidem Christi Evangelium in Italia scripsit, ostendens in eo quid & generi suo deberet & Christo. Nam initium principii in voce Propheticæ exclamationis instituens ordinem Leviticæ lectionis ostendit. Ut prædicans prædestinatum Johannem filium Zachariæ in voce Angeli enunciantis (2) emissum non solum verbum caro factum, sed corpus Domini in omnia per verbum divinæ vocis animatum initio (3) evangelicæ prædicationis ostenderet. Ut qui hæc legens (4) sciret cui initium carnis in Domino, & advenientis habitaculum caro deberet agnoscere, atque in se verbum vocis, (*quod*) in consonantibus perdiderat inveniret. Denique & perfecti evangelii opus intrans (5), & a Baptismo Domini prædicare Deum inchoans non laboravit nativitatem carnis quam in prioribus viderat, dicere. Sed totus in primis expulsionem (6) deserti, jejunium numeri, temptationem diaboli, congregationem bestiarum; & ministerium protulit angelorum. Ut instituens nos ad intelligendum singula in brevi compingens, nec (7) auctoritatem factæ rei demeret. & perficiendi operis plenitudinem non negaret. Denique amputasse sibi post fidem pollicem dicitur, ut sacerdotio reprobus haberetur. Sed tantum consentiens fidei prædestinata potuit electio, ut nec sic in opere verbi perderet, quod prius meruerat in genere. Nam Alexandriæ Episcopus fuit, cujus per singula opus sciret (8) evangelii in se dicta disponere, & disciplinam in se legis agnoscere, & divinam in carne intelligere naturam quæ in nos primum oportet requiri, dehinc inquisita volumus agno-

---

(1) Addunt alii codices *Electus*.

(2) *Annunciantis*, alii codices præseferunt.

(3) Editi *in initio*.

(4) F. legeret.

(5) Editi adgrediens.

(6) Editi *totus exprimens expositionem*. Non displiceret particulam *in primis* retinere, cetera ad editiones exigere, nisi malles locum sic restituere: sed *spiritus in primis expulsionem* (Nam Marci I. 12. legimus: *& statim spiritus expulit eum in desertum*, *deserti jejunium*, *numerum tentationum Diaboli*. Quid enim alias est *jejunium numeri*? Nam quod *Lyranus* denotari ait *jejunium* XL. *dierum qui numerus est mysticus*, subtilius est, quam ad facilem dictionis explanationem accommodatum.

(7) Perperam editi *ne*.

(8) In editis libris *esse opus fuit scire*.

agnoscere (1), habentes mercedem exhortationis, quoniam qui plantat, & qui rigat unum sunt; qui autem incrementum præstat, Deus est.

Explicit Prefatio Evangelii secundum Marcum.

Incipit argumentum.

Marcus asseruit, qui Colobo-dactulus est nominatus; ideo quod a cætera corporis proceritate digitos minores habuisset. Iste interpres fuit Petri post excessionem ipsius Petri, descripsit vero, idest hoc in Italiæ partibus Evangelium.

Explicit.

Incipiunt Capitula Evangelii ejusdem (2).

I. De Johanne Baptista, & victu & habitu ejusdem: baptizatus Jesus (3) & temptatus vicit. Petrum & cæteros sequi jubet: hominem ab immundo spiritu eripit.

II. Socrum Petri a febribus liberat & alios multos curat. Jacobum Alphæi sequi jubet, & Judæis dicit, non esse opus sanis medico.

III. Discipuli spicas vellunt; manum aridam habentem sanat; duodecim Apostolorum electio. De Belzebub principe Dæmoniorum.

IV. Matrem & fratres spernit; parabolam seminantis dicit; Navigans tempestatem sedat; Dæmonum legionem ab homine expellit.

V. Archisynagogi filiam mortuam suscitat. Prophetam sine honore in patria sua (4) esse dicit; Duodecim discipulos dimittit (5) cum præceptis. De capite Johannis.

VI. Regressis Apostolis ad Jesum de quinque panibus, & duobus piscibus quinque millia virorum satutat (6). Jesus supra mare ambulat: ea magis coinquinare hominem, quæ exeunt de ore.

VII. Filiam Syrophoenissæ a dæmonio liberat: surdum, & mutum curavit dicens ei *effeta*. De septem panibus (7) & quatuor millia hominum. Monet caveri a fermento Pharisæorum. De sputo cæco (8) oculos illuminat. Petrum post confessionem suam dure inctepat. In montem transfiguratus (9); non eijci posse spiritum immundum, nisi per jejunium & orationem.

VIII. Humilitatem docet, & non esse prohibendum, qui in nomine ejus virtutem facit. Et (10) de calice aquæ frigidæ: uxorem non dimittendam; Infan-

Z tes

(1) *agnosci*, al. codd.

(2) Capitula isthæc iis consentiunt, quæ *Thomasius* ex Codicibus Reginæ *Sueciæ* & *Vatic.* 4221. divulgavit *T.* 1. *oper. noviss. Rom.* edit. *pag.* 328. Cum his ergo nostra contulimus.

(3) Al. *Dominus*.

(4) *in patria sua sine honore*, est apud *Thomasium*.

(5) Melior fortasse lectio, quam *præmittit*; quæ lectio est Codicum *Thomasianorum*.

(6) Ita etiam Blanchinius: Thomasius *saturavit*, al. *satiat*.

(7) *In* Thomasius.

(8) Al. *Coeci*.

(9) *transfiguratur*, Thomasius.

(10) Al. *omittunt*.

tes a benedictione non esse arcendos (1): Venditis omnibus eleemosynam dandam. Et quia difficile dives in regnum cælorum sit ingressurus.

VIIII. Eventura sibi prædicit. Petitio filiorum Zebedæi. De cæco mendicante curato. De pullo Asinæ. De arbore fici maledicta (2).

X. Interrogatur in qua potestate hoc (3) faceret? Parabola de vinea & colonis. De Denario Cæsaris. De muliere quæ septem fratres habuit. Et quendam scribam dicit non longe esse a regno Dei. Atque interrogat, quomodo dicatur Christus filius David, cum sit Dominus. De vidua in (4) gazophylatio. De templi structura.

XI. (5) De Pseudo Christis, & passione martyrum & commotione sæculi, & de adventu Christi.

XII. De Unguento supra caput Jesu effuso & de proditione Judæ, qua Dominum tradidit & cæteris (6).

Judicium principum quo condemnant Jesum. Passio Jesu & sepultura & resurrectio ejus.

Brevis (7) Evangelii secundum Marcum explicit.

Incipit Evangelium Secundum Marcum.

Capitulo XX. *Dimittuntur tibi peccata* omisso *tua*, ut codices Reginæ Sveciæ.

Capitulo XXI. *vidit Levim* ubi alii manuscripti *Levin*.

Capitulo XXIV. *Iterum quum Sabbatis ambularet* omisso *Dominus*.

Capitulo XXXVI. *volucres* omisso *cæli*, ut iidem codices. Ibidem ut iidem codices *scire* pro *nosse mysterium*.

Capitulo XLIII. *& cum se produxerit fructus*, ut Reginæ codices, & Lovaniensis editio.

Capitulo XLVII. *Jesu fili Dei summi* pro *altissimi*, ut alii Manuscripti.

Capitulo LXXI. *in ventrem & in Secessum*, omisso *vadit* ut alii Manuscripti.

Capitulo CI. *victima salietur*, omisso *sale* ut in aliis.

Capitulo CIII. *interrogabant eum*, ut duo codices Reginæ.

Capitulo CXXVII. *Si dicemus ex hominibus timebant populum*: sicque duas lectiones jungit unius Reginæ MSS. & alterius vetustioris, quos citat Vallarsius.

Capitulo CXXXI. *& videns*: non *videntes*, quod perperam Martianæus. Ibidem *Dominus Deus noster*, ut unus Reginæ.

Capitulo CXXXII. *Unus est* omisso *Deus*, ut in aliis MSS.

Capitulo CXLVI. *Dies illi tribulationes tales*; coreɕtam tamen *tribulationis*, ut in Reginæ MSS.

Capitulo CLXVI. *pro multis effundetur*, non *pro vobis, & pro*, ut additum in uno Reginæ MS. secundis curis fuisse monet Vallarsius.

Capi-

(1) Hinc unica voce apud Thomasium *essarcendos*.

(2) Hæc perioche deest in Thomasianis exemplis, quæ præterea post illa verba *de pullo asinæ* caput novum minime inchoant, sed una serie legunt: *Interrogatus in qua* ec. Nostro codici Blanchinius consentit.

(3) *Hæc* Thomasius.

(4) Ibid. *&*

(5) X. apud Thomasium.

(6) *mandatis* addit Thomasius.

(7) *Capitula, Breves, Brevia, capitulationes, Indiculi, tituli Synonyma* heic sunt, ut a Maurinis S. Hieronymi Editoribus scite est animadversum *Proleg. IV. in D. Bibliotb. num. 2.*

Digitized by Google

Capitulo CLXXXVII. Editi habent *ad ignem & calefaciebat se*: quas voculas *ad ignem* neque græcus textus neque alii manuscripti habent. Noster: *& calefaciebat se ad ignem*.

Capitulo CXC. om: *Dei* cum aliis MSS.

Capitulo CCXVI. *qui destruit templum, & in tribus diebus reædificat*, ubi editi *destruis templum Dei ....reædificas*; unus autem Reginæ MS. *destruxit*, alter *destruit*, uterque *ædificat*.

Explicit Evangelium secundum Marcum.

Divisum est in capitula CCXXXIV.

Incipit Argumentum Evangelii secundum Lucam.

Lucas Syrus (1) Anthiocensis, arte medicus, discipulus Apostolorum, postea Paulum secutus usque ad confessionem (2) ejus, serviens Domino sine crimine. Nam neque uxorem unquam habuit, filios nunquam procreavit; octoginta & quattuor (3) annorum obiit in Bythinia plenus Spiritu Sancto. Igitur cum jam descripta essent Evangelia per Matthæum quidem in Judæa, per Marcum autem in Italia, sancto instigante Spiritu in Achajæ partibus hoc scripsit Evangelium significans etiam ipse in principio suo ante (4) alia esse descripta. Cui extra ea, quæ ordo evangelicæ dispositionis exposcit, ea maxime necessitas laboris fuit, ut primum græcis fidelibus omni prophetatione venturi in carne Dei christi manifestata (*esset*) humanitas, ne judaicis fabulis adtenti in solo legis desiderio tenerentur, vel ne hæreticis fabulis, & stultis sollicitationibus seducti excederent a veritate, laboraret; Dehinc ut in principio Evangelii Johannis nativitate præsumpta, cui Evangelium scriberet; & in quo electus scriberet, indicaret contestans in se completa esse, quæ essent ab aliis inchoata. Cui ideo post Baptismum filii Dei a perfectione generationis in Christo impleta (5) repetendæ a principio nativitatis humanæ potestas permissa est, ut requirentibus demonstraret, in quo adpræhendens erat per Nathan filium introitu recurrentis ad Dominum (6) generationis ammissio (7) indisparabilis, (*&*) Deus prædicans in hominibus Christum suum perfecti opus hominis redire per se in filium faceret, qui per David venienribus iter præbuit in Christum (8). Cui Lucæ non immerito etiam scribendorum Apostolicorum actuum potestas in mysterio (9) datur, ut Deo in Deum ple-

 num

(1) *natione &*, legunt editi.

(2) *consummationem* editi: *passionem* aliqui codices.

(3) Septuaginta quatuor annos numerant editi libri, quibus consentit S. Isidorus Hispalensis. Nam quod in editionibus plerisque Hieronymiani libri *de Viris illustribus* in Luca legebatur: *vixit octoginta & quatuor annos uxorem non habens* & Græcus interpres *Sophronius*, & melioris notæ MSS. exempla ignorant. Marcianæus ait non nosse se, unde *putida hæc commenta fluxerunt*. At animadvertere debuerat vir doctus, *putida hæc* commenta septimo Ecclesiæ sæculo fuisse divulgata & plerisque Evangeliariis adscripta; fortasse sibi ab hac duriore formula temperasset.

(4) *ante suum* est in editis libris.

(5) *impletæ* habent editi codices.

(6) Iidem heic *in Deum*.

(7) Ibid. *admisso*, sed legendum videtur *admissio*.

(8) *præbebat in Christo*. Editi.

(9) Editi *ministerio*.

eum (1) & filio proditionis (2) extincto oratione ab Apostolis facta forte Domini electionis numerus compleretur; Sicque Paulus consummationem Apostolicis actibus daret, quem diu contra stimulos racalcitrantem Dominus elegisset. Quod legentibus, ac requirentibus Deum, & si per singula expediri a nobis utile fuerat; scientes tamen quod operantem agricolam oporteat de fructibus suis edere, vitavimus publicam curiositatem, ne non tam demonstrasse volentibus Deus videremur, quam fastidientibus prodidisse (3).

Explicit argumentum.

Incipiunt capitula Evangelii secundum Lucam (4).

I. Zacharias (5) Angelo non credens obmutuit, ac postea quam Elisabeth peperit, locutus est Zacharias & prophetavit. Nativitas Jesu ab Angelis pastoribus indicatur, quique die octavo circumciditur.

II. Simeon justus Christum manibus sumptum (6) benedicit. Jesus annorum duodecim in templo cum doctoribus legis disputat.

III. Anno quinto decimo Imperii Tiberii Cæsaris Johannes Jesum baptizat, quem existimabant (7) filium Joseph, qui fuit filius Heli.

IIII. Ductus in Deserto Jesus XL. diebus jejunavit, & a diabolo temptatus (8) vicit. Reversus in Galilæam, & ingressus Nazareth in Synagoga Esajam legit. De qua ejectus hominem a Dæmonio Sabbatis liberat (9). De navi adloquitur, qua (10) pisces multos capi fecit. Petrum, & Johannem & Jacobum elegit. Leprosum mundat, & in deserto orat.

V. Paralyticum per tectum dimissum curat. Levi publicanum sequi jubet, & Pharisæis dicit, non esse opus sanis medico. Discipuli spicas vellunt. Manum aridam habentem Sabbatis curat. Apostolos elegit (11), & turbis beatitudinem aliorum, & aliorum infelicitatem cum parabolis prædicat (12).

VI. Centurionis puerum curat; viduæ filium mortuum resuscitat. Jesus de Johanne testimonium dicit cum similitudine puerorum in foro sedentium. Mulier peccatrix lacrimis pedes Christi lavit (13). Itinere (14) sequentibus se viris ac mulieribus parabolam seminantis dicit; navigans tempestatem sedat (15).

VII.

---

(1) *pleno* iidem.

(2) Ibid. *perditionis*.

(3) *prodesse* Thomasius. Editi alia heic addunt, quæ ne ipse quidem Thomasius videtur in codicibus MSS. invenisse.

(4) Hæc capitula cum iis concordant, quæ *Thomasius* exhibet *p.* 340. *seq.* ex codd. *S. Paulli* & *Oratorii*.

(5) Al. *viso Angelo*; sed vocem *viso* nescire codd. *Palat.* 49. *Orat.* E. 16. *Morbacensem*, & *Blanchin.* monet in notis clariss. P. Vezzosius.

(6) *Christum parvulum* Thomasiani codices.

(7) *æstimabant*, iidem codd.

(8) *Jesus temptatus a Diabolo*, habent iidem codices; cetera omittunt.

(9) & *multos curat*, addunt iidem codices.

(10) Ibid. *de qua*, & mox *facit* &.

(11) *eligit* in iisdem legitur.

(12) Additur in iisdem & *mandatis*.

(13) *lavat* iidem.

(14) *in itinere* ibid.

(15) Thomasiani codices titulum continuant usque ad ea verba *de profluvio mulieris*. Blanchinii editio nostro codici omnino respondet.

Digitized by Google

VII. De lucerna super candelabrum. De eis qui verbum Dei faciunt: De legione Dæmoniorum in porcos. De profluvio mulieris. De filia principis, cujus nomen erat Jairus, resuscitata.

VIII. Mittens discipulos prædicare dat eis omnem potestatem. Quibus reversis quinque panibus, & duobus piscibus quinque millia virorum satiat. A Petro Christus declaratur.

VIIII. In monte transfiguratur. Puerum lunaticum liberat, & humilitatem docet; ac non esse prohibendum, qui in nomine suo virtutes faciat, dicit: a Samaritanis non recipitur; sequi se volenti similitudinem aratoris retro respicientis interponit.

X. Septuaginta duos elegit, quos mittat (1) ad prædicandum; a legis perito temptatus dat parabolam a latronibus vulnerati, & a Samaritano collecti: (2) apud Martham Mariæ partem conlaudat.

XI. Orationem docet cum parabola importune panes a vicino postulantis; Dæmonem eijciens in Principe Dæmoniorum id facere dicitur, & dat signum Jonæ; lavandum potius, quod intus est, eleemosynis pronuntiat.

XII. A Pharisæis monet cavendum, ac non timendum eos, qui corpus occidunt. Petenti respondit (3), se non esse divisorem hæreditatis, cum similitudine divitis, cui multa bona nata fuerant, dicens Petro, felicem esse bonum dispensatorem.

XIII. Sub exemplo Galilæorum occisorum monet agendam Pænitentiam. Parabolam ficulneæ infructuosæ subjungens, quæ supervacue terram detineret. Mulierem decem & octo annis curvam erigit. Herodem vulpem designat.

XIIII. Sabbatis hydropicum curat, hortaturque invitatorem pauperes pascere cum parabola excusantium ad cœnam: omnem affectionem propter se odiendam dicit, cum parabola turrem ædificare volentis, & Regis.

XV. Sal fatuum esse non debere. Similitudinem Pastoris (ponit) unam ovem perditam requirentis, & mulieris dragmam invenientis, & hominis qui duobus filiis substantiam divisit. De dispensatore prodigo, qui sapienter fecit?

XVI. De divite, & Lazaro & quod servitium debitum sit exhibendum. Decem leprosi mundantur: intra nos esse regnum Dei; similitudo viduæ rogantis, & judicis iniqui, & duorum in templo orantium. Difficile divitem introire in regnum Dei.

XVII. Cum discipulis adventura sibi nuntiaret (4), Cœcum mendicantem curavit. Zachæum conlaudat, & decem mnarum (5) similitudinem ponit. Super pullum asinæ sedit, & Hierusalem flevit. Interrogatus in qua potestate hæc faceret, Interrogat ipse (6) cum similitudine ejus, cujus filium cultores vineæ occiderunt. Temptatus de tributo respondit; viduam laudat, quæ duo minuta in donarium (7) misit. & de fine Sæculi atque adventu suo prædicat. Judas tradendi Dominum tempus ponit. Jesus Sacramentum panis & calicis ostendit, ac dicit discipulis, ut vendito vestimento emant gladium.

Judas tradidit Dominum.

Passio Jesu & sepultura, & resurrectio ejus (8) & reliqua.

Explicit Breviarium (9).

In-

(1) *mittit* habent Thomasii codices.
(2) In iisdem est: *quem Samaritanus misericordia motus collegit*.
(3) Iidem: *respondet*.
(4) *indicaret* exhibent heic Thomas. codd.
(5) Al. *minarum*.
(6) *& ipse* Thomas.
(7) Ibid. *in donario*.
(8) Heic sistunt Thomasiani codices.
(9) Quæ supra vidimus dicta *Breves*, heic *Breviarium* appellantur capitula.

Digitized by Google

Capit. CCXLIX. *non statim*, ut vetustior Reg., & Vaticanus, ubi editi *nondum*.
Capit. CCLXI. *quomodo eum*, ut alii MSS. pro *Jesum*, quod habent editi. Ibid. *Scarioth*.
Capit. CCCV. *Stabant etiam*, ut Vaticanus, pro *autem* quod habent editi, & alii MSS.
Capit. CCCXXXIX. *tertia dies hodie*, omisso *est*, ut in uno Vaticano, quod tamen superadditum est secundis curis. Ibid. *non viderunt*, ut alii MSS.

Explicit Evangelium secundum Lucam.

Distributum est in capitula CCCXLII., sed caput CCCXL. quod apud Vallarsium incipit ab illis verbis: *& ecce duo ex illis ibant*, in Codice ab his aliis incipit: *dum hac autem loquuntur*, ubi editi *dum autem hæc loquuntur*. Porro caput CCCXLI. apud Vallarsium a nuper citatis verbis *dum autem*, incipit, in Codice ab his incipit *adhuc autem illis*. Caput vero CCCXLII. ab his; *& dixit ad eos*, unde Vallarsii editio inchoat caput CCCXLIII. in nostro codice non notatum.

Incipit Præfatio Evangelii secundum Johannem.

Hic est Johannes Evangelista unus ex duodecim discipulis Dei, qui virgo electus a Deo est, quem de nuptiis volentem nubere vocavit Deus, cui virginitatis in hoc duplex testimonium in Evangelio datur; quod & præ cæteris dilectus a Deo dicitur, & huic matrem suam iens ad crucem (1) commendavit Deus ut virginem virgo servaret. Denique manifestans in evangelio, quod ipse erat incorruptibilis, verbi opus inchoans solus verbum carnem factum esse nec lumen a tenebris comprehensum fuisse testatur, Primum signum ponens quod in nuptiis fecit Deus, ut ostendens quod erat ipse, legentibus demonstraret; Quod ubi Dominus invitatus deficere nuptiarum vinum debeat; ut & veteribus immutatis nova omnia, quæ a Christo instituuntur, appareant, de quo singula quæque in mysterio acta vel dicta evangelii ratio quærentibus monstrat. Hoc autem Evangelium scripsit in Asia. Postea quam in Pathmos Insula Apocalypsin scripserat, ut cui in principio canonis incorruptibile principium in Genesi, etiam incorruptibilis finis in Apocalypsi redderetur, dicente Christo *ego sum* A *&* ω, & hic est Johannes qui sciens supervenisse diem recessus sui in Epheso per multa signorum experimenta promens Christum; descendens in defossum sepulturæ suæ locum, facta oratione positus est ad Patres suos tam extraneus a dolore mortis, quam a corruptione carnis invenitur alienus, qui & si post omnes Evangelium scripsisse dicitur, tamen dispositione canonis ordinati, post Matthæum ponitur, quoniam quæ in Deo novissima sunt, non velut extrema & abiecta numero, sed plenitudinis opere perfecta sunt. & hoc virgini debebatur, quorum tamen vel scriptorum temporum dispositio vel in librorum ordinatio (2) ideo per singula a nobis non exponitur, ut scienti desiderio conlato, & quærentibus fructum laboris, & Dei magisterio Doctrina servetur.

Explicit præfactio.

In-

(1) *pendens in cruce*, lege ex editis.
(2) Hæc desiderantur in editis. Cæterum de antiquo hoc apud Occidentales Ecclesias Evangeliorum ordine, quo *Matthæo* statim *Johannes* subjungitur, vide differentem in *Evangeliaria* quadruplice eruditiss. P. *Blanchinium*.

Digitized by Google

Incipiunt Capitula Evangelii ſecundum Johannem (1).

I. Phariſæorum Levitæ interrogant Johannem. Johannes Jeſum videns agnum Dei dici, & Andreas Petro dicit, *invenimus Meſſiam*.

II. Jeſus de aqua vinum fecit; de templo nummularios eiecit (2); Nicodemo loquitur de Baptiſmo, & de aliis multis.

III. Jeſus in Judæa baptizat, & Johannes in Enon, quique dicit Chriſtum creſcere ſe autem minorari.

IIII. Jeſus cum muliere Samaritana loquitur; Prophetam in patriam ſuam ſine honore eſſe dicit. Reguli filium a morte ſuſcitat (3).

V. Apud Natatoriam Siloa (4) triginta & octo annorum infirmitatem hominis ſanat; Ac dicit, *ſcrutamini ſcripturas & ſi crederetis Moyſi*, *crederetis forſitan & mihi*.

VI. De quinque panibus & duobus piſcibus, & quod eum regem facere voluerunt. Jeſus ſupra mare ambulat, & de manna, & de pane cæleſti loquitur, ac recedentibus ab eo diſcipulis unum ex duodecim diabolum dicit.

VII. Scenophegia Jeſus medio die feſto aſcendens in templum docet; multis etiam de turba credentibus idem clamat. *Si quis ſitit, veniat & bibat*. Cum miniſtris, & Nicodemo principes contendunt, & de muliere adultera. Jeſus lumen mundi ſe (5) prædicat.

VIII. Jeſus interrogatus principium ſe eſſe reſpondit: quod omnis peccator ſervus ſit; & quod Jeſus ante Abraham ſit. Cæcum a (6) nativitate curat.

VIIII. De janua ovili (7); per dedicationem deambulans in templo ſe & Patrem unum eſſe dicit. De Lazari reſurrectione.

X. Maria pedes Jeſu ungit, & capillis ſuis extergit. Jeſus ſuper Aſinum ſedit, & volentibus Grecis videre Jeſum, loquitur de grano frumenti, quod in teram mittitur, & vox de Cœlo ad Jeſum, & quod multi ex principibus crediderunt in Jeſum, ſed propter Phariſæos non confiterentur.

XI. Pedes diſcipulorum lavat. De Judæ traditione, & Petri negatione prædicit: De dilectione fratrum, & quod ipſe in Patre & Pater in illo (8) eſt, & de obſervandis mandatis paraclyti ſpiritus.

XII. De vinea & palmitibus, & de dilectione, & promiſſione paralyti (*ſic*) & omnia Patris ſua eſſe, & cætera mandata.

XIII. Jeſus diſcipulos Patri commendat. Jeſus a Juda traditur (9).

XIV. Allocutio Pilati ad Judæos de Jeſu & Barabba.

XV. Paſſio ejus & ſepultura & reſurrectio ejus.

Explicit Breviarium.

In-

---

(1) Reſpondent Capitulis Thomaſianis ex codd. S. Paulli, Oratorii duobus, Vaticanis item duobus, & Palatino *p.* 346.

(2) Tomaſ. Codd. adunt: *ſolvite hoc Templum dicens*.

(3) *reſuſcitat* iidem.

(4) *Bethſaidam* in iiſdem legitur.

(5) *eſſe ſe* iidem.

(6) *ex* iid.

(7) Iid. *& ovili*.

(8) *ipſo* iidem codd.

(9) Thomaſiani codices titulum hunc perducunt ad ea verba *& de Barabba*. B[illegible]chiniana autem editio codici reſpondet.

Incipit Evangelium ſecundum Johannem.

Capitulo XII. *Quem vos non ſcitis*, ut tres Mſſ. a Vallarſio citati.

Capit. XXIV. *niſi quis natus*, ut aliqui Mſſ. apud Vallarſium: cum iiſdem *introire & naſci*; cum iiſdem *ſed non ſcit unde veniat, & quo vadat*; ubi tamen Mſſ. *& non ſcis*: ab his diſſentit deinde legens *qui male agit* ubi Mſſ. *mala*.

Capitulo XXV. *& adveniebant* ut duo Mſſ. a Vallarſio citati.

Capit. XXXIII. *quia veniet hora* ut Mſſ. aliqui apud Vallarſium.

Capit. LIX. om. *vivus*, ut alii Mſſ. Ibidem *deſcendit* ut Vaticanus unus, pro *deſcendi*, quod habent editi & Mſſ.

Capit. LXXV. *ecce palam* omiſſo *&*, ut duo Mſſ. Veronenſes apud Vallarſ.

Capit. LXXXI. *queritis* ſed correctum *quæretis* ut in editis.

Capit. LXXXVI. *Scrutare ſcripturas, & vide*, ubi om. *Scripturas* aliqui Mſſ. Ibidem *remanſit ſolus* omiſſo *Jeſus*, ut aliqui Mſſ.

Capit. LXXXIX. *quæritis* cor. *quæretis*. Ibidem *quia deus noſter eſt*, ut duo Veronenſes, ubi alii *veſter*. Ibidem *& abii, & lavi oculos meos, & ecce video*: *dixerunt ergo ei*, ubi editi *& abii, lavi, & video & dixerunt ei*. Mſſ. vero Veronenſes: *lavi & vidi*: *dixerunt ei*. Ibidem *aperit & oves vocem ejus audiunt*, ut Veronenſes aliis omittentibus *ejus*. Ibidem *ſed non cognoverunt eos oves*, ubi editi, *& non audierunt*. Mſſ. Veronenſes: *ſed non audierunt*.

Capit. XCII. *Sed vos non creditis*, ut editi, & vetuſtiſſimus Reginæ addentibus aliis *mihi*.

Capit. XCIII. *Johannes baptizans*, quicquid Martianeus legerit *baptizatus*.

Capit. XCIV. *a ſomno ſuſcitem*, ubi editi *excitem*; *exſuſcitem* duo Veronenſes. Ibidem *oculos cæci* omiſſo *nati* ut in Veronenſibus Mſſ. Ibidem: *ego autem ſciebam*, ut plerique Mſſ. Ibidem omittit *& Mortem* quod omitti ab ullo Mſ. non monet Vallarſius. Ibidem: *viderunt quæ fecit* omiſſo *Jeſus*, ut in pluribus Mſſ. Ibidem *expedit nobis* ut plures Mſſ. ubi editi om. *nobis*.

Capit. XCVIII. *portabat* ut editi, ubi duo Veronenſes *exportabat*, cum his conſentit ſubdens *fine*, pro *finite*.

Capit. CII. *Clarificetur* ut reliqui Mſſ. ubi unus Vaticanus *glorificetur*.

Capit. CXII. *ante diem autem*, quam particulam editi omittunt. Mſſ. Veronenſes ſubiiciunt præpoſitioni *ante*.

Capit. CXIII. *Judas Simonis Scariothis*. Duo Veronenſes om. *Simonis*.

Capit. CXV. *miſit aquam* ut duo illi Veronenſes.

Capit. CXXIII. *reſpondit Jeſus*, ut editi, dicentibus Mſſ. *cui reſpondit*.

Capit. CXXIV. *tunc introivit*, ut iidem Mſſ. Veronenſes; editi om. *tunc*.

Capit. CXXVII. *qui vidit me, vidit & patrem* (ſed recenſiore manu i mutatum eſt in e *videt*) . . . *non credis* ut Veronenſes Mſſ.

Capit. CXXVIII. *cognoſcitis eum*, ut græcus. & Mſſ. Veron., quod tamen male feriatus quidem ad communem lectionem deflexit *cognoſcetis*.

Capit. CXLVII. *de peccato quidem, quia non crediderunt . . . . non videbitis*, ut editi, legentibus aliis codicibus *de peccato, quia non credent . . . . non videtis*.

Capit. CLXI. *gladium in vaginam* omiſſo *tuum* ut Veron. Mſſ.

Capit. CLXXV. *dicit unus ex ſervis* ut Veron. Mſſ. & græcus textus.

Capit. CLXXXIX. *crucifige eum*, ut editi.

Capit. CCXII. *dicunt illi* omiſſo *ei*, quod habent editi.

Capit. CCXVI. *figuram clavorum* juxta græcum, & Mſſ. Veronenſes, ubi editi *fixuram*.

A a Capit.

Capit. CCXIX. om. *discipulis*, ut duo Veronenses.

Capit. CCXX. *dicit ergo*, ubi editi *dixit*: de Mss. heic tacet Vallarsius. Ibidem *Petro*, ut in editis, quod nomen unus alterve Veronensis om.

Capit. CCXXX. *tu omnia scis* ut duo Veronenses, pro *nosti* quod habent editi.

Capit. CCXXXI. *dicit ei*, ubi editi *dixit ei*. Ibidem *sic eum volo manere* ut editi contra quam habeat codex Reginæ sub numero XIV.

Explicit Evangelium secundum Johannem.

Distributum est in capit. CCXXXI. ubi apud Vallarsium in capit. CCXXXII. divisum est.

OPU-

OPUSCULUM II.

TESTIMONIORUM LIBRI DUO

Ex Codice membranaceo vetustissimo Saeculi X. Veronensis Capituli num. LIV.

MONITUM.

VEteribus Patribus fuit in more positum Scripturarum, Patrumque testimonia colligere ad aliquid comprobandum, nulla addita explanatione, aut ex illis argumentatione. Celeberrimi hac in re sunt *Cypriani Testimoniorum* adversus *Judæos* libri tres, quibus nuper accessit *exhortatio S. Cypriani de pœnitentia* a. 1751. a CL. P. *Johanne Chrysostomo Trombellio* edita (*Tom. II. Anecdotorum a Canonicis Regularibus S. Salvatoris evulgatorum part. I. pag.* 1. *seqq.*) Ad eamdem fere formam conscriptus est, qui vulgo tribuitur *Prospero*, *de promissionibus*, *& prædictionibus Dei*. *Leo* quoque *Magnus* post *Ephesinum* latrocinium testimonia quædam Patrum contra *Eutychianam* hæresim a se collecta in *Orientem* misit, quæ *Vossius* in editione *S. Gregorii Thaumaturgi* Græce divulgavit; tum multo auctiora, atque ordine immutato ad *Leonem Augustum* perscripsit, atque epistolæ suæ subjecit CLXV. *Ballerinianæ* editionis, *Cacciarianæ* CXXXVIII. Quid? quod Pelagius ipse, uti ex *S. Hieronymo* accepimus in primo *adversus Pelagianos* libro (*cap. IX.*), *testimoniorum libros scribens*, *se imitatorem*, *immo expletorem operis B. Martyris Cypriani scribentis ad Quirinum* fatebatur.

Hæc exempla sequutus est Auctor Testimoniorum, quem primus e tenebris eruo *Veronensis* Codicis beneficio. Cl. Maffejus *Bibliotb. Veronensis Ms. parte prima pag.* 88. ita Codicem hunc describit. „ Ejusdem formæ libro, mixto itidem, „ vetustoque, ac ad typographicum ut plurimum accedente charactere, continen- „ tur hæc. I. *Orditur liber Præmiorum*, *Dialogus S. Hieronymi presbyteri*. Nec „ *præmia* memorat, nec *dialogus* est, aut D. *Hieronymi* opus, sed illud Isidori, „ de quo Braulio *Prooemiorum librum unum*. II. *Vita vel obitus Sanctorum*, *qui in* „ Domino *præcesserunt*. III. *Incipit opuscula S. Isidori*, ac si quæ antecedunt, ad „ alium pertinerent. Liber sequitur, a supposititio *Pseudo-Dextri* Chronico alte- „ ri *Isidoro* perperam tributus, *de nominibus Legis*, & *Evangeliorum*, quem ti- „ tulum a *Braulione*, ut videtur, accepit. Eum *Guil. Cave* inter deperditos re- „ censet, immo numquam extitisse suspicatur, cum ambigat, an idem sit cum „ libro *Prooemiorum*; at vulgatus non semel est *Allegoriarum* titulo. IV. *Incipiunt* „ *testimonia divinæ Scripturæ*: collectio est Sententiarum primo ex vetere, & no- „ vo Fœdere; deinde *ex libro conlationum*, *& de sententiis Evagri ad fratres*, „ procul dubio *Evagrii Pontici*: decerpitur etiam *de libris Ambrosii*, & *Prosperi*, „ & afferuntur *Testimonia de libro S. Martini*, *non illius Turonici Episcopi*, *sed* „ *iste pater fuit Monachorum*. *Martinum Bracarensem* intelligo, qui in *Gallæcia* „ plura Monasteria condidit, Patrumque *Ægyptiorum* sententias a Græco ser- „ mone transtulit. Argumentum est, ex *Hispania* allatum codicem, vel ex „ *Hispano* saltem transcriptum, non enim in alia provincia *Martinus Bracarensis pater* vocaretur *Monachorum*. Abrumpitur denique simul cum dimidia- „ to libro collectio hæc, quam cum ejusmodi plures inspexerim, ineditam re- „ puto, & a *S. Isidoro* quamvis hucusque non innotuerit, profectam plura vi-

,, dentur suadere. Nam in codice reperitur Isidori tantum scripta retinente:
,, titulus anteriori libello præfixus *Opuscula S. Isidori*, innuit, non unum tan-
,, tummodo ejus opusculum sequi: ex *Hispano* conterraneo præcipue excerpit;
,, labor demum *Isidori* genium apprime referens, quem optime *Sixtus Senensis* dicit,
,, *in legendis, colligendis cooptandisque dictis, ac sententiis, & rapsodiis veterum*
,, *Patrum desiderium habuisse inexplebile*. Eodem, quo congeries illa, nomine
,, *Isidori* liber *de Fide Catholica* appellatur in chronico *Fontanellensi* ex *Dache-*
,, *rio* (1) nempe *Testimoniorum de Christo, & Ecclesia*. Mirum quidem esset, ex
,, *Gregorio* M. & *Augustino* nihil huc *Isidorum* contulisse; sed mutilus liber est,
,, ut dixi, & compilatio abrupta. Ea quoque incidit mihi cogitatio; opus
,, istud indicari, cum *Isidori Sententiæ* ab antiquis Scriptoribus laudantur; huic
,, enim multo magis quadrat denominatio, quam libris *de summo Bono*, qui etiam
,, tres sunt, cum *Idelphonsus Sententiarum librum unum* numeret. Ceterum ca-
,, pitulis moralia præfiguntur argumenta, primis exceptis qui *de uno Deo & de*
,, *distinctione Personarum*. In hoc argumentum versiculi asseruntur hi ex *Johan-*
,, *nis* Epistola: *quoniam tres sunt, qui testimonium dant in terra, Spiritus, aqua,*
,, *& Sanguis; & tres unum sunt in Christo Jesu: & tres sunt qui testimonium di-*
,, *cunt in Cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus, & tres unum sunt.*

Hactenus *Maffejus*. Et doctissimo quidem Viro facilis adsentior, *Hispani* hominis esse quos damus, *Testimoniorum* libros; *Isidori Hispalensis* esse, nunquam adducar, ut credam. Nam *Idelphonso*, qui librum *unum* sententiarum *Isidoro* tribuit, *Braulionem Cæsaraugustanum* opponimus, qui *tres* omnino sententiarum libros, eosque *S. Gregorii Magni* floribus respersos a *S. Isidoro* prodiisse commemorat; quales ii sunt, qui etiam *de summo bono* prænotantur. Et vero perridiculum foret, ut hæc *testimonia Isidoro* adjudicemus, libros *de summo bon-* contra omnium Manuscriptorum Codicum fidem illi eripere. Atqui si *Idelphonso sum* velimus *libri unius sententiarum* nomine non libros *de summo bono*, sed hæc testimonia indicasse, facile criticus quispiam animadvertens libros *de summo bono ab Idelphonso* fuisse minime commemoratos, ejus silentium urgebit ad illos *Isidoro abjudicandos*. Quis enim credat, *Idelphonsum* libros illos silentio præteriisse, qui & doctissimi sunt, & ad Ecclesiæ confirmandam doctrinam maxime faciunt, dum *testimoniorum*, quæ moralis tantummodo sunt argumenti, libellum hinc illinc nullo ordine conrasum non silet? Neque etiam Scripturarum versio eadem est *Isidoro*, quæ auctori huic nostro; sed utraque inter se maxime discrepat. Quod vero ajebat *Maffejus*, hæc testimonia in eo codice reperiri, qui nonnisi *Isidoriana* contineat, nullius est roboris ad rem præsentem. Norunt enim, qui MSS. Codices pervolutarunt, nec librorum inscriptionibus, nec ordini, quo exarati sunt, fidendum satis. Ipsum hunc Codicem inspiciamus. Priora opuscula duo qui Codicem exaravit, videtur omnino *Isidoro* abjudicasse; alterum quidem *procemiorum* omnino quum *S. Hieronymo* tribuat; alterum minus quidem aperte, sed quantum coniectando adsequi possumus, non obscure, quum post illud opusculum primo occurrat inscriptio: *incipit Opuscula Isidori*. Quis ergo opusculi auctor? *Hispanus* fuit; iterum ajo; fortassis etiam *Isidoro* paullo antiquior. Nam etsi liber mutilus est, tamen suspicari facile possumus, eum qui *Martini Braccarensis* testimonia paullo post Scripturarum testimonia collegit, *Isidori* sententias ante aliorum omnium dicta in medium fuisse adlaturum, quum *Isidori* nomen apud *Hispanos* tanta semper fuerit celebritate.

Ut ut est de auctore, utilissimum opusculum hocce negaverit nemo. Nam & multa hinc licebit expiscari, quæ ad versionem Scripturarum *Hieronymianam* cum ceteris comparandam faciunt, & novum ex *Hispaniis* testem suppeditat pro

(1) Spic. tom. 3. p. 241.

Digitized by Google

pro *Johannæo* de sanctissima Trinitate testimonio. Nec inutile fortassis fuerit Patrum, qui heic recitantur, locos cum editis exemplis conferre; quod mihi non licuit.

De editionis porro ratione hæc habe. Nulla in Codice exstat librorum divisio. Quum tamen, si unum *Deuteronomii* locum excipias, eumque misere corruptum, qui post *Cassiani* sententias in Codice descriptus fuit, Patrum dicta continenti oratione post Scripturarum testimonia reddantur, atque hoc titulo *incipiunt Testimonia divinæ Scripturæ* prænotetur operis initium; mihi in mentem venit, totum opus in duos libellos tribuere, quorum alterum *Scripturarum*, alterum collecta *Patrum* testimonia exhiberet. Quare necesse fuit, ut ad imitationem tituli illius, quo inscribi librum in codice dixi, alterum confingerem, quo secundum libellum prænotarem. Ceterum religiose Codicem ipsum describi curavi, non orthographia tantum vetere diligenter servata, sed sphalmatis ipsis fere retentis. E re Lectorum fortasse fuit, ut singulis sententiis loca adscriberem, ubi in Scripturis, aut apud Patres habentur; verum ad id tantum mihi ocii non fuit. Initio quidem adnotata sunt; sed quod in ipso codice adscripta repererim. Hæc hactenus.

L I B E R I.

Incipiunt Testimonia divinæ Scripturæ.

I.

De uno Deo.

In Propheta.

AUdi Ishrael. Dominus Deus tuus unus est, & diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota virtute tua. Marc. XII. 29.

In Evangelio.

Nemo bonus, nisi solus Deus. Luc. XVIII. 19

Paulus ad Timotheum.

Unus enim Deus, & immediator (*sic*) Dei, & hominum. Homo Christus Jesus, qui dedit se metipsum redemptionem pro nobis. I. Tim. II. 5.

II.

De Distinctione Personarum Patris, Filii, & Spiritus Sancti.

In Epistula Joannis.

Quoniam tres sunt, qui testimonium dant in terra, Spiritus, aqua, & Sanguis; & tres unum sunt in Christo Jesu; & tres sunt, qui testimonium dicunt in Cœlo. Pater, Verbum, & Spiritus, & tres unum sunt. I. Joh. V. 8.

in Epistula II.

Quoniam multi fallaces prodierunt in hunc mundum, qui non confitentur Dominum Nostrum Jesum in carne venisse, hi sunt fallaces, & antichristi sunt. 2. Joh. 7.

III.

III.

De Converſione, & Contemptu Sæculi.

Eccli.V. In Salomone.

3. Non tardes converti ad Dominum, & ne differas de die in diem. Subito enim venit ira illius, & in tempore vindictæ diſperdet te.

In Evangelio.

Matth. XII. 31. Ideo dico vobis. Omne peccatum, & blaſphemiæ remittitur hominibus. Quicumque in Spiritu blaſphemaverit, non remittetur illi, neque in hoc ſæculo, neque in futuro.

In Proverbiis.

Prov. XVII. 1. Multo melior eſt panis cum ſuavitate in pace, quam Domus plena multorum bonorum, & iniquis æmulationibus, cum rixa.

In illis.

XVII. 9. Qui cælat injuriam, quærit amiciriam. Qui odit cælare, disjungit amicos, & Domeſticos.

In illis.

Eccli. XXI. 2. Quaſi a facie colubri fuge peccata; Si acceſſeris ad illa ſuſcipient te ſicut dentes Leonis in devorando.

In Hieremia.

Jer.VII. 3. Corrigite vias veſtras, & cogitationes veſtras. Nolite confidere vos in falſis ſermonibus, quia in toto non proderunt vobis.

In Evangelio.

Math. VII. 13. Intrate per anguſtam portam, quia lata, & ſpatioſa via eſt quæ ducit ad perditionem, & multi ſunt per eam. Quam anguſta; & arcta via eſt quæ ducit ad vitam, & pauci ſunt qui inveniunt eam.

In illis.

Math. XXIV. 37. Sicut enim in diebus Noe, ita erit & adventus Filii hominis, ſicut erant in diebus illis ante diluvium; manducantes, & bibentes, & nubentes, & nuptudantes, & non ſenſerunt donec venit diluvium, & tulit omnes; Sic erit adventus Filii hominis.

IV.

De timore Domini.

Prov.X. In Proverbiis.

27. Timor Domini adiciet dies; Anni autem impiorum peribunt.

In illis.

X. 29. Munitio juſti timor Domini, contritio autem operantibus mala.

In illis.

Beatus qui metuit omnia per timorem, nam qui duro eſt corde incidit in mala.

In Eccleſiaſte.

Timor Domini expellit peccatum, nam qui ſine timore eſt non poterit juſtificari.

In illis.

Timor Domini non diſpicere juſtum hominem pauperem, & non juſtificare virum peccatorem divitem.

In Proverbiis.

Si non timorem Dei tenueris inſtanter, cito ſubvertetur domus tua.

In

In illis.

Timor Domini odit malitiam, & superbiam & vias malorum.

Quod Deus noverit occulta cordis.

In omni loco oculi Domini speculantur bonos, & malos.

In illis.

Mors, & Infernus manifesta sunt apud Dominum; quomodo non etiam corda hominum?

In Actis Apostolorum.

Tu Domine, qui nosti corda omnium, ostende nobis quem elegeris unum ex his duobus.

V.

Juste Judicandum.

In Exodo.

Non perverteris juditium pauperis in juditio, & justum non occides.

Item illic.

Non accipietis personam, nec accipietis munera; munera enim excœcant oculos sapientium; & subtrahunt sermonem justum.

In Proverbiis.

Perdet se metipsum qui munera accipit; Nam qui odit munera acceptionis, vivet.

Item illic.

Qui dicit justum impium esse, maledictus erit populis, & odibilis gentibus; Nam qui arguunt, meliora sperabunt.

Item illic.

Aperi os tuum verbo Domini, & judica omnibus integre; Aperi os tuum, & judica juste; discerne autem inter pauperem, & infirmum.

In Levitico.

Maledictus qui declinaverit juditium advenæ, & orfano, & viduæ, & dicit omnis populus; fiat fiat.

In Ecclesiastico.

Xenia, & dona excœcant oculos Judicum; & quasi mutus in oculis multorum avertit correctionem.

In Job.

Testimonium enim impii mors; & ignis comburet domos eorum, qui munera accipiunt.

VI.

Benefaciendum Pauperi.

In Proverbiis.

Qui contumeliam facit pauperibus, peccat; qui autem miseretur pauperis, beatus est. Qui calumniam facit pauperi, irritat eum qui fecit illum; Nam qui honorat eum, miseretur pauperi.

Qui dat pauperibus, non egebit; qui autem avertit oculum suum, in magna erit inopia.

In Levitico.

Non consummabis messem agri tui, permetere, & quæ cadent ex messe tua, non colliges, neque in vineam tuam ex racemis grana decidentia colliges, sed pauperibus, & peregrinis relinques ea. Quia ego Dominus Deus vester.

In

In Proverbiis.

Qui obturat aures suas, ut non audiat infirmum, & ipse invocavit Dominum, & non erit qui exaudiat eum.

In Job.

Non avertat voluptas animæ tuæ precibus infirmorum, cum in necessitate fuerint.

VII.

Non ambulandum in dolo.

In Ecclesiaste.

Væ duplici corde, & labiis scelestis, & peccatori ingredienti duas vias.

Item illic.

Cor ingrediens duas vias non habebit successum, & pravicordius (*sic*) in illis scandalizabitur.

Qui in alto mittit lapidem, in ipso cadit; & plaga dolosi dividet vulnera; & qui fodit foveam, in illam cadit; & qui statuit laqueum proximo suo, periet in illo, facienti nequissimum super ipsum devolvitur, & non agnoscet unde veniet illi.

In Job.

Simulatores, & callidi provocant iram Dei.

In Hieremia.

Ferrum vulnerans lingua eorum dolosa verba oris eorum, proximo suo loquens pacifica; & in se metipsos habent inimicitiam in hujus ergo non visitabo; Dicit Dominus; aut in populo tali non vindicabit anima mea?

In Evangelio.

Cavete a preudo prophetis, quæ veniunt ad vos in vestitu ovium, intus autem sunt lupi rapaces; ex fructibus eorum cognoscetis eos.

In Proverbiis.

Si ceciderit inimicus tuus, noli gratulari, & in subplantatione ejus noli extolli, ne forte videat Dominus, & non placeat ei, ut avertat iram suam ab eo.

Paulus Apostolus.

Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitit, da illi potum; Hoc enim faciendo, carbones ignis acervas super caput ejus, Deus autem retribuet tibi.

In Evangelio.

Accessit ad Jesum Petrus, & ait illi: Domine, si peccaverit in me frater meus, quoties remittam illi? Septies? Respondit Dominus, non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies.

In Exodo.

Obedite parentibus per omnia, hoc enim placet Deo.

VIII.

De Filio Superbo.

In Proverbiis.

Filio doloso nihil erit boni, qui non honorificat patrem suum, & repellit matrem suam, filius confondetur, & obprobrium erit.

Item illic.

Filius, qui amittit disciplinam Patris, meditabitur eloquia malitiæ.

Item

Digitized by Google

Item illic.

Maledicenti Patri, & Matri extinguetur lumen; pupilli autem oculorum ejus videbunt tenebras.

Item illic.

Qui irascit patrem suum, aut matrem suam existimat se non peccare, hic similis est viro impio.

Item illic.

Benedictio Patris firmat domos filiorum; Benedictio autem Matris eradicat fundamenta.

IX.

De Thesauro.

In Proverbiis.

Melius est modica pars cum timore Domini, quam Thesauri magni sine timore; Melius est modica adquisitio cum justitia, quam multi fructus cum iniquitate.

Item ibi.

Melius est nomen bonum, quam divitiæ multæ; Super aurum, & argentum gratia bona est.

In Ecclesiaste.

Nihil est iniquius, quam amare pecunias; talis est, & jam animam suam venundat, quoniam in vita sua projecit intima sua.

Viro cupido tenaci non est bonum substantia, & homini libido; ut quid aurum? Sicut exit de utero Matris suæ, nudus revertitur, sicut venit, & nihil accipiet ex labore suo ut vadat in manu sua. Dixi, melior est super hunc abortum requies huic, magis quam illis.

In Sofonia.

Disperierunt omnes qui exaltantur in argento, & auro; effundam Sanguinem eorum sicut limo, & carnes eorum sicut stercora bovum; & argentum, & aurum non poterit liberare eos in die iræ Domini.

In Ambacuc.

O qui adquirit avaritiam malam domui suæ cogitasti confusionem domui tuæ, peccavit anima tua?

In Ecclesiaste.

Vias peccantium plena ab offensis in fine illorum Inferi, & tenebræ, & pænæ.

X.

De Elemosinis.

In Proverbiis.

Ne dicas pauperi vade, & veni, cras dabo, cum possis statim benefacere; non enim scis quid contingat sequenti die.

Item illic.

Qui miseretur pauperi beatus est; Eleemosina, & fides mundat peccata; qui autem miseretur, misericordiam consequitur. Qui honorat Deum, miseretur pauperi.

In Evangelio,

Omnipotenti retribue; & ab eo qui multum vult accipere nolite advertere.

Item ibi.

Te autem faciente eleemosinam nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua,

 ut

ut sit eleemosina tua in abscondito; & Pater tuus, qui vidit in abscondito, reddet tibi.

Item illic.

Verumtamen date eleemosinam, & ecce omnia munda sunt vobis.

Item ibi.

Intendens autem Jesus videns eos, qui mittebant munera sua in gazofilatio divitis, vidit autem & quandam viduam pauperem mittentem æramina duo, dixit: Vere dico vobis quia vidua hæc pauper plus omnibus misit, omnes enim hi exabundantia miserunt in dona Dei; hæc autem ex eo quod deest illi, omnem victum, quem habuit, misit.

In Proverbiis.

Sicut probatur argentum in camino, & aurum; ita electa corda apud Dominum.

Item ibi.

Vas figuli probat fornax, & homines justos temptatio, & tribulationes.

XI.

De correptione, & De Superbia.

In Proverbiis.

Argue sapientem, & amabit te; insipientem, & aditiet odisse te.

Item.

Da Sapienti occasionem, & sapientior erit; notum fac justo, & aditiet te. Qui diligit disciplinam, diligit sensum; Nam qui odit arguentem se, stultus est.

Item.

Non diligit indisciplinatus arguentem se, cum sapientibus autem non conloquitur.

Item.

Qui excipit disciplinam, in bonis erit; Nam qui custodit increpationes, sapiens fiet.

Item illic.

Pestifero castigatio insipiens astutior fiet; Si autem arguas virum prudentem, intellexit sensum; Si flagellaveris stulto in medio concilio, contumeliam faciendo, non aufers stultitiam ejus.

In Ecclesiaste.

Qui odit correptionem, vestigium est peccatoris; & qui timent Dominum convertent ad cor suum.

In Proverbiis.

Sicut canis convertitur ad vomitum suum, ed odibilis afficitur; sic stultus in malitia sua conversus in peccatis suis.

In Ecclesiaste.

Initium superbiæ homines apostare adeo, quoniam initium peccati omnis superbia.

Item illic.

In duobus timuit cor meum, & in tertio iracundia mihi advenit; Vir bellator defitiens præ inopia, & vir sensatus contemptus, & qui transgreditur justitiam in peccato, Deus parat eum ad rompheam.

In Psalmis.

Non habitabit in medio domus meæ qui facit superbiam.

In Apostolo.

Humilibus Deus dat gratiam, superbis autem resistit.

In

In Proverbiis.

Qui custodit os suum, & linguam, conservat de angustiis animam suam; nam qui protervus est labiis, terrebit se metipsum.

Item illic.

Domos superborum destruet Dominus; immundus apud Dominum omnis qui exaltat cor suum.

Item illic.

Filius superbus malos oculos habet, palpebris suis extollitur temerarius, & superbus pestilentia vocatur.

Item illic.

Noli superbire ante conspectum Regis, neque in locis potentium subsistens. Melius est tibi dicias (*sic*) andequam humiliare in conspectu potentis.

In Ecclesiaste.

Odibilis coram Deo, & hominibus Superbia.

Item ibi.

Et quid superbi? terra & cinis.

Item illic.

Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea; qui communicat superbo, induit superbiam.

Item illic.

Qui superbi sunt, contumelia conterrentur, & humiliabuntur, & cadent excelsi gladio.

Item illic.

Cessavit superbia, & divitiæ superborum, quia quod altum est in hominibus, abominatio est apud Deum.

XII.

De Mansuetudine, de Patientia, & de Humilitate.

In Proverbiis.

Mansuetus vir cordis medicus est (*sic*) in ea ossibus cor intelligens.

Item illic.

Melior est mansuetus cum humilitate, quam qui dividit prædam cum contumeliosis.

In Ecclesiaste.

Esto mansuetus ad audiendum verbum ut intelligas, & cum sapientia loquere responsum verum.

Item illic.

Fili in mansuetudine opera tua perfice, & ab homine diligeris.

Item.

In corde viri boni invenietur patientia; nam in corde insipientium non agnoscitur.

In Proverbiis.

Melior vir patiens, quam fortis; Nam qui retinet iram melior est, quam qui civitatem capit.

Item illic.

Qui parcit verbum proferre durum, prudens est; patiens autem vir copiosus in sapientia; pusillanimis autem vehementer insipiens.

Item.

Omnis opera humilis manifesta apud Deum, nam impii in die malorum peribunt.

Item illic.

Responsum humile avertit iram.

Et iterum in Esaia.

Ad quem respiciam, dicit Dominus, nisi super humilem, & quietum, & trementem verba mea?

In Evangelio.

Omnis, qui se exaltat, humiliabitur; & qui se humiliat, exaltabitur.

In Epistola Jacobi.

Humiliate vos ante conspectum Domini, & exaltabit vos.

XIII.

De Sapientia.

In Proverbiis.

Gloriam sapientes possidebunt, & insipientes dividunt contumeliam.

Item illic.

Ornamentum adolescentibus Sapientia, gloria autem seniorum cani.

Item illic.

Cor Sapientium possidebit sensum.

Item ibi.

Melior sapiens, quam fortis; & vir prudentiam habens quam ager magnus.

Item ibi.

Felix sapiens qui in sapientia sua veritatem, & justitiam meditabitur; in sensu suo cogitavit circuminspectionem Dei.

Item illic.

Homo sapiens tacebit usque in tempus; lascivus autem, & imprudens non servabunt tempus.

Item illic.

Sapiens in verbis se ipsum affabilem facit.

Item illic.

Homo pius in sapientia manet sicut Sol; nam stultus sicut Luna immutabitur.

Item illic.

Cor sapientium in Domo luctus; & cor insipientium in Domo luxuriæ.

Item illic.

Vir peritus multos erudivit, & animæ suæ suavis est.

In Job.

Quoniam sapientia est timere Dominum, abstinere autem se a mala scientia.

XIV.

De conversatione Juvenum.

In Ecclesiaste.

Fili a juventute tua excipe doctrinam, & usque ad annos invenies sapientiam.

Item illic.

Fili in juventute tua tempta animam tuam, & si fuerit nequam, non des ei potestatem. Non enim omni animæ omne genus placet.

Item illic.

Adolescens loquere in tua causa, ut interrogatus, habeat caput (*sic*) responsum tuum; In multis esto inscius simul & quærens, in medio magnatorum ne præsumas verbum; & ubi sunt senes ne multum loquaris; ante grandinem præcedit coruscatio; & ante hominem verecundum præcedit gratia.

XV.

Digitized by Google

XV.

Non jurandum, & non Dicendum falsum, & non mentiendum.

In Levitico.

Jurationi non suescas os tuum; multi enim casus in illa, & numinibus non admiscearis, quoniam eris immunis ab eis; sicuti enim servus assidue a livore minuitur; Sic omnis jurans, & nominans in toto peccato non purgabitur.

Item.

Vir multum jurans implebitur iniquitate; & non discedit a domo illius plaga; & si vane juraverit, non justificabitur.

In Evangelio.

Audistis quia dictum est antiquis, non perjurabis? Reddes autem Domino juramenta tua. Ego autem dico vobis non jurare omnino, neque per Cœlum, quia Thronus Dei est, neque per terram, quia scabellum pedum ejus est, neque per Hierosolimam, quia Civitas est magni Regis. Neque per caput tuum juraveris, quia non potes unum capillum album facere, aut nigrum.

Sit autem sermo vester: Est; est; non; non. Quod autem abundantius est, a malo est.

In Proverbiis.

Accessit falsa testis injustus, & immittet judicia in fratres.

Item illic.

Testis autem velox linguam habebit iniquam.

Item illic.

Eripiet de malis animam testis fidelis; incendit autem falsa dolosus.

Item illic.

Vir mutabilis linguam incidit in malis, testis falsus non erit impunitus qui eum accurat injuste non evadit.

Item illic.

Testis mendax peribit, vir autem obediens caute loquit.

Item illic.

Clava, & gladius, & sagitta perniciosa sunt; Sic & vir stultus, qui adversus amicum suum falsum testimonium dicit.

Item illic.

Lingua mendax odit veritatem; Os autem incontinens facit seditiones.

In Sapientia.

Os autem quod mentitur occidit animam. Non velle mentire omne mendatium, assiduitas enim illius non est bona.

Item illic.

Melior est pauper ambulans in veritate, quam divis mendax.

In Hieremia.

Omne mendatium non est de veritate.

In Psalmo.

Perdes eos, qui loquuntur mendatium.

XVI.

Non Fornicandum.

In Proverbiis.

Mulier autem virorum prætiosas animas capit. Alligabit quis in sinum ignem,

ignem, vestimenta autem non comburit? Aut ambulabit super carbones ignis, pedes vero non comburet?

Item illic.

Adulter autem propter inopiam sensum interitum, animæ suæ adquirit dolores, & turpitudines; super obprobrium autem ejus non delebitur.

Abominatio est Domino cogitatio iniqua, sanctorum autem sermones pudici sunt.

Item illic.

Viri amantis sapientiam lætabitur pater; qui autem pascit meretrices, perdet divitias.

In Ecclesiaste.

Non des fornicari animam tuam in illo, ne perdas te, & hæreditatem tuam.

Item.

Vinum, & mulieres apostatare faciunt sapientes, & arguent sensatos; & qui se jungit fornicariis, erit nequam putredo, & vermes hæreditabunt illum.

In Evangelio.

Omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendum, eam jam mœchatus est in corde suo.

Item ibi.

Omnis qui dimiserit uxorem suam, & aliam ducit, mœchatur; & qui dimissam a viro duxerit, mœchatur.

In Exodo.

Et facies illis bracas lineas, ut tegant verecundiam corporis a lumbis, usque ad genicula.

In Proverbiis.

Odium suscitat contentio; omnes autem non contendentes protegit amicitiam.

Paulus ad Timotheum.

Profanas autem vocum novitates devita, multum enim proficient ad impietatem, & sermo eorum ut Cancer serpit.

X V I I.

Item de continentia oris.

In Psalmo CXXXIIII.

Vir linguosus non dirigetur super terram.

In Proverbiis.

Ex multiloquio non effugies peccatum, parcens autem labiis sapiens erit.

Item illic.

Qui multis utitur verbis lædit animam suam.

Item illic.

Multum te faciens, videris sapiens esse.

Item illic.

Qui respondit verbum prius quam audiat, stultitia est illi, & obprobrium.

Item illic.

Mors, & vita in manibus linguæ est; qui autem continens est, edet fructus ejus.

Item illic.

Qui custodit os suum, & linguam, conservat de angustiis animam suam.

Item illic.

Si videris virum velocem in verbis, scito, quia spem habet magis insipiens, quam ille.

Item

Item illic.

Noli tacitus esse in linguam tuam, & inutilis, & remissus in operibus tuis.

Item illic.

Qui susurrio est in omnibus, & non necessario, odietur.

Item illic.

Tacitus, & sensatus honore, honorabitur.

Item illic.

In medio sensatorum serva verbum temporis; In medio autem tardantium assiduus esto.

Item illic.

Indisciplinose non suescas os tuum, est enim illic verbum peccati.

XVIII.

Fugiendam Ebrietatem.

In Proverbiis.

Proterva res est vinum, & injuriosa ebrietas; omnis autem stultus his commiscetur.

Item illic.

Noli esse vinolentus, neque extendas te ad emendandam carnem; omnis enim ebriosus, & fornicarius mendicavit, & vestietur conscisos pannos, & omnis somniculosus.

Item illic.

Si enim inficias, & calices dederitis oculos vestros, novissimo ambulabitis nudiores pilo.

Item illic.

Potentes, qui iracundi sunt, vinum non bibant, ne cum biberint obliviscantur sapientiam, & recte non possint judicare infirmibus.

Item illic.

Spinæ nascuntur in manibus ebriosi.

In Ecclesiaste.

Vinum, & mulieres apostatare faciunt sapientes, & arguunt sensatos, & qui se jungit fornicariis erit nequam putredo, & vermes hæreditabunt illum.

Item illic.

Mulier ebriata, & erronea, magna ira, & contumelia, & turpitudo illius non tegitur.

Item illic.

Homini disciplinato vinum exiguum, & in dormiendo non laborabit ab illo, & non sentiet dolorem vigiliæ.

Item illic.

Diligentes vinum nolite provocare, multos enim exterminavit vinum. Sicut ignis probat ferrum durum; sic vinum corda superborum arguet; æqua vita hominibus vinum, non ebrietate; Vinum in jocunditate creatum est, non in ebrietate; ab initio exultatio animæ, & cordis vinum modice potatum. Vinum multum potatum, irritationem, & iram; & ruinas multas facit ebriositatis animositas.

In Ecclesiasticis.

Optimum est ire in domum luctus, quam in domum potationis.

Paulus ad Effesios.

Nolite inebriari vino, in quo est luxuria, sed implemini Spiritù Sancto.

Item

Item ad Corinthios.

Non ebriosi, non maledici regnum Dei possidebunt.

In Proverbiis.

Nolite intendere fallatia mulieris mæretricis, quæ ad tempus impinguat tuas fauces. Novissime tamen amarius felle invenies, & acutior enim magis quam gladio ex utraque parte acutus.

Item illic.

Noli nimius esse alienæ, neque conjungaris amplexibus ejus, non est tua.

Item illic.

Filj non te vincat formæ desiderio, neque aspiaris oculis tuis, neque rapiaris; palpebris tuis prætium mæretricis quantum est unius panis?

Item illic.

Sicut tinea vestimentum, & vermis lignum, ita virum perdet mulier maligna.

Item illic.

Ne respitias mulierem multivolam; Ne forte incidas in laqueos ejus. Cum saltatrici ne assiduus sis, nec audias illa, ne forte pereas in efficatione illius.

Item illic.

Non des mulieri potestate animæ tuæ, ne grediatur in virtute tua, & confondaris. Non des fornicariis animam tuam in nullo, ne perdas te, & hereditatem tuam.

Ne vageris in vitiis civitatis, nec vageris in plateis ejus; Averte faciem tuam a muliere composita, & non respicias spetiem alienam.

Omnis mulier quæstuaria, quasi stercus in via conculcatur. Spetiem alienæ mulieris multi mirati reperbati sunt; Colloquium enim ejus, quasi ignis exardet. Cum aliena muliere non adcumbas supra cubitum, & non altreceris cum illa in vino, ne forte declinet cor tuum ad illa, & sanguine laberis in perditione.

XIX.

Par vulos emendandos inscientes.

In Proverbiis.

Qui parcit baculo, odit filium suum; Qui diligit, diligenter erudit.

Item illic.

Non latet turpatum in filio non erudito.

Item illic.

Noli cessare parvulum emendare, quoniam, si percusseris eum virga, non morietur; tu quidem percuties eum virga, animam autem ejus liberabis a morte.

Item illic.

Erudi filium tuum, & exilarabit te, & dabit decorem animæ tuæ.

Item illic.

Juvenis, qui cum sancto est directa est via ejus, aures audit; oculos videt, & opera Domini utraque.

In Ecclesiaste.

Filj tibi sunt, erudi illos a pueritia illorum; Filiæ tibi sunt; custodi corpus illarum, & non hilarem fatiem tuam ostendas ad illas.

Item illic.

Qui diligit filium suum assiduat illi flagella, ut lætetur in novissimo suo, & non palpet hostia proximorum; qui docet filium suum laudabitur in illo, & in medio amicorum honorabitur in illo.

Item illic.

Qui docet filium suum in zelo mittit inimicum; mortuus est pater quasi non mortuus, similem enim relinquet post se.

Item

Digitized by Google

Item illic.

Equus indomitus vadit dumis; filius remissus vadit præceps. Curva cervicem ejus in juventute, & tunde latera ejus dum infans est, ne forte crescat, & non duret, & non obaudiet te, & sit dolor animæ tuæ.

In Ecclesiaste.

Cum sancto assiduus esto, quemcumque cognoveris conservantem timorem Dei, secundum virtutem tuam cave tibi a proximo tuo, & cum sapientibus, & sensatis tracta.

XX.

Justas Mensuras, & Pondera.

In Deuteronomio.

Non erit in domo tua pondus grande, & pusillum; non erit in domo tua mensura grandis, & pusilla; pondus vero, & mensura justum sit tibi, ut multorum dierum sis super terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi in sortem, quia abominandus est Domino omnis, qui facit injusta.

In Proverbiis.

Statera iniqua abominatio est coram Domino; pondus autem æquum acceptus est ei.

Item illic.

Abominatio est Domino duplex pondus, & statera dolosa non bonum ante eum.

XXI.

De Voto.

Item illic.

Statim ut voveris votum Domino, non tardabis reddere illud; tu itaque quod voveris redde; melius est non vovere, quam vovisse, & non solvere.

In Ecclesiaste.

Stultus in risu exaltat vocem suam; vir autem sapiens vix tacite ridebit.

Item illic.

Melius est indignatio quam risus, quia in vultu oblectabitur; cor sapientium in domo luctus, & cor insipientium in domo luxuriæ.

In Deuteronomio.

Non erunt res virilis super mulierem, nec induetur vir vestem muliebrem; Quia abominatio est Domino qui fecerit hæc.

Item illic.

Non morientur parentes pro filiis, & filii non morientur pro parentibus; sed unusquisque in suo peccato morietur.

Paulus ad Ephesios.

Et vos parentes nolite provocare ad iracundiam filios vestros, sed nutrite illos in disciplina, & correptione Domini.

In Oseæ Propheta.

Seminate vobis justitiam, & vindimiate fructum vitæ; exquirite vos lumen justitiæ, sustinete Domino, donec veniat vobis, fructus justitiæ ejus vindimiate.

In Proverbiis.

Quî gloriatur mundum se habere cor, aut quis audebit dicere purum se esse a peccatis?

Digitized by Google

Item illic.

Filj in mortuo tuo produc lacrimas, & quasi dura passus incipies plorare, & secundum judicium contege corpus ejus, & non despicias sepulturam illius; propter delaturam amare fles luctum illius unius diei, & consolare propter tristitiam.

XXII.

Non fraudandum, & (de) Non gloriando.

In Exodo.

Non facietis furtum, & non mentiemini.

In Proverbiis.

Qui petitur cum fure odit animam suam.

Paulus ad Corinthios.

Non fures, non avari, non ebriosi, non maledici, non rapaces Regnum Dei possidebunt.

In Proverbiis.

Esto confidens in toto corde tuo in Domino; in tua autem sapientia noli extolli.

Item illic.

Noli esse sapiens apud te; time Dominum, & declina a malo, tunc sanitas erit corpori tuo, & diligentia ossibus tuis.

Item ibi.

Vidi virum estimantem se sibi sapientem esse; Spem autem habuit magis insipiens, quam ille.

In Esaia.

Væ his, qui sapientes sunt apud se; & in conspectu suo prudentes.

Paulus ad Romanos.

Dicentes enim se esse sapientes stulti fiunt.

Ad Corinthios.

Ubi sapiens, ubi scriba, ubi conquisitor hujus sæculi? Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus Mundi?

Item illic.

Nemo se fallat. Si quis videtur sapiens esse in hoc mundo, stultus fiat, ut sit sapiens. Nam sapientia hujus Mundi stultitia est apud Deum. Scriptum est enim: Comprehendam sapientes in astutia eorum; & iterum novit Dominus cogitationes sapientium, quia vanæ sunt.

In Ecclesiaste.

Melius est tibi dici, ascende ad me, quam humiliare in conspectu potentis.

In Exodo.

Non enim adversus nos est murmuratio vestra, sed adversus Deum.

Paulus ad Thessalonicenses.

Qui spernit hominem, non hominem spernit, sed Deum.

Ad Romanos.

Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi; Ita & per unius obedientiam justi constituuntur multi.

XXIII.

Altiora non scrutari, neque audire Hæreticos.

In Proverbiis.

Qui fidet in falso hic ventos pascit; ipse autem sequitur aves volantes; dereli-

linquet enim viam vineæ suæ, & orbitas culturæ agri sui erravit; perambulat autem per arrida, & deserta, & terram constitutam in siccitatibus; congregat autem manus suæ sterilitatem.

Item illic.

Secede ergo ab aqua aliena, & a fonte alieno noli bibere, ut multo vivas tempore, & adicientur tibi anni vitæ.

Item illic.

Qui sectatur vana eget sensibus. Noli adicere a mandata ejus, ne arguaris, & mendax sis.

In Ecclesiaste.

Altiora te ne quæsieris, & fortiora ne perscrutaveris, sed quæ præcipit tibi Dominus illa cogita semper; & in pluribus ejus non eris cor; multos enim reducit suspitio eorum, & in vanitate detinebit sensum illorum.

In Libro Sapientiæ.

Dificile estimamus quæ in terra sunt; & quæ in prosperio sunt invenimus cum labore; quæ autem in Cœlis sunt quis investigavit? Sensum autem tuum quis scit nisi tu dederis sapientiam?

XXIIII.

De Jejunio.

In Ecclesiaste.

Qui baptizatur a mortuo quid profecit lavatio ejus? Sic & homo qui jejunat in peccatis suis, & iterum eandem facit; Quid profecit humiliando se? Orationem ejus quis exaudiet? Sacrifitium salutare attendere mandatis, & discedere ab omni iniquitate.

In Evangelio.

Cum autem jejunatis, nolite fieri sicut Hipocritæ tristes. Exterminant enim facies suas ut pareant hominibus jejunantes. Amen dico vobis, perceperunt mercedem suam; tu autem cum jejunas unge caput tuum, & faciem tuam lava, ne videaris hominibus jejunans, sed patri tuo qui videt in abscondito, & pater tuus, qui videt in abscondito reddet tibi.

XXV.

Homini exemplum Formica, vel Apis sine prigritia laboris.

In Proverbiis.

Vade ad formicam o piger, & emulare videns vias ejus, & esto illa sapientior; Illa enim cum agro non possideat, neque conpellentem se habeat, neque sub Domino sit; quomodo parat estate alimenta; Copiosam autem facit in messe repositionem; Vel vade ad Apem, & disce quam laboriosa est; Operationem autem quam sanctam mercatur.

Cujus labores reges, & mediocres ad sanitatem proferunt, gratia est autem in omnibus, & gloriosa, & cum sit Viribus infirma, sapientiam predicans producta est.

Usque quo piger jacebis? quando autem surges? Modicum quidem dormis, modicum autem sedes. Modicum vero dormitas, modicum autem manibus amplecteris pectus.

Deinde adveniet tibi ficut malus viator paupertas, inopia, autem ficut bonus curfor fugiet te.

Item illic.

Increpatus piger non erubefcit. Similiter autem qui mutant triticum in meffe.

Item ibi.

Defideria pigrum occidunt, non enim deftinat manus facere aliquid.

Item.

Occafiones querit piger, & dicit: Leo in plateis eft, in plateis autem homicidæ.

Item ibi.

Sicut hoftium in cardine vertitur, ita piger in lectu fuo.

Item ibi.

Sapientior fibi piger videtur quam qui in multitudinem feret nuntium.

XXVI.

De Stulto.

Vir ftultus mala fibi fabricat, in fuis autem labiis thefaurizat ignem. Non conveniunt ftulto labia fidelia, neque jufto labia mendacia.

Item illic.

Ut quid habundant divitiæ ftulto, poffidere autem fapientia infenfatis non poterit.

Item.

Ira eft patri filius infipiens, & dolor matris ejus.

Item ibi.

Non defiderat fapientia cui deeft fenfus, magis enim dicitur inprudentia.

Item ibi.

Os hominis ftulti contritio eft ei; labia autem ejus laqueus animæ ejus.

Item illic.

Gravis eft lapis, & vix portabilis arena, ira autem ftulto gravius eft ambobus.

Item illic.

Sicut canis, qui convertitur ad vomitum fuum, & odibilis efficitur, fic ftultus malitia fua reverfus in peccatis fuis.

Item illic.

Qui minoratur cute cogitat inania, & vir imprudens, & errans cogitat ftulta.
Cor fatui quafi vas confractum; & omnium fcientia non tenebit domos. Fatuo claufa fapientia, & fcientia, fenfati enarrabilia verba.

Compedes.

Pedes ftultorum doctrina, & quafi vincula manus dextræ; fatuus in rifu exaltat vocem fuam, & vir fapiens vix tacite ridebit.

Item illic.

In ore fatuorum cor illorum, & in corde fapientium os illorum.
Qui docet fatuum fapientia, quafi inglutinat tefta.

Item illic.

Arenam, & falem & maffam ferri facilius eft portare, quam hominem imprudentem, & fatuum impium.

Item illic.

Cum fatuis nec confilium habeas, non enim poterunt continere.

Item in Efaia Propheta.

Stultus ftulta loquitur, & cor ejus vana intelligit.

XXVII.

Digitized by Google

XXVII.

Iracundiam deponendam.

In Proverbiis.

Anima benedicta omnis simplex; vir autem animosus, vel iracundus non honeste agit.

Item illic.

Stultus ipse eadem die pronunciat iram suam, occultat autem contumeliam suam astutus.

Item illic.

Sunt qui dicendo vulnerant ut gladii.
Iracundus agit sine consilio; Vir autem prudens multa sustinet.
In perdet etiam sapientes, responsum autem humile avertit iram.

Item.

Vir iracundus parat lites; patiens autem etiam futuras mitigat.

Item.

Noli esse amicus viro animoso; Cum amico autem iracundo noli commorari, ne forte discas vias ejus, & sumas laqueum animæ tuæ; totam iram suam profert stultus, sapiens autem dispensat eam per partes.

Item.

Vir animosus fodit contentionem; vir autem iracundus exobruit peccata.

In Ecclesiaste.

Homo iracundus exhorruit litem, & vir peccator turbavit amicos. In medio pacem habentium mittit delaturam.

Item illic.

Gelus, & iracundia minuit dies, & ante tempus senectam adducit cogitatus.

Item illic.

Noli festinare spiritu tuo irasci, quia ira in sinu stultorum requiescit.

Paulus ad Ephesios.

Nunc deponite vos omnem iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, multiloquium.

In Evangelio.

Omnes qui irascit fratri suo sine causa, reus erit juditio.

Item.

Quicumque autem dixerit fratri suo racha reus erit concilio; quicumque vero dixerit fatuæ reus erit gehennæ ignis.

XXVIII.

Hic mixti.

In Ecclesiaste.

Esto mansuetus ad audiendum verbum, ut intelligas, & cum sapientia loquere responsum.

In Proverbiis.

Servus prudens obtinebit dominorum imprudentia, & inter fratres dividet partem.

Item illic.

Filio doloso nihil erit boni, servo autem sapienti prosper erit actus.

In

In Ecclesiaste.

Si est tibi servus fidelis, sit tibi quasi anima tua, & quasi fratrem, sic illum tracta; quia in sanguinem animæ tuæ comparasti illum. Si leseris illum injuste, & extollens se discesserit, quem quæris, & qua via quæris illum?

Item illic.

In Proverbiis.

Lucerna est mandatum legis sicut uva acerva dentibus nociva est, & fumus oculis, sic iniquitas eis, qui utuntur eam.

Item ibi.

Homo autem se occidit per malitiam suam.

Item illic.

Per quem peccat quis peret, & torquetur.

Item illic.

Dominus constituit hominem, & reliquid illum in arbitrio suo, adjecit mandata, & præcepta, si volens mandata servare, & fidem placidam facere adposuit aquam, & ignem, adquovis extende manum tuam; ante hominem vita, & mors, bonum, & malum, quod placuerit dabitur illi.

Item illic.

Sicut tinea vestimentum, & vermis lignum, ita tristitia nocet cor.

Item.

Cor lætum bonam voluntatem facit; Viri autem tristi arescunt ossa.

In Hieremia.

Maledictus homo qui spem habet in hominem, & confirmaverit carnem brachii sui, & a Domino recesserit cor ejus.

Item illic.

Qui confidunt in hominem maledicti sunt, quoniam Deus nihil fecit illum.

In Ecclesiaste.

Non desis plorantibus in conrogatione, & cum lugentibus ambula; non pigriteris visitare infirmum, extus enim in dilictione firmaberis.

Paulus ad Romanos.

Lividum facio corpus meum, & servituti adsitio, ne, cum aliis prædicaverim, ipse reprobus effitiar.

In Proverbiis.

Domos superborum destruet Dominus.

Item illic.

Qui altam facit domum suam quærit ruinam.

Item illic.

Cum sapientia ædificabitur Domus, & cum intellectu eregitur; cum sensu impletur horrea plena omnibus bonis, & prætiosis.

Item illic.

Non enim omnem hominem inducas in domum tuam; multæ enim insidiæ sunt dolosi.

In Canticis.

Cavete vobis a vulpibus pusillis, exterminantes vineas.

Væ his qui profetant de corde suo, & omnino non vident sicut vulpes in deserto.

In Evangelio.

Alii laboraverunt, & vos in labores eorum introistis.

Item illic.

Quicumque dimiserit uxorem suam, excepta furnicationis causa, & aliam duxerit, adulterat.

Item illic.

Si peccaverit frater tuus in te, corripe illum, & si pœnitentiam egerit, dimitte

mitte illi; & si septies in die peccaverit in te, & septies in die conversus fuerit ad te, dicens, pœnitet me, dimitte illi.

Item illic.

Qui seminat bonum, semen est filius hominis, ager autem hic Mundus; bonum vero semen hi sunt filii regni; Nam Zizania filii sunt iniqui; Inimicus qui seminavit ea, diabolus est; messis autem consumatio sæculi est; Messores autem Angeli sunt; Sicut & ergo colliguntur zizaniæ, & igni conburuntur, sic erit in consumationem Sæculi.

In Salomone.

Sex sunt quæ odit Dominus, & septimum quæ destatur anima ejus; oculum sublimem; linguam mendacem; manus effundentes innoxium sanguinem; cor machinans cogitationes pessimas; pedes veloces ad currendum in malum; proferentem mendacium; testem falacem; & eum, qui seminat inter fratres discordias.

LIBER II.

Incipiunt testimonia Patrum.

In Libro Conlationum (scilicet Cassiani).

Quatuor sunt perturbationes hominum animæ; Idest; cupiditas; lætitia; mætus; tristitia. Ipsum animum esse memoriam devim, quem memoria vocatur.

Item illic.

Octo sunt principalia vitia, quæ humanum infestant genus. Primum gastrimargia, quod est ventris ingluvies; secundum fornicatio; tertium filargiria, idest avaritia, sive amor pecuniæ; quartum ira; quintum tristitia; sextum acidia, ides anxietas, seu tædium cordis; septimum cenodoxia, idest jactantia, sive vanagloria; octavum Superbia. Col V. c. II.

Incipiunt Testimonia de Sententiis Evagri ad Fratres.

Quemadmodum enim flamma comburet silvam; sic visiones malas extinguet esuries.

Item illic.

Somniculosus Monachus incidit in malis; qui autem vigilat, sicut passer erit.

Item illic.

Sicut ignis tabefacit ceram; ita vigilia bona cogitationes pessimas.

Illic.

Qui amat argentum non videbit scientiam, & qui congregat illud obscurabitur.

Illic.

Sicut aurum, & argentum probat ignis; sic cor Monachi temptatio.

Item illic.

Melior paupertas cum scientia, quam divitiæ cum ignorantia.

Illic.

Quemadmodum evolat corvus de suo nido; ita immunda anima de suo corpore.

Illic.

Sicut affricus ventus in pelago; ita furor e corde viri.

Item

Digitized by Google

Item illic.

Melior est Sæcularis in infirmitate serviens fratri, super Monachum non miserentem proximo suo.

Piger Monachus murmorat multa, & somniculosus incusat dolorem capitis sui.

Monachus bilinguis conturbat fratres; fidelis autem requiem adducit.

Melior est Sæcularis mansuetus, quam iracundus monachus, aut animosus.

Monacum mansuetum diligit Deus; turbolentum autem repellit a se.

Caritatem præcedit humilitas; scientia autem dilectio.

Sicut enim Lucifer in Cœlo, & sicut nix in Paradiso, sic in anima mitis mens pura.

Investigantem convivia extinguitur lumen, anima autem ejus videbit tenebras.

Statue in pondere panem tuum, & bibe in mensura aquam tuam, & Spiritus fornicationis fugiet a te.

Da senioribus vinum, & infirmis infer escas, propter quod contriverunt carnes in juventute sua.

Vidi iracundum senem, & elevatum in tempore suo; Spem autem habuit magis juvenis, quam ille.

Qui diligit apem manducat favum ejus, & congregans eam replebitur melle.

Incipiunt Testimonia de libro Sancti Martini; non illius Turonici Episcopi, Sed iste Pater fuit Monachorum.

Quamvis invalidum mox laudaveris plus valebit; Si parum ponderis portantem quasi admiratus fueris sucumbit; Si pigro dixeris quia velox est continuo evolavit. Quamvis generaliter multis hæc superbiæ labis infesta sit; non plus tamen aliis metuenda est, quam his, qui aut spiritaliter ad perfectionem virtutum, aut carnaliter ad vitiarum copiam,

Ibi semper elationis fortior ventus est, ubi & honoris fortior altitudo.

Facile credimus, & antequam judicemur irascimur; multi enim suspitio nibus impelluntur ex vultu, risuque alieno pejora interpretati in noctibus irascuntur.

Curiosus, qui inquirit quod de se dictum sit, & malignos sermones, etiamsi sæcreto sunt dicti eruit; ipse se inquietat; dum enim interpretantur ad hoc perducuntur, ut videantur.

Multas injurias transit, & plerasque non accipit, quia, ut eas nescit, aut si scierit, in ludum eas, jocumque convertit.

Si bonus vir est, qui injuriam fecit, noli reddere; Si malus, noli imitari; prudentiori cede, stulto remitte.

Regis quisque intra se animum habet, ut licentiam sibi in alios dari vellit in se nolit.

Non oportet peccantem peccata corrigere; quod si tantum irascatur sapiens, quantum scælerum indignitas exigit; Non irascendum est illi, sed insaniendum.

Nihil gloriosius, quam iram amicitiam commutare. Irascitur aliquis, tu contra beneficus provoca; cadit statim simultas.

Remedia medicorum non in accessibus infirmitatum, sed in remissionibus prosunt.

Crebro si quidem faciem mendaci veritas retinet; Crebro mendatium speciem veritatis occulitur.

Nam sicut aliquotiens frontem amicus, & blandam adulator ostendit; Sic verisimili coloratur.

Lauda parce, vitupera parcius; nam similiter reprehensibilis est nimia laudatio, quam immoderata culpatio.

Pru-

Prudens nunquam otio pascit animum; aliquando habet, nunquam tamen solutum.

Humilitatis virtus non verborum elatione, sed mentis puritate requiritur.

A verbis quoque turpibus abstinet, quia licentia eorum impudentiam nutrit. Sermones suptiles magis quam facito.

Omnes tibi pares faties; Si inferiores superbiendo non contemnas, superiores recte vivendo non timeas.

Cunctis esto benignus; nemini blandus; paucis familiaris; omnibus tamen aequus.

Sapientia cupido, & docili quae nosti sine adrogantia postulanti imperties; quae nescis sine occultatione ignorantiae tibi postula impertiri.

Justus saecreta non prodit; tacenda enim tacet; loquenda loquitur; atque ita alta illi pax est, & secura tranquilitas; dum alia malis vincuntur ab illo mala;

Magnanimitas est nec timendum hominem, nec audacem.

De Libro Sancti Ambrosii.

In vite religio; in oleo pax; in rosa pudor; sacrae virginitatis inolescat.

Frater meus candidus, & rubeus; Candidus merito, quia patris splendor; Rubeus, quia partus est virginis, color in eo fulget, & rutilat utriusque naturae.

Castitas etiam angelos facit; qui eam servavit angelus est, qui perdidit diabolus. Virgo est qui Deo nubit; meretrix quae deos facit; Hinc in versis vestigiis filj Noe pudenda texerunt.

Quae procax vidit modestus erubuit; pius texit offensuros si & ipsi vidisset.

Quanta vini est vis, ut quem diluvia non nudaverunt, vina nudarent.

Debet enim is qui docet, super eum qui docetur excellere.

Tolerabilius est mentem virginem, quam carnem habere.

Umbra judaeis carnalibus, imago nobis; veritas resurrecturis; Tria enim haec secundum legem esse cognovimus umbram; Imaginem veritatem; Umbram in lege; Imaginem in Evangelio.; In judicio veritatem; & ideo per Moysen lex per umbram quasi per hominem; Figura per legem; per Jesum veritas.

Quid est gazophylacium? Consolatio fidelium; sumptus pauperum; requies egenorum.

Peccata autem aut donantur, aut delentur, aut teguntur; Donantur per gratiam; delentur per sanguinem; teguntur per caritatem; Quod David dicit: Libera me de Sanguinibus, idest a peccatis mortalibus se postulat liberari.

Non te subjuges potestatibus carnis quem Deus liberum voluit.

Nulla tibi excusatio de ambitu nuptiarum est, voluptatis sunt, non neccessitatis.

Si benignus sis erga indigentes, magnus eris apud Deum.

Quod Deum patrem vocas, hoc in actibus tuis ostende.

Bona mens chorus est Dei; mala mens chorus est Daemonum.

Quanta vitia habet anima, tot & Dominos.

Fundamentum pietatis est continentia; culmen autem pietatis est amicitia.

Nulli suadente te adquiescas facere quod non est bonum.

Pessimum est peccatoribus in unum convenire cum peccant.

Multi cibi impediunt caritatem; & incontinentia ciborum inmundum hominem faciunt.

Non cibi, qui per os inferuntur polluunt hominem; sed ea, quae ex malis moribus proferuntur.

Ea excipe a Deo, quae accipere ab homine non potes.

Melius est lapidem frustra jactare, quam verbum.

Brevis erit in sermonibus; sapiens in juditio; Imperitiae est longa narratio.

Cum prees hominibus memento quia tibi est Deus; & judicans homines scito quia & ipse judicaberis a Deo.

Cole sapientem virum quasi immaginem Dei viventis.
Nullum propterea honores, qui habet multas pecunias, difficile est divitem salvare.
Nunquam eris sapiens si te putaveris sapientem.
Orationem non exaudit Deus hominis, qui egenum non exaudit.
Qui sapienti non obtemperat, nec Deum obtemperabit.
Quod non posuisti non tollas, sed sufficiant tibi quæ tua sunt.
Temulentiam quasi infamem fuge, quia qui ventri belvæ similis est vincitur.
Quantum laboras pro corpore, si tantum pro anima laboras sapiens eris.
Pilosophum hominem tanquam Dei ministrum honora post Deum.
Ministrare aliis melius quam ministrari ab aliis.
Melius est per famem mori, quam per incontinentiam ventris animam maculari.
Verbum de Deo qui loquitur his, quibus non licet, proditor Dei putandus est.
Non est verum quod Deum colat qui hominem lædit.
Melius est nihil habere, quam multa habentem nemini impertire.
Si non das egentibus cum possis, non accipies a Deo cum postulas.

Testimonia de libro Prosperi.

Si me mea rusticitas faciebat invalidum, vestra fieri credidi fidem qui jubebatis idoneum.
Necessariarum tractatio quæstionum, & si non instruet invenientis quod quærit animum exercet salutem prærentis ingenium.
Scientia, sicut sine dono Dei, quod est caritas, inflat, ita, si ei caritas admisceatur, ædificat.
Sic ab iniquis justi separati sunt in æternum, ut nec jam remunerati præmium finiant, nec damnati supplitium.
Sicut enim corporalis saturitas omnes saturos æqualiter habet, quamvis singuli cibos, non æqualiter, sed pro possibilitate perceperint; Ita omnes Sancti, & si fuerint aliqua graduum suorum diversitate distincti; omnes una beatitudine perfecti erunt, quia & una perfectione beati futuri sunt.
Nec a nobis in diem juditii verba quærenda sunt, sed opera.
Qui non crediderit, non habendo fidem, nec justitiam cordis, habere poterit nec salutem.
Tam gravis sermo debet esse Pontificis, ut ab intellegentia sui nullus, quamvis imperitus excludat.
Sana mens incorporabiliter amplius obædientiæ fructum debet adpetere, quam vitare injuste obtrectationis obprobrium.
Cum veritas undecumque clamaverit, non sit ingenio humano deputanda, sed Deo.
Obedientiæ, ac patientiæ virtute fundati, majorum suorum non discutiunt constituta, sed faciunt.
Ad faciem publicam patienter jam fugiunt; & in animo iracundiæ virus abscondunt; ad nocendum parati, cum nocendi tempus invenerint.
Sic debet omnis homo, modo ducendo, modo exortando, modo sustinendo, modo increpando curari, ut, sub ope Christi, nullus de salute in hac vita debeat disperare.
Argue, obsecra, increpa in omni patientia & doctrina; quasi diceret; argue coæquales; obsecra seniores; increpa juniores.
Leniter castigatus exibet reverentiam castiganti; asperitatem autem nimiæ increpationis offensus, nec increpatio, nec salutem.
Blanda pietate portandi sunt qui increpari pro sua increpatione non possint.
Sicut virtus onerosa est vitioso; Ita virtus amico vitiosa voluptas amara est.
Tamdiu enim quis peccata sua, quæ nosse, & deflere debet ignorat, quam
diu

diu curiosus aliena considerat; quod si mores suos ad se ipsum conversus aspiciat; non requirit quod in aliis spetialiter reprehendat, quia in se ipso habet quod lugeat; proinde fratrum nostrorum non facile debemus accusare, sed gemere.

Illis enim, quorum peccata humana notitia latent, nec ab ipsis confessa, nec ab aliis publicata, si eum confiteri vel emendare noluerint; Deum, quem habent, testem ipsum habituri sunt, & ultorem.

Contumeliosus est qui mendaciter arguit; & mendaciter arguit qui contumeliam facit.

Securus quippe malitia, qui cœlestia non habet, terrenas strenue militantibus prestat.

Illæ nobis sunt ambiendæ divitiæ, quæ nos ornare possunt pariter & munire; propter hoc igitur eis qui militant Deo fugiendæ sunt; quas divitias ex toto corde qui habere volunt, sine labore non quærunt; sine difficultate non inveniunt; sine cura non servant; sine anxia delectatione non possident; sine dolore non perdunt.

Qui otiosa quiete perfruitur, nisi spiritaliter vixerit more pecudum vivit.

Nemo possidet Deum, nisi qui possidetur a Deo; sit ipse primitus Dei possessio, ut efficiatur ei Deus possessio, & portio.

Omnium conditor, cui nihil potest eorum quæ fecit æquari non dignatur cum his quæ condidit possideri.

Qui vult Deum possidere renunciet mundo, ut sit illi Deus beata possessio.

Dei opus agit qui res Deo consecratas; Non alicujus cupiditatis, sed fidelissimæ dispensationis intentione non deserit.

Quapropter possessiones, quas ablatas a populo suscipiunt sacerdotes, non sunt jam res mundi credendæ, sed Dei.

Non ideo erubescebant Adam & Heva quia veste erant extrinsecus protecti divina; denique ante peccatum nudi erant & non erubescebant, quia nihil contra voluntatem Dei unde confunderentur admiserant.

Non igitur a creatore suo in creaturam divinitatis affectione conlapsos moveret aperta concupiscentia, nisi eos ante corrupisset occulta superbia.

Concupiscentia carnis ab eis impleta est, quod de ligno vetito gustaverunt; concupiscentia oculorum, quod sibi aperire occulos cupierunt; & ambitio sæculi, quod se fieri posse quod Deus est crediderunt.

Dulcior enim fit salus cum dolor excruciat, & sanitatis amissæ dulcedinem languoris amaritudo commendat.

Adam nos obnoxiavit malis omnibus per propriam culpam, quibus nos liberavit adventus Christi per gratiam.

Ne delitiæ quælibet si absque desiderio percipiantur officium; & viles cibi plerumque abstinentiæ profectui si adpetenter accipiantur impediunt.

Infirmum stomacum moderatus usus vini confortat; ebrietas animum, corpusque debilitat.

Nihil contra abstinentiam faciunt qui vinum non pro ebrietate, sed tantum pro corporis salute percipiunt; nec hoc eis offert voluptas, sed permittit infirmitas.

Si enim quoslibet advenientes jejunio intermisso reficio, non solum jejuno, sed exemplum caritatis efficio; Ceterum si propter abstinentiam spiritales fratres, quos novi, mea remissione delectare contristo, abstinentia mea non est dicenda, sed vitium.

Sicut virtus animum sibi veraciter inherentem, si fuerit vera justificat; ita simulata condemnat.

Non potest mens regnum habere virtutum, nisi jugum prius excusserit vitiorum.

Tantos invidus habet justa pæna tortores, quantos invidiosus habuerit laudatores. Si quidem invidiosum facit excellentiam, erit invidum pæne peccati;

 Nec

Digitized by Google

Nec ei ab homine poteſt adhiberi remedium cujus eſt vulnus occultum.

Hoc enim loquntur quique quod diligunt; delectabiliter audiunt quod aſſiduis cogitationibus volvunt; Cogitatio quippe eſt quæ mentem ſicut turpis inquinat; Ita ſi fuerit honeſta purificat; Non ſordidæ cogitationes mentem ſordidam reddunt ſed ex mente ſordida ſordidæ cogitationes exiſtunt.

Auribus enim caſtis obſceni ſermones cum ſono deficiunt; Nec ſecretum pudici cordis inrumpunt.

Per os carnis non inrumpit delectatio guſtus ad mentem; Nec erumpit ſermo turpis ex mente, niſi ſe voluntarie mens ante corrumpat.

Eadem quiſque nomina frequenter habet in ore quarum deſideria vulnerato geſtat in corde; ac turpitudinem quam exercere verecundatur in facto; tenet reus in animo non humano juditio ſed divino.

Conſiderate obſecro qualiter invidi puniendi ſint malis ſuis, quos etiam bona puniunt aliena.

Quid prodeſt cuiquam, ſi foris, ubi poteſt magnus credi, ſplendeat; & intus, ubi Deus videt ſolus ſqualeat?

De Jejunio.

Jejunia, abſtinentiæ, vigiliæ, elemoſinæ, & cætera hujuſmodi augere debent bonum; Nam non velare peccatum; Nulla res nos ab omni peccato ſic ſervat immunes, ſicut timor ſupplicii, & amor Dei; elati per ſupercilii vanæ loquacitatis; dicta ſua magis cupiunt laudari, quam fieri; Nec ſunt de ſanctitate operis, ſed de ſermonis elugubrati venuſtate ſolliciti.

Ex ea enim parte quis peccat, ex qua minus diligit Deum, quem ſi ex toto corde diligamus, nihil erit in nobis unde peccati deſiderio ſerviamus.

Sicut nobis ſubveniri optamus; ita aliis pro viribus ſubveniamus; aut ſi facultas defuerit, voluntatem ſubveniendi teneamns.

Si peccantem video, & non ſolum non arguo, ſed etiam peccanti conſentio, participem me damnationis ejus efficio, & in omnibus peccantibus pecco; Quando eos, quos ſcio peccaſſe quadam crudelis animi malignitate non increpo.

Qui amicum propter commodum quodlibet amat temporale, non amicum convincitur amare, ſed commodum.

De Libro Sententiarum.

Innocentia vera eſt quæ nec ſibi, nec alteri nocet; & nemo prius in ſe, quam in alium peccat.

Sic diligendi ſunt homines, ut eorum non diligantur errores; Quia, aliud eſt amare quod facti ſunt, aliud odiſſe quod faciunt.

Vera eſt confeſſio benedicentis, cum idem ſonus eſt & oris, & cordis; bene autem loqui, & male vivere, nihil eſt aliud, quam ſe ſua voce damnare.

Bonum intellectum habet qui quod faciendum recte itelligent qualis ſine timore ſapientiæ.

Mala mors putanda non eſt quam bona vita preceſſerit.

Juſtis quicquid malorum ab iniquis Dominus inrogatur, non pæna eſt criminis, ſed virtutis examen; Nam bonus, etiam ſi regnet ſervus eſt.

Diabolus ſuperbus hominem ſuperbientem perduxit ad mortem; Chriſtus humilis hominem obædientem reduxit ad vitam.

Quia, ſicut ille elatus cæcidit, & jecit ob & conſentientem; ſic iſte humiliatus ſurrexit credentem.

Perfectum odium eſt quod nec juſtitia, nec ſcientia caret; Ideſt ut nec propter vitia homines oderis; nec vitia propter homines diligas.

In magna egeſtate ſunt, quidem iniquitate ſunt, juſtitiæ opus, & ſapientiæ theſau-

ros non habentes; Qui autem serviunt Domino, ea bona adquirunt, quæ perire non possunt.
Bona est peccati confessio, si & curatio consequatur. Nam quid prodest detegere plagam, & non adibere medicinam.
Prima mors animam dolentem tenet in corpore, ab utraque parte communiter habetur, ut quod non vult anima de suo corpore patiatur.
Cum bonum operaris hilaris operare; nam si quid boni tristis facis fit deterior magis quam facis.
Melior est enim in malis factis humilis confessio, quam in bonis superba gloriatio.
Nemo injustus benefacit, etiam si bonum est quod facit, quia nihil prodest spiritus timoris ubi non est spiritus caritatis.
Melior est animi æquitas, quam corporis sanitas.
Finis enim legis Christus est, in quo lex justitiæ non sumitur, sed impletur.
Sicut terra de Cœlo expectat pluviam, & lucem, sic homo de Deo expectare debet misericordiam, & veritatem.
Prima salus est declinare peccatum; secunda est non desperare de venia; Nam ipse in æternum perit qui apud misericordem judicem ad penitentiæ remedium non recurrit.
Virgo Fidei Cristianæ tribus temporibus incitatur; Vespere; mane; & meridie; Vespere enim Dominus in Cruce; mane in resurrectione; meridie in ascensione; Unum ad patientiam occisi; aliud ad vitam ressuscitati; Tertium ad gloriam pertinet majestatis in patris dextera consedentis.
Ad hoc exagitant homines tribulationes, ut vas electionis evacuentur nequitia, & impleantur gratia.
Melior est tristitia iniqua pœnitentis, quam lætitia iniqua facientis.
Bonum est a veritate vinci, ad correptionem superet veritas voluptatem; Nam & invitum ipsa superat.
Sic sunt qui colunt idola, quomodo qui in somniis vident vana.
Si autem vigilent animæ ipsorum intelligit quando facta est, & non colit quod ipse fecit.
Qui Deo sitiunt, tota sua debent sitire substantia, idest & anima, & carne, quia & animæ Deus dat panem suum, idest verbum veritatis, & carnis necessaria Deus præbet, quia utraque ipse pascit, quia utraque ipse fecit.
Duas in toto Mundo civitates faciunt duo amores; Hierusalem facit amorem Dei; Babilonia amorem sæculi.
Interroget se ergo unusquisque, & inveniet unde sit Civis.
Non est in carendo difficultas, nisi cum est in habendo cupiditas; & ideo id solum recte diligitur quod nunquam bene admittitur.
In primo homine patuit quid hominis arbitrium valeret ad mortem; In sæcundo autem quod Dei adjutorium valeret ad vitam.
Primus enim homo non is homo; secundus vero Deus, & homo; peccatum vero factum est relicto Deo; Justitia non fit sine Deo.
Dominus ait: Ego sum via, & veritas, & vita, hoc est per me venitur ad me, in me pervenitur, permanetur in me.
Odor bonus fama bona est, quam quisque bonæ vitæ operibus habuerit, dum Christi vestigia sequitur pedes quodam modo ejus prætiosi ingenti odoris præfundit.
Labor piorum exercitatio est, nón damnatio.
Justi ex Deo non ex hominibus nascuntur; Quoniam nascendo, non ascendendo fit justus; unde etiam regenerati filj Dei dicuntur.
Aliud est migrare corpore, aliud migrare cor; migrare corpore quomodo corpus mutatur locum; migrare corde quomodo tu cordis mutas affectum; Si aliud amas, aliud amabas; non es ibi, ubi eras.

OPUS-

Digitized by Google

OPUSCULUM III.

Expositio Fidei Athanasianae ex Codice V. C. Francisci Mariae Florentinii.

MONITUM.

CL. *Muratorius* T. II. *Anecdotorum* (*p.* 212.) *Expositionem Fidei Catholicae* edidit, quam etiam Fortunato adferuit. Varias ex *Florentino* Collegil Nostri Codice lectiones dederam in primo *Litterariorum Excursuum* volumine (*p.* 307. *seqq.*); quum in hunc *Lucensem* Codicem incidi, in quo eadem Fidei expositio legitur, sed tum a *Muratoriano*, tum a meo exemplo satis diversa. Eam igitur heic exhibere constitui. Judicent viri docti, num haec, quae duabus illis a *Muratorio*, atque a me editis contractior est, primigenium opus sit, deinde ab aliis auctum, atque interpolatum.

QUicumque vult salvus esse, ante omnia opus est, ut teneat catholicam fidem. Fides dicitur credulitas, sive credentia, Catholica vero universalis vocatur, quam universam ecclesiam tenere oportet. Ecclesia autem est congregatio fidelium, seu conventus populi. *Fides vero haec est: ut credamus, & confiteamur unum, & verum Dominum in Trinitate, & Trinitatem in Unitate. Neque confundentes personas*, ut *Sabellius* haereticus, qui ipsum dixit esse Patrem in persona, quem & Filium, ipsum Filium, quem & Spiritum Sanctum. Fides vero Catholica est, nec personas confundere, neque deitatem separare, quoniam tres sunt personae, Una vero divinitas deitatis. Est enim gignens, genitus, & Procedens. Gignens est Pater, qui genuit Filium. Filius vero est genitus a Patre. Spiritus autem Sanctus, nec genitus est quia non est Filius, neque ingenitus, quoniam non est Pater, sed ex Patre, & Filio Procedens. Quae tres personae, Pater videlicet, & Filius, & Spiritus Sanctus consubstantiales sibi sunt, & coaeternae, & coaequales atque cooperatrices. De quibus in psalmo scriptum est: *Verbo domini caeli firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum*. In persona quippe patris Pater intelligitur. In verbo vero ejus Filius accipitur. In Spiritu autem oris ejus ipse Spiritus Sanctus designatur. Quae tres personae deitatis, & singillatim tres sunt, & in singularitate substantiae unum existunt. Non essentiae divisae, sicut Arius haereticus impie praedicare ausus Filium Dei minorem esse dixit Patri, non de substantia ejus, sed ex nihilo temporaliter creatum. Spiritum autem Sanctum similiter non creatorem, sed creaturam, plus minorem quam filium, & patris, ac filii ministrum asserunt. Et ideo non creatorem cum patre, & filio, neque verum dominum eumdem Spiritum Sanctum, sed creaturam ut dictum est, praedicare ausus est. Quasi quosdam gradus impietatis suae in dominum, qui unus est, arbitratus est; Patrem scilicet ut aurum, Filium vero quasi argentum, Spiritum autem Sanctum tamquam aeramentum. Nos autem impietatem ejus anathematizantes, credimus, & confitemur aliam esse personam Patris, quem ingenitum ideo appellamus, quia a nullo est genitus; aliam personam Filii, qui a Patre solus est genitus; aliam personam Spiritus Sancti, qui neque ingenitus ut pater, neque genitus sicut filius, sed ex patre, filioque procedit & in his tribus personis patris videlicet, & filii & Spiritus Sancti una est essentia divinitatis, aequalis gloria, coaeterna majestas, unita potestas, communisque operatio. *Aequalis pater, talis & filius, talis & Spiritus Sanctus. Increatus pater, increatus filius, increatus Spiritus Sanctus*, hoc est a nullo

nullo creati. *Immensus pater, immens filius, immensus & Spiritus Sanctus*; quia metiri omnino non possunt. *Incircumscriptus pater, incircumscriptus & filius, incircumscriptus & Spiritus Sanctus*; quia non loco continentur, sed ubique præsentes existunt. *Invisibilis pater, invisibilis filius, invisibilis & Spiritus Sanctus*; quia videri a nullo queunt. *Æternus pater, æternus filius, æternus & Spiritus Sanctus; non tamen tres æterni, sed unus æternus*, qui neque initium habet, neque fine concluditur. *Omnipotens pater, omnipotens filius, omnipotens & Spiritus Sanctus; non tamen tres omnipotentes, sed unus omnipotens*; quia omnia quod vult potest, hoc enim non potest quod non vult, hoc est quod non expedit. Veritas est, quia falli omnino non potest. Virtus est, quoniam infirmari non potest. Vita est, quia mori nullo modo potest. *Deus pater, Deus filius, Deus & Spiritus Sanctus; non tamen tres Dii sunt, sed unus est Deus;* Deus enim nomen est potestatis, non proprietatis: Proprium nomen est patri, quod pater est, & proprium nomen est filio, quod filius est; & proprium nomen est Spiritui Sancto, quod Spiritus Sanctus est. *Ita dominus pater, dominus Filius, dominus & Spiritus Sanctus, non tamen tres domini, sed unus est dominus*: dominus autem ideo appellatur, pro eo, quod omni creaturæ Cœli, & terræ dominatur. *Sicut enim singillatim, ut dictum est, unamquamque personam & Deum, & Dominum confiteri christiana veritate compellimur; ita tres Deos, vel dominos tres credere, vel prædicare* auctoritate divina & ratione veritatis *prohibemur*. Si autem quislibet quempiam ex doctoribus interrogare voluerit, quid sit pater, ratione veritatis, & auctoritate divina, ut dictum est, respondere illi necesse est: *Deus & Dominus:* Similiter si inquirat, quid est filius: respondere illi oportet: *Deus, & Dominus sicut & Pater*. Si autem sciscitetur ab eo, quid sit Spiritus Sanctus, similiter respondere convenit: *Deus, & Dominus quemadmodum pater, & filius*. Sed in his tribus personis, non tres deos, neque tres Dominos, sed unum Deum, & unum Dominum esse confirmet. Unus est ergo pater, qui numquam fuit sine filio, non tres patres; unus est filius coæterno patri, non tres filii. Unus est Spiritus Sanctus ex patre, & filio procedens, non tres Spiritus Sancti; neque posterior, aut inferior vel minor patri, & filio, e quibus procedit. Et in hac Sancta Trinitate deitatis nihil prius, nihil posterius, nihil inferius, aut inæquale; sed totæ tres personæ, ut dictum est, coæternæ sibi sunt, & coæquales, & consubstantiales, atque inseparabiles. Sed quia omnipotens Deus ita invisibilis est, ut a mortali creatura idest ab homine videri omnino, sicut est, non possit; idcirco a mundi creatura quantulamcumque cooperationem ad Deum nobis attrahere convenit, Apostoli auctoritate informati, qui dicit: *Invisibilia enim prius a Mundi creatura per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Sempiterna quoque virtus ejus, ac divinitas*. Et idcirco considerare nos oportet quæ sit virtus Solis, qui cum sit unus in natura, tres habere videtur efficientias; idem Sol, splendor, & calor, tria quidem vocabula, sed res una est. Splendor quoque illuminat, calor, vero exurit, & hæc duo ita in Sole naturaliter consistunt, ut unum absque alio, & utrumque sine tertio esse non possit. Quia neque splendor sine calore, neque calor sine splendore, neque uterque idem splendor, & calor sine Sole fieri possunt, quod etiam & de natura ignis procedens contemplator colligere potest. Ita pater, & filius, & Spiritus Sanctus tres procul dubio extant personæ, sed in divina majestate deitatis & gloria æternitatis unum sunt. *Fides etiam Catholica est, ut credamus, & confiteamur, quia dominus noster Jesus Christus, Dei patris filius, Deus pariter, & homo* est, Deus scilicet ex patre sine initio, homo vero ex matre a certo initio, unus atque idem filius Dei, *æqualis patri secundum divinitatem, minor vero patre juxta humanitatem*. Coæternus patri in divinitate, contemporalis vero matri erga humanitatem, consubstantialis in essentia divinitatis, consubstantialis matri in assumpta humanitate, similis patri per omnia secundum divinitatem, dissimilis vero omni creaturæ;

turæ; consimilis autem nobis hominibus in humanitate, excellentior vero omni creaturæ, Cœli, ac Terræ, unus atque idem Jesus Christus Dominus, ac redemptor noster, cujus nominis ethimologia hæc est. Jesus enim hebræo sermone, latine *Salvator*, sive Salutaris interpretatur. Christus autem hebraice *messias* vocatur, Græca vero lingua *Christus* dicitur, latine autem *unctus* vocatur. *Jesus* ergo ideo nuncupatur pro eo quod ipse salvum fecit populum suum; *Christus* autem secundum humanitatem ideo vocatur, quia Spiritu Sancto a patre *inunctus est*, sicut ex ipsius *Christi* persona *Isaias* Propheta ait: *Spiritus domini super me, propter quod unxit me*. Et in psalmo Propheta ad ipsum Christum Dominum *Sedes (sic) Sedes tua Deus*, ait, *in Seculum Seculi, virga æquitatis, virga Regni tui. Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis*. *Unctus* dicitur filius Dei a patre Spiritu Sancto, non in Divinitatis essentia, sed in humanitate assumpta. Duas quippe in Christo credimus esse naturas, duasque formas, duasque nativitates, duas etiam voluntates, atque operationes in singularitate personæ. De prima quippe nativitate ejus, quæ secundum divinitatem ex patre est, *David* Propheta ex persona patris ad filium ait. *Ex utero ante luciferum genui te*. *Ex utero* inquit, hoc est de mea substantia, *ante luciferum*, idest ante omnem creaturam. De secunda vero generatione ejus, quæ juxta humanitatem temporalis facta est; beatus Apostolus *Paulus* sua nos informans auctoritate: *At ubi venit*, inquit, *plenitudo temporis, misit Deus filium suum natum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret ut ad optionem filiorum reciperemur*. De prima generatione, quæ secundum deitatem est, Esaias Propheta clamat: *Generationem ejus quis enarrabit?* De generatione vero ejus, quæ secundum carnem est, *Matthæus* Evangelista scribit. *Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham*. De forma Deitatis ejus beatus *Paulus* Apostolus scribens ad Philippenses ait: *Hoc sentite in vobis, quod & in Christo Jesu. Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo*. De forma autem humanitatis ejus subsecutus ait: *Semetipsum exinanivit formam servi accipiens in similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo; humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem*. De duabus vero voluntatibus in eo, ipse sibi Dei filius omnipotens est, qui tempore passionis suæ patrem efflagitans ait: *Pater si fieri potest, transeat a me calix iste: verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis Pater*. Similiter & de duabus operationibus, qui nosse cupit ex evangelica prædicatione, plenius scire potest. Idcirco autem Dei filius, qui verus Deus est, ex patre; verus homo fieri dignatus est de matre, ex anima rationabili & carne cum sensibus suis in singularitate personæ, ut totum hominem ex anima rationabili, & carne cum sensibus mortalibus subsistentem, qui in Adam peccando perierat, per suam passionem, ac mortem de mortis potestate redimeret, & per resurrectionem suam æternæ vitæ participem efficeret. Non sicut *Apollinaris* Hæreticus prædicare ausus est, qui eumdem Dei filium animam habuisse asseruit, non tamen rationabilem, existimans quod Divinitas ei sufficeret pro ratione. Catholica vero fides eumdem Dei filium Dominum, ac Redemptorem nostrum, sicut verum Deum ex patre, ut dictum est, ita & verum hominem ex matre, animam habere rationabilem, & carnem cum sensibus suis, credit, & confitetur. Qui licet Deus sit & homo non tamen duos Christos, neque duas personas, neque duos filios Dei in eum credere oportet, sed unum Christum, unumque Dei filium in duabus, ut sæpe dictum est, naturis, singulari vero persona. Sicut enim quilibet homo, ex anima rationabili, & carne mortali subsistens non duo, sed unus est homo, ita & Christus Deus, & homo in unitate personæ, non duo, sed unus est Christus, unus Salvator Mundi, ac Redemptor humani generis. Æqualis Patri in forma Dei, minor vero ei in forma servi. Dominus vero omni Creaturæ in Cœlo, & in Terra etiam in ipsa forma servi, creator matris suæ, & Do-

minus

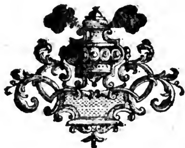
minus secundum potentiam Divinitatis, Creatus vero ex ipsa juxta humanitatem natus, natus simul ex ea Deus & homo absque ulla corruptione geminæ substantiæ, simplicis autem personæ. *Non conversione Divinitatis in carnem, neque humanitatis in divinitatem*. Idest neque divinitas, quæ immutabilis est, in humanitatem conversa est, neque humanitas in Divinitatem. Tenent igitur in eo singularitatem personæ utræque naturæ absque ulla convertibilitate proprietatis suæ, Dei scilicet, quod Dei est, & hominis, quod hominis est. Sicut enim in essentia divinitatis unum sunt cum Patre, ipso dicente: *ego & pater unum sumus*; ita in natura humanitatis unum est cum Ecclesia, quia idem Christus Dominus cum Ecclesia Catholica, quæ est Sponsa ejus, ut caput, & corpus, unus est Christus, Apostolo hoc affirmante, atque dicente: *Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est. Ego autem dico in Christo, & in Ecclesia*, hoc ideo Dominus fieri voluit, ne in trinitate quod absit quaternitas intromittatur. Quemadmodum Nestorius hæreticus impie prædicare ausus est, qui dixit Beatam M. V. non Deum, & hominem, sed purum hominem tantum genuisse. In quo homine postea propter meritum Sanctitatis divinitatem Filii Dei habitasse, sicut & in cæteris Sanctis, ac per hoc non unam, sed duas in Christo asseruit esse personas, & introduxit in Trinitate quaternitatem, cujus impia professio procul sit a cordibus fidelium. Nos vero credere oportet sæpe dictum Dei filium secundum divinitatem invisibiliter in uterum V. M. introisse, & veram carnem ex substantia ejusdem Virginis, quam cum Patre, & Spiritu Sancto creavit, quasi quoddam vestimentum in singularitate personæ suæ, ita unisse ut nec Deus sine homine, nec homo absque Deo fieri omnino possit, & ita in utraque natura & una persona incorruptibiliter ex ea natum. Et idcirco jam dictam V. M. non hominis tantum, sed Dei, & hominis genitricem credimus, & confitemur, quia Dei filius non personam hominis, sed naturam ex ea assumpsit humanitatis. Quia nequaquam conceptio carnis in Virginis utero divinitatis prævenit adventum; sed divinitas prævenit Virginis conceptum. Quam humanam naturam tota Trinitas in utero Virginis creavit, sed solus Filius in singularitate personæ suæ suscepit, atque univit. Idcirco autem Dei filius natura humani generis idem perfectum hominem absque peccato de Virgine suscipere dignatus est, ut per eamdem naturam, quæ in Paradiso a Diabolo decepta peccando mortem incurrerat, rursum eumdem Diabolum non potentia divinitatis, sed ratione justitiæ vinceret, ac prosterneret, & per indebitam mortem suam debitam mortem nostram auferret, & credentibus in se perpetuam vitam condonaret. Quatenus & Diabolus per justitiam victus cederet, & quos injuste retinebat, amitteret, & humanum genus non merito suo, seu libero arbitrio, sed sola gratuita misericordia salvaretur. Et ideo redemptionem humani generis, ut dictum est, salva divinitatis suæ potentia passus, & in carne mortuus, ac sepultus est in eadem carne; secundum animam descendit ad Infernum, secundum virtutem autem Divinitatis suæ die tertia in eadem carne, in qua mortuus fuerat, vivus surrexit. Post resurrectionem vero suam per dies quadraginta multis modis se Discipulis suis vivum exhibuit, atque palpandum præbuit, & ad confirmandam eorum fidem, & hæreticorum destruendam perfidiam, qui cum negant, veram carnem in Cœlum levasse, cibum petiit & coram eis comedit. Quadragesimo vero die post resurrectionem suam, videntibus Apostolis ascendit in Cœlum, & sedit ad Dexteram Patris. Idem regnat in gloria, & beatitudine sempiterna. Quem in die venturum ad faciendum judicium vivorum, & mortuorum in ipso mundi termino sustinemus, in eadem forma humanitatis & vera carne, qua ascendit, sed glorificata, non infirma, aut despecta, sicut in primo adventu cum venit occultus ut judicaretur, sed in gloria patris, & sua non ut judicetur, sed ut judicet, & reddat unicuique secundum opera sua. De cujus secundo adventu in Libro Apocalipsis scri-

Digitized by Google

ptum est; *ecce veniet cum nubibus Cœli, & videbit eum omnis oculus, & qui il-lum pupugerint*. Ipse quoque in Evangelio de suo adventu ait. *Cum venerit filius hominis in Majestate sua, & omnes Angeli ejus cum eo*, & iterum ipse; *verumtamen Filius hominis veniens putas inveniet fidem super terram*. In cujus adventu ad Angelicam tubam omnes defuncti a primo homine *Adam* usque ad ultimum, qui in fine mundi obiturus erit, tam pii, quam impii, tam justi, quam etiam & injusti, secundum Apostolicam auctoritatem, *in ictu oculi*, in eadem carne, in qua vixerunt, in qua bona, vel mala gesserunt, & in qua mortui sunt, resurgere habent non natura, aut sexu fœmineo, neque mulier in virili forma, sed unusquisque ut dictum est in propria forma, atque sexu in quo vixit, & mortuus fuit, resurrecturus erit. In eadem carne, in qua bona, vel mala gesserunt, recipiet unusquisque quod meretur. Illud tamen nobis credendum est, quod tam justi, quam etiam peccatores incorrupta recipient corpora sua: hoc est quæ ultra mori non possint, Apostolo hoc affirmante, ac dicente: *omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur, in momento, in ictu oculi, in novissima tuba*. Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Ideo autem tam electi, quam reprobi incorrupta recipient corpora sua. Quatenus & justi in eadem carne, in qua propter Deum in hac vita pœnas, & cœteros labores sustinuerunt, in ipsa recipiant a Domino æternam beatitudinem, & perpetuam gloriam, in quibus erit æternæ vitæ una remuneratio, sed propter diversitatem meritorum dissimili gloria. Similiter & omnes reprobi, impii videlicet, ac peccatores in propriis corporibus suis, in quibus prave, seu luxuriose vixerunt, recepturi sunt æternam damnationem, in quibus tamen pro qualitate vel quantitate peccatorum dissimilis erit pœna, sed una damnatione sempiterna. Hoc quoque judicium Deus Pater omnipotens per Filium suum in homine assumpto facturus est, sicut ipse Filius in Evangelio de semetipso testatur dicens: *Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit filio*. Non tamen ita accipiendum est ut Filius Dei absque Patre, & sine Spiritu Sancto, a quibus omnino dividi non potest, solus judicet, sed ideo ita dictum credimus, quia Pater invisibilis est, & a nullo hominum videri potest, & ideo solus Filius, ut dictum est, judicabit, quia ipse solus formam servi accepit, in qua visibiliter vivos, ac mortuos judicaturus est, invisibiliter vero tota Trinitas judicabit. Visibiliter autem ut dictum est, solus Filius in forma servi juste judicabit, qui ob redemptionem humani generis solus in carne assumpta injuste ab impiis judicatus est. In cujus judicio electi duabus in partibus discreti erunt, idest perfecti, quibus dictum est: *Sedebitis super duodecim sedes judicantes duodecim Tribus Israel*. Quod enim Apostolis tunc promissum est, ad omnes perfectos pertinet, qui cum Domino cæteros judicabunt. Secundus vero ordo erit in illis, qui ad superiorum perfectorum, hoc est, Apostolorum, & Martyrum, seu cæterorum perfectorum mensuram pervenire non potuerunt, & tamen per satisfactionem pœnitentiæ, per eleemosynarum largitionem, per compassionem Sanctorum, & cætera opera justitiæ vitam consecuturi sunt æternam. Talibus enim convenit illa Domini Sententia, qua ait; *facite vobis amicos de iniquo mammone, ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna Tabernacula*. Et illud: *quandiu fecistis uni de his fratribus meis, mihi fecistis*. Et iterum *qui vos recipit, me recipit*. Reprobi vero similiter duabus distincti erunt in partibus, in impiis videlicet, & peccatoribus. *Impii* appellantur omnes infideles, qui Dominum non noverunt, de quibus Psalmista ait: *non resurgent Impii in judicio*; resurgent utique non ut judicentur, sed ut puniantur, quoniam secundum Apostolicam auctoritatem, *quicumque sine lege peccaverunt, sine lege peribunt*. De Talibus in Evangelio veritas ait, *qui non credit jam judicatus est*, hoc est, jam condemnatus est. *Peccatores* autem vocantur, qui intra Ecclesiam per fidem commorantur, sed prave vivunt. De Talibus rursum Psalmista ait: *neque peccatores in consilio justorum*. De quibus & B. *Paulus* Apostolus, *confitentur*, inquit,

Digitized by Google

quit, *se nosse Deum, factis autem negant, cum sint abominati, & incredibiles, & ad omne opus bonum reprobi*; Quos & Dominus per Evangelium increpat dicens: *quid prodest, quod dicitis mihi, Domine, Domine, & non facitis, quæ dico.* Sicut enim fides, quam se mali Christiani habere gloriantur, absque bonis operibus eos salvare non potest, ita bonum opus quodcunque infideles agunt sine fide, nihil eis prodest, Apostolo affirmante qui ait, *omne quod non est ex fide, peccatum est.* Et ideo illos solos credimus posse salvos fieri, qui & fidem rectam absque ullo discrimine retinent, & in bonis operibus, in quantum possunt, laborare non desinunt, vitantes scilicet capitalia, atque mortifera crimina, sicut ait Psalmista: *declina a malo, & fac bonum.* Et alibi: *quiescite agere perverse; discite bene facere.* Quod autem dicimus de Christo Domino, *inde venturus est judicare vivos, ac mortuos*; *vivos* intelligimus, quos dies judicii viventes invenerit; *mortuos* autem omnes, qui antea obierunt, & tunc resurrecturi erunt. Vel certe ut quidam volunt, sicut per viventes electi, ita per mortuos reprobi omnes accipiendi sunt. Post factum vero judicium & justorum remunerationem, atque iniquorum damnationem quidquid in utrosque divina sententia decreverit, ideo in electis, ac reprobis æternum, & sine fine erit, ut nec mali ultra gaudium sperent, nec boni tristitiam formident. Quoniam sicut electi perpetua lætitia fruentes, ad reproborum damnationem, ut quidem Hæretici voluerunt, in æternum reversuri non erunt, ita & reprobi in perpetua pœna demersi, ad electorum gaudia nequaquam ultra consurgent, ipso judice testante, qui ait: *& ibunt ii, id est impii, & peccatores, in supplicium æternum; justi autem in vitam æternam.* Hæc est fides Catholica, quam universalis Ecclesia in Electis suis corde credit, ore profitetur, & bonis actibus exequitur. De qua fide quicumque ex his, qui Christiano nomine censentur, quidquam detraxerit, aut credere noluerit, procul dubio Catholicus non erit. Sed intra Ecclesiam positus sub nomine Christianitatis, recte a Catholicis, ut Hæreticus, reputabitur. Explicit expositio Fidei Catholicæ.

OPUSCULUM IV.

Chronicon ex Capitulari Codice Veronensi sub n. 158. Loculo R ab anno DCCIX. usque ad annum IƆCCCCXII. quo Codex fuit exaratus.

ANno DCCVIIII. ab Incarnatione Domini. Gesta Francorum.

DCCVIIII. Hiemps dura. Druogo mortuus.
DCCX. Annus durus, & fructus deficiens. Gotefridus obiit.
DCCXI. Pipinus perrexit in Alamanniam.
DCCXII. Aquæ multæ, & mors Hiltiberti Regis.
DCCXIII. Haistolfi Regis.
DCCXIV. Pipinus major domus defunctus.
DCCXV. Pugna Francorum, & mors Dageberti junioris.
DCCXVI. Pugna Karoli cum Ratporto.
DCCXVII. Pugna Karoli cum Raginfrido Rege in Wiciaco in Dominico die.
DCCXVIII. Vastavit Karolus Saxones plaga magna.
DCCXIX. Occisio Francorum ad Sessiones Civitates. Mors Ratpoti.
DCCXX. Pugna Karoli contra Saxones.
DCCXXI. Ejecit Theudo Saracenos de Equitania.
DCCXXII. Magna Fertilitas.
DCCXXIII. Duo filii Karoli ligati. Arnoldus, & unus mortuus. & Karolus infirmatus.
DCCXXIV. Karolus perrexit Adangeris (*lege* Andegavis).
DCCXXV. Saraceni primitus venerunt.
DCCXXVI.
DCCXXVII.
DCCXXVIII. Franci quieverunt.
DCCXXIX.
DCCXXX. Lantfridus mortuus.
DCCXXXI. Karolus vastavit duobus vicibus ultra Ligeram. Raginfridus mortuus. Beda Presbiter Anglorum obiit.
DCCXXXII. Karolus pugnavit contra Saracenos die Sabbati ad Pictavis.
DCCXXXIII.
DCCXXXIV. Karolus perrexit in Frisiam, eamque vastavit.
DCCXXXV. Karolus perrexit in Wasconia.
DCCXXXVI. Hatto ligatus. Audovvinus Episcopus obiit.
DCCXXXVII. Karolus pugnavit contra Saracenos in Gozia in die Dominica.
DCCXXXVIII. Karolus in Saxonia.
DCCXXXIX. Karolus in Provincia, usque Massilla.
DCCXL.
DCCXLI. Karolus mortuus, & Thietfeldus interfectus est.
DCCXLII. Franci in Equitania, & postea in Bauguaria usque Lech.
DCCXLIII. Pippinus quievit. Karolomannus in Saxonia.
DCCXLIV. Franci in Bauguaria, quando Illevvallus Romanus fuit egressus de Alsaccia.
DCCXLV. Karolomannus, & Pippinus in Saxonia, & Thietpaldus in Alsatia.

DCC-

Digitized by Google

DCCXLVI.	Karolomannus in Alamannia, & poftea in Equitania.
DCCXLVII.	Karolomannus ad Romam, & Eburnardus defunctus eft.
DCCXLVIII.	Hotbertus interfectus, & Grifo in Saxonia.
DCCXLIX.	Franci in Saxonia, & Grifo in Bauguaria.
DCCL.	Franci, & Grifo in Bauguaria.
DCCLI.	Pippinus Rex elevatus. Res Ecclefiarum defcriptas, atque divifas. Zacharias Papa defunctus. Stephanus electus & percuffus eft; alter Stephanus confecratus, & Lantfridus mortuus eft.
DCCLII.	Pippinus in Saxonia. Grifo in Francia interfectus eft.
DCCLIII.	Stephanus Papa in Franciam. Pippinus cum exercitu Francorum fuper Longobardos, receptas res Sancti Petri, reverfus. Et Karolomannus detentus eft. Et Bonifacius Epifcopus in Frifia martyrizatus.
DCCLIV.	Venit Datilo ad Martis campum.
DCCLV.	Franci iterum in Langobardiam cum hofte. Romanus obiit, & Haiftolfus mortuus.
DCCLVI.	Stephanus Papa obiit.
DCCLVII.	Venit Organa in Franciam.
DCCLVIII.	Rex Pippinus in Saxoniam.
DCCLIX.	Quieverunt.
DCCLX.	Rex Pippinus cum exercitu in Equitaniam.
DCCLXI.	Pippinus iterum in Wafconiam, ufque ad Limodiam civitatem.
DCCLXII.	Iterum Pippinus in Equitaniam; Bihevicum conquifivit.
DCCLXIII.	
DCCLXIV.	Hiemps grandis, & dura.
DCCLXV.	
DCCLXVI.	Pippinus conquifivit Limodiam.
DCCLXVII.	Paulus Papa obiit. Pippinus Tolofam perrexit.
DCCLXVIII.	Pippinus obiit. Waifarius occifus.
DCCLXIX.	
DCCLXX.	
DCCLXXI.	Karolomannus Rex obiit.
DCCLXXII.	Franci in Saxonia cum Karolo Rege.
DCCLXXIII.	Magi Campus ad Genua. Et Karolus in Langobard.
DCCLXXIV.	Paveja Civitas conquefita, & Defiderius Rex, & Anfa uxor ejus.
DCCLXXV.	Magi Campus ad Duram, & Karolus Rex in Saxoniam.
DCCLXXVI.	Karolus in Italiam interfecto Ruodgauzo; & poftea Magi campus ad Wormatiam, & inde in Saxonia fine bello.
DCCLXXVII.	Magi Campus ad Paderprunna.
DCCLXXVIII.	Karolus in Spania. Et Saxones in Francia.
DCCLXXIX.	Magi Campus ad Duram, & Franci in Saxonia abfque bello, & fames magna, & mortalitas in Francia.
DCCLXXX.	Franci in Saxoniam, deinde ad Romam.
DCCLXXXI.	Karolus reverfus de Roma Pippino baptizato. Et Magilumpus ad Wormatiam.
DCCLXXXII.	Karolus cum Francis ad *Libiam* (1) abfque bello. Et Saxones mentiti funt, & quofdam de Francis occifi. Iterum Franci fuper Saxones.

DCC-

(1) f. Lippiam.

DCCLXXXIII. Karolus iterum in Saxonia, cœde facta terram devastavit. Hiltigart Regina obiit.

DCCLXXXIV. Rex ad Lippiam. Transivit Hrenum. devastavit Saxones.

DCCLXXXV. Karolus in Erespurgh resedit, & Saxones in pace conquisivit.

DCCLXXXVI. Thurinci deprehensi, & detenti. Karolus Wormatia resedit; postea Romam pervenit. Deinde ad Capuam. Et cruces in vestibus apparuerunt.

DCCLXXXVII. Karolus de Roma revertens ad Pavejam. & exinde quosdam exiliavit in Francia. Et venit Wormatiam. Inde per Alamanniam in Bauguarios. Et dux Dasilo reddidit ei Patriam, & dedit filium suum obsidem.

DCCLXXXVIII. Dasilo, & Uxor ejus venerunt ad Ingilhein ad Regem, & tonsa corona exiliati sunt, & Bauguaria capta est.

DCCLXXXIX. Karolus cum exercitu Francorum ad Sclavos in Wi . . cia, & conquisivit eam, & regem trapavit. Reversus cum pace.

DCCXC. Karolus cum exercitu Francorum, Saxonum, atque Sclavorum in regionem Wandalorum, & eam devastavit. Reversus cum pace.

DCCXCI. Karolus regnum Hunnorum vastavit.

DCCXCII. Karolo Saxones, & Frisones mentiti sunt, & Pippinus tonsa coma, & quosdam de Francis occisi, & suspensi propter Consilium, quod fecerunt super Karolum, & fossatum jussit facere.

DCCXCIII. Vilhelmus pugnavit cum Saracenis ad Narbona; & perdidit multos homines, & unum regem cum multitudine occidit.

DCCXCIV. Karolus iterum in Saxonia, & illi promiserunt fidelitatem, ac postea mentiti sunt.

DCCXCV. Item Karolus cum magno exercitu in Saxoniam. Obsides quesivit. Et Zotanus dux de Pannonia venit ad Karolum, se ipsum dedit, & patriam, & baptizatus est. Et Leo Papa electus est.

DCCXCVI. Item Karolns in Saxonia terram devastavit, & Pippinus cum Longobardis, & Bauguariis in Vandalos & ipsi patriam, principatumque dederunt.

DCCXCVII. Item Karolus in Saxonia. Item in Saxonia ibique totum sedit hibernum. Ericus Victoriam in Vandalos. Pippinus super Sclavos.

DCCXCVIII. Item Karolus in Saxones, & illos conquisivit, atque obsides plurimos. Wandali mentiti sunt.

DCCXCIX. Kerlot occisus est.

DCCC.

DCCCI.

DCCCII. Egino Veronensis Episcopus obiit.

DCCCIII.

DCCCIV.

DCCCV.

DCCCVI.

DCCCVII.

DCCVIII.

DCCVIIII.

DCCCX. Leo Papa obiit.

DCCCXI. Hatto episcopus mare transivit.

DCCCXII.

Digitized by Google

DCCCXIII.	
DCCCXIV.	Karolus Imperator obiit. Annus primus Hludovici Imperatoris.
DCCCXV.	
DCCCXVI.	
DCCCXVII.	
DCCCXIX.	
DCCCXX.	
DCCCXXI.	
DCCCXXII.	
DCCCXXIII.	
DCCCXXIV.	. . . . . etinus monacus obiit.
DCCCXXV.	
DCCCXXVI.	
DCCCXXVII.	
DCCCXXVIII.	
DCCCXXIX.	
DCCCXXX.	Inicium Basilicæ Sancti Galli.
DCCCXXXI.	
DCCCXXXII.	
DCCCXXXIII.	Francorum dedecus.
DCCCXXXIV.	
DCCCXXXV.	
DCCCXXXVI.	
DCCCXXXVII.	
DCCCXXXVIII.	Puato Diaconus de Palatio lapsus est in judaismum.
DCCCXXXIX.	Karolus Rex oritur.
DCCCXL.	Hludowicus Imperator obiit. Eclipsis Solis III. Nonas Maii inter octavam, nonamque horam in Vigilia Ascensionis Domini.
DCCCXLI.	Annus primus Hludarii imperatoris. Ad Fontanas bellum crudelissimum inter fratres Hlotarium, Hludowicum, & Karolum.
DCCCXLII.	Inchoata divisio regni.
DCCCXLIII.	Judit Regina obiit. Pax inter fratres facta.
DCCCXLIV.	
DCCCXLV.	
DCCCXLVI.	
DCCCXLVII.	
DCCCXLVIII.	
DCCCXLIX.	
DCCCL.	
DCCCLI.	
DCCCLII.	
DCCCLIII.	
DCCCLIV.	
DCCCLV.	
DCCCLVI.	Leo alius Papa. Hlotharius Imperator; Truago, & Rabanus obierant.
DCCCLVII.	Hilitigart Hludovici filia obiit.
DCCCLVIII.	
DCCCLIX.	
DCCCLX.	Hiems magna, & mortalitas animalium.
DCCCLXI.	Fames validissima.

DCCCLXII.

Digitized by Google

DCCCLXII.	
DCCCLXIII.	Gens Hunnorum Christianitatis nomen aggressa est.
DCCCLXIV.	
DCCCLXV.	
DCCCLXVI.	
DCCCLXVII.	Terremotus. Nicholaus Papa obiit.
DCCCLXVIII.	Stella Cometis. Fames aterrima, & mortalitas hominum, & animantium.
DCCCLXIX.	Hlotharius rex de Campania veniens in Placentia obiit.
DCCCLXX.	Rusticius dux ab Hludovvico rege Germaniæ, & Solitarius ab Imperatore Hludovvico rege Langobardorum capti sunt.
DCCCLXXI.	Hludovvicus, & Karolum cum patre pacificati sunt, data Retia Karolo.
DCCCLXXII.	
DCCCLXXIII.	
DCCCLXXIV.	
DCCCLXXV.	Hludovvicus Imperator filius Hlotharii in Italia obiit.
DCCCLXXVI.	Hemma regina, & Karlomannus filius Karoli obierunt, & Hludovvicus Pius rex Germaniæ defecit.
DCCCLXXVII.	
DCCCLXXVIII.	Karolus Imperator de Gallia obiit.
DCCCLXXIX.	Hludovvicus Rex de Gallia filius Karoli obiit.
DCCCLXXX.	Karlomannus Rex Baugavariorum, Filius Hludovvici regis Germaniæ obiit.
DCCCLXXXI.	Karolus Imperator a Joanne Papa benedicitur, & tertio Italiam ingreditur.
DCCCLXXXII.	Eclipsis Lunæ. Hludovvicus filius Hludovvici Pii obiit.
DCCCLXXXIII.	Johannes Papa obiit; & Marinus electus.
DCCCLXXXIV.	Marinus Papa obiit, & Adrianus electus.
DCCCLXXXV.	Hug obcœcatur.
DCCCLXXXVI.	Adrianus Papa obiit, & Stephanus electus. Heinrihcus dux a Nordmannis occisus est.
DCCCLXXXVII.	Karolus imperator regno terrestri privatus. Arnolfus immanissimus rex elevatur.
DCCCLXXXVIII.	Karolus Imperator obiit. Bellum inter Widonem, & Perengarium.
DCCCLXXXIX.	Liutbertus Archiepiscopus obiit. Arnulfus in hostem. Alium bellum inter Vvidonem, & Perengarium. Gosbertus obiit.
DCCCXC.	Berenhart filius Karoli vix de Retia evasit. Nimia mortalitas hominum. Salomon Episcopus obiit.
DCCCXCI.	Stella Cometis. Eclipsis solis. Sunzo archiepiscopus a Nordmannis occisus. Radaspona combusta est. Arnulfus Rex de Nordmannis triumphavit. Stephanus Papa obiit. Formosus electus, & Perenhart filius Karoli a Ruodulfo occisus.
DCCCXCII.	Arnulfus cum exercitu in Maraha, terramque devastavit.
DCCCXCIII.	Eclipsis Lunæ. Arnolfus in Maraha. Vvilielmus occisus. Engilscalch obcœcatur. Ruodpertus occiditur. Alamanni in Italiam.
DCCCXCIV.	Eclipsis Lunæ. Arnolfus in Italiam cum exercitu.
DCCCXCV.	Hildigart exiliata, & Zuentebulc rex elevatus. Fames & grando. Arnolfus in Italiam. Vvido Imperator factus.
DCCCXCVI.	Arnolfus Romam vi cepit, & a Formoso Papa consecratur. Formosus obiit, & Bonifacius successit, & ipse obiit, & Stephanus successit. Fames validissima. Et rex Arnolfus cœpit infirmari.

Basi-

Digitized by Google

Basilica in Lateranis majori parte cecidit, & postea Stephanus Papa Formosum de sepulcro ejecit, & in Apostolica sede locavit, & diaconum pro eo constituit ad respondendum, & Apostolicam exuit vestem, & traxit per Basilicam, & sanguis de ore ejus fluebat, & in flumen projectus est.

DCCCXCVII. Arnolfus cum suis populis generalem celebrans conventum, casuque cecidit.

DCCCXCVIII. Lantbertus Imperator Italiæ filius Widonis obiit.

DCCCXCIX. Ungari Italiam ingressi. Arnolfus Imperator obiit. Et Hludowicus filius ejus, sub quo omnia bona pace disjuncta sunt, in Regnum elevatur. Bellum in Ungaros, & Christianos in Italia ad Parentum, & Castelli capti sunt.

DCCCC. Zuentibulcus rex filius Arnolfi occisus, & Hludowicus filius Posonis in Italiam. Adalhart, & Heimrich frater ejus, & Eberhardus bello occisi.

DCCCCI. Iterum Hungari in Italiam. Hludowicus filius Posonis Imperator Romæ efficitur.

DCCCCII. Ipse Hludovvicus a Perengario rege & Bauguariis in Verona captus, & cœcatus. Et Bellum in Maraha cum Ungaris, & patria victa.

DCCCCIII. Bellum Bauguariorum cum Ungaris. Adalbertus Choradum bello occidit.

DCCCCIV. Ungari in dolo ad convivium a Bauguariis vocati. Cussal dux eorum, suique sequaces occisi sunt.

DCCCCV. Franci, & Alamanni ad Tarisiam super Adalbertum.

DCCCCVI. Item Hludovvicus contra Adalbertum. Et ille ficta fide deceptus. Capite decollatur.

DCCCCVII. Item bellum Bauguariorum cum Ungaris insuperabile. Atque Liutpaldus Dux. At eorum superstitiosa superbia occisa. Paucique Christianorum evaserunt interemptis multis Episcopis, Comitibusque.

DCCCCVIII. Ungari in Saxones. Et Burchardus dux Toringorum, & Reodulfus Episcopus, Eginoque, aliique quamplurimi occisi sunt devastata terra.

DCCCCIX. Ungari in Alamaniam, & cum innumerabili præda hominum & animalium reversi sunt.

DCCCCX. Ungari in Alamaniam. Bello insperato multos occiderunt. Et Gozpertus Comes occisus, atque ipso itinere cum Francis, & Bauguariis pugnaverunt; Gebehardumque ducem, & alios plurimos Bauguariis ex parte victoriam tenentibus occiderunt, & cum præda regressi sunt.

DCCCCXI. Purghart Comes, & princeps Alamannorum injusto judicio ab Anshelmo censura inequitatis occisus, omnibus viduæ illius ademptis, filiisque ipsius Purchardo, & Vodalricho extra patriam ejectis predium atque beneficium ejus inter illos distribuerunt. Frater vero ipsius Adabertus nobilissimus, atque justissimus Comes nutu Episcopi Salomonis, & quorumdam aliorum interemptus est. Gislæ nempe socrui Purchardi junioris limina Beati Petri principis apostolorum irreptanti, ibique veniam facinorum suorum efflagitanti. Proprium peculiumve, & omnia, quæ habebat, spreto juvante domino, ac mœrentium consolatori Sancto Petro

 suo-

suorum nutibus dispertierunt. Insuper illa repedante falsis testimoniis pravissimas eorum machinationes in palatio Potamico confirmantes ream publicæ dominationis mentiti sunt.

Hlothariorum principes a Hludovvico rege divisi.

DCCCCXII. Hludovvicus rex mortuus. Chonradus filius Chonradi Comitis a Francis, & Saxoniis, seu Alamannis ac Banguariis Rex electus. Et Hlodarii Karolum regem Galliæ super se fecerunt. Ruodulfus rex Burgundiæ ad civitatem Basileam, & inde ad propria. Karolus in Alsatiam, & Chonrantus in Hlodarios, & facta fide ficta Chuonrantus in Hlodarios iterum usque ad Aquas, & Hlodarii quosdam in Argentinam Civitatem, eaque vastata, & combusta est. Stella Cometis. Et Ruodulfus Rex obiit felici exitu, filiusque ejus Rex nomine patris elevatus.

(1) Anno Dominicæ Incarnationis. M. C. LXXX. V. VIII. Kal. Novembris Basiliensis Ecclesia incendio conflagravit.

---

(1) Quæ sequuntur, alia manu sunt scripta.

OPUS-

OPUSCULUM V.

Chronicon Suessanum ex MS. Codice Bibliothecæ domus Professæ Romanæ Societatis Jesu.

ANno Domini 1113. fuit fundamentum Episcopatus Suessæ.
Anno Domini 1188. Hyerusalem a Saracenis capta est in die Nativitatis Sancti Joannis Baptistæ.
Anno Domini 1189. die 13. Decembris obiit Rex Guglielmus secundus.
Anno Domini 1192. Die mense Aprilis Rex Henricus Imperator a Domino Papa Cœlestino .... & sic introivit Regnum, & habuit Rocham de Arohis forellam; & Sangermanum, & postea Capuam, & obsedit Neapolim. Ubi vero moratus est per tres annos, & die Sancti Bartholomei recessit cum pudore, & secessit in Apuliam: Rex Tancredus sumens vires suas habuit totum Regnum excepto Comite Pet. de Celano, & Abbate Monasterii Casinen.
Anno 1194. de mense Aprilis obyt Rex Tancredus prædictus, & eodem anno de mense Septembris Imperator Henricus introivit Regnum, & habuit Theanum, Suessam, Capuam, & totum Regnum.
Anno Domini 1197. In die Sancti Bartholomei mortuus est Imperator Henricus in Castro Rauudatii.
Anno Domini 1200. Capta fuit Civitas Constantinopolis a Francis, & Venetis, & Comes Riccus de Aquila habuit Civitatem Suessæ, quam reddit ei Abbas Rogerius, Presbyter Severinus, Philippus Floradasa, Vincentius Mundo de Roccha, & plures alii de Suessa, & in dicto anno Rex Goglielmus secundus habuit Regnum.
Anno Domini 1205. Comes Guglielmus de Breoda Suessæ Capitaneus est.
Anno Domini 1210. de mense Novembris Imperator Odo venit, & introivit Regnum, undecima Die Novembris intravit Capuam, quam ei assignavit Comes Petrus de Celano, & moratus ibi per quinque Menses.
Anno Domini 1212. die 2. Martii dictus Imperator Odo venit Theanum, & obsedit Civitatem ipsam, & stetit ibi per septem dies, & octavo ejusdem mensis venit Suessam, & obsedit eam, & stetit cum toto exercitu in loco vero dicitur ad marzuli, & deinde misit legatum suum Rogerium de Celano cum Comite Gofrido ad D. Comitem Ricciardum de Aquila, & ipse Comes Ricciardus cepit eos, & moratus ibi per octo dies, qui fecit accendere omnia palearia, & incidere omnes arbores, deinde reversus est apud Capuam & intravit in Apuliam
Eodem vero anno dicto Domino Ricciardo de Aquila Comite existente in Civitate Suessa D. Rogerius ejus filius dedit se in manibus Imperatoris Odonis, & exstitit (1) patrem suum, et habuit Suessam, Theanum, Rocham Mond. et Trhaectum, Suggum, et Maranolam.
Anno Dni 1220. de mense Novembris in die Sanctæ Ciciliæ idem D. Rex federicus venit Romam, et cepit Coronam Romani Imperii a D. Papa Honorio, qui coronavit eum, et fuerunt cum eo omnes Barones, et Comites Regni, excepto Comite Thomasio de Molisio, et in die Sanctæ Luciæ venit apud Sanctum Germanum, et in die Sancti Ambrosii idem D. Imperator introivit Civitatem Suessæ quam recuperavit in ejus Dominium, et ibidem stetit per tres dies.
Eodem anno Imperatrix Constantia venit Suessa, et introivit ibidem in festa S. Thomasii Apostoli, quæ recepta est honorifice ab omnibus hominibus Suessæ, & stetit ibi per 37. dies, & in die Conversionis Beati Pauli Apostoli discessit, & venit Capuam.

(1) *f.* destituit.

Digitized by Google

Anno Domini 1221. de mense Januarii in die Sancti Mauri idem D. Imperator Federicus (1) item introivit Suessam, & moratus est ibi per tres dies, & postea redit Capuam.

Anno Domini 1228. (*sic*) Imperator Federicus venit ad partes ultimas marinas, & moratus est ibi.

Anno Domini 1224. Dominus Palagius D. Papæ legatus venit cum exercitu Ecclesiæ apud Suessam, & obsedit eam, & devastavit ipsam, & stetit ibi usque ad festam Beati Michaelis Arcangeli de mense Maii.

Anno Domini 1245. die 17. Julii lata fuit Sententia depositionis contra Imperatorem.

Anno Domini 1250. primo Januarii destructa fuit Civitas Beneventana.

Anno Domini 1250. in die Sanctæ Luciæ de mense Decembris Imperator Federicus obiit in Castro Florentini in partibus Apuliæ, de quo remanserunt tres Filii, videlicet Rex Conradus, Rex Henricus parvulus, & D. Manfredus Princeps Tarentinus, qui Dominus Coradus. & Dominus Manfredus eo tempore Alamania morabatur.

Anno Domini 1251. Dominus Rex Conradus venit de partibus Alamania, & introivit Regnum, & applicuit apud Fogiam, & tunc ei rebelles Neap. Capua, Calvum, Calenum, Aquinum, cum (2) Comitatu Acerrarum, & Comite Casertino. Qui Comites venerunt cum Capuanis in festo Annunciationis Virginis apud Suessam pro prædandis, & capiendis mulieribus Suessanis, quæ accedebant ad Ecclesiam Sanctæ Mariæ Majoris, quæ scientes dictum adventum Capuanorum, & Comitum redierunt absque læsione; postea die Sabati venit dictus Comes Casertinus cum maxima Comitiva Capuanor. super Suessam, unde nobiles, & alii boni Cives Suessani dubitantes de dicto Comite, & Capuanis absentaverunt se de Civitate; alii vero, qui remanserunt, communionem cum Capuanis fecerunt, & remansit pro regimine dictæ Civitatis Magister Petrus de Sancto Herasmo: & sic Suessani volentes ire contra Dominum Robertum de Matricio de Suessa, qui custodiebat turrim ad mare, ceperunt filiam dicti Roberti, & plures alias mulieres illorum, quæ erant absentes ut supra de Civitate; & accedentes dicti Suessani contra dictum Dominum Robertum obviavit ei Magister Justus, qui veniebat supra Suessam cum maxima multitudine gentium, equitum, & peditum, a quo dicti Suessani fuerunt devicti in loco dictæ S. Mariæ Majoris, & plures Suessani interfecti, & capti, & ducti fuerunt ante trayectum, & ibi detenti in Carceribus, quousque venit Rex Conradus Suessam cum magno exercitu de mense Maii ejusdem anni, qui Rex suprasedere fecit de dictis Captivis, & Carceratis 42. alii vero dati fuerunt in Cambium dictarum Mulierum, quæ captæ fuerant per dictos Suessanos ut supra; quo facto Rex Conradus discessit de Suessa, & ivit supra Calenum & incontinenti Calenenses fecerunt mandatum dicti Regis, quo habito ivit ipse Rex supra Calvum. Suessani miserunt duos nuntios cum clavibus Civitatis Suesse, & fecerunt mandatum ipsius Domini Regis Conradi, & fuit die martis 28. Maii. Qui Rex habita Civitate Calenensi ivit supra Capuam, & obsedit eam, & stetit ibi quousque Capuani redierunt ad ejus votum; deinde ivit supra Neapolim, & stetit, donec habuit eam, quæ rediit ad ejus mandatum de mense Octobris. Qua habita ivit in Apuliam, & ibi obiit apud Lavellum die 22. Mensis Maii 1254.

Postea eodem anno de mense Octobris Dominus Innocentius PP. introivit in Regnum, quo tempore Manfredus Tarentinus Princeps erat Baiulus dicti Domini Regis Conradi Secundi, qui cum iret Capuam versus ad hospitandum invenit in itinere Burrellum de Anglone, et ipsum interfici fecit propter injuriam, quam sibi dixerat; quo occiso noluit hospitari Capuæ, et ivit apud Acerras, et demum

(1) *f.* iterum. (2) *f.* Comite.

Digitized by Google

mum apud Luceriam, et moratus est cum Sarracenis longo tempore: deinde Papa Innocentius venit Neap., et ibi moratus fuit de mense Decembris, cui successit Dnus Alexander Papa iiii qui tenuit Suessam, et totam partem Regni per totum mensem Maii.

Deinde anno 1256. de mense Julii Civitas Suessæ rediit ad mandatum dicti Domini Regis Conradi Secundi, cujus bajulatum gerebat idem Dnus Manfredus Princeps Tarentinus, qui gexit ballium in Regno dicti sui Nepotis usque in festum Sancti Laurentii.

Anno 1257. die Dominico 6. Mensis Maii quinta Indictione in hora Vespertina a Civitate Cayetæ usque ad Castrum maris per totum lictus maris mare reversum fuit retro non longe a littore per unum jactum baliste durans per horam unam postea taliter tumuit mare in lictore, quod exiit ultra solitos terminos ultra modum et dicto anno maxima fuit victualium inopia. Itaque valuit tumulus grani ducat. $111\frac{1}{2}$ et hordei 11. et Casisa olei ℔ $1\frac{1}{2}$, et fabarum tumulus ℔ $11\frac{1}{2}$ et Cicerum ℔ iiii sed sequenti anno fuit tanta fertilitas, quod alias numquam fuit.

Anno Dni 1258. die martii 19. mensis Februarii post Completorium parum ante occasum solis fuit magnus et manifestus terremotus Suessæ, et fere in omnibus aliis Civitatibus, et in quibusdam satis damnum actulit, ita quod Campanæ Monasterii Sancti Germani, et Ecclesiæ Sancti Matthæi propter nimiam impulsionem dicti terremotus ex se sonaverunt, quo anno in estate fuit maxima penuria victualium ut supra, sed fuit valde salubris, et dominabatur dictus Dnus Manfredus Princeps Tarentinus, et dicto anno stella magna in Oriente visa est a die Nativitatis Domini usque ad Terremotum.

Eodem anno in die Sancti Laurentii de mense Augusti primæ Indictionis Rex Manfredus coronatus fuit a Prelatis Regni, et aliis Comitibus, et Baronibus apud Panormum, qui tenuit Regnum usque ad annum 1266. et dicto anno hora Crepuscoli in plenilunio luna paulatim tota ingressa est firmamentum, et abscondidit se, et sic stetit per tres horas, et deinde paulatim exivit valdè lucida versus Occidentem.

Anno Domini 1264. de mense Augusti Sol divisus est in tres partes, et in qualibet parte visum fuit vexillum album cum Cruce rubea supra Luceriam. Ita quod Sarraceni Lucerie valde stupuerunt, et miserunt ob hanc causam Nuntios ad Dominum Regem Manfredum, qui erat tunc apud lacum pensule.

Anno Domini 1266. die p. Julii Dominus Rex Carolus cæpit Coronam Regni in Urbe; eodem vero anno in die purificationis introivit Regnum de mandato romanæ Sedis per pontem Ciperani, qui habito Aquino venit apud Sanctum Germanum, ubi erat Comes Riccardus de Caserta, cum exercitu Regis Manfredi: qui demum habito Sancto Germano venit versus Alifiam. Unde Dominus Rex Manfredus, qui erat Capue, ivit versus Beneventum adversus eundem Dominum Regem Carolum, et obviantes se ad invicem pugnaverunt, ubi dictus Rex Manfredus devictus mortuus fuit, et ipse Rex Carolus victoriam obtinuit.

Die 25. Februarii dicti anni Civitas Suessæ dedit se ad manus dicti Domini Regis Caroli et juravit Domino Raynaldo de Aquino pro parte ipsius Domini Regis intus Majorem Ecclesiam.

Anno Domini 1269. Coradinus filius Regis Coradi ex Alamania venit apud Romam cum maxima Comitiva, & cum auxilio Domini Henrici fratris Domini Regis Castelle, qui tunc Senator erat in Regno, venit cum dicto exercitu, ut introiret regnum usque ad Castrum pontium, et ibi pugnaverunt cum exercitu dicti Domini Regis Caroli, & fuit magna hominum occisio ex utraque parte: Demum ipse Dominus Coradinus debellatus fuit, aufugit cum ejus gente,

et se

& se recuperavit ad terram Domini Coradi, & habito ibi Consilio cum Comite Gualvaneo, & cum Duce Pisanorum, volens petere Siciliam venit ad Castrum Asturæ cum dictis Comite Gualvaneo, & Duce Pisanorum, qui cum ibi essent, capti fuerunt per Dominum dictum Castri Asturæ, & eos assignavit dicto Domino Regi Carolo, qui Dominus Rex decapitari fecit Comitem Gualvaneum in quadam terra quæ Janazanum.

Eodem anno die lune 28. Octobris dictus Dominus Rex Carolus decapitari fecit dictum Coradinum Ducem Austræ, & Comitem Girardum de Pisis in foro Neapolis prope Ecclesiam Sancti Angeli ad arenam in eo loco ubi constructa est Ecclesia Sanctæ Mariæ de Carmino, quam tunc construere, & fabricare fecit mater ejusdem Coradini, & ibi fecit illum sepelliri.

Anno Domini 1282. de mense Aprilis Siculi se rebellaverunt contra Dominum Regem Carolum, & interfecerunt Dominum Joannem Remigium Justiciarium ipsorum & alios Gallos ibidem existentes. Qui Rex Carolus indignatus maximum congregavit exercitum per mare, & terram, & transit Farum & obsedit Mezzanam Civitatem, & stetit ibi a mense Junii per totum mensem Augusti. Postea venit Dominus Petrus Rex Aragonium in auxilium Siculorum, & veniens cum maxima multitudine Siculorum, & aliarum gentium undique circumdantium, volens cum eodem Rege Carolo pugnare; qui Rex Carolus cito discessit ab dicta obsidione Mezzane, & venit apud Cathonam circa finem mensis Septembris, & ibidem stetit cum exercitu per plures dies, dictus vero Rex Aragonum venit cum suo exercitu apud Mezzanam, & ibi pluribus diebus moram traxit, & cum ibi morarentur, fuit tractatum inter eosdem Regem Carolum, & Regem Aragonum ut ipsi pugnarent simul apud Bardellam, & quilibet eorum habere deberet centum milites ad ipsam pugnam faciendam; & cum ipse Rex Carolus periverit in Territorio apud Bardellam cum necessaria & maxima multitudine comitiva; Rex Aragonum sciens, quia veniebat ipse Rex Carolus cum tantis militibus, ivit ad dictum locum, & Campum; terminus vero pugnandi erat summo mane, & antequam Sol exiret, protestatus fuit, quod ipse fuerat in Campum causa pugnandi cum dicto Rege Carolo, quem ibi non invenit, quo quidem Rege Carolo postea veniente in dicto Campo cum bellicis tubis, & turbis stetit ibi.

Anno Domini 1281. fusa est quædam magna Campana in Episcopatu Suessæ præsidente Episcopo Joanne.

Anno Domini 1283. obiit dictus Episcopus Joannes.

Anno Domini 1284. consecratus fuit Episcopus Suessanus Dominus Robertus de Asprello cum maximo honore.

Anno Domini 1284. die 3. Mensis Julii dictus Rex Carolus rediit ex Francia cum maximo exercitu per mare, & ivit usque Regium, & postea discessit inde, & venit Brundusium, & de mense Januarii venit apud Fogiam. Die vero 7. dicti mensis 1285. dictus Rex Carolus obiit apud Fogiam, qui regnavit in Regno Siciliæ 19. annis: cujus corpus translatum fuit intus majorem Ecclesiam Neapolitanam die 23. ejusdem mensis existente ibidem Dno Girardo de Parma Sabinensi Episcopo Apostolicæ Sedis Legato cum pluribus Prelatis Regni ad ipsius exequium faciendum.

In prædicto Regno Siciliæ dictus Rex Carolus reliquit Dominum Robertum Comitem Atrebatensem, & Dominum Legatum prædictum Ballios Domini Caroli ejus Primogeniti. & temporibus ejus Dominum Carolum dimisit sub protectione, & defensione Sanctæ Romanæ Ecclesiæ dominante Domino Carolo magnifici Principis Salernitani Primogenito Regni Siciliæ.

Dominus vero Carolus Primogenitus dicti Regis Caroli detinebatur in Carcere in partibus Siciliæ, quem detinere faciebat Dominus Jacobus Filius supradicti Domini Petri de Aragonia in Carcere suo, qui sciens mortem dicti quondam Regis

Digitized by Google

Regis Caroli sui Patris ipse Dominus Jacobus misit eundem Carolum Primogenitum dicti quondam Caroli, qui tunc vocabatur Princeps Salernitanus, ad Dominum Aurifusium fratrem suum Regem Aragonum in Aragonia, & ibidem ipse Carolus stetit in Carcere longo tempore, & postea tractatum Domini Odoardi Regis Angliæ fuit liberatus ipse Carolus, & pro securitate dictorum pactorum ut supra, ei dimisit nonnullos Barones de Francia, & Proventia, & duos ejus filios, quo facto venit apud Beneventum, ubi morabatur Dominus Nicolaus Papa 4. cum Cardinalibus.

Anno Domini 1289. Dominico 29. Maii dictus Dominus Papa apud Beneventum eundem Dominum Carolum propriis manibus regali Diademate Regni Siciliæ coronavit; quo coronato venit Neapolim, qui Dominus Jacobus sciens adventum dicti Domini Regis Caroli II. venit cum multitudine galearum supra Cayetam, & obsedit eam, & stetit in monte sancti Martini a die 10. mensis Julii usque ad festum Beati Bartholomei de mense Augusti, quo die fuit facta tregua inter ipsum Dominum Regem Carolum, & dictum Dominum Jacobum, qui Dominus Carolus veniebat in subsidium Cajetanorum cum maxima Comitiva Gallorum, & Regniculorum equitum, & peditum, & cum aliis Cruce Signatis de Roma, & aliis locis, quo dictus Dominus Papa miserat in subsidium dicti Regis Caroli, qua tregua facta inter eosdem dictus Dominus Jacobus discessit ex obsedione Cayete cum exercitu suo, & ivit in Siciliam; & ipse Rex Carolus venit Neapolim, & ibi militem fecit Dominum Carolum ejus Primogenitum, & fecit eum Principem Salernitanum, & Dominum Montis Sancti Angeli, & dimisit eum Vicarium Generalem in Regno, & ordinata ejus Curia iter arripuit versus Franciam, & ad tractandum concordiam cum dicto Aurifusio fratre Dni Jacobi, & in dicto itinere de ordinatione dicti Domini Papæ fecit parentelam et nupsit filiam suam cum Carolo Martello fratre Regis Franciæ qui attinebat ei in tertio gradu Consanguinitatis.

Anno Domini 1293. regnante Carolo Secundo die 4. Septembris qui fuit die Veneris nocte ante Solis ortum terremotus magnus factus est per Terram Laboris, et maxime Suessæ, et valuit eo anno tumulus frumenti gr. decem, & hordei quinque. Quo Die Dominus Pius de alenalbo migravit, et honorifice sepultus est in majori Ecclesia Suessana.

Anno Domini 1300. (1) regnante eodem Domino Rege Carolo secundo die lunæ 5. mensis Julii Frater Petrus de Marrone cognomine de Magella regni Siciliæ permotus fuit ad Papalem dignitatem per omnes Cardinales apud Perusiam, ubi ipse erat personaliter.

Eodem anno die 25. Augusti in Campo Sanctæ Mariæ Collis de madio, sive Colomai de Aquila ubi Ecclesia Beatæ Mariæ Virginis sui Ordinis est constructa a dicto Rege Carolo Secundo Domina Regina ejus uxore nomine Maria Rege Ungariæ, et ejus Regina uxore præsentibus una cum Cardinalibus tunc viventibus (2) coronatus et consecratus fuit Petrus ubi affuerunt numero circa hominum 2000. utriusque sexus.

Anno Domini 1306. (3) de mense Septembris Ecclesia Beatæ Mariæ Collis de madio fuit consecrata de mandato Domini PP. per Dominum Mattheum Rubeum Cardinalem qui Dominus Papa per Dominum Mattheum de Aquasparta absolvit omnes ibidem præsentes, ac omnes concurrentes a die 5. mensis ejusdem, & per totam octavam a pena, & culpa, ac omnes euntes ad dictam Ecclesiam anno quolibet eodem die 5. Septembris, quo dicta Ecclesia fuit consecrata.

Item

(1) Legendum videtur 1294.
(2) Forte *venientibus*, ut paullo post.
(3) Et heic legendum videtur 1294.

Item eodem anno de mense Septembris quatuor temporibus VI. die Sabati dictus Dominus PP. præsentibus omnibus Cardinalibus tunc venientibus apud Aquilam fecit 12. Cardinales, de quibus quatuor fuerunt Regnicoli videlicet Dominus Landulphus Bulgarius de Neapoli, Dnus Petrus de Aquila, Dominus Franciscus de Cituis, & Dnus Thomasius de Sancto molisuo.

Eodem anno die 9. Octobris Idem Dominus Papa Ecclesiam Sancti Spiritus de Sulmone caput totius ejus ordinis honorifice consecravit præsentibus ibidem septem Cardinalibus, & Domino nostro Rege, ubi fuit . . . . gentium multitudo.

Prædicto anno die VI. Octobris prædictus Dnus PP. ascendit apud Monasterium Casinensem, & ibi dimisit quendam Abbatem sui ordinis, & conatus fuit, quod omnes Monaci d. Monasterii caperent dictum ejus ordinem, & de aliquibus obtinuit & multi dictorum Monachorum aufugerunt, et per muros dicti Monasterii se projecerunt qui stetit ibi per tres dies.

Eodem anno die 28. Octobris dictus Dnus Papa venit Theanum, et stetit ibi per octo dies, et ibi existentibus secum 6. Cardinalibus promovit ad Cardinalatum Fratrem Joannem de Castro Cellis Beneventanum Archiepiscopum contra voluntatem dicti Regis Caroli.

Anno Domini 1294. die lunæ 13. Decembris in festo Sanctæ Luciæ dictus Dn Papa existens intus Castrum Novum Neapolitanum præsentibus omnibus Cardinalibus ibidem tunc morantibus publice renuit Papalem dignitatem, quam habebat, proiiciens in terram mantum, et anulum, et ejus dignitatem.

Eodem anno die Veneris 23. Decembris octava Indictione de mane in Vigilia Nativitatis Domini, Dnus Benedictus Cayetanus promotus fuit ad Papalem dignitatem per omnes Cardinales Neapoli existentes intus Castrum novum Neapolitanum, ubi concistorium tenebatur per eosdem Cardinales; qui multa mala gessit maxime contra Columnenses, et sedit Annos VIIII., qui deinde captus fuit Romæ per Dominum Stephanum Columnam, et ex dolore mortuus fuit. Hic prædicavit Crucem contra Columnenses, et Castrum Columna funditus diruit.

Anno Domini 1309. dictus Dnus Rex Carolus Secundus obiit Neapoli superstitibus eidem septem filiis, et tribus fæminis, de quibus Primogenitus fuit Carolus Princeps Salernitanus qui post modum fuit Rex Angliæ (1). Secundus fuit Ludovicus ordinis minoris. Tertius Robertus Rex Siciliæ. Quartus Dominus Philippus Princeps Tarentenus. Quintus Dnus Joannes Princeps Moreæ, et Dux Duracei. Sextus Dnus Belterandus, qui Curiam Vicariæ rexit. Septimus Dominus Petrus sine terra, qui post modum occisus fuit in magna pugna Montis Casini una cum Carolo filio Principis Tarentini, et aliis magnatibus Regni montis Lanici. Prima vero Filia dicti Regis Uxor fuit Regis Majoricæ, secunda Domini Federici, tertia Marchionis Ferrariæ quæ postmodum Uxor fuit Comitis Caneosi.

Anno Domini 1312. apparuit luna tota in Colore Sanguinis quatuor diebus, existente plenilunio.

Anno Domini 1328. Dominus Carolus Dux Calabriæ filius Regis Roberti, obiit, et sepultus est intus Ecclesiam Sanctæ Claræ 9. mensis Novembris superstitibus eidem Domina Joanna, et Domina Maria ejus filiabus.

Anno Domini 1327. Bavarus qui contra Ecclesiam venerat cum innumerabili gente applicavit Romam, et ibi Papam, & Cardinales elegit, & alia multa Ecclesiis tractavit, tandem ex prudentia Regis Roberti inde cum verecundia discessit.

Anno Domini 1330. Frater Joannes Filius Regis Majoricæ, et frater Dominæ Reginæ Sanciæ venit Suessam, et celebravit missam in Ecclesia majori, et petiit

(1) Num Hungariæ?

tlit eleemosynas in Domibus Domini Joannis de Toralto, et Domini Petri de Gualterio, et aliis.

Anno Domini 1332. Dominus Rex Robertus misit in Januam Civitatem Gofredum de Marzano ad pertractandum, quod pervenissent sub fidelitate ipsius, qui accessit, et quod voluit, per sex annos obtinuit, et reversus est cum honore.

Anno Domini 1333. venit Neapolim Rex Ungariæ cum maximo exercitu, et duxit secum filium suum Andream nomine, qui de consensu Regis Roberti duxit in uxorem Dominam Joannam filiam Ducis Calabriæ -- Neptem Regis Roberti pro quibus exequendis Comes de Lorito pluries ivit apud Ungariam de mandato Regis Roberti.

Anno Domini 1334. Sepultum fuit Corpus Sapientis Viri Domini Bartholomei de Capua.

Anno Domini 1335. Sepultum fuit Corpus Domini Thomæ de Marzano Comitis Squillacei superstite Domino Goffrido ejus filio.

Anno Domini 1335. de mense Junii in littore Suessano juxta Santum Cosmatum inventus fuit mirabilis Piscis nomine Balena valde magnitudinis.

Anno Domini 1338. de mense Octobris orta fuit discordia inter Cajetanos, & Hidrenses ratione cujusdam testimonii quod invicem dicebant esse suum, sic quod Cayetani cum exercitu maximo venerunt supra . . . .

Multos Comes Fundorum in suis Carceribus mancipatos, ... quorum inde quosdam pecunia redemit, quosdam interficit, et quibusdam aliqua membra amputavit, et hoc anno valuit tumulus grani gr. X. $\frac{1}{2}$ Ex hac ergo victoria Comes... eundo Neapolim Rex Robertus ob tantæ victoriæ gratiam ipsum Comitem et aliquos ejusdem Vassallos ad honorem militiæ promovit.

Anno Domini 1340. die XVI. mensis Novembris Goffredus de Marzano Comes Squillatis contra Siculos viriliter pugnavit in Castro Lipari per mare, et terram, quibus devictis, et expugnatis Castrum accepit, et plusquam VI. Captivos Neap. asportavit, et tunc captus fuit Dominus Oblandus Comes Claremonte, et fere omnes nobiles Siciliæ, itaut in tota Insula Siciliæ non modica tribulatio intuebatur; nam undique ploratus, et ululatus audiebatur. ex qua Victoria honorem militiæ dictus Comes Goffredus recepit, et Rex Robertus eum Neap. suum admiratum constituit.

Anno eodem Cayetani eorum generalem Capitaneum constituerunt Dominum Corradum Guindatium de Neapoli contra Comitem Fundorum et Castrum Idri qui equitando, et Castrum, et ejus tenimentum respiciendo occisus fuit in vigilia Sancti Andreæ per homines dicti Castri, et quam plures Cayetani ibidem mortui fuerunt.

Eodem anno Cayetani eorum Capitaneum generalem constituerunt Dominum Paulum Comitem qui Castrum Idri valde damnificavit, et guastum crudeliter fecit, ac esset trajectum, et ejus Territorium valde damnificavit, pro qua causa solverunt Cayetani Domino nostro Regi Roberto uncias duas mille.

Anno Domini 1341. Dominus Rex Ungariæ obdormivit in Domino, de quo quidem remanserunt tres filii, videlicet Ludovicus ejus primogenitus, qui fuit Rex Ungariæ, Secundus Rex Andreas, qui Reginam Joannam in Uxore habuit, tertius Dominus Stephanus.

Anno Domini 1343. (1) Catholicus, & Serenissimus Rex Robertus Neap. obdormivit in Domino XVIII. Januarii cujus Corpus Sepultus fuit intus Ecclesiam Sanctæ Claræ, & dimisit suos hæredes sub prætemptionem, & defensionem Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, videlicet Joannam Reginam ejus neptem, & Regem Andream Virum ipsius Joannæ.

(1) forte 1341

Eodem die anno Dux Durasce duxit in Uxorem suam Dominam Mariam Sororem antedictæ Joannæ Reginæ contra suam voluntatem, et regine.

Anno Domini 1344. Frater Hugo ordinis Sancti Francisci Episcopus Suessanus obdormivit in Domino, et sepultus fuit intus Ecclesiam Sancti Joannis de Suessa.

Anno eodem de mense Januarii XXI. die Domina nostra Regina Santia renuntiavit mundum, & intravit Monasterium Sanctæ Crucis sub regula, et professione pauperum Dominarum Sanctæ Claræ in quo Monasterio asperam vitam duxit, & tunc vixit Neapoli minister generalis ordinis Sancti Francisci de consensu summi Pontificis, et dictam Dominam habitu Sanctæ Claræ induit, et intus dictum Monasterium ipsam consecravit.

Anno Domini 1345. de mense Augusti Domina nostra Regina Santia soror Regis Majoricæ, et Uxor Regis Roberti obdormivit in Domino, quæ quidem multa bona in sua vita fecerat pauperibus omnia bona sua largiendo. Duas nobilissimas Ecclesias in Civitate Neap. construxit, et multis divitiis eas dotavit, videlicet Ecclesiam Sanctæ Claræ, et Sanctæ Crucis et pro dicto opere Sanctæ Claræ finiendo dimisit in manibus Abbatissæ dicti Monasterii Unciarum XVI. milia, et quod pro dicta pecunia dispensaret secundum Consilium Caroli Ducis Duracei, quam postmodum prædictam pecuniam totam in suis manibus habuit, et pro suis negotiis liberavit; Sepulcrum cujus Reginæ est in Monasterio prædicto Sanctæ Crucis supra Altare majus marmoreum, et infrascriptum est Epitaphium ibidem impressum et sculptum, videlicet

Hic Jacet summæ humilitatis exemplar Corpus Venerabilis memoriæ Sanctæ Sororis Claræ, olim Dominæ Sanctæ Reginæ Hyerusalem & Siciliæ relictæ claræ memoriæ Serenissimi Domini Roberti Hyerusalem & Siciliæ Regis, quæ post obitum ejusdem Regis VIII sui agens Viduitatis debite annum deinde transitoria cum eternis commutans mente & corpore pro amore Christi voluntariam paupertatem bonis suis omnibus in elemosinam pauperum distributis hoc Monasterium Sanctæ Crucis opus manuum suarum sub . . . . est ingressa anno Domini 1341. die 21. Januarii X. Indictione, in quo Vitam beatam ducens secundum regulam Beati Fancisci Patris pauperum X. tandem Vitæ suæ terminum feliciter consumavit anno Domini 1345. die 28. Julii 13. Indictione.

Eodem anno Domina Regina Joanna dedit Civitatem Suessæ Domino Principi Tarentino, qui misit Suessam aliquos ejus nuntios. Sed Suessani eos recipere noluerunt et penitus eum pro Domino renuntiaverunt; et omnes insimul se pacificaverunt, et promiserunt se defendere usque ad mortem.

Dominus autem Nicolaus de Toralto contra velle omnium Nobilium introduxit præditos Nuntios intus Civitatem in domibus suis per portam dictam *delo balio*, & suis domibus Banderiam Domini Principis imposuit. quo viso alii Cives Suessani sic se turpiter delusi iverunt Neap. ad Dominum Principem, & dixerunt se velle ejus mandatis submittere, quos ipse gratiose suscepit.

Eodem tempore Dominus Loisius de Duratio de mandato Domini Regine Joanne, & Ducis Duratia accessit ad summum Pontificem apud Avinionem cum unciis plusquam centum mille, et impetravit, ut Domina Regina haberet Balliatum, et dominatum totius Regni, et dictum fuit etiam coronationem Regis Andreæ per eumdem impeditam fuisse, et quod voluit, obtinuit pecunia mediante.

Eodem anno de mense Maii Dominus Angelus de Sotho venit Neap. qui indifferenter de omnibus infirmitatibus, et defectibus per urinam cognoscebat, et ejus scientiæ nemo resistere poterat, et eodem anno Ducissa Duratii Sepulta fuit in Ecclesia Sanctæ Claræ.

Eodem anno die XVII. mensis Augusti Goffredus de Marzano admiratus Regni Siciliæ de mandato Domini Nostri Regis Andreæ et Dominæ Reginæ Joannæ

næ cum ftolo Galearum acceffit ad Infulam Siciliæ cum quinque milia militibus electis, et quibufdam ftipendiariis, qui deputati erant ad cuftodiam Milatii obfeffum fuit ante Mezzanam. Itaque nullus erat aufus portæ dictæ Civitatis exire, ac etiam multa ligna partes Mezzan. per vim de die combufit, ficque poftea fcitum fuit, quod cæteri proditores qui ordinaverunt mortem crudeliffimam Regis Andreæ confulerunt eidem Regi, ut mitteret Dominum admiratum Siciliæ ad muniendum Liparim miliarium, aliquando amitteret, et damnificandum, et devaftandum Infulam prout Rex Robertus fecerat cum divitiis, et poffe magno ipfe poterat, et tunc dictus Dominus admiratus maximum honorem aquifivit, et fere omnibus pactis Siciliæ per vim, et ingenium Naves extraxit, et extunc in antea necem Regis Andreæ ordinare, et tractare per abfentiam admirati, quia in præfentia admirati tale fcelus pertractari non poterat.

Eodem anno XVII. Septembris XIIII. Indictione prædicta Dominus Nofter Rex Andreas apud Civitatem Averfæ in Ecclefia Sancti Petri de Majella crudeliter occifus fuit, et turpe inde projectus, et cum fune in gutture ligatus. Tunc in Civitate Averfæ exiftente Carolo certo Comite Camerano, Bernardo ejus filio Comite de Callitio, Domino Roberto de Capuana una magiftro fenefcalco, et quam pluribus aliis militibus Regni, cujus Corpus non ut decuit fepultum fuit in Majori Ecclefia Neap. de cujus morte omnibus Regnicoli doluerunt.

Eodem vero anno de menfe die XIII. Captus fuit Thomafius Domini Pacis apud Civitatem Averfæ per Proditores, qui ordinaverunt mortem noftri Regis ad pacificandum populum Civitatis prædictæ, qui omnino fcire volebant culpabiles in mortem prædicti quo vifo Comes Trilicii eundem interfecit.

Eodem anno in fefto Natalis Domini Noftri Jefu Chrifti Domina Joanna Regina peperit filium nomine Carolum Marcellum.

Eodem anno de menfe Martii in partibus Italiæ fuit publice divulgatum quod quicunque fumpferit arma contra Tevenos, et per annum ferviret, abfolutus erat a fummo Pontifice a culpa, et pœna. Itaque innumerabilis exercitus Chriftianorum, et Cruce Signatorum ibidem iverunt, fed major pars eorum periit ex maxima inopia, et immenfo calore, et labore.

Anno eodem de menfe Julii Comes Fundorum fuit in obfidione Terracin, cum maxima Comitiva et cepit Caftrum Sancti Angeli, & in tantum dictam Civitatem vexavit, quod valuit tumulus farinæ ducatos quatuor, & ultra & tumulus. Tunc tenebatur ipfa Civitas per . . . . pauperum, quem ipfe Comes valde habet odio.

Anno 1346. de menfe Julii de Confilio Domini Ducis Duratii Comitis Avellini Populus Neapolitanus irruit fupra Caftrum Novum ubi morabatur Domina Joanna Regina, et aliqui Proditores, et primam portam dicti Caftri violenter fregerunt et petitum fuit ab eis *aut date nobis Proditores intus Caftrum*, *aut omnes vos concremari*, et fic compulfi funt dare in manibus Comitis Avellini, Comitem de Juellicio, Santiam Cabariam Comitiffam de morione, Nicolaum de Milizano, Dominum Robertum de Capua et magiftrum fub tali pacto, quod debeant eos dare in manibus magni Juftitiarii, et fi ipfos culpabiles inveniffet, faciat complementum Juftitiæ, et interim Populus acquiefceret. Tractatum fuit quod ipfi Proditores caperirent ad Caftrum de ovis per mare, fed promiffum, et non adimpletum ab eodem quia cum effent in mare, in via Caftri ovis propter impugnationem populi compulfus fuit ipfos torqueri omnibus videntibus, & audientibus, fic quod poftea per magnum Jufticiarium revelati, & combufti, & pulverizati fuerunt, & eorum Cadavera per Civitatem Neapolitanam undique fuerunt; Dominus vero Raymundus de Catania ob caufam decapitatus fuit.

Eodem anno die 17. Februarii Comes Fundorum cum tractatu Domini Capuani, et aliorum nobilium de Sueffa venit Sueffam et cepit domos Domini Nicolai de Toralto, et omnia fortilitia de Civitate, et tenuit Sueffam per menfes tres, omnes vero de parte Domini Nicolai de Toralto clam recefferunt de Ci-

vitate, et aufugerunt ad roccham Munfini, et Marzani, et non post multos dies Dominus Capuanus indignatus Comite Fundorum aufugit a furore ejus, et petiit Florentiam, qui Comes non modicum turbatus de evasione Domini Capuani cepit Thomasium ejus Fratrem, Joannem de Manitio, Laurentium de Manitio, Guglielmum de Togliacozo, et aliquos alios de Suessa ipsos apud Castrum Trajecti jussit carcerari, quo facto in Civitate Suesse munitus ivit Tarracenam cum Comitiva maxima Equitum, et peditum, et dimisit pro regimine Civitatis Suesse Leonardum Gagliardum, qui valde Suessanos damnificavit, et cum ipso Dominus Joannes de Sermoneta cum plusquam tricentis peditibus.

Eodem anno Ludovicus de Taranto cum Comitiva maxima Equitum, & peditum venit Capuam, et cepit eam et Beneventum ivit. Deinde venit ad Castrum Sancti Angeli de Neapoli cum plusqnam sexcentum militibus, & mille peditum, et liberavit eum consensu, et voluntate Dominæ Reginæ, sed valde displicuit Domino Principi suo Fratri, et Domino Ducis Duratii qui in simul tunc contra eum erat, et quamplures Dominus Ludovicus de Taranto cum sua gente determinaverat versum Castrum Novum defendere, et nunquam potuit, et sæpe sæpius armigeri Domini Ludovici cum armigeris Principis Tarentini, et Ducis Duratii insimul palestrabant, prædiabantur.

Eodem anno de mense maii scorsam maximam galearum famentium iverat ad conquirendum ultra marinas partes, et transeuntes per Tarracenam quæ obsessa tenebatur per Comitem Fundorum, et supplicatum fuit eidem pro parte Civitatis Tarracinensium ut Civitatem liberarent a Comite, et ipsos se velle subire mandatis, et Jurisdictioni Ducis Januensis nunc, et semper placuit admirato Janue, et omnibus sociis et statim miserunt Comiti Fundorum ex parte Ducis Januæ, ut recederet ab obsidione Tarracene, et amplius eam non molestaret, quæ data, et comendata fuerat Duci et causæ Janue; Qui respondit cum duce Janue nil habere facere, qui indignati subito scalis positis in terra accedebant ad Castrum Sancti Angeli funditus dimiserunt, et sic dictam Civitatem pro Duce et communi teneret; quo facto accesserunt ad Cayetam quos Cayetani honorabiliter receperunt, et datis eisdem Ducatis tres mille accesserunt ad Castrum Trajecti, et omnia bona mobilia abstulerunt, et omnes nobiles prædicti Castri Captivos apud Cayetam duxerunt, et turrim Ganliani aliquantulum diruerunt, et turrim ad mare per vim ceperunt, et aliquas domos dicti Castri succenderunt, et tunc liberati fuerunt aliqui nobiles de Suessa qui detinebantur Captivi apud Trajectum.

Eodem anno die 22. ejusdem mensis Maii Dominus Nicolaus de Toralto, et Dominus Franciscus de Alberto, et Petrus bellus de Transo cum omnibus sequentibus consanguineis Servitoribus, et amicis venerunt cum maxima Comitiva equitum, et peditum super Sessam, quæ tunc tenebatur a gentibus Comitum Fundorum numero plusquam tricentum, et ceperunt eam, qui Dominus Nicolaus cum intravit, cæpit Episcopum Asculanum, Leonardum Gagliardum, Abbatem Nicolaum et Joannem de Basilio, et ipsos cum Corona de Carta per totam Civitatem cum tubis bellicis duxit, quam omnibus suis displicuit, et omnia bona mobilia sua et Inimicorum fuerunt amissa & eidem ablata; Leoni vero, et Taddeo de manicis coronam non posuit, sed ipsos captivos detinuit. Eodem die Dominus Princivallus cum pluribus sociis captus fuit apud Trabatam per Dominum Nicolaum qui aufugerunt de Castro Trajetti, et ipsum postmodum misit ad Ducem Janue, qui ipsum, et suos socios apud Neapolim in Mare ante Castrum Ducis Duratii suspendi fecit quod valde displacuisset Domino Duci Duratis, et Comiti Fundorum qui de hospitio . . . . erat, et multa mala Cayetanis suo tempore intulerat per mare quo facto Dux Janue Nuntios misit Dominæ Reginæ.

Eodem anno die prima Junii Comes Fundorum cum Comitiva maxima militum venit supra Suessam: quo sciente Dominus Nicolaus de Toralto aufugit cum omni-

Digitized by Google

omnibus suis, & secum duxit supradictos Captivos qui Comes statim misit eidem Domino Nicolao, ut dictos Captivos dimitteret, & obtinere non valuit, quo facto, & dicta Civitate bene munita Trayectum petiit, et eum bene munivit.

In eodem mense Comes Fundorum banditus fuit per Curiam Domini Principis Tarentini tunc Generalis Capitanei Regni Siciliæ quod valde displicuit Domino Duci Duratii, et suis, et statim misit ut illico exiret a Civitate Suessæ et misit Comitivam maximam Equitum, et peditum contra Comitem qui Comes jussit stipendiariis suis, qui Suesse morabantur, ut irent omnes ad Custodiam Castri Trayecti, et bene custodirent eum, et ipse secessit Castrum versus Idri, et totum suum tenimentum, et Castra egregie fortificavit.

Eodem mense Dominus Philippus de Antonolio Capitaneus Generalis exercitus Dominæ Reginæ venit cum Comitiva maxima equitum, et peditum insimul cum Domino admirato Goffredo de Marzano, et Domino Nicolao de Toralto, et suis, Suessam, et habuit etiam nemine contradicente, qua habita Dominus admiratus ivit Neap., et Dominus Philippus cum Comitiva prædicta ivit supra Castrum Trayecti una cum Cayetanis, Suessanis, Terracinensibus, et omnibus Inimicis Comitis Fundorum, et tamdiu ibidem steterunt, donec Trayectenses redierunt ad obedientiam Dominæ Reginæ propter inopiam aquæ, et tunc ibidem factum fuit maximum devastum maxime per Cayetanos usque ad Portam, et cum duobus trabutiis trabuchatum; et capta etiam fuit Turris de Mare, quæ tunc tenebatur per Comitem.

Eodem vero anno de mense Septembris Dominus Philippus de Antonolio, Fuscus Guindatius, et Jacobus Farаone cum Comitiva maxima Equitum plusquam mille, et peditum octo mille cum Cayetanis, et Trajectensibus, et gente quam plurima iverunt in Castrum Idri, qui omnes devicti, et debellati ibidem fuerunt propter audaciam, et superbiam Fusci Guindatii Senescalchi prædicti exercitus, qui subito intrare voluit cum militibus quampluribus intus in Suburbio Idri, et postquam intrati fuerunt propter militum multitudinem non poterant se juvare nec ante nec retro. Itaque oportuit omnes, qui intraverunt in suburbio aut mori aut capi. Nam Idrentes exibant ex illis domibus perforatis, et equos occidebant, et nullatenus poterant offendi, sed miles supra militem oportebat cadere, et mori, et armigeri prædicti omnes missi erant per montem, sic quod nondum ibidem intrati erant, nec applicaverant, et occisi fuerunt ibidem Dominus Philippus Capitaneus, Fuscus Guindatius, et plusquam centum milites, et invento occiso Jacobo Faraone dictus Comes Fundorum ob vituperium suspendi eum, et post modum carcere translatum, et tot Cayetanos Captivos tunc habuit, qui recepit pro liberatione eorum uncias tres mille, et ultra, et pecuniam non habentes continuo tormentabantur, et aliis pauperioribus, aut manus, aut nasus, aut linguam, aures, pedes, et membra incidere faciebant, et aliquibus dentes, et oculos extrahebant.

Eodem mense Rex Franciæ cum Rege Angliæ apud Franciam pugnaverunt, habens Rex Franciæ vel parte sua triginta mille milites, et Rex Angliæ decem mille, sed sic Domino placuit, devictus, et debellatus extitit Rex Franciæ perdurante prælio a solis ortu usque ad occasum, et post per duas horas, et occisi fuerunt ex utraque parte infiniti milites, et maxime ex Gallis, qui Rex Angliæ cum dicta Victoria venit usque ad Sanctum Loisium prope Parisium per duo milliaria, et ibi tentoria fixit, in quo bello occisi fuerunt plusquam XXX. Juvenes, qui venerant ex parte Franciæ.

Anno Domini 1346. de mense Octobris Domina Regina Joanna fecit Dominum Viticherium Caraziolum Comitem Camerarium totius Regni Siciliæ quod valde omnibus displicuit.

Anno Domini 1347. de mense Maii quidam sutor Cap. ad artis de Neap. captus, et suspensus fuit supra pontem Castri novi per Comitem Camerarium, et suos consan-

ſanguineos de Capuana numero pluſquam centum qui deputati erant quotidie ad Cuſtodiam dicti Caſtri, quo ſcito Populus Neapolitanus cum furore maximo acceſſerunt ad dictum Caſtrum, et ibi primam portam fregerunt, et dictum ſuſpenſum a ponte elevaverunt, et multas injurias Dominæ Reginæ intulerunt, quæ pro verecundia, et pudore narrare non decet, ac etiam quoſdam Nobiles de Nido apud Corrigias crudeliter occiderunt — quod valde diſplacuit Domino Ludovico de Taranto, et placuit Domino Principi, et Domino Duci et dicitur eundem Magiſtrum fuiſſe ſuſpenſum, eo quod exortabat omnes de Populo contra Dominam Reginam, et Dominum Viticherium, et quod fecit quandam banderiam, ubi ſuſpenſus monſtrabatur Rex Andreas cum multis Proditoribus, qui culpabiles fuerunt ejus Morti.

Eodem anno de menſe Maii Comes Fundorum ivit ſupra molam, et Caſtellonem cum pluſquam quingentis militibus, et duobus mille peditibus, et diſrpavit, et diſtruxit eam; deinde obſedium poſuit Caſtri Marariole, quo facto venit cum paucis apud Caſtrum Trayecti, et habuit eum ſine pugna, et tunc dictum Caſtrum per Dominam Reginam cuſtodiebatur, et erat ibi Caſtellanus Rentius Quarata, qui reddidit ſe ſalva p. . . . .

Item eodem anno de menſe Junii Comes Fundorum cepit turrim ad Mare, et bene munivit eam.

Eodem anno die 18. de dicto menſe Junii facta, et firmata fuit parentela Caroli Martelli filii quondam Domini Regis Andreæ, et Reginæ Joannæ, et filiæ Ducis dicti Duratii, et miſſi fuerunt ſub idonea, et digna cuſtodia Caſtrum de ovis, ac etiam Dominus Ludovicus de Taranto in uxorem cæpit Dominam Reginam Joannam reſervata tantum voluntate Sum. Pontificis, et Sanctæ Romanæ Eccleſiæ, et tunc omnes regales inſimul pacificati fuerunt, quia non parum odio ſe habebant, et Dominus Princeps Tarantius in uxorem duxit Sororem Domini Ducis de Barbona, quam ante in uxorem habuerat Primogenitus Filius Regis Cypri.

Eodem anno die XVI. Septembris Dominus Nicolaus de Toralto introivit Sueſſam de mandato Domini Principis Tarentini, et Domini Ludovici ſui Fratris cum certis ſtipendiariis cum tali pacto, ut tenere dictam Civitatem ad honorem, et fidelitatem Dominæ Reginæ, et ſuorum et nunquam eam dimittere ſed defendere Jus poſſe qui ſtatim cum applicuit omnes ſuos Inimicorum ſine aliquo damno abſtraxit inde, et eam omnibus munivit.

Eodem anno die XIII. menſis Novembris Goffredus de Marzano Comes Squillatii, et Regni Siciliæ admiratus miſit apud Aliſium quingentos ſuos Vaſſallos ad cuſtodiendam dictam Terram, & omnibus munivit etiam quia tunc ipſe cum octuaginta militibus morabatur apud Marzanum, et omnia ſua Caſtra optime muniebat.

Eodem anno XXVIII. ejuſdem Comes Fundorum cum pluſquam quingentium militibus, et quinque mille peditum cum aliquibus Sueſſanis, quos Dominus Nicolaus de Toralto appellarat, venerunt cum Banderis 5. Regis Ungariæ apud Sueſſam, et permanſerunt ibidem in obſedione uſque ad feſtum Beati Nicolai de menſe Decembris inſimul cum Duce Guarnerio; Comite Philippo Ungaro qui venerunt Theanum, cum pluſquam ſeptingentum militibus, et infinitis peditibus, et tunc per totum dominabatur ipſa Civitas per Dominum Nicolaum de Toralto, quia tunc omnes fere domos horum Inimicorum qui cum Comite in obſedione erant, dictum feſtum, et tunc omnes Villas, et Caſalia dicta Civitatis penitus deſtruxerunt, et damnificaverunt Sueſſam, et territorium. Tunc fuerunt inciſe omnes arbores juxta mænia Civitatis, & fuerunt ſuburbia diruta, et tunc valuit Sueſſæ tumulus Salis duc. duobus, Frumenti vero valuit Tumulus tr. tribus, hordei tr. duobus & non favore, & auxilio dicti Domini Nicolai prædicta Civitas capiebatur.

Eodem vero anno die XXVI. Novembris venit Dux Guarnerius, et Comes Philippus Ungarus loquturi Domino Nicolao de Toralto, ut vellet tenere dictam Civitatem pro Domino Rege Ungariæ, & reducere etiam ad ejus mandata promittens clam eidem, ſi hoc faceret, maxima habiturum ab eodem Rege, ſed palam ipſe Dominus Nico-

Nicolaus ejus respondit, quod dum viveret ipsa Domina Regina, teneretur Terra ipsa per ipsum sui nomine, cum ipsa talis erat Domina Regina, quod se, et suos in maximo ponere poterat statu: cui Comes Philippus dixit, redderet ergo eam, si Rex modo Ungariæ veniet, cui responsum fuit, *ad nova facta novum Consilium*, *cum venerit ipse Rex*, *ei respondebitur*: illi indignati recesserunt dicentes: *parate vobis bellum*, & maximam pugnam fecerunt in foro, & a Porto Judæorum, sed parum profecerunt, & multos amiserunt: tunc etiam occisus est quidam optimus Capitaneus Alamanus.

Eodem vero anno VIIII. Decembris Comes debellante de mandato Dominæ Reginæ, & admiratus navigavit cum septem lignis contra Comitem Fundorum, qui Comes tunc habebat in flumine Garigliani ligna tria, & cum exibat de flumine aliquod lignum de dicto Comite Fundorum, statim ipse Comes debellante illud capiebat et uno capto tractavit cum Domino dicti ligni, quod daret in manibus suis alia duo ligna, et promisit ille eidem dare in manibus Comitem Fundorum quæ omnia dicto Comiti relata fuerunt, et evanuit tractatus, et cum Franciscus de Commestabile de Fundis applicuisset ibi in flumine – garigliani, & reperiens eundem Comitem, ibi non esse transiturum, dicti Naute eum detinuerunt, et adduxerunt eum coram Comite debellante, qui eum composuit, et relaxavit per uncias ducentum.

Eodem anno et mense eodem Comes Fundorum cum suo exercitu ivit in Terra Rocca Montis Dragonis, et habuit eam: dedit eis Juramentum Gomagii pro Rege Ungariæ, et eodem die petiit Calerum, et introivit, et tenuit usque adventum Regis Ungariæ, et totum Territorium fuit per eum tunc depredatum.

Die 13. Decembris idem Comes Fundorum cum suo toto exercitu, et aliquibus Suessanis Inimicis dicti Domini Nicolai de Toralto, ac cum multis Ballistariis Rocca Mondragonis accesserunt ad turrim de Castellorum quæ ipsius Domini Nicolai, et oppugnantes cum ea, et igne accenderunt, et interfectus unus ex servientibus dicti Domini Nicolai interfecti fuerunt: quo audito ab eodem Domino Nicolao, ira ductus duos ex Vassallis Comitis Fundorum tunc carceratos, et Captivos vehi jussit per totam Civitatem Suessæ, et postea eos suspendi unum in Domibus Cayetani de acto, et alium in Domibus Nicolai Robertì.

Eodem anno Comes Fundorum obviam ivit Regi Ungariæ cum suo exercitu apud Bujanum, sed propter infirmitatem chiacam, ex qua gravabatur, revertitur in balneis Sugii, et ibi moram traxit, quousque convaluit.

Anno sequenti (1) Mensis Januarii Rex Ungariæ cum suo exercitu ivit versus Beneventum, et illum honorifice receperunt; quo audito Dominus Ludovicus de Taranto Capuæ tunc morans recessit Neapolim, et reliquit ad Custodiam turrium Cervum Pandonem de Capua, et ad custodiam Civitatis Comitem de Alta Villa cum certis Stipendiariis equitum, et peditum, qui stipendiarii scientes eundem Regem Ungariæ cum exercitu applicuisse in Arientium, aufugerunt: quo viso dicti Comes de Altavilla, et Cervus Pandone elevaverunt vexilla dicti Regis Ungariæ, et eidem claves Civitatis, et turrium exportaverunt.

Eodem Anno die 15. Januarii Domina Regina Joanna recessit a Castro Novo Neap. cum duabus Galeris versus Provenciam.

Eodem anno 17. ejusdem, Dominus Ludovicus Rex Ungariæ cum septem mille militibus introivit in Civitatem Aversæ, & hospitabatur in Castro ipsius Civitatis.

Eodem anno 18. ejusdem Dominus Ludovicus de Taranto de Consilio, et voluntate omnium regalium cum una Galera ex Neap. recessit.

Eodem die Dominus Goffredus de Marzano Comes Squilatii ac Regni Siciliæ admiratus, et Robertus ejus filius cum plusquam centum optimis equitibus iverunt ad Dominum Regem Ungariæ veniam postulantes, quos gratiose recepit.

Eodem vero die Comes Fundorum cum plusquam quingentis militibus venit in Civitatem Aversæ in auxilium Regis Ungariæ.

Die

(1) 1348.

Die 20. ejusdem mensis Dominus Robertus Imperator Constantinopolitanus, et Achajæ, Princeps Taranti, et Dominus Carolus Dux Duracei, Comes Albaniæ &c.... Sancti Angeli una simul cum Domino Roberto de Duratio cum maxima Comitiva militum Neapolitanorum accesserunt ad Dominum Regem Ungariæ quos gratiose, et læto vultu recepit, et tanquam Fratres eos honoravit.

Eodem die fere omnes Comites Barones Civitatis, et Castra Regni per suos sindicos eidem Domino Regi claves miserunt præter Dominos de Sancto Severino, et Montis alti, qui non potuerunt tam cito.

Eodem die Rex Ungariæ ex sui parte ad convicinum vocari fecit omnes regales, ut secum die mane comederent, et statim ipsi regales miserunt pro Domino Ludovico de Duratio, et Domino Philippo de Taranto, qui erant Neap. de eorum ordine, ut venientes omnes comederent honorifice insimul in Castro Aversæ, et dictus Rex in quadam mensa non tantum alta cum Comite de Cælano, et certis aliis comedit. Comes vero Fundorum ibidem astitit, et non comedit, neque servivit, et supradicto cibo omnes regales cum maximo gaudio luserunt ad ludum azanorum sed Rex omnibus vicit.

Anno Domini 1348. die 27. mensis Maii Rex Ungariæ apud Manfredoniam introivit quodam lignum maritimum cum paucis Ungaris, et discessit de Regno substituens in Regno pro ejus generali Vicario quemdam Vilfortem cum circa mille barbutis intus Castrum Novum Neap., et bene munivit omnia Castra, et fortilitia Regni, et in discessu fecit edictum se absentare, et discedere ex timore plage, quæ in Regno tunc inceperat, et quia minime confidebat de nobilibus Regni.

Die 2. Junii ejusdem anni Dux Guarnerius cum sua magna societate simul cum Palladino,& Fratribus cum pecunia et tractatu Comitis Squillacei de Marzano applicuit in Sancto Germano, et temptoria in Campo fixerunt, quia tunc Terra Sancti Germani pro Rege Ungariæ custodiebatur; et erant ibi plusquam tercenti Barbari ad impediendum passum, et non poterant: Quarta vero die Comes Squillatii prædictus apud Draconum dictos stipendiarios solvit, et iverunt apud Alifium, qui tunc per dictum Comitem custodiebat.

Die 8. ejusdem Comes Squillatii cum toto exercitu, & cum Vexillis Romanæ Ecclesiæ, & Regis, & Reginæ introiverunt ad Civitatem Aversæ, ubi cum gaudio recepti fuerunt, et tunc obsexum fuit Castrum dictæ Civitatis Aversæ per homines ipsius Civitatis, & obsessæ fuerunt turres Capuanæ per Dominum Nicolaum Caracciolum, & Cervum de Capua: Neapolitani etiam per totam Civitatem elevaverunt banderiam Regis, et Reginæ Joannæ ex tractatu, & ordinate Comitis Squilatii.

Die X. ejusdem introiverunt ad Civitatem Neap. cum supradictis banderiis vociferantes generaliter: *vivat, vivat Dominus Rex, & Regina*, ubi cum honore, & lætitia recepti fuerunt, & hospitati fuerunt in Corrigiis ubi continuo cum Castro novo, & Castello Sancti Herasmi præliabatur.

Eodem die Domini de Sancto Severino introierunt Neap. cum plusquam mille Barbutis, & tercentum mille peditum, et Neapolit. Castra obsessa fuerunt.

Die eodem facta fuit lis, & certamen inter Latinos, & Theutonicos, sed postmodum pacificati fuerunt.

Die XXVIII. ejusdem captus fuit Dominus Nicolaus Carazolus qui obsidebat Terram Capuæ per gentes Regis Ungariæ, quæ erant apud Sanctum Germanum numero plusquam quingentis.

Die XXV. Augusti Rex Ludovicus de Taranto & Domina Regina Joanna cum novem triremibus applicuit Cayetam, et honorifice recepti fuerunt, & postea die 27. ejusdem introierunt Neapolim, ibique cum lætitia, et honore recepti fuerunt vociferantes vivere Domini nostri naturales, & hospitati fuerunt in Nido in domibus Cardinalis, et eadem die Dominus Rex recepit a Duce Guarnerio hominem militiæ, et prædictus Rex tunc quamplures milites fecit.

OPUSCU-

OPUSCULUM VI.

Joannis Garzonis Bononiensis de Joannis Bentivoli Senioris gestis ad Joannem Bentivolum Juniorem libellus ex codice MS. Brixiani Collegii Patrum Societatis Jesu.

ADMONITIO EDITORIS.

CUjus *de dignitate Urbis Bononiæ* commentarium edidit Cl. Muratorius *Rer. Italic.* T. XXI., Johannis Garzonis nos *de Johannis Bentivoli Senioris gestis* libellum hactenus ἀνέκδοτον ab eodem Muratorio, atque Joh. Alberto Fabricio *Biblioth. mediæ, & infimæ Latinitatis Lib. VII. Patavinæ editionis pag.* 21. commemoratum heic damus e MS. Codice Brixiensis nostri Collegii. De Garzone nihil occurrit, quod dicam, quum de eo multa idem Muratorius ex Orlandio, aliisque protulerit, vitam præterea illius Christianus Schoetgenius perscripserit. Hoc solum addam, ex epistola a Garzone inscripta Benedicto Morandio Bononiensi novæ aliquid lucis adfulgere ad hujus eruditi viri res gestas illustrandas, quas doctissimus Apostolus Zenius *Dissertationum Vossianarum* T. I. p. 159. qua ipsi licuit, est diligentia persequutus.

Joannes Garzo Benedicto Morando Salutem.

NUnquam eo fui animo, vir eloquentissime, ut tuas illas sanctissimas admonitiones, quibus apud me plerumque utereris, contemptui haberem. Non enim video quæ de eo spes haberi possit qui ab amico, ut Cicero scribit, veritatem audire nequeat. Historiam nuper a me scriptam, quo prudentia tua emendatior ornatiorque redderetur, ad te attuli. Quæ addidisti, quoniam ejus laudem vehementer illustrant, laudo proboque. At abs te particula illa reprehenditur, quod Deos *omen obruere* dixerim, quoniam Ciceroni minime occurrat hujusmodi oratio. Alia sum opinione, vir eloquentissime, cum Cicero in oratione, quam *de responsis haruspicum* pulcherrimam habuit, illa scribat: *Quid affert, ut tanta Civitas si cadet, quod omen Dii obruant*. Scripseram officinas Joannem aperiri jussisse; hoc a te damnatur. Non video, cur id damnes, ni forte ejus orationis sensus mancus sit & debilis, quod ei taberna addenda fuerit. Oratio enim ipsa suis commovetur pedibus, nec fortuito graditur. Præterea particulam illam, *territorium Bononiense hostilis exercitus aucti fama peragravit*, censura dignam putasti, quod *territorium* apud auctores nusquam legatur. Difficile est homini omnia in promptu esse. Duo sunt quæ formæ dignitatem extingunt, morbus scilicet, & vetustas. Tu si formæ memoriam adjeceris, nequaquam a te dissenserim. Cicero Secundo Antonianæ cum de Coloniis reductis mentionem faceret, *ut*, inquit, *vexillum videres, & aratrum circumduceres, cui quidem vomere portam Capuæ pene perstrinxisti, ut florentis Coloniæ territorium minueretur*. Haud sane intelligo quæ te in eam sententiam impulerint, ut Clausulam illam damnaveris, qua dixi *tubicinem tuba signum dare*. Imitatus sum Cæsarem in Commentariis suis: ejus auctoris verba hæc sunt. *Cohortatus est tubicinem tuba signum dare*. Hæc ad te scripsi non tam ut auctoritati tuæ diffiderem, quam ut intelligeres eos me auctores imitari, quos majores nostri imitatione dignos censuerint. Vale.

Digitized by Google

Joannis Garzonis de Joannis Bentivoli Senioris gestis ad Joannem Bentivolum Juniorem feliciter incipit.

NIhil est Joannes Bentivole quod tempore optem, quam ut omne studium meum possim ad celebrandam familiæ tuæ gloriam, laudemque conferre. Non enim scio, nec si sciam dicere ausim, cujus familiæ tam præclara, tam singularia, tam divina in urbem nostram extent benefitia. Nam ut a proavo tuo, cujus nomen sortitus es, initium mea sumat oratio; multi ab eo Cives equestri munere ornati sunt, multi ex mendicis divites facti, multi qui in carcerem conjecti fuerant, in libertatem restituti: hostiles copiæ, quæ agro Bononiensi imminebant, victæ, cæsæ, & fugatæ. Hinc a senatu populoque Bononiensi patriæ pater dictus est. Nullus unquam majori animo, corporisque robore extitit, qui cum nondum quadragesimum annum ageret, urbi nostræ præfuit, ut quæ ab eo præclare, divineque gesta sunt, omnium semper sit mortalium fama celebratura. Accessit Antonius, qui cum in amplissimo dignitatis gradu collocaretur, ad rempublicam delatus est. Erat in eo admirabilis quædam, & incredibilis in legibus interpretandis æquitas, ut non litium constitutorem, sed controversiarum sedatorem ipsum quivis agnosceret. Quid loquar de Hannibale parente tuo, cujus res gestæ a me duobus libris expressæ sunt. Non video quem civem huic præferam, quin tot, ac tantas de potentissimis hostibus victorias in patriam reportaverit. Ille urbem in servitute oppressam in libertatem vendicavit; ille arcem populo Bononiensi inimicissimam evertit; ille optimos, ac fortissimos cives in carcerem intrusos patriæ reddidit. Quibus ex rebus eam consequutus est gloriam quæ cœlo capi posse neqnaquam videtur. Tandem summa rei in te unum congesta est. Quo nescio quid dignius ætas nostra videre possit, qui illius veteris fidei, justitiæ, sapientiæ, integritatis, nullum illustrius habeamus exemplum. Omnes te unum esse affirmant, qui proavo, avo, patre dignissimus existas. Omnes te unum esse intelligunt, cujus consilio plures animi agantur; cum nullis fuimus bellis vexati; tua prudentia nulla est annonæ caritas; tua prudentia nullus vastatur ager; tua prudentia discordiarum civilium abjicitur memoria. Ex quo omnes intelligunt nunquam urbis nostræ dignitatem atque auctoritatem nisi te conservato posse conservari. Igitur cum Civibus nostris sapientissime agitur, quando te certatim amant, atque oculis, auribus, complexu tenent. His ego etiam rationibus impellor, ut te plurimum amem, venerer, & observem, nullumque laborem, quo te & majores tuos laudibus ornare possim, mihi defugiendum putem. Igitur opusculum, quod in præsenti ad te mitto, cum Joannis Bentivoli proavi tui gesta contineat, jucundissimo animo suscipies. Nihil a me scriptum est quod a vero alienum videri possit, quando veritatem expressi, ac omnem gratiæ suspicionem et simultatem rejeci.

TRACTATUS.

ANte quam ad Joannis Bentivoli principatum mea delabatur oratio, quædam quo cuncta cognita reddantur faciliora, mihi sunt repetenda. Quippe Carolus Zanbecarius, qui rempublicam bononiensem nutu suo rexerat, cum vita functus ac sepultura affectus esset; populus Bononiensis iracundia commotus id quod factu facillimum fuit, Civitatem in pristinum statum vendicavit. Qui factioni Zanbecariæ assensi fuerant, eos in fugam vertit, duobus scilicet Antoniis Bruscolis vita mulctatis. Nanem Gozadinum, Bentem, Johannem Bentivolos compluresque alios ille proscripserat; omnes patriæ sunt restituti. At Nanes, Bentes, Bonifatius, qui Nani affinitate conjungebatur, ita se gerebant, ut quivis eos populares

lares futuros agnosceret. Nam imperitos homines, omniumque rerum rudes, atque ignaros tribunatus & consulatus munere ornabant. Respublica sedentis concionis temeritate administrabatur: sic plurimi benevolentia sibi alliciebant. Intolerabilia hæc Joanni videbantur, atque ab honestate aliena. Ut igitur in Senatum venit, (omnibus enim & auctoritate, & rerum usu antecedebat), honorifice consurgitur; tum hujuscemodi orationem habuit. Video Patres Conscripti in me oculos omnium esse conversos, qui cum nec dicendi copia, nec gravitate valeam, tantam mihi provintiam depoposcerim; verum patria, cui immortalibus sum beneficiis obstrictus, effecit, ut hoc onus tam officiosum mihi subeundum putarem. Ego quidquid in me est ingenii, etsi exiguum sit, id institui ad illius salutem, utilitatemque conferre. Nec profecto mediocri fuissem ignominia notandus, si quæ reipublicæ conducunt, tacitus silentio præteriissem. Quæ igitur dicturus sum, his aures vestras paululum commodate. Nam quæ Patriæ maximo sunt futura præsidio, paucis absolvam. Cato ille Censorinus qui unus omnium Sapientissimus fuisse traditur, tria esse memorabat, quæ in eorum, qui Civitatibus præsunt, animis infixa esse oporteret. Unum illud erat, ne imperita multitudo in consiliis adhiberetur, quod nequaquam recte consuleret, sed pretio corrumperetur, vel gratia flecteretur: nec quid sequendum, fugiendumve esset cuipiam, proponere ob oculos posse, equidem de eo minime sperandum putabat, qui nulla ad consulendum sapientia, sed impetu & temeritate duceretur. Referebat vetustissimam illam & laudatissimam Atheniensium consuetudinem, qua in senatu verba facere his solum, qui & doctrinis, & rerum usu valuissent, licebat. Atque non video, quibus consiliis fabri, sutores, & qui horum similia profitentur, reipublicæ prodesse possint. Numquam profecto Romani, si abjectissimi homines, atque hi, quos nullus rerum humanarum usus peritos fecerat, in theatris consedissent, tanto imperio, nec tanta gloria floruissent; nunquam Massilienses tanto otio frui potuissent; nunquam hi, de quibus dixi, Athenienses; nunquam Thebani victoriis potiti fuissent. Instituistis eos consulatus dignitate ornare; id quod nequaquam probo. Quippe magna est consulis majestas, ejus tantam personam, tam gravem, tam severam haud capiunt angustiæ pectorum suorum. Quæ cum ita sint, Patres Conscripti, missam facite ignobilium inscitiam; nolite tanto Magistratui tam insignem ignominiam inurere. Alterum, ut qui de patria benemeriti fuissent, laborum suorum celeres fructus, quo ceteri vehementissime incenderentur, acciperent. Nulla res est, quæ sic rempublicam conservare possit, quam si cives proposita præmii reportandi spe ad eam suos labores conferant. Non enim tot ac tantas de hostibus victorias reportassent Romani, si Imperatoribus suis ne ullos quidem triumphos decrevissent. Quid porro indignius? quid a justitia remotius esse potest? quam sutores, fabros, tonsores cum Joanne Bentivolo de suffragiis, de honore, de dignitate contendere? Ego tela in vos intenta excepi, ut nulla servitute oppressi teneremini, nullum supplicii genus recusavi; causa vestra sum exilio mulctatus. Postremo eos monitos volebat Cato, ut de religione curam, onusque susciperent. Id Furii Camilli sententia confirmabat, quæ Romanis Deos spernentibus pleraque adversa evenisse testabatur. Non illi ex memoria exciderat C. Flaminii clades. Si igitur P. C. rempublicam conservare, augere, amplificare cupitis; abeat imperita multitudo; nulla tribuat suffragia. Qui de republica optime meriti sunt cives, amplissime fructum consequantur; nullam et Religionis & Deorum immortalium memoriam abjiciatis. Finem dicendi faciam, qui quæ a principio pollicitus sum ea mihi persolvisse videor. Nam si quæ memoravi, ea animis vestris infixeritis, nulla de spe decido, quin optime sitis reipublicæ consulturi. Hanc orationem multi graviter, molesteque tulerunt. Tum Bonifacium Gozadinum, cui populus mirifice afficiebatur, ita loquutum accepimus. Quod Joannes reipublicæ operam suam polliceatur, quod optimos cives honore et beneficiis complectamur, quod

religioni pareamus, laudo, proboque. Sunt enim hæc maxima urbis nostræ fundamenta. Illud vero magnopere conturbat, cum nonnullos ex senatu ejiciendos censuerit. Cur fabros, cur sutores inde propulsandos autumat? Cur eos inscitiæ? Cur inertiæ accusat? Ego me illorum defensorem profiteor, cum diligentissimi sint pacis, & otii custodes. Errat profecto, qui non eos cives optimos putat, qui perpetuæ pacis habendam esse rationem dicunt. Quare in hanc eo potius sententiam, ut quos excludendos putavit, his tribuendorum suffragiorum detur potestas, possintque, si eis libuerit, magistratus dignitate ornari. Dum hæc in Senatu geruntur, Antonius Casella ad oppidum Salarolum, cui ipse & Melchior Bernardinus præerant, clam proficiscitur. Eo in oppido milites, qui vulgo *della rosa* nuncupabantur, hiberna habebant. Inde hos propulsant; sed nullum est, Cicero scribit, officium tam sanctum, quod non avaritia comminuere, ac violare soleat. Igitur auri cupiditate ducti Nestori Faventino litteras verbis suis afferri jubent, quibus nuntiant Salarolum venale esse; se ejus oppidi mercatores esse et venditores; quid velit responsionis, afferat. Ille perlectis litteris gaudio exilivit; eos de sua voluntate certiores factos hortatur, ut oppidum prodant: cum quod volent auri, id accepturi sint, dent operam, ne res procrastinetur. Ut vero oppido potitus est Nestor, nullis proditores pecuniis donavit: quin eos & ludibrio habuit, & ignominiis notavit; sic Salarolo privati sumus. Cum universam urbem amissi oppidi fama peragrasset, tanto dolore affectus est populus Bononiensis, ut Nestori non inimicitias solum, sed bellum quoque indixerit, atque intulerit; quippe permagno exercitu comparato in agrum Faventinum pervenit, atque ita vastare omnia cœpit: ut ager ipse cultorem desiderare ac lugere dominum videretur: quidquid ejus regionis fuit, deforme reddidit & horridum: omnes excisæ arbores ac vites: domibus ardentissimæ faces injectæ. Cum Faventini tanta clade premerentur, decrevit populus, ut comitia haberentur. Qui igitur declarati sunt consules, nulla erant Joanni benevolentia obstricti. Quo factum est, ut de principatu occupando (verebatur enim, ne adversarius ipse novos motus moliretur) consilium cœperit. Vix se ad palatium contulerat, cum subito amissæ libertatis Civitatem fama pervasit; Consules ac tribunos esse sedibus suis evulsos; solum Joannem Bentivolum omnibus imperantem. Tum maximus populi ad Nanis ædes factus est concursus. Postquam omnes ad palatium diverterant, ad portam acriter pugnatur, Antonius Bassus, Azus Bonabellus, Mattheus Magnanus, quos populares esse constabat, mortem occumbunt; complures vulnere confecti sunt. Martinus Lancilottus, Beccarias, qui Joanni adhæserant, haud lethale vulnus accipiunt; tandem Joannes superior discessit. Etsi Bononienses, quas diximus, clades Faventinis inferrent; nequaquam tamen oppidum fraude amissum recuperare poterant. Igitur Albericum sub ea conditione stipendio afficiunt, ut si ab eis unquam Faventiæ imperaretur, ipse Granarolo, quod oppidum ab ea Civitate non longe abest, donaretur. Hisce rebus compositis Cecchus Ordelaphius, quo imperante Bononia utebatur, exercitum ad urbem Faventiam admovit. Castra quo hostes majoribus angustiis opprimerentur, partitus est; ea vallo, fossaque munivit. Faventini tanta cœperunt annonæ caritate laborare, ut coacti complures palmarum radices colligerent, atque his miseri alerentur. Hanc obsidionem quæ nimium gravis erat atque acerba, cum Nestor diu perpeti non posset, ad Ducem in suburbium contendit, apud quem ita loquutum ferunt. Nondum mea me voluntas Princeps invictissime, sed qua opprimor, vis effecit, ut ad opem petendam venirem. Nam cum Bononienses, id quod non sine dolore commemorare possum, & me & cives meos obsidione cinxerint, nec mihi tantæ calamitatis depellendæ ulla detur facultas; non solum te rogo, verum etiam obsecro, ut pro tua incredibili, atque divina humanitate, mihi quod potes præsidium præstes. Quod si afflictæ fortunæ Principem te ad misericordiam allicere consueverunt: quid est cur Ne-

Digitized by Google

Nestori tuo tanta calamitate confecto nulli debeas esse perfugio? Si tibi curæ nequaquam est Nestor; moveant te infantum, & fœminarum ululatus, & flebiles querelæ; moveant te fundendæ per domos, ac templa flammæ; moveat te ruentium tectorum fragor; moveat te universæ Civitatis direptio. Calamitosam Civitatem ditioni tuæ subjicio, Princeps magnanime; præsta illi pietatem, tribue misericordiam. Si hoc beneficium Civibus meis consuleris, illud polliceor, qua optimi, ac sanctissimi homines pietate erga Deos immortales esse solent, eos eadem in omni vita erga tuum nomen futuros. Hæc cum dixisset, diu Princeps incertus, anxiusque fuit. Tandem in eam sententiam adductus est, ut nec Faventinis, nec Nestori ullum auxilium ferret; id quod Bononienses haud moleste tulerunt. Ista desperatione debilitatus Venetias sese confert; datur ei senatus; perfugium complorat; obsecrat ne se afflictum ac miserum deserant; demum Deos, hominesque testatur nunquam se tantum beneficium ex memoria depositurum. Ut eos vidit nequaquam suæ voluntati assentiri (statuerant enim nulla populum Bononiensem injuria lacessere), confestim Faventiam se recipit. At Faventini adeo obsidebantur, ut pro lignis amburendis domos everterent. Verum Malatestæ non mediocri in Nestorem misericordia commoti, haud magnam Faventinis opem præstitere. In his difficultatibus cum esset Faventia, subirati sunt Cives Nestori, multaque in ipsum facta convitia. Extitere qui de prodenda urbe consilium inirent, vel potius de Consulibus nostris fraude circumveniendis. Fune igitur per noctem de mænibus demisso per eum duo Faventini descendunt, nostros consules adeunt, apud quos ita loquutos accepimus. Quibus cladibus, quibusve calamitatibus vexemur, supervacaneum est exponere, cum eas æque, ac nos cognoveritis, nos desperatione adducimur; quapropter si vobis in animo est nos afficere præmio, illud constanti animo pollicemur, vos Faventia urbe potituros; quibusdam, & his quidem fidelissimis hominibus necessitudine conjungimur, in quorum potestate est urbem prodere; haud veremur si a vobis pecuniis donabuntur, eos studiis vestris obtemperaturos. Estote bono animo, quando universæ Civitati nostræ sitis imperaturi. Ut finis orationis fuit, ne abirent, admoniti sunt: hoc a Consulibus responsum accipiunt; quem velint (hi namque permagnam vim auri comportari jusserant) thesaurum accipiant. Postero die Faventiam se conferunt. Eos comitantur Landus Ambrosinus, Antonius Vincentius grandi ære onusti; millia passuum quatuor ab urbe aberant, cum Faventini facite, inquiunt, nos pecuniarum participes, id quod Bononienses se facturos tecusant, quod nondum urbem ipsis prodidissent. Si autem portam eis prodiderint, illos pecuniarum compotes fieri affirmant. Sic nos a Faventinis ludibrio habiti sumus? Ea tempestate Alterius se se Mediolani continebat. Ad illum Consules libros perferri jubent, ut nulla interposita mora se Bononiam recipiat. Perlectis literis Consulum voluntati paruit. Otto Bontertius, qui eo tempore Mediolani commorabatur, ei se comitem adjecit: ut ambo Bononiam adventarunt, Otto Bontertius Faventiam profectus est. A Faventinis pro temporum conditione magnifice accipitur. Interea inter nos & Faventinos acrius bellum gerebatur; at Antonius Casella, & Melchior Bernardinus, quos Salaroli venditores diximus, a Carolo ducatorum quatuor millia ob belli impensam capiunt. Galeotus Belfiorus qui per id tempus Faventiam incolebat ut proditores in populi Bononiensis gratiam restitueret, ne ullum quidem laborem recusabat, verum populus alia erat voluntate. Quod enim potuit, de proditoribus supplicium sumpsit; nam & eorum domos ad solum everti, & pedibus appensis... pluribusque locis pingendos curavit. Cum palatium Joannis Bentivoli dominatu teneretur, magnus in urbe tumultus extitit. Is, ac Bentes quamprimum foro potiti sunt; deinde se in palatium conferunt. Eis a casu Nanes occurrit; hunc in carcerem conjiciunt, jubentque ut Martinus, & Lancillottus Becharias, quos factioni Bentivoli intimos non ignorabant, ad eos armati repente proficiscantur. Vix hora intercessit,

fit, cum Gozadinus una cum ducentis armatis in forum prorumpit. His Martinus ac Lancillotus, qui pro re Bentivoli ne ullum quidem discrimen subterfugere decreverant, obviam prodeunt; ab omnibus acriter dimicatur; Gozadinus dum in hostem equo concitato procurrit, dejicitur, & vulnere conficitur: Martinus vero & Lancillotus quod factiosi essent, compluribus afficiuntur convitiis. Tandem Bentivolorum victoria fuit, quod ab eis hostes victi, & fugati sunt. Confecta re se in palatium Joannes conjicit, atque ex specula (nondum profecto galeam & loricam deposuerat) inspiciens Jacobum Bentivolum ad se vocat, monetque Martinum ac Lancillotum adducat, quando eorum opera sit usurus. Ut mandata exequutus est, appropinquant illi, quamquam intempesta nox esset. Eo tempore Joannes Bentivolus universæ Civitatis imperium adeptus est. Rizardum Cavallerium Pistoriensem Imperatorem, Comitem Artium, Prætorem constituit. His postremo suo jure præcipit, ut de hisce rebus, quæ eis commissæ sunt & creditæ, curam, onusque suscipiant. Est locus in palatio qui furnus appellatur; in eum demissi sunt Nanes, Gozadinus, Bentes Bentivolus, qui filium Bentem procrearat. His rebus confectis cives duodecim equestri dignitate ornandos duxerunt, Bartholomæum Bologninum, Bonifatium Gozadinum, Bartholomæum Tomarium, Baptistam Balduinum, Baptistam Bentivolum, Bartholomæum quemdam, cujus agnomen mihi ex memoria excidit, Bartholomæum Baronzinum, Franciscum Comitem Arsum, Lippum Gislerium, Joannem Boccadferrum, Albertum Blancum, Borromeum Foscararium. Proh Sancte Christe, quid ingratitudine turpius dici potest? Quam summus auctor Romanæ eloquentiæ Cicero omnium vitiorum matrem scribit? Baptista Balduinus, quem a Joanne Bentivolo tanta dignitate ornatum diximus! cum omnem gratitudinem exuisset (equidem summopere cruciabatur quod Joannes tanta apud Cives Bononienses esset dignitate, atque existimatione) de Civitate cuidam Populo, qui tum aberat, prodenda consilium iniit, quod ei nihil gratius esse poterat, quam omnia illius dominatu teneri. Sed Dii immortales, quibus res Bentivoli cordi semper fuit, Joannis menti clarissimum lumen prætulerunt. Ejus enim prudentia conjuratio patefacta, & comperta est. Sexcentos Cives, & eos quidem gravissimos, & sapientissimos viros in consilium adhibet. Rem aperit; quæ a conjurationis conscio gerantur, diligenter exponit. Cuncti conjurationem illam graviter, & iniquo animo tulerunt. Nemo fuit qui non in hanc sententiam diceret. Unum esse Joannem Bentivolum qui populi Bononiensis tribunus constituendus, et habendus esset. Postquam tantus honor ad eum delatus est, Petrum Blandum equestri dignitate ornat. Hisce diebus legati, quos Florentia profectos constabat, a Bononiensibus magnifice accipiuntur. Cum in Senatum venissent, hujusmodi orationem habuerunt. Cum Populus Florentinus nos oratores esse qui apud vos de societate ineunda verba faceremus, instituerit, gaudemus P. C., & magnopere lætamur. Non enim majori voluptate affici poteramus, quam ut in amplissimo consessu vestro tanta nobis dicendi oblata esset occasio. Exponentur ea profecto, quæ reipublicæ vestræ conducent, quibus Joannis Bentivoli possit dignitas salusque conservari. Eo cuncta consilia nostra referuntur. Equidem populo Florentino non minori curæ est Bononia, quam Florentia: utramque equidem amat: de utriusque æque utilitate sollicitus existit. Id quod reipsa cognoscetis. Nihil est P. C., quod Joannes Bentivolus tantum possit usus afferre, tantumque honoris, quam si se ad populi Florentini societatem applicuerit. Adeo opibus potest, adeo pecunia abundat ærarium, ut si universi Italiæ Principes Joanni bellum indixerint, ejus defendendi sibi provinciam deposcat. Non enim ad rem bellicam exercendam vel minimum sibi deest præsidium. Quanta sit illi armatorum multitudo, quo peditatu, quo equitatu, quo ad bellum gerendum Imperatore utatur, non est mihi consilium exponere, cum universam hanc Civitatem diu earum rerum fama pervaserit: nolite aliqua dubitatione adduci; quod vobis offe-

Digitized by Google

offeremus, ac spondebimus, id ratum habiturus est & firmum. Numquam eo fuit animo, ut cum quibus societatem iniviffet, eos ludibrio haberet. Testantur hoc reliquæ Civitates, quæ se cum illo societate conjunxerunt, affirmant unum esse populum Florentinum, qui promissa persolverit. Quippe fides ea est, quam non modo, qui se amore complectuntur, sed hostes quoque sanctissimam judicant. Hæc semper a populo Florentino servata est. Is se urbis vestræ conservatorem profitetur; ne suam societatem recusetis & orat, & obsecrat. Complura sunt vobis a Christo optimo maximo collata beneficia. Honestissimas Matronas vobis matrimonio conjunxistis; ex eis carissimos filios procreastis: divitiis affluitis: has ut conservet & augeat, preces ille, honores, cultus adhibet; nihil petit: quin sua offert ut salvi sitis, nec impensam, nec laborem, nec periculum populus Florentinus recusat. Ut Joannes sempiterna pace frui possit, liberos, opes, uxores pollicetur. Nolite igitur P. C. a populi Florentini sententia discedere; nam rebus vestris optime consuletis. Postero die Antonium Guidottum, cui ob suam egregiam, singularemque virtutem Joannes mirum in modum afficiebatur, secreto conveniunt: eum ut suo Consilio a Duce Insubrum desciscat, Florentinorumque studiis obsequatur, quibus possunt, precibus obsecrant. Multa spondent: in præsenti ducatorum quatuor millibus donant. Multa spondent: In præsenti ducatorum quatuor millibus donant. Demum Imperatorem a Florentinis non diligi modo, sed amari quoque affirmant; brevi illum in Italiam trajecturum, id quod re ipsa cognitum est, quando Venetias se contulerit; nil subesse causæ, quin Florentinis socium se Joannes adjungat, qui ei omnem operam polliceantur. Ubi hæc Petro (quippe Mediolano redierat) nunciata sunt, in senatum proficiscitur, ostenditque scelera, ni in libellos referantur, nequaquam ducem probaturum. Eam rem Joannes eo tempore minime fieri posse respondit. At ille, Scio, inquit, cuncta, posse confici, sed unum intelligo esse Antonium, qui cum amplissimo sit munere donatus, nihil fieri posse arbitratur. Sinite obsecro me verba facere. Ut data est ei dicendi potestas, hujusmodi orationem habuit. Nihil est P. C. quod majori sit mihi desiderio, quam ut meum possim ingenium ad hujus, qui me honoribus & beneficiis complexus est, Joannis Bentivoli dignitatem usumque conferre. Atqui vellem, Antonius Guidottus adesset, quo me a sua voluntate alienum esse intelligeret. Video nonnullos esse, qui se se optimos, quod minime concesserim, illi amicos profitentur; optant ut ad Florentinos deficiat. Ego alia sum opinione, aliaque sententia. Cum mandata legati exponerent, a vobis auditi sunt; quid postularint, cuncti cognovistis. Eorum postulationes nequaquam probo: nam si legatorum voluntati parueritis, vereor ne rebus vestris ægre consulatis. Bello Faventino, cui nondum finis impositus est, Ducis fidem, benevolentiamque didicistis. Nam si hostibus, quod factu facillimum fuerat, auxilio fuissem, nunquam profecto tantas ipsis clades intulissetis, quin forte superiores discessissent. Nolite igitur tantorum beneficiorum memoriam abjicere. Imitemini per deos immortales peritissimos Medicos, qui quod experientia didicerunt id medicamenti genus optimum judicant. Quis vobis præstat, Insubrum Ducem hanc defectionem facile passurum? Novi illius ingenium; novi mores; novi potentiam, quæ acturi sitis, secum cogitat. Non parva mihi credite iracundia adducetur. Aut nobis asperrimum (quod omen dii obruant) bellum indicet, aut Faventinis opitulabitur. Quod si de vobis male meritus esset, in Antonii opinionem minime transirem. Conarer quidem omnibus ingenii mei viribus, ut in ejus gratiam reduceremini. Non vos teneat tanta mentis imbecillitas, ut de quo non semel, sed sæpius periculum fecistis, eum deferendum putetis. Vos pœnitentia subibit. Nonnulli ab legatis pecunia donati sunt. Teneteote obsecro memoria quæ de Pyrrho ab Historicis scribuntur; Utinam, inquit is, me ad ea tempora fortuna reservasset, quibus Romani munera accipere consueverunt; non essem passus illos diutius imperare.

Quid

Quid de Romanis Jugurtha dixerit, meministis. Vos P. C. illud moneo, prædico, denuncio, ne a ducis latere discedatis. Cum Petrus perorasset, alii in opinionem suam traseundum esse censebant; alii legatis assentiendum. Nec tandem Joanni sententia tutissima visa est, ut voluntati legatorum mos gereretur. Ut hæc Insubrum Duci renunciata sunt, de inferendo Joanni bello consilium iniit: adeo defectionem hanc moleste tulit, ut ad illum prosternendum toto animo duceretur. Postquam Nanes, quem captum diximus, in libertatem restitutus est (numquam mehercle Bentivolorum familia humanitatem depoluit) urbis consensu Venetias contendit. Erant ei cum honestissimis mercatoribus complura obeunda negotia; ut igitur ab urbe discessit consentientibus Consulibus & Tribunis Bentivolus urbis conservator dictus est & defensor: quod reipublicæ clavum teneret ac gubernacula. Tum Bartholomæum Gozadinum, Albertum Guidottum, Jordanem Blancum, Andream Bentivolum equites creat. Dum hæc Bononiæ aguntur, ab Alberico, quem exercitui suo Dux præfecerat, atque Ottone Bontertio, qui se in ejus familiaritatem, dum Mediolani commoraretur, insinuaverat, haud exigua in agrum Bononiensem facta est irruptio. Cuncta populatus est. Fuere qui excursionis causam existimarent, quod quæ Alberico pollicitus fuerat Joannes, ea exitu minime præstitisset. Nam tanta est eorum, qui rem bellicam exercent, cupiditas, ut nonnunquam omnia jura divina, atque humana contemnant. Alii in defectionem crimen conferebant, quod abunde Alberico satisfactum erat. Interea Nestor, cujus animus ad componendam pacem propensus ferebatur, Bononiam venit. Ejus adventum excepit Joannes Bentivolus incredibili honore. Nihil reliquit, quod ad ornatum portarum, itinerum, locorumque omnium qua Nestor iturus erat, excogitari posset. Ut vero in ejus conspectum venit (se enim ad ipsius pedes projecit) ita locutus est. Si quæ ex bellis detrimenta reportantur, qui reipublicæ præsunt, menti agitarent, Joannes Bentivolus cum nemine unquam suscipienda sibi bella abitraretur. Nam (ut cætera omittam, quæ re ipsa intellexi) agricultura deseritur, vectigalia amittuntur, mercatores conquiescunt, subditi in paupertatem rediguntur. At quantam utilitatem pax afferat, superioribus temporibus cum meliori loco starem, experientia cognovi. Est hæc nimirum Civitatum rectoribus laus amplissima, si quibus imperant, hi pace frui possint. Videmus non modo ab hominibus, quibus natura sensum dedit, sed a bestiis quoque pacem expeti, atque omnibus rebus anteponi. Nihil est populo tam jucundum, quam otium. Multas Civitates bellis exhaustas atque in servitutem redactas rerum Scriptores memoriæ prodiderunt. Nunquam in tanta dignitate esset Civitas Bononiensis, nunquam tantum laudis adepta, ni qui te ætate antevterunt, Cives perfecissent, ut in otio esse potuissent. Non procul ab urbe nostra Bononiensium castra vidimus hesterno die interdicere, atque Bononiæ hostes occurrentes audivistis. Vastatus est ager Faventinus, quo in statu sit Bononiensis, ex tuis intelliges. Ita utique conculcatus est, ut vix possit se diuturna pace recreare. Quapropter te ad componendam pacem hortor. Discordiarum memoriam deleamus oblivione sempiterna. Nihil jucundius, nihil utilius, qui imperio nostro subjiciuntur, audire poterunt. Si pacem bello anteponimus, omnes tecum sanctissime actum prædicabunt. Non injucunda fuit hæc oratio Joanni Bentivolo; quin Nestorem summis laudibus extulit. Igitur sub ea conditione de pace convenit, ut Bononiensibus Salarolum redderetur. At ea pax populum Bononiensem, quod tantam injuriam bello ulcisci statuerat, nulla voluptate affecit. Postquam Nestor se Patriæ reddidit, Joannes Bentivolus, quo se paululum reficeret, venatum proficiscitur. Ei nuncius occurrit ab Alberico præmissus. Is haud procul ab Idice flumine abesse Albericum nunciat, qui manum cum ipso conferre statuerit. Tum summo dolore affectus est, qui tanto in eum impetu invehiretur. Igitur literas hujusceemodi perferri jubet. Joannes Bentivolus Imperatori Alberico salutem. Quæ abs te aguntur, nequaquam fortissimo

digna

digna sunt Imperatore: minime tecum bene agitur, qui in agrum Bononiensem exercitum trajeceris. Tuto ad me proficiscere: tibi fidem præsto. His litteris Albericus nullam fidem tribuit; ex quo factum est, ut suos ad illum liberos, qui in urbem proficisci hortarentur, mitteret. Sic in urbem ingressus est. Inter ipsos de pace eloquium fuit, quæ tandem composita est. Interea Baptista Balduinus, Baldus Ursus, Antonius Lucia, Antonius Nixolus, Gozadinus, Guglielmus Cadinellus, compluresque alii de interficiendo Joanne clandestinis agunt consiliis. Id vero Joanni nunciatum est, confestim eos in carcerem conjici jubet. At Baldus Ursus, ac Antonius Lucia, quia capi non potuerunt (nam Baldus a Fratribus certior factus erat) timide fugerunt, Antonius Nixolus in foro boario securi percussus est; tum Joannes ut ad se sexaginta, & ducenti cives proficiscantur, omni curat diligentia, qui cæteros ætate anteibant & virtute. Quæ Joannes egerat, infamia notant, ac dedecore. Duo proscribuntur: Baptista in Hispaniam, Gozadinus Hierosolymam mittitur; reliqui in pristinam libertatem restituuntur. Casu accidit, ut tum sui recreandi causa se in villam Joannes conjecisset; ei Guglielmus Cadinellus occurreret. Is vi comprehensus est, atque Christophoro Canadove in custodiam traditus. Ambo eodem equo Bononiam vehuntur. Postero die vita privatus est. Sumpto de complicibus supplicio verbis Pandulphi Malatestæ ad Joannem litteræ afferuntur, quibus certior fit, ut ei fidem præstet, illum brevi ad Imperatorem profecturum; itionem illam Insubrum Duci maximo fore præsidio. Nullum iter commodius ei esse agro Bononiensi. Non solum a Joanne illius studiis obtemperatum est, sed & obviam proditum. Cum comitabatur innumerabilis armatorum multitudo: ut ad portam ventum est, per suburbia Pandulphus iter sibi faciendum statuit. Vix in agrum Mutinensem pervenerat; cum nuncii Mutina proficiscentes Albericum nunciant exercitum per agrum Bononiensem trajecturum: quapropter qui rus incolunt, rebus suis provideant, quod omnia sit populaturus. Quibus ea res contemptui fuit, præda Alberico fuere. Non longe a Rheni Fluminis littore copias trajecit: cum Joannes Bentivolus per Portam mascarellam iter faciens illi cum expedita manu occurrit: ab utrisque acriter pugnatur. Qui ab Alberico captivi ducebantur, Joannis virtute libertati restituti sunt. Est locus in urbe, qui a foro non longe abest, non ignobilis: huc qui Bononiam proficiscuntur advenæ se se primum conferunt: huic præsunt viri graves atque integri; ab his autem advenæ litteras afferant, quove ituri sint, petitur. Ei loco Joannes Nicolaum Sanpetrum præfecerat; hunc litteris acceptis fraude, ac perfidia contaminatum cognoscit. Quæcumque enim a Joanne gerebantur, Alberico nunciabat. Quippe non modo quæ publicis sed quæ privatis etiam consiliis agitabantur, eorum illum conscium reddebat. Igitur iracundia commotus, (equidem ea res sibi plurimum obesse poterat) in vallem obscuram, quæ haud procul ab urbe distat, quod eo profectus erat Nicolaus Sanpetrus, se se recipit. Hunc manu comprehensum non exilio, sed vita mulctavit. Dum hæc Bononiæ aguntur, Albericus finibus nostris excessit, ac ad oppidum Duciam pervenit: eo potitus est non prælio, non congressu, sed proditione. Præerat ejus arci Papa Pellacanus. Is Joannem de ea re certiorem facit, monetque ut ei auxilium mittat. Nec segnior ad ferendam opem Joannes fuit: nam eo Martinum Bechariam cum expeditis militibus proficisci jubet. Nondum oppido appropinquaverant, cum equites duos ei comites adjunxit: eo tempore Benellus Papazonus ejus Vicariatus munere fungebatur. Is quamquam conjurationis conscius esset, de ea tamen cum equitibus ne ullum quidem verbum fecit: quo scelere admisso capitis damnatus est. Benello interfecto Petrus Pisanus, quod eum binas litteras Venetiis datas accepisse constabat: quarum unas ad Beati Antonii præceptorem, alteras ad Beati Dominici priorem detulerat, in soleas ferreas conjectus est: fuit ea res Petro tanto dolori, ut se vulnere confecerit. Id ubi Joanni nunciatum est, hominis admiratus levitatem, qua ratione

 sibi

ſibi manus attuliſſet, petiit: haud alia quidem, inquit ille, ſubeſt cauſa; malo mihi ipſi ferro mortem conſciſcere, quam ab aliis vita privari. Riſit Joannes ejus ſimplicitatem: ac ne quis ipſum in miſeram crudelitatem adhibuiſſe exiſtimaret, curari vulnus juſſit. Ille ut priſtinæ valetudini redditus eſt, in carcerem truditur. Interea Antonius Lucia ad Albericum litteras perferri jubet ſecreto, quibus ut ad ſe tormentorum miniſter mittatur, quod eum optimum & fideliſſimum nuncium eſſe non ignorat, certiorem reddit. Albericus quod factu optimum ducebat, Antonii ſtudiis obſequitur; & ut Bononiam venit, ab illo in ſecretum abducitur: tum prior Antonius ita locutus eſt. Nobis in præſenti opus opera, fide, taciturnitate tua. Ego quanto amore Albericum proſequar non te latere arbitror. Quæ conſilio meo acta ſunt (ad illius enim ſpectant utilitatem) ea tibi committenda duxi & credenda. Sed caute tibi, ac pedetentim agendum eſt, ne illarum legendarum ulli detur poteſtas. Tu ſi voti compotem me feceris, aureis centum donabere. Quo igitur ad litteras illi reddendas conſilio ſis uſurus, paucis expone. At ille, nulla te, inquit, dubitatio teneat; ego me tibi fideliſſimi Tabellarii munere functurum polliceor. His igitur acceptis litteris Mantuam proficiſcitur. Poſtero die veſtem ſumit oblongam, qua ad tegendum corpus Eremitæ uti conſueverunt; ſic veſte mutata Bononiam rediit, diem unum in urbe commoratur. Sub Veſperam ad Sanctiſſimæ Virginis Templum, quod edito monte ſitum conſtat, contendit, atque cum his, qui templum illud incolunt, Heremitis ſocietatem coit. Ut dies illuxit, ad urbem divertit, & de reddendis Alberici litteris curam ſuſcipit: Civi neſcio cui unas detulit; has cum ille legiſſet, tantam Joannis Bentivoli cladem ſilentio præterire non potuit, illarum legendarum Joanni copiam fecit, atque ab Heremita quodam ſibi redditas exponit, ſe cum illo ſocietatem contraxiſſe, eum facile comprehendi poſſe: adeo eam rem Joannes inique tulit, ut ad Heremitam comprehendendum robuſtiſſimos juvenes miſerit. Ut comprehenſus eſt, admota ſunt tormenta; tandem dolor veram veritatem elicuit. Paucis poſt diebus apud cruciferos miſer vitam laqueo finire coactus eſt. Etſi diverſa de conjurationibus ſupplicia ſumerentur, non tamen defuerunt qui Joanni ſtragem molirentur. Erant Bononiæ Bentivolus Joannes, Petrus Cervaſius; hujus fidei porta, quem vulgo *pradellam* vocant, commiſſa erat. Omnes de urbe Alberico prodenda, quod is in agro Bononienſi caſtra poſiturus erat, inter ſe conſilium capiunt. Id ubi Joanni, quod non ſine divino lumine factum reor, ſignificatum eſt, conjurationis conſcios, & in carcerem conjici, & vita mulctari jubet. Quæ Bononiæ gerebantur, eorum Albericus neſcius erat, quo fiebat, ut in bonam ſpem potiundæ urbis ingrederetur. Comparato igitur in agro Mutinenſi, & Parmenſi exercitu apud Rhenum fluvium caſtra locat. Ea tempeſtate Nanes Gozadinus, quem Venetias profectum diximus, ſe ſe Patriæ reddiderat: huic concitanda plebs erat; ſed id ſupplicia de conjuratis ſumpta prohibebant. Nam ubi Bentivolo, & Cervaſio mors allata eſt, univerſa plebs ſe ſe domi continuit. Nanes, ac Bonifacius Gozadinus in Alberici caſtra contendunt: horum ille admiratus adventum mirum in modum doluit, quod eorum conſilio ac fide haud procul ab urbe caſtra poſuiſſet. Omnes igitur ad oppidum Plebem divertunt: non modo qui Joannem odio proſequebantur Plebani; ſed qui Galeriam, ac Maſſimaticum incolebant, ſe ſe illorum poteſtati tradiderunt. Aucto igitur exercitu Albericus, ac Nanes non longe a porta Galeria caſtra locant. Eis Scorpius, quo Imperatore Joannes utebatur, obviam prodit; acerrimum committitur prælium; plerique ex utraque parte vulneribus conficiuntur. Quanta eo prælio benevolentia civem Bononienſem complexus ſit Joannes, hinc ſciri poteſt; quando ipſum cum hoſte decertare prohibuerit; adeo illius ſaluti ſtudebat, ut ne in diſcrimen quidem ullum adduceret. Multi videndæ pugnæ cupiditate ducti in muris conſtiterunt: ut omne armorum genus miſſum fieret, cunctis civibus imperaverat, quod equitatu, peditatuque abundaret.

Con-

Confecta pugna litteræ Joanni redduntur, quibus cognoscit Persicetos a se defcituros. Eo Matthæum Tencararium proficisci jubet cum expedita manu. Nondum ad portam adventarat, cum in eum tela conjiciuntur; sic ab his male acceptus in urbem rediit. Ea res Joannem non parvo dolore affecit: igitur civem alium mittit, qui apud Persicetos eadem, qua ipse apud Bononienses, futurus esset existimatione. Hunc Persiceti ne in oppidum quidem recipiunt, quando tanto se ingenio esse affirmant, qui libere ætatem agere & possint, & debeant; se potius de vita, quam de libertate decessuros; omnes ad recuperandam libertatem conspirasse; quare mirari desinat, si ei portæ minime aperiantur. Ut ille discessit, quatuor creant consules, quorum fide ac consilio oppidum regatur; Persicetorum vestigia sequuntur Argilenses. Hi a Joanne deficiunt. Id ea ratione plerique accidisse putant, quod sic in urbe seditiones excitarentur. Etsi Albericus, Nanes, Bonifatius plebem in potestatem suam redegissent, nequaquam tamen arce potiti erant, quod ei Joannes Lancillotus Bechariam præfecerat, addideratque fortissimos milites quorum virtute arx conservaretur. Igitur eam in ditionem suam redigere instituunt: primum arcem obsident, deinde vineas agunt, atque arietes admovent. Ut murus arietibus feriri cœpit, magna pars cum ingenti fragore procidit. At Lancillotus omnibus viribus obsistebat, quod hostes militibus submovere conabatur. Sagittarii, quos per omnia tabulata dispofuerat, suo satis officio faciebant. Cum in mala spe prælium esset, Lancillotus dedendæ arcis fidem hostibus pollicetur, si rebus suis salvis se abire patiantur. Tum Imperator, bono, inquit, esto animo; voluntati tuæ cuncti parebimus; sic pugnæ finis factus est; sub lucis exortum Lancillotus (nam Albericus arce potitus fuerat) Bononiam venit. Postquam sui conveniendi Joannes ei potestatem fecit, se arcem non de industria, sed vi amisisse paucis explicuit: demum si studiis suis audiens sit, hostilem exercitum paucis superari posse. Lancilloto plurimum ille tribuebat. Eo tempore Tartaliam Sfortiam, atque eum, de quo paulo ante dixi, Scorpium stipendio affecerat; hunc ad bellum gerendum Imperatorem delegerat. Cum adversus hostes iter facerent (nam Joannem Lancillotus in sententiam suam adduxerat) illorum exploratores ei occurrunt. His nulla interposita mora ferro vitam adimunt. Paulum progredientes imparatos conveniunt; tum impetu tanto in eos invehuntur, ut de relinquendis castris, ni Albericus duabus cohortibus animas attulisset, cogitaverint. Cuncti manus conferunt, multorumque lanceis suffodiuntur; acriter quidem pugnatum est; magnus est hostium numerus captus, & cæsus; capti sunt & prælio Marcus Pisanus, Gerardus Doardus, mille præterea equites, innumerabilisque peditum multitudo. Postero die Bononiam omnes ducti sunt, nec tanta de hostibus victoria reportata esset, nisi qui dexterum Cornu gerebat, Tartalia vocem illam emisisset: *ad me Bernarde proficiscere: nunc opus est viribus, & ingenio tuo, præsta te eum, qualem consuesti.* Ob eam vocem tanto sunt hostes terrore perculsi, ut repente rebus suis diffiderint. Confecto prælio nuncius, cui Jacobo nomen erat, ad Joannem proficiscitur, hostilemque exercitum victum, cæsum & fugatum exponit; quæ cum ille intellexisset, tanto gaudio elatus est, ut Petrum Pisanum, quem ea conditione in carcerem conjecerat, ut ei mors afferenda esset, pristinæ libertati restituerit. Duo præterea Sanctissimæ Virginis simulacra, quorum alterum in religiosissimo delubro in monte altissimo, qui ab urbe mille passus abest, condito collocatum, alterum non longe a porta, qua iter est in Hetruriam, extructum cernimus, & honoribus & muneribus affecit. Per id tempus Cometes ita luxit, ut cælum omne conflagrare videretur. Eam stellam, qui physicæ operam impartiuntur, aut caritatis, aut belli, aut pestilentiæ, aut clarissimorum virorum interitus prænuntiam, pluribus & his quidem rationibus robustissimis ostendunt. Ut Cometes occubuit, nec multi dies intercessrant, Persiceti ad Joannem Tabellarium mittunt, qui si sibi commodum est, illum

 ad

ad se iturum nunciet, quoniam cum ipso sermonem conferre statuerint. Confestim ad eos properat: ipsum comitantur Vercellinus, & Scorpius. Jam oppido appropinquaverat, cum oppidani, ut intro se referat, summopere obsecrant. Id Joannes renuit. Ea res Persicetos dolore affecit, quod nullam eis fidem adhibuisset. Igitur oppidani duodecim deliguntur, qui ad Joannem se recipiant, petantque novas sibi fieri pactiones. Dum sermone dies consumeretur, Vercellinus, qui & animo poterat & ingenio; Consule, inquit, Princeps saluti tuæ; vallum concutitur; gladios vibrant. At ille paulisper digressus est. Persiceti ejus equum tormento verberant; Scorpius vero adversus femur tragula graviter ictus in conspectu Joannis extremum vitæ diem morte conficit. Cadaver Bononiam curru vectum est, & intra templum Petronii in sepulcro constitutum. Ut de his Florentini certiores redditi sunt (non enim mediocrem de Joannis salute curam susceperant), mille equites, qui Bernardonis consilio regebantur, quod eos præsidio uteretur, Bononiam mittunt. Ut urbem intrarunt, nondum in ea horam commorati sunt, egredi jussi sunt. Fuere nonnulli credo pedites, qui Civitatem diripiendam conclamarent; terruit ea vox populum Bononiensem, viæ obicibus confestim obstruuntur. At Joannes, cujus cordi res Bononiensis erat, nullo interjecto tempore obices amoveri, officinas ac tabernas, quas cives direptionis timore occluserant, aperiri præcepit. Voci vero huic tam execratæ peditum morte ac suspendio remedium adhibuit. Postero die de Joannis sententia Bernardo, quoniam Pandulphus, ac Malatesta Joanni bellum indixerant, in agrum Carpensem ubi stativa habebant, traduxit exercitum. Ut se milites cibo potuque recrearant, acies instruit, in hostes impetum facit. Eo prælio superior discessit. O singularem, incredibilemque Joannis prudentiam! o divinam animi magnitudinem! maluit vir fortissimus, ne ager Bononiensis hostium excursibus vastaretur, in hostilibus agris prælio decertari, quam domi hostium impetum excipi. Quantam vero laudem ex hac victoria adeptus sit, haud potero verbis consequi: illum omnes tutorem, illum Patrem, illum conservatorem Patriæ una voce, uno consensu prædicabant. Etsi hostes eo prælio superati essent, veritus tamen, ne adversus se populus vim moliretur, quod is nullo sit consilio, nullaque constantia, universos cives a se admoneri jubet, ne ad aliena domicilia concursus fiat: omnes se se domibus suis contineant; qui alia fuerit sententia, is sibi pœnas scito esse constitutas. Ætate confectis admonitio illa dolorem attulit, ut nonnunquam de Joannis dignitate detraherent, plerosque subditis imperasse, nunquam eos tantam iniquitatis notam subiisse memorabant; multos se tyrannos vidisse, neminem fuisse, qui tantam in populum crudelitatem adhibuisset. Dum hæc in urbe fiunt, in oppido Sancto Joanne tumultus excitatur; Malatestarum vexilla in arcis specula collocantur: eam rem Joannes inique tulit; sed eo erat animo, ut Persiceti defectionis suæ nullam impunitatem consequerentur. Hisce diebus, qui Patavii præerat, de Imperatoris profectione in Germaniam Joannem certiorem facit; quapropter rebus suis recte consulat, multa illi impendere pericula, quod Dux Insubrum de renovando, atque instaurando bello consultet; compluies Principes stipendio afficiat; Mediolani militibus pecuniæ solvantur. Haud multi dies intercesserunt, cum exercitum ex pluribus gentibus comparatum (erant enim viginti millia, in quibus equites duodecim millia, pedites octo millia implebant) Pandulphus Malatesta, Mantuanus, Carpensis, Mirandulensis, Spoletanus, Saxoferratus, Fabrianensis principes in agrum Bononiensem traduxerunt, atque ad oppidum Plebem diverterunt. Omnes ab oppidanis magnifice suscipiuntur. Haud biduum in oppido commorati sunt, cum universum territorium Bononiense hostilis exercitus aucti fama peragravit. Repente qui Lojanum incolunt, a Joanne deficiunt: ad eos caduceatorem præmittit, qui ni ad se redeant, ipsos nuntiet extrema passuros. Caduceator contemptui habitus est. Tum Joannes ipsorum domos exuri, pueros, puellasque rapi, vites, & arbores jussit

Digitized by Google

justit excidi. Augebat Lojani calamitas populum Bononiensem, nec quo se verteret, satis intelligere poterat: tandem non defuere qui in Joannis cædem consentirent. Nam Baptista Balduinus, Bologninus Boccatonta, Matthæus Mancitus, Bartholomæus Combrotus, Guglielmus Sala ab Andrea Pagazono ad sumendum cibum invitantur: ut cibo operam impertiti sunt, occidendi Joannem consilium ineunt; omnes in eandem sententiam dicunt. Erat Andreæ nescio quis servus; is, quæ audierat, ad Joannem defert. Cuncti subito in carcerem intruduntur. Persiceti vero, qui in Joannem non minori exardebant odio, in edita turris parte Malatestarum insignia posuerunt. Id Joannes ægre ferens, ne aquari possent, omni curavit diligentia. Eo commodo cum Malatestæ privarentur, copias suas ad oppidum Manzolinum admovent: quod quamquam in ditionem suam minime redegissent; Bernardo tamen de Joannis sententia magnam copiarum partem eo traducit. Ut alter in alterius conspectu constitit, acerrime pugnatum est; multi ex utraque parte vulneribus confecti. Confecta pugna Bernardo se in urbem recipit. Verum quanto in amore apud Principem Patavinum Joannes fuerit, quisque hac conjectura consequi potest. Cum Jacobum Filium, qui in trecentis equitibus, totidemque peditibus præerat, quo eo præsidio uteretur, ad eum miserit, atque ut bono esset animo suis fuerit litteris hortatus, seque eum esse denunciarit, qui Joanni omnem suam operam polliceretur. Interea Principes, quos Plebem exercitum duxisse paulo ante memoravimus, quo pacto Joannem ex civitate conturbarent, dies, noctesque consilio agitabant. Igitur Francisco Miato, Jacobo Chivuto, quorum fidei credita erat porta Galleria, litteras clandestine perferri jubent, quibus si portam eis dedant, magnam vim auri pollicentur; id tuto fieri posse, si Jacobo Chorzono Pelachano, quem Joannes portæ custodibus præfecerat, vitam ferro eripiant. Proditores auri cupiditate ducti in hanc fere sententiam respondent. Quas a vobis accepimus, Imperatores maximi, litteræ ad portam vobis dedendam hortantur, id quo facto fieri possit paucis explicant; multa auripondo pollicentur. Estote bono animo: rem vobis non injucundam brevi tempore conficiemus. Ut biduum confectum erit, vos propius accedite. Has litteras cum Principes diligenter, accurateque legissent, in bonam spem impulsi sunt. Verum Christi benignitate conjuratio patefacta est, nullum de conjurationis conscii sumi potuit supplicium, quod omnes scalis per noctem de mœnibus dimissis in hostium castra abierunt. Ut eos Principes intuiti sunt, de spe deciderunt. Igitur ira inflammati in agrum Bononiensem irrumpunt, villas funditus evertunt: domibus ignem conjiciunt, quicquod in agris fuit, pene consumunt, ac dissipant. Tunc Joanni, ne hostes Casalecchium, qui locus ab urbe tria millia passuum abest, trajicerent; non mediocris est timor injectus. Verebatur enim ne aquæductum, per quem aqua in urbem vehitur, interrumperent: eo igitur cum copiis Bernardo ire jussus est. Postero die Franciscus Frozus cum quadringentis equitibus, ut Joanni auxilio esset, de Venetorum sententia Bononiam venit. Erat is Frater Nicolao, quem Patavio profectum diximus; confecto biduo in castra mittitur; at Nicolaus ab illo litteras accepit, quibus cognoscit ei Patavium esse divertendum, quod Principis Mantuani filia ei in matrimonium tradenda sit. Verum quamquam a pluribus Joanni præsidia mitterentur, quo tamen animo in eum esset populus Bononiensis, intelligere statuit; quibusdam imperat, ut cum missarum solemnium finis fuerit, intelligant, qui Joannem benevolentia prosequantur; complures non modo se illum diligere, sed vitam suam illi devovisse responderunt. Majores nostri urbem in quatuor regiones partiti sunt, unam Ravennatem, alteram Proculam, tertiam Petram, quartam Steriam nominarunt. Ut igitur qui se amicos profitebantur, notiores fierent, ac manifestiores, quatuor civibus, qui de ea re curam susciperent, onus imponit. Regioni Ravennati Guidonem Manzolinum præfert; hujus regionis viri ejus jussu in ædem Gregorii se conferunt. Steriæ Na-

ninum

Digitized by Google

ninum Chechum præficit; hujus regionis viris ad Francisci Templum, quod non longe ab urbe distat, iter est. Proculæ præfertur Nicolaus Balduinus: ejus regionis viri in Sanctorum ædem se conferunt. Petræ Leonardus Gislerius præfertur; hujus viri ad Pauli templum, quod a Flumine Ravone haud procul conditum videmus, iter faciunt. Postquam omnes in ea, quæ diximus templa pervenerunt, in codicem referuntur. Sic relatis Joannis verbis commonentur, ut cum signum tubicen dederit, subito adsint. Cuncti se Joannis voluntati obsequuturos, Deos, hominesque testantur. Dii immortales quantæ sunt, id quod scribit eximius orator, in amicis infidelitates! quantæ ad tempus aptæ simulationes? quantæ in periculis fugæ proximorum: pauci promissa persolverunt, pauci arma induerunt. Dum hæc Bononiæ aguntur, Florentini, quo auxilium Joanni præstent, milites della rosa Bononiam mittunt. Hos nongentos fuisse equites litteris proditum est. Postquam Bernardo cum exercitu Casalecchium pervenit, speculatores, quos antea in hostium castra præmiserat, redeunt nunciantes hostes pugnæ studio inflammari. Eos quotidianarum excursionum fastidium cæpisse. Hæc cum intellexit, nil sibi gratius esse respondit, quam prælio decertare, & quam Dii dedissent, fortunam experiri. Nunquam uno prælio a tot fortissimis Imperatoribus concursum est. Hinc Bernardo, Tartalias, Sfortia, Principes Patavini. Illinc quos diximus, fortissimi Imperatores, Albericus, & Facincanis; quos quidem omnes si quis rei militaris lumina atque ornamenta dixerit, nequaquam ab eo dissenserim. Ut igitur hostes apud Casalecchium castra posuere, duobusque diebus ocio datis, Princeps Mantuanus, cujus fidei dux Insubrum exercitum, commiserat, (aliter crediderat) acies hoc modo constituit. Albericus, Mirandulensem, Saxoferratum, Spoletanum, Fabrianensem in dextro cornu collocat. His addit Balistariorum, Sagittariorumque duo millia: præterea peditum mercede conductorum multitudinem; lævum cornu reliqui Principes tuentur, ceteris additis Balistariis ac peditibus. Tormentarios a cornibus sejungit, atque in edito monte collocat. Facincani castrorum ac signorum tuendorum provincia demandatur. Nec segnior in struendis aciebus Bernardo, qui Principes Patavinos, quos peritissimos agminis duces non ignorat, ac Tartaliam in dextero cornu locat, in lævo Sfortiam ponit fortissimum, ac pugnacissimum Imperatorem. Balistarios, jaculatores, sagittarios suo loco disponit; Tormentariis insuper proximum nec inidoneum locum constituit. Ut in conspectu utraque acies fuit (quippe omnes clamorem sustulerant) qui validiores erant, atque in frontem constituti, concitatis equis concurrunt. Fuere ut eo accepi, qui primi percurrerent, Tartalia, Princepsque Spoletanus. Hos persequuti sunt electi equites circiter CCL. At Spoletanus Tartaliæ impetum excipere non potuit; nam equo vulnerato Princeps ad terram cecidit; sed peditum concursu servatûs est. Secunda congressio Sfortiæ fuit cum Principe Fabrianensi. Ille tanta vi in hunc Impetum fecit, ut consistere nullo modo potuerit; qui eum sequebantur tanto sunt timore percussi, ut se se fugæ commiserint. Quod ubi Princeps Mantuanus animadvertit, eos ignominia, & dedecore notavit. Tum Albericus se illi objecit. Diu est æquo marte dimicatum, sed cum equi viribus debilitarentur; quod aliquot vulnera acceperant, cursum represserunt. Erat in exercitu Bernardonis Antonius Fesulanus usu peritius, & pluribus pugnis exercitatus. Hunc duabus cohortibus ille præfecerat. Ut igitur Sfortia in castra rediit ducentis equitibus sumptis, centumque loricatis peditibus ad conservandum prælium proficiscitur. Ut ad medium fere spatium constitit, Princeps Saxoferratus, quem trecenti equites & pedites quinquaginta comitabantur, occurrit; adeo acriter pugnatum est, ut nemo fere extiterit, quin vel vulneribus conficeretur, vel mortem occumberet. Defessis succedunt recentes, atque integri. Nec Tormentarii ac Balistarii segnius dimicabant. Quisque pro viribus, atque ingenio decertabat. Interea Tartalia, cujus animus laudis erat appetens & gloriæ, mutato equo ad con-

conferendam manum rursus contendit. Qui ei obviam fuerunt, omnes in fugam vertit. Ab eo victoriæ initium oriri cæperat; sed fortuna, cujus vices variæ sunt ac mutabiles, ejus virtuti subinvidens hostibus aspirare cæpit. Nam hi milites, quibus adjutoribus non semel, sed sæpius victoriam reportaverat, primi intra vallum compellebantur; pertimescebant, etsi timoris nulla subesset causa. At Bernardo cum ab his, in quibus victoriæ spem posuerat, initium fugæ vidit, Sfortiam ad se vocari jubet, seque ad eum vertens; ubi inquit tua illa animi magnitudo? ubi illa tua admirabilis, divinaque pugnandi virtus? Sic hostis superior abibit? illi arridet fortuna. Victori nos non incruentam victoriam relinquamus. Hæc cum ille dixisset, repente Sfortia, etsi summæ rei diffideret, in equum astitit: ac convocatis sexcentis equitibus ut perniciosus Leo, quem populus omnis infestis appetit telis, sic iracundia ductus in hostem irruit. Utinam ceteri agminum ductores superioribus pugnis illius vestigia secuti essent; nunquam hostes eo prælio superiores discessissent: illud obsuit, quod militum numero erat inferior. Tum Principi Mantuano, ne ei victoria de manibus eriperetur (quippe in bonam spem ingrediebatur, quod jam duas, & quadraginta hostiles cohortes prostraverat) non parvus est timor invectus. Illi igitur Albericum, quem armis, & corporis robore præstantem noverat, cum duobus millibus equitum opposuit. Cum acriter pugnaretur, Sfortia, ne ab hoste circumsideretur, veritus, pedem retulit. At Tartalia cum quadringentis equitibus se se illi comitem adjecit: rursus in hostem ruunt. Ambobus equi lanceis suffodiuntur: ut ergo ex acie excedere non potuerunt, quod eos Albericus a tergo, a fronte, a lateribus tenebat, erant præterea eorum vires exhaustæ, se se victori dediderunt. Ubi eos captos Joanni nunciatum est, de mittendis auxiliis constituit. Ejus igitur verbis omnibus civibus, qui se illi amicos professi fuerant atque in codicem relati, ut ad ferendam opem in castra proficiscantur, tubicen imperat. Haud ducenti extitere, qui imperata exequerentur. Cum eo contenderent (nondum ad ædem Magdalenæ pervenerant), qui illis præerat, is captus est. Eam rem equites della rosa advertentes in urbem redierunt. At Bernardo ne quid durius accideret, de fuga cogitavit; sed fugientem trecenti equites, ducentique pedites, quibus Princeps Mirandulensis præerat, persequuntur. Ipse quo vehebatur, equus adeo lassitudine conficiebatur, adeoque eum vires deficiebant, ut quanquam calcaribus concitaretur, nequaquam tamen progredi posset. Sic ab hostibus capitur. Capti sunt eo prælio ut diximus, Sfortia, Bernardo, Tartalia, præterea Principes Patavini, complures alii fortissimi viri tum pedites, tum equites. Prostrato exercitu, captisque ducibus, Joannes Bentivolus ad tuendam urbem, ac prohibendas, quæ accidere poterant, difficultates omnia referebat. Igitur imperat, ut mænia lapidibus compleantur, scalæ admoveantur, nullus sit pistrinorum defectus: omnes mandata exequuntur. Confecta est pistrinorum multitudo. Maximus lapidum numerus comportatur. Scalarum est multitudo admota. Imperatum præterea, ut omnes arma induerent. Paucis post diebus tumultus noctu in urbe excitatus est. Quippe populus Bononiensis forum Ravennate vallo, fossaque muniendum censuit; urbis portas, quas Joannes custodibus suis commiserat, eripuit. Nicolaum Ligum, Melchioremque Manzolinum Imperatores creavit. Erant hæc Joanni summo dolore, sed populi conatibus resistere moliebatur. Ille omnibus minari, omnibus suspendio pereundum prædicere. Eas minas populus pro nihilo putare, etsi Joannes armatorum stipatus esset catervis. Tradunt ipsum ea nocte quadraginta homines sua manu occidisse. Tandem ut dies illuxit, se populi potestati permittit. Sic populus urbe potitus est. Gozadini, Pepuli, Antonius Casella, Bentes patriæ sunt restituti. Hunc cum pecuniis Ferrariam Joannes miserat, quo Principem Estensem conveniret, ut mandata exposuit, minime sibi Bononiam redeundum putavit. At Nicolaus Ligus de populi sententia urbem Principi Mantuano prodidit. Ille, cæterique

Prin-

Principes nulla interposita mora Bononiam ingressi exercitum ad portam continuerunt, nec quemquam militum foras per urbem discurrere passi sunt; postquam ad palatium perventum est, Princeps Mantuanus hos creavit equites Nanem Gozadinum, Vandinum Blanchium, Galeatium, & Guidonem Pepulos, Albertum Pilium, Joannem Girardinum. Postremo die Albericus militibus suis (nam in urbem intraverant) equites della rosa diripiendos concessit. His rebus confectis Dominicus Prugnolus, cui Joannes non mediocri erat odio, cum ab eo quo in statu is esset, Princeps Mantuanus atque Albericus quærerent, ego, inquir, hominem conveniam, & ad vos adducam: vix hora intercessit, cum Joannem in eorum conspectum adduxerunt: illi admiratione perculsi in eum occulos conjiciunt. Tum Princeps Mantuanus Joannem verborum afficit ignominia, eum legum perversorem, eum proditorem esse affirmat. At Joannes, cui, inquit, fortuna adversatur, tu proditorem esse intelligito. Ut sermone non nihil temporis consumptum est, se in triclinium conferunt. Joannes vero ad Nanem, qui in edito Palatii cubiculo commorabatur, a Dominico deductus est, ac se ad ejus pedes abjiciens, tu mihi, inquit, veniam tribuito. Nanes ne omnem abjecisse videretur humanitatem, servato, inquit, hunc virum, & in cubiculo alio collocato: paulo post consules declarantur; eorum vero, qui de republica male meriti fuerant, consulum signa locantur in specula. Interea Princeps Mantuanus tabellam, in qua hujusmodi versiculus, *audienda est pars altera*, litteris aureis exscriptus erat: in altera specula in anteriore parte sita palatii, jussit opponi. Eam contemplans populus dolore affectus est, verebatur enim novam conjurationem, quoniam Albericus militibus urbem compleverat; adeo is Nani afficiebatur, ut eum esse statueret, qui universæ civitati imperaret; multa pollicitus est; nunquam Nanem ad opinionem suam traducere potuit; potius de vita, quam de sententia discessisset; hæc cum intueretur, ab urbe discessit. Baptista vero Baldinus, Albertus Pilius, Nicolaus Gozadinus, quem Joannes capitis puniendum duxerat, carcere liberantur. Paucis post diebus tumultus excitatus est, quod Jacobus Usellanus, Bentes Bentivolus, quo Ducis exercitum in urbem inducerent, portæ donatæ claves sibi afferri jusserant. Nulla fere via extitit, quæ non obicibus clauderetur, verum Nanes ut obices amoverentur, commonuit. Fuisset enim mors multis allata. Ut Nani mos gestus est, Ducis exercitus in urbem ingreditur. Conclamant omnes, unum esse Ducem Insubrum, cujus auctoritati, ac potentiæ prodenda sit civitas Bononiensis. Tum Pandulphus Malatesta omnium consensu Ducis munus sustinuit. Dum hæc fierent, Petri Apostoli festus agebatur ac solemnis dies; nusquam missarum excepto ejus templo celebrata sunt solemnia. Verum postquam esui ac potui finis impositus est, Nicolai Sampetri Frater, ac Carlinus Gozadinus in Joannem Bentivolum impetum faciunt, eumque uno, & viginti vulneribus afficiunt. Ut de vita exivit, in Jacobi Templum delatus est. Hic fuit exitus Joannis Bentivoli, qui non tantum omnes sui temporis, sed etiam superioris ætatis cives Bononienses et virtute, & animi magnitudine superavit. Est locus in Templo, quod Sacrarium appellatur; huc primum delatum est corpus. Ejus videndi universam plebem cepit desiderium. Aderat nescio quis Florianus Tonsor: hic tantam in cadaver crudelitatem adhibuit, ut auris dimidium abscinderet. At nondum confecto biennio conjurationis, de qua alio loco dicetur a nobis, accusatus, damnatusque crudelissimum genus mortis subire coactus est. Ut enim infelici, ac misero ignes, ardentesque laminas lictor admovit, crudelissimis canibus dilaniandum reliquit. &c. Laus Deo & Beatæ Mariæ Virgini. Completum per me Antonium Junium de Claris artium Scholarem VII. idus Augusti MCDLXXXI. Bononiæ dum in domo Magistri Joannis de Garzonibus artium & medicinæ Doctoris egregii, ac hujus operis compositoris commorarer.

Joan-

Digitized by Google

Joannis Garzonis de Petro Cossolino ad Albertum Parisium feliciter incipit:

HIstoriam Petri Cossolini nuper a me scriptam ac tibi dicatam, vir doctissime, jucundo animo suscipies. Eam si abs te probatam esse sensero, haud verebor imposterum reliquorum civium Bononiensium gesta litteris mandare. Ea siquidem doctrina praeditus es, atque auctoritate, ut ceteris judicium tuum praeferam; nonnulli forte meum hunc laborem vitio dabunt: quod hominis seditiosi gesta in opus redegerim. At ego Livii, ac Salustii sequor vestigia, qui Gracchorum, Saturnini, Livii, Drusi seditiones litteris prodiderunt; quod si eorum nomen dedecori habitum est, non video cur de dignitate mea detrahere debeant; sed ad rem ipsam accedam. Tu ex hujus historia magnam vim fortunae intelligis.

Pontifex Joannes tertius et vigesimus Romam venit. Jacobus Manzolinus, Bartholomaeus Fulcus, qui arti laniae ministerio utebantur, Joannes Bellabusca humili loco natus de excitando in urbe motu consilium ineunt, convocatoque Petro Cossolino, qui se etiam lanistam profitebatur, quod eum seditiosum intelligebant, ad commutandum urbis statum pluribus verbis hortantur. Illum docent non modo civem esse, sed etiam praestantissimum atque optimum civem, qui tantum munus obiisset. Petrus ad rem obeundam impiger in equum assiliit, ac stricto gladio per urbem discurrit, plerique suam illam vocem audiverunt, populum Bononiensem in libertatem esse restituendum. At Cardinalis Neapolitanus, qui legati munus sustinebat, conjurationis inscius, quod incolebat, palatii portam jussit occludi. Postero die Romam litteras in hanc fere sententiam mittit. Quo in statu sim, Pontifex maxime, paucis exponam, quoniam in praesenti nullum mihi scribendi est ocium. Petrus Cossolinus homo mihi & moribus incognitus in urbe tumultum excitavit; illi assentitur multitudo imperita. Me armatorum, equorum, pecuniarum inopem non ignoras; ab eo circumvenior. Vis repellendae nulla mihi est potestas. Quapropter & honori tuo, & rebus meis consule. Has litteras cum Pontifex legisset, Carolum Malatestam, quem stipendio affecerat, repente in agrum Bononiensem traducere copias jubet. Interea Petrus Cossolinus Palatio, ac arce, cui Lodovicum Pratensem, & Andream Marinarum pontifex Joannes praefecerat, potitus erat, quod hic pecuniam, capti illi arcem dediderant; eos insuper in civitatem adscribi fecerat. Tum novem creantur Consules, ex quibus ad Hostexanum Plantavignam defertur Principatus. Tribuni praeterea quindecim, qui cum ad ineundum Magistratum proficiscerentur, eos universus populus scutatus comitabatur ac loricatus; nulli lanceae, spatae, missilia deerant. Erat ea tempestate Bononiae ex aere Petronii simulacrum opere, artificioque perfectum; id in forum populus detulit. Ut vero Carolus Pontificis litteras accepit, in agrum Bononiensem trajecit exercitum, factaque irruptione ad oppidum Sanctum Joannem pervenit. At populus, qui ea status commutatione oblectabatur, Uguetionem Contrarium publica mercede conduxit; hoc Imperatore ad rem bellicam gerendam uti constituit. Cum ager Bononiensis a Carolo vastaretur, universus populus, quo eum adoriretur, eo profectus est. Ut de manu conferenda statuit, ab Imperatore sibi fieri insidias cognovit. Quo factum est, ut Carolum aureorum triginta millibus donaverit. Erant per id tempus Bononiae Franciscus Gallutius, Aldreehettus Lambertinus, Bartholomaeus Mulius, Ponarius Fantutius, Joannes cui Sancto Georgio agnomen erat. His urbem Bononiensem vilissimorum hominum imperio subjici indignum

visum est. De eo igitur evertendo consultant; sed conspiratio, nescio quo fato id factum esse dixerim, patefacta est. Aldrechettus, Ponarius in foro securi percussi sunt, Joannes vero, ut in carcerem intrusus est, excessit e vita. Ut conspirationis consciis mors allata est, Rizardum Pepulum, qui magna erat auctoritate, atque existimatione, Imperatorem populus creat. Is ad vastandos oppidi Sancti Joannis agros rursus proficiscitur; Nicolao Lojano ferendi signum onus imponitur. Praibat ergo, quem Imperator, ac Tribuni plebis sequebantur. Postremo universus populus. Ut oppidanis clades illata est, in urbem redeunt. Paucis post diebus Lippus Gislerius, quod Imperator declaratus erat, una cum consule eo contendit; sic Oppidanorum agri rursus vastati, villæ, domusque ambustæ. Nunquam profecto civitas nostra clarissimis, nobilissimisque civibus caruit. Nam postea quam se se urbi populus reddidit, Jacobus Usellarius, Antonius Guidottus, Melchior Manzolus Guido Galeatius, Rizardus Pepuli, Joannes Clidorius de minuendo Petri Cossolini statu (quis enim tam indignum damnatum æquo animo ferre potuisset) clandestinis consiliis agunt: omnes Jacobum in secretum adducunt. Tum eum ita loquutum ferunt. Quem misera sit hæc nostra conditio, satis superque vobis cognitum puto. Imperita multitudo in nobilitatem summo exardet odio. Lanistarum licentiæ subjicimur; in eorum potestate fortunæ, uxores, liberi, vita nostra posita est. Si nos vel exilio, vel morte mulctandos censuerint, aut profecto exulabimus, aut mortem occumbemus. Adducti sumus in summum discrimen: quapropter rebus nostris consulamus. Quis mihi præstat eos de imperandis nobis pecuniis minime cogitasse? Id si recusaverimus, fabri, quorum apud eos est copia, domus nostras evertent; quas clades ex suis excursionibus villæ reportaverint, meministis vos Cives gravissimi. Igitur civitatem in veram libertatem vindicemus, aut Pontifici maximo prodamus. In eandem sententiam dixerunt ceteri. Sub vesperum quisquedomum divertit, eosque ad se clam vocari jubet, quos sibi beneficiis convinxerat. Nemo fuit quin pro libertate recuperanda se omne discriminis genus subiturum polliceretur. Igitur die ad rem obeundam constituto, magna armatorum stipati caterva in forum prorumpunt. Qui ad Palatii portam custodiam habebant milites, tanto sunt terrore perculsi, ut de fuga cogitandum duxerint. Illi convulsis repagulis, effractisque valvis ac vectibus prosiliunt. Casu eis Petrus Cossolinus, Petrus Nochus, Jacobus Manzolinus per scalarum gradus descendentes occurrunt. Cossolinum illico comprehendunt, atque in vincula conjiciunt; Nochum vulneribus conficiunt; Jacobo vero vita ferro eripitur; sic urbi nostræ reddita est libertas; ac ne quis eos imperandi cupiditate incensos existimaret, litteras ad Joannem Pontificem mittunt, quibus se Bononiam recepisse significant, eam illi tradere; quid fieri velit, explicet. Interea Bononiæ Consules declarantur. Hi una cum quodam, qui eo tempore in urbe commorabatur, Episcopo in palatio collocantur. Duodecim præterea cives, & hi quidem justissimi, atque integerrimi, qui cum oportuerit in consilium adhibeantur, deliguntur. In tanta felicitate Nuncius advenit significans custodes oppidi Sancti Joannis arcem Consulum voluntati dedisse. Ea res, qui civitati præerant, incredibili voluptate affecit. Tum per universam civitatem magni sunt ignes constituti. Paucis post diebus de Joannis Pontificis sententia Cardinalis, qui legationis munere fungeretur, Bononiam venit. Ei non modo ab universo populo, sed etiam a Consulibus atque Episcopo obviam itum est. Vehebantur hi curru aureato, quos signifer præibat. Nemini unquam legato tantus honos tributus est; quippe Cives totum iter floribus constraverant, atque altaria utroque latere disposuerant. Difficile dictu est, quibus odoribus cubiculum cumulaverint; amplissimis præterea muneribus ipsum complexi sunt. Ut dies unus intercessit, ad eum Consules proficiscuntur, obsecrantque ut be-

ne

ne rempublicam gerat. Illi omnem operam suam pollicentur; se pro urbis salute nullos labores defugituros Deos, hominesque testantur. Finis. Laus Deo, & Beatæ Mariæ Virgini. Antonius Junius 8. Idus Augusti 1481.

Τέλος.

Antonii Junii Carmen.

Qui modo castratos pecudesque in frusta secabat
Quam cito te Petrus Felsina detinuit.

Aspice Fortunæ mobiles variosque meatus;
De Lanio tantum fecerit ut Dominum.

Condoluit fecisse tamen, dixitque voluto
Cardine, captivus sit modo, qui Dominus.

Sic factum est. Discat igitur quicumque sub ipsis
Esse nihil quod sit stabile syderibus.

De Lanio Dominum faciet fortuna potentem,
De Domino Lanium, cum volet hæc eadem.

Digitized by Google

OPUSCULUM VII.

Belli Belgici Commentarius ab Antonio Possevino scriptus ad Emanuelem Philibertum Sabaudiæ Ducem.

Ex Autographo Collegii Mantuani.

PHilippus Rex cum pertinère maxime ad suam dignitatem intelligeret, injurias ulcisci eorum a quibus paullo antea percussum fœdus, violatum existimaverat, exercitum, cæteraque ad eam rem omnia expedit: majorem copiarum partem iter facere versus *Mosam* fluvium, & ad *Namurcum Condrusiorum* oppidum jubet consistere. Eo ad ordines militum componendos atque ad expeditionem mittit *Emanuelem Philibertum Sabaudiæ*, qui cum principem locum obtineret in copiis, lustrat exercitum. Inde *Marienburgum* profectus, quod est in *Condrusiis* oppidum, *Acrum* vero *Manduorum* castellum firmissimum parat in itinere oppugnare. Præmissæ aliquot cohortes, quæ specularent locum, incidunt in hostes; commissa pugna utrinque plurimi fortiter cadunt. *Philippus* cognita ea re factusque per litteras a *Sabaudio* certior, mutandam certe belli rationem, propterea quod oppida, ad quæ moverat castra, diligentissime erant communita; concilio advocato peritiorum hominum exquirit sententias; quarum nonnullæ erant hujusmodi, ut ad oppugnandum *Marienburgum* aut *Masiera*, tum *Vertodunorum* civitatem prope *Mosam* fluvium sitam, omnes vires conferendas esse judicaret: longius a Domo in hostium provincia futurum bellum: si majoribus opus sit auxiliis, posse acciri ex *Germania*; & si ab ea parte invadi posset in *Galliam*, quod captis duobus præsidiis, facillime succedere posse videbatur, nihil obstare, quin sedes in media inimicorum regione constituerent; *Carolum Philippi* patrem, nisi olim defecisset commeatus, & copiæ, quibus rebus propter anni tempus, & ingentem militum numerum ipsi abundarent, magnam *Galliæ* partem subjicere suo Imperio potuisse. *Ferdinandus Gonzaga*, quem ex *Italia* evocatum, summo Rex in honore habebat, eundem prorsus consuluit ad *San-Quintinum Veromanduorum* oppidum; eo brevius esse, & expeditius iter, & facile posse ex propinqua *Philippi* provincia converti commeatum in castra; hoc vero, si veniret in Regis potestatem, præterquam quod sine magno liceret incommodo *Gallorum* præsidia expugnare, quæ ad *Phrudem* fluvium jacent, (*somam* incolæ nominant), patere etiam aditum ad intimam *Galliam*, ubi non amplius septuaginta passuum millium *Lutetia* totius provinciæ caput abesset. Omnes item in remotioribus locis vires hostium esse, quod iis, quæ sunt ædificata secundum *Mosam*, magnopere timuissent, & *Boloniæ* valde metuerent, quod ad eam in *Morinis* cursu brevissimo trajiceretur a *Britannis*, qui superiore *Henrici* eorum Regis usuri consilio crederentur. At vero, quis non videret, *Masieracum*, in quo sena imposuissent millia armatorum, totidem pro oppido essent in statione, & *Marienburgum* maximo firmatum præsidio præclare ostendere, *Henricum Galliæ* Regem sibi persuasisse, eam provinciæ partem velle tentari? Comprobato *Gonzagæ* consilio monet *Sabaudius* copias, quam maximo posset silentio, celerrime educat. Ipse post primam noctis vigiliam, nullo discedens strepitu, *Guisam* oppidum *Veromanduorum* cum exercitu contendit; ibi in obsidionis speciem diem commoratus, suspicionem injicit hostibus, qui extemplo deductum ex *San-Quintino* præsidium mittunt in *Guisam*. Ea, quæ insecuta est, nocte *Sabaudius* præcurrere de secunda vigilia equites imperat. Qui cum *Gallis* nec opinantibus ad oppidum pervenissent per pontem, qui suburbanum agrum cum adversa conjungit ripa, nullo negotio transierunt; ille subsecutus, dimissa copiarum parte, quæ per mon-

montes, ubi oritur flumen, secundum ripam ulteriorem progrederetur, citeriorem petit cum reliquo agmine, eodemque tempore oppidanos bipertito intercludit. Erat autem civitas ea loci natura, ut cum a *Phrude* fluvio molli ascensu extenderetur ad collem, totaque versus provinciam *Belgarum* urgeret ad *Septentriones*, tum subesset & suburbium, quod interiorem fluminis ripam fere attingeret; fluvius, cum longe novem passuum millia prope vicum oriatur in montibus, quem propterea *Fonsomam* dicunt, ad oppidum appropinquans paludem ab utraque ripa paulo latam, inde praeterfluens, parvam efficit insulam: infra civitatem utrinque effunditur in duas paludes superiorum similes, quae omnes ligneis pontibus conjunguntur. Ad superiorem, & inferiorem oppidi partem, erant firmissimae turres extructae, reliquum ingenti fossa, & munitionibus cinctum. *Galli* re per exploratores accepta, ducentos milites cum Amirante in oppidum noctu recipiunt, et jam a *Cameraco Veromanduorum Benineortus* advenerat cum suis cohortibus a *Philippo*: cum *Andalotus*, qui praesidium ducebat ad suos, binis peditum millibus, equitibus sexcentis, cum *Hispanis*, qui *Navarettii* parebant imperio, pugnam init. Cum esset a nocte dimicatum ad multam lucem, *Hispani*, qui primum vehementer premebantur a *Gallis*, supervenientium suorum adjuti auxilio, occisis aliquot hostibus, fugatis reliquis quatuor eorum signa retulerunt. Quamobrem *Ringravius*, qui partes sequebatur *Henrici*, cum omnibus, quibus praeerat *Germanorum* cohortibus, & binis millibus equitum profectus a *Fera Suessionum* oppido, *Phrudem* ad *Peronam* transmittere statuit; ibi monitus de expugnato Suburbio, ejectoque suorum praesidio copias reducit in castra. Ea cum *Memorantius Galliae* praefectus cognovisset, cogit ad decem hominum millia, diligentissime adjungit equitatum, navigia carnis imponit, & duodecim muralibus tormentis deductis ita proficiscitur; ut in eam omnino incumbat firmandi oppidi curam. Erat non longe a suburbio ad laevam editus collis, a cujus radicibus vallis ad inferiorem fluvii pontem pertinebat. Ex eo colle, *Memorantius* constitutis idoneo loco tormentis, levem *Philippeorum* equitatum atque *Hispanos*, qui substiterant in adversa valle, submovet. Interea navigia repleta militibus, quorum delegerat *Andalotus* ad eam rem quadringentos, cum duo haesissent palustri, atque humili alveo; appelluntur ad aggerem, qui moenibus versus meridiem adjacebat; demissis de moenibus scalis, circiter ducenti, binis commeatibus transportati cum *Andaloto*, & tertio *Memorantii* filio recipiuntur in oppidum. Neque tamen, dum haec agerentur, *Hispani* discurrentes per ripam, cum quadringentis *Gallis*, qui praesidio navium in altera incedebant ripa, rem gerere tormentis intermiserunt. *Sabaudius* omni conatu prohibendum *Memorantium* cogitans, ne si plures armati ascenderent in civitatem, difficillima foret expugnatio, ubi ea, quae gererentur, accepit, quatuor millia *Germanorum* equitum cum *Brunsuici* Regulo, & levem equitatum cum *Agamontio*, qui primus paullo post fortiter in hostes irrupit, superiores transire pontes, legiones hostium oppugnare, & morari jubet; ipse paullo post expeditorum hominum octo millia, cum reliquo equitatu, ne cernatur a *Gallis*, inferiore traducit ponte. *Memorantius* cognito per *Ammirantem*, qui civitati praeerat, *Sabaudii* consilio, ratusque affuturas omnes hostium copias, tormenta, ne impedimento sint agmini, primum deducit, mox subsequi peditatum, equites, ut sustineant impressionem, claudere aciem imperat; sed hi cum a tertia noctis vigilia usque ad meridiem excubassent in armis, essent autem ob *Philippeorum* impetum, & celeritatem incerti, quod consilium caperent, aegre se recipiebant. Et jam *Galli* ad sex passuum millia processerunt versus *Feram*, cum perturbatis horum ordinibus a levi hostium equitatu, & *Germanis* equitibus in conspectum venientibus, *Memorantius*, qui praelii exitum animo cernens, ad proximam silvam recipere se prius cogitaverat, depulsus spe consistere signa; duobus, quae sola secum adduxerat, cutrulibus tormentis verberari *Philippeos* mandat; milites, ut fortis-

fortissime pugnent, hortatur; tum equites *Gallos Germanorum* equitatus urget, vehementius instat; illi dum referre pedes coguntur, peditum aciem, quæ se expediebat ad pugnam, ita perrumpunt, ut *Memorantius*, cum restituere prælium, & componere ordines tentaret, vulneratus cum filio, multisque *Galliæ* principibus, qui soli acerrime dimicabant, ex suis in hostium manus venirent. Inter eos *Ludovicus Gonzaga*, adolescens, cum equo prope sylvam incitato *Memorantium* relinquere noluisset, etsi consulere suæ saluti poterat, dignitatis tamen, & beneficiorum illius memor, cum dudum pugnasset, a *Philippeis*, quorum agmen in insidiis erat, vel intra sylvam est captus. *Germani*, quorum opera utebatur *Henricus*, depositis humi armis ad quina millia se se *Sabaudio* dedunt; reliqui cæsi ad mille & quingentos, capti nonnulli; paucissimi fugiendo salutem invenire potuerunt; equitum pars major, ut quibus fuit facilior fuga, celeriter evolavit. Eo tempore *Henricus* erat *Compendii Suessionum* civitatis, explicandis bellicis rebus intentus, cum accepta suorum clade *Lutetiam* accurrit; cohortes quæ jam erant conscriptæ, *Helvetiorum Thermeum* item, qui bellum una cum *Brisaco* gerebat in Subalpinis *Italiæ* locis, cum firmiore parte copiarum, & *Guisæ* Regulum, qui misso *Latium* exercitu *Spoleti* laborabat ex febri, ad se diligentissime evocat. *Parisiis*, ubi rem vident in summo discrimine, multa hominum millia pecuniam, cætera omnia promittunt. *Henricus Feram* muniri cœptam curat ædificari. *Noviodunum* in *Suessionibus*, & *Compendium* magno confirmat studio. Interea cum *Philippus Bruxellis Cameracum* profectus, reliquum exercitum expectaret; ex *Hispaniis*, atque *Britannia* copiæ ad eum conveniunt. Is reversus *Valentianam*, quæ civitas *Nerviorum* est supra *Cameracum* ad flumen *Scaldem*, *Johannis* quarti *Lusitaniæ* Regis funus, qui decesserat Junio Mense, solenni pompa prosecutus, de pecuniæ exactionibus, quæ dissolvatur in præsens bellum, cum *Belgarum* ministris transigit. Audita *Sabaudii* victoria cum duodecim peditum millibus, & satis magno equitatu *Cameraci*, quo jam redierat, iter ingreditur; præsidium *Gallorum* munitissimum, quod antiqui *Castellam*, nostri *Castelletum* nominant, fere in medio situm itinere, ne sit incommodo cibariis transferendis, ab aliquot *Germanorum* cohortibus jubet circumcludi. Inde secundis castris ad *San-Quintinum* ante meridiem venit. Dimissis libere *Germanis* captivis quini in quemque denarii dono dantur; ne locent ad certum tempus operam *Gallis*, jure jurando adiguntur; cæteri mittuntur in *Belgarum* arces, ubi asserventur. *Memorantius* cum a *Philippo* Rege benigne esset exceptus, *Gandavi* jussus in custodiam tradi. Decimo nono Kalendas Septembris, cum ab ea oppidi parte, quæ spectat ad meridiem, tormentis a *Sabaudio* mœnia discuterentur, ac vero ex turribus, quæ prominebant, *Philippeos* damno efficerent *Galli*, tribus locis oppugnari civitas incepta est. Quatridui spatio munitiones magna ex parte corruerunt: ita minori periculo descendebatur in fossam. Oppidani autem, cum neque uti muralibus tormentis amplius possent, & si qui apparerent in turribus, earum unaquaque pinnis nudata, ictibus *Philippeorum* exponerent corpora, adversus hostium cuniculos conantur erumpere; tentata nequicquam re communiunt interiora; cum mulieres, & pueri, quorum omnium erat egregius erga *Henricum* animus, operam ei rei sedulo navarent. Contra *Philippei* noctu ligonibus aggerem subruunt, cuniculos agunt, paludem viminibus consternunt, & solidiore materia. *Galli* in extremo periculo *Aquitanum* Centurionem magno proposito præmio ire ad *Henricum* de subsidio persuadent; ille noctu desiliens de mœnibus capitur a *Philippeis*: ab eo cognoscitur, nisi subveniatur civitati, *Ammirantem* de ea obtinenda desperare. Quæ quamquam *Philippo* summam spem afferre possent, & eo magis, quod integra cohors, quam ad oppidum miserat *Henricus*, cum fere omnis fuisset trucidata, subsidii spem interclusis sustulerat; tamen *Philippus*, ut victoria pararetur quam minimo sanguine, tormentis iterum patefieri aditum imperat. Quinto decimo die, ex quo civitas a Rege oppugnabatur, cum antea injecto in cuniculos igne non esset agger antiquus propter fossam profundiorem perruptus, apparuisset autem munitio transversa, eum percutiunt machinis: postremo mœnia subeunt. Triplex erat acies instru-

instructa, quæ signo dato eodem tempore oppidum tripertito adoriretur; non longe delecti homines ex cohortibus erant dispositi, qui vulneratos exciperent, atque integri fessis submitterentur: reliqui cum equitatu in armis constiterant, parati ad omnem casum, si quis a regione hostili fieret impetus. *Megæ* Dominus, & *Navarettius*, quibus ab *Oriente* obvenerat Oppidi pars, & *Britanni* a Meridie cum *Juliano* præfecto, & plerisque diversarum gentium cohortibus, munitionibus succedunt; ibi *Galli* cum fortissime opponerent corpora, hostes repellunt: inter quos tamen *Britanni*, cum iterum subiissent aggerem, atque omne fortitudinis signum edidissent, in civitatem ante meridiem sexto Kalendas Septembris invaleunt. Tertia *Sabaudii* acies, cui præerant *Catiereus*, & *Lazarus Scovendius* Castrorum magister, manus acerrime conferendo in oppidum, qua vergebat ad Septentriones, irrumpit, *Sabaudio* ad victoriam quasi partam, & pugnando, & verbis milites adhortante. *Ammirans* cum paucissimis loco munitionum tuto se continens, ab uno ex suis indicatus (quod ita jussisse illum, ne interficeretur, constitit) a *Catiereo* capitur, atque a *Sabaudio* mittitur ad *Philippum* Regem, qui armatus ab aversa oppidi parte oppugnationem observabat. *Hispani* & *Germani* descendunt in civitatem. Inter eos de præda dissensione orta, in plures domos ignis conjicitur. Crematis aliquot ægre restinguitur. Mulieres summa *Sabaudii* cura servantur incolumes, quæ omnes cum puerorum turba in *Galliam* emittuntur. Civitatem milites *Galli* tuebantur ad summum octingenti, inter quos *Delphini* Regis filii, & *Ammirantis* equitum alæ militabant: horum omnes præfecti cum tertio *Memorantii* filio, & *Andaloto* veniunt in hostium manus; verum hic cum minus diligenter ab *Hispanis* custodiretur, ac vero hominem pecunia corruptum, ut vigilias falleret, in suam traduxisset sententiam, per imas tentorii partes, qua erat humi defixum, ad suos incolumis evasit. Interierunt ex *Philippeis* circiter trecenti, multo plures ex *Gallis*, ænea tormenta muralia triginta octo, commeatus, & omnis generis merces repertæ, quarum rerum maxima & summi precii vis erat, quod id oppidum vel ubertate agri, vel mercatorum negociationibus præstaret plerisque *Galliæ* civitatibus. *Philippus* post biduum in *San Quintinum* ingressus, cum, ut milites præmii spe allicerentur in posterum, capere ex direptione fructuum nemini permisisset, nisi eis, qui interfuissent oppugnationi, conducere autem suæ dignitati, & *Belgarum* utilitati arbitratus, eam teneri civitatem; mœnia, quæ aut rimas egerant, aut conciderant, reficere, & in meliorem formam reducere statuit. Mandata ea res Gonzagæ celerrimum habuit exitum, cum ille subito accita operariorum multitudine firmissime omnia communiisset. Expulsis incolis Colonia fuit *Belgarum*. Interea pars copiarum ad *Castellettum* dimissa, verberatis mœnibus tutissimum locum accepit in deditionem; sexcenti præsidiarii signis humi protractis in speciem dedentium ad suos commigrarunt. Inde mota ad *Hamum Veromanduorum* castra, quod præsidium ad *Phrudem* fluvium situm a *San Quintino*, & *Perona Ambianorum* urbe æquo fere spatio distat. *Galli* incenso oppido sese recipiunt in arcem; triduo post facta deditione *Philippi* se arbitrio tradunt. *Hamo* capto quod mille & ducenti milites custodiebant, omnia quæ ad conservationem munitissimi loci atque ad obsidionem sustinendam pertinent, inveniuntur, reperta magna pecuniæ plumbeæ copia, quam in stipendium militum signatam persolvere & argento permutare, cum primum tributum exegisset, *Henricus* decreverat; dum ædificatur undique oppidum, ut *Peronæ* sit incommodo, *Germani* equites loco non satis firmo potiuntur (vocatur id *Saunium*); factis in *Galliam* excursionibus, complures greges boum, & jumentorum abiguntur. Ex *Hispania* classis a *Ruigometio Sylva Meliti* domino ducta appellit ad *Britanniam*; erant in ea quina hominum millia & plurimi primipres viri, multæ item auri myriades, ex nova terrarum orbis parte transvectiæ, ad persequendum bello *Henricum* delatæ. *Paullus Vaiberius* cum exercitu missus in *Allobroges*, ut deductis *Gallorum* copiis *Henrici* opes frangerentur, aliquot oppidula capit; *Philippus*, quod jam appropinquaverat hiems, parte dimissa copiarum, reliquas disponit in præsidiis; *Sabaudio* ad cætera conficienda relicto, *Bruxellas* rediit.

OPUSCU-

OPUSCULUM VIII.

Animadversiones in Historiam Thuani P. Antonii Possevini Soc. Jesu.

Ex MS. exemplo, quod in Bibliotheca S. Luciæ PP. Societ. Jesu Bononiæ servatur.

EDITORIS PROOEMIUM.

IN superiore volumine *Animadversiones* in Historiam *Thuani* a *P. Antonio Possevino* conscriptas, atque in selectissima, atque in dies (quod quidem præclarissimi Præsulis Francisci Zambeccarii liberalitas facit) locupletiore *Bononiensis* Collegii nostri S. *Luciæ* sacri Bibliotheca adservatas commemoraveram. Superiori Septembri *Bononiæ* transiens ab humanissimo doctissimoque P. *Alphonso de Maniaco* Bibliothecæ illi præfecto facile impetravi, ut mihi eas liceret describere in hoc volumine divulgandas. Quodnam porro hujus operis institutum sit, satis *Possevinus* ipse in sua præfatione edisserit, ut opus non sit illud multis aperire. Hoc sancte adfirmare possum, inter eos, qui in *Thuani* Præsidis historiam calamum acuerunt, numero sane multos, & sapientiæ fama celeberrimos (his nuper accessit *Hieronymus Lagomarsinius* in actione quadam *Tullio* digna ad calcem secundi *Poggianianarum* Epistolarum voluminis) neminem a me lectum esse, qui gravioribus illam monumentis refellerit, quam *Possevinus*. Quid? quod multa heic sunt ad historiam superiorum temporum illustrandam peropportuna, quæ nec obvia sunt apud alios scriptores, & magna hominis doctissimi, piissimique, ac præterea *συγχρόνου* auctoritate confirmata. Quamobrem inter opuscula, quæ heic edimus, nullum lectoribus gratius isto futurum speramus, utiliusque. Porro Venetiis animadversiones fuisse a *Possevino* compositas palam est. Nam sub initium præfationis meminit secundi tomi sui *Apparatus* sub prælo sudantis, uiique Venetiis, unde cum tertio prodiit tandem a. 1606., præterea ubi de Canaii muneribus agit, ac *denique modo*, inquit, *Oratoris apud HANC sapientissimam Rempublicam* (munere) *functus est*. Sed & annum quo ista scribebat, prodit ipse, dum de Clemente VIII. loquens ait: *qui jam tertium, & decimum annum in Cathedra Petri sedet*. Quum enim III. Kal. Februarias a. 1592. Summam Ecclesiastici Imperii habere cœperit Clemens, hæc a. 1604. *Possevinum* chartis mandasse necessum est. Quid? quod Augusto mense ejus anni scripsisse se *Possevinus* diserte testificatur, ubi de Henrico IV. agit. *Dum hæc scribo*, inquit, (annus heic in margine adscribitur 1604.) *ecce missa mihi pars Epistolæ Regiæ quarta hujus Augusti mensis datæ ad Virum Illustrissimum Philippum a Fraxinis*. Nec plura præfabor.

Jacobo Augusto Thuano Senatus *Parisiensis* Præsidi V. Amplissimo.

SI quisquam est, qui bonorum Auctorum, cum primum in lucem prodeunt, delectetur aspectu, ac lectione recreetur, eum te esse, vir amplissime, dubium est nemini, qui perductas lucubrationes, locupletissimam Bibliothecam, studiumque continens, ut erga publicam pacem, sic erga doctos quoscumque viros tuum cognoverit. Quæ ego diu demoratus in *Gallia*, deinceps autem meliora *Gallorum* scripta identidem excipiens, sic novi, ut raperer desiderio, mea tibi officia, obsequiaque reverenti animo offerendi, ni mea me tenuitas, summaque

que negotia tua repressissent. Jam vero cum primus Historiæ tuæ Tomus ab Illustrissimo Viro *Philippo a Fraxinis*, qui Regius Orator hic agit, in oculos meos incurrisset, ex te ipso potes intelligere, quibus una cum illo (ipse item utcumque bonorum Auctorum avidus), lætitiis incesserim. Certe dies, noctesque (meis licet Editionibus in hoc senium reservatis haud leviter occupatus) eum versare cœpi. In quo peracre judicium, varietas, & series rerum, eruditionis ubertas, stilus scriptioni aptissimus, vel ipso primo obtutu se se prodidere. Quamobrem pudori, quem verecundiam turpem aliquis vocasset (1), ita remittendas habenas censui, ut fidenter abs te humanissimo Viro peterem inter eos, qui Amplitudini tuæ sunt addictissimi, adnumerari; Opem vero consilii tui aliquam ad ea, quæ mihi sunt præ manibus, ferres.

Ac quidem haud te fugit, *Apparatui sacro* me, quod licuit maturioris ætatis addixisse, ut cum primus ejusdem Tomus fuerit hac in Urbe evulgatus, secundus jam sudet sub prælo, quem tertius, Deo bene juvante, excipiet. Recusa est item hic mea *Bibliotheca Selecta*, in quam dudum e Vaticana Typographia emissam, præter reliquas disciplinas *Apparatum* ad omnes Historias intuli, novissime scriptoribus (præcipue *Gallis*) auctiorem. Qui quarto jam excusus, cum sit recudendus, ea mihi de Historia tua habenda est mentio, quæ non nomini tuo plusquam celebri, sed meis laboribus, qualescumque hi sunt, pluribus etiam nostri ordinis, qui gentes Indicas excolunt, insigne ornamentum, & utilitatem adjiciet.

Verumtamen cum in utroque *Apparatu*, videlicet ad Historicos, & Sacros, non tam judicium, quam testimonium de pluribus Scriptoribus ingenue tulerim, vidi nunc in opere tuo de iis aliter agi. Quare distineor in ancipiti, qua splendore auctoritatis tuæ, qua stimulo conscientiæ meæ. Neque enim velim, dum de tua Historia egero, videri tibi, tanto videlicet Viro, contradicere: nec debeo veritati obsistere, quæ apud te, atque apud omnes probos sancta est. Tu itaque quando ex his, quæ tibi scribo, nonnulla simul cognosces, quæ reliquæ tuæ Historiæ fortasse non incommodabunt (obsecro te, pro eo, qui in te viget Christianæ pacis amor) hæc quæ huc adtexam, ad examen revoca, deque ista tuorum negociorum mole subtrahe tantulum ocii, quo me doceas.

De Carolo Molinæo.

Addideram igitur ego ad calcem *Apparatus mei sacri* jam superiore Anno editi Pontificium Clementis VIII. P. M. qui nunc Clavum Ecclesiæ tenet, Diploma, quo in Caroli Molinæi, *damnatæ* (ut ille inquit) *memoriæ*, opera omnia, & in cunctas ejus Additiones, sive adnotationes (ut vocat) *marginales*, censuram evulgari jussit anno 1602. die 26. Mensis Augusti, qui secutus vestigia decessorum Pontificum, qui ejusdem hominis scripta rejecerant, ubi vidit, permissu aliquando ejus legendi fidelium mentes seduci; lectionem, librosque illius, atque adnotationes omnes sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, aliisque censuris, & pœnis in Indice librorum prohibitorum contentis, ac etiam suspicionis ipsius hæresis perpetuo interdixit, atque prohibuit. Ita Verba Diplomatis habent. Si quæras, cur id fecerit, & quidem anno undecimo sui Pontificatus, quo toto tam per se, quam per doctissimos Cardinales huic librorum negotio præfectos, pessimi quique Auctores, aut ablegati, aut ne legerentur, nisi expurgati, fuere proscripti, respondet id, quod verissimum est, ad ejus pertinere officium, accurate prospicere, ne impiorum hominum libris, ac monumentis fidelium mentes seducantur, aut quovismodo a via veritatis avocentur, neve ipsi Christi fide-

(1) *Plutarch.*

les mali hominis prava doctrina, & impietate fallantur, aut inficiantur. Præterquam quod, ut hæc cura ad Pontifices Maximos semper attinuit, quam Gelasius, & reliqui præstitere; sic qui nunc vivit, Juris peritissimus est, ut jam dudum intellexerit, quæ pernicies in animos ex illius impii lectione poterat derivari.

Tu autem postea Vir ornatissime, sive potius alius aliquis (quem forsan pro multitudine tuorum negociorum præfeceris editioni Historiæ tuæ) ais (*pag.* 158.) Carolum Molinæum JC. tam eruditione, ac judicio, quam probitate, ac morum sanctitate fuisse conspicuum, eumque alibi ab erroribus, & ab injuria, quæ propter exilium ei videbatur illata, quadantenus vindicare eniteris.

At ego in hanc scribendi palæstram Majorum meorum jussu, & quidem ad scrupulos infirmis eximendos ingressus, quid agam? Judicio, Doctrinæ, Probitati morum tuorum do, quantum ab quovis alio dari unquam poterit; sed equidem dare non possum, quod tam insignis Historia in re non necessaria, hac labe fuerit aspersa. Ad quem cum ista, quæ jubet Ecclesia, retractandi cura non pertineat, tu Homo es, & certe, ut homines, falli possumus. Quin doleo quum quantumcumque non quæsitus, Avum, Parentes tuos, teque ipsum semper fuisse Catholicum asserueris (1) æmulos gloriæ tuæ posse suspicari, se de Catholicæ Ecclesiæ Potestate, hoc est de summa veritate, aliter sentire, quam sentias; cum pro re nata, & quasi aliud agens ingeras laudes eorum, quorum eadem opera lectionem insinuas, quæ egerenda sit, ac prorsus explodenda. Quis enim minus rerum sciens non probaverit, quum ab eruditione, judicio, probitate, morum sanctitate legerit a Thuano commendari?

De Joanne Sleidano.

Ac de Joanne Sleidano haud semel meo nomine, ac labore sunt edita, quæ sic haberent: (2) „ Joannes item Sleidanus, qui ex peste mortuus Argentorati, „ pestem alteram sua Historia in Germaniam, & alio invexerat, teterrimos er- „ rores de Religione, rebusque Caroli V. gestis continet. De quo homine vo- „ ces illæ leguntur, & a Julio Pflugio Episcopo Numbergensi Viro ob sapien- „ tiam, & ætatem peritissimo rerum Imperii, & ab ipso Carolo Quinto, sæpe „ dum ejus legerentur scripta, pronunciatæ. *Nebulo ille mentitur*. Hominis ve- „ ro istius fraudem retexit vera edita Historia, Joannes Fontanus Gallus, & „ Surius, atque alii. Sed & idem Sleidanus cum libros Cominæi latinos fecis- „ set, quidquid Catholicam Religionem, & cultum sapiebat, vel ad Sacrificium „ nostrum corporis Christi pertinebat, (quippe Cominæus, ut erat vir prudens, „ sic erat vere Catholicus) ille alter infelix aut invertit, aut abrasit.

At tu laudas eum, (3) tamquam diligentissimum rerum Gallicarum observatorem; quem item alibi magnopere extollis, quamquam alicubi lapsus illius in notando tempore agnoscis, sed neque alienum a catholica fide fuisse scribis.

De Philippo Melanchtone.

De Philippo Melanchtone non uno in loco egi (4) qua debebam fide, ac certa notitia de larva illa ementita, cujus fraudibus, nec ad servandam pacem, que-

(1) *In Præf. ad Regem.*

(2) *Bibl. Selectæ lib. 16. cap. 6. in editione Veneta an. 1603. apud Altibellum, & anno 1593. lib. 1. c. 19. Romæ ap. Basam, & alibi.*

(3) *Pag. 467.*

(4) *In refutatione adversus Chytræum, & in Bibl. Selecta.*

Digitized by Google

quemadmodum neque quorundam aliorum uti voluit Deus, neque tam fœda organa Francisco I. Christianissimo Regi sisti permisit, qui optima *licet* mente, visus est quidem ejus Operam ad bonum pacis cupere; at aliud pro ratione eorum temporum hærebat in ejusdem Regio pectore, quod satis deprompsit, cum postea diceret, vel brachium sibi velle præcidi, si fuisset hæreticum.

Tu contra, (1) ubi ejus ortum, vitam, studium pacis, obitum, filias hæreticis elocatas, non sine laude, ac fuse commemoras, &, ut ista non fuissent plusquam satis, lectorem ad ejus vitam perlegendam ablegas, quæ scripta a Joachimo Camerario, atque a te (cui) jucunde lecta, ais fore, ut non inutilis sit iis, qui paci Ecclesiæ consultum velint. Addis Melanchtonem fuisse aliquibus Cardinalibus, & viris ejus ævi in Italia doctis in magno habitum pretio.

Veruntamen, quod non ignoras Vir sapiens, nec dum apparuerant herbescentium tunc hæresum, & Atheismorum Melanchtonis zizania, quanta postea succreverunt. Quare probi illi Viri hominem spem sui callide præbentem, sed qui eo astu diminuens Lutheri, atque aliorum auctoritatem hanc sibi sensim surripiebat, allicere ad Ecclesiæ unitatem cupientes, officiis erga illum charitatis usi sunt. Frustra tamen omnia. Nam neque postea Vulpes illa, pacificator scilicet tantus, quantalibet oblata publica fide, ad *Synodum* Tridentinam evocatus, quo vel ab extrema Europa tanquam ad corpus Aquilæ, hoc est Theologi, convolaverant, adire, suæ inscitiæ conscius non est ausus, qui tandem dum nectit moras die infelicissime clauso æternam sibi noctem aperuit.

Simile quid accidit Desiderio Erasmo, qui (ut alibi in meis editis scriptis admonui) (2) cum Mediatoris nomen usurpans, bona de se polliceretur sive Bedæ Natali Parisiensi Theologo, sive Thomæ Moro Anglo martyri, a quibus admonitus fuerat, ut exemplum D. Augustini secutus, quæ minus Orthodoxe scripserat, ea retractaret, nec tamen unquam præstitisset, tandem acerbum diem obiit, relicto quidem nomine, sed pleno crimine: quare & pleraque ipsius scripta, ut erat commeritus, proscripta sunt, & utinam ejus anima requiem (quod creditu perdifficile) invenerit! Nam novennio postquam Sacris initiatus, & votorum susceptorum pertæsus monachatum deseruit, vagusque per Europæ Academias obambulans, cum æstu humanæ gloriæ ferveret, ingenioque, & memoria abundaret, plurima concepit, quæ quoniam unus ipse concoquere non poterat, neque vero judicium aliorum adhibebat ad limam suorum scriptorum, quanto plures edidit libros, tanto crebriores cumulavit errores, ***major futurus*** (ut Cæsar Scaliger dixit (3) apposite) *si minor esse voluisset*.

Vide igitur, Vir amplissime, ne hinc quoque, in re non necessaria, iidem æmuli tui dictitent, voluisse te Melanchtonis tamquam fratris demortui semen suscitare, speciem scilicet illius Viduæ, quæ non habet Virum, ac sterilis Mediationis amplexus; scripturi item, dicturive quasi parum habeamus eorum, qui nos conturbant, revocari nunc hæresiarcharum ab inferis memoriam; cum etiam eodem in loco Joachimus Camerarius Ecclesiæ, & zelo jam dudum mortuus, & ab Ecclesia inter auctores primæ Classis proscriptus, abs te tamen celebretur, & ejus lectio suadeatur, ut in desideriis eorum, qui Ecclesiam odio habent, iterum reviviscat.

Quin & ejusdem notæ hominem Nicolaum Gerbellium, Virum, inquis, optimum, ac suavitate morum excellentem, Joannemque Cuspinianum commendas, ac ferme horum commemoratione primi Tomi Historiam claudis, quod profecto Catholicorum Virorum præstantium laude rectius fieri posse, spero te secundis cogitationibus esse judicaturum.

L l 2 Cete-

(1) *Pag. 683. ann. 1560.*
(2) *In judicio de illo, & in apparatu sacro.*
(3) *In fine lib. Poeticæ.*

Digitized by Google

Ceterum cum Fredericus Staphilus Osnaburgensis, præter alios eruditissimos Viros catholicos, non solum eo tempore vixerit, quo Melanchton, verum etiam ipsum Melanchtonem, qualis esset, summa fide expresserit, forsan secundæ editioni intexetur, ut, si Melanchtonis mentio facienda sit, illico ejus veneno Staphili Virtutem, Doctrinam, Opera, tamquam antidotum subdas, qui Lutheri, & Melanchtonis astus, antilogias, impietatem mirifice monstravit.

Neque enim nescis, Staphilum, cum inter hæreticos, nondum plane cognita eorum fraude, atque imperitia vixisset, iis valedixisse, eaque scripta Virum doctissimum edidisse, quæ & hæretici summis conatibus connixi sunt abolere, ac quorum memini in *Apparatu sacro* (1). Staphili autem vitam paucis (at vere) Hermannus Hamelmannus in libri quinti parte prima de *Scriptoribus Vestphalicis* est prosecutus, ad quam & ipse lectorem, non ad Camerarium, amandavi.

De Isaaco Casaubono, ubi & quædam de Societate Jesu.

Sed relinquamus mortuos; veniamus ad vivos. Tu (2) cum Christianissimum Regem (cui cum sobole, atque Regina multi anni, omnis pax, & felicitas) merito collaudes, ita scribis. „ Sed est quod ante omnia tibi gratulemur ob „ Musas sedibus suis, unde Martis rabies eas pepulerat, restitutas, & instau„ ratam tuis auspiciis Parisiensem Academiam, cui & insigne ornamentum ad„ didisti evocato Casaubono altero hujus sæculi lumine, atque commissa Biblio„ thecæ tuæ Regiæ custodia, ut omnibus appareat tot adorearum nusquam in„ terruptum cursum, non tam ad majora cupienda gradum fuisset, quam ad „ pacem inter vicinos colendam, & fessis præteritorum bellorum vexatione po„ pulis quietem conciliandam animos fecisse. „ Hæc tu.

Atqui putarem ego cum cœpi legere, quæ scribis de Parisiensi Academia instaurata, Musisque restitutis, non nihil te subditurum de Collegiis Societatis nostræ, deque ea ab ipso Rege præsentibus vobis aliis Præsidibus, ac Senatoribus, Christianissime propugnata. Sed dum uncia laudis Regi datur, ecce libram, ubi paullo progressus sum, ademptam animadverti.

Neque enim te, qui interfuisti, fugere potuit, Regem post novennii maturam expensionem, demum post varias, ac sedulas Senatus Vestri ad se evocationes pervigilio diei nascentis Domini de nobis egisse, solidissimis autem rationibus vos adegisse, ut societatem nostram admitteretis. Sed cum hoc, quod universo Christiano Orbi jam innotuit, summisque Principibus sic acceptum fuit, ut factum istud, regiaque ipsa Responsa, describi, & in suis Bibliothecis æternum asservari jusserint, tu tamen, vel eo ipso tempore tacueris, quo aures omnium Parisiensium iisdem personarent, animique totius Regni maximo gaudio perfunderentur.

At non tacuisti, cum, tamquam ex eadem fidelia duos parietes denigrans, pupugisti Theatinos, & Jesuitas, illos ob affectatam quietis speciem, nostros ob superbum nomen (addis, (3) ut plerisque visum est) usurpatum. At si dixisses non plerisque (sed hæreticis) id visum fuisse, vere, et historice, non animose fuisset scriptum. Nam JESU nomen, ad quod ubique (præcipue inter hæreticos, & gentes) prædicandum a JESU ipsi societati impositum, ni malevoli possunt credere, credunt, quibus inest interior catholica fides, quique sciunt id nomen non superbe, sed Divinitus inditum fuisse: Id Pontifices Maximi Christi Vicarii,

(1) Vide in verbo *Fredericus Staphilus*.
(2) *In præf.*
(3) *Pag.* 401.

Digitized by Google

rii, ad quos pertinet de Ovibus, Oecumenica Synodus Tridentina, sapientissimi quique & doctissimi Viri, Orbis Christianus universus, Indi quoque ac Gentiles plenissime comprobarunt. Sed & Christianissimus Rex, cujus tu, & nos acerrimum judicium agnoscimus, calumniam istam præsentibus te, cæterisque collegis tuis, ita novissime depulit, ut qui contra audent hiscere, ii potius superbe, ac maligne sapere tua in historia sint consignandi.

Sed de Jesuitis (inquis) erit deinceps dicendi locus, sane. Sed & qui de rebus tuis ita scripsisset, quis dubitat te illico dicturum, *& deinceps erit respondendi locus*. Itaque (ut comicus ille dixit) *qui loquitur, quæ non decet, audiet, quæ non vult;* videlicet servis Christi nec deest animus, nec atramentum exaruit, qui etiam pro veritate, cum hoc poscit gloria Dei, sanguinem liberaliter profundunt.

Scilicet autem ad instaurandam, ornandamque Parisiensem Academiam deerant virorum Catholicorum lumina, & nomina, nisi unicum Isaaci Casauboni Calviniani hominis nomen quasi in fronte Operis, tamquam Idolum, fuisset erectum.

De quo ego homine nihil hic gravius dicam, a quo procul habeo caussas. Fidem illi Catholicam, & salutem æternam sicut mihi ipsi, percupio. Sed si tibi Vir clarissime dixero, potuisse istud taceri, quidquid nonnulli ipsum in oculis, & osculis habeant, ad te ipsum provoco, quem sedatiore animo tua scripta expendentem, deque variis varia forsan subinde auditurum, non dubito.

Neque vero, ex se ipso eum evocatum a Rege, jampridem intellexi, sed a Philippo Canajo a Fraxinis, qui maximis muneribus pro Rege fidelissime perfunctus, eo animo ejus Majestati propositus est, ut e Geneventi Antro, ubi educatus fuerat, jam Catholicæ Ecclesiæ luce conspecta sensim in salutis semitam adduceretur.

Id quod idem Philippus optaverat de altero, qui non aliquo usque humanioribus litteris tinctus, sed solida imbutus Philosophia, cum solidius quam Casaubonus veritatem pendere potuisset, Genevam denique Lausanamque deseruit, ac Divione, quæ ejus erat Patria, ante paucos aliquot annos catholice obiit; non sine tamen suspicione veneni, quod illi per hominem Geneva submissum propinatum fertur. Sic enim hæretici illinc solent suo nomini consulere, qui primarios viros ad unitatem redeuntes modo *transfugas*, *Apostatas*, *Idololatras* vocitant, modo etiam pro sua charitate curant interfici. Et is quidem fuit Claudius Camperius Trium-Curianus Philosophus, & Medicus, qui ut Bezæ, & aliorum hæreses funditus noverat, ita egregie retuderat.

Deinde Academia Parisiensis non eguit Casaubono, quem potius constanter recusavit; quare nec publice docere potuit unquam. Et certe insigni isti Academiæ, quæ a Carolo Magno instituta, usque ad hæc tempora Catholicam semper fidem, & docuit, & quoquoversum propugnavit, inde non ornamentum, sed nota fuisset inusta.

Neque item Rex ei custodiam Regiæ Bibliothecæ alio consilio attribuit, quam ut ex perenni aspectu tot Catholicorum Auctorum, tot Patrum, tot Synodorum, qui in illa asservantur, Casaubonus, qui catastas alias farraginum diversarum sectarum eatenus tractasset, inciperet meliora concipere, concepta parere, denique, quo cœlesti lumine vocatus est Rex, eodem & ipse accedere non erubesceret.

Viden sapientissimum Regis consilium, qui Divinam Providentiam imitatus, dissimulat peccata propter pœnitentiam? Quamobrem a te tamquam a verace Historico spero fore, ut suum in locum inferas hoc factum. Cæterum cum tot annis, ac talis Bibliothecæ conspectu nunquam mutatum Casaubonum videamus, at contra non tam privatim, ac domi suæ, verum etiam alibi semina pergentem spargere, unde nec catholica pax, nec quies Regni coalescat, quorsum laudare, & extollere, quem tolerare est plusquam satis?

Dicis, Qui scis, virum modestissimum, pacate viventem, suis in libris per-

petuo

petuo fixum, aut aliquod adversus Catholicos effutire, aut desperandum, quin, si commode cum eo agatur, daturus sit tandem veritati manus? Respondeo. Si tu, cæterique in eodem positi gradu, ad quem tua te virtus evexit, serio cum illo de ipsius salute ageretis, Deumque sedulo precaremini, ut ad Catholicam Ecclesiam accederet, sperarem a Regno Dei haud procul abfuturum. At, si studiis, laudibus, ceterisque omnibus officiis eum ita fovetis, ut facitis, ecquid cogitatis ab illo de se ipso primum, deinde de vobis præsumere? Jacet ille interim in suo cœno, ac, si quid potest, tentat in corda vestra infundere virus, certe maculam aliquam nomini vestro suffundere, qua sordes suas tamquam aliquo velet integumento. Quid sit autem id, quod dico, *serio cum illo agere*, nil scirem aptius proponere, quam, si Philippi Canai postremam ad eum cordatissimam Epistolam adscriberem. Quæ ita habet.

,, D. Isacco Casaubono Philippus Canajus a Fraxinis salutem D.

,, Quo sæpius, & attentius tuas IIII. Non. Septemb. datas pondero, & examino
,, Vir Maxime, & altius, & gravius mecum doleo, quod neque chorda sonum
,, reddat, quem vult manus, & mens, Poscentique gravem persæpe remittat acutum.
,, O intrepidam, & illepidam infantiam nostram! Amphora cœpit
,, Institui, currente rota cur urceus exit?
,, O utinam infelicis istius schedii copia daretur, quod tantopere a nostra men-
,, te discessisse asseris, ut te hypocriseos, & dissimulationis insimularit, cum
,, nihil tale ne per somnium quidem in animo habuisse, sed tui dumtaxat &
,, præsentis ἀπροσηγορίας, & absentis negligentiam jocose, & hilariter carpere vo-
,, luisse, perspicacem illum testari possum,
,, Quem quod arcano latet in recessu
,, Clausum pectoris nil latet.
,, Quam tu Clar. Casaubone Socratica nimis ironia accuratam scriptionem
,, vocas, animi partim maledicorum morsibus, partim conscientiæ stimulis acrio-
,, ribus incensi impetum, & παιγνίας fuisse, melius ipse nosti, qui placide, &
,, attente legisti, quam ipse ego, qui œstris illis percitus effudi, & sanguino-
,, lentam, & tantum non visam exposui. Sed quantum memoria repetere li-
,, cet, si quid habebat, quod minio illo tuo notari meruerit, & unde niveo
,, pectori tuo cor, & cor tribui, aut falsi speciem aliquam aspergi colligere,
,, potueris, inde erit fortasse, quod alicubi dixerim, te arbitrio tuo non uti, &
,, Calvinianæ speluncæ portenta, absurda, nova, inaudita, neminem te melius
,, videre. At quomodo hinc efficere potueris tibi his verbis alterplicis notam inu-
,, ri, vel τὸ στεῤῥὸν, ϗ ἀκλόνητον τῆς σῆς Γνώμης in dubium vocari, equidem lippien-
,, tibus his oculis nondum perspicere potui.
,, Arbitrium apud Juris nostri Auctores duplex esse non ignoras, Merum sci-
,, licet, & Arbitrium boni Viri; Stipulationem in Promissoris, aut Legatum in
,, hæredis arbitrium conferre ineptientis esse: At si in Promissoris, vel hæredis
,, tamquam in boni viri arbitrium conferatur, legibus id probari, & moribus,
,, usuque quotidiano recipi, memini me olim didicisse. Itaque sicuti dixi, te ar-
,, bitrio tuo non uti, non tamen hoc protinus verba illa sonant, non hoc mens
,, nostra cogitavit (apage ab hac anima tantam sinisteritatem) te aliud corde
,, sentire, aliud fronte promptum gerere: sed quoties a viri boni, eruditissimi,
,, omnium seculorum, omnium scientiarum peritissimi arbitrio discedis, toties
,, te arbitrio tuo non uti si dixero, te fortasse a mala educatione corruptum,
,, & inveterato habitu detentum, in ea re tui similem non esse, & non be-
,, ne arbitrari dixero, hyprocritam tamen, & in religione falsum, aut menda-
,, cem nullus dixero. Facessat igitur ἐπιβολῶ σε sinistra illa, & nimis a nostris
,, sensibus aliena suspicio tua. Nam si quid usquam scripserim, quod in illam
,, partem, vel ab ipsa calumnia trahi possit, totum id deleri, induci, in-
,, scribi, abradi, volo, jubeo, impero, mando.

,, Nunc

„ Nunc igitur ab omni mala opinione liberatus, & veri, veteris, sinceri, ami„ ci auribus, libertatibus, auctoritatibus restitutus unum, aut alterum gryphum „ proponere mihi licere velim.

„ An ullo unquam sæculo Ecclesia Christi presbyteris, & Episcopis, qui or„ dinatione, idest Jurisdictione presbyteris essent superiores, caruerit: aut Dia„ conos idest Ministros Presbyteris ipsis præposuerit?

„ An unquam a Christo nato, Deus neglecta, & abjecta vocatione ordinaria, „ per homines laicos nullo Ecclesiastico charactere insignitos, damnata Ecclesiæ „ doctrina, & disciplina nova dogmata docuerit, novum altare erexerit, novam „ vocationem, & missionem instituerit; Musicos denique per Immusicos emen„ daverit?

„ An quod nusquam fuit quodque unquam fore nusquam scriptum reperitur, „ Calvino, Luthero, Zuvinglio licuerit, nempe se Ecclesiæ novæ condendæ, re„ formandæ triumviros profiteri?

„ An tibi Ill. noster Thuanus, in Ecclesia nuper nata, natus, & educatus „ videatur, cujus nulli Annales, series nulla, memoria nulla? An Calvinus con„ tra Patrem suum laudare possit? At tu fortasse, ad gryphos, inquis, aures ar„ rexeram: Atqui non aliter quæreret olitor, aut aliquis de gente hircosa Cen„ turionum. Sic est profecto. Sed sic rustice, & simpliciter juvat quærere. Ab„ strusa, ardua, dubia non attingo. In re tanti momenti argumenta, quæ vi„ deri, quæ palpari possint, desidero. Quid adeo Philosophus, & Christianus, „ Græciæ Discipulus, & Cœli, famæ negociator, & Vitæ, Verborum, & fa„ ctorum operator, Veritatis interpolator, & integrator, furator ejus, & cu„ stos? Tertullianum agnoscis. Salutem non scientiam tuam quæro. His igitur „ pauculis quæsitis (cum de superioribus illis quæri, quam quærere malueris) te per „ sanctissimum amicitiæ nostræ nomen, per immortalem dexteram tuam tot „ monimentis æternitati consecratam, per sitim illam inextinguibilem tuæ sa„ lutis, quam sitire prius non desinam, quam te relictis arentibus hæreticorum „ puteis ad perennes, & dulcissimos Ecclesiæ fontes appulsum videro, ut can„ dide, & breviter respondeas, oro, obsecro, obtestor: Hac tamen lege, ne „ mihi satisfactum putes, si me ad Scripturarum Tribunal obtorto collo rapue„ ris. Omnia, inquit Tertullianus, adversus veritatem, de ipsa veritate con„ stituta sunt operantibus æmulationem spiritibus erroris, qui tamen albi ne es„ sent, an nigri, Zuvinglium, & Lutherum discernere se non potuisse, inge„ nue profitentur. Sed vanum illud terriculamentum, fatuosam dico scriptura„ rum provocationem Magnus ille Ebroicensis Episcopus ita dissipavit, ut vel „ suis ipsis auctoribus ludibrio esse possit. Ne igitur cum vetere amico ex ve„ tere illa Volusiana formula egeris; sed ita ut homini vestris hypothesibus pla„ ne non addicto, rationis tamen lumine non penitus destituto satisfieri posse „ reprobe nosti: Ego interim Deum orare non desinam, ut quam mihi pœnitu„ dinis, & resipiscentiæ mentem quamvis immerenti, indidit, tibi maximo tuo, „ & Ecclesiæ suæ bono concedere dignetur. Vale. Venetiis XI. Kal. Novemb. „ CIƆCLCII.

Atqui, licet ex hac cordatissima epistola intelligas, qua animi impotentia Casaubonus Catholicam Ecclesiam, ejusque optimum filium Canajum proscidderit; quæ tamen is ipse antea Danieli Tileno, ceterisque ministris hæreticis, etiam iis, scripserat, qui Gergaviæ (1) ad synodum (si Deo placet) convenerant, planum faciunt, quæ mens, qui animus sit in proposito suo perstantis.

Et quidem scribens ad Amicum de Ebroicensis Episcopi, qui novissime creatus est S. R. E. Cardinalis, collatione ad Fontem Aquæ Bellacum cum Mornæo, quam ille *Congressum Diomedis cum Glauco* nominat, primo inquit. „ Si Mor„ næum

(1) *Gergavia prope Aurelianos.*

„ narum sua prudentia non destituisset, is nunquam ejus certaminis aleam „ subiisset. „ Mox addit. „ In eo negocio toto a principio usque ad exitum οὐδ' ὁτιοῦν φρόνιμον διεπράχθη ὑπὸ τοῦ δοκοῦντος εἶναι, καὶ ὄντως ὡς ἀληθῶς τρίβων τῆς σοφιστικῆς παιδείας καὶ περὶ ταῦτα δεινός „ quibus verbis quamvis (quod hæretici solent, qui veram Theologiam nunquam degustarunt) sophismatibus solidam Ebroicensis veritatem tribuat, non negat tamen eum in disputatione vere esse potentem, & vere Mornæum imprudentissime semper egisse. Tum de eodem Mornæo iterum subdit hæc verba. „ Atqui (de Mornæo loquitur) Vir „ ille duodeviginti ipsos menses insumpserat in hanc unam curam, ut si- „ quid in eo libro, vel ὄντως, vel φαινομένως μεμπτὸν inesset, id omne rimaretur. „ Vides vir clarissime, qui ei negocio una cum Casaubono Arbiter una cum aliis a Rege constitutus interfuisti, quid effecerit, quidquid extra Catholicam Eccclesiam potuerit discernere ventosi capitis imperitia, qui rimatus omnia nihil veri est assecutus. „ Quamobrem Casaubonus, ut similes habent labra lacturas, subdit; „ Equidem in lacrymas pene adducor, quoties subit ani- „ mo tristissima illius diei species, cum de ingenua nobilitate, de excellenti in- „ genio, de ipsa denique veritate pompatice adeo vidi triumphatum. Non de- „ sunt „ (inquit) „ qui τὸν μάθοντα hic accusent. Sed neque Patroni illi desunt. Nos „ quoties apud ipsum amici viri caussam agere instituimus, responsum hoc tu- „ limus, *Sibi imputent*. Ego quid feci? Atque hæc quia valde hoc velle visus „ es, ad te scripsi prope invitus. Nam & memoriam illius rei luctu refugit ani- „ mus: & propter negocium istud integritas nostra tot calumniis appetita est, „ ut infelicitatem seculi, & aversa a simplici vero ingenia, hoc maxime expe- „ rimento cognoverimus. „ Utinam vero hæc verba in se ipsum, & in Mornæum retorsisset, quibus & infelicitas hæreseos, & aversio a simplici vero aptissime quadrant.

Addit: „ Itaque τὸ κατὰ λεπτὸν noli a nobis exigere. „ Sane quidem, quoniam qui velit exigere, quæ in ea collatione præsente Rege, totque Principibus ac doctissimis Viris gesta sunt, mirabitur accidere potuisse, ut Mornæus, qui plenissime falsi convictus, febrimque prætexens, luctam postridie ejus diei, ac sequentibus, cum eximio Athleta subterfugit, ausus sit tamen iterum non solum imprudentissime, sed impudentissime contra fidem tot oculorum, & aurium, atque adeo contra testimonium oris, & calami ipsius Christianissimi Regis, spargere, quæ soliti sunt hæretici, mendacia putidissima. Videlicet, quod facile reminisceris Vir maxime, tum Rex libros ipsos e quibus Mornæus numquam forsan a se lectis, certe non intellectis sacrilegia illa contra Divinam Eucharistiam detorserat, conspicatus, & relegens alta voce pronunciavit. (1) „ Ego quidem, „ amici, numquam, ne tum quidem cum videbar alienior a catholica religio- „ ne, ullam extare veram Ecclesiam præter Romanam credidi. Quod si aliquos „ in eam abusus irrepsisse sive Purgatorii, sive Intercessionis Sanctorum, quos „ hæretici mihi obtruserant (2), jamdudum ita sum eos detestatus, atque de- „ testor, ut pro iis ipsis tamquam fidei verissimis articulis paratus sim mori.

Sed Casaubonus, qui in hoc negocio a Rege sapientissimo, unus, & ipse vobiscum fuerat Judex constitutus, ut vel converteretur ad fidem catholicam, vel certe (quod fecit) confunderetur, malum malo inverecunde, ac putide adjecit, Ecclesiæ Catholicæ tenebras, sibi, & suis lucem objiciens, ac tamquam non mentiens se, & Calvinianos tenebras manere densissimas disertissime scribit. Itaque Epistolam suam claudit his verbis. „ Deus Optimus Maximus languentis „ Ecclesiæ suæ misereatur, sed nos, nisi vanum augurium est nostrum, tenebræ „ manent densissimæ, & ex imperitia quorumdam, aut perversa aliorum scien- „ tia

(1) Nota Regis professionem Fidei.
(2) Aliquod verbum hic deest, puta *Credidi*.

Digitized by Google

„ tia errores (1) ψαμμα κιβιογχάργαρσι, ἐπεὶ τὸ γινόμενον ὁρῶσι μὴ τὰ γράμματα ὁ μανθάνουσι· οἱ δ' ἔτ' ἄριστα μανθάνουσιν ἀλλὰ ταῦτα ὑμῖν σύντομα καὶ ἔθω. „

Extat apud nos integra hæc illius Epiſtola, ut aliæ, quas cum audirent etiam Gergaviæ Miniſtri, ecquos putas in corde, deinde item inde ex ore riſus effudiſſe? Noverunt enim hominem, pluribuſque illorum interior conſcientia ſtimulos addit, qui niſi carnalibus amplexibus, & male quæſita fama detinerentur, ad unitatem Eccleſiæ redirent. Quod tamen, quæ Deo ſit gloria, plures faciunt alibi.

Expenſio alterius Epiſtolæ Caſauboni.

At forſan Caſaubonus poſt Mornæum, non ſolum ab Ebroicenſi, verum etiam a ceteris doctiſſimis viris depreſſum, reſipiſcere incepit? Nihil minus. Nam & ſequente anno (2) alteris ad Gergaviæ congregatos Miniſtros hæreticos litteris datis, vide quid e ſuo pectore prompſerit. Primum enim eas inſcribit his verbis.

„ Patribus ſumme Reverendis, Eccleſiarum Orthodoxarum Paſtoribus ad Sy-
„ nodum Gergaviæ congregatis Iſaacus Caſaubonus ſalutem a Deo Opt. Max.
„ precatur. „ Sic ille.

Ex qua inſcriptione vide amabo, Thuane doctiſſime, num illud (3) Lyrici in eum quadret,

Quid dignum tanto feret hic promiſſor hiatu?

Et undenam didicit ſummam reverentiam deberi hominum fœci, cui vel ipſi inimici noſtri Proteſtantes, & aliæ ſectæ igni, & aqua interdicunt? Nimirum quod eſt in Proverbio, *Mulum muli ſcabunt*. Nam & ſimiles mulis hæreticos ſcripſit Clemens Alexandrinus, et calcibus eos impetituros Chriſti Altaria Antonius Magnus Ægyptius divinitus prænovit.

Sed quæro, cur *Paſtores*, & *Synodum* vocet illos, qui a nullo legitimo Epiſcopo Præfecti ſunt; hanc quam Auguſtinus, & ceteri Patres *conventiculum* mitiſſimo nomine inſcripſiſſent?

Porro earumdem litterarum Argumentum eſt, ut ſe purget cum ſuis ſymmiſtis, quod percrebuiſſet apud eos, ſe ad Eccleſiam Catholicam exemplo Philippi Canaj acceſſiſſe. Ingens ſcilicet facinus, ſi hoc feciſſet.

Addit, Gaſparem Schæperum, quem appellat *juvenem amœniorum Muſarum*, καὶ τῆς ἔξωθεν παιδείας *amantiorem* pluribus amicis, & quidem Romæ per epiſtolas id divulgaſſe: cum Schæperus ipſe jam rejecta hæreſi Catholicam religionem fuiſſet amplexus. Quin & ſubdit creditum iſtud fuiſſe, quoniam vir magnæ auctoritatis (Philippum Canajum intelligit) magniſque in eundem Caſaubonum meritis, & ipſe ad eandem Eccleſiam Catholicam tranſitum fecerat, neque eſſet obſcura amicitia, quæ illos jungebat. Ita, & poſtea tu Vir clariſſime, & ab homine etiam tibi magnis ſuis meritis devincto expecta, ſi qua ſe occaſio det, ut te apud iſtos gregales ſuos qua ſolet caritate depexat.

Deinceps litteris concludens, ait, ſe in hæreſi conſtanter perſliturum, qui ex hæreticis Parentibus natus, Genevæ educatus, ubi & filios educaverit, non circumferatur omni vento doctrinæ; denique precatur iis laborum præmium his verbis.

„ Deum (inquit) veneror ſupplex, det nobis laborum veſtrorum, quos in
„ tuitione Orthodoxæ religionis ſuſtinetis maximos, hunc exoptatiſſimum fru-
„ ctum; ut ad veritatis agnitionem, & vere Chriſtianam concordiam Galliam
„ univerſam videamus tandem conſpirare. Valete Patres Reverendi, et me or-

 „ dinis

---

(1) Sic & in codice corruptus eſt hic locus. Item pag. anteced. in Græco ἐνδ' ἐντιοῦν &c. & infra ὄψει θεῖν &c.

(2) 1601.

(3) Horat.

„ dinis vestri observantissimum vestra benevolentia dignum habete. Lutetiæ Pari-
„ siorum Pridie Non. Majas 1601.

Alia epistola sequente anno scripta quutnam Casaubonus animi sui sensum de Catholica Religione promserit?

Et vero, quoniam gutta cavat lapidem, rejectis ab Ebroicensi proprio libro Recriminationibus Mornæi, refutato item Danielis Tileni Ministri hæretici libro, Casaubonusne tandem sapere visus est? Minime gentium. Nam sequente anno 1602., ipso tertio Kal. Sextilis Juliani, cum ad eumdem (1) scripsisset se incredibiliter delectari ejus scriptis, „ ab eorum (inquit) lectione numquam nisi „ melior discedo, et doctior. At erit unquam illa dies, cum Antagonista tuus „ veritati manus det? „ Vide & hic, o optime, quorsum ruat adulatio, & inscitia. Nam loquitur de Ebroicensi, qui postea doctissimum librum scripsit contra Tilenum, ex quo libro nisi Casaubonus voluit proficere, mirum non est, si qui sordidus est, sordescat adhuc, & sine corde pectus ostentet. „ Sane vetat (in- „ quit) hoc nos de illo sperare (quod ipse ad sese contra Ebroicensem de- „ torquet) ἡ τῆς καρδίας πώρωσις τῶν θελόντων eorum hominum, qui agnitam ve- „ ritatem infesto animo persequuntur. „ Sed enim cum duobus hisce splendidis luminibus Ebroicensi, & Canajo acies oculorum Casauboni nimis esset perstricta, ubi locutus est de Ebroicensi, rursus Canajo telum intentat dicens.

„ Miseret me illorum, maxime autem veteris amici mei, qui Venetiis nuper „ ad me litteras dedit accuratissime scriptas, ut me ad suas partes traheret. „ Hic vir ingeniosissimus, & facundissimus multis disputat extra Ecclesiam esse „ me, quæ una sit, Romana nempe omnibus numeris perfectissima. Hæc uno Chri- „ sto legitima sponsa. In hac una speranda salus, & hoc genus quisquiliarum. „ Nosti enim repositam toties crambem. Ille autem non contentus immeritis „ laudibus Romanam Ecclesiam ornare, nostram insuper conviciis proscindit; & „ quanta maxima potest ingenii vi nostros lacerat, improbos, impios, irrisores „ nominans, & turbarum Auctores. Et quid non? Heu miserum οἷος ἐξ οἵου. Ita „ me Deus amet, charissime Thilene, ut ad lectionem illam totus cohorrui. Vi- „ debar enim videre imminentem Dei dexteram, & ultricem manum. Ne nunc „ quidem extra pavorem sum; & illud cogito ἐφ' θεοῦ ἐλεεῖν . . . δὲ λέγεται. Det „ illi Deus rectam mentem. Idem te servet, & amorem tuum mihi. Vale. „ Scripsi raptim III. Kal. Sextilis Juliani CIƆIƆCII.

Num post annum 1602. Casaubonus aliquod specimen pietatis erga Catholicam Religionem dederit?

Ubi in primis de Conversione Philippi Canaj a Fraxinis V. C.

Utinam vero Casaubonus, qui de converstione Canaj se tantopere cohorruisse scribit, ut dexteram Dei adversus eum vibrantem fulgura sibi videatur aspicere, cohorruisset ad cœcitatem suam, qua perrexit sequente biennio cum infelici opere non phrygio, sed sinonico varia intertexere Historiæ suæ, quæ alioquin tamquam gemma sine maculis enituisset.

Sed videamus quænam, & unde fuerit Canaj conversio, quam si suo inserueris loco, ne tu haud reus criminis eris, dum opus Dei tam insigne posteritati reliqueris. Eam igitur huc interim adtexam, quando illam de homine temperatissimo a me propemodum extortam, vix eredo cuiquam ita apparuisse.

Decimum agens annum insidiose ab hæreticis circumventus, & Genevensibus libellis objectis irretitus est ad eos legendos, atque ad Ministros versipelles audiendos. Qui cum ei nil nisi Verbum Dei (verbo licet tenus) intonare viderentur, cœpit in fide nutare; quem tamen avita majorum, parentisque sapientissimi religio cohibuisset, si puero mens circumspectior fuisset, neque Deus permittere voluisset, ut deinceps ex eo lapsu resurgens, præsentibus, ac posteris exi-

(1) Tilenum.

Digitized by Google

eximium pietatis exemplum exifteret. Quid plura? Perfecutus ftudia adolefcens ingeniofiffimus Jurifprudentiam didicit, & peragrata Europa Byzantioque hinc, inde autem Mofcovia fpectata mores multorum videns, ceterafque difciplinas addifcens, ad Regis, qui nunc vivit, partes accedens legati munere in Germania, in Anglia, in Galliæ rebus adminiftrandis, Præfidis autem in Aquitania, ac denique modo Oratoris apud hanc fapientiffimam Rempublicam functus eft. Ac cum in hærefi triginta annos perftitiffet, reliquum vero decennium tacitus Catholicam lucem continenti Patrum lectione, orationeque ad Deum impendiffet; quo tempore item in *organum Ariftotelis* grande, et infigne opus emifit. Quippe fæpe cum Miniftris Proteftantium, fæpe cum Beza, ceterifque Calvinianis agens, quæ perperam ab iis dicerentur, ac fierent, vir perfpicax obfervans, non aufus tamen fe prodere, diftulit, donec acrius pungente confcientia libere fe Epifcopo fuo Parifienfi fiftens, hærefimque omnem cupidiffime ejurans, fummam hæreticis, ut nofti, intulit cladem, qui fibi illum tamquam columen præferebant. Ac quidem feptennium antea (1) dum militem ageret in Germania ad Regem, qui tunc Navarræ tantum dicebatur, prope Morinos tranfiens, ubi fororem vere piam, & Catholicam nobiliffimo Viro, qui paullo ante deceſſerat, nuptam (2) invifere voluit, hæc de illa audivit: *Hem Domine mi frater te confpicio totum in armis, ac pro hærefi tantum non prœliantem. At fcito, te fore aliquando Catholicum.* Is contra miratus, qui animum fuum nemini ea de re unquam patefecerat, *Qui fcis* (ait) *mea foror id futurum? Dicam*, inquit, *mi frater. Confternatæ animo, quæ hac juvenili ætate* (et vigefimum dumtaxat annum attigerat) *conjuge mortuo . . . . filiolam, quæ graviter e morbo decumbebat, fuperftitem percupiebam, ac Chriftum Dominum noctu flenti, ardentiufque precanti, ne me eo filiolæ folatio deftitueret, is apparuit dicens;* Elige tibi, five ut filia moriatur, five ut frater tuus mihi revivifcat, et catholicus fiat. *Tum ego* (ait illa) *Domine Jefu trado tibi filiam lubens, ut fratrem recipiam. Sic filiola ftatim expiravit, ac illa fine labe ad Cœlum migrante, certiffima femper fui, te ad Catholicam Ecclefiam rediturum.* Quæ verba alte Philippus animo recondens, licet vix ad ea tunc refponderit, agnovit fuiffe prolata divinitus, Divinamque Providentiam, & Mifericordiam fufpici, quæ eo quafi filiolæ facrificio Sorori fe ipfum reftituit, omnino ftatuit, vincula, humanofque nodos obrumpere, quibus detinebatur. Quod dum ob turbas Regni tardius fieret, ubi tamen in rem contulit, vix ulla dies abiit, quin a Deo veniam fuæ cunctationis precetur. Quam tamen, et frequenti Sanctiffimi Euchariftiæ Sacramenti ufu, & lectiffimæ fœminæ Uxoris fuæ, atque Filiorum, qui fuerant inter hæreticos nati, atque aliorum, quam procurat identidem, converfione compenfat. Quamobrem mirum non eft, fi eodem fpiritu actus idem exopravit Cafaubono, cui, fi faperet, fquamæ deciderent ex oculis, quæ dum hærent, palpat in meridie cœcus.

De Emmanuele Philiberto Sabaudiæ Duce; deque Milite contra hæreticos miffo, qui in Vallibus fubalpinis fedes adhuc habent.

Emiferam ego ab Innocentio nono Pont. Maximo juffus, atque eodem tempore a Guglielmo Bavariæ Duce de re eadem clementer admonitus librum, qui infcriptus eft; *Judicium de Nuæ Equitis Galli, Joannis Bodini, Philippi Mornæi, Nicolai Macchiavelli, & Antimacchiavelli quibufdam fcriptis*. Is liber primo Romæ

(1) anno 1588.
(2) Ea vocatur Maria Domina de Plenvilla.

mæ ann. 1593. Lugduni autem 1594. apud Joannem Baptistam Buyssonum, deinceps item Cracoviæ prodiit. Et in hoc opere cum de rationibus ineundæ pacis conatus sim accurate disserere, de quibus sæpe, nimirum in Polonia primum, & in Suetia, atque in Livonia, mox in Moscovia, denique Cibinii in Transylvania, mox Cassoviæ a Ruberto Prorege, ut & postea Dresdæ in Saxonia mecum fuerat actum, præter alia intexui exemplum Emmanuelis Sabaudiæ Ducis, apud quem initio restitutæ illi ditionis fueram diu. Tum igitur de illo hæc, quæ jam edita cernere, si libuerit, poteris (1).

,, Emmanuel Philibertus Dux Sabaudiæ Serenissimus in subalpinam ditionem ,, suam recipiendam descendit. Diuturno bello, vicinaque hæresi totus ille tractus ,, nutabat in fide. Præcipue Civitates sensim dilabebantur. Ministri hæreticorum ,, circumcursabant libere. Nam ex vallibus Angroniæ, Lucernæ, & aliunde ,, erumpebant statis temporibus, qui cœnam illam impiam, & virus circumqua- ,, que spargebant. Illecti plures, qui furtivas illas aquas ebiberant, jam Ecclesiis, ,, jam corpori reliquo internecionem minitabantur. Venit igitur Princeps ille. Non ,, tam recepit sibi ipsi ditionem, quam Deo restituere sategit. Præmoniti populi, ut ,, pestem librorum, & hæresum exploderent, pauci pervicaces puniti, Arces ,, constitutæ in primariis Civitatibus, & præsidiis firmatæ, ut populum in offi- ,, tio, cum opus esset, continerent; instituta Collegia, in quibus pietate cum ,, disciplinis, et studiis litterarum adolescentia excoleretur, avitam religionem ,, subalpinis illico restituerunt, et ab aliis finitimis regionibus averterunt. Idem ,, autem in Sabaudia tota secutum est, unde propagati fines, & recepta sunt de ,, Bernatibus oppida, quamvis circumquaque non solum essent, verum etiam ,, bella moverent hæretici, nihilque non agerent Genevenses, & Delphinates, ,, & ipsi quoque in visceribus subalpinis Salucii, ne sibi in Italia ad hæreses dis- ,, seminandas aditus præcluderetur. Sed & Deus, qui principes prælia Domini ,, pugnantes melioribus coronis ornat, filium illi dedit præter omnem spem ex ,, matura uxore: eum, qui nunc regnans, & regio, atque omnium honorificen- ,, tissimo vinculo cum Catholico Rege astrictus, suscepit Augustam prolem, ex ,, qua catholice, & sancte educata, speranda est accessio reliquæ Sabaudiæ di- ,, tionis, quam male partam Calviniani adhuc contra jus, Evangeliumque, re- ,, tinent. An ne igitur si mixtam colluviem illam permisisset Emmanuel Phili- ,, bertus suo arbitratu vivere, non exundasset hæresis in viscera Italiæ, cujus ,, sane faciem nunc deformiorem haberemus, quam pro tempore Ariani, Gothi, ,, Hunni, Vandali Europam, & Italiam ipsam devastarunt., Hæc ipsa tunc. Tu vero in præfatione Historiæ sic modo.

,, Emmanuel Philibertus, cum sive ad excitandam sui in Italia famam, sive ,, ut aliis vel cum periculo gratificaretur, damnoso adversus Convallenses se bel- ,, lo implicuisset, mature pœnitentia errorem damnavit permissa innocentibus ,, alioquin populis Religionis libertate, pacemque cum iis factam deinceps reli- ,, giose servavit., Hæc tu.

At non ita se prorsus res habet. Eam nos, qui toti negocio interfuimus, initiaque, progressum, et exitum spectavimus, (ne dicam quod ejusdem Ducis, ac Pii IIII. Summi Pontificis ductu tractavimus) paucis, sed verissime exponemus. Neque enim exigui momenti hoc erit ad historiam tuam planius concinnandam, atque ad divinam caussam promovendam, præsertim quod jam secundum ejusdem Historiæ Tomum parturis, in quo eam a sexagesimo seculi superioris anno, quo ista cœpta sunt agi, persequeris.

Venerat igitur ex Belgio, & Gallia cum Margarita uxore Emmanuel Nicæam Provinciæ, non multo post in subalpina descensurus, ut ditionem suam ex pace inter Reges composita reciperet. Deo autem aspirante mihi Romam profecto, ut

(1) In lib. de Judicio Theorematum Philippi Nuci.

ut Societati JESU me addicerem (Patavii enim in Academia Philosophiæ dans operam jamque antea iis, & aliis studi:s Romæ quadriennium demoratus, mundi laqueos, atque hæreses ferre non poteram) factum est, ut in subalpina ire cogerer, ad explicanda, quæ me negocia manebant, videlicet, ut nudus nudum sequerer Christum: sacerdotium enim mihi ab Hercule Card. Gonzaga, eo, qui deinceps Synodo Tridentinæ præfuit, ejusque Fratris F. dilatum, quod a Rege Catholico obtinuerant, necesse erat, ut alteri cederem, qui eo munere perfungi posset in Domino (1). Is quoniam erat Fossani, quæ Civitas ad Emmanuelis ditionem jam libere pertinebat, cujus assensu rectius confici negocium poterat, jussus a Majoribus Nicæam ad illum appuli; qui mecum de suis rebus benignissime, ac fidenter colloquens, & narrans, quid in vita ante acta apud Carolum V. Imp. sibi contigisset, adjecit, quæ in Vormaticensi de Religione colloquio inter Catholicos, & Protestantes præsens non semel audierat: mox quæ in Belgio, ubi summum in Philippi secundi Catholici Regis copias imperium non sine victoriis exercens observaverat, quæve deliberaverat, cum primum pax, de qua dictum est, coiit. Ea deliberatio fuerat, ut postquam sibi Deus paternam ditionem restituebat, ei quoque Emanuel ipse restitueret animas, quæ diu bello, & hæresi in universa Sabaudia, & subalpinis eatenus jactatæ, vix Christi spiritum ducebant. Quoniam vero audierat Convallenses subditos suos non solum una cum Calvinianis in Gallia moliri tumultus, qui deliberationi suæ obicem parere poterant, atque adeo Nobilem Vallis sancti Martini Ducem interfecisse, cum etiam Galli Calviniani Valentiæ in Delphinatu Gondrinium regium Caroli noni Regis Præfectum postea trucidassent, me jussit, explicato, de quo ad eum veneram, negocio, præire in subalpina, indeque ad Convallenses suo nomine proficisci. Sic datis ad Raconisii Dominum litteris, in cujus clientela quadantenus erant, jussit mihi ad eos pacatum aditum curare: quod & fecit. Dies, & locus colloquio indictus est apud D. Laurentii Ædem in editiore planitie Vallis Angroniæ. Eo ipso cum Guglielmo viro nobili, atque catholico e Lucernæ Comitibus, qui in subalpino Bibianæ pago domicilium habebat, duobusque aliis Comitibus inermes venimus. Non ita multo post bini, & bini incedentes apparuere quatuordecim earum Vallium Ministri, qui suas sive Uxores, sive Concubinas præmiserant (nam non paucæ sanctimoniales, ut neque pauci ex iis fuerant monachi) quæ prope viam substitere e semicinctiis plenis vulgari lingua editis utroque Testamento, librisque Calvini (quasi ab iis verbum Dei prodiret) merces illas suas tamquam in nundinis ostentantes. Ibi cum undique e subalpinis plurimi ad colloquii famam confluxissent; Ministri, quorum Antesignanus erat Apostata, cui nomen Stephanus, consederunt. Tum a me lectis Emmanuelis cum fide publica litteris, exposui ejus consilium, quod erat, ut abstinerent a cædibus; si vero prætexerent suorum dogmatum tractationem, id inter nos absque ullo periculo fieri posse. Responderunt se se paratos esse de Religione differere; si quid autem sibi monstraretur, quod a Primitivæ Ecclesiæ Patribus fuisset e verbo Dei declaratum, eorum sententiæ se se staturos. De Eucharistia actum est, cujus veritas ex verbo Dei nimirum, quatuor Evangelistis, & ex D. Paulo, atque e duorum primorum sæculorum Patribus monstrata est; ipsi autem, cum pro more ad Calvini quisquilias confugerent, quæ jam non Dei verba, sed commenta hominis a Patria, & ab Ecclesia extorris protulerunt. Tum igitur, cum, si respuerunt Patres, me Calvinum, & ejusmodi alios justius respuere dixissem, sancti Irenæi, qui Polycarpi Martyris, & auditoris S. Joh. Apostoli Discipulus fuerat, locum attuli. Ii vero cum audivissent a tam insigni Patre pro sacrificio Altaris expositam fuisse Malachiæ Prophetiam, qua disertissi-

(1) Obscurus mihi locus, & medica ut videtur manu indigens, quam tamen quei adferam, nescio.

tissime Christianum in toto Orbe futurum Sanctum Missæ sacrificium designat, se daturos manus asseruerunt, si eadem, quæ ex illa Verba protuleram, monstrarentur. Surrexit Hortensius quidam Neapolitanus, qui fuerat Augustiniani Ordinis, qui se in antrum illud cum incesta muliere cum aliis abdiderat, qui mihi tunc porrecta dextera juravit, se idem cum aliis facturum; sed cum ab iis Irenæus, aut alii Patres non haberentur, Satis est mihi, inquam, Amici, si fidem datam præstiteris; post biduum enim ex Augusta Taurinorum petitum hunc librum mittam; interim hic prope in Abbatia Pineroli demorabor, ut quisquis aliud a me velit, sciat ubi fuero. Sic impositus est haud brevi colloquio finis. At cum utraque parte abeunte liber ipse Sancti Irenæi post biduum a me ad eos missus fuisset, nullum unquam aliud dedere responsum, nisi quod sollecitatis tuorum animis, missisque Genevam, & in proximum Delphinatum nunciis se ad arma compararunt, quibus suam perfidiam, non jam parati, sed armati tuerentur. Emmanuel autem, cum jam descendisset in subalpina, remque totam mature cognovisset, ratus fore, ut, quod hæretici moliebantur in Gallia, molituri essent item in iis vicinis Delphinatui vallibus, secundo, et tertio iterum admonitos compescere officiis tum Raconisii Domini, tum aliis tentavit. Ad extremum ubi vidit eos sanari non posse, restitutisque oppidis, & Civitatibus, bellum quam pacem sibi imminere, scribit ad Franciscum Secundum Galliæ Regem, jubeat, ne subditi Delphinatus, qui proximi sunt Vallibus subalpinis, jungant arma cum Convallensibus suis: sic enim sperare se firmiorem pacem esse futuram, posseque curari, qui hæresi laborarent, ne universa oppida subalpina, ut solebant, pergerent inficere; unde Italiæ quoque funestius aliquando bellum, quam antea exardesceret. Hæc igitur ipsissima caussa est Militis ab Emmanuele missi ad eos cohibendos. At cum Rex e morbo paullo post decessisset, Galliæque res susque deque jactarentur, Emmanuel Dominum Trinitatis cum milite, & eum quidem Raconisii Domini cognatum misit. Acciti Lucernam Angronienses, ut mandata Emmanuelis audirent, resque tota componeretur, neque venerunt, & vero magis sese ad arma paraverunt, confugientes ad Vallis interiora in locum, qui dicitur Pratum gelatum, quod radices montium Delphinatus attingit, in quas se se recepere mulieres, & pueri, homines vero in Prato gelato substitere. Tum Dominus Trinitatis alteris copiis per Vallem, alteris per juga collium adductis unica unius diei pugna Angronienses adegit, ut se se dederent: polliciti sunt triginta quatuor suos primarios Vercellas se se missuros, qui imperata facerent; erat enim in ea Civitate Emmanuel cum Uxore, & Bacodio Genevæ Episcopo Pii IIII. Pontificis Max. apud Ducem Apostolico Nuntio. Ubi fuere Vercellis, Emmanuel præter cibum, & hospitium, Magistros quoque dedit, cum quibus de Religione ita agerent, ut non coacte, sed verissimis rationibus adducti redirent ad Ecclesiam; quibus cum denique se se persuasos esse asseruissent, (et quidem erant in libero hospitio, unde poterant quoquo versum sine periculo abire) Hæreses coram Apostolico Nuntio præsente Emmanuele, et universa Aula, ac Populo in Æde Cathedrali Sancti Eusebii ejurarunt, me præloquente de iisdem fidei catholicæ dogmatibus, de quibus privatim sermonem cum iis sæpe habueram. Tum Dux recte cogitans, quin etiam a prudentibus viris præmonitus, judicavit e re fore, si aliquamdiu, hoc est paucos menses in variis locis distributi detinerentur, ut in fide Catholica altiores radices agerent, neque vero interim ad vomitum redirent, atque novis technis Patriæ pacem turbarent. Veruntamen cum apud Margaritam Uxorem plerique essent Calviniani, præcipue Pignius Vir nobilis, qui partes hæreticorum secutus in Gallia postea interfectus est a regiis, Rochefortius item, atque Thesauracius, qui denique, & ipsi post mortem Margaritæ Genevæ sunt mortui, hi autem unanimes fingentes, sese partibus Emmanuelis favere studuissent, (data etiam sponsione Convallenses in fide staturos) Dux importunitate, & specie pro-

missi

missi superatus, libere eos remisit, nesciens, quod postea rescitum est, Cryptas, & Antra armis, farina, et supellectile, antequam Vercellas venissent, complevisse, ut mox redeuntes in rem, quæ paraverant, conferrent.

Tunc audita morte Francisci Secundi Galliæ Regis, ac primariarum civitatum regni a Carolo nono defectione, etiam ipsi Angronienses commoniti a Genevensibus ab omni obedientia, ejuratione, & jurejurando Deo, ac Duci præstitis defecerunt. Quæ secunda fuit occasio, & causa remittendi militis non jam adversus eos, sed ut duabus arcibus ædificatis, præsidiisque in illis impositis, arcerent Convallenses, quod et factum est in Arce Perusii, ne inde hæresis amplius in subalpina diffunderetur. Mox arcibus Saviniani, Montis Regalis, Cunei, aliisque communitis, relictisque Convallensibus ad tempus, ut sordescerent adhuc, Emmanuel haud destitit subalpinum ingentem tractum quaquaversum, et per leges, et per Christianas alias rationes, prorsus ab hæresi eluere. Quæ ad instituti nostri rationem spectabant, hæc, cum mihi mandata fuissent, cœpi Deo juvante efficere. Distributi enim sunt ordinarii Concionatores quatuordecim selecti e variis familiis sacris, quibus ne populi gravarentur, victus, & necessaria ex semidecima a Nuntio Apostolico, jubente Pio IV. Pont. Maximo, collecta suppeditabantur. Hi continenter Catholicam fidem scientes populos docebant; libri latini, Itali, & Galli sumptibus Ducis ad plura millia excusi disseminati sunt in Scholis, Sodalitatibus, publicis hospitiis, Xenodochiis, & in Aula Emmanuelis præsertim; Ludi magistris etiam dono dati, qui admoniti sunt, ut Catholicum Catechismum, aliosque libros pios pueros docerent, sensim autem pestilentes hæreticorum libri abolerentur. Episcopi eodem exemplo, & hortatu Principis moniti, ut una cum pravitatis hæreticæ Inquisitoribus non solum concionibus, verum etiam ex jure cum hæreticis agerent; de Ministris hæreticis, nisi resipiscere voluissent, supplicium sumerent tamquam de facibus, quæ flammam in subalpinis, ac in reliqua Italia accendere non desistebant. Id enim ab Apostolorum tempore ex omnium Ecclesiæ, et Imperatorum edictis antiquissima consuetudine numquam fuerat intermissum. Quæ dum agerentur, duo Collegia Societatis JESU ab eodem Emmanuele Duce, alterum in Civitate Montis Regalis, alterum Camberiaci in Sabaudia fuere instituta, ut juventus Catholice, & gratis doceretur. Quæ autem loca Religiosorum, diuturna militum consuetudine, atque adeo inter eos habitatione, studia disciplinarum haud potuerant persequi, hæc revocarent, ut operarii excolendis iisdem Provinciis subinde sufficii possent. Nobilibus autem, & primariis civibus, qui hæresi laborabant, mandatum est, ut, nisi ad Ecclesiam reverti vellent, aut solum verterent, rebus suis divenditis, quarum pecuniam asportarent, aut scirent sese pœnis ex legibus mulctatum iri. Sic pœna sumpta duorum, vel trium ministrorum hæreticorum, & horum quidem externorum, (quique erant Apostatæ). Emmanuelis autem pietate, ac diligentia factum est, ut cum ante adventum suum aliquot hominum millia Augustæ Taurinorum clam, & Cherii publice, (quam civitatem sibi hæretici, tamquam alteram Genevam destinaverant), Vigoni vero in subalpino præcipuo oppido in oculis omnium ad sex millia statis temporibus Calvinianam cœnam sumerent, cancerque iste circa Vercellas serperet, totus ille Italiæ tractus brevissimo temporis spatio purgatus est, & antiqua Ecclesiæ facies ubique restituta. At cum nascente Carolo Ducis filio quinque præsidia, quæ adhuc in manibus Gallorum detinebantur, Emmanueli fuissent ex compacto reddita, tum vero absterta magis est omnis labes, nam & Vercellis & Augustæ Taurinorum duo altera Collegia Societatis JESU, & Academia ipsa Taurinensis Catholicis repleta professoribus, et in Sabaudia prope Genevam Jesuitarum statio firmata est. Marchionatu denique Saluciarum cum Duce commutato jam Italia omnis a vicina flamma hæreticorum liberata est, sicuti quoque de Convallensibus factum fuisset, si, quod ad integrum effectum Pio quarto Pont. Max. & Philippo secundo Rege

Ca-

Catholico in Calabria eodem tempore perductum est adversus Valdensium reliquias, quæ prorsus extinctæ sunt, non obstarent etiam nunc proximi fines Delphinatus, unde virus, & vires sibi singulis momentis accersunt.

Cæterum quadraginta jam anni effluxere, cum qui eo tabo inficiebantur, Archiepiscopatus Taurinensis, & Tarantasiensis; Episcopatus autem Vercellensis late patens, atque Augustæ Rauracorum, & Astensis, atque Eporediensis, ac Pars Albensis, quæ ob spiritualem ditionem ad eum pertinet, Fossanensis item, qui novissime factus est Episcopatus, Pars Vintimiliensis, Nicænsis etiam, Pars maxima Glandevensis, quæ exigua civitas, licet sit in Provincia, Vicarium tamen habet primarium in loco, qui Podietum vocatur, & ad Comitatum Nicænsem pertinet, qui negocia ejus Episcopatus administrat; Pars quoque Genevensis in Sabaudia, et totus Bellicensis, uti & Pars Bellosanensis, ac integer Mauriacensis prorsus expurgati vivant unanimes in Ecclesia Catholica, sine qua impossibile est placere Deo. Accessit postea Episcopatus Salutiarum, ex quo eadem Caroli Ducis opera, & Episcopi vigilantia, omnis hæresum macula detersa est. Quamobrem vide, Thuane amplissime, quodnam Emmanuelis fuerit consilium, progressus, exitus, & ratio tantæ actionis, & num ad famam nominis sui, an ad Divinam gloriam ista effecerit.

Atqui ut dignam risu historiam non sileam, id unum e toto hoc in meum caput recidit. Nam Calvinus ubi me huic negocio addictum audivit, convocato illo suo consistorio, me publice diris devovit, & qua auctoritate poterat, (si Deo placet) excommunicatum libello edito, atque in subalpina etiam misso pronunciavit. Videlicet post tanti Patriarchæ brutum fulmen, quadraginta, & eo amplius annos singulis ferme diebus sacrum feci, Sacramenta ministravi, concionatus sum in variis Europæ Provinciis. Itaque num in irregularitatem inciderim, tuum esto Judicium.

Porro quod Innocentes alioqui populos fuisse Convallenses scribis, profecto si vidisses, quæ nos conspeximus, cum apud eos essemus, non id (opinor) attigisses. Cryptas enim comperimus, in quibus campanarum fragmenta, quæ de Turribus templorum olim pendebant, erant collecta ad falsam, quod vocant, monetam cudendam. Asylus autem ille Apostatarum præter hæresim in animas illas omnem astum, & dolos instillaverat.

De iisdem Merindiolanis, & Caprariensibus, qui ejusdem erroris cum Valdensibus suas in finibus Provinciæ, & Comitatus Venasini adhuc hæreses fovent.

Belli adversus Albienses, quos tu *Albinenses* vocas, a Ludovico Sancto Rege suscepti, hic exitus (ais) fuit, ut potius cæsi, fugati, bonis, ac dignitatibus spoliati ubique huc illuc dissipati sint, ubi per totam Europam labem asperserunt, quam erroris convicti fuerint.

Ego autem, vir amplissime, qui præter Historias hisce de rebus haud oscitanter lectas, Avenione quadriennium substiti, quo tempore bella propter hæresim excita fervebant, comperi mutuas sibi operas Albienses, Avenionenses, ac proinde Merindiolanos, & Caprarienses, ubi jam semina hæresum conceperant, præstitisse. Quamobrem & Avenionensium mœnia, qui Albienses excipiebant, solo sanctus Rex æquavit, quod nec tu inficiaris. Nimirum, & Merindiolani, & Caprarienses, & Angronienses dudum in iis angulis sedem posuerant, unde difficillime, vel agnosci, vel vinci potuissent.

Ad-

Addo ex eo Sancti Ludovici bello Tolosanum tractum, ceteramque viciniam sic fuisse purgatam, ut trecentos annos Gallia sine hæresum labe in fide permanserit. Cur autem Albiensium reliquiæ non diffugerunt ad fines Hispaniæ, cum inde Tolosanus comes subsidium a cognato accepisset, nisi quoniam hæresis inter Hispanos nidum non posuerat? Quod si, qua Rex sanctus diligentia Regno, & Avenioni consuluit, eadem, qui Regni, & Comitatus Venaxini fines administrarunt, usi fuissent, jam diu est, cum ignis ille in nihilum evanuisset. Sed scintilla servata sub cinere in flammam ingentem suo tempore (quod etiam de Ario dictum est) erupit. Quin & vidimus ipsi, quod te non latet, potuisse Carolo nono regnante reprimi quidquid serpebat hæresum, sed eos, qui privata publicis posthabebant, noluisse: et exercitu Admirallii ad Mongurtutium cæso, non fuisset id difficillimum (& quidem sine iteratis præliis, aut ferro), sed victoria qui hac uti debuerant, & poterant, iidem uti noluerunt. Quare factum est, ut prætextu oppugnandi oppidi Sancti Joannis Angelii extracto tempore, Admirallio jam fugato licuerit ad fines Germaniæ accedere, unde militem hæreticum educens, funestiorem sibi cladem, atque tragœdiam peperit. Eram ego ad oppidum Sancti Angelii in Castris, ad quæ Carolus Barbonius Cardinalis me adduxerat, ut Rothomagum cum ad alia, quæ sunt nostri instituti, tum ad jacienda Collegii fundamenta proficiscerer. Ac tum in ipsa Reginæ domo mulieres, quæ favebant hæreticis, audiebamus, vocem hanc non semel iterantes, *pax, pax*, sed utinam fuisset pax. Quippe aliqua specie commiserationis, doli nectebantur, quibus hæresis iterum succresceret, atque hostium viribus junctis, diadema de Regis capite rursus decuti tentaretur. Ac sane mihi paullo antea ab eodem Carolo Cardinale ad Comitem Mansfeldium misso, qui in Monasterio Guisii senioris Cardinalis inter Pictores gravissime ex ictu globi in prælio Mongortuciensi vulneratus decumbebat, postquam ejus confessionem excepi, dixit. *Equidem mi Pater Regnum Galliæ in eo prælio vidi appensum filo: Quod Regnum (si modo voluerint) statui solide in fide Catholica Ministris ablegatis facillime poterit.* Sed & non multos post dies ex iisdem castris ab eodem Carolo Cardinali in Normanniam ablegatus, & Dieppam a Generali ejus Vicario cognomento Sancti Desiderii adductus, re ipsa expertus sum, unici mensis spatio mille, & quadragintos hæreticos ad Ecclesiam sine ullo sanguine rediisse. Nam & id Alenconius Regis frater, qui Parisiis tum Senonensis Archiepiscopus (qui postea Cardinalis) Insulæ Franciæ præerat, mihi commendaverat, & ipse Dieppæ Præfectus Cigonius sincere me juvabat.

Præterea cum Rothomagi Adventus, & Quadragesimæ tempore in Cathedrali templo conciones absolvissem, in quo Vigorenus (qui deinceps Narbonensis Archiepiscopus) fuerat superiore anno concionatus, multos magis id expertus sum. Nam prorsus ex illa Civitate hæresis evanuit. Cumque postea Lugdunum a majoribus meis missus fuissem, ut firmando Collegio nostro, Civitatique illi juvandæ operam darem, ex Birago (qui deinde Cancellarius Regni, & S. R. E. Cardinalis) audivi, dum Lugdunensi Provinciæ præesset, hæc ipsa verba. *Crede Antoni, me universam hanc Provinciam unico octiduo expurgaturum, si in Regia Aula velint.* Scilicet vir prudentissimus, & qui claudicantes noscebat, non poterat non intelligere, quæ Remora, hoc est concordis cujusdam discordiæ studium currentem navim Ecclesiæ latenter retardabat.

Et vero decennio antea, dum idem Biragi in subalpinis Augustam Taurinorum, & quatuor alia Præsidia nondum Sabaudo restituta administraret, illud ipsum indicaverat, cum me Cherio, ubi concionatus fueram, ad colloquium evocasset. Quæ quidem, & forte tibi innotuerunt, & certe ideo singillatim attigi, ne non omnino rerum nescius hæc videar comminisci. Ac nosti, oculatis sive testibus, sive potissimum Historicis, fidem aliquam esse habendam.

Digitized by Google

De iisdem Merindiolanis, & Caprarienſibus, quænam Franciſco Primo hujus nominis Rege acciderunt.

Cum ad Franciſcum Regem hujus nominis Primum in Hiſtoria tua venis (1), memoras iterum (at planius & fuſius) Merindiolanos, & Caprarienſes. Veruntamen ibi quoque integriorem narrationem, qui te diligunt exoptant. Integritas eo pertinet, ut cum poſueris, quæ pro ipſis de ſimplicitate, deque unius Dei adoratione, & alia quædam ex eorumdem ſimplici libello propoſita Regi fuerant, ſimul item explicantius adjeciſſes, quæ contra a Catholicis haud claudicantibus eidem Regi adverſus ſupplicem illum libellum cordate dicta fuerunt. Nimirum ſub larva illa ſimplicitatis latuiſſe ſuperbiam, & venenatam rabiem, qua poſtea Regnum lethaliter eſſet inficiendum; in Germania ruſticos ipſos, qui videntur eſſe ſimpliciſſimi, exercitum (equidem Carolo Quinto imperante) collegiſſe, ac Principibus, & Proceribus reſtitiſſe. Quæ cum eſſent præ oculis, debere ex aliorum exemplo Reges ſapere. Ceterum Turcas quoque unum Deum invocare, attollere manus ad cœlum, memorias Martyrum non venerari, neque geſta recolere, Imagines ſacras non magni facere (quamvis eas, ut Calviniani faciunt, non aboleant), & pleraque alia, quæ Satanas ſolet, ut abducat mentes a recto, hæreticis, Turcis, Judæis, ſpecie pietatis, ingerere. Eas igitur ob rationes Rex juſſit, cum Merindiolanis ex jure, ac per leges agi. At certe quicquid Hoppeda, & reliquus miles Regius Regis nomine eſt executus, quorum facta omnia meum non eſt, ut probem, aut improbem, certe lentitudo illa quorundam Præſidum in ferendo judicio hæreticos potius obfirmavit in propoſito, quam ut eos ad ſuam ipſorum ſalutem adduceret conſequendam. Proinde quod cujuſdam exemplum de muribus in judicium vocatis, & Caſſaneo revocatum in memoriam, in tua refer hiſtoria, hæreticis quidem quadrat ex parte, qui ex putri materia enati rodunt famelici quæcumque ſunt obvia. Verum de hæreticis aliud quam de muribus (præſertim de facibus hæreſum) judicium eſt ferendum. Nam depaſcenti flammæ ni ſtatim aquam objeceris, & eſcam ſubduxeris, ecquid non abſumatur?

Quanto igitur rectius homo, licet Turca, ſed & ipſe ſive Præſes, ſive Præfectus Budæ in Hungaria ementitam iſtam hæreticorum ſimplicitatem non data dilatione, ſed prolata ſententia eluſit? quam ſi oppoſuero alteri illi ex murium exemplo conceſſæ dilationi, quid ni credam a Viro nobiliſſimo, & ingenuo, qualis, & quantus es, te hanc ipſam, quam affero reſpondendi rationem tuis ſcriptis, cum recudentur, adjecturum? Et profecto Medici cum peſtilentiores morbos indicant, præſentiora quoque remedia non tacent, quod ſi ejuſdem Præfecti Budæ judicium clarius expetis, ecce quod aliquot ante annos Stephano Batoreo Poloniæ Regi ubere epiſtola ſæpe in lucem edita (2) ſcripſi, dum & ego a Gregorio XIII. ad eum de rebus inter illum, & Suetiæ Regem componendis miſſus Vilnæ in Lituania agerem, & hæretici cordatiſſimum virum, ac cum Moſco bellis implicitum, trahere in ſuas partes ſtudebant. Ita vero ſe habet illius epiſtolæ pars, de qua dixi.

„ Dignum autem illud eſt, quod tibi Sereniſſime Rex Hungaro narretur; „ quod in Hungaria paucos ante annos accidit Calviniano cuidam miniſtro, qui „ cum præfectum Turcarum urgeret, ut ſectam ipſe ſuam captivis Chriſtianis „ ſine periculo poſſet exponere, afferebat hæreticorum, ideſt ſuum Evangelium Al-

(1) Lib. V. Hiſtoria Thuani.
(2) Adverſus Andream Bolanum.

Digitized by Google

„ Alcorano, sive Mahometis legi non adeo esse dissimile. Sanctorum enim, aje„ bat, virorum, qui sunt in cœlis, preces, purgatorium item, & alia (uti vos „ Mohometani facitis) nos quoque Calviniani negamus. Antiquas Bibliothecas, „ & Synodorum memoriam, uti vos fecistis, ipsi etiam sustulimus. Quod dixit „ Mahometes, ne quis adversus suam legem disputaret, eam vero jurejurando ob„ strictus fateretur, id nos item Genevæ cavemus. Nam vel ex pueris novam „ fidei nostræ confessionem a nobis tantum editam extorquemus, & hos, quam„ vis quod recitant, non intelligant, ad præstandum tamen jurejurandum cogi„ mus. Plures aliquando vos Mahometani, aut Concubinas ducitis: et nos Cal„ viniani mulierem superstite marito posse sejungi, & cum alio viro conjungi „ (alteram licet hic habeat uxorem) non ita ingens facinus arbitramur. Sa„ craria, templaque in Synagogas, sive Moscheas mutastis, aut destruxistis. „ Nos quoque sacrariis direptis eadem, vel in nostra consistoria, vel in equorum „ stabula, vel armamentaria convertimus, vel denique solo æquavimus. Scripta „ de Virginitate, deque aliis ejusmodi Apostolicæ Ecclesiæ vestigiis non agno„ scitis; nec vero qui virginitatem noverint, habetis. Nos item Calviniani ni„ hil unquam pro virginitate, cæterisque hujuscemodi rebus in lucem edidimus, „ quin vero & cœnobia virginum antiquissima erasimus. Conscientiæ liberta„ tem unicuique in vestris Civitatibus permittitis; hanc nos quoque & a Regi„ bus, & a Rebuspublicis vel armata manu exigimus, nisi quod in nostris locis „ nemini eandem libertatem concedimus, ac ne catholicum quidem librum re„ tineri libenter sinimus. Ad hæc Turcarum præfectus, quem Bassam vocant, „ quin, ait, jam vos Calvinianos, & nos eosdem brevi futuros video, nisi quod „ relicto nobis aquæ potu, vos tamen vinum omnino retinere, eoque inebriari „ voletis. „ Hæc ego tunc.

De Ferdinando Imp. Caroli V. Fratre, atque ejus Nepotibus. De aliis Regibus, & Principibus viris.

Jam de Ferdinando Cæsare, quod proponis exemplum, ut Religio commodius quam per arma restituatur, id videtur fuisse addendum, quod ipse, Filiique ejus, ac Nepotes, quin & alii, sive Reges, sive Episcopi, Respublicæ, ac Reguli eundem imitati facere perrexerunt. Et fatemur Ferdinandum non debuisse tunc hæreticos bello persequi, cum Turcarum Imp. & Jo. Sepusius in Hungaria ei imminerent: copiæ Catholicæ deessent: Imperium diuturnis utrinque fidelium, & Lutheranorum motibus, ac præliis esset attritum: Synodus Tridentina pateret, in qua de toto negocio Religionis præsentibus Regum, ac Principum legatis pacate agi fuerat cœptum. Interea tamen cum licet antea devicti Protestantes haud manus dedissent, nec quantalibet publica fide oblata ad Synodum convenirent, ac vero Constitutionibus a Carolo Quinto promulgatis, quas Interim vocavit, abuterentur, ecquid faceret catholicus, & pius Imperator? Saluberrimum iniit consilium, tum ne pars sincera traheretur, tum ut corda Patrum erga optime institutos filios converterentur, Pragæ in Bohemia, Viennæ in Austria, Oenipônti in Tirolensi Comitatu, Tirnaviæ in Hungaria, Collegia Societatis nostræ excitavit. Olomucii in Moravia Maximilianus Imp. ejus frater aliud institutum ivit. Græcii in Stiria Carolus alter Ferdinandi fr. aliud erexit cum celebri nostri ordinis Academia. Sic Catholici Imperii Electores Moguntinus, Trevirensis in Franconia, Albertus Bavariæ Dux Monachii, Ingolstadii, Ratisbonæ, Augustani Catholici Augustæ, & pleræque aliæ Civita-

tes fecerunt, atque in dies faciunt, quod & Poloniæ Reges, atque Episcopi, cum fecerit, universum pene Regnum vident pristinam fidei Catholicæ faciem magnis accessionibus recepisse.

Sed redeo ad Imperatorem. Nam Rodulphus Ferdinandi Nepos, non solum, quæ Avus, & Parens instituerat, promovit, sed cum Tirnavia minus esset opportuna Collegio, Turocense suffecit, & ejecto Vienna Opicio Ministro hæretico, tutiorem & Civitatem, & Academiam, atque Collegium nostrum reddidit, in quo mille, plerique omnes nobiles, Adolescentes bonis artibus, ac moribus una cum Religione Catholica imbuuntur. Quin Olomucio Senatores hæretici, uti Aquisgrano, suffectis catholicis, exacti, & novissime Cassoviæ in media Hungaria Ministri hæretici ablegati, in quorum locum jussi nostri ut succederent. In Transylvania item, Varadino, Claudiopoli, Alba Julia, Megesto, Corona, iidem Ministri amandati, & nostri ibidem firmati, indicant, quinam sensus in Rodulpho Imp. hæreat, quive modus hæresi extinguendæ sit aptissimus. Aralia ex parte Ferdinandus Archiducis Caroli f. Parentem, & Abavum Ferdinandum secutus, non solum Græcenses ingens jam ædifitio, reditibus, Alumnis, studiosis collegium auxit, sed & alterum Labaci in Carinthia, hocque ipso tempore tertium in Carniola peramplum erigit, ut trium suarum Provinciarum late patentium unicuique sit suum pro veritate Præsidium. Itaque jam ferme ubique restituta est Catholica Religio a juvene Principe; quem nec bellum cum Turcis, quo continenter fuit implicitus, neque hæreticorum pervicacia, qua minis, qua vi obsistentium a proposito potuerunt avertere, sæpe iis, qui nimium sapere videri volunt, respondentem, *Quidni unam ipse Catholicam Religionem in mea ditione sartam, tectamque tuear, cum hæretici Principes, quas quisque sectatur varias hæreses, basce suis in ditionibus, ejecto impie catholico cultu, tueantur?* Sane vero dextera Domini facit per eos virtutem, qui Dei dexteram sincerissime quærunt.

Quamobrem provoco ad scientiam, conscientiamque tuam, Vir prudentissime, cupiens, ut ista, quæ non sunt minima Divinæ Providentiæ indicia, cum aliis jungas exemplis, totque Imperatorum, & Regum, atque cum nobilissimis Regulis Primariorum Antistitum, corda existimes a Deo dirigi, quo abnuente, ne movetur quidem arboris folium. Quod si mavis patrium exemplum, habes (ut taceam de reliquis Regibus, & Regiis, qui ante aliquot annos eandem hanc vitam instítere) HENRICI Quarti exemplum, qui tibi, reliquisque Ordinis vestri sapienter dixit (1), se quidem in suo cerebro cerebra omnium vestrum habere; at vos omnes nondum fuisse assecutos, quod ipse novennium ante, ac quidem cum primum in istud Regni solium fuit evectus, coquebat in animo. Nimirum, ut quod in universo Orbe Christiano, etiam a Regibus ethnicis noverat obviis ulnis Societatis nostræ Collegia excipi, per quæ nimirum Populi allicerentur ad fidem, Regnaque interiore obedientia communirentur, id ipsum, tamquam gliscenti hæresum morbo remedium præsentissimum sine ullo sanguine adhiberet. Quod cum etiam in Regia domo, in qua natus est (2), statuere voluerit, anne tam insigni exemplo insignis Historia tua erit fraudanda? certe si calamus cessaverit, lapides ipsi clamabunt.

De Pontificibus Maximis.

Post Præfationem tuam orsus ego iterum decurrere Historiam tuam, quam hac illac antea obiter percurreram, incidi in ea, quæ primum de Julio Secundo

(1) Pervigilio die nascentis Domini anno 1603. in Lupara.
(2) In oppido Flexia in Tractu Andegurensi.

do Pont. Max. mox de aliis, qui illi ſucceſſerunt, pro re nata diſſeruiſti: animadvertique pro eo zelo, quem prætefers erga publicum Bonum, te eandem ſcribendi rationem ſequi, liberiorem forſan (ſi tu id ipſum reliâis lucubrationibus tuis ita judicaveris) ac minus integram. Tum igitur variæ mentem meam ſubiere cogitationes. Prima. Expedire, ut quædam etiam de Pontincibus Maximis ne taceantur, ut quam Nero metuebat a futura poſteritate nominis jacturam (1), ea reliquos percellat, atque in officio contineat. Secunda. Scriptum eſſe, *Nolite tangere Chriſtos meos*, & illud, *Principi populi tui non maledices*. Quod & Apoſtolus, ut noſti, patienter agnovit. Tertia. Hiſtoricum, ut ab aſſentatione, atque avaritia, ſic ab alio affectu procul eſſe debere. Eas ego leges, uti & alias quaſdam a cordatiſſimis Hiſtoriographis Apparatui ad Hiſtorias meo, de quo dixi, inſerui: quare & facile potui reminiſci. Acceſſit trium præſtantium Virorum de Guicciardinii Hiſtoria judicium, quod ibidem intexui, Juſti Lipſii, qui eum, ut commendat ab affectibus immunem, ſi *tamen* (ſubdit) *ab odio*: *Vitia duo* (inquit) *propria hujus ævi non effugientem*: *quod & longior ſit, & quod minutiſſima quæque narret parum ex lege, aut dignitate Hiſtoriæ, quæ ut Ammianus ait, diſcurrere per negociorum celſitudines aſſueta, non humilium minutias indagare cauſarum*.

Jo. Baptiſtæ Leonis in eadem Guicciardinii Hiſtoria notantis aſſiduam, &, ut ille Italice loquitur, continuatam eorum Principum depreſſionem, quos Patriæ ſuæ hoſtes fuiſſe teſtatur: quin etiam (addit) apertam, & moroſam, ſive, ut ipſe Leo loquitur, faſtidioſam erga ipſos Chriſti Vicarios irreverentiam, magna cum Apoſtolicæ ſedis indignitate, eo magis, quod cum ignorantiæ argui non poſſet, maluit videri addictiſſimus Patriæ ſuæ Civis, quam probus Hiſtoricus. Mitto reliqua, quæ acre Leonis ejuſdem judicium indicant, & eorum temporum Hiſtoriam juvant.

Thomæ Porcacii (quem tamen Leo reipſa refellit) agnoſcentis in Guicciardinio, quæ bono accidere Plato ſcripſit in Philebo, Pulchritudinem, Menſuram, Veritatem.

Adjeci ego, quæ extant ibidem in meo Apparatu, a me dum perlegerem Guicciardinium, obſervata. Nunquid vero iſtiuſmodi Animadverſio cadere poſſit in Hiſtoriam tuam, tuum eſto judicium. Nam, & tuam (2) ſcribis te conſcientiam ſæpius interrogaſſe, an, dum illam texebas, illius rei acriore ſenſu tangereris, quæ te in opere inſtituto tranſverſum ageret, privatas autem, ſi quæ ſubeſſent, injurias ſic fuiſse oblitum, ut omnium illarum ſenſum publice, privatimque depoſueris.

Certe cum Patriam, & Patrias leges (quæ tamen ſæpe mutatæ ſunt, aut abrogatæ) habere te pro Deo ipſo ſcripſeris; (3) cumque de ſummis Pontificibus, ubi vel ſe offerat, vel a te quæratur occaſio, ita loquaris, ut non immunis ab affectu videare, intelliges non ita multo poſt, ſi quem in lapidem hac in parte impegeris. Omnino autem integriorem in hiſce afferendis ob infirmiorum ingenia, & adeo propter ipſam veritatem, Hiſtoriam nos tuam, uti optamus, ſic de tua ingenuitate ſperamus.

De Julio Tertio Pont. Maximo.

Miſſo igitur Paulo tertio Pont. Max. loquar aliquid de reliquis Pontificibus, quorum Acta cum ipſis oculis vidi, tum interdum ad ea adhibitus fui: quæ

(1) Cornel. Tacit.
(2) In præf.
(3) In præf. ad Regem.

Google

quæ dico ut majorem mihi habeas fidem; & ecce Deus teftis eft, quia non mentior.

Anno fuperioris fæculi nono fupra quadragefimum, ad urbem a fratre, qui libris, & fcriptioni affixus apud Ateftinum Card. vivebat, vocatus, ut & ipfe bonis artibus imbuerer, integro ferme Pontificatui Julii Tertii interfui: quo tempore, etfi laxiorem hominum vitam probare non poteram, ea tamen, quæ bona erant, fic oculis hauriebam, ut infculpta memoriæ perpetuo hæferint, quæ denique fecerunt, ut ea fæpe memoria repetens paucos poft annos Mundo, Aulicifmo, et humanæ fpei valedixerim (1).

Ea fuerunt. Pietas in multis, & Pontificis cura in excitanda in animis Religione ob annum Sæcularem, quem *Jubileum* vocant, incidentem in ejus Pontificatus annum.

Libertas erga pauperes, quæ item fe extendebat ad externos. Nam & tunc Germanici Seminarii cœpta funt jaci fundamenta, quod jam univerfam Germaniam illuftrat, & juvat. Tridentum Synodo affignatum, quæ Civitas (rogante licet Carolo Quinto) nunquam poterat a Paulo Tertio Pontifice Maximo impetrari, ut ei tanto negocio addiceretur.

Societati noftræ, tum magis fefe Romæ exercenti (quippe quæ aliquas ibi fcholas exiguas inceperat aperire) fubminiftrata ab eodem Pont. pars victus, & perampla Diplomata conceffa, quibus ratio noftri Inftituti cum adverfus mundi procellas ftaret fecurior, tum in orbe etiam novo, atque in Indiis alacrius fe ipfam, & fanguinem effunderet.

Virorum doctiffimorum frequentia. Nam præter Theologos, Philofophos, & Juris utriufque peritos, fuperftites erant humaniorum litterarum Principes, Romulus Amafæus, Ubaldinus Bandinellus, Octavius Pantagathus, quem apud fe Pont. Max. effe voluit, ut Cardinalem Montium (qualis qualis hic fuerit) litteris, & moribus vir religiofus, & vere doctus informaret. Aderant item Onuphrius Panvinius, Jo. Baptifta frater meus, atque alii. Inter eos autem, quos Julius Tertius Cardinales creavit, duo fuere propinqui, five affines, qui vitam egerunt innoxiam. Alter qui Perfufii Epifcopus, quique deinceps eodem tenore, ac fanctitate vitæ femper aliis præluxit. Alter autem Adolefcens, ut cognomento, fic pietate Nobilis. Caftiffimi enim mores, carnis mortificatio perennis, frequens ufus Sacramentorum, cilicium fub purpura, cubatio fuper afferibus, fubmotis a fe ipfo clam, & noctu mollioribus lectis, & ftragulis, procurata Cardinalatus ceffio, notiffima fuere noftræ Societati, apud quam fua confiteri folebat.

Quæ præter alias veræ fuerunt caufæ, ut, qui Julii Tertii Pont. Max. vitam confcripfit, quamvis ifta, quæ attigi, haud omnia expofuerit, quædam tamen de illius nobilitate, eloquentia, rebufque ipfius ante Pontificatum, & mox in ipfo Pontificatu geftis, fic probe, atque fine offenfione legentium fcripferit, ut neque omiferit, quæ fuere dicenda, ac vero quæ probe in tua Hiftoria de aliquibus ad Cardinalatum electis exiftimafti effe prodenda, illic quidem parcius his verbis deprompferit. „ Cum Cardinales, quatuor lectionibus „ creaffet ad viginti, partim gravi delectu, fi nonnullos excipias, fed eos fibi „ velut donatos, cæteros a præclariffimis virtutum concurfu lectiffimos facile „ compenfavit (2).

De

(1) Anno 1559.
(2) In Appendice ad Platinam Coloniæ excufa 1562.

De Marcello Pont. Max.

Julio Tertio, qui succeſſere Marcellus, & Paulus Quartus, horum idem, opinor, qui illius, Vitas Platinæ adjunxit. At de Marcello cum pauca, ſed vera, & eximia ſcripſiſſet, prudentis, ac pii Hiſtorici ſpeciem edidit, ſic loquens.

,, Cæterum, qui tot virtutibus inſignis omnium prædicatione commendabatur,
,, avaritiæ tamen notam evadere non potuit, pleriſque eum veluti tenacem, &
,, illiberalem accuſantibus, qui Pontificatum vix adeptus, de triennali ſubſidio
,, colligendo cogitarat; ſportulas autem a ſuperioribus Pontificibus dari ſolitas
,, ipſis ſtatim initiis fere dimidiaſſet. Sed neſciunt imperiti homines, plerum-
,, que probra Principibus affingere ſoliti, vacuo ærario, & oppignoratis (ut tum
,, erant) Provinciarum vectigalibus, atque portoriis, ſtultum eſſe, ac præpoſte-
,, rum liberalitatis famam quærere, quæ demum graviori ſubditum detrimento
,, ad rapacitatem cogat, id quod tum evenire eſt neceſſarium, cum profuſe,
,, temereque donando variis ſumptibus paratos ad publicas neceſſitates theſau-
,, ros Principes temere exhauſerunt. ,, Sic ille.

Quam vero vellem ipſum Marcellum cognoviſſes, ejuſque intimos ſenſus ad Eccleſiam guſtaſſes. Profecto non ita tenui de eo ſcriptione tuam ornaſſes Hiſtoriam.

At omiſſo Paulo Quarto, cujus ibidem vita extat, ad Pium quartum, de cujus neſcio quibus caritatibus libens loqui videris, eo libentius venio, quod ſecundus Hiſtoriæ tuæ Tomus, qui nondum apparuit, plura de illo continebit, de quo haud mentiar, ſi dixero plura me non tam audiviſſe, atque vidiſſe, quam radicitus, ut ita dicam, noviſſe. Nam & quæ ab eo mandata ſunt, & Caroli Borromæi S. Praxedis Cardinalis ejus ſororis F. facta; quæ item ex relatu Cardinalis Comenſis excepi, qui Pontificatui Pii Quarti, atque Gregorii XIII. continenter affuit, ejuſmodi ſunt, ut fortaſſe non fuiſſent incommodatura Hiſtoriæ tuæ, ſi ſe ſe dediſſet occaſio, ut etiam de nobis audiviſſes.

Neque vero hic iterabo, quæ ſupra de cura ipſius in ſubalpinis Italiæ, & Calabria ab hæreſi purgandis. Neque dicam de Synodo Tridentina conſtanter ad effectum perducta, quicquid oblatrent hæretici, & quam, cum Stephanus Batoreus Poloniæ Rex perlegiſſet. *Et quid aliud volumus?* dixit. *Jam veritas dogmatum emicuit. Jam leges de Moribus latæ ſunt: credamus illa, ſervemus iſtas, concident hæreſes.*

Dicam, quæ in Comitatum Venaxini collata ſunt ab eo beneficia, qui cum inde Apoſtolica ſedes nihil in ærarium inferat, contulit tamen ad eum propugnandum, hæreticoſque arcendos ingentem auri ſummam, quanta exercitui, præſidiiſque tutandis neceſſaria fuit, dum bellum in eo tractu peracerbum vigeret: quod & viguit toto illius tempore Pontificatus. Fabricius autem Sorbellonius ejus ſororis filius ſummo cum Imperio, at & ſumma cum pietate, qui plus Deo, quam armis præerat militiæ: ſed & Prolegatus reliquæ adminiſtrationi præerat. Aderam & ipſe Collegio noſtro firmando, cæteriſque pro ratione Inſtituti noſtri juvandis. Quod Collegium e minimis tamquam ſeminibus ita crevit, ut mille quingenti e Comitatu, ex Provincia proxima, ex Oſcitanis, ex Delphinatu bonis artibus, ac pietate excolantur, trecentique ſtudioſi Theologiæ præter cæteras diſciplinas dent operam.

Ergo hæc maxima beneficia fuere collata non ſubditis modo Pontificis Maximi, cujus ope ſine labe ſervati ſunt cives quatuor Civitatum, & octoginta oppidorum, ſed & Galliæ univerſæ, in quam derivatum eſt commodum ingens. Regibus autem ipſius miſſa ſubſidia, procurata pax, quæ & in ſtudia ſtetit, & promota fides in Indiis, adjuta Collegia, relictus Cardinalis Borromæus vir ſanctus,

ctus, qui unus fuit Pontificatus illius fructus uberrimus, ac quem Gregorius XIII. solitus est *lucernam lucentem*, *& ardentem* appellare. Praeter insignes alios, quos in Ordinem Cardinalium cooptavit, inter eos Gregorius XIII., qui tredecim annos rexit Ecclesiam.

Quæ autem asperius visa essent e Pauli IIII. Pontificatu manasse Decreta, ea ut recognoscerentur ad rectam communis, & usurpati Juris rationem, idque sensim, vigili prudentia procuravit.

Sed hæc & alia tum non dubito quin sis enarraturus, ut si quid humanitus illi acciderit, ea quæ Divinitus per eundem facta sunt, non obscurentur, sed compensatum fuisse monstretur.

Cæterum non desunt, qui minus æquo animo ferant, quod tu Pontificem hunc *Medicinum* voces, contra quam Diplomata, & ejus acta habent, ejusque familiam minorem, quam revera fuerit, ostendas. Quod etsi non est tanti, ut id magnopere sit curandum: facit tamen aliquid, quo nescio quæ pronitas in suspicionem vocetur obtrectationis, & satyræ. Id certum est, familiam ipsius vel ante Pontificatum cum Borromæis, cum Altæmpsiis in Germania, cum aliis nobilissimis Proceribus fuisse affinitatibus junctam. Cum autem Mediolani ipso Paschatis die illum mater Sorbellonia fuisset enixa, id in Vico accidisse, qui olim Medicæorum, deinde Moronorum est dictus.

De Pio V. Pontifice Maximo.

Extat vero Pii Quinti Pont. Max. Vita, quæ nemini ignota est. Ei quod ad Societatem nostram, meique nomen pertinet, quiddam deest, quod Carolus Borbonius, qui Legatus erat Avenione, existimavit ad Divinum honorem pertinere, ut Parisiis ederetur in lucem.

Demortuo enim Pio Quarto, & Quinto in ejus locum suffecto, Romam fui a Francisco Borgia tum nostræ Societatis Generali Præposito accersitus, ut quatuor Votorum professionem, quæ de more nostro non nisi post aliquot annos habetur, emitterem, rediturus mox in Galliam cum novo Visitatore Everardo Mercuriano, qui deinceps Borgiæ successit.

Ea occasione Armeniacus Cardinalis, qui Collegati in Comitatu Venaxini munus obibat, ipsique primarii Cives Avenionenses sua mihi commendarunt, ut quod præstiterat Pius Quartus, præstaret etiam Pius Quintus, ut Venaxini Comitatus servaretur incolumis: ivi, gessi omni fide, qua mandaverant. Interea vero, qui partes hæreticorum foverant, cum Collegii nostri incrementa ferre non possent (nam & paulo ante capti tres nobiles ex Oscitanis Civitatem hæreticis prodere volebant) spargunt in vulgus, me iter ad Pium Quintum suscepisse, de Inquisitione ex Hispanico more in Comitatum insinuanda, de Sodalitatibus Disciplinantium (ut vocant) abolendis, de quibusdam inter eos hæreticis indicandis. Disseminata in populo alioquin pio res eo est adducta, ut tormentis, armisque Collegium nostrum adorirentur, meque ipsum ad necem exquirerent. Sed ægre sedatus per Armeniacum tumultus, nec tamen ita deferbuit, ut subministrantibus faces, qui callidissime calumnias illas commenti fuerant, prorsus sopiretur. Et vero ipse neque in Galliam perveneram, nec Romæ jam eram, sed Augustæ Taurinorum, cum rumor ille ad me fuit perlatus. Tum ego minime anxius, qui ea, quæ mihi objecta fuerant, ne per somnium quidem unquam cogitaveram, una cum uno comite perrexi inermis, sed munitus a conscientia, iter facere. Ubi venimus Camberium, tum liquidius tota res e nostris cognita est. Itaque visitationi ejus Provinciæ vacantes negotium Avenionense Deo, qui non dormitat, commisimus. Cum ecce Pius Quintus suorum litteris admonitus, effrontemque hæreticorum impudentiam agnoscens, qui in eorum insi-

Digitized by Google

insidias vitam pene totam ex Inquisitionis officio insumpserat, mandat litteras a Thoma Aldobrandino, qui Clementis VIII. Pont. Max. frater fuit, scribi (eæ, ut scis, dicuntur *Brevia*) ad Archiepiscopum Aiacis suum in Gallia Nuncium, ad Cardinalem Armeniacum, ad Archiepiscopum, & Civitatem Avenionensem; quibus & me nil quicquam de iis scientem liberet ab omni calumnia, & de noxiis supplicium sumatur. Sed Deus ipse post paucos menses sumpsit. Quippe Auctores de medio sustulit, & quidem primarium, qui dum se ad scriptionem quarumdam litterarum componeret, illico expiravit, & elatus est. Hic autem duorum aliorum fuerat frater, qui & Deo Pont. Max. & Patriæ, & adeo suæ saluti rebelles dum essent in castris hæreticorum, quo tempore de turribus, crepidineque montium catholici præcipitabantur, suas ipsi manus sanguine catholicorum civium eluebant. Carolus interim Nonus Galliæ Rex, Borboniusque Cardinalis indignissime ferentes, quod is rumor in Galliam pervaderet, jussere, ut Pontificium Breve ad Nuncium, litteræque Cardinalium, & civium Avenionensium, qui veritatem testantes culpam illam deprecabantur, Parisiis cum regio privilegio excuderentur. Quod factum est Parisiis anno superioris sæculi septuagesimo, die vigesima Septembris, apud Gabrielem Bonum. Et Breve quidem Pontificium ita habuit.

„ Pius P. V.

„ Venerabilis frater, salutem, & Apostolicam Benedictionem. Quidam per„ versitatis filii suggerente Diabolo Christiani nominis hoste superioribus diebus „ improbissimum rumorem Avenione fuse dissipaverunt, Antonium Possevinum „ Jesuitam in sermonibus, quos dum hic esset, variis de rebus ad Religionem „ pertinentibus nobiscum habuisset, duo nobis persuadere conatum fuisse, pri„ mum ut in Avenionensi civitate nova Inquisitionis hæreticæ pravitatis ratio „ ad Hispaniæ modum introduceretur; alterum ut sodalitates illius Civitatis, „ quas vocant *disciplinantium*, abolerentur: tertium adjecerunt, eundem nobis „ multos de hæresi suspectos indicasse. Quæ omnia falsa, & ad perniciosissi„ mam omnium libidinem ad excitandos tumultus conficta, non satis habuerunt „ Avenione in vulgus proferre; sed & tandem per totam fere Galliam, et Au„ lam quoque Regiam, ut accepimus, sparserunt, hominemque pium, nec mi„ nus vitæ sanctitate, quam doctrina præstantem eo redegerunt, ut aliquibus „ istius Regni civitatibus satis tuto se committere non possit: quo quidem nos „ & hominis incommodo, & rei indignitate permoti, non solum ut, quantum „ in nobis est, ab hujusmodi illum infamia liberaremus: sed etiam ut verita„ ti testimonium pro nostro Pastorali officio perhiberemus; has ad res nostras „ litteras dandas existimavimus, quibus fraternitati tuæ significaremus tantum „ abesse, ut prædictus Antonius Possevinus, quidquid earum rerum, quæ sibi „ ad hominibus vel hæreticis, vel invidiosis, vel seditiosis improbis certe obji„ ciuntur, nobis persuadere conatus sit, ut pro certo habeamus, illum de his „ rebus ne cogitasse quidem, nedum nobiscum aliquid egisse. Quod non solum „ ad dilectum filium nostrum Georgium Cardinalem Armeniacum, Cardinalis „ Borbonii in Legatione Avenionensi collegam, scripsimus; sed etiam ad ipsos „ Avenionenses Consules, cum eorum litteris eadem de re ad nos scriptis res„ ponderemus, eosque, & ipsum Cardinalem ad inquirendos ejusdem falsi ru„ moris Auctores, puniendosque hortati sumus. Hæc ad te scribere voluimus, „ ut cum a nobis id, quod verum est, didicisses, calumniatorum falsitatem tu„ tius redarguere, hominemque pium, & in vinea Domini diligenter pro sua „ parte laborantem, ab invidia falsi criminis vindicare nostrarum litterarum te„ stimonio possis. Quod te, quantum in te est, facere volumus.

„ Datum Romæ apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris die XI. Sep. MDLXIX.

„ T. Aldobrandinus

Caroli vero Cardinalis Borbonii eidem Pontificio Brevi præfixa testificatio

hæc fuit, Gallice quidem scripta, sed hic latine ad verbum simplicissime reddita.

„ Carolus Cardinalis Borbonius, Archiepiscopus Rothomagensis, Primas
„ Normanniæ, Legatus Avenionensis, omnibus tam præsentibus,
„ quam futuris præsentes nostras litteras
„ inspecturis salutem.

„ Cum nihil magis ad eos pertineant, qui populos regunt, quam cultus Divini conservatio, innocentiæ autem, & integritatis eorum, quibus injustæ calumniæ inuruntur, protectio, roboratio item, atque propagatio earum omnium rerum, quæ ad Divinum ipsum cultum spectant, nimirum juventutis institutio, & sincera catholica prædicatio: ideo muneris nostri ratio nos hortatur, ut, Deo juvante, quidquid in hisce restituendis, sartis tectis habendis, propagandis efficere possumus, id ad Dei gloriam enixe præstemus. Cum igitur ad nos pervenerit quidquid calumniarum, & mendaciorum vere mendacium aspersum est nomini Antonii Possevini Societatis JESU, quod apud Pontificem Inquisitionem ad Hispaniæ modum Avenionem inducere procuraverit, aliaque iniquitatis plena tam adversus illum, quam contra pios alios viros sparserint: ut hac ratione populos, & nobiles erga labores, & conciones ejusdem Patris Possevini minus affecti, quam semper fuerant, efficerentur. Cumque tantum absit, ut memorati calumniatores, postquam ex ipsis Pontificis Max. et aliorum virorum eminentium litteris innocentiam ipsius Patris liquido noverunt, famam ei restituerint, aut resipuerint, quem inter Dei, & nostri servos habere debent, ut etiam malum malo addentes, quo tempore, rogante nos P. Possevino, iis noxam omnem condonaveramus, memoriamque istarum calumniarum in altissimam terram defoderamus; iidem calumniatores tum hic in Castris apud Regem, tum alibi per Regnum calumnias easdem effuderint, suas ipsorum imposturas falso tegentes nomine civitatis Avenionensis, quo eisdem calumniis major fides haberetur, metum autem probis, ac plebi incuterent. Noluimus pati, ut veritas amplius supprimeretur, cum præsertim tam manifesta improbitas dissimulata honori Divino, & ipsius civitatis Avenionensis existimationi nimis esset obsutura.

„ Quare nos, qui dudum P. Possevinum novimus, quosque fructus tam in nostro Rothomagensi Archiepiscopatu, quam in nostra Legatione Avenionensi, atque adeo in plerisque aliis hujus Regni primariis civitatibus tulerit, exploratum habemus, scientes item a Summo Pontifice eidem civitati Avenionensi, quæ pro illa fideliter apud se gesserit, per alias litteras ad Cardinalem Armeniacum, ad Archiepiscopum quoque Avenionis, & Consules significasse: præterea litteras Cardinalis Armeniaci ad P. Possevinum hoc anno, mensis autem Julii quintadecima datas; alias quoque litteras Consulum Avenionensium huc missas ad eorum Oratorem S. Sixti, decima nona die Augusti: alias Crillonis Equitis Ordinis, alteram ad P. Possevinum, alteram ad ipsum civitatis Oratorem quintadecima, & trigesima Augusti scriptas innocentiam Patris, & optima quæ apud summum Pontificem officia præstitit, quemadmodum & hic nobis pro eadem civitate apud Regem, Reginam matrem, & Concilium, & nos egit, testantes.

„ Propterea perpetuum, quanta possumus auctoritate, silentium imponimus omnibus, quicumque directe, vel indirecte per litteras, & alias imposturas curarunt, aut curarent bonum ipsius Patris nomen obscurare. Volumus autem quocumque se se nostra extendit auctoritas, ut puniantur ex legibus, sive ipsi per se, sive alios subornantes, ut ista disseminarent. Ac quod attinet ad personas ipsius Patris, una cum omnibus ejusdem Societatis JESU Sociis, manifestum esse volumus a nobis sub nostra protectione, & fide posthac in perpetuum suscipere, & suscepisse. Nominatim autem, & in primis ipsum P.

„ Pos-

Digitized by Google

„ Possevinum, declarantes quicumque ausi erunt eundem Patrem, sive Colle-
„ gium, cui præest, injuria, damnove afficere, idipsum contra nos factum exi-
„ stimaturos.

„ Quin immo annuam (*sic*) ipsi Collegio, et quidem perpetuam ex nostra
„ Legatione Avenionensi sub beneplacito summi Pontificis, aliosque reditus at-
„ tribuimus, quemadmodum constat ex nostris patentibus litteris, quas eidem
„ Patri Possevino novissime concessimus: quæ omnia, quatenus esset opus, ex
„ nostra plena potestate, & auctoritate Legati confirmamus, approbamus, con-
„ firmavimus, approbavimus cum universa dote, pensionibus, & reditibus, bo-
„ nis mobilibus, & reliquis; ita ut sint legitime unita, applicata, & dono ir-
„ revocabiliter data eidem Societati, & Collegio ad eorum institutum exercen-
„ dum, juxta conditiones, quæ in publicis formulis tam cum eadem civitate,
„ quam cum aliis publica auctoritate sunt scriptæ.

„ Ac tamen, quatenus opus esset, ex eadem nostra auctoritate, ac plena po-
„ testate revocamus, abolemus, antiquamus, revocavimus, abolevimus, & an-
„ tiquavimus quidquid aliud attentatum, aut factum fuisset contra Collegium
„ dictum, & ipsius personas. Mandamus, jubemus, & injungimus officialibus
„ nostris tam præsentibus, quam futuris, ut plenum, & integrum effectum,
„ quotiescumque opus fuerit, sortiatur, quicquid ex nostra voluntate, atque ex-
„ presso mandato in his litteris continetur, sine dilatione, appellatione, impe-
„ dimento qualicumque.

„ Accipimus, & tamquam erga nos ipsos collatum existimamus, quidquid ad
„ veritatem, & protectionem ejusdem Collegii fecerint, faciunt, & facient
„ Dominus Cardinalis Armeniacus, Consules, & alii Nobiles, & Cives ejusdem
„ civitatis, nec non Comitatus Venaxini, quorum plerosque scimus magno no-
„ stro cum gaudio nec mediocri cum eorum merito studuisse protectioni hono-
„ ris, probæ vitæ, & sanæ doctrinæ ejusdem Patris Possevini, ac dicti Collegii.

„ Mandavimus, & mandamus, ut præsentes litteræ publicentur, et ubique
„ evulgentur, ubicumque nostra se se extendit auctoritas: potissimum vero ubi
„ calumniatores suas imposturas disseminare sunt conati; idque nequi amplius
„ seduci se sinant, aut charitatem, & observantiam imminuant, quas debent
„ Dei servis, & eidem Collegio, & Societati, quam Deus Op. Max. his mi-
„ serandis temporibus ob Christianæ Reipublicæ bonum mirabiliter excitavit.
„ Quoniam vero hæ litteræ nostræ, ac testificatio nostræ voluntatis expediet,
„ ut pluribus in locis legantur, & conserventur, volumus, ut (quod solemus in
„ Gallia dicere) ad earum, Vidimus, nostro signo obsignatum, sive a dilectis
„ Fidelibus nostris Secretariis subscriptum integra, quemadmodum huic primo
„ exemplari, fides habeatur, cui nostra manu subscripsimus.

„ In Agro Landæ prope S. Joannem Angely VI. die Novembris Anno
„ MDLXIX.

„ Subscriptum.

„ Carolus Borbonius.

„ Inferius autem.

„ Mandato Illustrif. & Reverendiss. D. Cardinalis Legati
„ Signatum, & obsignatum rubra cera.

„ Vyatt.

De Gregorio XIII. Pont. Max.

Quamvis autem pro certo habeo te, cum de Gregorio XIII. Pontifice Maximo aut scripsisti, aut scripturus es, nihil eorum prætermissurum esse, quod ad tanti Pontificis liberalitatem, atque pietatem attinet; te tamen obsecro, ut pa-

tiare tum quæ dicam, perlegere, tum si quid ex istis ad rem faciet, in bonam partem accipere.

Undecim ipse annos egi cum eo Pontifice Maximo, sive de iis, quæ ad Societatem nostram pertinebant (eram enim tunc a secretis Præpositi Generalis nostri, quare ad eum sæpe mihi erat eundum) sive item missus ab eo de Religione, & pace inter Reges componenda; quare necesse fuit, bonam Europæ partem non semel octennii spatio obirem.

Quibus in itineribus factum est, ut cujuslibet Regni, vel Provinciæ commentarium conscriberem, quo singulo quatuor capita rerum continentur. Primum, qua ratione Christiana Religio fuerit in eas Regiones invecta. Secundum, quomodo fuerit labefactata, sive explosa. Tertium, quonam modo restituta: quantum, quibus modis, nisi prorsus restituta fuisset, restitui, aut si jam restitui cœpta esset, posset propagari.

Hæc igitur apud me omnia extant partim excusa, quemadmodum fortasse vidisti sæpe editum Commentarium *de Moscovia* meum: partim manuscripta, quales sunt Commentarii *de rebus Sueticis*, *& Gotthicis*, *de Livonia*, *de Transilvania*. Patuere enim mihi Regum Archivia, resque ipsæ, de quibus agebam, varia monumenta exigebant, e quibus & pax componi, et Religio Catholica restitui posset.

Ergo tunc primum in Suetia Joannes Tertius Rex cum ad Gregorium XIII. misisset Nobilem Aquitanum, cui deinceps nuptui tradidit filiam notham, obtinuit, ut ad eum Regem de Religione proficiscerer. Qui denique post quinque menses, quibus fui apud ipsum, vitæ suæ acta universa mihi confessus, ejurata primum hæresi Catholicæ Romanæ Ecclesiæ nomen dedit. Quæ vero consecuta sunt, cum iterum adirem ad illum, annumque integrum apud ipsum permansissem, longum esset, si velim, exponere. Illud certissimum est, mihi plures ejus subditos traditos fuisse, seminariaque Pontificis ejusdem sumptibus Brunsbergæ in Prussia, Olomucii in Moravia fuisse in primis propter eos instituta. Reginam vero illius uxorem non solum Catholice descessisse, verum etiam Catholico Ritu a Catholicis Sacerdotibus, qui erant e nostris, fuisse in funere (comitantibus omnibus eorum Regnorum proceribus) elatam; filium item Sigismundum, qui Poloniæ Rex est, reliquisse Catholicum; plura quoque parasse, quibus si diutius superstes fuisset, Regna illa Catholicæ Ecclesiæ restitui possent.

Cetera, quæ Gregorius XIII. Pontifex Maximus egit, nos summatim, sed verissime, in Apparatu nostro sacro attigimus in Verbo, Gregorius XIII. quæ fortasse tuæ non incommodabunt Historiæ.

At cum eodem tempore quinquies missus fuissem ad Rodulphum Imperatorem, atque ad Stephanum Batoreum Poloniæ Regem: mihi vero post Transylvanicam profectionem, comitiaque Posoniensia, Cassoviæ in Hungaria fuisset commorandum, dum res inter Cæsarem, & Regem componerentur (quemadmodum Deo juvante factum est), quidquid hæresum, quæ plurimæ erant, fuerat in Hungaria sparsum: quidquid item a Carolo Quinto imperante, consilii initum a Schuvendio Hungariam administrante, quidquid etiam a Roberto, qui erat Calvinianus, sed superiorem Hungariam administrabat, mihi prolatum, ut inter Catholicos, & hæreticos concordia iniretur, præbuit mihi occasionem, ut quam diligentissime potui, collatis hinc inde tum hac de re colloquiis omnibus, tum optimorum, & doctissimorum libris, synodisque omnibus legitimis eo de negocio perlectis, id denique collegerim, quod Patavii cum scripsissem adversus Philippum Nuam, cujus libri Genevæ cusi Gallice circumferebantur, postea Innocentio IX. Pont. Maximo mihi mandante, Romæ primum, mox Lugduni in Gallia, deinde Cracoviæ in Polonia emissum fuit in lucem. Capita vero hæc sunt inter alia.

Utrum

Utrum expediat ad Gallicas res componendas universale, liberum, sive nationale Concilium Ecclesiæ Gallicanæ indicere, aut certe colloquium alterum de Religione instituere?

An cum fieri non possit, ut eo modo, quo vellent hæretici, universale Concilium liberum cogatur; saltem nationale Ecclesiæ Gallicanæ indicendum sit ad dirimendas lites, quæ de Religione existunt?

An, quod Neutrales quidam, & Politici proponunt, ut pars utraque de suo jure non nihil decedat, optima sit ad farciendam concordiam ratio?

An aliquis alius denique modus ab antiquis, sive catholicis, sive hæreticis adhibitus sit pacantibus tumultibus, qui item istis, qui de Religione in Gallia exorti sunt, possit utiliter adhiberi?

Sed et de istis tum Augustæ Vindelicorum, tum Dresdæ in Misnia cum ipso Augusto Duce, qui me a Pont. Max. & a Stephano Batoreo Poloniæ Rege missum excepit humanissime, sic egi, ut verum fuisse agnoscerem, quod decennio antea Albertus Bavariæ Dux mihi Monachii, dum adhuc viveret, dixerat, nimirum ab eodem Augusto Saxoniæ Duce in Ratisbonensibus comitiis, superstite Maximiliano Imperatore, sibi responsum fuisse, *dolere se, quod* (ut est apud Germanos in Proverbio) *nimis ultra protrusus fuisset currus*, innuente se quidem de Catholica Religione profitenda fuisse deliberaturum, nisi tot humanis difficultatibus, Principumque protestantium, qui abs se penderent, studiis detineretur. Addidit (eodem Alberto Bavaro mihi referente) cupere se, vel unius brachii amputatione, ut Monasteria, quæ Lutherani usurpaverant, pristino cultui restituerentur.

Quin & mihi idem Augustus, cum ex Moscovia una cum Legatis Mosci ad Gregorium XIII. Pontificem Maximum redirem, litteras, quas vocant patentes, ad universum Germaniæ Septemviratum Augustæ Vindelicorum dedit: quibus per universam Germaniam libere, ac tuto agere possem, hæque litteræ apud me adhuc extant ejus Chirographo, & signo obsignatæ.

Breve autem Pontificium a me perbenigne accepit, eaque respondit, quæ non erant aliena a cordato Principe, cum etiam me juvisset in componendis rebus inter Rodulphum Imperatorem, & Stephanum Regem. Sed & deinceps quos ex Saxonia Alumnos ad Seminaria Pontificia misi excolendos, numquam ille improbavit, aut inde mihi negocium facessivit.

Quæ pauca indicasse volui, ut intelligeres, me, si quid de Augustana Confessione scripsi (nam extat mecum de illa judicium non semel excusum) hausisse ex ipsis exemplaribus, & Archivis, quæ mihi, ut dixi, patuerunt in iis legationibus. Inde autem, præter illa, quæ legeram, tam multa certe mihi innotuerunt, ut quidquid hæretici de Confessione Augustana spargunt, eam non fuisse *in essentialibus*, ut ajunt, variatam, egregie, ut quibus nulla est frons, etiam in hoc mentiantur.

Atqui postquam huc adductus sum, quo antea non putaram, non tacebo, quæ tum de Societate nostra, tum de sede Apostolica in procuranda hominum salute ipsis oculis quinquaginta pene annorum spatio conspexi. Nam ut posteà scripta calumniis referta prodeant ab iis, qui neque a Deo vocati, neque unquam hujusmodi negociis rite præfuerunt, nihil sane faciendum est, sed tantummodo Deus orandus, ut velamen ab oculis auferat illorum, & resipiscant.

Scio igitur (qui si insipiens videar, ut hæc commemorem, dicam cum Apostolo, *Vos me coegistis*) scio, inquam, ante triginta annos mihi concreditam fuisse curam scribendi ad omnes Societatis nostræ Provincias, idque circiter quinquennium cum plerisque Amanuensibus fuisse dies, noctesque præstandum. Quo tempore simul erant omnia evolvenda, & disponenda, quæ ab ineunte Societate nostra per annos quadraginta cum Christianis, cum Indis, in Synodis, cumque Regibus, ac Pontificibus Maximis fuerant procurata.

In

Digitized by Google

In his igitur omnibus nil vidi, quod cædes, sanguinem, avaritiam, commoda, dignitates sæculi, carnem saperet. Nam quicumque nomen Societati dederant, iidem relictis omnibus, ad illam adhibiti, sanguinem ipsimet pro Christi nomine in Indiis, in Oceano, et in Anglia libenter profuderunt. De dignitatibus, quod dixi, duo ad Cardinalatum nolentes promoti, sed Viri doctissimi, quique Henricum Quartum, & ipsius Regnum enixe juverunt. Cum mihi a Clemente VIII. mandatum fuisset, ut Romam adducerem Nivernium Ducem, deinde iterum in Gallias redirem, novit ipse Rex, quid in iis negociis Deo miserante præstitimus. Et istic Petrum Cotonum Societatis nostræ a Rege ipso evocatum habetis præ oculis, qui cum Regi concionetur, Arelatensem Archiepiscopatum sibi a Rege oblatum recusavit, cum deinceps Evangelica illa Calviniana charitas eidem mortem intentavit, ei transadigens collum: sed, Deo melius providente, cum pene miraculo convalesceret, pro sonte, qui conquirebatur, Regem rogavit, ut noxa omnis ei condonaretur.

Ad sedem Apostolicam quod attinet, plaustra diplomatum de Religione propaganda possem afferre. Sed neque tu illa ignoras, & ex Annalibus Card. Baronii liquido plerique jam omnes agnoscunt. Id autem, quod mihi ipsi inter alia hujus generis mandatum fuit, intelliges e Diplomate sequenti, ut qui verbis non crederent, credant factis, ni prorsus sint reprobi. Nam cum post meam pirimam profectionem in Suetiam, septentrionalis tractus haud semel mihi fuisset obeundus, Romæ vero de iis rebus quinque primarii Cardinales fuissent a Pont. Max. delecti, qui cum duobus insignibus Theologis, Francisco Toleto, & P. Montalcino de iis, de quibus mittebar, inter se se agentes ad Summum Pontificem referrent, Pontifex ipse per idem Diploma, vide quibus me facultatibus munivit, ne cui vel relapso (sed resipiscenti) veniam denegarem. Qui vero Sacerdotia usurpassent, resque sacras in proprios usus vendicassent, quanam rationem, hoc est summa charitate, ad se ipsos primum mox ad illa vel retinenda, vel restituenda essent invitandi. Nemo sumptibus, ne unius quidem oboli, gravaretur. Passim seminaria iisdem sedis Apostolicæ sumptibus excitarem. In Livonia Episcopatum (1) & Collegia, sicuti factum est, introducerem. Cæsari ad Turcam in Hungaria profligandum, sive arcendum, pecunia suppeditaretur. At lege diploma, si placet.

„ Gregorius PP. XIII.

„ Antonio Possevino.

„ Dilecte fili, salutem, & Apostolicam Benedictionem. Cum te, qui ob eximiam fidem, probitatem, doctrinam, & catholicæ Religionis zelum nobis maxime probatus es, pro gravibus hujus sanctæ sedis negotiis in Suetiam usque, & alias septentrionales partes mittamus; consentaneum, & opportunum esse putavimus, te nonnullis facultatibus prosequi, ut tu in hac functione benignitatem hujus sanctæ sedis erga ejus fideles, & devotos, cum venerit usus, possis liberaliter impertire. Itaque, ut tu personis Suetiæ, ac finitimorum quorumcumque regnorum, & provinciarum Daniæ, & etiam Insularum septentrionalium, atque Moscoviæ, Livoniæ, Hungariæ, Pomeraniæ, Saxoniæ, ubi nulli sunt Catholici Episcopi, hæresisque jam diu grassatur, opportune consulere, teque erga illos utilem, et benignum exhibere possis, Tibi ad nostrum, & sedis Apostolicæ beneplacitum quascumque personas regnorum, provinciarum, & locorum prædictorum a te id humiliter petentes ab omnibus casibus, excessibus, & delictis, etiam sedi Apostolicæ reservatis, & in litteris Die Cœnæ Domini legi solitis, contentis, injuncta eis pro modo culpæ pœnitentia salutari, & aliis, quæ de jure fuerint injungenda, absolvendi, & omnes pœnas propterea incursas eis condonandi, ac cum ipsis super qua-

(1) Episcopatus Venbensis.

„ quacumque irregularitate per eos (non tamen occasione homicidii, et bigamiæ) quomodolibet contracta, etiamsi in ipsis censuris hujusmodi sic ligati Missas, & alia divina officia, non tamen in contemptum clavium celebraverint, vel aliis Divinis se se immiscuerint, ita quod nondum promoti omnes etiam sacros, & Presbyteratus Ordines suscipere, & tam ipsi, quam alii iis jam susceptis, etiam in altaris ministerio ministrare, ac qualiacumque beneficia recipere, & obtenta retinere valeant: & cum patientibus defectum Natalium, si consideratis diligenter circumstantiis universis, quæ circa idoneitatem personarum fuerint attendendæ, si paternæ non sint incontinentiæ imitatores, sed bonæ conversationis, & vitæ, & alia eis merita suffragentur, ad dispensationis gratiam obtinendam: ac cum corpore vitiatis, dummodo in his non sit tanta deformitas, quæ scandalum in populo possit generare, ut pariter ad omnes etiam sacros, & presbyteratus ordines promoveri, vel jam promoti in illis ministrare, ac beneficium Ecclesiasticum cum cura, vel sine cura, si eis canonice conferatur, similiter recipere, & retinere libere, & licite valeant, dispensandi: nec non quoscumque, qui matrimonia in quibusvis gradibus prohibitis contraxerunt, si citra scandalum, & aliquam inconvenientiam separari nequeant, quoad occulta, in omnibus in foro conscientiæ, quoad manifesta vero impedimenta in tertio, & quarto, dumtaxat consanguinitatis, sive affinitatis gradibus ab incestu, reatu, et excessibus hujusmodi, ac censuris Ecclesiasticis injuncta eis pœnitentia salutari, & aliis, quæ de jure tibi videbantur injungenda, in utroque foro absolvendi, & cum eis, simulve in matrimoniis prædictis remanere possint, dispensandi prolesque inde susceptas, & suscipiendas legitimas nunciandi, nec non in locis prædictis, ubi nulli sunt Episcopi Catholici, denunciationes matrimoniorum publice faciendas ad tempus, si tibi visum, remittendi, & super hoc dispensandi, ac iis conjugibus, qui ab erroribus, aut hæresi resipuerint, qui quidem inter se contraxerint, aut alter eorum fuerit hæreticus, quando contraxit, sive clam, sive palam contraxerit, benedictionem impendendi: insuper conjugibus iis, qui licet ambo sint vidui, vel alter eorum tantum, numquam tamen benedictionem sacerdotalem a catholico susceperunt, illam solemnem tribuendi; ac ut oleis superioris anni consecratis pro catechumenis, Chrismate, & infirmis illorum ministri, nisi præsentis anni haberi possit, pro quo tamen habendo fiat diligentia, uti possint, nec non militiæ clericali se adscribi volentibus illarum diœcesum, & locorum, ubi Catholici non adsint Episcopi, ut possint a Catholicis Antistitibus gratiam, & communionem Sedis Apostolicæ habentibus clericali charactere insigniri, & ad omnes etiam sacros, & Presbyteratus Ordines, etiam extra tempora a jure statuta, & absque titulo, si ita pro Ecclesiarum necessitatibus, seu commoditate judicaveris expedire, promoveri possint, dummodo ad id sint idonei, licentiam concedendi. Præterea cujusvis generis ornamenta sacerdotalia, corporalia, & alia quæcumque ad divinum cultum, & usum ministerii Altaris pertinentia, & dedicata benedicendi, ubi Catholici non adsint Episcopi, & omnia Ecclesiastica Sacramenta (Confirmatione, & Ordinibus exceptis) quibuscumque personis prædictis eorumdem capacibus, omissis pro necessitate, & opportunitate, cæremoniis solitis, ac requisitis ministrandi, easdemque cæremonias, quando tibi videbitur expedire, supplendi. Apostatis utriusque sexus, ut per aliquod tempus certum eis statuendum, vel si expedierit, etiam sæpius prorogandum extra religionem, & sine habitu manere possint, intra quod tempus teneantur ad religionem redire, vel a nobis, seu successore nostro Romano Pontifice licentiam sibi necessariam impetrare, permittendi. Ac cum quibusvis hæreticis, vel schismaticis una cum sociis suis versandi eorum reductionis causa ad fidem catholicam, & unitatem Ecclesiæ, eorumque libros legendi, quo facilius abs te, seu illis refelli possint: ipsosque hære-

,, hæreticos, & schismaticos etiam relapsos, etiam hæresiarchas resipiscentes, ,, si hæreses, & errores suos publice, aut privatim, prout tibi videbitur, abjuraverint, sive damnaverint, vel detestati fuerint, & hoc humiliter petierint, ,, a quibusvis hæresis, & apostasiæ crimine, & pœnis, atque censuris, in quas ,, incurrerint, injuncta eis pro arbitrio tuo salutari pœnitentia, in utroque foro ,, absolvendi, & unitati fidelium, & participatione Sacramentorum Ecclesiæ restituendi. Denique iis, qui Ecclesiastica beneficia diutius indebite obtinuerunt, ,, sive usurparunt, eadem beneficia, & fructus perceptos, dummodo parœciis ,, provisum sit, aut provideatur de sufficienti sustentatione, atque interim disponantur ad reddendum, quæ Dei sunt, Deo, ad collocandas Virgines, pauperes alendos, & alia hujusmodi, & promovendam Religionem Catholicam, ,, ut aliqua ratione satisfieri possit Deo, cujus illa bona sunt, arbitrio tuo, prout ,, expedire videbitur, sive quid (*sic*) judicaveris, eos aliqua remuneratione dignos fuisse, quia fidem Catholicam promoverint, aut promoturi sint, condonandi: ac vices tuas in præmissis in toto, vel in parte uni, vel pluribus personis probis, et idoneis arbitrio tuo subdelegandi, & eosdem, quando, & ,, quoties tibi visum fuerit, revocandi, auctoritate Apostolica tenore præsentium ,, plenam, & liberam licentiam, facultatem, & auctoritatem concedimus. Non ,, obstantibus præmissis, ac constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, cæterisque contrariis quibuscumque. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo ,, Piscatoris. Die primo Decembris MDLXXVIII. Pontificatus nostri anno septimo.

,, Cæsar Glorierius.

Alia Gregorii XIII. Pont. Max. Jussa ad idem spectantia eidem Antonio Possevino.

Gregorius PP. XIII.

,, Dilecte fili, salutem, & apostolicam benedictionem. Cupientes pro nostro ,, Pastorali officio providere, ne occurrente Abbatissarum Monasteriorum Monialium quorumvis ordinum in quibuscumque Regnis, Provinciis, & Dominiis, ad quæ pro adimplendis mandatis nostris in aliis litteris explicatis te ,, declinare contigerit, existentium, vacatione novarum Abbatissarum, canonice, & juxta ipsorum Monasteriorum statuta factæ electionis confirmatio propter defectum ibidem Catholici Episcopi, ad quem confirmatio spectet.... ,, canonice electas Abbatissas, emissa prius ab eis in manibus tuis professione ,, fidei, juxta articulos pridem a Sede Apostolica propositos, & juxta formam ,, solitam præstito juramento, auctoritate nostra confirmare libere, & licite valeas, tenore præsentium facultatem tribuimus. Non obstantibus Constitutionibus, ,, & Ordinationibus Apostolicis, ac ipsorum Monasteriorum, & illorum Ordinum statutis, & consuetudinibus, cæterisque contrariis quibuscumque. Datum ,, Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris. Die XV. Martii. MDLXXXI. ,, Pontificatus nostri Anno nono.

,, Cæsar Glorierius.

,, Nos Ptolomæus Gallius tituli Sanctæ Agathæ S. R. E. Pr. Cardinalis Comensis, Seminariorum a SS. D. N. Gregorio XIII. Pont. Maximo in Germania, Polonia, & reliquis Regionibus constitutus Protector.

,, Cum ejus Beatitudini nihil antiquius sit, quam ut animæ omnium Christianorum, ac præcipue septentrionalium, tamquam sibi carissimorum filiorum cum Deo ,, Domino uniantur, ut eandem quoque unionem ipsi ceterorum alacriter divina ,, cum gratia procurent. Tibi R. Antonio Possevino professo Societatis JESU, ,, cujus nobis in multis rebus spectata est fides, & zelus animarum: quique ,, adeo mandante ejus sanctitate, varia ejusmodi seminaria, & pauperum studiosorum domos instituisti, ac nunc quoque mitteris, ut alia instituantur, plenam potestatem auctoritate Sanctissimi D. N. concedimus, ut nomine, & au-

,, ctori-

,, ctoritate nostra uti possis ad alumnos eorumdem seminariorum, et domorum ,, pauperum mutandos de loco ad locum, dimittendos, admittendos, procurandumque, ut secundum pietatis leges, quam uberrimum in se ipsis, et in aliis ,, fructum ferant, rationes item expensi exigendum, ut ordinate omnia fiant, ,, pensionesque, & Eleemosynæ Summi Pontificis non tantum fideliter (quod ,, quidem credimus) verum etiam prudenter, & circumspecte ad divini nominis gloriam in eosdem, & non in alios alumnos impendantur. Quod si ad ,, commune bonum pertinere judicaveris, ut pars aliqua eisdem seminariis per ,, te Pontificis jussu institutis, aut addita, aut attributa convertatur in pauperum studiosorum sustentationem, ut hac ratione major numerus eorum ali ,, possit, & per paupertatem ad solidiora humilitatis fundamenta jacienda dirigatur, id totum fidei, ac diligentiæ tuæ committimus, & integrum relinquimus. Quod si propter alia tibi ab ejus sanctitate injuncta negocia, non possis eadem omnia seminaria, & pauperum domos aliquando invisere, aut ,, obire: damus tibi facultatem, quantum in nobis est, ut per alios socios tuos ,, id, quandocumque expediet, efficias: catalogos autem omnium, & fructum ,, spiritualem, & profectum in litteris, ac quibus officiis destinabuntur, ut saltem singulis annis mitti ad ejus beatitudinem, & ad nos cures. Ac Deum ,, omnium bonorum Auctorem precamur, ut tibi, cæterisque tuis, & ipsis omnibus alumnis plenissimam donorum cœlestium copiam impertiat. Datum ,, Romæ die XV. Octobris MDLXXXII.

,, P. Cardinalis Comensis manu propria.
,, Christophorus Turrettinus Secretarius.

Ex his omnibus, Vir ornatissime, haud dubito te conjecturum plurima a Pontificibus Maximis fieri, quæ si involvuntur silentio a malevolis, a te tamen viro ingenuo, quod in Angliæ conversione ad catholicam fidem, Regina Maria ad illud Regnum evecta fecisti, haud esse reticendum.

Addo, ab eodem Gregorio XIII. Pontifice Maximo mihi redeunti versus Regna septemtrionalia, ac dicenti, plurima accidere, quæ præsente remedio egeant, responsum fuisse his ipsis verbis. *Fac illis, quicquid ad eorum salutem necessarium est*. Videlicet nolebat quemquam ex præsidio destitutum, quod per Christi Domini sanguinem ei, cui claves cœlorum in terris commisit, fuit concreditum.

De Sixto V. Pont. Max.

Successit Gregorio XIII. quod optime nosti, Sixtus Quintus: de cujus Pontificatu minus mihi dicendum est, quo minus ab eo ad functiones illas a Gregorio XIII. mihi injungi solitas adhibitus fui. Ac tamen accitus e Polonia ab eodem Sixto V. & adducendo Archiepiscopo Neapolitano, quem ad illud Regnum mittebat Nuncium, nec non in Moscoviam tertio destinatus, ut novennii induciarum tunc elabentium prorogationem inter Moscum, & Stephanum Regem curarem, simul item quædam de seminariis Pontificiis ex itinere eadem opera statuerem, in ea incidi, quæ sparsa in vulgus fortasse jam in tuos commentarios redacta sunt: sed cum hinc vere, ac planius noveris, spero tuæ Historiæ futura non incommoda.

Et primo cum Oeniponti a Gulielmo Bavariæ Duce ex itinere accepissem Stephanum Regem, ad quem allegabar, ex hac vita migrasse, necesse non fuit, ut in Moscoviam redirem. Totaque illa induciarum prorogationis procuratio conversa est in perpetuam sancitam pacem post Sigismundum tertium Poloniæ Regem renunciatum. Reliqua igitur de Seminariis, deque adducendo in Poloniam Nuncio curata sunt. Sed antea transeunti Praga, & a Maxi-

 milia-

Digitized by Google

miliano Archiduce Austriæ, dum cursum intenderem, evocato is jussit mihi, ut quoniam ipse deligi Poloniæ Rex cuperet, causam ipsius in eo Regno agerem. Respondi, nostræ quidem Societatis homines ejus Augustæ Familiæ debere plurimum: sed ad me, qui Sacerdos, & aliis negociis pro ratione Instituti nostri, essem addictus, rem tantam non spectare.

Proinde duo ipse præstaret. Alterum ut totam rem Deo rite commendaret. Alterum, si quos e suis in Poloniam ad id procurandum mitteret, neminem deligeret hæreticum, quo Senatus maxima pars, ac pene tota Catholica offendi posset. De me siquid peteretur, nihil esse me responsurum, quod ejus celsitudini posset obesse. Nosce enim, quo animo semper Catholicam Religionem propugnasset, reliqua esse testatissima.

Ubi discessi, Cracoviamque, & Varsaviam propere sum prætergressus, non tamen evasi, quin Brunsbergam in Prussia aliquot præstantium Nobilium ad me litteræ pervenirent, quibus quærebant, quid sentirem sive de Principe Suetiæ, sive de Mosco, sive de Transylvaniæ Principe, ad quos aliis de rebus antea fueram missus. Respondi omnibus, nihil ad me ista pertinere. Ac Deus testis est, quia non mentior.

Interea Germanis suspicio mota, me tum Mosco, ut hoc beneficio schismaticum Imperium ad Catholicam Ecclesiam allicerem, tum Suetiæ Principi, apud quem diu fueram, tum Principi Transylvaniæ, in gratiam Batoreorum, Regni Poloniæ coronam curare.

Cum ergo percrebrescerent rumores, nostri autem Patres, qui Pragæ erant, identidem de iisdem me urgerent, ut me eum Cæsare, ac Principibus Austriacis purgarem, id feci. Quare, quod postea fere divinitus dispulsa calumniarum nube contigit, ex adjuncto litterarum exemplo cognosces.

„ Serenifs. Principi Maximiliano Archiduci Austriæ D. in Christo Clementissimo „ Antonius Possevinus.

„ Cum primum in Poloniam veni, relicto prope Cracoviam Illustrissimo Archiepiscopo Neapolitano, contendi magnis itineribus huc recta, & sicut alicubi in Italia, & Germania feceram, paternum Summi Pontificis Breve, quod erit his litteris adjunctum, promulgarem his quatuor seminariis, quæ in hac una Prussiæ civitate Brunsbergæ Collegium nostræ Societatis administrat. Hoc dum curo, afferuntur ad me Pragenses Nuncii, rumores apud Serenitatem Vestram spargi, operam dare me, & Epistolas adeo meas circumferri, quibus Serenissimus Princeps Suetiæ coronam hujus Regni consequatur. Qui rumores licet innocenti animo molestiam nullam asperserunt, dolui tamen, & eorum vicem, qui ista comminiscerentur, & astum Satanæ eousque progredi, ut quibus Societas nostra omnia obsequia, & servitia cupit, ac debet, ab eadem proficisci (quæ falsissima sunt) adversus serenitatem vestram, sive item adversus Serenissimum Archiducem Hernestum suadere potuerit. Neque enim literas illi hujusmodi unquam ostendere poterunt, nisi ipsimet aliquas confinxerunt, nec nobilem ego ullum, ne ipsam quidem Serenissimam Reginam propere Varsavia pertransiens salutavi, ut me in ista negocia, nec a summo Pontifice cuiquam injuncta, nec ad vocationis meæ institutum spectantia immiscerem. Quæ si etiam pertinerent, fateor ita me ab hoc negotio abhorrere, ut etiam siqua mihi ejus procuratio demandaretur, quærerem omnes vias, quibus illud declinarem. Primum quod Deo ipsi, per quem Reges regnant, tantum negocium relinquendum credo; tum quod qui alia ratione humana se se putarunt aliquid effecturos, vix unquam felicem ad Dei ipsius gloriam, quæ una in his rebus spectanda est, exitum sortiti sunt; tum quod, si de Serenissimo Principe Suetiæ loquamur, dubitem, si e Paterno Regno discesserit, fore, ut quod hoc elapso decennio summis conatibus, & seminariorum, atque itinerum sumptibus laboratum est in Catholica Religione restituenda, id prorsus

Digitized by Google

„ ſus concidat. Præterea quod neſcio quam conſtanti pectore is, cui deferetur Corona hujus Regni, recuſaturus ſit jusjurandum, quod ei proponetur (ſi voluerit eſſe Rex) de confœderatione illa, quam aliquot ante annos a Lutheranis, Anabaptiſtis, Calvinianis, Arianis, Picardis, Samoſatenis, & Ebionitis inter ſe initam iimet Sereniſſimo Henrico Galliarum Regi obtruſerunt juramento: cui impietati cum is noluiſſet aſſentiri, Sereniſſimum deinde Stephanum piæ memoriæ variis artibus adigere conati ſunt, ut aſſenſum præberet. Ego vero ut auctor ſim alicui, ut ſe iſti periculo exponat, de meque a Deo tandem ratio poſcatur temeritatis meæ, equidem Sereniſſime Princeps, neque pro ſexcentis Mundis (ut Chriſtiana viri Religioſi libertate loquar) attentarem. Accedunt & alia, quæ his litteris non ſunt committenda, ſtatuſque hujus Polonicæ Reipublicæ præſens, cui utinam ne plures reges decernantur, dum contraria horum ſtudia eo uſque invaluere, ut hoc maxime ſit pertimeſcendum. Quamvis, ut Deus Opt. Max. ſolet viſcera ſuæ Miſericordiæ pluſquam noſtra reſpicere peccata, fortaſſe omnem ſedabit tempeſtatem, & eum deliget, in cujus pectore altiora pietatis ſemina videat. Quæ fuit cauſa, cur V. Serenitati ſua Clementia de hoc negotio mecum agenti proponerem, ut hanc promotionem putaret eo facilius proceſſuram, ſi ſe totum Divinæ bonitati concrederet, ac quod Fuldæ feciſſe ſe mihi dixit (cum propterea Sacramentis ſe communiiſſet) id ipſum facere pergeret. Plus enim certiſſime Deus hac ratione efficiet, in quo theſauri ſunt ſapientiæ multiformis, quæ item prudentes hujus mundi comprehendit in eorum aſtutia, quam quibuſcumque aliis rationibus, nempe pecuniæ, dignitatum, ac aliarum rerum pollicitatione. His enim ſi Regni Coronam hanc fuerit conſecutus, non ſtabit ædificium, quod caducis fundamentis nitatur. Ac ſi deſiderio ſinceriſſimo peccatorum exterminandorum, juſtitiæque colendæ, & unius Catholicæ Religionis propagandæ veriſſimo ſtudio ſive Sereniſſimus Archidux Erneſtus, ſive V. Serenitas ferentur, potens eſt Deus, ut tot Reverendiſſimos Epiſcopos, ac pleroſque alios Regni hujus Proceres Catholiciſſimos permoveat, ut alterutrum illorum ſibi conſtituant caput. Jamvero ut adhuc liquidius noſcat, eundem etiam, ſuperſtite Sereniſſimo Rege, fuiſſe meum ſenſum; mitto V. Serenitati libellum, in quo de iis ipſis negociis, ac de confœderatione, de qua dixi, reſponſio mea eſt ſcripta data ei Regi, cum ſententiam a me quandam quæſiviſſet: & is libellus antequam ille mereretur, in lucem editus certiorem meæ ſinceritatis fidem faciet. Confido autem, ſi Sereniſſimus Archidux Erneſtus, vel Serenitas veſtra eam ſaltem partem perlegerit, quam charta interpoſita ſignavi, fore, ut acutius harum omnium rerum veritatem conſpiciat, quæ ſuo tempore futura ſit adminiſtrandis Provinciis non incommoda. Cæterum Sereniſſime Princeps, per eum candorem, quem ſemper in ejus pectore & ſocietas noſtra, & ipſe cognovi, obteſtor, ne cujuſquam hominis dicto facile adverſus nos moveatur. Quæ autem præſens V. Serenitati teſtatus ſum, in iis perſto conſtans; quæ vero dici a nobis poſſunt, ac debent, ea nunquam ſiluimus, neque ſilebimus. Ac teſtis eſt mihi Deus, vel cum adhuc in vivis ageret Stephanus Rex, me libere, quæcumque in reſtituenda Catholica Religione fiebant in Auſtria, ſumma cura in hoc, & aliis Regnis ſparſiſſe, ut idem ſtimulus eum Regem ageret ad idem promovendum tum in Polonia, et Lituania, tum in Tranſylvania. Neque puto eadem ad conciliandos meliorum erga veſtras ſerenitates animos minimi fuiſſe momenti. Ac præter alia, quæ vel ex Moſcovia, vel aliunde ad ſacram Cæſaream Majeſtatem miſſus retuli, Deus item eſt mihi teſtis, Stephano Regi me ſemper ſuaſiſſe, nullum ut in tertiis exiſtimaret firmius Illuſtriſſimis Batoreis præſidium ſe poſſe relinquere, quam ſi ſinceriſſima rerum compoſitione ſacram Cæſaream Majeſtatem demereretur, quæ patrocinium illorum ſuſciperet.

Pp 2 Hoc

„ Hoc animo, ut fui, fic ero, dum vivam, nihil humanæ remunerationis, „ aut terreni ftudii, fed Dei unius gloriam refpectans, a quo fauftiffima omnia „ veftræ Serenitati precor ex animo.

„ Brunsbergæ. Idibus Aprilis. Anno 1587.

Abbatis Spinulæ, qui Sereniffimi Archiducis Ernefti erat intimus, ad Antonium Poffevinum Societatis JESU Epiftola.

„ Cum primum P. V. litteras accepi, quibus exemplum erat adjunctum ea- „ rum, quas Sereniffimo Archiduci Maximiliano fcripferat, egi quæ de me P. „ V. cupiebat. Ac meus Sereniffimus Princeps Erneftus, poftquam fæpe idem „ litterarum exemplum relegi, mirifice lætatus eft, ac de V. P. optime fentit. „ Hoc volui ad P. V. folatium eidem iterum fcribere, quandoquidem dubito, „ ut priores litteræ meæ ad ipfam, cujus reditum in Italiam cognovi, pervene- „ rint. Modo fcribendi finem faciens, meaque ipfi officia offerens, ejufque ma- „ nus deofculans, me ejus orationibus commendo, rogans, ut mihi interdum „ ubinam fuerit fignificet.

„ Viennæ n. Idus Julii 1587.

„ P. V.

„ Servitor addictiffimus
„ Abbas Spinula.

Andreæ Erftembergeri a fecretis facri Imperii Cæfareæ Majeftatis Epiftola ad Antonium Poffevinum Societatis JESU.

„ Proculdubio, Pater Reverende, fingulari Dei miferatione, piorumque ho- „ minum precibus factum eft, ut D. Viheuferus Procancellarius nofter, ante- „ quam ex hoc feculo migraret, tandem errores fuos agnofcens, & ad cor rediens, „ omnique depofito faftu, veniam ab iis, quos offendit hactenus, petiverit, id- „ que non modo in confeffione, fed etiam coram aliis ftantibus.

„ At cum Paternitas Veftra inter abfentes numeretur, nec ipfi amplius facul- „ tas fcribendi fuppeteret, rogavit me fummopere, ut P. V. fuo nomine fcri- „ berem, eamque propter Deum (nam his utebatur verbis) obfecrarem, & obte- „ ftarer, ut quæcunque adverfus ipfam & verbo, & facto admififfet, Pater- „ nitas V. ei benigne condonaret, fimul ac pro falute animæ fuæ Deum „ precaretur. Quod quidem officii ego tanto libentius in me recepi, quanto ma- „ jorem ejus contritionem, & humilitatem cernerem, nec non & de benignita- „ te P. V. minus dubitarem. Deceffit is, poftquam jam confeffus Viaticum San- „ ctiffimi Corporis Domini noftri fumpfiffet, Oleoque extremæ Unctionis ad- „ verfus hoftem munitus effet, 28. die Aprilis, hora feptima meridiana, cujus „ anima requiefcat in fancta pace. Amen. Porro de libris P. V. mihi aliquo- „ ties miffis, ingentes P. V. ago gratias, optoque ex animo, ut benignus Deus „ P. V. quam diutiffime Ecclefiæ fuæ confervet incolumem; cujus preces ma- „ gnopere flagito. Datæ 25. Aprilis. 1587.

„ P. V. addictiffimus
„ Andreas Erftembergerus.

„ P. S. D. Curtius nofter propter Legationem abeft modo inter paucos dies „ reverfurus; qui mea quidem fententia ipfi fucceffurus eft. Ego accepi in man- „ datis a Defuncto, ut advenientem pro condonatione pariter rogarem. Quod „ lubens facio.

De Innocentio Nono Pont. Maximo.

Eram Patavii, ubi quadriennium fubftiti texendæ meæ Bibliothecæ fele&ae, quam ante triginta annos eram exorfus, cum Sixto Quinto Urbanus, huic Gregorius

gorius XIV. Pontifices Maximi succeſſere, de quorum Pontificatibus nihil mihi dicendum. Vix enim uterque paulo plus decem menſibus eo munere perfuncti ex hac vita migrarunt, neque ab iis ad aliqua adhibitus fui. At ſub ejuſdem Gregorii mortem Romam vocatus incidi in id tempus, quo mox Innocentius Nonus renuntiatus eſt Pontifex. In quo licet duos ipſos menſes vixerit, non eſt tamen reticendum,

Primum, quod in eo Viro Juriſprudentia, rerum uſus, & acre judicium fuerat: quam ob rem Apoſtolicæ ſedi fidam pluribus in rebus operam præſtiterat. Deinde quod cum eos, qui Nicolai Macchiavelli aſtum, & artes ſectabantur, ferre non poterat, plura collegerat, quibus peſtem illam oppugnare decreverat: Academias vero, in quibus Hæretici mixtim cum Catholicis vivere permittebantur, officinas tandem evadere impietatis ſolidiſſimo ſcripto, quod extat apud me, Viris Principibus tradiderat. Adeo ex eodem ore efflari amarum, & dulce non poſſe ſciebat. Denique ingens deſiderium, ut Romæ primum, deinceps alibi Diſciplina Eccleſiaſtica, quoad ejus fieri poſſit, inſtauraretur, moreſque componerentur. Mihi igitur accerſito per Cæſarem Baronium, qui nondum S. R. E. erat Cardinalis, juſſit, ut quæ ſcripſeram adverſus Macchiavellum, & alios quoſdam, ea ſtatim latine, atque Italice in lucem ederem. Mox congregatione quinque Cardinalium, & trium Conſultorum inſtituta, mandavit, ut accurate quæcumque in Urbem irrepiſſent emendanda, hæc expenderentur, & ad ipſum relata, quacumque poſſet ratione, in priſtinum ſtatum redigerentur. Cardinales fuere ætate, ſcientiaque probati Palæotus, Mediceus, qui Florentiæ Archiepiſcopus, Valerius, qui Veronæ Epiſcopus, Cuſianus, Borromæus Borromæi Senioris Patruelis. Conſultores, Claudius Aquaviva Præpoſitus Generalis Societatis noſtræ, Sylvius Antonianus, qui poſtea Cardinalis, & Ego. Tum præter illa, quæ incurrebant in oculos, quæſitum de Confeſſariis Romanis, qui plus ætatis in eo munere impendiſſent, quive Theologi eſſent inſigniores, ut quæcumque quadraginta annorum ſpatio ex relatu pœnitentium obſervaſſe potuerant, ita per capita colligerent, ut neque pœnitentium aliquis indicaretur, & tamen ipſæ res, quæ egerent præſente remedio, noſcerentur. Mihi & harum colligendarum, & quæ agerentur in Congregatione, ut ſcriberem, quæ ſubinde Pontifici Max. oſtenderentur, mandatum eſt. Tum igitur plura mihi innotuerunt, quæ quamvis ob breve illius Pontificatus ſpatium in rem conferri omnia non potuere; tradita tamen a me (ut debebam) Clementi VIII. Pont. Max. fuerunt. Quæ ſi tu legeres, quam ſperarem te ipſum iſtis, qui nimium ſapere velint, perſuaſurum, ut primum domui ſuæ præeſſe diſcerent, deinde ſi legitime vocarentur ad concilium, tum reverenter, non audacter, moderate non temere, ac ſine præjudicio accederent. In quos certe quadrat illud, quod uni ex veſtro Ordine, te præſente, reſpondit Rex Henricus Quartus ſapienter. *Tuam ipſe domum, & familiam, qui duas duxiſti uxores, filiumque perire permiſiſti, regere non potuiſti, & ecce tibi ſumis me, meamque regere?*

Ad rem ut redeam, in iis Collationibus experti ſumus, multa quidem irrepſiſſe, quæ digna (quod ad mores attinet) erant emendatione: ſed et remedia impediri ab iis, qui potentiores, & Regum, atque aliorum gratia valentes ut pleroſque etiam e ſuis familiaribus in Sacerdotia non ſincero relatu, aut minore Divini obſequii cura intruſerant, eoſdem in iiſdem Sacerdotiis retineri mordicus curarent: Penſiones item e Sacerdotiis exortas cum jactura divini cultus, & pauperum ſuſtentationis, ſive ſacrarum ædium inſtaurationis, idque ſpecie præſtitorum ſibi in propriis Aulis officiorum, & alia id genus.

Atqui ut quiſque pronus eſt ad filios, affines, amicos juvandos, dilabi, quæ ſeverius in officio continenda ſunt, nec carnem, neque ſanguinem eſſe ſpectandum. Ut ergo veniebatur ad remedium, vidimus haud omnem culpam eſſe conjiciendam in Pontifices Maximos. Et vero inde maximum obicem poni, quod

quæ

Digitized by Google

quæ in sacra Tridentina Synodo fuissent decreta, ii, qui plenis buccis Concilium inclamaverant, jam non solum haud admitterent, sed spernerent, sed quod putidissimum est, auderent damnatæ memoriæ leguleii carpere, ac tamquam perpisema projicere. Et nosti ex eo hominum genere prodiisse, quæ in Monte pessulano non ita multo antea sine adscripto auctoris nomine contra eandem Synodum fuere evulgata. Nosti Vindicias, quæ Tutonius (*sic*), & alias id genus quisquilias. Nosti, qui cum Sacerdotiis diu fuerint usi, ut inde reditus corraderent, denique una, & altera uxore, siquidem eadem Sacerdotia familiaribus, ac domesticis suis tamquam per manus tradiderunt, sibi tamen majorem redituum partem adhuc subtrahunt. Qui quidem neque Romæ sunt, & cum illhic inter nos vivant, neque ablata ab Ecclesia restituunt, & vero dentem acuunt adversus medicos ipsi & ægroti, atque phrenetici: interea ubi magnopere deceret, ibidem de hujusmodi abusibus altum esse silentium.

Ut finem faciam de Innocentio loqui, animadversum est ab una ipsa Apostolica sede in universum Orbem mitti continenter, qui Principes officii sui admoneant, qui hæreses arceant, qui gentes, & ethnicos ad fidem Christianam alliciant, qui adversus Turcas, & perfidos Christianas copias ingentibus sumptibus, nec sine ipso sanguine juvent. Sed cum qui hæresibus arcendis, moribus emendandis, & gentibus convertendis adhibentur, hi ejusmodi esse debeant, quales Christus Dominus suæ fundandæ Ecclesiæ delegit operarios, nempe ut expediti, nec secularibus negociis impliciti id muneris obeant, ex iis collationibus intellectum est, summam Ordinum Religiosorum curam habendam esse, tum ut laxata in quibusdam disciplina corrigeretur, tum ut quæ laboribus piorum Virorum obstarent, submoverentur.

Et certe, Vir magne, non tam putidum, quam etiam cœcum, & impium est, cernere Divinam sapientiam ab ipso Apostolorum tempore nunquam in propaganda religione Catholica, nisi sacerdotibus, & Monachis, qui mundo valedixissent, usam fuisse, ac tantæ sapientiæ, & luci oculos claudere, sibi ut sumant divites hujus mundi, & congerendis opibus semper inhiantes, de aliorum avaritia decernere, quique nunquam pedem e domibus extulerunt, ut relictis propriis rebus animas conquirerent, eosdem de iis, qui per saxa, per ignes ad Indias usque procurrunt intrepidi, velle ferre judicium. Quin si avaros Sacerdotes mordent (quod non esset improbandum, si id facerent, qua charitate Gregorius Magnus, & plerique alii Pontifices, & ipse D. Bernardus ad Eugenium scribens, fecerunt) ipsi tamen & hæreticos fovent, & schismata in veste Christi inconsutili statuunt, ut quæ Dei sunt hominibus tribuant, quæ autem sunt hominum, hæc Deo præponant.

De Clemente VIII. Pont. Max.

Innocentii Noni brevem Pontificatum excepit Clemens Octavus Pont. Maximus, qui jam tertium, & decimum annum in Cathedra Petri sedet, cui multi anni, viresque integræ ad Dei gloriam. Quod vero Innocentius conceperat, conceperat & Clemens, atque hic eo altius, quod majoribus (ac diutius) muneribus, atque legationibus foris, domique functus, & morbos noverat, & remedia præcogitaverat. Cumque negocium Ordinum Religiosorum, quos ossa, & medullas Christianismi vocavit, primarium esse intelligeret, in quod vigilantiam impenderet, in hoc in primis incubuit. Accitis enim ad se eorundem Ordinum Generalibus, efficacem, ac solidam iis hortationem habuit, cujus si exemplum volueris, mittam. Tum cœnobia Romæ is ipse invisit, mox visitatores per Italiam, & alias Provincias distribuit, qui collapsa restituerent, bene currentes animarent. Qui autem jus in urbe dicerent, eos accersitos tanto acrius ad-

Digitized by Google

admonuit, quanto peritius, atque integrius in ea se palæstra semper exercuerat. Delectum Episcoporum, examine coram summis Viris habito, qualis raro antea fuerit, sic habuit, ut certe doctissimos, atque probatissimos in eum Ordinem cooptaverit. Quod is, cui sollicitudo est omnium Ecclesiarum, cum Regnis, Regibusque item ethnicis egerit, atque agat, longa egeret oratione. Quid pro nostro Christianissimo Rege, Regnoque Galliarum optaverit, atque procuraverit, vos ipsi testes estis: secuta vero pax, & aucta ditio indicant. Quam vitam agat, quive Christianæ Ecclesiæ status, ac fidei Catholicæ hoc Pontifice quænam sit propagatio, non dubito, quin tuo cum gaudio cognoveris, sed & aliquid fortassis amplius intelliges ex ubere mea ad Indiæ nostrum Visitatorem Epistola, quæ huic Commentario in tui gratiam erit adjuncta: quam quidem anno Jubilæi postremi vocatus ab ipso Pontifice ad urbem scripsi, cum eodem tempore a quatuor ventis, ut ita dicam, secundæ res, atque Gentium, & hæreticorum conversiones ad Præpositum nostrum Generalem pervenissent.

At quoniam ab hoc Ipso Clemente Octavo missus sum ad Nivernensem Ducem, dum a Rege ad urbem mitteretur, cumque item sequenti anno mihi redeundum fuerit in Galliam, paucis dicam, quæ tacenda non sunt. Romæ eram, cum Innocentii mortem excepit Clementis electio in summum Pontificem. Marchio autem Pisanus, & Cardinalis Gondius nomine Regis ad ipsum venire satagerant. Tentata semper res, irrita semper fuit, nunquam eatenus benedicto Rege. Nivernius Dux denique missus, qui idem attentaret. Cum Italiæ appropinquaret, accersito mihi Pontifex Max. jubet, ut ei quam primum occurram cum mandatis iis, quæ ad rem pertinebant. Ac, etsi qua potui demissione iter hoc detrectabam, obstrepentibus æmulis societatis nostræ, qui capturi essent occasionem dictitandi, nos rebus immisceri politicis, perstitit tamen Pontifex in eo, quod de me deliberaverat non sine duarum Congregationum sententia, quæ Gallicis, & Comitatus Venaxini rebus explicandis erant institutæ (quatuordecim ii numero e primariis Cardinalibus erant), dicens res hasce non humanas Politicas esse, sed Divinas, quæ cum ad Religionem pertineant, ad Religiosos maxime spectant. Morem itaque gessi, & in Rhetis obviam factus Nivernio, datis Pontificis litteris ipse Gallicarum rerum, a quibus viginti annos abfueram, statum omnem mihi aperuit: quo cognito, ac per Tabellarium Pontifice admonito, nos in viam dedimus; Romam vero profecti, quid actum sit, non est opus hic attexere. Id satis, quod studium Societatis nostræ Christianissimus Rex, atque orbis Christianus agnovit: cum tamen in me: quasi sacrilegium commisissem, plaustris calumniarum conjectis, ab iis, qui de Rege minus sperabant, sive sperari nolebant, perrupta denique fuerit glacies illa, quæ deinceps evasit in benedictionem, de qua & ego in Gallias remissus post annum ad colligendos nostros, qui a vestro Senatu Parisiis fuerant ejecti, sic egi, ut Perronium (qui postea Ebroicensis Episcopus, nunc autem Cardinalis) Rex allegaret ad Urbem, qui optatam benedictionem ab optimo, & rectissime sentiente Pontifice obtinuit.

Dices, undenam tibi ista mens, quam quidem & ex relatu Nivernii, qui eandem scripto consignatam rediens in Galliam typis excudi curavit, accepimus, & Regi nostro significatam diffiteri non possumus? Addes, cum tui ordinis alicui objectum fuerit, eum a fœderatis stare, quæve extra Galliam collegia habetis, ea ne periclitarentur, te debuissent avertere a nostra causa defendenda: cur tamen ita constanter pro Rege, Regnoque nostro te gessisti? Dicam ergo eo libentius, & verius tibi, quo harum rerum maximam tuæ historiæ liquidius inserere poteris.

Di

Digitized by Google

De Henrico Quarto Rege Christianissimo.

Parisiis post initum Caroli Noni Regnum agitata a pluribus adversus nostros in vestro Senatu causa, ab uno autem Versorio egregie, ac Christiane defensa, egebat adhuc Regis manifestiore patrocinio. Aemuli enim, ac potissimum latenres hæretici omnem movebant lapidem, ut Lutetia primum, deinde ex universo Regno ejiceremur. Incubabant nimirum operi, quia si juventus pergeret in nostris scholis edoceri, difficiliorem fore videbant & Religionis Catholicæ, ac suorum consiliorum eversionem. Cum vero ipse grassante pestilentia Lugduni concionarer, Rexque Carolus eo venisset, ubi tum mihi cum Vireto publice fuit disputandum, jussus sum, ut Regem discedentem sequerer Avenionem. Qua in civitate Collegii nostri fundamenta cum jacerentur, hæc mihi fuit cura concredita. Abiit Rex Bajonam versus, ut sororem Hispaniæ Reginam viseret. Tum Roma mihi mandatum, ut Bajonam proficiscerer, ubi jussionem a Rege ad Senatum vestrum de nostris rebus procurarem. Ea prima fuit occasio noscendi Henrici, qui nunc regnat, ingenii, quin et agendi cum Hospitalio, & perspiciendi hæreticorum astus, de quibus postea, quando huc mea pervenit oratio.

Bajonæ igitur cum aliquando essem in cubiculo Regis (& aderat Regina cum Carolo Nono, Henrico, & Margarita filiis, cumque hoc Henrico altero, quem Regem Navarræ vocabant) aspiciens hunc adolescentulum regia, & perspicaci indole, nescio quo præsagio meo me interrogante animo, *Quis putas iste erit?* ac respondenti aliis decessuris superstitem, ac denique Regem Galliæ futurum, cœpi observare, ecqua esset in ætate illa tenera propensio ad Catholicam Religionem: sciebam vero sub cura ejus esse matris, quæ in Calvinismo illum educabat. Petendie ejus diei Anna Memorantis Comestabilis uxor lectissima fœmina mihi gratulabunda dixit: *Scito Regem Navarræ Henricum signa Catholicæ Religionis exercere. Quid ita, inquam? Accessit, ait, heri ad me, ac preces horarias Beatissimæ Virginis, quas gero de ista catenula pendentes, evolvens, & explicans, incidens item in ea verba Psalmi.* (1) Qui ordinant testamentum super sacrificia, *respondi, quod a doctis audieram, iis designari futurum sacrificium Missæ, in quo ex veteri, novoque Testamento mysteria Redemptoris panduntur. Tum adolescentulus* (subdit uxor Comestabilis) *admirans, & eidem sensui inhærens, Catholicam Ecclesiam optime agere, quæ sacrificium Missæ quotidie offerret, indicavit.* Post aliquot vero annos Parisiis dum essem, nuptiæque Henrici Regis Navarræ cum Margarita Caroli Noni sorore pararentur, illa autem procurante Carolo Patruo Cardinali, ut a Joanne Maldonato Theologo nostro insigni Catholica veritate imbueretur, id privatim ei semotis arbitris specimen Catholicæ Religionis edidit, ut non tam didicisse, quam posse adversus hæreticos eam tueri ostenderet. Sed cum a factiosis ad eorum partes sustentandas abreptum iidem sibi præfecissent, factum est, ut quamquam eorum Ministros audiret, non dubia tamen signa Catholicæ Religionis ederet, sive cum iis suscepta Catholicorum parte disceptans, sive in ora eorum, quorum prædicationes audiebat, & contemnebat, cerasorum ossa displosa per digitos projiciens.

Atqui cum hic, Henrico tertio e vivis sublato, Carnutum cœpisset, putarent autem hæretici milites, se se gratum Regi facturos, si Sacerdotem e nostris, qui tum in ea civitate concionabatur, sisterent ejus majestati, quæ de eo supplicium sumeret; Rex perbenigne acceptum jussit tuto dimitti, præfatus eidem hæc verba; *Credite, me vobis Jesuitis aliquando ostensurum, quo studio erga vos feror: proinde diligite me, & orate pro me.*

Cum

(1) Psal. 49.

Cum vero jam deliberasset, fidem Catholicam aperte profiteri, quærenti, ubi nam Joannes Maldonatus esset? ac respondentibus nostris, eum Romæ ex hac vita migrasse, ægre id admodum tulit.

Sed & dum, Parisiensi civitate obtenta, plerique omnes adversarii agerent, ut ex ea ejiceremur, vidistis, quantopere falsis calumniis obsurduit, donec Satanæ æstu, & ex infelicis illius adolescentis facto capta occasione, cito judicio in exilium acti nostri; ceteris tamen in universo Regno, quos reliqui omnes Senatus fidissimos Regi, Regnoque semper fuerant experti, concessit, ut libere, quæ solebant, agerent.

Quin, & cum videretur (certe haberetur) ordini nostro infensus, sinebat Biterris, & Lemovicis, ubi jam sunt duo Sholasticorum millia, collegia Societatis institui, atque succrescere.

Commendata interim Magistratibus Catholica Religio, ejusque colendæ facultas in ipsis hæreticissimis civitatibus tradita, anne interioris animi liquidiora potuere esse argumenta?

Secuta est postea tamquam in nobilissimo Tribunali, cui vos alii non tam interfuistis, quam præfuistis, concertatio Ebroicensis cum Plessæo apud Fontem Ballæum, ubi se Rex Catholicissimum prodidit. Sed & denique, quod ne hostes quidem possunt inficiari, novissime in restituenda, & defendenda nostra Societate, qualem se exhibuerit, & nos gratissima memoria recolimus, & omnis audiet posteritas, atque ipsi jam Reges alii admirantes dexteræ Dei virtutem in Rege suspiciunt. Neque vero attigi, quod Joanni Delphino (jam S. R. E. Cardinali) tum Venetæ Reipublicæ Oratori dixit. Cum enim hic gratulatum Regi missus esset in Galliam, quod novam Regni Coronam esset adeptus, postea vero idem Orator Romanæ legationi destinatus proficisci deberet ad urbem: Rex eum rogavit enixe, ut summo Pontifici testaretur, se quidem summopere ab ejus Sanctitate Benedictionem expetere, verumtamen nisi concessisset, se nunquam desliturum, quin ei omnia tamquam Christi Vicario redderet obsequia.

Quin & mihi in Galliam (quod supra innui) remisso, ut nostros colligerem, qui ad certas sedes erant destinandi, Rex ipse ad Burgundiæ Ducatus civitates capiendas proficiscens mandavit, ut se Lugduni expectarem, quo tempore ibidem Memorantius Comestabilis, & Bellicuræus, qui nunc Regni Cancellarius, unusque a secretis Regis a Fraxinis mecum agerent: tumque ego, ad quem Bellicuræus ad Insulam Beatissimæ Virginis prope Lugdunum venit, simul quatuor horarum colloquio, plurima de statu Regni, Regisque animo cognovi, quæ ab ipso Rege sensim effici videbam, unde in mea de illo sententia confirmabar. Nam tum quantiscumque machinis a vestro Senatu, sive potius a paucis quibusdam admotis, ut ex Turonico Collegio ejiceremur, nil tamen obtinuerunt, mihique Rex, quod antea per Nivernium significaverat, etiam per Cardinalis Gondii litteras testatus est, nunquam se obliturum ejus officii, quod fide integerrima erga suam Majestatem præstiteram. Quid quod dum hæc scribo (1), ecce mihi pars Epistolæ Regiæ quarta hujus Augusti mensis data ad Virum Illustrissimum Philippum a Fraxinis Oratorem suum, quæ inter alia hæc ipsa verba de nostris continet? *Dieu vrai scrutateur de nos cœurs, & plus secretes pensees sçait aussi, que je n'ay eslé meu a favoriser, & restablir les Peres Jesuites en mon Royaume, que pour advancer sa gloire. A quoy d'autant qu'ils se rendront utiles, ils m'augmenteront aussi le desir, & affection de les mieux traicter.*

Dicam latine, ut aliquando etiam exteris, si fuerit opus, innotescant. Deus (inquit Rex) verus scrutator nostrorum cordium, ac nostrarum secretiorum cogitationum scit, me non adductum ad Patres Jesuitas protegendos, atque restituendos in meo Regno, nisi ut Divina ejus gloria promoveretur: cui rei, quam

(1) 1604.

ſe præbebunt utiles, tam mihi deſiderium, & amorem augebunt, quo majoribus illos beneficiis devinciam.

De Hoſpitalio.

De Hoſpitalio hæc pauca habeto. Bajonæ cœpi cum illo, & in Regio Conſilio, quod tunc erat ibi ſplendidiſſimum, ac privatim ſæpe agere. Eo enim, ut dixi, miſſus eram, ut exponerem, ac tuerer Collegii Pariſienſis noſtri cauſam. Et Hoſpitalium quidem reperi, qualem tu delineas, gravem, & acri judicio virum. Sed equidem, ut ſubinde ſenſa animi ſui cœpit mihi promere, agnovi non abeſſe a vero, quæ paſſim in Regno, ne dicam item foris, de illo jactabantur. Quamobrem & hic integriorem de illo Hiſtoriam tuam cupio. Et probe noſti, Divinam Hiſtoriam, quæ norma eſt verarum ſcriptionum, ſi quem vel Regem, vel inſignem laudet virum, vitia tamen haud ſilentio præterire: ſic illud obvium de quibuſdam: *Verumtamen non abſtulit excelſa*, ut & de Hoſpitalio dicendum: *Verumtamen non abſtulit hæreſim*. Quem enim integrum Catholicum dixeris, qui ſciens ac volens filiam hæretico locaverit? qui uxorem hæreticam perpetuo demulceret? Qui domi nimio pluſquam expediat, non ſolum aleret hæreticos, ſed foveret? Qui miſerrimis prætextibus erubeſcens homines, Chriſtum non erubeſceret? Quem autem Regni unitatem, & pacem ſerio procurare putaveris, qui unico Sacellano ad ſpeciem domi retento, familiam hæreticam, & ſchiſmaticam haberet univerſam? Qui ſedem Apoſtolicam ſoleret illo elogio cohoneſtare, *Porcam*, & *Scropham* appellans? Qui ſervos Dei, omnibus relictis egregie in Domini vinea laborantes, ſcommatis proſcinderet? Atqui, ut ex camino fumus, ſic ex iis, quos domi retinemus, prodit ſuam quiſque vel conſcientiam, vel animi elationem. Deus autem interim non irridetur, qui juſtitias talium judicabit, & jam illas Hoſpitalii judicavit.

De aliis quæ Bajonæ contigerunt.

Sed et Bajonæ, quæ facere poſſunt ad Hiſtoriam tuam, hæc ſunt. Henricus Caroli Noni frater, tum Dux Andegavenſis, in Cantabros ad Reginam ſororem excipiendam proficiſcens, me ſecum adduxit, cui item antequam Pyrenæum illum tractum pertranſiret, rite expiato Euchariſtiam in itinere porrexeram, & concionatus fueram. Eodem autem die, atque hora, quo Bajonam omnes, & Regina Hiſpaniæ cum nobiliſſimo Ducum, & Epiſcoporum comitatu ingreſſi ſumus, per adverſam portam Turcicus Internuncius, quem *Chiauſſium* vocant, advenit, fœdum, ac Chriſtianorum Regum congreſſu indigniſſimum ſpectaculum. Id videlicet Hæretici, & ſapientes Catones, num conſuluerint, tu ipſe cogita. In foro autem publice expoſitæ menſæ permittebantur venalium librorum, quos Calviniani Geneva tamquam ad nundinas, ne ſuo deeſſent officio, importaverant. Inter eos libros erant, quos per biennium adverſus me ſcripſerat Petrus Viretus, & Spifama Lucenſis, qui etſi poſtea malis artibus Epiſcopatum Nivernenſem obtinuerat, hunc tamen poſthabuit Concubinæ, quam inde ſecum Genevam adduxit, ubi & denique animam demiſit ad Inferos.

Præterea & quos Nicolaus Balbanus ſcripſerat, qui ex eadem Geneva emiſſus, ut mihi Lugduni concionanti tamquam antagoniſta opponeretur, paulo poſt ad lacum Lemanum abjecta omni ſpe propere rediit; ac denique Anonymus Quartus.

Tum itaque & ipſe Toloſæ quot fuere apud bibliopolas Catholici ſcriptores, eos coemi ab Cardinali Armeniaco, qui ibi tum vivebat Archiepiſcopus, & Bajonam

Digitized by Google

ionam advehi operam dedi, qui etiam illico per Principum Aulas, perque Viciniam illam sparsi sunt, & quod mihi silentium imperaveram, ne scilicet oblatrantibus responderem, mutavi consilium rogatus, ut infirmis consulerem. Scripsi enim adversus eosdem hæreticos, *Responsum ad quatuor hæreticos* excusum Avenione a Petro Rubeo. Quare & postea tacuerunt. Ceterum pessime habuerat istos, primum quod ante captum ab hæreticis Lugdunum, ibidem dum populo Evangelium interpretaretur, præsentem Calvini Institutionem interdum expendebam, quibus in locis miser ille Apostata falsissime Patres citaverat, quos tamen aboleri interea curaverat: deinde quod brevissimum de Missæ Sanctiss. Sacrificio Tractatum emiseram, quem non solum Galli, atque Itali, verum & Angli Catholici sic fuerant amplexi, ut eum Anglice redditum, & prælis datum in sua quoque Insula disseminaverint.

Quod item primus Catechismi Gallici usum e suggestu, Nobilium, & civium filiis invicem se se interrogantibus, & respondentibus, Lugdunum invexeram, quo cum suæ jugulum hæreseos peti animadvertissent, Catechismum Calvini, mutata Auctoris inscriptione, ac meo nomine editum, addito loco, ubi illum docebam, per vicos, & plateas venalem circumferebant, clamantes Gallice *le Catechisme de Confort*; & vero ipse concionabar in æde Dominicanorum, quæ appellatur *Nostre Dame de Confort*. Sed & hæc impostura in caput illorum recidit, quorum fraudes in dies liquidius noscebantur.

Præterea mortis, quam mihi cogitaverant, irrita comminatio, cum civitate ab iisdem capta, duobusque meis sociis ad Tribunalia hæreticorum vocatis, Ministri Calviniani armati ad me, qui apud Lugdunensem Proregem specie Catholicum, re hæreticum in custodia detinebar, venissent. Primum enim quæsiverunt, cur Sacrificium Missæ ex suggestu defendissem? deinde injuriis oneraro edixerunt, ut sanguine tantum facinus eluerem, quo tempore convicti suæ ipsorum perfidiæ, & inscitiæ, sed non conversi abierunt. Interea civitatis Consulibus, qui tum erant duodecim, procurantibus, ut post paucos dies a Prorege liber evaderem (ipsi enim Lugduni me retinuerant, ut concionarer) transmigravi ad Itali Mercatoris domum, atque inde ad alterum postridie ejus diei ad Rhodanum mœnia alluentem diverti, donec navicula e Sabaudia descendisset, quam præfectus Arcis Montisluelli me nesciente procuraverat. Hic vero dum subsisterem, Vasconeitus hæreticorum Centurio noctu ad Mercatoris primi domum veniens, ubi me non reperit, egit ut ad omnes urbis portas excubiæ, quæ me comprehenderent, evigilarent, sed demissus per civitatis mœnia, & in navicula exceptus, quamvis adverso flumine admodum rapido cymba propelleretur, tormentis autem e propugnaculis tantum non peteremur, quæ contra nos exonerabant, evasimus hæreticorum manus in nomine Domini. Paucis tamen illis diebus, quibus in custodia fueramus, nihil non impium conspeximus: videlicet fuere sacra omnia loca direpta, fugatæ Virgines, & Sacerdotes, ac Monachi omnes, combustæ formulæ, & Archiva, ne qua superesset memoria sive Regiarum, sive aliarum piarum fundationum; projecta in Aracim S. Prenæi, & aliorum Martyrum, ac D. Bonaventuræ (excepto Cranio, quod fuerat a viro religioso occultatum) ossa; sacrarum vestium inversus usus in mulierum hæreticarum, ac militum usus; Calicum, quos Optatus Milevitanus *portatores Christi* vocat, abusus ad ebrietatem: Bibliothecarum antiquissimarum dilaceratio: Ingentis arcæ, & plenæ thecarum aurearum, & argentearum, quæ me vidente a canonicis (qui & comites dicuntur D. Joannis) concreditæ depositum in manus Proregis, qui demum totam impie suffuratus sacram illam supellectilem pœnas cum fratre dedit, cum uterque in prœlio prope Parisios interfectus est a Catholicis; earumdem thecarum aliis ex Ecclesiis (abjectis S. Reliquiis) corrasio, quarum pretium erat multarum decadum millium aureorum; Mercatorum domus expilatæ; murorum dejectio, ut si quid esset abditum, reperirent; abra-

Digitized by Google

sæ imagines sacræ; Templorum demolitio, ædes Catholicorum per agros, & eorumdem e turribus dejectiones; cessatio divinarum laudum, & sacrificiorum, nihil non dirum, & efferum nostris oculis objecerunt. Hæc nova Evangelii ratio, ut qui tantis fœditatibus quærat integumentum, indignus sit, qui cœlo tegatur.

Porro ubi Lugduno evasi, me secutus est Ord. Carmelitarum concionator; qui cum Genevæ vixisset hæreticus, Calvinianorum fraudibus agnitis ad Ecclesiam, Ordinemque suum ejuratis hæresibus rediit, & magnos edidit fructus, in Subalpinis easdem fraudes detegens.

De Petro Vireto.

Accessit Petri Vireti ingeminatum adversus me odium. Nam qui primo Emundi Augerii, & meas conciones ferre non poterat, quippe Lugduni alternis diebus singuli concionabamur, ubi etiam alia via non successit, homo vafer, qui olim antesignanus hæreticorum, & Apostata neminem sibi præferri volebat, simulat se Apostolico Nuncio Arelatensi Archiepiscopo (qui postea Card. S. Crucis) reverentiam velle exhibere. Patefacto facile aditu, fingit nihil sibi optatius esse, quam ut cum aliquo insigni viro catholico de rebus sacris coram ipsomet Nuncio conferat: fore ut Deus sive suo, sive illius cordi illucescat, nec semper in ancipiti versemur Catholici, & *qui vocamur* (ait) *Evangelici*. Annuere se ostendit Nuncius, ne Catholici detrectare certamen præsentibus Rege, Regina, & nobilissimis quibuscumque Regni Proceribus viderentur. Emundus Augerius cum Nuncio collocutus id mihi certamen indicat. Præmoneo Nuncium, ut a Vireto exquirat, cujusnam judicio stare velit, dum ego secus sentirem, aut ille a me dissentiret. Respondit subdole, se quatuor primis Conciliis, ac totidem celebribus Ecclesiæ Doctoribus staturum. Præmitto & Concilia, & Patres ad Nuncii domum, ne quid esset imparatum. Perendie ad condictam Nuncii domum hora pomeridiana convenimus ego, & Viretus, qui & adduxit eum, qui antea Aquensis Archiepiscopus, demum abjecto Archiepiscopatu non solum uxorem, sive concubinam duxerat, verum & militem collegerat ad vastandam Galliam; Catholici aliqui Proceres, & Chaumontii frater. Quatuor horas in id colloquium impendimus, sed dum promissum poscerem, nempe e Conciliis, & Patribus ut cerneremus a quonam veritas staret, ille eludens, *Ecquid* (ait) *opus est istis?* Cum vero Verbi Divini, Synodorum, ac Patrum auctoritate premeretur, Aquensis autem etiam gladium mihi intentasset, colloquio sed non pertinaciæ ipsorum est finis impositus. Mox ego Viretum ab aliis semotum sevocans, *Usquequo tandem, Virete*, (inquam) *perges non habere senectæ, nominis, conscientiæ tuæ rationem? Tibi integrum est una hora ex suggestu veritatem Catholicam promere, deque iis, quos hactenus seduxistis, triumphum canere, ac denique Deo miserante consequi veniam*. Ille vero qui baculo nitebatur, subridens, & digitis apicem baculi tangens, iis distplosis respondit Gallice, *c'est tout un*, quasi diceret, *credamus, nec ne, nil interest*. Itaque cohorrui, & quem putabam dumtaxat hæreticum, deprehendi Atheum.

De BB. Martino, & Ambrosio, qui a cæde Priscilliani hæretici abborruerunt.

Quoniam vero non solum in Præfatione, verum etiam in reliqua Historia hoc tamquam Axioma statuis: *Neminem ad credendum, sive ad Catholicam Religio-*

Digitized by Google

ligionem amplectendam esse cogendum; idque præter exempla, de quibus egimus, probasse tu existimas, non puto te virum Juris peritissimum, & aliis d sc plinis divitem hoc cogitasse de omnibus esse dicendum, cum leges Divinæ, Canonicæ, Civiles reclament. Quin potius eidem Axiomati contrarium hoc alterum esse statuendum: *Nemini unquam post fidem Ecclesiæ datam licuisse ab ea recedere, legibus vero subjici, quibus se propria voluntate subdidisset*. Et sane, si de iis loquamur, qui nunquam Ecclesiæ Catholicæ nomen dederunt, mitius cum hisce agendum, nec dubitamus, nec ipsa unquam dubitavit Ecclesia. Quæ tamen vel iis, qui Christi Domini fidem nunquam admiserunt, jubere potest interdum, ut Divinum a legitimis, & probatis Doctoribus audiant Verbum, quo ad æternam salutem procurandam sensim efficiantur idonei.

Et quatuor quidem Ecclesiæ lumina affers Martinum, Ambrosium, Optatum, Augustinum, ut astruas, quod dixeris. Addis Balduini Viri J. C. idem fuisse cum suis Belgis consilium, qui relictis Calvinianis ad Ecclesiam Catholicam rediit.

Dum igitur a Maximo Imperatore Priscillianus hæreticus gladio cæsus est, ab ea cæde D. Martinum, ac D. Ambrosium abhorruisse cum scribis (1), nil dicis, quod non sit verum. At clarius, & integrius addi poterat ex Severo, unde ista præcipue peti solent. Sic enim ipse habet. „ Certe Ithacium nihil pen- „ si, nihil sancti habuisse definio, fuit enim audax, loquax, impudens, sum- „ ptuosus, ventri, & gulæ plurimum impertiens. Hic stultitiæ eo usque proces- „ serat, ut omnes etiam sanctos viros, quibus aut studium inerat lectionis, aut „ propositum erat certare jejuniis, tamquam Priscilliani socios, aut discipulos „ in crimen everteret. Ausus etiam miser est ea tempestate, Martino Episco- „ po Viro plane Apostolis conferendo palam objectare hæresis infamiam. Nam- „ que tum Martinus apud Treviros constitutus non desinebat increpare Ithacium, „ ut ab accusatione desisteret: Maximum orare, ut sanguine infelicium absti- „ neret; satis superque sufficere, ut Episcopali judicio hæretici judicati Eccle- „ siis pellerentur: novum esse, & inauditum nefas, ut causas Ecclesiæ Judex „ sæculi judicaret. „ Hæc Severus.

Sed & legenda digna (2) Baronii Cardinalis collatio Maximi cum Theodosio Imp. qui dato rescripto commonuit Præfectos suos ab Ecclesiasticis judiciis penitus abstinere, quæ ad Episcopos Ecclesiasticarum rerum, ac personarum legitimos judices deferri mandavit. Ita se habuere (inquit integer Relator veritatis, & oculatus observator Baronius) in eadem ferme causa dissimilia, & prorsus inter se duorum Imperatorum judicia. Quodnam autem horum justius fuerit, non solum synodali fuit postea sententia definitum, sed divini Judicis æqua lance libratum, & alterius jactura vitæ, atque Imperii declaratum. Cum alioqui Maximus exerens, ut alter Phinees, gladium in turpissimorum hominum necem, sanctificasse manus suas Domino, ob idque Phinees perennitatem Imperii commeruisse videri potuisset: quem tamen non cædes sontium culpabilem reddidit, sed arrogatum sibi sacerdotale judicium quantumlibet Episcoporum illorum consensione delatum, ut intelligant omnes, quam gravius delinquant, qui illud contradicentibus Sacerdotibus sibi vendicant, & extorquent.

De Francisco Balduino.

Venio ad Franciscum Balduinum, nam mox de Optato agam, ad quem scholia scripsit.

Eram

(1) Lib. 2.
(2) Anno Christi 385.

Eram ego Parisiis, cum non ita multo antea Geneva rediit ad Catholicam Ecclesiam. Causas, quibus adductus id fecerat, mihi fidenter aperuit. Quarum altera fuit mira, quam reperit in Calvino, & Beza, atque aliis hujusmodi hominibus, inscitia conjuncta cum fastu. Altera eorumdem diritas, agitarique solitæ Catholicorum cædes. Nam cum occidendi causa Duces militum fuisset a Calvino ad consilium advocatus, sic horruit, ut speluncam illam vere tetram deserere deliberaverit. Propterea ubi fuit Parisiis, Calvinusque, & Beza pro sua illa tam Evangelica modestia scripsissent contra Balduinum, quem & *Ecebolium* vocabant, respondit, qua solebat elegantia, & solidis rationibus. Extant ipsius Apologiæ a Parisiensibus prælis emissæ, in quarum una ostendit initio, se cum mane surgeret, solitum fuisse divinum Codicem in manus sumere, incidisse autem in illam sententiam; *Væ qui ædificant Sion in sanguinibus*: ac statim recogitasse, quæ viderat Genevæ, ubi in sanguinibus ædificabant, quam falso nomine vocabant, *Ecclesiam*. Retulit item mihi Balduinus, Præfecto militum inter alios, quod hic cædi alicujus a Calvino propositæ nec manum, nec animum applicare voluisset, Calvinum ipsa die nascenti Christo sacra caput in Genevensi foro super ara ædis sacræ curasse amputari. Ita novum litandi genus videre Genevenses, & anniversarii illius diei sublata est celebratio, quo ineuntis nostræ salutis commemoratio semper est habita. Sed ego alia, quæ in Gallia primis, secundis, & tertiis tumultibus & audieram, & tantum non videram commissa contra Catholicos, scripsi post aliquot annos Stephano Batoreo Poloniæ Regi his verbis.

„ Quot Serenissime Rex (quarum ego rerum haud exiguam partem toto illo „ tempore in Galliis vidi) quot, inquam, virgines, quibus ab hæreticis vis est „ illata, mammillis deinde intra arcarum feras compressis, quod catholicam fidem nollent ejurare, miserrima, lentaque morte perierunt. Quot innoxii religiosarum familiarum viri, & Sacerdotes, quoniam Evangelium Christi sequuti rebus se se mundi omnibus exuerunt, alii vivi in terram defossi, alii abstracta cute, clavisque crania transfixi, alii sibimet humum ad sepulturam effodere coacti, diritatem Calvinianorum experti sunt! quoties ex Sacerdotum adhuc spirantium ventribus discissis, atque inter ipsa gementium piorum viscera injecto hordeo equis ipsis insolens pabulum horrescentibus cibus est propositus: cum etiam ex aliorum Sacerdotum naribus, & auribus abscissis frœna sibi equites hæretici ornassent; aliis autem ingestus in ora tormentarius pulvis, atque ignis admotus, ut capita in minutissima frusta discerperentur, & in aerem evolarent. Plures, & nobiles quidem multi amice ab hæreticis convivio excepti de turribus, & montibus post ipsa fercula statim præcipites acti, mulierum adhuc prægnantium, & viventium uteri secti, earumque ob oculos palpitantium Embryonum membra saxis illisa, pueri vagientes in ignem injecti; alii verubus appliciti, atque alligati, & ad ignem tosti cum sacris præfationibus Catholicorum paginis contortis, tamquam suillo abdomine, infarti fuissent, furentem istam, & famelicam hæreseos rabiem exsaturatunt. „ Extant horum, multoque plurium facinorum, quæ non sine lacrimis memoria repeti possunt, historiæ (1) veritatem posteritati contestaturæ, atque ipsi „ adhuc parietes cruore fidelium hominum, & innoxiarum Virginum cernuntur aspersi. Quæ autem erant olim omnia pietatis scholæ, xenodochia, cœnobia, septa sive sacrarum Virginum Monasteria, ægrotis, & pauperibus alendis perfugia, ea ne uni quidem hæretico ministro cum sua filiorum, & mu- „ lierum

(1) Lib. vitarum novem Carolorum Regum Franciæ. Lib. de direptionibus templorum scrip. a Claudio de Sainctes. Alter lib. Gallice adversus Hugonottos Domini de Saconax. Surius, & alii. Vide item Sander de visibili Monarchia, ubi de Martyribus Angliæ sub Henrico VIII. & aliis.

Digitized by Google

,, lierum turba capiendo, vel alendo sufficiunt. Ipsi vero si loqui possent lapi-
,, des, & aræ sacræ ad propitiandum Deum, ab ipso pene Apostolorum tem-
,, pore erectæ horruisse dicerent, cum vel Calvinianorum stercore, flagitiisque
,, conspurcatæ, vel antea Calvini jussu ad sternendum supplicii locum deportatæ
,, innoxiorum corpora ad necem exceperunt.

Redeo ad Balduinum, quem cum scribis consilium dedisse, ut Belgis autonomia, libertasque conscientiæ concederetur, certe nec viderat, quæ consecuta sunt, neque Vir alioquin perspicax intelligebat, ut ubi sola catholica Religio vigeret, ibidem libertas (si libertas dicenda sit) permitteretur. At cum postea ea usi impostura hæretici curassent, militem Catholicum externum amandari, universum pene Belgium cultu Catholico restituta fuisset. Qua in Regione si jacent adhuc sub jugo hæreticorum Hollandia, Zelandia, Phrisia, exemptæ tamen e manibus Hæreticorum, atque hactenus defensæ fuerunt quotuordecim Provinciæ, quæ stant in Fide Catholica, quamvis & plura Catholicorum millia extent in Hollandia, Zelandia, viginti enim millia scio esse Catholicorum Amsterdami, quibus, qui Catholico ritu ministrent sacramenta, & Divinum verbum recte exponatur, perversissime denegatur. Sapienter autem Balduinus Optatum Milevitanum cum suis ad eum notis proposuit hæreticis, ut cernerent, quanam ratione ad Ecclesiæ redirent Unitatem. Quamobrem & tu, obsecro, perlege adhuc iterum, quæ tibi ex eodem Patre, quem Augustinus æquat Cypriano, monstrat, quænam sanandis hæreticis medicina sit adhibenda.

De Optato Afro.

Jam de Optato Afro. Verum est ab ipso quæsitam fuisse occasionem, quâ Parmenianus alliceretur ad veritatem Catholicam intelligendam. *Cum cæteri* (ait) *accessum prohibent, & aditus intercludunt, & concessum vitant, & colloquium denegant*. Sed & verum est, eum Donatistas valde reprehendere, quos nominat schismaticos, & traditores: præterea sanctissime docere, quænam sit Catholica Ecclesia. Ubi quoque narrat persecutionem hæreticorum contra Cæcilianum legitimum Episcopum. Quare Constantium item Imperatorem in hæreticis damnandis ostendit judicium Apostolicæ sedis fuisse secutum, nec ipsum Imperatorem ausum de causa Episcopi judicare; sed omne judicium Melchiadi Papæ detulisse. Quin cum schismatici postea ab Episcopis ad Imperatorem provocassent, eosdem denique detestatus est; quemadmodum & ipse Augustinus cum Optato consentiens diserte exponit *lib. de Peccato Originali cap. 17. Epist. 166.* & antea *Epist. 162. ad Episcopos Donatistas.*

Secundo libro proprias Ecclesiæ Catholicæ notas proponit, ut intelligatur ad quod Tribunal accedendum sit in fidei rebus. Primum quidem ,, in urbe Roma
,, (ait) Petro primo Cathedram Episcopalem esse collatam, in qua sederit o-
,, mnium Apostolorum caput Petrus, unde & Cephas appellatus est; in qua una
,, Cathedra unitas ab omnibus servaretur, ne ceteri Apostoli singulas sibi quis-
,, que defenderent; ut jam schismaticus, & peccator esset, qui contra singula-
,, rem Cathedram alteram collocaret. Ergo Cathedra unica est, quæ est prima de
,, dotibus. Sedit prior Petrus, cui successit Linus &c. ,, Hæc ad verbum Optatus.

Addit, ab hæreticis ostendi non posse Cathedram aliquam nisi pestilentiæ.
,, Pestilentia enim (ait) morbis extinctos homines ad Inferos mittit. Qui In-
,, feri portas suas habere noscuntur, contra quas portas claves salutares acce-
,, pisse legimus Petrum Principem scilicet nostrum, cui a Christo dictum est.
,, *Tibi dabo Claves Regni Cælorum, & portæ Inferi non vincent eas*. Unde est er-
,, go, quod Claves Regni vobis usurpare contenditis? Qui contra Cathedram
,, Petri vestris præsumptionibus, & audaciis sacrilegio militatis.

Agit

Digitized by Google

Agit deinceps de Ecclesiæ variis membris, deque Constantio Imperatore, quam vocat *Apostatam*, quoniam a Catholica fide defecerat, deque Donatistarum facinoribus, qui Episcopos violarant, & jusserant Eucharistiam canibus fundi, & ampullam Chrismatis per fenestras, ut frangerent, jactaverant, & castimoniales fecerant mulieres, & alia pleraque omnia, quæ hæretici semper, Calvinianique hac ætate, quia repressi non fuere, impie perpetrarunt.

Tertio libro schismaticorum indicat errores, deinde quæ fuerit causa, cur unitas fieret, ac miles adversus schismaticos mitteretur armatus. Nempe quod sic ait, „ Jam vides frater Parmeniane ad vos redundare omnia, a quorum Prin„ cipibus horum omnium seminata est causa. „ Enumeratis autem malis, quæ hæretici, ac dividentes unitatem intulerant, subdit. „ Unde constat, Dona„ tum omnium malarum fontem causarum. „ Ac non ita multo post. „ Quere„ lam per ordinem deponitis sub Leontio, sub Ursatio injuriatos esse quamplu„ rimos; sub Paulo, & Macario, aliquos necatos esse; a sequentibus eorum, „ nescio quos ad tempus esse proscriptos. Quid hoc ad nos? Quid ad Ecclesiam „ Catholicam pertinet? Quidquid objecistis, vos fecistis. A Deo commendatam „ noluistis recipere libenter unitatem, chariorem existimantes hæreditatem schis„ matis, quam præcepta proposita Salvatoris. Arguistis operarios unitatis; ipsam „ unitatem improbate, si potestis. Nam æstimo vos non negare, Unitatem sum„ mum bonum esse. Quid nostra, quales fuerint operarii, dummodo quod ope„ ratum est, bonum esse constet? Nam & vinum a peccatoribus operariis & cal„ catur, & premitur: at sic inde Deo sacrificium offertur. Oleum quoque a „ sordidis, & nonnullis male viventibus, & immunda loquentibus conficitur: „ & tamen in sapore, in lumine, etiam in sancto Chrismate simpliciter eroga„ tur. Operarios unitatis malos fuisse dicitis: forte cum voluntate Dei, cui non„ nunquam placet etiam, quod ab ipso potuit prohiberi. Nam quædam mala „ male fiunt, quædam mala bene fiunt. Malum male latro facit. Malum bene „ Judex facit, dum vindicat, quod latro peccavit. Nam hæc Dei vox est: *Non* „ *occides*: & ipsius vox est: *Si inventus fuerit homo dormiens cum muliere haben*„ *te Maritum, occidetis utrosque*. Unus Deus, & duæ diversæ voces. Denique „ cum Phinees filius sacerdotis adulterum cum adultera inveniret, levavit cum „ gladio manum, & inter duas voces Dei dubius stetit. Hinc ad illum sonabat „ *Non occides*. Inde sonabat *Occidetis utrosque*. Si feriret, peccaret: si non fe„ riret, delinqueret. Elegit melius peccatum, ut percuteret; & forte non de„ fuerant, qui hujus rei vindicem quasi homicidam damnare voluissent. Sed ut „ ostenderet, Deus, aliqua mala bene fieri, locutus est dicens: *Phinees mitiga*„ *vit iram meam*, & placuit Deo homicidium, quia vindicatum est adulterium. „ Quid si & modo Deo placuit, quod passos vos esse dicitis, qui unitatem tum „ toto Orbe terrarum, & cum memoriis Apostolorum, quæ Deo placita est, „ habere noluistis?

Pergit deinde Optatus pulcherrima loqui de pace Catholica, sic tamen, ut contra schismaticos strenue agat, ostendatque neque vera apud eos fuisse martyria, quorum fundamenta sunt in sola Ecclesia Catholica; ac siquid passi sunt a Magistratibus, & a Catholicis, id necessarium fuisse. „ Nam (inquit) & ar„ tifex, aut operarius dum vult vestem in antiquam faciem revocare, vicina fi„ la compungit. Displicet tibi sartor, qui scissuram dum sanat, vulnerat? Ille „ tibi magis displiceat, qui fecit, ut sartor peccare potuisset. Et quæ in vos ab „ operariis veritatis dicitis esse commissa, aut ad parentes vestros pertinent, „ quorum causa facta sunt; aut ex voluntate Dei descendunt. Nos tamen inde „ alieni sumus. Quid si quamvis aspera, tamen (ut dixi) cum voluntate „ Dei videantur esse commissa? Legimus enim in Ezechiele Propheta (1) Pa-

rie-

1) Ezech. 23.

„ rietem dealbatum, cui Deus comminatus est tempestatem, pluviam, & lapides petrobolos, et accusationes. *Erunt* (inquit) *falsi vates, qui ædificent ruinosum parietem, dicentes: Pax, Pax: & ubi Pax?* Recordamini quomodo a vobis jamdudum Matris Ecclesiæ membra ad invicem distracta sunt. Non enim unamquamque domum semel seducere potuistis, sed aut ivit uxor & resedit maritus, aut parentes seducti sunt, & filii sequi noluerunt: aut stetit frater sorore migrante; persuasionibus vestris divisa sunt corpora, & nomina pietatis, & non potuistis prætermittere, quod legitimum est. Utique dixistis; *Pax vobiscum*; cum contra Deus: *Pax, & ubi Pax?* hoc est dicere. *Quid salutas, de quo non habes? Quid nominas quod exterminasti? Salutas de pace qui non amas. Hi* (inquit) *ædificant ruinosum parietem.*

Hæc Optatus. Quibus an poterat magis ad vivum exprimi hæreticorum hujus ævi mores, & eorum qui *neutrales* a D. Augustino apellari volunt se facere mediatores, foventes scissuram, & nunquam sarcientes unitatem? Demum concludit, quod contra prudentes hujus sæculi apposite quadrat. „ Quare vides, te sine causa fecisse convitium, et fingens pro arbitrio tuo, quod voluisti, ut Taurinum, & Macarium (hoc est Catholicos Episcopos) lacerares. Perdidisti quod sapiens videris, dum sensus tuos invidia depravavit, & intelligendi tibi aditus clausit.

Quarto libro cum probet non contra Catholicos, sed contra schismaticos, atque hæreticos dictum esse illud de Oleo, & sacrificio peccatoris, ostendit, quorsum Apostolus ea dixerit verba: *Cum his nec cibum capere. Ave illi ne dixeritis: serpit enim eorum sermo, velut cancer.* „ Dixit enim (ait) hoc de hæreticis, quorum cœperat illis temporibus vitiosa esse doctrina. „ Ac paulo post. „ Potuit hoc & de vobis dici: quia sermo vester animis, & auribus aliquorum non levem intulit cancrum.

Quinto accurate refellit Anabaptismum, hoc est iteratum baptismum, quodque in Divinis Sacramentis nefarie fecerant Donatistæ, hodieque hæretici quidam faciunt,

Sexto autem libro indicat, quæ crudeliter, ac stulte in iisdem perpetrarunt. „ Quid enim (inquit) est tam sacrilegum, quam altaria Dei, in quibus & vos aliquando obtulistis, frangere, radere, removere? in quibus vota populi, & membra Christi portata sunt; quo Deus Omnipotens invocatus sit; quo postulatus descenderit Spiritus Sanctus: unde a multis pignus salutis æternæ, & tutela fidei, & spes resurrectionis accepta est. „ Ac paulo post. „ Quid vos offenderat Christus, cujus illic per certa momenta corpus, & sanguis habitabat. „ Deinde mox rursus. „ Hoc modo Judæos estis imitati. Illi injecerunt manus Christo in Cruce; a vobis percussus est in Altari. „ Et iterum. „ Cur vota, & desideria hominum cum ipsis Altaribus evertistis? Illac ad aures Dei ascendere populi solebat oratio; cur concidistis precibus viam? Et ne ad Deum supplicatio de more solito ascensum haberet, impia manu quodammodo scalas abducere laborastis? „ Præterea item. „ Hoc tamen immane facinus geminatum est, dum fregistis etiam calices Christi sanguinis portatores: quorum species revocastis in massas, mercem nefariis nundinis procurantes, ad quam nec emptores eligere voluisti, sacrilegi, dum inconsiderate vendidistis. Passi estis etiam comburi manus vestras, quibus ante nos eosdem calices tractabatis. Eam rem tamen passim vendi jussistis. Emerunt forsitan in usus suos sordidæ mulieres. Emerunt Pagani facturi vasa, in quibus incenderent Idolis suis. O scelus nefarium, o facinus inauditum! Auferre Deo, quod Idolis præstes; subducere Christo, quod proficiat sacrilegio? „ At postea quoque.

„ In hoc genere tanta fecistis Deo damna, quanta lucra Diabolo procurastis. Conflastis impie Calices, crudeliter fregistis, & inconsulte rasistis altaria. Cumque alia Donatistarum damna exposuisset, mores abeuntium ad eos describit,

cribit, inquiens. „ Jam & de vestris silere quis posset, de illis scilicet, quos „ aut factione, aut subtilitate, ut vestros faceretis, seducere potuistis? non so„lum masculi, sed etiam fœminæ: ex ovibus subito facti sunt vulpes: ex fidelibus perfidi: ex patientibus rabidi: ex pacificis litigantes: ex simplicibus se„ ductores: ex verecundis impudentes: feroces ex mitibus: ex innocentibus ma„ litiæ artifices. „ An ne vero magis graphice ponat ob oculos quisquam mores hæreticorum omnium temporum? Quorum artes aucupibus similes mirifice deinde usque ad finem libri persequitur.

Septimo libro occasionem sedate capit alliciendi schismaticos ad Ecclesiæ Unitatem: cum & eorum objectiones confutat, & nunquam gremium iis clausisse Ecclesiam ostendit, qui admitti ad ipsam voluerint. Huc enim spectant excusatio necessitatis, exempla Moysis fractas legis tabulas instaurantis; Hieremiæ, & Baruch iterum scribentium sermones, qui fuerant scripti in libro, quem combussit Joachim Rex, Testamenti promissi, quod in cordibus eorum erat scribendum; Ezechielis dicentis (1) *Anima Patris mea est, & anima filii mea est. Anima quæ peccat sola punietur;* Bibliothecarum, quæ cum refertæ sunt libris, & lectoribus, nihil deesset populis doceri cupientibus; Domini, qui non vult de tritico zizania separari, ne quis sibi usurpet extremi Judicii potestatem: tunc enim a granis paleæ secernentur, & hæ tradentur igni incombustibili.

Quæ omnia ab Optato allata sunt, ut nemo desperet se recipiendum ab Ecclesia: non autem ut Ecclesiæ Judicium, ac leges aboleat, vel eisdem non subjiciatur. Alioquin nec humana Tribunalia consisterent, quamobrem subdit. „ Professio denique „ nostra est non solum vos non repellere, sed etiam parentes vestros, si eorum tem„ poribus contingeret, & unitas fieret, bonum pacis non repellere. „ Neque aliter multo post. „ Quod si de recipiendis vobis Catholica Ecclesia dubitaret, non„ ne vos debuistis nostram sequi formam? Sed exempla in Evangelio lecta pro„ ponere noluistis, ut est lectio de persona Beatissimi Petri. Ex qua forma uni„ tatis retinendæ, vel faciendæ descripta recitatur.

Vides Optatum, quæ initio hujus septimi libri proposuerat, explicuisse aliud prorsus ad finem, quam ad Axioma illud defendendum, quod videris tibi, Clarissime Vir, proposuisse probandum. Videlicet dixerat. „ Jam responsorum, di„ ctorumque nostrorum finis esse debuerat: sed quoniam post invidiæ sylvam se„ curibus veritatis abscissam video adhuc vestras provocationes pullulare posse, „ quibus potestis dicere, vos ad unam Communionem non oportuisse quæri, cum „ filios traditorum vos esse constiterit. Ad ea pauca respondebo. Revera suf„ ficiebat sibi Ecclesia Catholica habens innumerabiles populos in Provinciis uni„ versis. Sufficiebat & in Africa, licet in paucis. Sed Deo vestra separatio non „ placebat, quoniam divulsa fuerant unius corporis membra, & contra volun„ tatem Dei fratres a fratribus errabatis. Quamvis domesticum Judicium in pa„ rentibus vestris operatum sit, ut ultro recederent, qui pro admissa Traditio„ ne abjici debuerant: nullum judicium celebratum est, sed sententiæ est ope„ ratus effectus. Pellendi fuerant post traditionem, de qua sibi in Concilio Nu„ midiæ confessi sunt, sed ne invidiæ essent, accusata est judicandi severitas: „ dum majores vestri ultro invenerunt de reatu consilium, ut cooperto crimine „ suo, quasi superbi discederent, quibus & dolere, & erubescere debebatur. Hæc Optatus. Videamus modo de isto tuo axiomate Augustinum, quem non integre citas. Sic vero ille pluribus in locis. „ Mea primitus (inquit) (2) „ sententia erat, neminem ad unitatem Christi esse cogendum, Verbo esse „ agendum, disputatione pugnandum, ratione vincendum, ne fictos Ca„ tholicos haberemus, quos apertos hæreticos noveramus. Sed hæc opi„ nio

(1) Ezech. 19.
(2) Epistola 48. ad Vincentium.

„ nio mea non contradicentium verbis sed demonstrantium superabatur exem-
„ plis. Nam primo mihi opponebatur civitas mea, quæ cum tota esset in par-
„ te Donati ad unitatem Catholicam timore legum Imperialium conversa est,
„ quam nunc videmus ita hujus vestræ animositatis perniciem detestari, ut in ea
„ nunquam fuisse credatur. Ita aliæ multæ, quæ mihi nominatim commemora-
„ bantur, ut ipsis rebus agnoscerem etiam in hac causa recte intelligi posse,
„ quod scriptum est. *Da sapienti occasionem, & sapientior erit.* „ Hæc cum di-
xisset Augustinus, quinque enumerat causas, quæ in hæresi detinerent homines.
Sunt autem timor offensionis suorum, obdurata consuetudo, torpor quærendæ
Catholicæ veritatis, maledicorum lingua, falsa persuasio, quod nihil interfit,
in qua quisque parte sit Christianus. Quibus quinque causis addi possunt, metus
restituendæ rei alienæ, sive sint Ecclesiæ, sive Principum, & aliorum bona;
amor liberæ vitæ; turpis verecundia; quæstus, & existimationis amissio; igno-
rantia pravæ dispositionis. Eas igitur priores causas explicans Augustinus sub-
dit. „ Quam multi enim (quod certo scimus) jam volebant esse Catholici, ma-
„ nifestissima veritate commoti, & offensionem suorum reverendo quotidie dif-
„ ferebant! Quam multos non veritas (in qua nunquam præsumpsistis) sed ob-
„ duratæ consuetudinis grave vinculum colligabat, ut in eis compleretur Divi-
„ na illa sententia: *Verbis non emendabitur servus durus, si enim ut intellexerit
„ non obediet.* Quam multi propterea putabant veram Ecclesiam esse partem
„ Donati, quia eos ad cognoscendam Catholicam veritatem securitas torpidos,
„ fastidiosos, pigrosque faciebat! Quam multis aditum intrandi obserabant ru-
„ mores maledicorum, qui nescio quid aliud nos in Altare Dei ponere jactita-
„ bant! Quam multi nihil interesse credentes, in qua quisque parte Christia-
„ nus sit, ideo permanebant in parte Donati, quia ibi nati erant, & eos inde
„ discedere, atque ad Catholicam nemo transire cogebat. His omnibus harum
„ legum terror, quibus promulgandis Reges serviunt Domino in timore, ita
„ profuit, ut nunc alii dicant: *Jam hoc volebamus; sed Deo gratias, qui nobis oc-
„ casionem præbuit, jamque faciendi, & dilationum morulas amputavit.* Alii di-
„ cant: *Hoc esse verum, jam sciebamus, sed nescio, qua consuetudine tenebamur:
„ Gratias Domino, qui vincula nostra disrupit, & nos ad pacis vinculum transtu-
„ lit.* Alii dicant: *Nesciebamus hic esse veritatem, nec eam discere volebamus,
„ sed nos ad eam cognoscendam metus fecit attentos, quo timuimus, ne forte sine
„ ullis rerum æternarum lucris damno rerum temporalium feriremur. Gratias Do-
„ mino, qui negligentiam nostram stimulo terroris excussit, ut saltem solliciti quæ-
„ reremus, quod securi nunquam nosse curavimus.* Alii dicant: *Nos falsis rumoribus
„ terrebamur intrare, quos falsos esse nesciremus, nisi intraremus, nec intraremus,
„ nisi cogeremur. Gratias Domino, qui trepidationem nostram flagello abstulit, ex-
„ pertos docuit, quam vana, & inania de Ecclesia sua mendax fama jactave-
„ rit. Hinc jam credimus, & illa falsa esse, quæ auctores hujus hæresis criminati
„ sunt, quando posteri eorum tam falsa, & pejora finxerunt.* Alii dicant: *Putaba-
„ mus quidem nihil interesse, ubi fidem Christi teneremus. Sed gratias Domino,
„ qui nos a divisione collegit, & hoc uni Deo congruere, ut in Unitate colatur, o-
„ stendit.* „ Et paulo post „ Serviant Reges Terræ Christo etiam in leges fe-
„ rendo pro Christo. „ Hactenus ille.

Neque vero hæc semel asseruit Augustinus, sed sæpe alibi; & quidem aliis argumentis, sive cum epistola prima ad Bonifacium scribit, multis salutare fuisse, ut vel nolentes a nefaria hæreticorum societate abstraherentur, ingentiaque populorum agmina contra hæreticos pœnis ad Ecclesiam rediisse; sive cum epistola quadragesima octava ad Vincentium Rogatistam, plerosque, ait, nisi legum vinculis tanquam phrænetici ligentur, non posse sanari: contra vero Crescorium Grammaticum *lib. tertio cap.* 2. docet non debere Magistratus liberam relinquere Religionem. Quod quidem aureis sequentibus Verbis astruit.

„ Reges, cum in errore sunt, pro ipso errore leges contra veritatem ferunt. Cum „ in veritate sunt, similiter contra errorem pro ipsa veritate decernunt: ita ex „ legibus malis probantur boni, & legibus bonis emendantur mali. Rex Nabu- „ chodonosor perversus legem sævam dedit, ut simulacrum adoreretur; idem „ correptus veram, ne verus Deus blasphemaretur. In hoc enim Reges, sicut „ eis Divinitus præcipitur, Deo serviunt in quantum Reges sunt, si in suo Re- „ gno bona jubeant, mala prohibeant, non solum quæ pertinent ad humanam „ societatem, verum etiam, quæ pertinent ad Divinam Religionem. Frustra „ dicis, *relinquas libero arbitrio*. Cur enim non in homicidiis, & in stupris, „ & in quibuscumque aliis facinoribus, & flagitiis libero arbitrio dimittendum „ esse proclamas? Quæ tamen omnia justis legibus comprimi utilissimum, ac „ saluberrimum est. Dedit quidem Deus homini liberam Voluntatem, nec bo- „ nam infructuosam, nec malam esse voluit impunitam. „ Atqui ne longior sim in recitandis omnibus, quæ huc spectantia afferuntur ab Augustino, legat V. C. Thuanus, quæ & Possidonius (1) in Vita Augustini *capite decimo septimo* habet, cum ostendit Imperatores in hæreticis damnandis Apostolicæ Sedis judicium esse secutos, id quod Epistola centesima sexagesima sexta circa medium monstrat. Quid quod Regibus, & Imperatoribus Ecclesiam Divinitus datam in tutelam contra hæreticorum insultus ostendit, *Epist. prima ad Bonifacium quadragesima octava ad Vincentium*, *Epistola quinquagesima ad Bonifacium*, cui præter alia significat exemplo Pauli Ecclesiam contra hæreticos Imperatorum auxilia implorare.

„ Hinc ergo factum est (inquit) ut Imperator Theodosius, religiosus, & pius „ perlatis in notitiam suam talibus causis, de Donatistarum hæretica insolentia, „ mallet piissimis legibus illius impietatis errorem omnino corrigere, & eos, „ qui contra Christum Christi signa portarent ad Unitatem Catholicam terren- „ do & coercendo redigere, quam sæviendi tantummodo auferre licentiam, & er- „ randi, ac pereundi relinquere.

Sed & legendum est, quod idem Augustinus hac de re contra duas Gaudentii epistolas adjecit *lib.* 2. *cap.* 4. ubi inter alia inquit. „ Tu autem Doctor hæ- „ retica præsumptione invidiosissime clamas: *fecit Deus hominem, & dimisit eum* „ *in manu arbitrii sui* (2) Quid mihi nunc humano Imperio eripitur, quod lar- „ gitus est Deus? Hoc videlicet flagitans, ut ad faciendas injurias Deo, qui „ cum libero arbitrio fecit hominem, liberum arbitrium sibi relinquatur ab ho- „ mine. „ Neque vero aliter multo post. „ Datum est ergo homini quando „ creatus est liberum arbitrium, sed ut si esset male patiens, fieret patiens. De- „ nique illi primi homines cum peccassent, morte damnati sunt, & priusquam „ mors eis extrema etiam corporis inferretur, in exilium de Paradiso missi sunt. „ Mitiora in vos constituit Imperator, propter mansuetudinem Christianam, „ exilium vobis voluit inferre non mortem. Sed vos homines docti consideran- „ tes quid debeatur merito, & quid minus sit in supplicio, non de judicio il- „ lius, sed de vestro additis mortem.

At & legendum quod *lib. primo contra Epistolam Parmeniani cap.* 7. *circa medium*, & quod *Epistola* 174. *ad Emeritum Donatistam* scripsit; nimirum non minus contra hæreticos quam contra veneficos a seculari potestate gladium portari, quod postea prosequitur *contra litteras Petiliani lib.* 2. *cap.* 83. Ubi cum dicat, etsi ad fidem nullum esse cogendum invitum; perfidiam tamen severis tribulationum flagellis (& quidem per misericordiam Dei) esse castigandam ostendit. Quin & in Evangelium Joannis *tract.* 11. loquens de hæreticis, ait. „ Ta- „ lia facere volunt, & talia pati nolunt. Nam video qualia faciunt, & qua- „ lia

(1) Possidius.
(2) Eccles. 15.

„ lia patiuntur; occidunt animas, & affliguntur in corpore. Sempiternas mor„ tes faciunt, & temporales se perpeti conqueruntur.

Ceterum esto terminus plurium aliarum ejusdem Patris auctoritatum ea, quam his verbis *Epist. quinquagesima ad Bonifacium Comitem* scripsit. „ Proponunt „ nobis quidam sententiam cujusdam secularis auctoris, qui dixit, *Pudore, &* „ *libertate liberos retinere, satius esse credo quam metu*. Hoc quidem verum est, „ sed sicut meliores sunt, quos dirigit amor, ita plures sunt, quos corrigit ti„ mor. Nam ut de ipso auctore istis respondeatur, apud illum etiam legunt. „ *Tu nisi malo coactus recte facere nescis*. Porro autem Scriptura Divina & propter „ illos meliores dixit (1), *Timor non est in Charitate, sed perfecta Charitas fo„ ras mittit timorem*: & propter hos inferiores, qui plures sunt, ait (2), *Verbis* „ *non emendabitur servus durus, si enim & intellexerit, non obediet*. Cum dixit, „ Verbis eum non emendari, non enim jussit deseri, sed tacite admonuit, un„ de debeat emendari, alioquin non diceret, *Verbis non emendabitur*, sed tantum„ modo diceret: *Non emendabitur*. Alio quoque loco dicit (3), *Non solum servum,* „ *sed etiam filium indisciplinatum plagis esse coercendum, & magno fructu. Nam* „ *tu quidem* (inquit) *percutis eum virga, animam vero ejus liberabis a morte*: & „ alibi (4) dicit, *Qui parcit baculo, odit filium suum*.

De Andrea Erstembergero, qui scripsit de Autonomia, sive de libertate, quam vocant conscientiæ.

Etsi vero talium Patrum fulgore tenebricosum istud Axioma de Autonomia evanuit, a te tamen flagito per Domini JESU amorem, ut omissis modo aliis, qui id ipsum hac nostra ætate confutarent, non solum perlegas, verum etiam integra Historiographi fide, adjicias eidem Historiæ tuæ, quæ Andreas Erstembergerus, & Justus Lipsius cordatissime de Autonomia scripserunt.

Et Erstembergerus quidem, cujus supra memini, vixit usque ad mortem a secretis Imperii, vir Germanus, rerum Germanicarum scientissimus, idemque, si unquam alius, integerrimus, ac doctus, & pius, librum illum *de Autonomia* tripartitum reliquit, qui Germanice in Bavaria excusus, deinde latine a se ipso redditus, mihi ab eodem traditus est, quem manuscriptum in Bavarica celeberrima Bibliotheca Monachii scito extare, ni jam & latine prodiit.

Porro prima pars ejus Historica continet, quid hactenus in Imperio, & publicis Conventibus de Autonomia actum sit. Secunda argumenta urgentium Autonomiam, responsaque ad eos firmissima continet: nam & quæstione tertia agitur accurate, an talis pax sit pia, & permissa?

„ De primo Autonomiæ auctore, & quomodo illa inventum sit diabolicum.

„ Quod Autonomia Voluntati, & Ordinationi Dei adversetur.

„ Quod Autonomia tam legi Naturæ, quam legi Mosaicæ, nec non etiam „ Evangelii repugnet.

„ Quod Autonomia sit contra substantiam, & proprietates fidei, & Christia„ næ Religionis.

„ Quod Autonomia veritatem, & certitudinem fidei Christianæ tollat.

„ Quod Autonomia certitudinem Ecclesiæ, & verum cultum Divinum tollat.

„ Quod per Autonomiam & auctoritas, & potestates Ecclesiæ pessundentur.

„ Quod

(1) Johan. 4.
(2) Prov. 29.
(3) Prov. 23.
(4) Prov. 13.

Digitized by Google

,, Quod Autonomia omnem obedientiam, & disciplinam ex Christianismo
,, profliget.

,, Quod Autonomia Unitatem Ecclesiæ scindat, & tollat.

,, Quod Autonomia fores hæresibus, & Antichristianismo, & Atheismo
,, pandat.

,, Quod Autonomia, & permissio plurium Religionum expresso Dei verbo
,, repugnet.

,, Quod Autonomia exemplo Veteris, & Primitivæ Ecclesiæ adversetur.

Testimonia Patrum adversus Autonomiam.

,, Quod Autonomia nunquam in Ecclesia permissa sit.

,, Quod nec Imperatores Christiani Autonomiam tulerint.

,, Quod Autonomia iram Dei excitet, & omnium tam temporalium, quam
,, æternorum malorum causa sit.

Tertia pars confutationem complectitur aliorum argumentorum a libertinis allatorum, ubi cum contra Augustanam Confessionem differatur efficacissime, articuli deinceps isti adtexuntur.

,, Confutatio alterius speciei libertinorum de Autonomiâ Ecclesiasticorum.

,, Quod reservatio Statutorum Ecclesiasticorum paci Religionis adjecta non
,, adversetur illi constitutioni.

,, Quod reservatio jam dicta nemini præcludat viam salutis, sed potius ape-
,, riat.

,, Confutatio tertii, & quarti argumenti Confessionistarum cum annexa demon-
,, stratione, quod reservatio Catholicorum non repugnet Charitati, nec opus est
,, libertinos ejus nomine conscientias gravare suas.

,, Quod Confessionistæ sine causa dictam reservationem tamquam injuriosam
,, sigillent.

,, Ecclesiasticos in constituenda pace Religionis Clericis suis Autonomiam nun-
,, quam permisisse, nec permittere potuisse.

Confutatio septimi, & octavi Argumenti Libertinorum.

,, Quod Autonomia Clericis, salva fundatorum voluntate, concedi non
,, possit.

,, Autonomiam Clericis concessam esse extinctionem totius ordinis Eccle-
,, siastici.

,, Dissensionem libertinorum non facere quominus reservatio Catholicorum sit
,, valida.

,, Novem rationes enumerantur, cur Confessionistæ non debuerint petere Cle-
,, ricorum Autonomiam, nec illam Ecclesiasticis Statibus concedere licuerit.

,, Confutatio argumentorum a Comitibus, & Baronibus adductorum.

,, Demonstratur Comitum petitionem nec justam, aut piam, nec utilem, nec
possibilem esse.

,, Principes, Comites, Barones, & Nobiles frustra conqueri de exclusione a
,, beneficiis Ecclesiasticis, quorum ipsi se indignos faciunt.

,, Comitum, Baronumque petita fundationibus Ecclesiæ prorsus adversa esse,
,, Ecclesias invertere, nec modo ordines Ecclesiasticos, sed consequenter totius
,, Imperii compagem convellere.

,, Probatur Comitum petita Imperio perniciosa prorsus, pacique Religionis
,, adversa, quæ nec Imperator, nec Status salva conscientia admittere possint.

,, Comitum petitis nec Ecclesiasticum, nec politicum Magistratum sine blas-
,, phemia, & impietate, & sine eversione utriusque regiminis posse assentiri.

,, Confutatio argumentorum pro quarta specie Autonomiæ adductorum, subdi-
,, tos nimirum Ecclesiasticorum concernentium.

,, Pacem Religionis (ut vocant) inter solos Status non etiam subditos compo-
,, sitam esse, nec illos aliter quam ut parcant incernere.

Hæc

Hæc quidem Vir ille præstantissimus, ac de Imperio optime meritus, qui plenus dierum, & operum bonorum, dum hæc scriberemus, pie, ac sancte obdormivit in Domino.

Justi Lipsii sententia de Autonomia.

Justus autem Lipsius aureo libello, quo Atheum notat, quem *Diodorum* scite nominavit, hæc habet.

Porro an pœna inferenda sit, licitave illa coactio? respondet idem Lipsius, qui cum dixisset Diodoro illi: „ Valde abhorres ab eo verbo coactionis, scio, & hic „ est in ulcere tuo tamquam unguis: „ sic pergit. „ Tamen Tertullianus pene „ vetustissimus, & plane eruditissimus (utinam & stetisset in fide) ita scripsit. „ *Ad officium hæreticos compelli, non illico dignum est. Duritia vincenda est; non* „ *suadenda hæresis.* Augustinus ita in eam sententiam: *Melius quidem esse, quis* „ *dubitaverit ad Deum colendum homines doctrina duci, quam timore pœnæ, vel* „ *dolore compelli? Sed non quia isti meliores sunt; ideo illi, qui tales non sunt,* „ *negligendi sunt. Multis enim profuit prius timore, vel dolore cogi, ut possint po-* „ *stea doceri, aut quod jam verbis didicerant, opere sectari. Et quod tibi, tuisque* „ *assidue in ore est, ille refutat. Frustra dicis, relinquar libero arbitrio. Cur enim* „ *non in homicidiis, & quibuscumque aliis facinoribus, & flagitiis libero te arbi-* „ *trio dimittendum esse proclamas? quæ tamen omnia justis legibus comprimi utilis-* „ *simum est. Dedit quidem Deus homini liberam voluntatem, sed nec bonam infru-* „ *ctuosam, nec malam esse voluit impunitam.*

„ At & de negociis civilibus, si quid statuitur, nemo putat esse violandum, „ & præceptum de Religione calcabitur? Quis autem finis, si semel carceres „ hos aperis ad innovandum? Nulla in re lubentius, aut periculosius homines „ ludimus: ut est mens nostra vaga, & novitate rerum lætissima. Assidue au- „ diendus fanaticus aliquis, aut simulator pietatis, qui movebit.

„ Atqui apud omnes gentes coerciti, & puniti. Græcos vides? reperies So- „ cratem, & Protagoram damnatos, Anaxagoram, & Aristotelem accusatos „ ob novitatem in Religione. Quin Atheniensium talis hic calor fuit (Josephi „ verba sunt) ut eos, qui verbulum modo effarentur præter leges de Diis rece- „ ptas, sine ulla venia punirent. Abis ad Romanos? par cura, & severitas. „ Quoties (inquit Livius) patrum, avorumque ætate negocium Magistratibus „ datum est, ut sacra externa fieri vetarent? Et addit verissimam rationem, „ etsi in Religione vana: *Judicabant enim prudentissimi Viri omnis Divini humani-* „ *que juris, nihil æque dissolvendæ Religionis esse, quam si non patrio, sed exter-* „ *no ritu sacrificaretur.* Nec aliter secuti Romani fecere, & Principes ipsi. „ Quid Judæi, quorum Respubl. & Religio extra controversiam erant tam „ optima? Illi vero hic ita duri, ut nec habitationem admitterent cujusquam „ a patria Religione dissidentis. Quod in Hispania decretum olim, legi in Con- „ cilio sexto Toletano, ut quisquis succedentium temporum Regni sortiretur „ apicem, non ante conscenderet Regiam sedem, quam inter reliqua conditio- „ num sacramentâ pollicec etur, nullum se non Catholicum permissurum in Re- „ gno suo degere. Si vero postquam ad Regni gubernacula accessisset, hujus ipse „ temerator existeret promissi, esset Anathema, Maranatha, in conspectu sem- „ piterni Dei, & pabulum efficeretur ignis æterni. Quin apud Sinenses (ve- „ tus, & compositum valde Regnum) etiam lex est; ne qua religio alia admit- „ tatur sine scito Regis, ejusque Consilii; qui aliter, capitale ei sit. Quæ unà „ tes progressum, cursumque ibi valde impedit nostræ Religionis. Quid in Ec- „ clesia Christiana veteri? licentia effusa nunquam fuit, quamprimum Princi- pes,

„ pes, & tutores illa habuit Christianos. Constantinus exemplum esto, cujus leges, & scita sunt in Arianos.

Quatuor vero pœnarum genera, sive gradus in turbatores istos agnoscit ex ipsa omni antiquitate Lipsius. Mulctam, ignominiam, exilium, mortem; omnes utiliter, & aliter, atque aliter adhibendas. Duas primas plerumque in minutis illis turbationibus, quos posuit in Classe secunda; duas alteras in majoribus, qui in Classe prima. Mulcta quid sit, satis clarum est: pecuniarum nempe aliquod damnum, quod incurrant, quoties in hac re peccant. In quos ea utilis? in sophos illos, aut disputatores, & quicumque (*sic*) publici liberi nimis, aut protervi oris. Veteres quoque fecerunt, & Theodosii lex fuit, quæ in convictos hæreticos statuit decem librarum auri pœnam. Tu pro tempore, & pro re moderare. Quod si contemnant? ratum erit, & apud quosdam proficies: tamen si pertendunt, alterum scilicet adhibebis ignominiæ telum. Ea est, quæ pudorem publice adfert, & maculam suffundit famæ. Multa sunt in hoc genere, & varie usurpata priscis. Vetustissima in Ecclesia excommunicatio, idest, ut a templis arcerent, & communi piorum societate. Synodi Laodicenæ veteris Canon fuit: *De non patiendo, ut templum Dei hæretici ingrediantur, quam diu in hæresi perseverant*. Item interdictio cum iis copulæ, aut nuptiarum. Eadem synodus: *Non contrahere cum hæreticis nuptias, nec filios, aut filias, etiam si promittant Christiani fieri*. Amplius privatio munerum, & honorum, ut Theodosii, Valentiniani, Arcadii lex fuit, qua omnis denegatur hæreticis facultas militandi, quin immo extra Urbis mœnia arcentur. Justiniani etiam latior: *Gentiles, aut hæreticos non tangere Rempubl. sed solos Christianos orthodoxos*, datque iis ad conversiones tres menses. Potes ad hanc ignominiæ partem referre, quod remoti ab omni liberalitate, aut successione, quolibet titulo venienti. Item inustiones frontium, aut stigmata, ritu prisco. Reperio in Anglia hæc adhibita sub Rege Henrico secundo, de quo Gulielmus Neubrigensis. *Tunc Episcopi, ne virus hæreticum latius serperet, eosdem publice pronunciatos, corporali disciplinæ subdendos Catholico Principi tradiderunt. Qui præcepit hæreticæ infamiæ characterem frontibus eorum inuri, & spectante populo virgis coercitos urbe expelli*. Jam exilium quoque inter pœnas, idque creberrime olim fuit. Constantinus Imperator Arium, & Arianos deportari exilio præcepit. Constantius Aetium propter confessiones dissimilis substantiæ mulctavit exilio. Theodosius minor Nestorium pulsum ex Oriente relegavit apud Oasim: & exempla plura, atque obvia. Quarta pœna mors est; quæ in hoc genus seductores, & pseudoprophetas a Moyse decreta, exercitaque fuit. Principum item legibus expressa non solum ad terrendum, sed & ad inferendum. At, si (inquiunt) fatalis ista scabies, cur punis? nam fato nulla humana vis, aut mens resistit. Pueri in scholis respondeant: *Fatali sceleri fatales quoque esse pœnas*. Nexa hæc inter se, & devincta. Quamquam alia mente hoc a nobis dictum, & absit, ut scelera, aut errores velimus esse a fato: contra quod jam diximus supra.

De legibus Galliæ, & Decretis Senatus Amplissimi Parisiensis.

At si adhuc addidero leges patrias, vestrique adeo Senatus, quas scripsisti & te habere pro Deo (nam idem iterandum est mihi) & sapientissime Galliæ Reges sanxerunt, easque dum sanctas vester Senatus habuit, fartam, tectamque Gallicanam Ecclesiam posteritas vidit; num corruet adhuc novum istud commentum,

ne

ne dicam amplius Axioma vere (1) . . . . Fuit ergo, Vir clarissime, non fusio sanguinis, sed (quod inquit Hieronymus) ministerium legis, quo semper hæreses Christianissimi Reges e Gallia ablegarunt. Quod si hoc tempore, quo invalescentibus iisdem hæresibus contagium istud sic grassatum est, ut corrupta massa non ferat antiquissimas leges, severitasque tantisper remittenda sit, (cacochimum corpus præsentiora remedia respuit) veritas saltem a vobis, qui præestis, agnoscatur, non publica Historia oppugnetur, ac levioribus interea remediis, qualia Rex sapientissime adhibet, sedulo Animæ proximorum curentur.

An ne vero dum ex omnibus partibus integer Senatus vester constabat, præcipui Senatores Catholicæ Religionis adversus hostes fidei erant Quæsitores, & Vindices? Nonne dum Christi amore ardens, quæ vocabatur Camera, lucebat, extinguebantur (sicunde apparebant) unico momento faces Inferorum, quæ postea miseranda specie commiserationis permissæ, ut depascerent omnia, in istam flammam, & incendium ita eruperunt, ut jam non Camera, sed forma ardens universum Regnum evaserit?

Anne inquam paucissimorum pluribus sæculis supplicium, & plerisque ipsorum animis salutem peperit, ac vero prohibuit, quin innumeri, sive in bellis interficerentur, sive æternum cruciandi ad perpetuos ignes descenderint?

Quingenta minimum hominum millia hoc uno sæculo cæsa, qui modo aut viverent, aut si Catholici decessissent, id quod sublatis Ministrorum scintillis effici initio poterat, Galliam, quæ olim talia monstra non passa est, florentissimam reliquissent, atque Catholicam; quæque Catholicam semper Ecclesiam tutata est, e Germaniæ, Angliæque visceribus virus istud eradicasset; sicque unanimi consensu communem Christiani Orbis hostem facillime devicissent.

Sed sæpe horrui cum videbam, sive in Germania, Polonia, Hungaria, Dania, Suetia, Moscovia (ut & non desunt), sive potissimum in Galliis, quos Calviniana rabes infecerat, eos innoxiarum animarum rationis adhuc usu carentium, & quidem infantium, esse parricidas. Animæcidas Carthaginense Concilium vocabat, qui oblationes, & sacrosanctum Missæ sacrificium migrantibus ex hac vita denegabant. Quidni Calvinianos Animæcidas dixerimus, qui Infantibus sæpissime baptismum tamquam minime necessarium dixerunt, ac sine baptismo abeuntes fuerunt auctores, ut Divina visione frui nunquam possint? Apage quæso abs te, optime Thuane, si quibus ejusmodi hactenus, recta licet mente, favisti, Consilium istud, non ut sanguinem fundas, sed ut in mentem illorum Deo aspirante Vitam infundas, causasque tot pupillorum vestro Ordini a patriis, & omnium legibus commendatas suscipite, ne earum sanguis de vestra manu requiratur.

Unde ortus Axiomatis istius error.

At etsi Optatus, & Augustinus præcipuas istius Axiomatis causas attigerunt, juvat tamen repetere, quæ tum vidi, tum sæpissime sum expertus.

Primum nunquam e colloquiis, & collationibus inter Catholicos, & hæreticos habitis quidquam solidæ pacis extitisse, ni utraque pars Ecclesiæ, quæ una Apostolica Romana est, judicio stetisset. Illic iter. Deinde quidquid de Principibus, quorum potestatem a Deo esse & fatemur, & pro hac Veritate sanguinem fusuri sumus, dicatur, ipsos a solo Deo pendere, solutos esse a cunctis legibus, præcipue Galliæ Reges, id non tollit, sed astruit summam spiritualem potestatem, quam ad unitatem servandam Christus ipse Rex Regum in Petro instituit, & usque ad consummationem sæculi roboravit.

(1) Aliqua hic desunt in C. M.

Digitized by Google

Quod si ab ipso Deo Principes, pendet & ipse multo magis Pont. Max. cui dictum est non a Genevensibus, & istius modi fæcibus, sed a Filio Dei. *Tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam, & tibi dabo claves Regni cœlorum*, & *Pasce non solum agnos, verum etiam oves meas*.

Quod si (inquam) nemo hiscere adversus Principum leges debeat, multo minus adversus Pontificis Maximi leges, & legitimarum synodum Canones ponere obicem debet.

Si item Principibus cura Populorum incumbit, eadem multo magis in iis, quæ sunt fidei, incumbit Pont. Max.

Addo, si in Senatu Diplomata Pontificum expenduntur, licet igitur maximo omnium, & Oecumenico Senatui, qualis fuit Tridentina, & aliæ legitimæ Synodi, vestra Decreta, & edicta expendere, num rectæ fidei, et administrationi advertentur. Neque vero hac ratione vobis vestra demetur, sed statuetur auctoritas, quæ cum Ecclesiæ spiritu juncta summo apud Regem pretio habebitur.

At siquis dixerit, hoc uno excepto, hoc est visibili Ecclesiæ capite se reliqua credere, & admittere, cogitet, quodnam sibi sine suo capite corpus esset; cadaver utique fœtens. *Tolle*, dixit quidam e Patribus, *fontem*, *rivi exarescent*.

Sin addideris, demantur abusus, tum credemus, & nos addimus. *Tolle Ecclesiam militantem, ac tum triumphavimus*. Ceterum dum impleantur tempora, Evangeliumque per universum orbem annuncietur, quod jam fit etiam in Indiis, militet Ecclesia necesse est; hæreses sint necesse est, ut qui probati sunt, manifesti fiant; irrepant abusus, & scandala necesse est, ut justitia administretur, virtutes exerceantur, justificetur sapientia Dei. Interea vero quæ dixerint, etsi improbi moribus sederent in Cathedra Petri, facienda sunt. Nam leges e Tribunali illo non humanitus, sed Divinitus prodeunt.

Sublato igitur isto invisibilis, purissimæque, ac sine ruga, & macula imaginariæ Ecclesiæ magis somnio, quam specie, meminerimus ejus Homiliæ, qua D. Basilius urget, ut nobis ipsis attendamus, & salvemus animas nostras.

De quibusdam phrasibus, quæ a Christianis Historiographis videntur esse declinandæ.

Poteram huic Commentationi meæ finem imponere, ni tuæ ingenuitati maxime confiderem. Quamobrem hæc pauca adhuc.

In Historia tua sæpe illa usurpas, *fanum Pauli*, *Egidii*, *Maximini*, *Secundi*, & ejusmodi alia. At obsecro te per charitatem Christi, utere nominibus, & vocibus, quibus sunt usi Augustinus (1), & alii Patres, qui etiam Historias conscripsetunt. Falsorum Deorum, & Idolorum *fana* recte dicuntur; Templa vero, & ædes sacras Cœlitum, ac memorias Martyrum, qui membra sunt Christi, tectius dicimus. Oppida, quæ horum nominibus fuere honestata, condecoremus iisdem & nos. Castis, & Catholicis auribus insonant melius, *Oppidum Sancti Maximini*, quam *Maximini*. Si latinitatem quærimus, nescio quid latinum non sit, cum *Oppidum*, quod Oppidum est, cum *Sanctum*, qui Sanctus, pronunciamus, aut scribimus. Sin extraordinarias istas voces quærimus, cavendum est ne pro Christianismo Ethnicismus reviviscat. Idem dixerimus, cum *Statuas* nominas, quas Christiana omnis Antiquitas, Synodique *sacras* dixerunt *Imagines*. Idem cum *Pontificios* vocas, qui *Catholici* dicendi sunt. Hæretici enim, ut nosti, hoc nobis nomen imposuere, qui & Pontificem Antichristum dictitant. Atque ut ipsi Catholici non sunt, nec Catholicam ostendere apud se possunt Ecclesiam

(1) In lib. de Civit. Dei.

clesiam, quod etiam Augustinus sui temporis hæreticis exprobraverat, (1) mirum non est, si & hoc nomen e mundo tollere conantur. Et vero Paulum Aemilium, Massonum, Marcum Velserum, Onuphrium, Jo: Petrum Mapheum nostri ævi Historiographos habemus insignes, quarum semitam interdum terere haud esset ineptum.

De Retractanda Historia.

Quod si eorum, qui tuo nomini optime volunt, meique item tibi addictissimi (nam sæpe etiam est olitor valde opportuna locutus) consilium non omnino contempseris, suaserim, ut quod brevissimo temporis spatio effici poterit, tu ipse submoto, qui forsan auctor fuit, ut pleraque nolens insigni alioquin Historiæ tuæ inspergeres, eandem retractes; ac nisi aliorum, certe Josephi Scaligeri exemplum imiteris, quem tu in re litteraria principem sine controversia locum tenere, vere eruditorum Phœbum, Divini ingenii cum rara morum probitate conjuncti virum appellas. Is enim cum librum *de emendatione temporum* tibi dicatum primo Parisiis emisisset, aliquot post annos & ipse secundis, ac tertiis cogitationibus eundem (sed quem pene prorsus fœtum alium prodiisse testatus est) recudi curavit: quamvis quoniam judicium Ecclesiæ aspernatus, & inter Batavos procul a spiritu veritatis delitescens, & extra nidum alas extendens (ut Christophorus noster Clavius de eo scripsit) expurgatione egeret, opus illud ita retractatum, proscriptum denique rursus fuerit a S. Apostolica sede Romana, donec repurgetur. Sed tu ejusdem Josephi Scaligeri Elenchum, & Castigationem Calendarii Gregoriani a Christophoro Clavio nostro castigatam, & Romæ editam (2) fortasse non legisti. Quam tibi ideo mitto, ut recognita a te Historia tua, etiam de illo dici possit Historia, non falsum Encomium.

Ceterum, quos hac in re imiteris, meliores utique, quam sit Scaliger, fuerint tibi Duces DD. Gregorius Nazianzenus, Hieronymus, Augustinus; sin autem aliquem & nostri ævi solidum velis Auctorem, perlege quæso hac de re loquentem Cæsarem Card. Baronium. Ac de priscis cum jam ipse abhinc plures annos scripsissem, quod ad novam causam condendi Apparatus mei sacri spectabat, hæc, quæ ibidem legere, si lubet, poteris, dixi his verbis.

„ At certe ut huc digrediar, non solum mirandum est, verum etiam magnis „ laudibus extollendum, quanta animorum demissione, ac consensione Patres ipsi „ iis in rebus, de quibus aliquando dissenserant invicem, quasi perpetuo sancito fœdere, conjungebantur, ubi a prima Sede, vel a legitimis Synodis aliquid „ statuebatur. Quin & retractandis suis scriptis ingenue invigilabant, & aliorum „ operam eisdem recensendis peroptabant, quod Gregorium Nazianzenum, „ Hieronymum, & Augustinum fecisse ostendimus. Id quod ab hæreticis tam „ inter se se semper dissectis nunquam factum vidimus, cum & sua ipsorum „ mendacia sine ulla fronte tueantur, & celeberrima, & antiquissima Concilia „ Lutherus, & alii blasphemaverint. Quod cum verissimum sit, quanto horrue„ re magis hæretici communem omnium Patrum consensum, tanto hunc am„ plexi sunt alacrius Ecclesiæ filii, qui communionem sanctorum credentes sym„ bolum fidei tamquam arrham salutis æternæ usque ad effusionem sanguinis in „ omnibus sartum tectum servarunt.

Cum autem in eodem Apparatu de Doctrina D. Augustini, unde, & qualis esset, agerem, dixi hæc, quæ scriptoribus omnibus præsertim Historicis utilissima fore spero te judicaturum.

Ss 2 „ De-

(1) Epist. cont. Adimantum Manich.
(2) Ann. 1595.

„ Demissio animi, atque modestia primo cernitur in libris Confessionum, *quas* „ *humilitatis sanctæ memor* (ait Possidius) *jam nullum fallens*, *sed laudem non* „ *suam*, *sed sui Domini de propria liberatione*, *ac munere quærens*, *noluit*, *ut de* „ *se quisque crederet*, *vel putaret*, *supra quam se esse noverat*. Cernitur item in „ libris Retractationum, quos ut scriberet, jam septuaginta duos annos natus ro- „ gavit populum, ut sibi liceret adlegere Eradium (sicuti fecit) in Episcopa- „ tu administrando: futurum enim dixit, ut *hoc otium haberet magnum negocium*, „ relegendis nimirum atque emendandis suis scriptis, ut purgata posteritati re- „ linqueret. Sed & quæ tum ad finem libri *de Bono perseverantiæ*, tum alibi de „ se ipso testatus est, indicant Spiritum Sanctum ejus Doctrinæ adfuisse, qui re- „ quiescit super humilem, & trementem verba sua, quemadmodum de ejus Præ- „ ceptore Ambrosio diximus supra. Augustinus igitur sic inquit. *Qui legunt* „ *hæc*, *si intelligunt*, *agant Deo gratias*. *Qui autem non intelligunt*, *orent*, *ut eo-* „ *rum ille sit Doctor interior*, *a cujus facie est scientia*, *& intellectus*. *Qui vero er-* „ *rare me existimant*, *etiam atque etiam ea*, *quæ dicta sunt*, *considerent*, *ne for-* „ *tassis ipsi errent*. *Ego autem cum per eos*, *qui meos labores legunt*, *non solum* „ *doctior*, *verum etiam emendatior fio*, *propitium mihi Deum agnosco*, *& hoc per* „ *Ecclesiæ Doctores magis exspecto*, *si & in ipsorum manus veniunt*, *dignentur nos-* „ *se*, *quæ scribo*. Quin & idem ipse semel in rebus dubiis scripsit, se non au- „ dere rem determinare, quæ in nullo generali Concilio definita esset, *lib. 2.* „ *contra Permenianum c. 13. & lib. 7. de Baptis. c. 53.* Accedit ad hæc omnia, „ quod cum primum conversus est ad Deum, ita de relinquendo seculo cogita- „ vit, ut transmittens in Africam vendens omnia, & dans pauperibus, mundo „ valedixerit, paupertatem, castitatemque coluerit, monasterium autem insti- „ tuerit, in quo cum sociis Evangelicæ perfectioni operam dedit. Quam quidem „ vitæ rationem si hæretici inivissent, sive initam haud deseruissent, nunquam „ corruissent in tantum barathrum impietatis.

Sed meum hoc Scriptum Cæsaris Card. Baronii prudentissima appendice claudam, qua ille Decem Ecclesiasticorum Annalium Tomos clausit inquiens.

„ Prima illa censeri debet Scriptorum felicitas, si a veritate nunquam pedem ef- „ ferre contingat. Sed istud Divinis dumtaxat libris esse concessum, ut nullum „ penitus in iis sit reperire mendacium, gravissimi Ecclesiæ Doctores affirmant; „ quamvis nec cum eis ita feliciter actum sciamus, quin librariorum injuria, „ vel interpretum imperitia aliquod mendum irrepserit, quod corrigatur. Secun- „ da vero felicitas illa debet existimari, si quæ humana imbecillitate errata nas- „ cantur, eadem cognita emendare: quam nos assequi cum exoptemus, ita com- „ parati sumus ut monitores nostros tamquam insignes colamus benefactores: a „ quibus nec etiam separemus eos, qui se ipsos adversariorum loco constituunt, „ dum nostra infenso animo carpunt, & tamquam Harpyæ, ubi laute sunt epu- „ lati, quæ supersunt, putore detractionis inquinant, & ut muscæ in corpore „ sano saniem, sicubi sit, avide quærunt. At quod a detrahentium dicacitate „ nullus immunis sit (inquit sanctus Hieronymus) nisi qui nihil scripsit: con- „ vertamus in nostrum lucrum aliena dispendia, & si quid vane objectum, con- „ futemus; si quid ostendatur erratum, corrigamus; siquid obscurum, elucide- „ mus; insuper & siquid superaddendum devenerit in manus, pariter adjicia- „ mus, Nihil cum oritur, statim perfectum est, neque in longa, ac prædiffi- „ cili via illæso semper incedere pede conceditur. Atque ubi multæ vigiliæ, „ non levem saltem irrepere somnum haud patitur humana conditio. Boni con- „ sule, pie lector, & pro nobis Deum precare. „ Hæc ille.

Laus tibi Domine JESU.

OPU-

OPUSCULUM IX.

Defensio Fratris Johannis Pratensis, *& Libellus ejusdem contra* Guarinum *de non legendis impudicis Auctoribus*,

Ex *Mutinensis* Collegii Codice Manuscripto.

EDITORIS ADMONITIO.

Johannis Pratensis, cujus heic profero *Defensionem*, nullam apud *Joh. Albertum Fabricium* in Bibliotheca *mediæ & infimæ latinitatis* mentionem injici, mirum non est, quum in eo opere plures, atque Italos præsertim, desiderari Scriptores compertum paullo eruditioribus sit. Mirandus magis, quod litteris ad me Florentia datis XIV. Kal. Septembres a. 1755. monuit me *Laurentius Mehus* litterariæ historiæ Hetruscæ scientissimus, ejus scilicet non meminisse *Johannem Dominicanum Florentinum Johanni* nostro æqualem temporum in anecdoto libro, quem *Pratensis laudatio* prænotavit. Nec tamen ille proletarius homo fuit, sed multis nominibus commemorandus. Inter editas *Poggii* litteras, quæ XVI. est, *Johanni* nostro inscribitur, docetque, illum tunc temporis *Pisani* Pontificis fuisse *Vicarium*. Sed & aliæ plures sunt nondum editæ ejusdem *Poggii* ad *Johannem Pratensem* epistolæ, ut, inquit idem *Mehusius*, T. II. Lib. II. ep. IX., cujus initium: *Hoc ita posui*, XV. *Tu quidem fecisti*, XVII. *Dictum est mihi*. *Franciscanæ* deinde Familiæ nomen dedit, in qua *Alberti Sartianensis*, & *Bernardini Senensis* discipulus quum fuisset, inter suæ ætatis concionatores celeberrimos habitus fuit. Quamobrem concionatoribus, quos anno 1450. Pontifex ipse urbibus, & proceribus deprecantibus in Quadragesima designavit, *Johannem Pratensem a Vvadingo in Annalibus Minorum* ad eum annum n. VIII. adscriptum videmus. *Ferrariam* igitur a. 1450. contendit *Johannes* concionum habendarum caussa. Illic autem inter concionandum in impudicorum poetarum lectionem vehementer exarsit. Quamobrem *Guarinus Veronensis*, qui eo tempore *Ferrariæ* docebat, VII. Aprilis epistolam, seu potius libellum *Johanni* inscripsit *de lectione poetarum*, ubi sententiam suam ea de re promit ab *Johannis* doctrina admodum discrepantem. CLL. PP. *Benedictini Edmundus Martene*, atque *Ursinus Durand* T. III. *Amplis. Collect. col.* 857. *seqq. Guarini* epistolam ex MS. Codice *Reginæ Sueciæ* a *Mabillonio* erutam ediderunt. Huic *Guarini* epistolæ respondit *Johannes* tribus libellis, quorum priorem, quem unum invenire licuit, divulgamus. Ceterum *Johannes* superiore anno 1449. generalibus *Tusciæ* comitiis interfuerat: deinde in controversia, quæ a. 1455. inter *Minores Conventuales*, & *Minores Observantes* agebatur, unus e septem *Johannes* fuit, quos *Observantes* elegerant, ut *totius Sodalitatis nomine*, inquit *Vvadingus ad eum ann. num. LIV. tanquam compromissarii negotium prosequerentur*.

Digitized by Google

Defensio Fratris Johannis Pratensis ac libellus ejusdem contra Guarinum de non legendis impudicis auctoribus feliciter incipit.

Præfatio Libelli.

QUum te, *Guarine* cariſſime, Chriſtianum hominem credam, atque in Chriſto baptizatum putem, non ea te judico malivolentia commoveri ad ſcribendum contra me, & invehendum adverſus publica prædicata mea, vera utique, ut tamquam Rhetor tamquam rhetoricæ artis eruditiſſimus, qui vera ſuadere velis & falſa. Sic Rhetorica perſæpe facere conatur, ut ait *Auguſtinus* in libro IV. *de Doctrina Chriſtiana*; nec minori ad ſanctitatem pectore hanc tuam ornate dicendi artem exerces, ac colis, quam *Lactantius Firmanus*: nec ab illius puto ſententia diſcrepabis, qua in libro V. *divinarum inſtitutionum ad Conſtantinum* Imperatorem maximum ait; *Eloquentia ſæculo ſervit, populo ſe jactare, & in rebus malis placere geſtit: ſiquidem veritatem ſæpius expugnare conatur, ut vim ſuam monſtret; Opes expetit; Honores concupiſcit; ſummum denique gradum dignitatis expoſcit. Publico igitur gaudet, multitudinem, celebritatemque deſiderat.* Hæc *Lactantius*, qui parum ante de eadem Rhetorica in eodem V. libro dixit; *adeo nihil verum putat, niſi quod auditu ſuave eſt, niſi quod poteſt incutere voluptatem.* Sane apud eos, qui poſtpoſito nucleo veritatis amaverunt cortices, divinorum Theologorum ſententiæ verbis quidem ſimplicibus terminatæ, & nulla excellentis eloquentiæ lance libratæ riſu dignæ forent, quæ tamen digniſſimæ ſunt bonitate, majeſtate, ac Trinitate Dei, & Incarnato Verbo ejus Domino Noſtro Jeſu Chriſto, quem *Paulus* Apoſtolus prædicat crucifixum, Judæis ſcandalum, gentibus autem ſtultitiam. In hac ſiquidem ſimplicitate verborum bella militum, victoriæ Imperatorum, Scipionumque triumphi, quamvis non tradantur; non minus ſtudioſiſſime tibi, o doctiſſime vir *Guarine*, amplectenda erunt. Cum tibi præcepta ponantur de Chriſtianis moribus, atque de virtutibus animarum. Ibi enim de vita, de ſalute, de immortalitate, de Deo ſcribitur, de bonorum finibus, & malorum, quibus utique rebus viro ſapienti & Religioſo nihil habet videri ſuavius. Utinam ad hanc piam veritatem, divinamque dicendi puritatem me veluti ad arma tutiſſima, & invictiſſima referam, ut ſalvis amicitiis, omnique chriſtiana pace atque caritate in ſua integritate manente inepte læſam veritatem monſtrem, atque defendam, illatam mihi falſo calumniam reſpuam, adoleſcentulorum animas opulentiſſimo Chriſti cruore redemptas, ejus cruce morteque ſalvatas a peccatorum periculis abſolvam, & eruam.

Regulæ Hieronymi, & Auguſtini ſervandæ a Chriſtianis, inter quos contra errores invehitur.

Interea dum hoc agitur, beatorum *Hieronymi* & *Auguſtini* conabor adſervare regulas de veritate, & caritate ſervanda ab his hominibus, inter quos contra errores invehitur. De his *Hieronymus* ad *Helenum* presbyterum contra *Ruſinum* ſcribens ait. *Nonne & Apoſtoli ſalvis amicitiis diſſenſerunt? cognomento Marcum ſtomachati ſunt? & ſeparavit eos navigatio, quos Chriſti evangelium copulabat? Nonne idem Paulus Petro in faciem reſtitit? quod non recto pede incederet in evangelium; & tamen apud prædeceſſorem ſuum calumniam eccleſiæ vocat, & exponit prædicationem, ne in vacuum curreret aut cucurriſſet? Nonne in religione etiam liberi a parentibus, & conjuges a maritis ſalva pietate diſſentiunt?* Hæc *Hieronymus*. Sequitur regula *Auguſtini*. Ad hoc item *Auguſtinus* ad *Hieronymum* in Epiſtola *de exemplaribus*. *Ego*, inquit, *me longe eſſe ſentio ab illa perfectione, de qua ſcriptum eſt*. Siquis in verbo non offendit, hic perfectus eſt vir. *Sed plane in Dei miſericordia puto, me poſſe abs te facile petere veniam, ſi quid offendi prorſus, quod ad ipſas res, quas noſſe volumus, attinet; ſiquid veri me tenere vel ſcio, vel credo, vel puto,*

to, in quo tu aliter sentis, quantum dat Deus, sine tua injuria conabor asserere; quod autem ad offensionem tuam pertinet, cum te indignatum sensero, nihil aliud, quam veniam deprecabor. Absit ut non cum gratiarum actione lucris meis deputem, sive fuero te docente instructus, aut emendante correptus. Hæc Augustinus.

Quod libellus Guarini imponit falsum crimen Fratri Johanni.

Igitur legenti mihi libellum tuum quoniam visum est, te potius contra fictiones libellum edidisse, quam prædicationes meas expugnasse ac pro tuo voto liberaliter sicut libuit, sententias, & verba formasti atque finxisti; nonnulla quippe mihi falso imposuisti, & ad quæ tua sunt, veluti si essent mea, diriguntur abs te, & plurima tela linguæ tuæ; idcirco statuo retexendum omnia, quæ ad causam facientia prædicavi. Omne vero mihi falso objectum crimen auctore Deo etsi confidam tota mentis libertate respuere, attamen scire te velim plus esse, ac fore machinatum in discrimen ac periculum animæ tuæ, quam in damnum aut dedecus honoris, & famæ meæ, quæ nulla mihi quidem tanto studio expetenda, aut repetenda foret præter causam, quam religioni Beati Francisci, & officio prædicatoris, cui voluntate majorum patrum adstrictus sum, & huc accitus si non optarem, tu mihi nefas putares.

Partitio totius operis in tres libellos.

Igitur contra poetas quosdam impudicos prædicavi, quos ut tu salvares & me damnares, falsum, ut ostendam, contra me libellum condidisti, quem ut pro mea veritate & religione repellam, tria mihi facienda esse videntur; primum affirmare mea, ac quæcumque dixi, ita Sanctorum auctoritatibus roborare, ut liqueat me approbatissimorum virorum sententias magis recitasse, quam meas prædicasse. Secundum ostendam, quod Libellus tuus omnino occidat & ante hos viros sapientissimos & doctissimos evanescat. Tertium quod debeat pro summa causæ tum pro nobis, tum pro Scholarium commodo definiri.

Incipit libellus primus, & capitulum primum de partitione naturalis ac moralis philosophiæ.

Pro primo cum omnes *homines natura scire desiderent*, ut *Aristoteles* inquit *in libro primo metaphysicæ*; insani prorsus essent, & excordes, qui rerum scibilium scientias condemnassent, sicut aliqui nihilominus fecerunt, quorum beatus *Hieronymus* meminit *in Commentariis super epistolam ad Titum*. Hos ego mi dilectissime, non modo exectror & prophanos puto, sed potius pene asellos bipedes, quam homines judico; profitendæ, laudandæ sint omnes disciplinæ ad effugandam ignorantiam necessariæ, & illæ maxime, quibus addiscimus rerum, & naturarum essentias, quantumque nos homines cæteris animantibus antecellimus. Hanc siquidem agnitionem sapientes mundi philosophiam naturalem appellarunt. Et hæc, cum agit de natura ut est *principium motus, & quietis*, in generali non descendens ad particularia, docetur in libro *physicorum Aristotelis*; cum agit de natura ut est *principium motus*, quo partes mundi ordinantur in mundo, habetur in libro *de cælo, & mundo*, & in libris subalternatis ei; cum agit de natura ut est *principium motus*, quo perficiuntur aliquæ nobiliores partes mundi scilicet animalia, qui motus est operatio vitalis, puta sentire, intelligere, & appetere, quod magis est animalium salus & perfectio, quam mutatio, sic versatur in libro *de anima* & in subalternatis ei.

Moralis Philosophiæ partitio.

Laudavi similiter, & nec efferre cessabo, moralem scientiam philosophorum, quæ urbes, Regna, Provincias temperat, & vitam ac mores hominum format, quæ agit de homine, voluntario, atque libero motu ejus, hæcque cum format hominem, magis absolute ab *Aristotele* docetur in libro *Ethicorum*, ubi agitur de moribus in communi; cum format modum vivendi civilem, traditur in *politicis*; cum domesticum, in *æconomica*; cum solitarium, in *monastica*, a quocumque illa inventa primum, & composita fuerit aut a Christianis, aut a non colen-

Digitized by Google

colentibus Christum. Has humanas scientias esse dicimus vere nobis accommodas, & omnino idoneas, ac necessarias, quibus tamquam scalarum gradibus ad Theologiam ascenditur.

Finis Rhetoricæ artis quis sit, quo Rhetorica trahenda est.

At præcepta Rhetoricæ artis traduntur idcirco, atque a studiosis accipienda sunt, ut contra falsitatem armata sit veritas, ut potentius in animos influat, & vi sua instructa, & luce orationis ornata, sicut *Augustinus*, *Lactantiusque* dixerunt.

Quod Philosophia est præstantior arte Rhetorica.

Post vero Theologiam omnium primam Philosophia scientia præstantior est, quia ut *Lactantius* ait, nec *tam rebus humanis benemeretur, qui scientiam bene dicendi affert, quam qui pie atque innocenter docet vivere*. Idcirco apud Græcos majore in gloria Philosophi, quam Oratores fuerunt. Illi enim recte vivendi doctores æstimati sunt, quod est longe præstabilius, quoniam bene dicere ad paucos pertinet, bene autem vivere ad omnes. Eloquentia hominum vitæ tam utilis & accommoda videri decet, quantum dominam suam Theologiam ornat, & magistram ac ducem philosophiam imitatur. A quibus quoquomodo separarur & disjungitur, omnino cavenda est, quia *insipienti eloquentia si quis affluat, tanto magis est cavendus*, inquit *Augustinus*, *quanto magis ab eo in his, quæ audire inutile est, delectatur auditor, et cum quem diserte dicere audit, etiam vere dicere æstimat*. Hæc *Augustinus* in 4. *de Doctrina Christiana*, & parum post infert: *Qui enim eloquenter dicunt, suaviter; qui sapienter, salubriter audiuntur: sicut autem sæpe sumenda sunt amara salubriaque, ita semper vitanda sunt perniciosa*, dulcedo scilicet impudicorum poetarum.

De poetis, de quibus est quæstio.

Poetas autem, de quibus est quæstio contra nos mota, tantum assero debere legi, acceptari, vel respui, quantum de ipsis Sanctorum virorum ac sapientum auctoritas definivit. Hi Sanctarum litterarum professores fundamentis veræ Philosophiæ suffulti, & communiti liquido verum a falso illuminati distinguunt, ac justum ab injusto. Nam & cum sapientes Philosophi Imperatorum & gentium jura sanxissent, ad Theologiæ cathedram & Dei sedem, ubi Christus judicat, videnda illa obtulerunt, ut sibi parerent, & omnium veritatum dominam Theologiam sequerentur: huic cathedræ, & Sessori ejus, vel ejus professoribus refragari, vel resistere nulli fas est.

De Virgilio Poeta.

Virgilium inter omnes poetas clarissimum recitat *Augustinus* in primo *de civitate Dei* dicens: *Virgilium propterea parvuli legunt, ut videlicet poeta magnus omniumque præclarissimus, atque optimus teneris adhibitus annis non facile oblivione possit aboleri*. Hoc ipse prædicavi, & tunc excepta vere fabula falsa Didonis, de qua infra dicetur, ut sibi legi curent hunc poetam, parvulos *Ferrarienses* hortatus sum, propter quod hunc laudatum. *Terentium* ab Augustino accusatum pro impudicitia deponere non curarent. Tu hoc intelligens & eo sancto tempore quadragesimæ cum hunc *Terentium* adolescentulis lectitares, prædicationem ferre non potuisti, & pro zelo excandescens e contra libellum lucubrasti, atque illum, ut retractare compelleres, adversum me confestim produxisti.

Quod venialia vitia bonorum virorum non debent notari a viris excellentibus.

In libello videtur impingi præconibus Dei, quod pro dedecore grammaticalia dictionum, & scriptionum vitia notanda sint, & illis opponenda ut qui non debeant contra peccata clamare, si videantur ignari vocabulorum & syllabarum numeros, & tempora mensurare, aut incorrupte figurare scriptiones.

Ibique in libello jactando dicis, alium aliquando fuisse prædicatorem, qui similium cum esset indoctus, in quadam prædicatione cum *Thebarum* conditorem *Cadmum* pronuntiare debuisset, *Cadinum* dixit, & auditores forsitan imbecilles in risum commovit. O quam inexpiabile scelus illud, & nefas intolerabile!

Sed

Digitized by Google

Sed neque præcones Christi talibus calumniis se læsos putent, quibus illa, quam exquirunt, veritas inoffensa est; magis autem summis & clarissimis oratoribus eloquentia illa levis & inanis esse videtur, quæ omnibus tam græcis quam latinis litteris est insignis, & exerto mucrone suo fugientes dictionum ac syllabarum muscas insectetur. Non est igitur causæ nostræ disputare de syllaba nominis conditoris *Thebarum*; sed declarare, mortale peccatum esse & barbarissimum Christianum omnino fugiendum auctoritate Sanctorum atque philosophorum, legere adolescentibus poetas impudicos.

Capitulum secundum. Quod auctoritates Sanctorum ac sapientum philosophorum damnant impudicos auctores. Auctoritas prima est Augustini.

Augustinus in libro secundo *confessionum* de *Terentio* ita eum accusando dicit. *Ita vero non cognosceremus verba hæc* imbrem aureum *&* gremium *&* fucum *&* templum cœli, *nisi Terentius induceret nequam adolescentem proponentem sibi Jovem ad exemplum stupri, dum spectat tabulam quandam pictam in pariete, ubi inerat pictura hæc Jovem quo pacto misisse ajunt Daphnes in gremium quemdam imbrem aureum factum fucum mulieri, & inde quemadmodum se concitat ad libidinem quasi cœlesti magisterio: at quem Deum, inquit, qui templa cœli summo sonitu concutit? Ego homuntio id non facerem? Ego vero illud feci ac libens. Non omnino per hanc turpitudinem verba ista commodius discuntur, sed per hæc verba ista turpitudo confidentius perpetratur.* Hæc *Augustinus*, quibus liquet sub tanta dignitate verborum & ingenti elegantia hanc lectam turpitudinem adolescentium animas allicere ad voluptatem, idcirco mortaliter peccavit *Terentius*, qui fuit auctor ejus & spectaculi fœdi malus inventor, atque descriptor, aut si non peccavit, cur igitur *Augustinus* persequitur hunc poetam? an forsitan damnatus erit *Augustinus*, qui illustrem virum facit infamem, & dixit falso lucem tenebras, & oculus ejus nequam tibi videri poterit, qui sanus est? aut igitur peccat *Augustinus*, aut talis extitit turpitudo illa *Terentii*, quæ pro antidoto, & medicina morum increpationem talem requisivit. Quis modo me reprehendet, si tanto *Augustini* judicio sententiaque permotus *Terentium* condemnatum exclamavi? Doctor maximus ac præclarissimus abhorret magnum scelus, videlicet improbis lectionibus quorumdam poetarum fucari juvenum mentes atque corrumpi; & ego homuntio id non abhorrebo? imo semper detestabor ac libens.

Ad idem auctoritas ejusdem Augustini, & Platonis.

Idem *Augustinus* in libro secundo *de civitate Dei* eumdem poetam paganum propter impudicitiam execratur, ubi idem spectaculum recitat *Jovis* & *Daphnes*, & adolescentis se concitantis ad libidinem. Atque ut nemo paganorum, contra quos opus edidit, huic sententiæ condemnati *Terentii* obsistere auderet, cum auctoritate & armis pagani philosophorum principis communivit dicens: *An forte græco Platoni potius palma danda est, qui cum ratione formaret, qualis esse civitas debeat, tanquam adversarios civitatis poetas censuit urbe pellendos? Iste vero & deorum injurias indigne tulit, & fucari corrumpique figmentis animos juvenum noluit.* Hucusque *Augustinus* de *Platone*. *Plato* hujusmodi sententiam de poetis absolutam posuit, quasi civitate pellendi sint omnes: quod intelligendum puto de fingentibus impudica, sive Satyri, sive Tragœdi, sive Comici sunt; & idcirco ego mitior amiciorque tibi videri deberem, qui non omnes, imo neminem condemnavi, nisi *Terentium*, strictus ab *Augustino*, & cæteros æque vel magis impudicos. Vos autem o poetæ cur non invehimini in *Platonem* & *Augustinum* approbatorem ejus utique vobis magis infestos, aut in cæteros quos adducam?

Idem probatur auctoritate Lactantii.

In sexto libro *divinarum institutionum* Lactantius invehitur contra comicos in hunc modum. *Nam & comicæ fabulæ de stupris virginum loquuntur & amoribus meretriciis, & quo magis sunt eloquentes qui flagitia illa finxerunt, eo magis sententiarum elegantia persuadent & facilius inhærent audientium memoriæ versus nume-*

 rosi

Digitized by Google

rosi & ornati: *tragicæ historiæ subjiciunt oculis parricidia & incesta regum, & continuata scelera demonstrant; histrionum quoque impudicissimi motus quid aliud nisi libidines & docent & instigant? Quid juvenes aut virgines faciunt, cum hæc & fieri sine pudore & spectari ab hominibus libenter cernunt? admonentur utique quid facere possint, & inflammantur libidine, & aspectu maxime concitantur, ac se quisque pro sexu in illis imaginibus præfigurat.* Hæc *Lactantius*, qui parum post sequitur: *aurium voluptas ex vocum, cantuumque suavitate percipitur, quæ scilicet tam vitiosa est, quam oblectatio illa, de qua diximus, oculorum: Carmen autem compositum & oratio cum suavitate decipiens capit mentes, & quo voluerit, impellit.* Hæc *Lactantius*, qui voluptatem aurium atque vocum tam malam esse dicit, quam illa oculorum scenica figmenta cernentium, & licet in affirmando nostra erraverit Lactantius, non tamen erravit contra aliena; idest pagana peccata destruxit, ut ait *Hieronymus* in libro *de Viris illustribus*, ubi vero allegatur a me, ibi contra comicos, & impudicos agit. Item *Isidorus* in libro *sententiarum* suarum & ponitur in libro *decretorum Dist.* 37. *c. Ideo probibetur*; ad hoc inquit. *Ideo prohibetur Christianis legere figmenta poetarum, quia per oblectamenta fabularum nimium mentem incitant ad incentiva libidinum, non enim thura solum offerendo dæmonibus immolatur, sed etiam eorum dicta libentius capiendo.* Hæc *Isidorus*. Dixerunt aliqui, hoc Decretum de his loqui, qui figmenta poetica ad oblectationem inanem legunt. Quibus licet dici posset, quod non modo fabularum impudicarum, sed rerum omnium oblectatio inanis est interdicta, tamen ad cognitionem decreti oportet scire, quod actus voluntatis non est a sola potentia, quia illa per se, ut est tantum potentia, non facit actum, nec actus voluntatis est ab objecto solo, eo quod objectum solum volibile vel appetibile per se solum non causat quidem actum, sed actus voluntatis est causatus a potentia & objecto suo tamquam a duabus caussis partialibus. Et idcirco quale est objectum in se, talem actum, quantum est ex se, aptum est & natum caussare, & si fuerit de se oblectabile, oblectationem, quantum est ex se, caussabit semper; & si est oblectabile turpe, turpem quidem faciet oblectationem. Et cum figmenta impudica poetarum objecta delectabilia turpia sint, turpia semper ex se oblectamenta producunt. Et idcirco *Isidorus* dixit: *prohibetur Christiano legere figmenta poetarum, quia propter oblectamenta fabularum nimium pariunt libidinis incentivum.* Ubi conjunxit *oblectamenta fabulis*, quia illæ fabulæ sunt, quæ de se execranda in juvenibus oblectamenta parturiunt, imo & senibus hæc objecta abominanda sunt, & idcirco *Christiano*, inquit Isidorus, *talia legere prohibetur*, quæ indefinita æquipollet universali positæ in decreto. Tantum vero magis juvenibus interdicta sunt, quantum voluntas in eis pro ætate magis inclinatur; juvenes enim per se ad venerea rapiuntur, ut inquit *Paullus Vergerius* & infra dictum ejus adducetur. Quod cum sit ita verum, ut quidam putaverint, licet contra evangelium Christi, quod juvenes excusandi essent cum fornicantur, quando ex fervore naturali juventutis ardentius fortiterque tentantur, & ita excitati fornicantur. Contra quos dicit *Hieronymus* scribens ad *Amandum* presbyterum & *Apostolus* inquit, *Omnis fornicator & immundus non habet partem in regno Christi & Dei*; quid ergo fiet? si juvenes per se rapiuntur ad venerem, & oblectamenta fabularum pariunt incentiva libidinum, si eis apponantur, velint nolint poetæ? dicturus es carissime: cum ita sit, est, ac si carbones accensi vi ventorum in flammas erigantur ad consumptionem. Huic radio divinæ veritatis & tantæ rationis luci quid adversarius dicere poterit? nisi quod non potest demonstrari ex prioribus & notioribus & immediatis & primis caussis secundum illum modum sciendi veritatem, qui docetur in libro *posteriorum* ab *Aristotele*. Sed quæso mihi dicas, quot & quam paucas aut nullas veritates isto modo demonstrandi docuit Aristoteles in VIII. libris *physicorum*, & in omni naturali scientia, ubi quasi semper a posterioribus priora demonstrat, quia in proœmio ejusdem libri ait. *Innata est nobis via ab im-*

per-

perfectioribus ad perfecta. Licet igitur a posteriori ostenderit veritatem, dicimus tamen naturaliter veritatem ad modum nostrum sufficientissime lucidaverit, & id eo modum probandi meum utique suo similem approbaret & acceptaret ipse, cujus sententiam de poetis impudicis nunc adjungamus.

Sequitur ad idem auctoritas Aristotelis.

Aristoteles in libro VII. *politicorum* cum doceret formare adolescentes ad moralia civitatis contra poetas inquit, *omnino igitur obscænitas verborum per legislatorem exterminanda est de civitate: ex turpiter loquendi licentia sequitur & turpe facere, potissimum igitur statim a pueris neque dicant, neque audiant quidquam turpe. Cum vero dicere quicquam turpe interdixerimus, clarum est, quia & aspicere aut picturas aut actus deformes prohibebimus*. Hæc sunt verba *Aristotelis* secundum translationem Aretini (1). Si ergo a civitatibus omnino obscænitas verborum exterminanda est pro agnoscendis, aut defendendis moribus civitatis, profecto qui in hoc huic tanto viro contrarium sentit, rem perniciosam in civitatem inducit.

Idem probatur auctoritate Tullii.

Tullius quoque in libro tertio *Tusculanarum quæstionum*, *Platonis & Aristotelis* assertor in caussa ista poetarum, quam justissimus condemnator ait. *Sunt enim ingeniis nostris semina innata virtutum, quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatam vitam natura perduceret. Nunc autem simulatque editi in lucem sumus, in omni continua pravitate & summa opinionum perversitate versamur, ut pene cum lacte nutricis errorem suxisse videamur*. Hæc Cicero & de modis, quibus perversitas animis infunditur, addit. *Cum vero parentibus redditi sumus* (scilicet a nutricibus) *deinde magistris traditi sumus. Tum ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas, opinioni confirmata natura ipsa cedat. Accedunt etiam poetæ, qui cum magnam spem doctrinæ, sapientiæque præsetulerunt audiuntur, leguntur, addiscuntur, inhærescunt penitus in mentibus: cum vero accedit eodem quasi quidam maximus magister populus atque omnis undique ad vitia consentiens multitudo, tum plane inficimur opinionum pravitate & a natura desciscimus*, idest recedimus Hæc Cicero, qui si poetas numerat inter illas perversitates, quæ sancta virtutum semina suffocant, quæ nos ad rectitudinem ducerent, quod crimen erit impudicos poetas infundere juvenibus, nisi grande atque mortale? Loquitur autem absolute *Cicero* de poetis, ut in hoc *Platonis* assertor existeret, quia sensum illorum in suis libris ipse intellexit.

Idem patet auctoritate Paulli Vergerii viri doctissimi.

Paullus Vergerius in hac ætate nostra vir doctissimus & eloquentissimus in suo de *moribus ingenuis* videtur eandem contra impudicos sententiam confirmasse dicens: *providendum & ne fœdis sermonibus atque inhonestis assuescant adolescentes; nam ut est a græco poeta dictum & apostolo Paullo repetitum*; corrumpunt bonos mores colloquia mala. *Curandum igitur est ut juvenes quam maxime diu integrique serventur, immatura namque venus & animi & corporis vires enervat: Quod erit, si a choreis, ceterisque ejusmodi ludis, & item ab omni muliebri frequentia arceantur, aut si de his rebus nihil loquantur aut audiant. Nam cum ipsi per se ad venerea rapiantur, nulla erit spes reliqua si malignus quoque comes consilio accesserit*. Hæc *Vergerius*. Dic tu mihi modo, num impudici poetæ, qui supra jam damnati abjecti sunt, comites maligni putandi sunt? Respondebis sicuti vir sapiens: utique maligni sunt, sicut codices divinorum doctorum aut moralium philosophorum sodales honesti in animarum vita judicantur, & jucundam familiam eos plurimi appellant, utique frugi, & bene morigeram: Non obstrepunt, non sunt rapaces, non procaces, non contumaces, jussi loquuntur, & item jussi tacent.

(1) Leonardi Bruni.

Laus Bibliothecæ hic supra infraque ponitur.

Hæc profecto familia divinorum librorum, & magnorum sapientium est, quæ adolescentiam alit, senectutem oblectat, secundas res ornat, adversis perfugium ac solatium præbet, delectat domi, foris expedit, pernoctat, ac vigilat, nobiscum peregrinatur, ubique consolatur, ut ipse *Cicero* sentit in oratione *pro Archia*. Hæc jucundissima familia, ut a nostra humanitate conduci, & coli omnino possit, quia vera divina, & immortalis est; illa poetarum impudica, & adultera aut fugienda, aut pellenda est, finibus nostris emigrare quam cito cogenda, præcipue cum adolescentes corrumpat, senes obscuret, hominum mores, & urbes oppidaque contaminet.

Caput III. Quomodo idem rationibus probatur, scilicet poetas impudicos non esse legendos.

Ex auctoritatibus istis rationes oriuntur, quod impudici poetæ civitatibus pelli debeant, quæ sunt. Hi auctores tamquam mali odio haberi & pelli debent, qui adversantur omni morali Philosophiæ, quam in principio libelli partiti sumus; sed impudici poetæ omni philosophiæ adversantur; ergo ipsi odio haberi ac pelli debent. Major est nota, per se minor propositio probatur.

Quod impudici poetæ repugnent politicæ philosophiæ.

Primo quod repugnent politicæ, patet auctoritate *Aristotelis* VII. *politicorum* & *Platonis* supra inducti; tum etiam quia non potest esse civitas bene morata, nisi præsint & bene morati cives, ut inquit *Cicero* in quinto libro *de republica*, & beatus *Augustinus* ejus dictum recitat in libro secundo de *civitate Dei* & ibidem, *moribus antiquis res stat Romana virisque*.

Quod repugnent ethicæ.

Secundo quod adversentur ethicæ philosophiæ, inde patet quia corruptio animorum ethica est, corruptio ethica enim est ab homine libero libertate virtutis, quæ est contra servitutem, & captivitatem vitiorum, & subjectum ejus est homo liber; ut disputat *Geraldus Odonus* super libro primo ethicorum; sed impudici poetæ corrumpunt animos, ut supra dixit *Plato*; item tollunt virtutis libertatem quia obscænitas comicorum capit mentes, dixit supra *Lactantius*; ergo ethicæ philosophiæ repugnant.

Quod repugnent domesticæ (philosophiæ).

Tertio quod repugnent domesticæ philosophiæ probatur. Nulla nempe morata domus esse potest, quæ sit contraria in moribus Civitatis; *Augustinus* enim in libro XVIIII. *de civitate Dei* ad hoc inquit: *Quia igitur domus hominis initium sive particula debet esse civitatis, & omnis pars ad universi, cujus est pars, integritatem refertur, ita fit, ut ex lege civitatis sumere præcepta patrem familias oporteat, quibus domum suam sic regat, ut paci sit accommoda civitatis*. Hæc *Augustinus*.

Quod repugnent monasticæ.

Quod postremo repugnent monasticæ probatur. Solitarius enim poeticorum figmentorum contemplationi inhærere non debet, sed vacare contemplationi veritatum rerum divinarum, quæ solidæ sunt, & incorruptæ, disjunctæ ab omni omnino vanitate, ut videtur ipse *Aristoteles* sentire in libro decimo *ethicorum*.

Conclusio generalis præcedentium rationum.

Igitur cognoscentes, vel coacti confiteri rationibus poetas impudicos repugnantes esse omni philosophiæ, morali scilicet, politicæ, ethicæ, œconomicæ, monasticæ, magna ergo philosophorum omnium auctoritate admoniti inferre sententiam non differamus. Si repugnant politicæ, civitate pellantur; si domesticæ, de domibus emittantur; si ethicæ, vel solitariæ, odio habeantur, & impugnentur, & sic eversi atque exterminati eo portentur, ubi non sit civitas, ubi non sit domus, ubi non sit locus humanus.

Capi-

Digitized by Google

Capitulum quartum de quibusdam dubiis.

De genere peccati quod vel quale sit, quod continent hi auctores immundi, in hac extrema & ultima libelli parte quærendum est, ut per proprium evangelium Christi & ore sacrosancto Dei in eos divina sententia dirigatur. Dicimus, peccatum horum poetarum, & legentium eos in evangelio a Christo scandalum appellatum esse; activum quidem ex parte poetarum, & magistrorum eos adolescentibus explanantium, de quo Matth. XVIII. *Væ autem homini illi, per quem scandalum venit. Qui enim scandalizaverit unum de pusillis, qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, & demergatur in profundum maris*. Et ex parte scholarium hæc audientium scandalum passivum appellatur. Matth. V. *Si oculus tuus scandalizat te, erue eum & projice abs te, bonum est tibi cum uno oculo intrare regnum cælorum, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis*. Quod audientem legere poetas scandalizet auris, testatus est *Lactantius*, ubi supra inductus. Nam ait: *quia aurium voluptas tam vitiosa est quam illa oculorum scenica fœda cernentium, & lascivorum poetarum carmen compositum capit mentes*; immo ex omnibus auctoritatibus supra inductis hoc probatum & ostensum est.

An pueri excusentur audire impudicos auctores?

An autem minores pueri & mali incapaces, qui incentiva non sentiunt, sint excusati a peccato? Utique videntur excusati. Necessitas enim ætatis excusat eos, ut qui pro ætate non commoventur. Et de hoc *Hieronymus* ad *Damasum* de *filio prodigo* inquit: *Sacerdotes Dei omissis evangeliis & prophetis videmus comœdias legere, amatoria bucolicorum versuum verba cantare, & quod in pueris est necessitatis crimen, in se facere voluntatis*. Hæc *Hieronymus*. Necessitas autem, de qua in pueris *Hieronymus* loquitur, non potest referri ad doctrinam, tum quia bucolicorum studium non est necessarium pro doctrina, aliter omnes Theologi, qui fuerunt ante Poetas illos, aut philosophi, vel qui post nati sunt & bucolica nescierunt, ut indocti habendi sunt; tum etiam quia beatus *Hieronymus* in eadem epistola ad *Damasum* parum ante illam auctoritatem ita contra impudicos ait: *dæmonum cibus est carmina poetarum, sæcularis sapientia, Rhetoricorum pompa verborum: ex sua omnes suavitate delectant, & dum aures versibus dulci modulamine capiunt, animam quoque penetrant & pectoris interioris devincunt*. Hæc *Hieronymus*, & ideo quicumque vult exponere ut referat necessitatem illam ad doctrinam, non tam falso quam contra beatum *Hieronymum* dicit.

Qualiter beatus Hieronymus allegat tam sæpe poetas.

Si quæratur cur beatus *Hieronymus* allegat plurimos versus poetarum in libris suis, dicitur primum ex epistola sua ad *Nepotianum* de *moribus clericorum*, quia beatus *Hieronymus* parvulus & pene puer aut miraculo Dei vel admirabili & ingenti perfectione naturalis ingenii poetarum & artis rhetoricæ doctissimus & eloquentissimus fuit. In principio illius epistolæ ita de se inquit: *Dum essem adolescens & pene puer, & primos impetus lascivientis ætatis heremi duritia refrænarem, scripsi ad avunculum tuum Heliodorum exhortatoriam epistolam plenam lacrymis quærimoniisque, & quæ deserti sodalis monstraret affectum*. Hæc *Hieronymus*. Epistola autem *ad Heliodorum*, cujus hic meminit, illa est, quæ incipit: *quanto amore & studio contenderim ut pariter in heremo moraremur*; quæ epistola dignissima & elegantissima laudatur, quam si beatus *Hieronymus* adolescens & pene puer de heremo sua sancta transmisit, patens est, quia minoris ætatis puer cælestis ingenii artem rhetoricam tam plene atque perfecte didicit, ut etiam puer epistolas excellentes tam doctrina, quam ornatu bene dicendi componere valeret. Puer ergo beatus *Hieronymus* absque peccato didicit poetas necessitate ætatis modicæ, quæ malum libidinis sentire non poterat; sanctitas enim viri hujus maxima profecto tanta est, quæ non est trahenda in communium virorum comparationem, de quibus nos contendimus. Cur vero tam crebro alleget eos, facile dici-

Digitized by Google

dicitur. Quocumque modo qui eos didicerint, postquam didicerint recta, impudicitia nequaquam peccant, si dignitates vocabulorum, quibus impudica poetarum pulcra, appretiabiliaque alliciunt, ipsi sermonibus honestis adhibeant & libris utilibus ad bene vivendum; immo *Terentius* legendus est, & omni laude dignus haberetur, si tanta dignitate verborum res morales ornasset & civibus legendas adhibuisset. Cum ergo venerem, & libidinem, ut supra per *Augustinum* omnibus bene dicendi ornamentis fucaverit, atque depinxerit, & *Terentius*, & poetæ venenum voluptatis, etiam cum est nudum nimis dulce ac appetibile tantis illecebris ornate dicendi circumlinierint, ut animis magnis, & etiam mentibus vix caveri possit, in nullo damnamus elegantiam sententiarum, aut verborum dignitatem vel ingenium excellens componendi, sed damnamus maximas illecebras figmentorum, ignes juvenum, fomenta libidinum, impudicæ mentis indicia.

Quomodo beatus Hieronymus meruit ponere in rebus Christianis pudicis elegantiam, qua pagani & impudici in rebus malis usi sunt.

Non modo non peccasse putandus est beatus *Hieronymus*, sed eum meruisse putemus, quando Christianos libros plurimos ad legendum edidit omni doctrina sapientiaque salubres, & non minus eloquentia, ac lepore suaves; contra vero stomachantes pudicam eloquentiam sæcularem ac honesta humanitatis studia applicata Christianis moribus extat *Hieronymi* defensio in epistola ad Magnum oratorem, ubi dicit: *Legerat Apostolus in Deuteronomio Domini voce præceptum, mulieris captivæ eradendum caput, supercilia, omnes pilos, & ungues corporis amputandos, & sic eam habendam in conjugio. Quid ergo mirum si & sapientiam sæcularem propter eloquii venustatem, & membrorum pulcritudinem de ancilla atque captiva Israelitem facere cupio? Et si quid in ea mortuum est Idololatriæ, voluptatis, erroris, vel libidinum, vel præcido, vel rado?* Hæc *Hieronymus*, qui de Christianis libris si abrasit libidinum pilos, & ungues, quis affirmet Christianis juvenum animis quotidianis lectionibus hauriendos? ita dicendum est de aliis, qui si qua male legerint impudica, & eloquii venustatem ad describendam pudicitiam verterunt, in lectione peccaverunt contra præceptum Apostoli: *non sunt facienda mala, ut veniant bona*; quod malum, postquam factum est, ex quo bonum sequi potest, mali pœnitere debemus, & debemus, quod potest sequi bonum, operari.

Quomodo pudicæ partes impudicorum auctorum legi possunt.

Item quæri potest, an impudici poetæ, qui alicubi sui operis videntur honesti, cum in eas partes explanator incideret, an possent audituri juvenes convenire? Pro simili quæstione *Alexander de Ales in IV. parte in tractatu de Eucharistia*, *de quibusdam qui communicari non debent*, in Summa dicit, *quod, qui sincera intentione ad aliqua facienda conveniunt, ubi consueverunt mortalia peccata committi, si conventu suo videntur malam consuetudinem approbare, non sunt immunes a peccato, & ita ille, qui legeret pudicas partes* Terentii *vel solus in cubiculo, vel cum aliis ubicumque, dummodo non videantur approbare legentes, ut diximus, impudicas partes ejus, quas condemnat* Augustinus *& legi probibet* Plato *&* Aristoteles, *&* Paulus Apostolus, *qui ad* Galatas V. *dicit*, *Fornicatio & omnis immunditia non nominetur in vobis; utique non peccabitur, nec erit peccatum illum in domo in cubiculo retineri ad legendas pudicas partes ejus, dummodo caveatur, ne perveniat ad incautas Juvenum lectiones*. Hoc puto nisi aliis aliter dicendum esse videatur dicentibus. Nam extant tot opera pudica *Livii*, *Salustii*, *Commentaria Cæsaris*, & ultra tot christianos doctores habemus *Cyprianum*, *Augustinum*, *Hieronymum* omni tam humana & divina Sapientia admirabiles & ingenii luce orationis insignes, qui tanti sunt qui tam pro arte, quam pro imitatione bene dicendi non tantum sufficiunt, sed neque legi possunt, ut dicere cogamur, *Vita brevis ars longa*. Igitur abjectis auctoribus impudicis reliquos habeamus aut paganos castos aut

tam

tam nostros pudicos, & ornatos. Quod si nobis inesset omnis ariditas loquendi & perorandi rusticitas, de illorum posset fontibus irrigari.

Peccatum dicentium Christianos doctores non esse eloquentes.

Profecto Christianos doctores nolle legere vel audire, & tamquam minus eloquentibus eis detrahere, aut derogare, quid aliud est, nisi immaculatam Ecclesiæ Christi faciem deturpare, aut veluti vilem indignamque abjicere? Contra quam intolerabilem calumniam beatus *Hieronymus* scripsit opus de Christianis *viris illustribus*, in cujus principio inquit: *discant Celsus, Porphyrius, & Julianus rabidi adversum Christum canes, qui putant Ecclesiam nullos philosophos, & eloquentes habuisse Doctores, quot & quales viri eam fundaverunt, instruxerunt, adornaverunt, ut desinant fidem nostram rusticæ tam simplicitatis arguere.* Hæc *Hieronymus*.

Quid Basilius sentiat de poetis.

Item quæritur, quid de beato *Basilio*, quem *Guarinus* opposuit mihi in libello? videtur enim admittere poetas, dum dicit in epistola *ad nepotes, quod poetæ cum varii, multiformesque sint, non omnibus quæ ab illis dicuntur, adhibenda est mens, sed cum virorum excellentium facta aut dicta commemorant, tum tota mente moveri atque inflammari debemus, maximeque conari, ut tales ipsi simus, quales illi fuerunt; cum vero in improborum mentionem incidunt, fugienda est illorum imitatio aure sque claudendæ, non secus Deorum vero adulteria atque amores, & sceleslos concubitus, & eos maxime summi ac principis omnium, ut illi asserunt, Jovis, quos ne de pecudibus quidem sine rubore quis diceret, his relinquamus, qui in scæna versantur.* Hæc *Basilius*. Hæc quam inepte contra me adducta sint, modo patebit. *Basilius* his verbis cautos facit nepotes suos circa poetas dicentes improba hominum, & eorum impudica, & quamvis utraque, tam improba quam impudica, sint omnino fugienda, tamen hic *Basilius* impudica magis execratur, quoniam inquit *ad improba claudendæ sunt aures non secus*, hoc est non sunt audienda secundum sententiam viri sancti; impudica vero non modo non sunt audienda, sed relinquenda sunt; & quibus sunt relinquenda? non liberis quidem, non amicis quidem, non civibus nostris quidem, nullis postremo bonis viris, sed his qui in scæna versantur. Hi versantes in scæna sunt illi prophanati, de quibus *Augustinus* in libro secundo de *civitate Dei* dicit, quod eos *laudanda romanæ virtutis indoles honore privavit, Tribu amovit, agnovit turpes, fecit infames*. Igitur tales apud paganos erant, quales apud nos lenones & peccatores infames. His verbis ait S. *Basilius*: *O mei nepotes adolescentes relinquite partes impudicas poetarum*. Ecce, charissime atque doctissime mi, quod *Basilius* in sententia de poetis ab *Augustino* non discrepat, neque a cæteris, quos pro nostra veritate supra induximus.

De Fabula Didonis.

Postremo dicamus de fabula *Didonis* nobis objecta. Sane an ista sit vera, an falsa? non disputamus; nam *pictoribus atque poetis quodlibet audendi semper fuit æqua potestas*; an vero sit pudica, & legi possit? dicamus cum *Guarino*, quod non possit legi. Nam ipse dicit, quod est impudica his verbis in libello suo, ubi contra me inquit: *plerique mirantur, quamobrem inter poetas comburendos* Virgilium *quoque non annumeres, quia de Didone scilicet non parvæ lasciviæ libidinisque volumen interserit, quod Juventutem illiciat ad voluptatis illecebras*: hæc *Guarinus*, cumque id verum putet, videat ipse nunquam sibi licuisse juvenibus explanare fabulam illam. Secundum cum dico *impudicam*, non irascatur mihi, sed sibi scribenti eam impudicam, nec mihi refragetur, sed *Basilio* suo illam legentem increpanti, immo & *Augustino*, & cæteris, quos contra eum allegavimus. Cur autem laudet *Virgilium Augustinus*? Respondebo per verba ejus, quibus in primo libro *de civitate Dei* dicit: *Virgilium propterea parvuli legunt*, non ipse parvulis legit. Sequitur, *ut videlicet poeta magnus*, magnitudine scilicet excellentis ingenii, aliter autem si hæc magnitudo debeat ad fabulam referri *Didonis*,

erit

Digitized by Google

erit *Virgilius* poeta magnus paganis & illis viris, qui fœda figmenta & imagines impudicas *Daphnes* atque *Didonis* mentibus adolescentulorum suis lectionibus imprimunt. Contra quos in secundo libro *de civitate Dei*, ut supra posui, sententiam suam expresserat, & *Platonis* auctoritate munivit. Aliqui etiam dixerunt *Virgilium* in illa fabula conscribenda poetam fuisse pudicum, quia nec turpitudinem operis obscæni posuit, nec continuatum scelus demonstravit. Utra opinionum harum verior sit, relinquo melius sentientibus, quamvis tutior ista *Guarini* videatur.

Hucusque auctore Deo de confragosis locis enavigavimus, omnesque a nobis hamos abjecimus, & omnes uncos . . . ., quibus *Guarino* videbatur, quod retardari posset expeditus ad veritatem & felix incursus meus. Ergo libelli tui ornatissimi eloquentia nos vicisti, o maxime *Guarine*, sed ita veritate in causa ista a nobis superatus es, ut quanto magis intenderes ex arte ornate dicere contra nos & veritatem nostram, tanto magis ea, quæ videnda & describenda erant, studio tuo & animo excidere visa sint. Nunc in opusculo sequenti precibus advocemus omnis veritatis Christum genitorem, omniumque præconum Ducem. Is nobis ad populum bene prædicandi præcepta constituat, quem nemo audire dedignabitur, quibus adversarius libellus nobis occidat, & humanitatis studia bene instituta videantur, & componantur mores hominum juvenum, senumque.

Explicit defensio fratris Johannis Pratensis contra Guarinum, atque impudicos auctores.

OPU-

OPUSCULUM X.

Lini Colucii Pierii Salutati Cancellarii Florentini Carmina

Eruta nunc primum ex Codice Bibliothecæ Abbatiæ Florentinæ Monachorum S. Benedicti

Ad Nobilissimum Virum Andream Palmerium Palm. F. Pandulphinium Patricium Florentinum.

MONITUM EDITORIS.

CL. P. D. Petrus Aloysius Galletius, antequam Florentia Romam proficisceretur, Opusculum hoc suum, quod Andreæ Palmerio Pandulphinio Viro nobilissimo inscripserat, humanissime mihi donavit. In eo codex Sæculo XIV. exaratus, qui ad locupletissimam Cœnobii sui Florentini Bibliothecam pertinet, diligenter describitur, multaque Lini Colucii Pierii Salutati Cancellarii Florentini latina Carmina nulli hactenus aut visa aut certe laudata profert, quæ quidem etsi nullo poeticæ facultatis detrimento delitescere etiamnum poterant in Bibliothecarum pluteis, historiæ tamen litterariæ non inutilia erunt cultoribus. Gratias porro hi omnes habebunt Galletio, non mihi; viroque doctissimo animos addent, ut ne ingentem illum Inscriptionum, diplomatum, & ceterorum id genus monumentorum Thesaurum, quem studiose congessit, incredibili litteratorum hominum commodo divulgandum, latere diutius sinat.

Nobilissimo Viro Andreæ Palmerio Pandulphinio Patricio Florentino

Petrus Aloysius Galletius Casinas S. P. D.

INter vetustos permultosque Codices MSS. qui in hac nostra Florentinæ Abbatiæ Bibliotheca diligenter adservantur, extat volumen chartaceum seculo decimo quarto conscriptum nonnullas continens M. T. Ciceronis Orationes, quod Linus Colucius Pierius Salutatus Cancellarius Florentinus vir sua etate doctissimus aliquando possedit. Et cum in postremis ejusdem Codicis paginis peculiaria quædam ipsius Colucii manuque sua exarata & notatu quidem dignissima deprehendissem, vel primo adspectu consilium illico mihi fuit ea subsecivis horis excerpere, & ad te Andream ornatissimum mittere, utpote quæ tuum, æque meum antiquitatum studium respiciunt, argumentoque esse poterunt licet exiguo mei erga te grati animi tum ob singularem benevolentiam, qua me semper es prosequutus, tum ob honorem, quo proximis hisce diebus te auctore sum auctus, ut scilicet inter doctissimos Columbariæ Societatis viros quam benignissime reciperer. Verum enim vero antequam ea proferam, quæ in memorato delitescunt Codice, haud puto injucundum & ingratum tibi fore, si Colucii vitam breviter summatimque perstrinxero; majora siquidem cupientes facili negotio elogium illud adire poterunt, quod synchronus auctor de eo texuit Philippus nempe Villanius nepos Johannis Villanii, & Matthæi filius, & cum nonnullis animadversionibus Laurentius Mehus edidit initio primæ partis Epistolarum ejusdem Colucii. Na-

tus est igitur Colucius in Stignano ignobili atque obscuro Vallis Nebulæ oppido anno circiter MCCCXXX. Patrem habuit Petrum, ex quo Pierium se dixit, scilicet Petri filium; Lini vero prænomen ipsemet accepit, quod Leonardus Brunus Arretinus satis extulit cachinnis epistola V. lib. X. *Nec linum nec stupam adjungere necesse fuit ad tuum nomen illustrandum*. Plura ex ipsis Colucii epistolis eruuntur, quæ studia ejus atque magistros nos edocent, nempe se grandem natu humaniora studia sine magistro & ferme sine principio intrasse; Bononiæ vero litteris operam dedisse sub Johanne de Muglo, quem virum appellat *scientia & bonitate conspicuum*, & tandem jam senem sacris Doctrinis se tradidisse. Poesi & soluta oratione plurimum valuisse testatur laudatus Villanius in ejus vita, etsi non desint qui utrumque apertissime negent. Polycarpus Leyserus in *Historia Poetarum, & Poematum medii ævi* inter inferioris ævi poetas illum recensere dubitavit, Paulusque Cortesius orationem ejus veluti mœstam atque asperam reprehendit. Anno MCCCLXXV. Florentinæ Reipublicæ Cancellarius creatus fuit. Munus hujusmodi fatetur ipsemet se adeptum fuisse post obitum Francisci Petrarchæ, & ante mortem Johannis Boccatii, ex quo recte colligitur nonnisi eo anno ad officium illud elatum fuisse. Uxorem habuit Pisciensem fœminam nomine Pieriam, ex qua decem liberos suscepit. Obiit die IV. Maii anno MCCCCVI. & ex decreto Magistratus ut honorificentius sepeliretur, laurea est coronatus.

Hisce de Colucii Vita præmissis accipe nunc Carmen illud, quod ipse magistro Bartholomæo de Regno Jurisconsulto misit ea cum epistola, quæ inter editas secunda est, & ita se habet. *Doctor egregie frater & amice Karissime. Revocasti me ad studia Juventutis, & quantocius potui inter publicas privatasque curas furatis temporibus Carmen edidi, quod impresentiarum mitto, gratias referens, quod me visitare tuo divino Carmine sis dignatus. Agerem uberius, si tam effusus in meis laudibus non fuisses. Volo quidem quod amodo facesses a commendationibus, quæ si vera sunt, inflant, si falsæ, ruborem incutiunt. Vale & doceas me velim, quid sit modus specificus & formalis verbi taliter exponens, quod intelligam plane quid dicas, & a quo modo essendi sumptus sit, mibi tuis rationibus innotescat. Nunquam enim ut vera loquar, taliter intellexi, quin ingens mibi dubitationis scrupulus remaneret. Iterum vale. Florentiæ decimo septimo Kal. Sextilis.* Huic igitur epistolæ si quis mancam illam atque imperfectam Colucii Epistolarum editionem, quam Mehus curavit, denuo instituere, adornare, atque illustrare aggredietur, Carmen, quod sequitur, subjungi omnino debebit.

Magistro Bartholomeo de Regno.

Apule, Doctorum trivii lingueque latine
Bartholomee decus nostras cur afficis aures
Laudibus? & docto celebras mea nomina versu?
Non pudet aut phebum, clausoque helicone sorores
Excire aonias? aut numina sacra bicornis
Parnasi & liquidas Aganippes fontibus undas,
Dum me indigna canis, turbare? aut somnia mira
Fingere que melius possint insomnia dici?
Quid mihi cum phebo? quod cum cicerone? quid inquam
In me laudandum vir facundissime cernis?
An que jocundo strepitu fors publica currant,
Si qua dedi, tantas in me componere laudes
Esse putas dignum? Sed rerum pondera tolle
Quas secunda trahit secum natura capacis
Materie nostrum tibi quis restabit? & illa

Que

Que res ipsa dabat, que nostra inscitia liquit
Vel que forte minus docte tractavimus, oro,
Tecum paulisper meditere! & rite videbis
Nil me vel laudis minimum de jure mereri.
Attollit speciosa quidem sese que stilumque.
Materies ac magna placent, & pulcra nitescunt
Si qua canas, quamvis rebus facundia desit.
Adde quod inventis debetur gloria, que nos
Ante fugit. Veniunt & ejus conjuncta paratu
Divite sponte sua quecumque jubemus ut omnem
Constet abesse meum (si qua est fama) laborem.
Sentio (nec fallor) quam sit mihi crassa minerva
Quamque hebes ingenium! quamque hec sermone pedestri
Nunc mihi metra fluant. Cur musas, curque fatigas
Ex helicone trahens mihi claro carmine phebum?
Somnia finge tibi, divumque oracula rebus
Finge tuis vigilans! divumque fruare quiescens
Alloquio! & pulcer dicenti aspiret apollo.
Ipse tibi det docte liram; tibi docte novena
Thespiades (divina cohors) dent munera muse?
Eloquium det nisa tibi! det carmina bacchus,
Det clarius mentem cirre de vertice phebus,
Effluat unde tibi vatum sapientia dives.
Det tibi sublimis de Celi culmine vocum
Caliopea decus. gravibusque retardet acuta.
Dissonaque armonico, nec non & consona nexu
Conjungat placide verborum pondera librans.
Altera saturno conjuncta polimia regi
Te doceat numeros varia ratione fluentes.
Dividat hos, jungatque alios aliisque recidens
Detrahat, inque vices geminos multiplicet unum
In semet! Cubicas aliasque indagine longa
Radices querat. hos comparet atque duorum
Inveniat medium! rerumque exordia tradat
Ex numeris adhibens qui mistica queque figuret.
Martia de solidis clara ratione requirens
Corporibus quantum cui punctus, linea, cuique
Lata superficies famulantur dogmate certo
De simili similes eratho metita recessus
Astrolabi doceat, stelle quo distent, quoque vicissim
Sidera sideribus spatio dirimente recedant,
Quique situs superos gradus, atque minutia sistat
Ut putat, inveniens euterpe serviat. hecque
Ultima quadrivii tete ad celestia vertens
Cum jove juncta suo totum consideret orbem.
Describensque vagos ignes stellasque manentes
Ac motus varios; natosque ad dira cometes
Te doceat! gemina quecumque reductus ab artho
Equator paribus distinguens partibus arcem
Ethercam per signa meet! punctosque polorum
Ut penetrent gemini gemina regione colubri
Utque fecet primus joviali a piscibus astro
Frixei pecoris ducta vertigine sidus

Digitized by Google

Atque libre chelis astree virginis ignes
Utque hic, et equator spargant parinoctia mundo,
Alter ut herculei signans primordia cancri
Hinc geminos linquens illinc chirona bimembrem
Alternis vicibus noctesque diesque remictat.
Quod signum & qualis jungat fortuna planetas
Quis celi medium teneat, quis surgat ab ortu,
Quis cadat occiduas preceps mergendus in undas,
Quemve premat moles imæ sub tartara terræ,
Quo signo exultent & quo dominentur & in quo
Plusve minusve queant & quo ceu capta ligentur
Mancipia & nunquid hostili an fronte benigna
Se simul aspiciant, & quo dominante novetur
Annus & obsessum nigra statione planetam
Quis gradus excipiat! vel si puteale baratrum
Implicet ac multa que non est cura referre.
Et tamen hec inter nullus tibi suadet autor,
Ut ventura putes celi ratione notari.
Nam Deus omnipotens a summo culmine rerum
Principia & causas decretis finibus urget!
Dirigit & medio si vult suspendit in actu
Ut nil cuncta queant, nisi quod permiserit ipse.
Infima que terras & stagna liquentia gaudet
Incolere & circum florentia prata vagari
Alite vecta suo cignoque canente talya
Inserat ingenii radices, semina, plantas.
Altera jam phebes celique volumina clio
Celsior attingens fame melioris amore
Pectora succedat sermonis congrua tractans.
Hæc doceat plene quo fonte & origine nobis
Rerum signa fluant & que totiformia vocum
Corpora conjungat, varientque elementa, noteque
Quaque simul coeant ratione & federe verba.
Tertia melpomene stilbonti juncta per omnes
Discurrens artes subtili indagine verum
Querat & obductas fallaci tegmine nubes
Lumine doctrine & certa ratione resolvens
Edoceat te te in vocalia verba coire.
Post has uranie cipridis vernacula dive
Cum cicerone suo nostris affectibus ignes
Aggenerando novos, cui parent rostra forumque
Curia, plebs, populus, nec non sacer ordo, senatus,
Te doceat mire disponere juribus artis
Humanas mentes & quo traducier horrent
Flectere mutatas & jam retinere volentes,
Vilibus attentos inter primordia rebus
Obscuris dociles animos & turpibus ira
Ferventes placidos dicendo reddere, nec non
Si fuerint aliis ad se transferre faventes.
Arbitra judicii radians apollinis orbe
Maxima thersicore divina humanaque pleno
Pectore discutiens, mediansque hinc inde sorores
Et volitans supra sensus ac corpora simplex

Que-

Digitized by Google

Querere subtili doceat te dogmate versum.
Atque & ad ipsius rationes entis & esse
Essendique modos manifesta luce venire.
Hæc tibi demonstret quo queque scientia nixa est
Principio & que vis sine corpore corpora vectet
Quidque movet tantos tam puri corporis orbes.
Hec eadem fieri miranda indagine querens
Principia & causas rerum, loca, tempora, motus,
Mobilia & quidnam si detur inane, resultet
Ac infinitum si sit, que indigna sequantur,
Explicet, & prime te ducat ad ardua cause.
Hec doceat supere quot sint vertiginis orbes,
Quid celum, & qualem celis natura figuram
Indidit! unde trahunt, ut sint sine fine manentes
Seu pure forme, seu sint conjuncta fluenti
Corpora materie & moveat quid spiritus ipsos.
Hec anime vires, hæc diffinire quid inter
Entia censeri queat optima forma caduci
Corporis & nunquid eterno tempore duret
Arguat & monstret, si demonstrabile fors est,
Ut mutata suis cedant elementa vicissim
Formis si que inmixtis proprio serventur in esse
Qua vi miscentur, & cum generatio fiat,
Quid sit corrumpens experfque an temporis instans,
Temporis an aliquid capiat perfectio forme &
Inque compositum se se postrema resolvat!
Que vis ex imo terreque marisque profundo
Eliciat faciles liquidum turbare vapores
Aera! quid pluvias spargat! quid grandine ventos
Misceat. atque nives canas canasque pruinas
Stringat & obductos candore superlinat agros.
Quid tonitrus densis excussos nubibus urget
Allectasque ignes & fulmina seva superbis
Turribus ac sextum sub terris impete summo
Non tactura pedem! quid celo crebra sereno
Sidera condensent, flammas ignesque caducos
Quid jubeat ruere, indoctum quo sydera vulgus
Autumat ex orbe astrifero convulsa moveri.
Qualiter & radiis phebus cum nubis aquose
Tam rarescentis corpus penetratque feritque
Adversa veniens regione per iridis arcum
Describit varios pluvia cedente colores.
Aut cum densatur nec adhuc impervia nubes
Venturos imbres ut picto nunciet arcu.
Qualiter & phebe nimbose tempore noctis
Nubila discutiens (raram licet) efficit irim.
Qualiter & miros circum tua sidera ciclos
Colligat in liquido media de luce sereno
Phebus & astrifere noctis per tempora phebe.
Milleque preterea miracula pulcra latentis
Nature, que nunc studio brevitatis omitto.
Hec que hominum doceat habitus, hec jura fidemque,
Quid decus officiis, atque in quem vertere finem

Que

Que facimus, deceat. tum formula que sit honesti
Explicet affectus! quid tempore congruat, atque
Quid sibi, quidque domi patrieque quid optima virtus
Exolvi jubeat, quo splendida vita nitescat
Lumine virtutum, nec deserat utile rebus.
Quid moror? hec mundi doceat quis conditor & quid
Credere de rerum supremo principe fas sit.
Quidque nefas recta sit religione cavendum.
Quisque hominis lapsus, que sit reparatio, queve
Pena manet reprobos, & gloria quanta beatos.
Hec igitur muse & musis conjunctus apollo
Te doceant! hec dona ferant! his serta mitramque
Plectentes circum crines & tempora ponant.
Hec tu perdoctus si scis vel forte docendus
Si nescis postquam fueris per cuncta peritus
Tum vatum ascribi sacris tum rite poeta
Incolaque aonii nemoris patiare vocari.
Que cum cuncta scias me non novisse quid instas
Laudibus? & vane musas phebeaque fingis
Numina vel latii solum decus atque parentem
Eloquii cicerona lares inquirere nostros?
Donaque mira, togam, sumptasque helicone coronas
Tradere que nosti me nullo jure mereri?
Desine plura precor nec nostrum attollere nomen
Ulterius sit cura tibi! tibi (*sic*) crimina mordax
Plus mihi crede notans quam ficta laude placebis.
Finis.

De hoc Bartholomæo de Regno, ut verum fatear, nihil penitus competire hactenus potui. Si fides Colucio est, Appulus fuit, ac vir eruditissimus extitit, *decusque doctorum Trivii linguæque latinæ*; *Trivii* enim doctores hisce temporibus dicebantur non ut Laurentius Valla existimavit, qui solam Grammaticam callebant, ita nuncupatam, quod triviis & compitis docebatur; sed qui Grammaticæ, Rhetoricæ, & dialecticæ erant periti per similitudinem quamdam, quasi triplex via essent ad eloquentiam eo eodemque pacto, quo *quadrivii* nomine Astrologiam, Geometriam, Arithmeticam, & Musicam intelligebant quasi quatuor viæ ad idem, idest ad sapientiam tendentes, unde *Triviales* testibus Balbo in *Catholico*, & Johanne de Janua appellabantur qui docebant vel qui studebant in trivio, & *Quatriviales* qui in quadrivio. Notari tamen debet quod non semper Trivii vocabulo idem intellexere medii ævi scriptores; legitur enim in Prologo, qui vitam præcedit S. Maximini Martyris MS. quem Ducange citat, *Sed inter omnes illi judicati sunt summam sapientiæ attigisse, qui trivium illud terere conati sunt, in quo requiritur divinarum humanarumque peritia rerum, quod constat in Physica Ethica & Logica?* De trivio, quadrivioque videndus est idem Ducange in *Glossario mediæ & infimæ latinitatis*. Ad alia Colucii quæ extant pergamus.

Introitus Predicationis.

Quo michi, quo vobis divino munere detur
Dicere me verbo, docili vos noscere mente
Que sint & fructus & consolatio vestris
Cordibus, angelica venerabimur ante salute
Reginam celi, salve dicendo Maria

Gratia

Digitized by Google

Gratia plena, tibi dominusque in corpore tecum
Et benedicta super cunctas orbis mulieres
Et benedicta tui sit fructificatio ventris
Sancta Maria preces pro nobis infunde benignas
Que nunc & trepida salvent nos mortis in hora.

Epigrammata virorum illustrium posita in aula minori palatii Florentini ut sunt per ordinem. Tetrasticon monocolos.

L. Brutus.

Lucretie vindex sapiens non brutus ut ante
Regibus expulsis in libertate quirites
Asserui! pro qua virgis justaque securi
Percussi natos, hostemque cadendo perenni.

M. Furius Camillus.

Ingenio veios domui, pietate falitcos,
Gallos virtute quos & dictator ad urbem
Tractus ab exilio fregi, captivaque signa
Eripui victis, tenuique camillus in armis.

P. Scipio Africanus.

Laude pudicitie tibi conciliavit hiberos
Scipio, marte duces libicos perfregit in armis,
Scilicet hanibalem, hasdrubales, variumque syphacem,
Ultor & exilii cineres tibi roma negavit.

M. Curius Dentatus.

Dona referte viri curius samnitibus inquit
Malo preesse quidem genti que possidet aurum
Ac anni cursu geminos celebrare triumphos,
Epyrique ducem latio detrudere pyrrhum.

Dantes Aligherius.

Stirpis alegherie sublimis gloria dantes
Hic te permixtum ducibus florentia tantis
Exhibet, autorem quo noscat quilibet illum,
Qui cecinit lapsos, surgentes, atque beatos.

Pyrrhus Epyrotarum Rex.

Herculis & magni genus altum pyrrhus achillis
Cingendis castris autor vindexque tarenti
Auro marte dolis romanos vincere tentans
Effugi victos, cecidique heu! flebilis argis.

Hannibal Hamilcaris.

Federibus ruptis delevi marte saguntum.
Hannibal ac alpes patefeci vafer aceto.
Me cannis, trebia, trasimeno, meque ticino
Victorem celebrant fugisseque vincla veneno.

Franciscus Petrarca.

Effigies inter procerum francisce petrarca,
Quos celebras florente stilo, te patria miscet
Hannibal hic moriens, illic est scipio quorum
Linquis inexpleto prereptus carmine gesta.

Q. Fabius Maximus Verrucosus.

Pugnando fabius ligura de gente triumphum
Duxit. at hannibalem bis bini sorte trophei.
Sublatum vicit cunctando! teque minuci

Con-

Conclusasque acies superato liberat hoste.

M. Marcellus.

Tertius a sacro suspendit opima quirino
Atque siracusium duxit sine more triumphum
Albano de monte ferox marcellus! & armis
Hannibalis victor fuit inclita victima peno.

Ninus Assyriorum Rex.

Assirium beli proles clarissima ninus
Imperium genui mundi turbando quietem.
India restabat magico zoroastre perempto
Quam solam ex asia vincendam morte reliqui.

Magnus Alexander Rex Macedonum.

Clarus alexander patris ultus fata rebelles
Evertit thebis doctisque pepercit athenis.
Persas, & scithios, bactrasque subegit & indos
Qui sacra deposcens periit babilone veneno.

Claudianus Poeta Florentinus.

Egipto genitum nova me florentia civem
Legibus agnovit, magnis jam digna poetis.
Infernos raptus cecini pugnasque deorum
Cesareas laudes nec non stiliconis honores

D. Zenobius de Strata.

Pyeridum studiis meruit zenobius altis
Vatibus ascriptus circumdare tempora lauro;
Ingenium cujus doceant cum plurima, frugem
Heu dolor eripuit properate injuria mortis.

Dns Johannes Boccaccius.

Progenies celebris boccaccia clara Johannes
Qui genus omne Deum, qui pascua, quique virorum
Illustres casus celebrans, mulieribus omne
Das decus, ex meritis, hic te florentia pinxit.

C. Julius Cæsar.

Marte ferox cesar positis placidissimus armis
Quinque micat victor sumptis ex hoste triumphis.
Gallica bella, phasi, ponti, libies, & hyberi,
Gloria victoris! morienti curia testis.

Octavianus Augustus.

Accia me genuit. Cesar dictator adoptat.
Inferias patri, brutos sociosque peremi.
Terque triumphavi, janique sacraria clausi,
Imperii sceptrum, ac orbis moderamina sumpsi.

Constantinus Imperator.

Me constantinum mergens celestibus undis
Claviger ethereus lepra simul atque reatu
Liberat. inde sacre merui crucis esse repertor
Imperiique throno statui decorare bizantum.

Karolus Magnus.

Rex ego gallorum karolus cognomine magnus
Perdomui gentes Longobardosque tirannos
Nactus & imperium mea te florentia muris
Fortibus armavi romanis civibus auctam.

M. Tullius Cicero.

Inclitus eloquii latialis tullius autor

In-

Ingenium cujus habuit par Roma triumphis,
Imperioque suo catilinam fregit! at ipsum
Antonii gladius, libertatemque peremit.

G. Fabritius Lucinius.

In partem regni pyrtho donante vocatus
Pauper Fabricius contempsit munera regis
Donaque samnitum, quo dictus cultor honesti
Firmior esse suumque sol intendere cursum.

M. Portius Cato Uticensis.

Gloria virtutum gremio conceptus honesti
Sum cato qui semper vitiis acerrimus hostis
In conjuratos statui cum sanguine penas
Ejiciensque aram mea liber ad astra redivi.

Finis.

An Epigrammatum istorum auctor sit habendus Colucius, videant alii. Certe stylus, quo sunt hæc exarata, perbelle cum Carmine ad Bartholomæum de Regno misso convenit. Plurima vero sunt in iis, quæ ab optimis nostri ævi Criticis veluti puræ putæque fabellæ rejiciuntur. Hujusmodi est illud nedum a Colucio traditum, sed a Petrarca quoque, Politiano, & Landino venditatum, Claudianum, qui revera Alexandrinus fuit, Florentinum extitisse. Audi quid de hujus Poetæ patria atque religione Nic. Antonius *lib. 3. Bibliot. vet. Hisp. Cap. 5.* bene disserat. *Claudianus Poeta celeberrimus Theodosii filiorum æqualis inprimis remittendus est, Aegyptie, tuæ genti & Alexandriæ urbi, quam ejus patriam cum Apollinaris Sidonius, qui Carmine ad Felicem eum Pelusiaco satum dixit Canopo, tum Suidas in* Κλαυδιανός *cæterique ab iis noviores laudant. Florentini quidem cives arrogant urbi suæ parentem ejus, sive originem, nullo autem vetustatis documento. Aliis Aegyptium cum natalibus, Florentiæ habitasse excidit. Genere tandem Hispanus audit apud Blondum, cui statim credidit noster Tarafa, dum Theodosii res persequitur in tractatu suo de Hispaniæ regibus, eaque res jam aliquibus videtur maxime certa, ex quo Pseudo-Chronico Dextri Toletani fuit insertum. Claudianus Poeta ex Hispania oriundus Romæ floret. Poetæ originem civi ejus & æquali Dextro crederemus utique: Novitio & abortivo Toletanæ urbis partui cras credemus. Sed neque hic substitit thrasonica mentiendi audacia. Nam quod ante aliquot annos erumpere fecit e lethæa abysso Gregorius Argaizius Lucroniensis Benedictinus Hauberti Hispalensis Chronicon, patriam quoque Claudiani apud nos constituit ad A. 391. n. 1. Claudianus Poeta Juliobrigæ natus Romæ floret; quod interpretatur Argaizius Lucroniensis Juliobrigæ idest Lucronii, ut hinc verti in dubium possit inventorisne Antonii Lupiani, an Scholiastis an Argaizii Haubertus ita primum conceptus fuit. At egregiam se navasse operam in re comprobanda tam Bivarius quam idem Argaizius putant, quod Hispaniæ laudes apud Claudianum sæpius recurrentes collegerint. Cum vere id Hispanis Imperatoribus Arcadio & Honorio Augustæque familiæ urbane & obnoxie ut dixerim adulatorie datum fateri satius sit. Adeo ut ex his, qui ethnicum & Idolorum cultorem cum Augustino & Orosio Claudianum jure credunt, non nemo existimet carminis illius in Christi laudem, quod incipit Christe potens rerum, auctorem quoque eum fuisse in Christiani Imperatoris gratiam compositi, quemadmodum de Triboniano dicitur tam recta & plura de religione Christianorum in Pandectis Justiniani Imperatoris Christiani quantumvis paganum inseruisse.* Ita laudatus Nic. Antonius. Sunt nonnulli, inter quos Fabricius, Franciscus Bivarius in notis ad Pseudo-dextri Chronicon *Pag. 415.* qui putant opinionem hanc de Claudiano Florentino æquivoco tantum laborare. Arctissima enim amicitia conjunctus fuit Claudianus cum *Florentino* viro clarissimo, cujus apud Græcos de re rustica libri leguntur, & ad quem libros tres *de raptu Proserpinæ* ipse dedit. Extat etia elegia sub utriusque

que nomine, quæ incipit *Otia sopitis ageret cum cantibus Orpheus*. Inde factum arbitrantur, ut unus idemque crederetur Claudianus & Florentinus, & hoc quasi prioris a patria cognomen.

In epigrammate de Magno Constantino innuitur a Pontifice Romano, nempe Silvestro, baptizatum fuisse, disertisque verbis asseritur lepra ea occasione mundatum fuisse, atque Crucem reperisse. Hæc omnia, quæ nunc satis sunt confutata, ignosci omnino debent sæculo, quo ista Epigrammata conscripta fuere; nondum enim barbaries penitus exulaverat, Criticesque regulæ, quibus falsa a supposititiis secernerentur, ita in rebus historicis dijudicandis advocabantur, ut pleræque a vulgo advectæ opiniones doctos quoque homines non invaderent. Ex veterum probatissimorum auctorum testimonio luculenter demonstratum jam est, nonnisi anno CCCXXXVII. quum morti proximus esset Constantinus, baptizatum fuisse in oppido Aquirione dicto, quod haud longe ab Helenopoli distabat, cujus baptismatis ministrum nominatim non exprimit Eusebius Cæsariensis, Photiusque in Bibliotheca *Codice* 88. velut ex Gelasii Cyziceni Historia refert Constantinum moriturum *Baptismate tinctum* fuisse *ab Orthodoxo Sacerdote*. Quod vero de lepra dictitarunt nonnulli, vel ex eo satis refellitur quod antiquioribus scriptoribus ignota penitus fuerit, eoque magis incredibilis sit, quo Julianus Apostata audacissime Christianis objecit eorum Baptisma lepram a leprosis nequaquam auferre. Et sane si adeo recenti memoria leprosus Constantinus per Baptismum lepra sanatus evasisset, nihil speciosius Cyrillo Alexandrino occurrere poterat, cum Julianum ipsum Constantini generum refutabat, ut eum penitus revinceret atque manifestæ stoliditatis redargueret. Attamen nihil omnino hac de re in Cyrillo deprehenditur. Tandem Crucem Domini Nostri Jesu Christi non Constantinum sed Helenam matrem ejus anno CCCXXVI. adinvenisse exploratissimum est Rufino, Theodoreto, aliisque quamplurimis id testantibus, nemine prorsus ex veteribus scriptoribus contradicente.

De eo vero quod in Caroli Magni Epigrammate legitur, nihil te moror, cum Vincentius Borghinius patriæ decus & ornamentum olim in hac Florentina Abbatia monachus peculiari tractatu veterum sententiam jam explosisset de Florentiæ destructione atque reædificatione, multisque ostendisset neque ab Attila solo comminutam fuisse, neque a Carolo Magno denuo excitatam.

Post Epigrammata succedit ipsius Colucii manu scripta *Flavii Planciadis Fulgentii V. C. expositio antiquorum sermonum ad Grammaticum Calciadium*. Hanc prætermitto ut pote quam una cum Nonio emendatam jam edidere Adrianus Junius, & Josias Mercerus. Philippus Labbeus, qui eum cum cæteris non Flavium sed Fabium appellat T. I. *Bibl. novæ* MSS. *pag.* 668. huic libello præfixam Epistolam vulgavit, quam omisere Dionysius Godofredus & Adrianus Junius; sed quum ea a laudato Labbeo evulgata aliquantulum diversa sit ab hac, quæ præmittitur in nostro Codice, quum brevis sit, hic apponam. *Ne tuorum præceptorum Domine serie nostra quicquam curasse inobedientia putaretur, libellum etiam, quem de abstrusis sermonibus imperari jussisti in quantum memoria enteca subrogare potuit, absolutum retribui non faleratis sermonum studentes spumis quam rerum manifestationibus dantes operam lucidandis*. Quæ Labbeus edidit, ita se habet. *Ne de tuarum præceptionum serie Domine quicquam curtasse inobedientiæ putaretur, libellum, quem de abstrusis Sermonibus parare jussisti in quantum memoriæ entheca subrogare potuit, absolutum tribuimus non tam phaleratis Sermonum studentes spumis quam rerum manifestationibus dantes operam dilucidandis*. Fuit Planciades scriptor christianus Marciano Capella *junior*, qui etiam Allegoriam librorum Virgilii eidem Chalcidio inscripsit eumque non dubitavit *levitarum* sanctissimum appellare. Non desunt qui Chalcidium istum Carthaginensis Ecclesiæ Diaconum fuisse putarunt. At Guillelmus Caveus ita de eo disseruit. *Me certe ἐπέχειν fateor, neque enim satis constat Philosophus solum Platonicus fueritne an Christianus. Viri clarissimi titulus,*

tulus, qui in fronte reperitur, Diacono haud satis convenit. In epistola ad Osium ipsum nunquam Episcopum vocat, quin nec virum fuisse Ecclesiasticum ne dum Christianum vel verbulo innuit. Mosaicam de Creatione Theologiam non una vice citat pag. 373. *Salomonem, interpretes Graecos τοὺς ο΄, Aquilam & Symmachum, quin & Origenem* pag. 371. *Philonem* pag. 374. *Semel meminit stellae Christum recens natum praemonstrantis* pag. 219. *cujus in historia Evangelica fit mentio; de quibus nihilominus haud satis pro christiani scriptoris more loquitur. De Moyse* pag. 312. *haec habet. Hebraei sylvam (ὕλην) generatum esse confitentur quorum sapientissimus Moyses non humana facundia sed divina ut ferunt inspiratione vegetatus in eo libro qui de Genitura mundi censetur. De Moyse an ita scriberet homo Christianus? An diaconus Carthaginensis? Verum nihil statuo, doctiorum hac de re judicia audire mallem. Interim Chalcidius est auctor gravis, prudens, multa profundaque scientia imbutus omnium fere Philosophorum dogmata accurate tenuit, omnia pro argumenti dignitate rerumque pondere egregie tractat.* At viri docti hisce omnibus perpensis, quae a Caveo proponuntur, potius in eam inclinarunt sententiam, Chalcidium Virum Christianum fuisse animadvertentes praeter caetera verba illa *ut ferunt* non dubitantis esse, sed opiniones Hebraeorum exponentis. Ita sensit Huetius, Vossius, Fabricius, aliique plures.

Tandem in fine nostri chartacei Codicis duae adnexae sunt membranaceae paginae, quae carmen continent ad Colucium missum cum hoc titulo *Ad Colucium Pierium de Stignano Cancellarium Florentinorum, quod Africa non erat edenda vivente Francisco Petrarca Laureato Poeta ejusdem Africae auctore. Refragatoria incipit epistola.* Notum est de Poemate illo hic agi, quo Franciscus Petrarca nondum annos XXXVI. natus versibus heroicis latinis *de Punico Bello* egit, cum in amaena quadam Galliae valle moraretur, quam incolae *Clausam* vocant, decimo quinto lapide ab Avenione remota. Quod sane opus in iis ignorantiae saeculis adeo omnes ubique sunt demirati, ut uno eodemque die Romam & Lutetiam se ad lauream accipiendam evocatum cognoverit, cumque Urbem Romam Lutetiae antepofuisset, in Capitolio adstante Senatu ingentique procerum Romanorum & advenarum frequentia anno MCCCXLI. die Resurrectionis Dominicae Idus Aprilis ab Urso Senatore laurea redimitus est. *Africa* sive *de Bello Punico* libri IV. edita est anno MDLXX. in 4. En Carmen Colucio inscriptum atque transmissum.

Auribus adsonuit vox perceleberrima tandem
Huc ubi siderei vigor est moderaminis orbis
Et cunctos penetrare polos conata petebat
Scipiadam conquesta moras ytaliumque periclum.
Scilicet hinc paucae lustratae ad tota sonoro
Lumine descendunt. huc & per mutua paucae
Conscendunt animae quibus & natura benigna
Jugeque certamen dedit ex elycone sacrata
Fronde premi crines quae mutos reddere pisces
Vocibus alma potest! & amenas ducere ad artes;
Atque ita pierius dulcis dum membra regebam
Nunc mihi tutandus summi jovis ante tribunal
Flagitat & poscit, quid feros traxit in annos
Scipiadam egregium, vigilataque praelia cannae,
Et promi licuisse probat dum corpus agebam.
Causa feret. famae mortalis nulla libido.
Hic ego jam didici nullo velamine fari.
Namque ego mutatus vitae viventis honorem
Sortior. hoc quoniam vatum mens torsit amorem
In solidum stabilemque Dei! quem contremit orbis

 Omnis,

Omnis; & angelica laudant super æthera cantus;
Credite majores quamquam divina poesis
Dicatur, decoretque animos & vivere longum
Ingenio fa:iat quæ præteriere peracta,
Peccatur, quoniam non est sua gloria præter
Detrimentum animæ, morti nam turgida ducit
Gloria. non fallor. humana inflata superbit.
Ah quantum tenui perimit vos gloria rima!
Quod nisi vitassem, modo non mirata viderem
Sidera sub pedibus! nec quicquid circumit almus
Sol, neque virgilium, nec cætera nomina vatum.
Quæ pridem cecinit tenuis mea fistula quam scis.
Ast cum propositum foret ostentare modestum
Scipiadam, & promptos romæ byrsæque labores;
Id metui. vidique volens. ideoque vocavi
Hunc auctorem operæ celebris quem quina videtis
Larga per innocuum retegentem vulnera corpus
Carmina pollicitus multa & pia cum modo possem
Utice parnasi rediens. si forsitan illum
Carmina mulcerent vel si minus illa placerent
Forte etiam lacrimas. quas ne per tempora sero
Protraherem simulata dedi. lacrimisque vacavi
Plurimus. Exhausto quieverunt pectore curæ
Scipiados. demens servaram tempore lapso.
Quo non pypleæ poterant me ducere musæ
Duxerunt lacrimæ. jejunia carmina david.
Pastoris que rauca prius causabar amatam
Scipiada exardens media post nocte canebam
Monicus (*sic*) admonuit. juvat & monimenta tulisse.
Me nunc armonici circunstat concio celi
At si scipiados limanti pectore cunctis
Posthabitis puncto tendissem sergius idem
Tunc mea pervolucrum complessent alta polorum
Spiramenta. Deos quiescentes carmine festo
Mulsissent, jubiloque novo conspergere cunctas
Tentassent terras. maris importuna vagatis
Flamina sedassent. Brenteque salubria tempe
Euganeosque oleæ colles vitisque feraces
Lætus olorino tetigissem sidera cantu.
Laudibus ah quantis cessisset mincius arno.
Sit fatis æneæ forti par scipio. major
Cæsare præcipiti tanto robustior omni
Eacida vel ulyxe simul quos mirus homerus
Clarificat quanto fictis divinior illis
Quæ sonat ambiguo versu rodopejus exul,
Nec me peniteat vestros liquisse decores.
Nubila dum videam post terga rigantia mundum
Æthera nec paveam. micat hic cum fulgure subro
Et raucus tonitrus versorum tremefecit olympum.
Hactenus æthereo dixi sermone coluci;
Nunc humana tene. Loquar. en quæsita resolvam.
Multa querelarum prodit tua pagina. multa
Quæris & indignum tanta ratione reperta

Censeo

Cenſeo ſurda quidem fieri tot ſpicula dulci
Illita rancore. Invideas. niſi fortia forti
Illa retundantur clipeo. Viget alitus hauſtus
Aonii fontis. vel in his ars noſtra relucet
In tortum ſpeculi. dum tu varianda requiris
Principia. & longæ percurris corde ſagaci
Hiſtoriæ cumulum. fingendaque flumina nobis
Auxiliata ſuis contraria viribus hoſti
Nomine nota facis. Sed & hæc modo deſine velle
Veſtigare. Cito ceram ſpeculabere forſan.
Qualiter in ſomno genitor firmaverit altum
Nato propoſitum nitido converſus olympo
Unde tibi hoc etiam patefacto cardine cancri
Labitur utque ducem venturum ad terra ſyphacis
Lælius avellanis dimittat honeſtius arte
Ac hemiſtichio; quo potu pulchra virago
Sophonisba novum maſniſſæ rumpat amorem
Nigra triumphales fugiens ad tartara currus
Atque ſyphax dominam captus portetur ad urbem
Infidus. Latio cincta jam milite byrſa
Utque mago janue ſolvens a littore funem
Naviget. & vitam mediis exhalet in undis.
Qualiter hannibalis ſermonem in vana refellit
Scipio. poſt tremula bellum conſignet in haſta.
Quoque modo matrona jovem mulierque precentur
Et tandem generi fertur ſententia juſto.
Hannibalis quo more fugam per gaudia mente
Lælius educat. ductores conferat omnes
Armorum. poſt ſit kartago perfida ſupplex.
Navibus ambuſtis lybiæ ſecat æquora victor
Lucida tranquillus. vatemque requirit amicum.
Ennius omnigenas narrat per ſomnia vates.
Nos quoque. vulgantur graii præſagia vatis.
Eſt operæ precium decernere cuncta quid! ergo
Haud eſt tam properus velut ad vulgaria præceps
Scipio conſpicuus penorum terror & aſtus
Doctior. ut ſentis moderantem nulla voluptas
Ingerit. Hic ſecum venientia tempora penſat
Expectatque libens lauro redimita ſecundo
Tempora laturus nullo renuendus in ævo
Nec patitur magnos molliri certa paratus
Prærapide natura homines. Scit & ipſe magiſter
Militiæ. Serum nego quod mox perpetuum do.
Abjicias animo nos detuliſſe timore
Dentis degeneris. Vatum veſtigia quantus
Evitare labor? ſcis o doctiſſime quæque
A priſcis calcata via eſt. & pæne recenſes.
In veterum reciduntque ſonos & dicta poetæ
Et cum crediderint ex ſe excudiſſe poema
Immemores furti primo recitante notantur.
Nunc ſi pauca tuo tranſmiſſa exordia nobis
Carmine penſares librato examine lancis,
Te tua te decies circumſpexiſſe deceret.

Ergo

Ergo non tutum est juvenem procudere versum
Ingeniumque primi decet ut sine labe feratur.
Quod recte placuit tenero rigidoque placebit
Quod non sedato ducetur corde senili.
Difficile est mihi crede loqui sua criminis ut non
Suspicio sit certa fides doceatis in isto.
Parthenias nunquid cunctis fuit hostis amicus
Dum cunctos spoliat, seque & componit in illis.
Culpatus furti causam defendit. & esse
Se pugilem forte non furem dixit habendum.
Nos individuas athomos resecare volentes
Scriptorum genus omne sacrum humanumque & habyssum
Vidimus & levi vix sic evasimus arte.
Cur non ediderim jam scis. Quid plura requiris
Si fuit ardendæ mens! hoc tibi carpserit unum.
Discite mortales perituram temnere famam.
Magnus enim labor est magnæ custodia famæ;
Quæsito responsa satis reor affore. porro
Ultima visceribus condas hæc. credito, condas.
Africa frenata est docto moderanda magistro.
Explicit feliciter.

Hæc habebam, Pandulphine ornatissime, ad Coluccium pertinentia; quæ si tua eruditione parum digna videntur, sique diutius quam per tuas licebat occupationes abusus tua patientia ero, id ut lubenti animo excuses etiam atque etiam rogo, studiumque saltem adprobes, quo morem tibi in cunctis gerendi vehementer teneor. Vale interim meque tui amantissimum amare perge. Iterum vale.

Scribebam in suburbio Camporearum Idibus Aprilis anno MDCCL.

F I N I S.

I N-

INDICES.

CAPUT I.

Index Geographicus urbium, de quibus in hoc volumine agitur.

CAPUT II.

Index Auctorum, quorum MSS. Codices recenſentur.

A

Apol-

B

C

Chri-

D

E

F

G

Mar-

N

O

P

Ugur-

Digitized by Google

CAPUT III.

Index Antiquariorum, & Correctorum Manuscriptorum Codicum.

S

T

V

Z

CAPUT IV.

Index Monumentorum.

§. I.

Diplomata, aliæque veteres Chartæ.

Pontificum Romanorum Bullæ.

Imperatorum, Regumque Diplomata.

Variorum Donationes.

Pontificum, Aliorumque Epistolæ.

Varia.

§. II.

§. I I.

Inscriptiones.

Inscriptiones Ethnicæ allatæ.

Num-

§. III.

Liturgica.

§. IV.

Opuscula.

§ V.

Digitized by Google

CAPUT V.

Index aliarum rerum notabilium.

Digitized by Google

Teren-

V

FINIS.

Digitized by Google

005662065

Digitized by Google

MC

Digitized by Google